

NOTĂ AUTORULUI

Prezentele Pagini Contemporane cuprind textele revizuite de autor ale unor scrieri apărute între 1944—1956 în diferite volume, broșuri, reviste și ziare.

I PE URMELE RĂZBOIULUI
ÎN MOLDOVA

II OAMENI ȘI CĂRBUNI
ÎN VALEA JIULUI

III ÎN IUGOSLAVIA

IV PORȚILE MĂREȚIEI

V MERIDIANE SOVIETICE

VI TABLOU GEOGRAFIC

VII CHINA ADORATĂ

VIII ÎN FAȚA ATOMULUI

IX PAGINI SOLEMNE

X PAGINI DE PRESĂ

XI PAGINI LITERARE

XII PAGINI DE POEZIE

I 5809

GEO BOGZA

PAGINI CONTEMPORANE

1944—1956

PE URMELE RĂZBOIULUI
ÎN MOLDOVA

LINIA CAZEMATELOR ȘI A BORDEIELOR

Dintr-un hotar în altul al Moldovei, de la marginea munților și pînă la Prut, se întinde prin județele Baia și Iași fosta linie a frontului. E o fișie de iluzii de beton, cumplit spulberate, iar de o parte și de alta a ei sîngerează încă rănile războiului. Cazematele alcătuiesc coloana vertebrală a uriașului schelet care a fost frontul : o coloană vertebrală solid construită și bine articulată, dar care sub marea presiune ce s-a exercitat asupra ei a cedat și s-a rupt. Așa cum se duc de la marginea munților spre răsărit, vertebrele ei, gigantice pe vremuri, iar acum sfărîmate, nu sînt lipsite de o anume măreție, reușind să impresioneze și chiar să înspăimînte.

Kilometri după kilometri, într-o linie neîntreruptă și greoaie, se zăresc cazematele : construcții de beton azvîrlite în aer, părăind măselele plesnite ale unui monstru gigantic. Blocuri întregi de piatră și de fier au fost împroșcate, cu greutatea lor enormă, pe întinsul cîmpiei, și gîndul pornește spre miile de oameni care și-au văzut deodată pămîntul dispărînd sub ele, fără să știe în cît timp și cu cîtă trudă au să le poată îndepărta, redobîndu-și dreptul milenar de a semăna și culege.

În fața cazematelor, complectînd linia frontului, e șanțul anticar. Și el merge în linie dreaptă de la un orizont la altul, coborînd și urcînd dealurile, lăsînd într-o parte și alta satele și pădurile, ducîndu-se mereu mai departe, adînc, misterios și plin de o grea singurătate. De pe marginea acestui șanț fără sfîrșit, săpat de-a latul Moldovei, destinul oamenilor din generația noastră și din această parte a lumii pare al unor furnici blestamate, care doar pentru război s-au strîns pe șantiere atît de uriașe. Acum, rodul trudei lor colective leagă o margine a cerului de alta, într-un fel gigantic și în același timp dezolant.

Unde sînt oamenii care cu un an în urmă au forfotit pe aici ? Acolo unde șoseaua Roman-Iași se întretaie cu linia cazematelor, la marginea de nord a satului Strunga, prima cazemată de lîngă șosea, pe un dîmb înalt de numai cîțiva metri, e înconjurată de șapte cruci mici de lemn, atît de mici, încît abia se zăresc dintre buruieni. Dar alții n-au avut parte nici de atît. Împrăștiate pe pămînt, printre blocurile de beton ale cazematei sfărîmate, albesc, în plină lumină a zilei, unu, două, trei, și mai departe al patrulea, patru crani omenеști. Scheletele se zăresc și ele, printre pietre și buruieni, înșiruiți de oase în ordine anatomică : brațele terminate cu falangele subțiri ale degetelor, coastele, oasele late ale șoldurilor și acelea lungi și groase ale picioarelor. Două dintre schelete mai au pe ele pantalonii, a căror culoare kaki încă se mai deosebește de a pămîntului.

Din locul acesta unde patru capete omenеști și-au pierdut ochii și părul și carnea, sub lumina soarelui, și n-a mai rămas din ele decît craniul alb, la fel cu bolovanii smulși din zidurile cazematei, nu erau pînă la marea șosea Roman-Iași, decît douăzeci de metri. De acolo, linia cazematelor cobora într-o vale largă, și pînă departe la orizont se vedea șirul de blocuri albe, sfărîmate. Pentru cîte schelete vor fi albind în lungul ei, tot mai

departe, în adîncime, păru în clipa aceea că nu va fi niciodată măsură.

★

Cazematele și șanțul anticar nu sînt decît coloana vertebrală a groaznicului monstru care a fost frontul. Bătălii s-au dat de o parte și de alta a ei, pe suprafețe întinse, prefăcînd satele în cenușă. De la marginea munților și pînă la Prut se întinde o fișie nu numai de cazemate sfărîmate, ci o largă fișie de ruină totală : podurile de peste ape aruncate în aer, satele pîrjolite și pustii, casele arse pînă în temelii, sfărîmate de obuze și ciuruite de gloanțe. Dar dacă ar fi fost numai atît ! Nenorocirile cele mari abia încep. Întorși acasă din refugiu, numai cu ce aveau pe ei și cu o vită sau două, oamenii au vrut să se apuce de treabă. Dar pe cînd încercau să are, boii le-au sărit în aer. Și vacile au fost sfîrtecate, în timp ce pășeau liniștite pe cîmp, întinzînd botul după iarbă. Iar oamenii și-au dat seama în felul acesta tragic că pămînturile lor, la care se întorseseră, nu le mai aparțin. Erau ale morții. Zeci de mii de hectare în județele Baia, Iași și Neamț. Astfel s-a dezvăluit lumii de aici, înfricoșate, această mare realitate pe care războiul a lăsat-o în urma lui : pămînturile minate.

Pe un vast teritoriu la nord și la sud de marea linie Iași, Podul Iloaiei, Tîrgu-Frumos, Pașcani, satele sînt străbătute de tranșee ale căror șanțuri, scurmute parcă de cîrțițe, trec printre case, prin curți și prin grădini, prin cimitire și pe lîngă biserici. Din loc în loc, asupra lor a căzut o ploaie de obuze sau de bombe. Pămîntul e răscolit pe mari întinderi și presărat cu cratere rotunde în care s-a adunat apa ploii.

Și într-o parte și în alta a drumului care duce spre sat schelete de cai se înșiră prin șanțuri. Acesta e de altfel un aspect al tuturor drumurilor din Moldova. De-a

curmezișul șoselei, obligînd căruțele să-i dea ocol, zace cîte o țevă de tun. Ceva mai departe, la cîțiva metri în cîmp, o armonică uriașă de tablă, avînd în jur cîteva evantalii, tot de tablă : rămășițele unui avion. Gropile de obuze, pline cu apă, sînt cu sutele. În apropierea satului e o îngrămădire haotică de țevi de tun, de che-soane sfărîmate, de caroserii de camioane, în mijlocul cărora tronează, din loc în loc, grele, enorme și ruginite, tancurile. Așa cum în încăperea unde s-a comis o crimă se vede din prima clipă gaura din fruntea celui ucis, tot astfel pe cîmpul acesta, în masa de fier a tancurilor distruse, se zărește numaidecît plaga făcută de obuzul antitanc. Unele sînt lovite drept în frunte, și rana pare ochiul orbit al unui ciclop. Altele au primit lovitura dintr-o parte, uneori cîte două, una lîngă alta. Sînt unele care în afară de aceste răni mortale, mai au nenumărate urme de proiectile pe lîngă șenile, asemeni unor porci mistreți pe care înainte de a-i lovi glonțul vînătorilor, cîinii i-au mușcat îndelung de picioare.

Între aceste cimitire de fier, ale unei puternice și orgolioase armate, bietelesate ale Moldovei sînt uneori atît de distruse, încît urma lor abia se mai cunoaște. Cîteva grămezi mici de moloz, risipite ici și colo pe întinderea pămîntului, dîndu-i înfățișarea locurilor virane din preajma marilor orașe, pe care se descarcă gunoiul. Dar aici, fiecare căruță de moloz reprezintă tot ceea ce a mai rămas dintr-o gospodărie. O moviliță de bulgări mici de pămînt, printre care iarba a și început să crească. Acolo unde a fost școala din Moțca, pe vremuri acoperită cu țiglă, locul e încă roșu. Dar nu se vede o singură țandără mai mare ca o alună, în tot acel dreptunghi de sfărîmături de cărămidă, deasupra cărora pare că a jucat o turmă de tauri. N-au fost decît oamenii rămași fără adăpost peste iarnă, care au smuls din clădirea ruinată a școlii fiecare cui, fiecare jumătate de cărămidă ce le putea fi de folos, scormonind-o ca pe o

grămadă de gunoi. Și din casele lovite de obuze a fost luată pînă și ultima surcică de cei ce voiau să-și refacă propriile locuințe. Așa se explică înfățișarea lor de acum, de mici grămăjoare de moloz. Obuzele n-au făcut decît să le disloce; mîinile oamenilor, aflați în aprige nevoi, au desăvîrșit ruina. Și astfel, războiul își arată cealaltă față, mai stăruitoare și mai greu de vindecat: a lipsurilor care vin în urma lui, de neînchipuit.

Dar libertatea pe care și-au luat-o oamenii de a smulge de oriunde ceea ce le era necesar pentru a-și salva viața, n-a putut să-i ducă la mare lucru. Din tot ceea ce au strîns de prin ruine, abia au putut să-și înjghebe niște bordeie în care au trecut iarna, răbdînd de foame și murind de tifos exantematic. Un sat de bordeie pe vatra fostului sat, e tot ce poate fi mai înfricoșător și fantasmagoric. Dar e o realitate a Moldovei.

Uneori, în preajma acestor stranii așezări omenești ceva se zărește la marginea drumului, și se pare că te înșeli și nu-ți vine a crede. Chiar așa? Nu, nu e cu putință. Și totuși, iată, e cu putință. Din lutul galben al tranșeei surpate se ridică două mîini omenești. Și dincoace, bulgărele acesta cenușiu e un cap îngropat numai pe jumătate. Acum se ghicește și restul trupului, acoperit de pămînt. Nici pe mîini, nici pe craniu carnea n-a putrezit de tot; pielea uscată și pămîntie pare a unor moaște. Mîinile, despărțite de restul trupului prin straturi de pămînt prăvălit, stau singure pe malul tranșeei, cu degetele întinse, ca pe claviatura unui pian. Cum i-o fi fost fața?

Poate ținuse în mînă o mitralieră și a murit trăgînd ultimul glonț. Nici un an nu e de atunci. Războiul s-a dus mai departe, s-a sfîrșit. Dar el a rămas aici, cu capul înfundat pe jumătate în pămînt (cum milioane de capete sînt înfundate în clipa aceasta în perne) și cu mîinile întinse pe deasupra lutului galben, ca și cum ar încerca

să mîngîie prin somn ceea ce nu va mai putea atinge niciodată : alba nălucă a vieții.

★

Desigur, moartea e întotdeauna zguduitoare ; dar să ne întoarcem acum în rîndurile celor vii, să ne învingem strîngerea inimii și să pătrundem în sat. Cînd a mai putut impresiona moartea vreodată, atît de violent și dramatic, ca viața, prin formele pe care le-a luat aici ? Printre copaci smulși de obuze, sfîrtecați de sus pînă jos, cu crengile arse, oameni pe jumătate goi trec într-o parte și alta, într-un tablou halucinant. Undeva, mai departe, un întreg grup de arbori carbonizați își ridică spre cer cioturile negre, ca un sinistru fundal al vieții ce se desfășoară aici.

În vatra satului, umbrită pe vremuri de copaci, oamenii s-au întors și și-au săpat bordeie în pămînt. Un cuib al celei mai negre sărăcii, înconjurat de urmele sinistre și purulente ale războiului. Din tot satul nimic n-a mai rămas. Într-un singur loc, peretele unei case stă în picioare, intact și văruiț — în timp ce în jurul lui totul e una cu pămîntul — ca un ecran de cinematograf, montat între ruine și copaci scheletici. Pe acest ecran se proiectează de șapte luni, fără spectatori, viața oamenilor din lugubra așezare. Iarna, mai mult de jumătate au fost bolnavi de tifos. Nicăieri n-a putut inspira mai multă teamă păduchele exantematic, ca în acest loc flagelat, unde chiar pămîntul dintre bordeie e purulent și hidros.

Între scheletele negre ale copacilor și acelea albe ale cailor din șanțuri, oamenii povestesc viața lor de peste iarnă. Pe morți abia au dovedit să-i îngroape ; n-aveau putere să sape gropile, iar la spital n-au putut duce nici un bolnav ; în tot satul nu se mai afla decît un cal.

Am văzut pe marginea drumului, calul. Cei care zăceau prin șanțuri păreau mai puternici. Acesta era o sperietoare. Inchipuți-vă o scîndură mai groasă, căreia i s-au pus patru bețe dedesubt. Pielea era jupuită, roasă, sîngerîndă, și atît de întinsă pe oase încît tot calul părea o mumie. Totuși, cu acest cal, înaintînd zece pași, lăsîndu-l să-și mai tragă sufletul și înaintînd alți zece pași, la fel cu sute și sute de cai de pe drumurile Moldovei, — care alături de cîte o vacă sînt puși în primăvara aceasta să tragă plugul, — oamenii au colindat toată iarna satele mai avute. Fără calul acesta, se prăpădeau de tot. Și bietul animal, ulcerat și scheletic, pare un erou al speței lui care a adus oamenilor, întotdeauna, uriașe servicii.

— Ce ați mîncat peste iarnă? întreb și aici ca în atîtea alte locuri.

— Pămînt! răspunde o femeie de la marginea grupului și deschizînd pumnul arată o bucată de pămînt din care și mușcă începînd să-l mestece.

— E țigancă și cam nebună, spune stăpînul calului. S-au mai găsit grăunțe, cîte o mîină de boabe, cîte o mîină de fasole... Dar văzînd că restul oamenilor nu-l sprijină prea mult în această dezmințire, își lasă greutatea trupului de pe un picior pe altul și adaugă cu glas domol: — De, cîte una, așa, vreo văduvă fără nimeni, s-o mai fi întîmplat... cîte nu s-au văzut în vremea asta...

Fu un lung timp de tăcere. Oamenii se priviră unii pe alții. Apoi, stăpînul calului reluă firul meditațiilor sale:

— Cîte nu s-au văzut în vremea asta... Iaca eu, haina pe care o am pe mine am luat-o de pe un mort. Era un soldat neamț, la marginea pădurii. Ce era să fac, dacă nu mai aveam ninica?

De data aceasta, ceilalți oameni își dau aprobarea lor mută. Și abia atunci se vede că în puțina lor îmbrăcă-

minte mulți au folosit cite ceva din fala de pe vremuri a armatelor germane. Femeile mai toate poartă, ca pe o uniformă, cămăși din pinzele de camuflaj ale nemților, cu mari pete verzi și galbene, încît trupul lor pare al unor lăcuste uriașe. Un moșneag mustăcios, năuc și surd, are în cap, în locul căciulii, o capelă verzuie, reamintind milițienii războiului din 1916.

— Dar unde i-ați găsit pe nemți ?

— Oho, în pădurea Soci... la carele arse. Sînt și acum acolo, neîngropați, cîteva mii. Cînd te apropii, sar minele. Dar noi tot ne-am dus. Au pierit pe toamnă vreo doi băietani. Nu ne-am fi îmbrăcat cu haine de pe hoi-turi. Dar ce era să facem, dacă nu mai aveam ninica ?

Ninica !

În timpul războiului din Spania, vizitîndu-l pe președintele republicii, într-o reședință a acestuia prin ferestrele căreia se zărea frontul din Sierra Guadarrama, Jean Richard Bloch povestește cum în fața unor flăcări care o dată cu venirea serii începuseră să pîlpie la poalele munților, buzele lui Azana rosteau cu un fel de deznădejde, reținută și tragică : Nada, nada (nimic, nimic) și parcă toată drama poporului spaniol era cuprinsă în exclamația aceasta.

Acum, pe pămîntul pîrjolit al Moldovei, cuvîntul acesta e rostit cu aceeași deznădejde. L-am auzit de pe sute de buze arse de bărbați și de femei. Ninica. Ei toți nu mai aveau ninica : nici case, nici haine, nici rude. Ninica. Pe cînd în celelalte părți ale Moldovei grădinile sînt grele de florile albe ale merilor, iar pe întinsul ogoarelor tractoarele înaintează ca într-o apoteoză, pe fișia de pămînt, îngustă dar amarnică, prin care a trecut linia frontului, oamenii sînt cuprinși de o mare deznădejde în fața ruinei totale ce-i înconjoară. Ei au răbdat, s-au chinuit, au sîngerat, și mulți au murit, din pricina lui ninica. Nu mai aveau ninica. Și de la acest neant, ma-

terial și sufletesc, totul putea porni. Și tifosul exantematic, și deznădejdea, și haosul.

— Ni s-o prăpădit în război tăte șele. Amu nu mai avem ninica. Auzi, domnule, țipă femeile din satul acesta, mai înverșunate și mai patetice, noi nu mai avem ninica. NINICA ! — și izbesc pământul gol, cu piciorul lor gol.

Sunetul care iese din lutul uscat pare că spune și el : ni-ni-ca... și în felul acesta sună pământul, și inima oamenilor, pe fișia de țară prin care a trecut marea linie a cazematelor iar acum trece linia și mai mare a bordelielor și a mizeriei.

CUM SE ȘTERG URMELE RĂZBOIULUI

În comuna Erbiceni din județul Iași, cam la cinci kilometri nord de Podul Iloaiei, puțin timp după întoarcerea din refugiu, într-o duminică, pe când toți oamenii se aflau la slujbă, ceva a vîjîit prin aer și un obuz venit pe deasupra caselor a făcut explozie nu departe de biserică, fără să omoare pe nimeni. Pînă în prînz, adevărul asupra acestei întîmplări neobișnuite fusese aflat. Cîțiva copii găsiseră afară din sat, la marginea pădurii, un tun.

În primăvara aceasta, cînd s-a serbat în același timp sfîrșitul războiului și ziua independenței, ce a plutit pînă spre miezul nopții pe deasupra satelor umile și ruinate, de-a lungul cărora a fost frontul anul trecut? Splendide jocuri de artificii, și albe și roșii și verzi, țîșnind în aer asemeni unor copaci de fosfor, de s-ar fi putut crede că e vorba de o metropolă care serbează victoria, iar nu de niște biete sate năruite. Tot copiii, bineînțeles, au fost autorii acestui mare joc de lumini, peste mizeria și întunericul unei regiuni în care gazul costă 600 de lei kilogramul și e folosit numai împotriva păduchilor. De altfel, pentru asemenea jocuri ei nu așteaptă neapărat un prilej festiv. Stăpîni pe mari can-

tități de artificii, a căror minuire au învățat-o, le fac să izbucnească deasupra satelor, ori de câte ori au poftă, reînviind feeria de odinioară a nopților de război.

Toate acestea și încă multe altele sînt cu puțință pentru că în zona frontului au rămas enorme cantități de material de război, împrăștiat pe vaste suprafețe, iar oamenii, cînd au revenit acasă, au avut deodată atît de multe de făcut, încît a fost peste puterile lor să-l strîngă pe tot. Cîmpiile din jurul gărilor sînt o masă compactă de tancuri sfărîmate ; în lungul liniilor ferate se înșiră stive întregi cu lăzi de muniție netrasă ; prin tranșeele acoperite cu bălării care străbat dintr-o parte în alta Moldova, se mai găsesc și acum grămezi întregi de gloanțe, lăzi cu obuze, intacte și lustruite, în afară de sute de căști metalice la care nimeni nu se mai uită. Și au trecut peste linia frontului aproape trei anotimpuri. Ce va fi fost atunci în toamnă, cînd oamenii s-au întors acasă ? Fără îndoială, copiii acestor sate vor avea artificii să serbeze, printr-o noapte feeric luminată, chiar sfîrșitul războiului cu Japonia.

Dar nu obuzele, granatele și cartușele îi înspăimîntă și-i nenorocesc pe oameni, ci minele. De dimineață pînă seara, aerul e zguduit de explozii al căror ecou se duce vuind peste dealuri, în timp ce pe deasupra lor vine ecoul altor explozii, îndepărtate. Pot fi pionierii care au azvîrlit un focos în apa Siretului să prindă pește, dar poate a fost un tractor care a dat peste mina fatală și a sărit în aer, sau o pereche de boi care trăgeau plugul și au avut aceeași soartă, dimpreună cu omul care îi mîna. Pentru că toate aceste nenorociri au loc în fiecare zi, de cel puțin patru, cinci ori, pe fișia de pămînt dintre Prut și marginea munților prin care a trecut cu un an în urmă linia frontului. Spitalele sînt pline cu sute de răniți, bărbați și copii, cu picioarele, cu mîinile

sau cu obrazul sfărimate de explozia minelor ; și nu e mic nici numărul celor care au murit pe loc.

★

Atît de ciudate și uluitoare diferite pot fi formele în care moartea își pîndește victimele ! În aceste sate, în aceeași familie chiar, unii au murit de tifos exantematic, iar alții sfîrtecați de mine. Pe unii i-a mușcat, cît o înțepătură de ac, o abjectă insectă ivită din murdăria și din mizeria războiului și s-au stins după săptămîni de chinuri, delirînd ; alții au murit într-o secundă, pulverizați de explozia unei cutii plate și rotunde, fabricată în serie de marile uzine de armament. Pe lîngă un păduche exantematic, scîrboșenie minusculă, ce diferită pare cutia metalică a minei ! Și totuși, și mina și păduchele nu sînt decît același prilej morții de a rinji, pe care războiul l-a lăsat în urma lui.

Satele de pe linia frontului au cunoscut îndeajuns, și mușcătura perfidă a păduchelui exantematic, și explozia năprasnică a minelor. De zece luni, de cînd oamenii s-au întors din refugiu, au tot murit prin spitale sau au sărit în aer, deasupra unor pămînturi blestemate.

Cu un an în urmă, linia frontului mereu s-a schimbat între marginea pădurii și a satelor, și uneori chiar în cuprinsul lor, și de fiecare dată întinderi mari de pămînt au fost semănate cu zeci de mii de mine de tancuri, și cu sute de mii de mine de infanterie.

„Minele de infanterie“, atît de cunoscute oamenilor din Moldova, sînt o născocire simplă și drăcească în același timp. Au forma și dimensiunea unor cutii de conserve, prin al căror capac răzbat și se ridică în aer trei antene subțiri, ca trei fire zburlitate de mustață. E destul ca una din ele să fie atinsă pentru ca mina să

facă explozie. Oamenii nu sînt omorîți întotdeauna, de multe ori se aleg numai cu degetele rupte sau, dacă au stat aplecați, cu obrazul sfărîmat. În schimb, mii de iepuri și-au găsit moartea în cîmpiile semănate cu mine de infanterie. Aventura de a vedea un iepure traversînd șoseaua și avîntîndu-se pe cîmp pentru a sări după cîțiva metri în aer, fără a îndrăzni să te apropie de neașteptatul vînat, se poate întîmpla oricui, în primăvara aceasta, pe drumurile Moldovei.

Mii și mii de hectare sînt semănate cu mine de infanterie. Doar mustățile le ies la suprafață și sînt confundate, chiar de cei mai ageri ochi, cu firele de iarbă. Care, cînd va fi atins, te va sfîrteca în bucăți? Uneori, numai vîntul e destul pentru a mișca antenele, și mina trosnește singură, pe întinderea pustie a cîmpiei, de parcă s-ar plimba pe acolo dracul. Acesta e haosul exploziv, între ale cărui hotare însingerate sînt nevoiți să trăiască oamenii de pe fosta linie a frontului.

Pe toată lungimea ei, de la Prut pînă la marginea munților, echipe de pionieri lucrează la deplântarea minelor. De la aceștia, sute de copii au deprins meșteșugul, și singuri se aventurează pe suprafața cîmpiilor minate. Știu să le descopere cu vergele de fier și mai ales știu, ceea ce îi interesează cel mai mult, să demonteze focosul. Cu el prăpădesc peștii din cele trei mari riuri pe care le au la îndemînă: Bistrița, Siretul și Moldova.

Dar sînt regiuni prin care nu trece nici o apă; acolo copiii scot minele pentru a le vinde focosul. E un om cam ciudat, care le cumpără; unul înalt, cu mustăți mari, tot trece prin sate. Despre el se știe cum trăiește. Se bagă pe linia cazematelor, cu o traistă plină cu focosuri. Acolo sfarmă blocurile de beton armat și scoate cîte o căruță de fier pe care-l vinde la potcovari. Oricît de puține vite ar fi rămas, tot e nevoie mare de fier pentru potcoave și pentru cuțitele plugurilor.

Ca dintr-un cadavru de cal uriaș, așezat de-a curmezișul Moldovei, trag oamenii din linia cazematelor, smulgînd tot ce pot smulge și redînd astfel folosinței comune materialele din care fuseseră făcute vertebrele marelui monstru al războiului.

Dar și în sate mai depărtate, pe unde omul mustăcios nu umblă, copiii tot caută minele și le deplantează. Pînă ce vor veni și acolo echipele de pionieri, dacă pînă la urmă va mai fi nevoie, s-au apucat ei singuri, să curețe pămîntul. Fiindcă adeseori, cum ieșeau din casă, le trosnea curtea sub picioare și mureau, sfîrtecați, pe sub ferestre.

Cîte un soldat întors de pe front, care nu uitase cum trebuie să te porți cu minele, n-a mai avut răbdare să vadă că zilele trec fără să se poată apropia de casa sau de pămîntul lui. Și, într-o zi, a pornit să-l demineze. Oamenii au stat deoparte, temători, dar copiii s-au apropiat. Și de atunci, spitalele sînt pline de ei și mulți au murit. Dar fără să se sperie, sute de copii caută mai departe în zona frontului, eliberînd pămîntul hectar cu hectar, într-un amestec de joacă periculoasă și de eroism, pe care năzdrăvanul povestitor din Humulești nu l-a putut prevedea pentru copiii de azi ai Moldovei. Mulți dintre ei, doar ai Moldovei. Tatăl mort pe front, mama de tifos exantematic.

★

Eroică este misiunea soldaților veniți din alte părți ale țării pentru a șterge de pe pămîntul Moldovei, de multe ori cu prețul vieții, urmele războiului. Atît de greu se șterg aceste urme! Dintre cei ce au venit toamna trecută și au rămas peste iarnă aici, mulți au murit de tifos exantematic. Cînd s-a desprimăvărat, au venit alții, mult mai mulți; și ei s-au îmbolnăvit de

tifos sau mor în fiecare zi pe cîmpurile minate. Războiul s-a terminat ; dar aici mereu duduie aerul de explozii, sîngele curge în șiroaie, iar pe drum trec căruțele cu cei răniți, trase de cai slabi, cu o încetineală de melc. Din tot ceea ce ar fi fost bine să aibă, spre a le ușura viața, pionierii nu au decît foarte puțin. În primul rînd, nu au cu ce să se miște pe întinsul acestor pămînturi.

La Pașcani, o nouă echipă de deminare aștepta de două zile o ocazie cu care să meargă pînă la Miroslăvești, la patruzeci de kilometri. Erau douăzeci de soldați, unii dintre ei destul de bătrîni, și căutau tot timpul săpun cu care să-și spele rufe. Arătau o supunere de copii față de șeful lor, care, el abia, era singur copil, un sublocotenent ce-și primise gradul doar de o săptămînă. Era un băiat negricios și slab, foarte vii, cu sprîncenele mereu ridicate în sus a mirare. Abia ieșise din școală și venise în Moldova, cu cei douăzeci de oameni, să demineze linia frontului. La cantina „Apărării Patriotice“ primeau în fiecare zi mari porții de mămăligă cu brînză. Cînd se așezau la mesele lungi de lemn și începeau să mănînce, descoperindu-și capul tuns, aveau un aer atît de liniștit și umil, încît păreau copii într-un orfelinat.

În a treia zi, un camion al Camerei Agricole i-a putut lua pînă la Moțca, la 15 km de Miroslăvești. Bucuroși, s-au cățarat cu grelele lor bagaje : bateriile aparatelor detectoare, și lungile țepușe de fier care le dădeau înfățișarea unor excursioniști cu alpenstockuri.

Cînd înspre seară camionul i-a lăsat în cîmp, la o răspîntie de drumuri, părea că vine sfîrșitul pămîntului. O trîmbă de praf se ridicase deasupra șoselei, la o mare înălțime, ca un balaur amenințător ; iar dinspre munți, pe valea Moldovei, veneau val-vîrtej, negri ca smoala, norii. Șoferul îi zorea să-și dea jos mai repede bagajele să nu-l prindă furtuna. Iar ei ? Ei nu aveau în față,

pentru noaptea ce începea, decît cîmpia pustie. Acolo, îngrămădiți pe marginea șanțului, și-au petrecut prima noapte pe fosta linie a frontului, o noapte în care cerul i-a plouat cît a vrut.

Viața pionierilor pe aceste pămînturi, sărace și primejdioase, e demnă de o epopée. Flămînzi, pentru că nimșni nu se poate sătura în aceste locuri, cu hainele rupte și adeseori desculți, ei se adăpostesc în cîte un bordei, lîngă celelalte bordeie, la marginea satelor pîrjolite. Din fața lor, cîmpia pornește nesfîrșită, pustie și plină de primejdii, așa cum se vede întinderea mării de pe țărături. Mîine, în care punct, pe întinsul acestor vaste și necunoscute suprafețe, barca vieții lor se va duce la fund ?

În zorii zilei, pionierii se trezesc, își iau sculele și pornesc la treabă, ca pescarii și ca țărani. Înaintînd peste cîmp, răzleți, mereu împungînd pămîntul, ar putea pare semănători. Dar acolo unde pun semn, nimic nu va crește, ci e doar locul în care-i ascunsă mina, iar cei ce vin în urmă vor trebui să o scoată și să-i smulgă focosul, cum i-ai smulge unei vipere colții cu venin. Atunci mina devine o simplă tinichea, pe care o poți lovi în batjocură cu piciorul.

Dar oare pionierii au descoperit toate minele ? Iată marea întrebare și marele joc cu moartea. Ce grea răspundere poartă comandantul echipei, cînd vine în sat și spune : „Pămînturile au fost deminate, puteți băga plugurile“.

Atunci, tractoarele sau plugurile țaranilor ies pe întinsul cîmpiei. Și deodată aerul bubuie și boii sărmanului om sar în aer. Pionierii s-au străduit cît au putut. Dar numai atunci cînd trece fierul plugului, brazdă cu brazdă, poți fi sigur că n-a mai rămas nimic în pămînt. Uneori, plugul scoate mina afară, ca pe o buturugă. Dar

alteori, și boii și plugul, și omul, sar în aer. Toate tractoarele nimicite în primăvara aceasta, cîte două, trei pe săptămîină, arau pămînturi pe care pionierii le cercetaseră îndelung.

S-a scurs aproape un an de cînd minele au fost îngropate. Peste ele a venit bogata recoltă de buruieni a anului trecut și detectoarele electro-magnetice nu mai pot fi de folos. Atunci înaintînd precauți, pionierii împung pămîntul cu lungi țepușe de fier. Uneori, pot nimeri focosul. De aceea întind vergeaua în față, cît mai mult cu putință. Dar e o muncă istovitoare, și sudoarea le curge în valuri pe obraz.

Cînd se întunecă, se strîng de pe întinderea cîmpiei spre bordeie, și iarăși par pescari, întorcîndu-se cu bine în port. La gura bordeielor, ard focuri. Unii dintre ei fierb mămăliga. Treptat, toți cei ce s-au întors se strîng în jur și, așezîndu-se pe pămîntul gol, încep să povestească. Fața lor, sub pîlpîirea flăcărilor, e uscată și pămîntie ; și totuși toate cîte le-au văzut și le spun alcătuiesc o epopée.

*

În județul Baia, comandantul echipelor de pionieri este un locotenent tînăr, foarte palid. E poate de felul lui așa, sau poate numai din pricină că el le află cel dintîi pe toate cîte se întîmplă. Atunci devine și mai palid. În fiecare seară sosește, plin de praf, cu vocea și buzele uscate, și începe să povestească stăpînit de emoția vie a celui ce abia de o oră a fost martorul nenorocirii.

— Era cel mai bun băiat pe care îl aveam. Mina era ruginită și se vede că focosul înțepenise. Cîțiva încercau să-l demonteze. El singur s-a dus și le-a luat-o din mînă. Se vede că a forțat-o prea mult.

— A murit ? întrebă cineva.

— Ce, domnule ! — și buzele locotenentului schițează o frîntură de surîs amar, în timp ce-și adună pumnii ca atunci cînd vrei să iei în ei apă — n-a mai rămas din el decît o gamelă de carne.

În fiecare seară, povestește.

— La Dolhasca, azi dimineață a sărit în aer un tractor. A murit și un pandur.

Într-un amurg ploios, îl găsesc într-un sat, în curtea plină cu noroi a primăriei, abătut și mai palid ca oricînd.

— Astăzi a fost nenorocire mare. Mi-au murit trei oameni deodată, iar pe alți doi i-am trimis la spital. Și nu mai spune nimic în seara aceea.

Dar sînt și zile cînd pionierii se întorc toți teferi, după ce și-au terminat eroica muncă.

— Astăzi, spune atunci comandantul lor, am eliberat treizeci de hectare de pămînt. Oamenii au și intrat cu plugurile.

Și niciodată cuvîntul „eliberat“ nu a părut că are un sens atît de limpede și de concret.

★

Dar în afară de terenurile arabile, treptat eliberate, mai sînt vaste întinderi în care oamenii nu îndrăznesc să pună piciorul. Ele ascund zeci de mii de mine despre care nimeni nu știe cum au să fie scoase. Sînt pădurile în care s-au dat lupte și în care sute și mii de oameni stau neîngropați.

Două dintre aceste păduri le-am văzut. Mai întîi, la 12 km nord-est de Iași, pădurea de la Stîncea, în mijlocul căreia, pe un deal, se află castelul Roznovanu, acum prefăcut în ruină. Atît de înfiorătoare e pădurea, încît nici păsările nu îndrăznesc să zboare pe deasupra. Copacii care n-au fost sfirtecați de obuze sînt arși de focul exploziilor, ca și cum ar fi căzut asupra lor o

lungă ploaie de vitriol. Brațele pe care le ridică spre cer, contorsionate și scheletice, fac din acel loc cea mai lugubră priveliște din câte am văzut vreodată.

Drumul la castel e presărat într-o parte și alta cu rămășițe de muniții și cu cranii omenești care se înșiră în șanțul șoselei, simplu, ca niște bolovani rotunzi. Dacă stărui cu privirea, descoperi sub frunze restul schelețelor și parte din îmbrăcăminte. Toate aceste se văd din mijlocul drumului. Înăuntrul pădurii, cine a avut curajul să pătrundă ?

Și abia de sus, de la castel, a cărui curte e plină de tancuri sfărîmate, se vede în partea cealaltă adevăratul miez al pădurii, tăcut și înfiorător, în care cine știe cînd oamenii vor îndrăzni să mai pună piciorul.

Mijloacele de identificare a minelor funcționează foarte nesigur sau nu funcționează de loc în cuprinsul pădurilor. Minele sînt îngropate printre copaci și deasupra lor a căzut un strat gros de crengi uscate și de frunze. Mai sînt apoi și mine în cutii de lemn, pe care detectoarele electrice nu le semnalează. Lungile țepușe folosite în cîmpie nu pot fi de nici un ajutor : oriunde încerci, se opresc, fie într-o creangă, fie într-o rădăcină.

La douăzeci de kilometri vest de Pașcani, începe pădurea Soci. Înăuntrul ei erau cîteva mii de nemți, cu tancuri. S-a dat acolo o bătălie și oamenii spun că nici tancurile, nici nemții n-au mai ieșit. De altfel, din șoseaua cea mare care străbate pădurea, o cărare destul de largă duce pînă la mormanul de tancuri sfărîmate, iar oamenii au botezat locul acela „La carele arse“. Dar de-abia dincolo de el, într-o vale, pretutindeni minată, sînt morții cei mulți.

Mai spre marginea munților, sînt păduri în care oamenii spun că stau mormane întregi de nemți neîngropați. După ceea ce am văzut cu proprii mei ochi, în cea mai imediată apropiere a marilor șosele, nu am nici

un motiv să mă îndoiesc. De altfel, cînd pe cei răpuși de tifos exantematic abia izbuteau să-i îngroape femeile, și multe mureau la rîndul lor de foame sau de boală, cine în aceste urgisite sate moldovene ar mai fi avut timp să se gîndească și la ceea ce se petrece în păduri? Acesta a fost obrazul războiului, iar rînjetul lui se șterge anevoie.

ORAȘE ȘI TÎRGURI NĂRUITE

Pentru noi, cei din București, există o dată care a schimbat sensibilitatea noastră, reflexele noastre chiar, și întreaga noastră viziune asupra războiului, adăugîndu-i un unghi catastrofal și apocaliptic: 4 aprilie. Pentru cine, din cei un milion de locuitori ai Bucureștiului, ziua aceasta nu înseamnă o dată care împarte istoria războiului în două ? Pentru orașele din Moldova, 4 aprilie este o zi care nu spune nimic. În schimb, fiecare dintre aceste orașe are o zi a lui, de importanță covârșitoare, trezind în inima locuitorilor cea mai puternică rezonanță și împărțindu-le aproape tuturor viața în două. Pentru Botoșani e 9 aprilie, pentru Fălticeni, 12 aprilie. Atunci, alungîndu-i pe nemți, au pătruns pe străzile lor primele unități sovietice și un capitol nou a început în viața fiecăruia și a tuturor în comun. Pentru Vaslui, data importantă nu e 23, ci 22 august. În dimineața acelei zile tunurile au bubuit deodată la marginile lui și pînă seara, tancurile sovietice îl și străbătuseră.

Capitala Moldovei are mai multe date, care trezesc sensibilitatea și amintirile oamenilor : la 5 iunie, de exemplu, a fost un mare bombardament. O altă dată e duminica de 20 august, cînd a început marea ofensivă

ce avea să ducă, în 48 de ore, la ieșirea României din război.

Și la 5 iunie, și la 20 august au murit mulți oameni, dar pentru ieșeni alta e data care are în conștiința lor cel mai puternic ecou : 29 iunie. E o dată ce urcă pînă în 1941, și oamenii au avut de trei ori pînă acum prilejul să o comemoreze și să se înfioare. Atunci, la încheierea primei săptămîni de isterie provocată de începutul „cruciadei împotriva bolșevismului“, a avut loc la Iași marele pogrom, care a aruncat asupra unei părți din populație un doliu năprasnic și umilitor ; iar asupra celeilalte, vina de a-l fi comis sau rușinea de a-l fi îngăduit.

Cunoașteți desigur acea fotografie, de o banalitate exasperantă, ce se găsește în cabinetele tuturor medicilor, reprezentînd un grup de interni, în halate și bonete albe, suprapuși în trei rînduri, unii în spatele altora, pe treptele spitalului, și cu profesorul la mijloc. Pe o asemenea fotografie din casa unui medic ieșean la care mă găseam într-o seară erau strînși vreo douăzeci de tineri, cu figuri mai expresive sau mai șterse. Unul, părîndu-mi-se cunoscut, îmi îndrept degetul spre chipul lui.

— 29 iunie, rostește drept orice răspuns colegul lui care se afla lîngă mine. Cuprins de o bănuială, duc degetul pînă la capătul cartonului și îl opresc apoi pe rînd în dreptul fiecăruia, în timp ce din dreapta mea aud mereu, ca o lovitură de ciocan în tîmplă : 29 iunie, 29 iunie, 29 iunie. La unsprezece dintre cei douăzeci de medici tineri stînd alături în halate albe, colegul lor rămas în viață a rostit doar atît : 29 iunie.

E o dată care pentru alte orașe nu prezintă nici o însemnătate. La București, în duminica aceea, s-a băut și s-a mîncat mult, în fastuoase restaurante de vară, în fața cărora se grămădeau duzini de limuzine, și s-a

ciocnit pentru rapida ocupare a Moscovei, despre care cei bine informați știau că e iminentă.

În seara acelei zile, străzile Iașului cunoșteau un altfel de spectacol. Și poate rareori o dată din calendar a însemnat atât de mult, pentru o întreagă colectivitate umană, ziua mării nenorociri, spre care gândurile se întorc mereu înspăimântate, ca acest tragic și funest „29 iunie“. De la această dată începe pentru ieșeni un alt curs al vremii și o sensibilitate a lor, deosebită de a celorlalți oameni.

Trei ani mai târziu, linia frontului, stabilită pentru multă vreme numai la câțiva kilometri, cu bubuitul neîntrerupt al tunurilor și cu marea ei tensiune, a sfârșit prin a face din Iași orașul în cuprinsul căruia cel mai mult au pîlpîit flăcările de tot felul ale războiului.

Cartiere întregi din capitala Moldovei sînt distruse. Strada Păcurari, de la un capăt la altul, nu e decît o succesiune de ziduri goale și la fel nenumărate străzi din centru. Roșu și negru sînt cele două culori care izbesc din toate părțile, stăruitoare, obsedante. Roșul mormanelor de cărămizi și negrul zidurilor goale, dincolo de care nu se mai află nimic, ca decorul gigantic al unui film de dezastre.

Strada Copou, din centru și pînă la grădină, e mai puțin spectaculoasă, dar la fiecare pas își arată răniile. Printre copacii răriți de obuze și de topoare, se zăresc ruinele vechilor case, din care atîtea reprezentau un stil și o epocă. Una după alta au fost lovite și s-au năruit. Cîte o scară grațioasă, cîte o colonadă sau un fronton încearcă să evoce splendoarea de pe vremuri, liniștită și neostentativă, a acestui cartier. E o altă dramă aici decît aceea din centru, iar regizorul, mai rafinat, fși folosește mijloacele cu discreție. Porțile de fier, scîrțîind în balamale ruginite, scot un suspin lung dintre aceste triste ruine. Dimineața chiar, cînd răsare soarele,

și la prînz cînd strălucește în înaltul cerului, peste întreg cartierul dăinuie același amurg, din culori vagi, estomplate.

Copacii grădinii Căpou sînt atît de răriți de obuze, încît par imaginea vegetală a cailor întilniți pe drumurile Moldovei, cei printre ale căror coaste puteai să privești parcă dintr-o parte în altă. Așa cum arată acum, e ca o radiografie a celei de pe vremuri, tare bolnavă. Doar teiul lui Eminescu a rămas întreg, ca un os vechi și puternic, în acest schelet silvestru năruit.

Mai sînt și alte vestigii ale trecutului care au rămas întregi, din marea furtună abătută asupra orașului, și supraviețuirea le încarcă de o și mai mare și simbolică frumusețe. Teatrul Național, intact, și Biserica Trei Erarhi, fără nici o zgîrietură. În maldărul de ruine al orașului, ochiul întilnește ca pe o bijuterie rară, Biserica Trei Erarhi, cu altarul ei de marmoră albă și cu inscripția de aur de pe mormîntul lui Dimitrie Cantemir: „Aici întors acasă din lunga și grea pîrbejie înfruntată pentru libertatea țării sale odihnește Dimitrie Cantemir. Domn al Moldovei, învățat cercetător al trecutului românesc“.

Dar dacă în Iași au fost atîtea care meritau salvate, ce s-ar fi putut salva, în Podul Iloaiei, de exemplu, sau în Tîrgu-Frumos, din care frumos n-a fost niciodată decît numele? Umile și mizere tîrguri moldovene, peste care s-a abătut urgia războiului, fiind aproape de necrezut că le-a făcut această onoare, marea și nesperată onoare de a le scoate din anonim, punîndu-le în rînd cu celelalte orașe ale lumii, pe ele, care suferiseră atît de mult de lipsa oricărei glorii. Acum, au gloria de a fi distruse, dar nu le mai poate folosi la nimic; sute de alte orașe sînt la fel.

Cu toate că lumea e plină de ruine, tîrgușoarele acestea tot merită să fie văzute. Pentru că, vedeți, sînt

ruine și ruine. Sînt ruine imense, cum e Calea Griviței în București ; sînt ruine sinistre, înfiorătoare, ca strada Cîmpineanu ; sînt ruine mărețe, haotice, prăbușiri de beton armat, ca la rafinările din Valea Prahovei ; sau ruine lugubre ca ale Iașilor. La Podul Iloaiei și la Tîrgu-Frumos, ruinele sînt cum au fost și tîrgurile aceastea o viață întreagă : mizere, de deznădăjduit. Nici grinzi de fier țîșnind din uriașe mormane de moloz asemeni unor catarge rupte de furtună, nici blocuri de beton năruite, nici pereți goi ridicîndu-și spre cer cele cinci etaje cu planșeurile prăbușite ; nimic din tot ceea ce știam că înseamnă distrugerii ale războiului.

Gloria de a fi fost bombardate și nimicite n-a putut scoate sărmanele tîrguri moldovene din condiția lor din totdeauna : neimportanța, puținătatea, sărăcia și umilinta.

Drama pulverizării a sute de căminuri, distrugerea unei întregi așezări omenești se înfățișează ochilor sub forma unui biet morman de cărămizi, de cele mai multe ori de pămînt nears. Tot tîrgul se rezumă la cîteva grămăjoare cenușii, făcîndu-te să crezi că o mină de oameni cu cîteva roabe n-ar avea ce alege din ele în jumătate de zi. Așa se înfățișează ochilor ceea ce pentru mii de familii care pribegesc acum prin orașe străine a însemnat pierderea întregului avut, distrugerea căminului. Din cele două forțe ce s-au înfruntat în aceste locuri, aceea năprasnică și apocaliptică a războiului, și aceea lentă și mizeră a provinciei, provincia a fost mai tare. Și de multe ori, în felul în care se desfășoară acum viața, tot provincia se arată mai tare. E o suverană care foarte greu va putea fi detronată.

*

Cu toate acestea, în Moldova se găsește orașul care stă cu mult în fruntea tuturor, ca proporții ale distrugerii : Pașcani. E ras de pe fața pămîntului. Și încă,

trebuie să ne înțelegem asupra acestei expresii. Procentual, orașul e distrus 80%. Dar pe cînd la Ploiești și în celelalte orașe care au avut de suferit de pe urma războiului, mai sînt foarte multe case, străzi întregi și, uneori, chiar cartiere neatînse, tîrgul acesta din Moldova, dintr-o parte în alta, e un morman de ruine. Se mai văd doar cîteva case, pe la margine, dar centrul, stradă cu stradă, casă cu casă, este literalmente șters de pe fața pămîntului.

Pentru Pașcani, data cea mare a fost anul trecut, în ziua de 11 aprilie. Era într-o marți, după duminică Floriilor. În duminică aceea, nemții se retrăseseră spre sud, lăsînd orașul întreg. În gară avuseseră loc distrugerii atît de mari, încît tîrgul nu mai prezenta nici un interes. Rușii sosiseră duminică seara, și a doua zi au sfătuit locuitorii să se retragă spre nord. Unii au plecat, alții nu s-au îndurat și s-au încuiat în case, ori s-au ascuns în pivnițe. Toți au pierit a doua zi către prînz, cînd a apărut aviația germană în valuri, azvîrlind o ploaie de bombe incendiare. În cîteva minute, orașul a fost o vîlvătaie. Locuitorii satelor vecine spun că venea dogoarea pînă acolo. Zeci de cisterne cu benzină ardeau pe șosea. Cîți oameni vor fi dispărut în acel incendiu de pomină, nu se poate ști. În orice caz, cărămizile acelea cenușii, numai de pămînt, marea tristețe a tîrgurilor din Moldova, nu se văd la Pașcani; dacă vor fi existat, au fost arse în sfîrșit în uriașul foc care în același timp mistuia orașul.

Chiar astăzi, după atîta vreme, tîrgul încă mai pare un cuptor ce nu s-a răcit de tot. Privind mereu zidurile uscate și arse, stradă după stradă, pe un pămînt uscat și ars, unde nu se zărește nici un arbore și nici un fir de iarbă, ci numai vîntul poartă praful roșu, înecăcios și iritant, al miilor de cărămizi sfărîmate, simți din nou dogoarea zidurilor inflamate, și cerul gurii ți se usucă de o sete care cu timpul devine năprasnică.

Jos, în gară, din marile ateliere ale căilor ferate n-au mai rămas decît zidurile. Halele de montaj stau goale, ca niște hangare sub al căror acoperiș nu s-au mai întors uriașele quadrimotoare. Între pereții lor ai impresia că ar putea încape orice : și un munte, și un oraș întreg. Atît e de mare vidul provocat de lipsa mașinilor și a miilor de oameni care pe vremuri au forțotit aici. E senzația acută a unui gol imens ; și în cei două sute de metri, cît străbați aceste hale pustii, obosești și devii năuc, mai mult decît dacă ai fi mers afară, între dimensiunile firești ale lumii, douăzeci de kilometri. Aceasta e forța, aproape cosmică, a pustiului instaurat între zidurile marilor clădiri părăsite.

De altfel, nu e singura forță cosmică din acest loc. Pentru că seara, din sutele de găuri de bombe care înconjoară gara, pline cu apă, milioane de broaște încep să cînte. E un cor uriaș, al cărui cîntec urcă spre cer, neînterupt și imens. Peste cenușa atîtor ruine, stranii sub lumina bolnavă a unui sfert de lună, ei urcă mereu, pînă ce pare vaierul acestui oraș distrus, către îndepărtata sclipire a stelelor.

Atît de ciudată și plină de imense evocări e noaptea aceasta ! Jos, în gară, din cine știe ce depărtări ale stepei ruse, un tren sovietic a sosit, și locomotiva lui suieră din minut în minut, cu suieratul ei gros și profund, de sirenă de vapor care vrea să înlătore o primedie. Numai locomotivele din Spania mai au un suierat asemănător, reamintind dramele și tensiunea vieții marine. Sînt nouă ani acum, de cînd, acolo, în Spania, noapte de noapte am auzit acest suierat trist și prevestitor, între ruine asemănătoare. Exact nouă ani. Începeau să cadă primele bombe asupra orașelor. Și de atunci au căzut mereu, iar aceste flori roșii și inflamate ale ruinelor și-au deschis coroana uriașă și sințerîndă oriunde au fost orașe și oameni. Atîți ani triști și îngrozitori ! Iar acum, la capătul lor, între ultimele

ruine și cele mai desăvârșite, mă întilnesc din nou cu acest șuierat de sirenă de vapor, care atunci anunța începutul. Acum, în sfârșit, e sfârșitul. Între spanielii ce au început atunci și au fost înfrinți, și rușii care acum au terminat, învingători, sînt toate crimele și toată zvîrcolirea groaznicului monstru al hitlerismului, cel ce ne-a otrăvit viața și ne-a stricat tinerețea.

Peste ruinele orașului, peste cîntecul uriaș al milioanelor de broaște, șuierul de vapor al locomotivei urcă și se întilnește în amintire cu țipătul agonic din gările spaniole. Sub acest arc de triumf sonor, între ale cărui picioare e o deschidere de nouă ani, cîți prieteni și cîți eroi își au mormîntul ?

Înfiorat, sub uriașa lui boltă, un lucru mă întristează totuși peste măsură : că oamenii acestui timp nu par de loc grăbiți să vadă, redat prin cuvinte, patetismul și tragicul epocii pe care am trăit-o.

*

Dar, în ruinele lui, orașul n-a adormit încă. La lumina lămpilor de gaz, în bordeiele de la poalele dealului, sau în casele cîrpăcite, se fac planuri pentru un arc de triumf, pentru o serbare, și se urmărește cu mintea itinerariul unui tren. El a plecat de mult din Turnu-Severin și mereu au venit vești despre drumul pe care l-a urmat : a sosit la Craiova, a trecut prin Pitești, a ajuns la Chitila și a fost îndreptat în sfârșit spre Moldova. Oamenii l-au urmărit tot timpul, cu mintea și cu inima, cum zi de zi înainta în lungul țării, cum se apropia tot mai mult. A fost semnalat la Mărășești, pe urmă la Adjud, într-o zi, două, în cel mult trei, trebuie să sosească. Și printre ruinele orașului, numai despre asta se vorbește.

E trenul care aduce cei o mie două sute de muncitori ceferiști, evacuați la Turnu-Severin. Atelierele din

vale îi așteaptă. Dar mai ales îi așteaptă orașul. O mie-două sute de oameni au să vină între aceste ruine, să le reînsuflească. Și toată lumea urmărește, cu mintea și cu inima, apropierea trenului.

Oamenii îl simt venind, încărcat cu cei o mie două sute de ceferiști, înaintînd, apropiindu-se, sosind. Parcă un val de sînge proaspăt ar năvăli în arterele orașului.

— Să-i așteptăm în gară, să luăm crengi verzi și să facem un arc de triumf.

— Seara, să dăm o serbare.

— Ce fel de serbare ?

— Cu muzică, cu dans.

— Hei, da, bun ! Dar de unde muzică ?

— N-are-aface ! Găsim noi, aducem din altă parte.

— La Fîntînele, sînt doi țigani...

— Dar în ce local ?

— Cum, în ce local ?

— Serbarea, dansul.

— Fără local, în stradă, mai dăm cărămizile la o parte.

— Se poate ?

— De ce să nu se poată ! Să le arătăm fraților, tovarășilor care vin, că i-am așteptat cu drag.

— Bun ! Atunci așa rămîne : serbare cu muzică și dans. Domnule Geo Bogza, ce spui despre hotărîrile noastre ?

— Domnule primar, cred că are să fie foarte frumos !

TIFOS, ȚĂRANI, ZIMBRI ȘI TRACTOARE

Spectacolul care cel mai mult îți strânge inima pe drumurile Moldovei, și îți umple gura de gustul amar al mizeriei omenești, îl formează căruțele ce duc spre spitale bolnavii de tifos exantematic. Cum e cu puțință această coborîre a ființei umane mai jos decît cea mai joasă treaptă a degradării și a nenorocirii ?

Desigur, departe, în cîmpie, aerul mereu bubuie și poate chiar acum un om a fost sfîrtecat de o mină, în sute de bucăți. Dar aceasta este o suferință atroce, violentă și fulgerătoare, chiar și pentru acei care au fost doar martorii întîmplării. Un om a încetat să existe, și în urma lui n-a mai rămas aproape nimic. E o întîmplare năprasnică, desigur, și înspăimîntătoare...

Dar aceste cadavre vii, aceste fantome galbene cărora le ard ochii în cap de febră, aceste mumii fierbinți, de care drumurile Moldovei sînt pline, reprezintă un chip mai greu de îndurat, al suferinței umane. Cît de perfidă e înțepătura abjectului păduche și cît de multe trepte obligă ființa omenească să coboare, înainte de a o acoperi cu apele negre ale morții ! În odăile scunde, pline cu un miros acru și greu, al caselor de țară în care zac bolnavii de tifos și în care doctorii intră cu senzația că trec pragul infernului, ochiului îi e dat să

se înfioare de cele mai triste întâișări pe care le poate lua biata făptură a omului. Acești duși de pe lume și rămași încă aici să se mai chinuiască, aceste oase ce nu pot fi îngropate, acești morți care mai respiră încă... Așa arată bolnavii de tifos.

Și iată-i porniți pe drumurile Moldovei, spre spitale. Acasă, mai erau cei patru pereți între care trupul lor își găsea o perdea de penumbră. Acum, sînt sub cerul liber, în plină lumină a zilei, pe drumuri nesfîrșite și pustii. Dacă ați văzut căruțele de gunoi trecînd pe străzile orașului, închipuiți-vă că s-ar putea să vă găsiți o dată într-una din ele, muribunzi, pentru a vă înfiora cum trebuie, de soarta oamenilor pe care tifosul i-a secerat în Moldova. În căruțe prăpădite și mizerabile, trase de cîte un cal scheletic, bolnavii sînt îndreptați spre spitale, acoperiți cu o țoală veche sau cu o plapomă neagră și plesnită în sute de locuri, încît e aproape de necrezut că sub aceste jalnice învelitori nu se află o bucată de lemn putrezit, ci o ființă omenească. Constatărea că dedesubt e un om, e de fiecare dată zguduitoare. Și încă, aceștia pot fi socotiți privilegiații : cei pentru care s-a putut găsi o căruță. În primăvară mai ales, s-a pus chinuitoarea întrebare : cu cei cîțiva cai din sat, ce să se facă mai întii ? Să fie scoși la arăt, sau să se care cu ei bolnavii la spitale ? Uneori, căruțele cu bolnavi au plecat la trei noaptea, pentru ca la ziuă calul să fie înapoi, pentru munca de pe ogoare. Cîț s-au luptat în primăvara aceasta țărani moldoveni cu boala și cu lipsurile și cum în același timp s-au străduit să-și semene ogoarele, dovedește că oamenii aceștia rămîn ca întotdeauna, o mare forță necunoscută și tăcută a țării.

Necruțătoare au fost loviturile pe care le-au primit și, în același timp, neîntreruptă și plină de eroism, truda lor pe ogoare.

Am văzut femei de șaizeci de ani împingînd cu sapa pămîntul în tranșee, să le astupe. Am văzut făcînd aceeași treabă invalizi cu un singur picior, proptiți în cîrjă. Și am văzut un popă, țaran la originea lui, mînînd tractorul.

★

Trenuri numeroase soseau din josul țării încărcate cu grîne, și oamenii se repezeau asupra lor, ca niște păsări flămînde :

— Nu le mîncăți ! Nu le mîncăți, sînt de sămîntă, băgați de seamă, sînt de sămîntă... le striga în fiecare zi tînărul prefect al județului Baia. Iar oamenii înfometăți, cu fața suptă și ochi mari, strălucitori, le luau în primire, făcînd un legămînt solemn :

— Nu vă fie teamă, nu le mîncăm, mai răbdăm încă ; le punem în pămînt, să avem ce mînea la iarnă. Grozav ar fi vrut totuși ca din porumbul căpătat să facă o mămăligă mare, să se sature o dată. Cîțiva au făcut, dar au primit amarnice muștrări :

— Nu vă dați seama, ne pîndește foamea, sau nu sînteți oameni conștienți ?

— Ba ne dăm seama, sîntem oameni conștienți, răspundeau țarani cu mîndrie și îndîrjire. Și totuși, aceasta era o simplă replică, pentru că mai mult decît oameni conștienți, ei erau oameni ai pămîntului, și ceea ce îi îndemna în primul rînd să nu-și lase ogoarele neînsămîntate era legătura lor cu pămîntul. I-am văzut și mi-am dat seama. Nu conștiința unei primejdii îndepărtate, ci senzația imediată, fizică, venită din indeductibila lor legătură cu pămîntul, îi făcea să nu mănince porumbul, ci să-l semene. Între stomacul gol de foame și pămîntul neînsămîntat, ceea ce producea în trupul lor, în carnea și în sîngele lor, mai multă suferință, nu era foamea, ci pămîntul neînsămîntat. Ogoarele rămase în paragină primăvara trecută îi chi-

nuise mai mult decît propria lor foame. Aceasta e o lege cumplită și măreață, integrînd țărani în marele ciclu al naturii, ca nucii și ca merii, care între primăvară și toamnă acoperă pămîntul cu încă un rînd de roade. Cred că dacă vreodată țărani ar afla că pînă în toamnă au să moară cu toții, în cine știe ce cataclism și nu vor mai avea nevoie de hrană, ei tot și-ar însămînța ogorul primăvara, tot astfel cum pomii înfloresc, chiar dacă stăpînul livezii și-a pus în gînd să-i taie.

Și că e așa, o dovedește faptul că în primăvara trecută, pe cînd orașenii își părăseau casele și se refugiau, cu spaima apocalipsului, țărani rămîneau mai departe în satele lor, arîndu-și ogoarele sub bubuitul tunurilor, fără să se îngrijească cine va culege recolta ; tot astfel cum la Rădăceni, în zona pustie dintre cele două linii ale frontului, merii au înflorit și au dat rod mai mult ca niciodată.

Dar pentru a-și împlini în primăvara aceasta chemarea, ce mult s-au chinuit oamenii, recurgînd la ultimele resturi de energie, ale lor și ale animalelor. Era într-un amurg cînd ușa prefecturii s-a deschis și un bărbat scund, cu haina de țirgoveț, dar cu înfățișare de țaran, a făcut cîțiva pași și s-a oprit locului, raportînd ca la militărie :

— Să trăiți, dom'prefect ! M-am hotărît să pun vaca la plug ! Era în această frază, și deznădejde, și o năprasnică energie, și spaimă parcă. Ședea locului, îndesat și hotărît, cu fața unui om care pentru o cauză supremă renunță la o mulțime de credințe, și e gata să comită un sacrilegiu. Căciula, cînd o ținea strîns, cînd și-o frămînta între degete.

— M-am întovărășit cu un vecin. Și el are o vacă. Și vă rugăm pe dumneavoastră să ne dați un plug.

În acele zile, nimic nu-i era mai ușor prefectului să dea, decît pluguri. Contemplasem în ajun, nu fără emoție, în gara Verești, o movilă întregă de pluguri, so-

site pe aceste meleaguri, din partea diferitelor sindicate din București.

— Fără bani, le spunea prefectul celor care le căpătau și întrebau de preț, vi le-au trimis muncitorii. Cum să vă spun? Parcă peste o rană care singera-se mereu, ar fi început să picure deodată un necrezut balsam. Așa era în acele zile, când prefectul județului Baia împărțea pluguri țăranilor prin sate. „Fără bani, vi le-au trimis muncitorii“...

*

Despre județul Baia se spusese toată iarna în București că jumătate din populația lui ar fi pierit de tifos exantematic. Era o tristă și înfiorătoare celebritate. Acum, prin sate, îi întrebam pe oameni, și nu puteau spune o cifră exactă.

— Să mergem în cimitir, să numărăm crucile noi, și atîția or fi, hotărau ei. Erau cîte o sută de cruci noi, și uneori mai multe. Din pricina aceasta, unele sate păreau pustii. Mai mult chiar decît cele care fuseseră rase de pe fața pămîntului, înfățișarea acestora era lugubră. Tocmai pentru că erau întregi. Întregi și pustii. Nicăieri ca în cuprinsul acestor umile așezări omenești, năpădite de bufnițe și de bătării, războiul n-a părut că are un obraz mai atroce și nemilos. Curtea unei gospodării de țară lipsită de viață, fără oameni, fără animale, fără cîini care să latre, și în care chiar cenușa din vatră a fost spălată de apa ploilor, e tot ce poate fi mai trist, printre tristele priveliști rămase în urma războiului.

— Unde sînt? întrebi pe unul din oamenii care trec pe drum.

— Bărbatul a murit în război. Femeia s-a prăpădit de tifos. Copiii s-au împrăștiat. Pe unul din ei l-a sfirtecat o mină. Biografie scurtă și năprasnică a mii de familii de țărani moldoveni.

Și iată, în satul acesta chiar, ivindu-se inevitabilă înmormîntare. Racla e purtată de un singur bărbat și de trei femei. Bărbatul e un pandur, descoperit și smerit în înfățișare, dar pe sub tunică încordat ca un atlet, să poată duce din greutatea coșciugului cît mai mult. Femeile merg prin praful drumului în picioarele goale, ținînd de capetele năsăliei cu amîndouă mîinile, într-un efort total al întregii lor ființe care le întepeneste șira spinării, făcîndu-le să meargă mecanic. De sub basmalele răsucite le ies șuvițe de păr năclăite de sudoare, iar din obrazul imobil doi ochi fieși și încruntați privesc drept înainte. Femeia care ar urma să poarte coliva duce în mîină o strachină pe fundul căreia se află un pumn de boabe de grîu fiert, ca pentru hrana unei vrăbii bolnave, iar nu pentru un suflet de om.

Sub un soare arzător, fiindcă e ora două după-amiază, înmormîntarea se termină repede. Tot femeile au săpat groapa și tot ele o astupă la loc cu pămînt, în timp ce ultimul ecou al deșertăciunii deșertăciunilor se duce peste cîmpurile pustii.

Popa care a făcut slujba, un om tînăr, îmi spune :

— Acum e ora înmormîntărilor... Auzi dangătele ? În toată Moldova bat clopotele a mort... De șase luni, de cînd a început molima, în fiecare zi le aud.

Băteau în adevăr clopote a mort, într-o dungă, pînă departe spre Prut, și pînă departe spre marginea munților. Adierea vîntului mereu se schimba, ca atunci cînd e mistuită de flăcări o mare clădire și-i aprinde pe rînd toate aripile ; și în cumplitul incendiu sonor care mistuia văzduhul Moldovei, vilvătăiele se stingeau cîteva clipe și izbucneau apoi din nou, cu mai multă furie. Fiecare flacără care țîșnea din bronzul clopotelor însemna un om mort, ars de viu, carbonizat în pîrjolul tifosului exantematic. Și tot satul părea că suferă, neliniștit, sub valul acelor sunete, ca sub o ploaie de foc,

mistuitoare. Gustul pe care îl lăsau în gură era dintre cele mai amare.

Și totuși, ziua aceea avea să se termine altfel.

Să fi fost șase seara cînd în văzduhul Moldovei începură să răzbată altfel de sunete, și toate urechile se ciuliră, atente. Dinspre miazăzi venea o vibrație sacadată, un zgomot ritmic, industrial, o succesiune de mici explozii uscate, al căror ecou propulsiv cuceri în curînd tot spațiul satului.

— Tractoarele ! strigă cineva, tractoarele de la Ruginosa ! Au terminat și vin acum la noi. După cîteva minute tractoarele apărură la marginea satului și înaintară pe drum, unul în urma celuilalt. Erau trei. Închipuți-vă niște locomotive care putînd să părăsească liniile, ar apare deodată printre casele umile ale unui sat. Într-atît erau de puternice ! Pămîntul tremura sub roțile lor, cei ce le conduceau erau și ei zguduiți de trepidația nestăvilită care, năvălind în cercul de dezolare ce înconjură satul, îl sparse, modificînd într-o clipă raportul dintre oameni și materie. Satul nu mai era același ca la prînz, plin de tristețe și cenușă ; o forță nouă îl străbătea dintr-o parte în alta, ca apele unui fluviu, înviorîndu-l. În auz, undele sonore veneau vibrînd în ritmul motoarelor, iar dangătele de clopot din cursul după-amiezii se pierdeau, acoperite de noua realitate. Ca la înlocuirea unui domnitor despotic, de pe toate ulițele oamenii veneau, plini de curiozitate și speranță.

Trei băieți de cîte douăzeci de ani țineau manetele tractoarelor, trecînd printre cele două șiruri de oameni, ca la defilare. Fața lor era numai dinți, strălucitori și albi, descoperiți tot timpul de un rîs neîntreput și exploziv, ca și motoarele pe care le conduceau. Sub fruntea pe care le fluturau șuvițe de păr blond, ochii le

rîdeau de asemenea plini de o bucurie nestăvilită. Păreau că au îndrăznit ceva ce le-a reușit pe deplin și că acum întreaga lume e a lor.

Tractoarele s-au oprit. Băieții au sărit jos și au dat mîna pe rînd cu toți cei ce se adunaseră în cerc : cu popa, cu pandurul, și cu femeile care duseseră moștul la groapă și în ochii cărora se aprinsese o nouă lumină. O lungă convorbire începu despre ceea ce avea să fie de a doua zi, pe toate ogoarele, de jur împrejurul satului.

În timpul acesta, spre munți, soarele apunea printre două șiruri de nori, ca printre două armate de zimbri, gata să se încaiere. Culorile înflăcărate ale apusului ridicau într-o apoteoză trecutul acestei provincii, atît de lovită de urgia vremurilor. Dar tractoarele oprite în inima satului păreau și ele niște zimbri, pentru o stemă viitoare a acestei țări, care va renaște.

1945.

OAMENI ȘI CĂRBUNI
ÎN
VALEA JIULUI

1

INTRODUCERE

LA OAMENII DIN VALEA JIULUI

In vara anului 1945, cu puțin înainte de sfârșitul celui de al doilea război mondial, când omenirea se afla la capătul unui lung șir de emoții și suferințe, se produse un eveniment atât de extraordinar, încât încercările de pînă atunci ale războiului păliră, iar minții omenești i se deschise perspectivele unei ere fantastice, bazată pe dezagregarea materiei.

Mă aflu, în acele zile neuitate de august, după un mare număr de ani, din nou pe malul mării și, în foșnetul apelor ei, mintea mea își putu închipui în voie formele pe care le va lua viața, în viitor. Dezagregarea materiei era o problemă spre care imaginația mea mersese întotdeauna plină de pasiune. Pe această plajă chiar, în verile de dinaintea războiului, privind nenumăratele trupuri omenești, unele tinere și armonioase ca statuile grecești, dar toate de carne și de sînge, din protoplasma vie care poate simți durerea și a cărei viață poate fi întreruptă printr-o intervenție dinafară, privindu-le așadar, și știind că arsenalele din Europa fabrică ziua și noaptea gloanțe de care aceste trupuri nu vor fi ferite, o mare tristețe mă cuprindea în clipa cînd atenția mea era chemată, și se concentra toată asupra

unui fir de nisip, prins de marginea unghiei. De ce nu-și folosesc oamenii, îmi spuneam, geniul și forța de care dispun, în actuala etapă a istoriei, pentru a declara altfel de războaie, acestui fir de nisip, de exemplu. Față de noua dimensiune pe care ar căpăta-o lumea, față de uriașele rezerve de energie ce stau închise în acest grăunte, ce țară, ce continent mai merită jertfa de a fi cucerite în limitele lor terestre, de banali kilometri pătrați? Când în unghia fiecăruia dintre noi, printr-un salt de perspectivă uriaș, dar care merită îndrăzneala necesară, nenumărate planete se învîrtesc în sisteme solare, pe care omul le-ar putea cuceri, însușindu-și fantasticele lor teritorii! Acesta e războiul pe care oamenii din era noastră ar trebui să-l dezlănțuie!

Așa mă gîndeam, și așa am și scris, în anii aceia cînd priveam cu tristețe trupurile tinere de pe plajă, și mă întrebam prin cîte din ele nu vor trece în curînd conurile de oțel ale gloanțelor care, în spatele nostru, se îngrămădeau în depozite enorme. Acum, după un mare număr de ani, mă aflu din nou în aceste locuri unde, atît de amar, mă îngrijorasem de soarta omenirii. Era o pură întimplare, o bunăvoință exagerată a destinului, pentru că în acest răstimp pieriseră milioane de oameni, iar eu nu fusesem cu nimic mai îndreptățit la viață decît ei. Auzeam din nou murmurul mării, și mă regăseam pe țărnișurile ei, întotdeauna dorite, cu un sentiment straniu, și de fericire, și de rușine, că după marele masacru putusem reveni.

În jurul meu erau semnele care arătau că drama, pe care o temusem, se consumase. Pînă la apa mării ajungeam prin cîteva rețele de sîrmă ghimpată, stricate acum și ruginite, și erau locuri în care nu îndrăzneam să pun piciorul, fiindcă dedesubt nisipul putea face explozie. Cît despre minele marine, ele erau azvîrlite din loc în loc la mal, și, prin forma lor rotundă și bulbucată, cu nimic nu semănau mai mult decît cu

ochii unui animal uriaș, smulși din orbite și împrăștiați pe țărmul mării. Erau, fără îndoială, ochii războiului, o parte din miile lui de ochi cu care, treaz și satanic, își pîndise victimele. Acum îi erau smulși pe rînd, și el era menit unei orbiri totale. Unii dintre ei, care își mai păstraseră întreagă pupila, plesneau pe neașteptate. Adeseori, mai ales către ora trei după-amiază, o explozie puternică făcea să vibreze țărmurile, iar în larg o trîmbă neagră urca spre cer cu violență, ca un plop năprasnic ce-ar fi izbucnit din funduri și ar fi trăit un timp deasupra mării. Le număram. Cîndva, au să se termine, îmi spuneam, și atunci liniștea se va întoarce pentru multă vreme pe întinsul acestor ape. Atunci, siluetele mărețe ale unor pacheboturi se vor ivi în zare, și mii de bărci cu pînze vor încrucișa pe culmea valurilor, acum singuratic și pustii.

În acest peisaj în care dispăreau treptat ultimele urme ale războiului, și în care putea fi imaginat cu ușurință viitorul mai bun al lumii, mă aflam cînd veni vestea că undeva, departe în răsărit, pe ultimul teatru de luptă, dezagregarea materiei devenise realitate. Oamenii se îngroziră și, mai tîrziu, predispozițiile lor apocaliptice fură exploatate îndeajuns de cei ce aveau nevoie de aceasta, dar pentru mine, care toată copilăria și tineretea mă legănasem în visul științific al descătușării atomului, prilejul era binevenit pentru a-mi lăsa imaginația să meargă spre formele fantastice ale viitorului. Așadar, în sfîrșit, ceea ce mereu dorisem, ca un salt formidabil în evoluția lumii, căruia să-i fiu martor, se realizase. În acest an, în această vară, cînd ultimele flăcări ale războiului se stingeau treptat, o mare poartă se deschidea minții omenești, și ea era invitată să pătrundă într-o lume necunoscută, de dimensiuni și forme uluitoare. Ce avea să se întîmple acum? Poate niciodată, în tot trecutul ei, plin de salturi și de

îndrăzneli uriașe, omenirea nu se aflase în ajunul unor evenimente mai de neprevăzut, în fața cărora să aibă dreptul să se întrebe, cu o totală uimire : Ce se va întâmpla acum ?

În fiecare dimineată, la ora cinci, priveam soarele răsărind din mare. Era un spectacol grandios, de o neasemuită și bărbătească frumusețe. La început, ca și cum marea ar fi fost o enormă gingie, un dinte roșiatic îi spărgea carnea, ieșind afară. Cîteva clipe rămînea astfel, strălucind ; apoi, ca și cum ciocane puternice l-ar fi lovit, el începea să se lătească într-o parte și alta. Era evident un dinte metalic, incandescent, aproape topit, încît ciocanelor nu le venea greu să-i schimbe mereu forma, pe uriașa nicovală din zare. O vreme, păru un rezervor de petrol, cilindric, cu marginile drepte într-o parte și alta. Apoi, strîngîndu-se puțin în partea de jos, avu silueta unui stup gigantic, plutind pe apele mării. Nici o secundă, în timpul acestor grandioase răsărituri, soarele nu fu rotund ca un disc, ci se văzu așa cum e în realitate : o masă fluidă, incandescentă, schimbîndu-și mereu forma. Cînd fu să se desprindă de mare, cînd de mult ar fi trebuit să fie un disc deasupra apelor, se subție și mai mult în partea de jos și se transformă într-o ventuză, menținînd astfel mai departe contactul cu imensitatea lichidă din care ieșise, și pe care voia parcă să o tragă după el. Marea păru că se urcă, el întîrzie pe cît putu, deformîndu-și circumferința, dar aceste mari eforturi geometrice avură totuși un sfîrșit : gîtul ventuzei se îngustă tot mai mult iar în cele din urmă se rupse. Atunci, soarele și marea fură deodată departe, definitiv despărțiți, ca și cum îmbrățișarea lor ar fi fost un vis din care, în secunda sfîrșitului, nimic nu rămîne. Discul soarelui, perfect, fu într-o clipă deasupra apelor care, liniștite și fără amintire, se tălăzuiu domol de la o zare la alta. Răsăritul se terminase.

Plaja, pe care o vreme mai stăruiseră umbrele nopții, se umplea acum de o lumină continuă și vie. Puțin mai târziu, fu evident că din valurile mării ieșise un bulgăre de foc, a cărui dăgoare începea să se facă simțită. Dintr-o parte în alta, nisipul se încălzea, iradiind din miliarde de fire. Era șase dimineța, și nu era decît începutul. Ce avea să fie peste o oră, și peste încă o oră? Cerul, pe care soarele urma să urce pînă la zenit, era imens și albastru, uluitor prin întinderile și adîncimile lui insondabile. Iar în cuprinsul acelor nemărginite vastități, părea că, începînd din acea oră, nenumărate lucruri vor fi cu putință. Întinse și calme, plajele așteptau... Aceeași așteptare uriașă, de geneză în care, cu milioane de ani în urmă, primele ființe vii ieșiseră din apa oceanelor.

Fără îndoială că o altă clipă, tot atît de surprinzătoare și grandioasă, era gata să vină pe plajele pline de așteptare ale lumii. O nouă eră se pregătea și ea putea să însemne, mai mult decît toate cele care se urmaseră pînă atunci, sfîrșitul definitiv al unor forme de viață și începutul altora, de-a dreptul fantastice. În fiecare dimineță, spectacolul măreț și cosmic al soarelui răsărind din mare era mîntii mele un puternic îmbold de a căuta să-și închipuie ceea ce, în clipele acelea chiar, se pregătea să vină. Un nou răsărit, poate mai grandios încă, se petrecea în laboratoare, și cînd el avea să fie împlinit, revărsîndu-și toată lumina, cine putea spune cîte din formele actuale ale vieții n-aveau să se împrăștie ca niște umbre, la sfîrșitul nopții? Poate că pentru toată durata lumii, clipa pe care o trăiam începea să corespundă în fine aceleia în care noaptea se pregătește să ia sfîrșit. Poate că în istoria omenirii nu e decît șase dimineța, iar în fața noastră și a celor ce vor veni stă cerul întreg. Cine putea spune că nu ne aflăm decît la începutul scării, al cărui vîrf urmează să ajungă, o dată cu namiaza omenirii, la zenit? În

această perspectivă, cuțitul de bronz și avionul vor ocupa poate, la început de tot, aceeași treaptă a drumului pe care urcăm. Pentru că iată, un nou pas e gata să fie făcut, și de jur împrejur orizonturile se schimbă vertiginos, făcînd loc unor priveliști neașteptate și uimitoare. Ceva se pregătește să vină, e abia în clipa nașterii, dar de pe acum vechile forme ale civilizației cad în desuetudine : între hotarele continentelor, trenurile par rîme obosite, iar în aer, quadrimotoarele, bărzăuni greoi. Atît de teribil e ceea ce are să vină, din moment ce omul a reușit să provoace dezagregarea atomului.

În felul acesta mă gîndeam, în timp ce priveam soarele urcînd pe cer, iar din interiorul uscatului, făcîndu-și drum printre sîrmele ghimpate, începeau să sosească la malul mării puținii oameni care în anul acela veniseră acolo. Printre aceștia se afla un grup deosebit de bărbați, cu fețe mari și osoase, slabi și uscați, cu o culoare ciudată a pielii, pămîntie și lipsită de sînge, cu un mers greoi și obosit, mulți dintre ei trăgîndu-și piciorul sau tinîndu-și umărul aplecat, ca și cum l-ar fi strîns o menghine. Asemenea vizitatori pe plaja de la Eforie erau pentru privirile mele puțin obișnuiți. E drept că totuși, pe plaja aceasta, era atunci puțin obișnuit. Lepădîndu-și hainele, ei începeau să expună soarelui trupuri slabe și osoase, a căror piele avea culoarea ciupercilor crescute în pivnițe. Erau mineri din Valea Jiului, veniți iarăși, după numărul de ani ai războiului, să-și vindece reumatismele vechi, încuibărite în oase.

În clipa în care soseau pe malul mării, într-un grup atît de deosebit de ceilalți oameni, eu îmi luam privirile de pe discul soarelui și le întorceam asupra lor, pline de o profundă simpatie, iar mintea mea deschisă spre formele de viață, fantastice, ale viitorului, le adresa de fiecare dată un mesaj.

— Vă salut, mineri din Valea Jiului, le spuneam. Vă salut, și prin voi salut minerii din lumea întreagă, pe cei din Silezia, pe cei din Ruhr, și pe cei, atât de vestiți, din Țara Galilor. Sfirșitul suferințelor voastre e aproape. Salut în voi, poate ultima generație de mineri, ultimii oameni ce vor mai fi nevoiți să-și câștige pâinea coborînd în fundul pămîntului, pentru a smulge bulgării negri de cărbune. Un nou viitor se pregătește lumii, iar munca aceasta pe care au făcut-o părinții voștri și pe care voi o mai faceți încă, va dispărea fără urme, așa cum a dispărut munca acelora, și mai nefericiți decît voi, ce făceau să se învrtească pietrele de moară sau să înainteze pe întinderea mării, galerele. O nouă eră va începe în istoria lumii, care încă ne poate pare de necrezut, dar ea va veni — și va fi uluitoare și comodă, tot așa cum au venit și au fost motoarele cu explozie și profilul marilor transatlantice, pe lîngă vechile corăbii. O eliberare și mai vastă încă se pregătește lumii, în anii ce au să vină.

— Vă salut, mineri din Valea Jiului, și prin voi salut minerii din lumea întreagă, și vă vestesc că de pe acum văd în zare, între soare și apa mării, lacătul greu, lacătul definitiv, ce va închide într-o zi pentru totdeauna gura minelor, în care voi și părinții voștri atât de amarnic ați scormonit după cărbuni. Nici în vagonete nu-i veți mai scoate, pentru a putea merge locomotivele, și nici acasă la voi nu-i veți mai aduce cu sacul, din minele părăsite, pentru a vă încălzi peste iarnă, fiindcă în era care se pregătește să vină, casele voastre vor fi pline și de lumină și de căldură, și nu va trebui pentru aceasta, din materia lumii, nici cît unghia de la degetul vostru cel mic. O nouă eră începe, mineri, în istoria lumii, și în ea nici nu știu dacă va mai fi timp să fie amintire, tot ceea ce a fost suferința și gloria voastră : galeriile subpămîntene, dalta, ciocanul, felinarul, dinamita și cîntecele voastre triste sau pline de revoltă, cîntate din piepturi în care în atîtea rînduri au fost trimise gloanțe.

Acum, lumea se pregătește să facă un pas gigantic înainte, și de aceea, mineri din Valea Jiului, vă salut, aici, pe plaja aceasta plină de așteptări și de speranțe, ca pe ultima generație de oameni care a mai fost nevoită să coboare în fundul pământului, înainte de era ce va să vină, a energiei atomice, dezlănțuită. Lanțul greu, pe care l-ați purtat pe umeri, s-a rupt. O ușă se deschide, chiar în clipa aceasta, spre un viitor grandios, în care copiii și nepoții voștri vor avea alt destin.

Așa le vorbeam minerilor din Valea Jiului, privindu-i cum soseau printre rețelele de sîrmă ghimpată, pe malul mării. Soarele, de care în viața lor aveau prea puțin parte, îi învăluia — și sub lumina lui puternică păreau niște plante, mai degrabă niște vrejuri, scoase din întunericul în care fuseseră ținute pînă atunci. Chiar și aici, într-un spațiu vast și liber, sub lumina unui cer imens, trupurile lor păreau conduse de alte legi decît ale bucuriei și libertății. Păstrau în gesturi o gravitate și o tristețe în care ușor puteau fi bănuite toate gale-riile pline de întuneric de unde veneau.

— Iată o semintie deosebită de oameni, îmi spuneam, pe care o cunosc mai de mult, a cărei existență întotdeauna m-a impresionat. Sînt atîția ani de cînd tot vreau să merg la ei acasă, acolo unde își trăiesc aspra existență, pentru a-i cunoaște și a aduce despre viața lor o mărturie. Acum, e fără îndoială timpul să mă duc.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, mă aflu printre ei, în Valea Jiului, și am rămas acolo toată toamna. Erau în număr de zece mii, și nu pot spune că i-am văzut pe toți, dar mulți au trecut pe sub privirile mele, care i-au cercetat îndelung, încît fetele și gesturile lor îmi vor fi cunoscute de acum înainte multă vreme. Mărturisesc că, după cîteva zile de viață în Valea Jiului, în gale-riile din care e scos cărbunele, în colonii, la masa să-

racă a minerilor, față în față cu ei, cu femeile și cu copiii lor, n-am mai putut să-i privesc în aceeași lumină ca pe malul mării. Eram înconjurat de chipuri omenești, de unelte, de cuvinte și de acțiuni precise, legate unele de altele într-o singură stringentă realitate, în același bloc de carne, de fier și de cărbune. Oameni de carne se străduiau cu ajutorul fierului să scoată cărbuni din pământ. Fetele lor mari și negre, în care ochii păreau albi, se iveau și dispăreau pe rînd, acoperite de ascensoare, de roți de transmisiune, de mașini cu aburi și de vagonete. Uneori, în fundul unei galerii, lumea se reducea la atît : la o jumătate de mustață prin care sudoarea se scurgea pe bărbie, și la vârful unui ciocan înfipt în stratul de cărbune. Afară, era de multe ori redusă la tot atît. Pe o masă de scîndură, două mere și o bucată de mămăligă, spre care se întindeau tot felul de mîini : ale bărbatului, ale femeii și ale copiilor. Pe toată Valea Jiului, în abataje și în sute de case, aceasta era înfățișarea generală a vieții.

Copleșit de aceste realități imediate, în scurtă vreme îmi fu cu neputință să mai consider existența minerilor în perspectiva saltului uriaș pe care mersul înainte al lumii se pregătea să-l facă. De multe ori chiar, în timp ce străbăteam tristețea apăsătoare a coloniilor, mă rușinam de mesajul pe care li-l adresasem de pe malul mării. Toate acele povestiri optimiste păreau atît de departe... Nu fuseseră un neadevăr, dar erau foarte departe de lumea de aici, de nevoile și aspirațiile ei urgente. Undeva, în laboratoare, se deschidea lumii o mare poartă spre viitor, dar oamenii pe care îi întâlneam în fiecare zi, a căror față și al căror nume le învățasem, duceau o existență atît de zguduitoare prin eforturile și prin lipsurile ei, încît tot ceea ce era în afară de realitatea și suferința-i imediată nu mai putea fi luat în seamă. Înțelesei astfel viața minerilor într-o perspectivă mai

apropiată de conținutul ei uman și de rostul pe care acei oameni îl aveau încă de împlinit în vremea noastră. Atunci nu le-am mai adresat nici un mesaj, dar mi-am adus aminte de povestea cuielor de la închisoarea Văcărești.

Povestea cuielor de la închisoarea Văcărești se leagă, în mintea mea, de importanța excesivă pe care unele obiecte o pot căpăta în împrejurări anormale. Din prima zi când m-am pomenit între zidurile acelei închisori mi-am dat seama că, printr-un mecanism ce răsturna cu brutalitate relațiile dintre oameni și lumea înconjurătoare, cele mai mici lucruri puteau căpăta o valoare pe care, în mod obișnuit, nu s-ar fi gândit nimeni să le-o atribuie. Ceea ce scăpa la percheziția făcută deținuților și putea pătrunde o dată cu ei în închisoare înceta să mai fie obiectul banal de pînă atunci, și începea să joace un rol de o importanță covârșitoare. Un capăt de creion, un nasture, un ac de siguranță, cîteva metri de sfoară puteau aduce îmbunătățiri atît de substanțiale în viața deținuților, încît deveneau aproape fetișuri.

Printre cei ce aveau ceva mai mult decît nimic, și depășeau astfel standardul obișnuit, intrînd în categoria privilegiaților, se aflau, mai invidiați decît oricare alții, posesorii cuielor. Importanța acestor obiecte nu se vedea decît seara. Venind vremea culcării, proprietarii lor le scoteau din buzunare, ca pe niște stilouri de aur, și le vîrau într-o gaură din perete, agățîndu-și de ele hainele. Iar ceilalți erau nevoiți să le îngrămădească pe unde nimeriau, de cele mai multe ori pe jos. Atunci cînd trebuia să te dezbraci și cînd, în afară de hîrdău, de sobă și de pat, nu se mai găsea în cameră nici un punct de sprijin, iar podelele erau pline cu pete mari de scuipat și de noroi, se arăta dintr-o dată marea, extraordinara importanță pe care o căpăta posesia unui cui.

O degradare aidoma cu aceea pe care ființele umane o îndură în închisori, și de pe urma căreia cele mai mărunte obiecte capătă valori disproporționate, le-a fost dat să cunoască țărilor peste care a trecut urgia războiului. Ca și pe deținuți, percheziția de la poartă, războiul le-a deposedat de toate bunurile de mai-nainte, și s-au găsit la sfârșitul lui asemeni oamenilor dintre zidurile pușcăriei : cel mai neînsemnat lucru rămas în posesia lor a căpătat o importanță și o valoare neprețuită. În țările care au cunoscut percheziția devastatoare a războiului, tot ceea ce înainte era de o banalitate desăvârșită : un pod pe care se poate trece, un robinet din care curge apă, sau un comutator electric care aprinde lumina, deveneau tot atâtea minuni. Iar cea mai mare și mai dorită de oameni, după aceea a unei brutării unde să se găsească pîine, era aceea a unei locomotive încălzite, capabilă să-și miște pistoanele și să înainteze pe linii. O, aceasta era în adevăr o minune ! Pe vremuri, nu era nimic mai obișnuit decît o locomotivă pufăind într-o gară. Pe vremuri, un cui nici nu merita să fie privit. Dar iată, catastrofa s-a produs și un nou raport între oameni și lucruri s-a instaurat. De la un capăt la altul al continentului pustiit, în gările reci, cu geamuri sparte, mii de oameni așteaptă să vadă o locomotivă fierbinte. Prin depouri, pe liniile triajelor, locomotivele stau înghețate. În fiecare gară, trenurile au întepenit și așteaptă. Așteaptă cărbuni. Pe toată rețeaua de căi ferate, din aparat Morse în aparat Morse, din depou în depou, din locomotivă în locomotivă, nu se aude decît același strigăt : cărbuni !

Și iată-ne, în țara noastră, în locul spre care acest strigăt din toate părțile se îndreaptă. E vremea de după război, cînd atîția oameni sînt departe de căminurile lor. E vremea foametei, a tifosului exantematic, a lipsurilor de tot felul. Pentru a lupta împotriva acestor calamități

e nevoie ca trenurile să meargă. E nevoie, prin urmare, în primul rînd, de cărbuni.

Constatarea aceasta ajunge ca un apel imperios în Valea Jiului, în auzul celor zece mii de mineri de acolo. Jar ei erau, în vremea aceea, mai oboșiți și mai flămînzi decît oricînd. De mult războiul oprise să intre, în valea lor, cele cîteva bunuri elementare de care aveau nevoie : bocancii, făina, untura. Erau dezbrăcați și flămînzi, cum nu mai fuseseră în nici una din grelele încercări prin care trecuseră pînă atunci. În acele ore de istovire și deznădejde au aflat ei că sînt cea dintii pîrghie care trebuie mișcată, pentru ca țara să-și poată opri alunecarea spre mizerie. Că pentru a se înlătura urmele războiului, e în primul rînd nevoie de o grămadă mare de cărbuni. Erau mai oboșiți și mai flămînzi decît oricînd, dar dîndu-și seama de această realitate, mulțimea lor s-a pus în mișcare, îndreptîndu-se spre gurile negre ale puțurilor. Avînd de multe ori la ei un singur măr, au rămas în fundul pămîntului opt ore, iar uneori șaisprezece, și au trimis afară tone de cărbuni. Și fiecare tonă în plus însemna că nenumărate vagoane cu lemne, cu cartofi sau cu grîu puteau să se miște pe suprafața țării, apropiindu-se de locurile unde erau așteptate cu înfrigurare. Astfel, Valea Jiului a devenit unul din pivoții în jurul căruia țara încerca să-și întoarcă fața de la dezastrele războiului, spre o stare normală, așteptată și dorită de toți oamenii. Acesta a fost cel mai mare efort din viața minerilor de acolo, și în timpul lui privirile mele au cunoscut aspra și eroica lor existență.

STRATURILE DE CĂRBUNE

Pe dealurile de deasupra Petroșanilor, într-o dimineată de toamnă, un păstor tânăr cînta dintr-o frunză de salcîm. Frunza era plină de sevă, abia smulsă din arbore, iar buzele lui o țineau strîns, făcînd-o să cînte. În salcîm mai erau cîteva mii de frunze. Dincolo de el se zăreau cîteva mesteceni. Mai departe, colina pe care ne aflam, își ondula pămînturile într-o curbă plină de armonie. Dincolo de ea se zăreau crestele munților, drepte, ca niște pereți de cetate, neclintîți. Pe deasupra lor treceau nori albi, se adunau la un loc și iar se destrămau. Privind tot acest spectacol al lumii, păstorul cînta. Între buzele lui calde, atente, pline de viață, concentrate asupra lucrului pe care îl făceau, frunza vibra din toate fibrele, și cîntecul ei subțire, cu neașteptate suișuri și întoarceri în loc, ca zborul unei păsări sub soare, umplea, cu un fior prelung, dimineța calmă de deasupra colinei.

La picioarele noastre curgea Jiul, strălucind pe fundul adînc al văii. Mai departe, într-un fel de piclă cenușie, se zărea Petrila, cu mari clădiri dreptunghiulare și cu coșurile fumegînde. Acolo erau puțurile care duceau în adîncimea pămîntului, în neagra și primejdioasa lui întunecime.

Și totuși, acolo chiar, de la capătul cel mai de jos al puțului, pornind prin galeriile adânci ale orizontului zece, în fundul pământului prin urmare, frunzele nu lipseau. În straturile negre de cărbune, ele au fost găsite în atâtea rinduri. Nu sînt tot atît de multe ca într-un copac, și mai ales sînt departe de a fi verzi, sau galbene măcar; sînt totuși frunze ale unor arbori de pe vremuri.

— De cît timp stau aici? întreabă minerii — și răspunsul inginerilor cade greu, ca și cum tot muntele s-ar strînge într-un singur bolovan și i-ar izbi deodată în cap:

— De milioane de ani.

Atunci, un fluierat prelung, stăruitor, a groaznică uimire, umple încăperea abatajului. Buzele minerilor sînt negre de praf de cărbune și arse de sete, dar se strîng cum pot, pentru a-și spune mirarea.

— De milioane de ani!... repetă ca un ecou îndepărtat o voce în fundul abatajului. Atunci, în liniștea care urmează, frunzele minerale încep să vibreze încet, făcînd perceptibil auzului trecutul lor îndepărtat și fantastic. Altminteri, de unde ar veni fiorul acesta, care trece deodată prin toți oamenii, strîngîndu-i acolo, în fundul pământului, într-o emoție asemănătoare? Parcă mai mult chiar decît frunza de afară, pe care cînta păstorul, acestea de aici pot să vibreze, din nemișcarea lor de milioane de ani, înfiorînd îndelung speța umană.

În ziua de 10 noiembrie 1945, în schimbul al doilea, care începe la ora două după-amiază și se termină la zece seara, a pătruns pentru prima oară în viața lui într-o mină Doromb Dumitru, băiețandru de optsprezece ani, dintr-un cătun din partea de miazănoapte a Petroșanilor. El fusese angajat vagonetar la mina Petrila, și la ora trei fără un sfert se și afla la orizontul zece, în sectorul doi, în galeria îngustă în care urma să încarce cărbunii în vagonet. Dar ceva se întimplase

sus, în abataj, încît cărbunii nu curgeau deocamdată, iar Doromb Dumitru, adus de afară de-a dreptul la locul de muncă de viitorii lui tovarăși și profesori, doi mineri bătrîni, avea timp să-și rotească privirile în toate părțile, peste realitatea atît de nouă a minei. Ochii rotunzi și mari îi erau plini de o totală uimire, dar în același timp luceau în ei două scîlpiri de inteligență provocătoare. Țîșneau pe galerii ca două veverițe negre, bucuroase de alunele pe care le-au găsit să le ronțăie. Și aveau ce ronțăi !

Deasupra capetelor obosite și moțâinde ale celor doi mineri se auzea un bîzîit neînterupt, iritant și plăcut în același timp, ca zgomotul făcut de ospățul unei coropișnițe, care ar fi trosnit între măsele oase subțiri de cărbuș. Acolo, fixat în tavanul galeriei, se afla un bec electric, și dinăuntru lui venea zgomotul acesta agreabil și suspect, pentru că becul era în realitate o mică uzină electrică, mînată cu aer comprimat. Cu o oră înainte, Doromb Dumitru, așteptînd să coboare în mină, zărise afară, la gura puțului, patru mari cazane cilindrice, din tablă groasă, bine ferecate în nituri, culcate cu burta pe pămînt, într-o liniște mulțumită, de balauri sătului. Și ele erau sătule, în adevăr. Pentru că, în sala mașinilor, mînat de o roată grea, care ar fi putut duce un sfert din Parîng, compresorul pufăia tot timpul, fără o clipă de răgaz, luînd aerul de afară, așa cum îl făcuse Dumnezeu și-l respirau oamenii, sorbindu-l printr-un burlan la gura căruia noroc că se afla o sită, fiindcă altminteri ar fi fost trase și păsările ce treceau în zbor, și purtîndu-l între pistoane de oțel, tot mai strîns, pentru ca manometrul să arate mereu că dihăniile metalice de afară sînt sătule, că în pîntecul lor adică, aerul apasă cu o presiune de șase atmosfere.

De acolo, de la suprafață, el cobora prin tuburi groase în fundul minei, și la fiecare orizont o conductă mai subțire se desfăcea din ele, ca un esofag de fier, cotind în

galerie și pornind apoi în lungul ei, tot mai adînc, pînă la abatajele frontale, unde făcea să meargă, cu zgomot de mitraliere, ciocanele pneumatice. Aici, nu venea decît foarte puțin, tras din galeria principală pe o țevă subțire, la al cărei capăt uzina minusculă, pentru un singur bec, își învîrtea turbinele de ceasornic, ronțăindu-l cu voluptate.

Cîteva pași mai departe de locul acesta începea întunericul, negru, profund, compact, și galeria se ducea în el sute de metri, străbătîndu-l în adîncime și bifurcîndu-se în alte galerii, din care uneori apăreau oameni : lumini ce se clătinau timp de cîteva clipe undeva în fund, în neagra întunecime, apoi dispăreau deodată, fără urmă. Uneori, veneau din partea aceea zgomote ciudate, trosnete de vagonete care se ciocneau între ele, și un uruit de trenuri care trec noaptea peste poduri metalice, pe cînd din tavanul galeriei se scurgea un praf subțire de cărbune, ce cădea pe ceafa oamenilor și le aluneca pe sub cămașă, începînd opera de înnegrire din schimbul acela. Alteori, nimic nu se clintea în toată mina, și în întunecimea ei domnea o liniște adîncă, de moarte.

Atent, viu, încordat ca un arc din care pornesc una după alta săgețile, Doromb Dumitru privea și asculta, cu ochii scăpărînd, cu urechile ciulite. Neavînd deocamdată de împlinit nici o treabă, mina nu îl copleșea în nici un fel, ci îi trezea doar curiozitatea și vioiciunea. Acolo, în fața lui... cine prindea glas oare ?

Nu erau decît întîmplări din trecute ere geologice, dar numele lor răsuna în auz ca al unor monștri : Mio-cenul, Aquitanianul, Burdigalianul. Desigur, nu erau decît vîrste ale pămîntului, dar cu ce ciudate nume, încît se desprindeau din întuneric ca niște balauri grei, fiecare cu silueta și fizionomia lui, așa cum îi arăta

sunetul înspăimântător al silabelor : Miocenul, jivină lungă, ca un fel de crocodil de o mie de ori mai mare, cu cap colțuros și puternic, tîrîndu-se pe fundul văilor în căutarea prăzii, dar urcînd uneori și pe coamele munților, pentru a privi de acolo, în depărtare, neliniștit și trist, presimțindu-și apropiata dispariție... Aquitania-nul, monstru gigantic, a cărui burtă se tîra pe pămînt, în timp ce înainta pe picioarele-i scurte, cu trupul acoperit de solzi atît de groși că nu-i putea străpunge nici trăsnetul, iar coada îi era atît de puternică, încît cu o singură lovitură a ei putea să șteargă de pe fața pămîntului turme întregi de monștri inamici... Dar tot mai puternic era, după cum îl arată și numele, Burdigalianul, rege al balaurilor preistorici, atît de mare încît, atunci cînd ședea locului, putea fi luat drept un munte, însă era destul să-și întoarcă numai capul într-o parte, pentru ca, la vederea lui, mii de vietăți să piară îngrozite, iar cînd pornea cuprins de furie, pămîntul se scufunda sub enormele-i picioare și apele năvăleau în urmă, formînd adevărate fluvii ; într-un rînd, chiar marea și-a ieșit din matcă, luîndu-se pe urmele lui. Dar cîte n-au fost pe atunci...

Pădurile ar putea să-și aducă aminte.

Pentru că iată-le aici, scufundate la adîncimi de sute de metri, prefăcute în negre mumii minerale. Nu sînt numai frunze, ci arbori de toate felurile, păduri întregi, mase enorme de lemn, pe care apele le-au purtat atunci, în vremea Miocenului, iar pămîntul despîcîndu-se, le-a înghițit în adîncimile lui. Tot acest maldăr de cărbuni, care se rostogolește cu zgomot din peretele muntelui, a fost cîndva o pădure și, în atîtea rînduri, din masa neagră, lucioasă, pietrificată, se desprinde urma unui arbore intact, încît i se poate număra, în cercurile dinăuntru, vîrsta pe care a avut-o atunci, cu milioane de ani în urmă. Uneori, printre aceste trunchiuri, se

fișie de cărbune are obiceiul să se aprind
, și mai mult din pricina aceasta oamenii
îi, vîrîndu-se după ea în strîmtul spațiu în c
ită. Acum, în locul din care a fost scoasă
ri scurte de brad țin cei doi pereți ai munt
se apropie. Dar într-un loc, într-unul din
sură : acolo, blocuri mari de piatră sînt împ

Podul palmelor simte dedesubt asprimea stîncilor, în întineric se aude murmurul șuviței de apă, uneori sosește o adiere de aer mai rece — și din clipa aceasta te poți crede din nou pe malul mării. Treptat, foșnetul ei crește, stîncile se clatină, în față scoicile s-ar părea că abia au fost aruncate de talazuri pe țărni, așteptînd să te apropii, să alegi pe cele șapte mai frumoase. Ai mai stat parcă o dată așa la țărmul unei mări, și acum, în adîncimea pămîntului, în fața acestor mari pereți negri, luminat de felinarele de pe stînci, îți aduci aminte. Din tot ce a fost vreodată peste munți și peste oameni, amintirea mării rămîne neștearsă și mereu emoționantă.

Afară, sub lumina soarelui, făcînd de veghe peste aceste străvechi pămînturi, se înalță Parîngul, și de pe culmile lui ținutul Hunedoarei se vede pînă departe. Apusurile, care întotdeauna sînt roșiatice și mărețe, și durează timp îndelungat, profilează munții în fundul adînc al văilor, dîndu-le la iveală adevăratele dimensiuni. Spre miazănoapte, dincolo de acele orizonturi vi-nete, sînt ruinele Sarmisegetuzei, iar în aceste văi, pline de liniștea albăstrie a amurgului, au răsunat cu două mii de ani în urmă pașii oștirilor romane. Ele străbăteau acest singuratic ținut, atrase de faima comorilor dintre zidurile cetății, și au trecut prin Valea Jiului, cu generalii și cu poezii lor, fără să bănuie că, în adîncimea ei, ascundea o comoară infinit mai prețioasă decît tot aurul Sarmisegetuzei, spre care, cu închipuirea aprinsă, se duceau. Ei au trecut pe lîngă această uriașă bogăție a Daciei, ignorînd-o, fără să le poată trece prin minte că, mai tîrziu, ea va fi pricina unor noi invazii, mult mai mari decît a lor.

Ciudad este acest ținut al Hunedoarei, presărat cu munți de la o zare la alta, în inima cărora regii daci si-au întemeiat vestita cetate, și în ale căror măruntaie

sînt urme mult mai vechi, care îi împing trecutul pînă la depărtări de milioane de ani. Aici, în partea lui de miazăzi, la picioarele Parîngului, păduri întregi au fost înghițite pe vremuri, pentru ca astăzi să fie scoase sub forma concentrată și cu un număr mai mare de calorii, a cărbunilor. Cînd o nouă eră a început în viața lumii, cînd au fost născocite locomotivele, care aveau nevoie de o hrană substanțială, oamenii au părăsit pădurile de la suprafață, care mii de ani le ajunseseră să-și fiarbă mîncarea, și au pătruns, pentru hrana noilor monștri, la pădurile din adîncime. Totul fusese parcă dinainte pregătît: păduri, ape, cataclisme geologice, pentru ca la momentul oportun, oamenii să găsească tot ceea ce era necesar spre a pune în mișcare o nouă epocă a istoriei.

De pe culmile Parîngului, atît de ciudat se întinde, departe sub priviri, ținutul Hunedoarei, tăiat de crestele muntilor și de văi adînci, măreț și sumbru ca un fund de ocean, depozitar al Sarmisegetuzei și al Burdigalianului, conștient parcă de sensul fabulos și înfricoșător al bogățiilor pe care le-a păstrat în adîncimile lui, milioane de ani, pentru actualele generații de oameni. Dar pentru monumentalitatea acestei imagini, pentru un uriaș paralelism istoric și preistoric, Hunedoara nu e singurul ținut în adîncimea căruia s-au păstrat aceste bogății minerale. Peste culmea Carpaților, el se leagă de Valea Prahovei, situată înspre răsărit, pe versantul de miazăzi al muntilor. Deosebite în atîtea privințe, prin istorie, prin priveliști, și prin oamenii care le locuiesc, aceste ținuturi au comun un lucru: în adîncimea fiecăruia se află un cimitir ivit în urma marilor cataclisme geologice. De aici, de pe culmile Parîngului, se naște astfel o imagine uriașă: cimitirului de arbori din Valea Jiului îi răspunde, peste crestele muntilor, cimitirul de microorganisme din care s-au format zăcămintele petrolifere de pe Valea Prahovei.

Astfel, de o parte și de alta a Carpaților, avînd drept pietre de hotar masivele Parîngului și ale Bucegilor, aceste două cimitire alcătuiesc țării o fantastică temelie geologică și, după ce au stat în fundul pămîntului milioane de ani, au izbucnit deodată la suprafață, intervenind în mod hotărîtor în istoria ei din ultimul secol.

SCHIMBUL ÎNTÎI PLEACĂ LA LUCRU

Pentru schimbul de la șase dimineața, sirena sună de trei ori. Prima oară, la patru și jumătate. Atunci, în plină noapte, urletul ei începe să se audă, dînd de veste celor de pe marginea munților. Dar și cei care stau în Petroșani, tot acum se trezesc, pentru că primul tren spre Petrila pleacă la cinci și zece. În sute și sute de case, luminile se aprind, iar oamenii, așezați pe marginea paturilor, își trag pantalonii și bocancii. În timp ce își înnoadă șireturile, corpul celor mai mulți e agitat de mișcări convulsive: tușesc. Apoi, ridicîndu-se în picioare, se îndreaptă spre dulapul din perete și iau o bucată de pîine, adeseori de mămăligă rece, pe care o vîră în buzunar. Și ies afară, în întunericul în care se aude un uruit greoi de lanțuri.

Așa începe în fiecare dimineață viața în Valea Jiului.

La ora patru, cerul era încă senin. Dintr-o parte în alta, suprafața lui era acoperită de stele. Nu erau multe, ca în nopțile de vară, acea puzderie difuză de lumini, ci, în această noapte rece de noiembrie, nu rămăseseră pe cer decît cele mai mari, ca și cum frigul ar fi făcut o selecție. Marile constelații păreau mai puternice, de parcă ar fi fost în noaptea aceasta din nou ferecate.

Era un cer bărbătesc, aproape aspru, plin de frumusețea rece a severității lui.

Departe, pe margini, se zăreau siluetele munților, compacte și negre, dând întunericului propria lor consistență. Nu erau munți, ci întuneric pur, pete mari de întunecime neagră, deasupra cărora restul nopții părea totuși un voal, prin care mai răzbăteau reflexele palide ale unor lumi îndepărtate.

Sub acest cer și în acest peisaj, pe fundul adânc al văii, Petroșanii dormeau. Sub luminile de oraș industrial, a sute de becuri, zidurile caselor se înșiruiău tăcute și negre. În cuprinsul orașului se concentra și devenea mai evident marele contrast care, în afara lui, domnea între cerul presărat cu stele și silueta de smoală a munților. Ca și cum ar fi fost imagini neclare dintr-un ocean, care pînă la urmă e pus la punct, lumina stelelor și întunecimea munților se concentrau, arătîndu-și toată tăria în becurile de sute de volți și în masele negre de cărbune. Aici nu mai erau sclipiri îndepărtate și umbre, ci însăși esența contrastului, materializată. În gară mai ales, acolo unde erau și cele mai multe lumini, formînd deasupra pămîntului o rețea nemișcată de constelații, cărbunii strînși în sute de vagoane își arătau culoarea lor neagră, culoare etalon, cu care toate celelalte întunecimi își puteau măsura intensitatea. Dar și în afara gării, oriunde strălucea un bec electric, lumina lui cădea pe un maldăr de cărbuni, încît de pretutindeni culoarea lor neagră apărea, acoperind toată această vale pe fundul căreia Petroșanii dormeau.

La ora patru dimineța era încă senin, și orașul putea opune luminilor și întunecimilor cosmice propriile lui lumini și întunecimi, mai concentrate încă.

Dar cu puțin înainte de a suna sirena, ceața a început să năvălească în oraș. La început a mers pe jos, dezlinată, ca fantomele unei turme de oi. Abia ajungea pînă la genunchi, și deasupra se mai puteau zări stelele. Apoi

valurile au început să se îngroașe și să urce. Curînd, cearșafuri mari înfășurară felinarele, pînă ce lumina lor se trase în bec, abia mai răspîndind o galbenă pîlpîire. Deasupra, unde puțin mai înainte cerul fusese atît de puternic, se boltea fundul negru al unui ceaun. Și ceața acoperi Petroșanii, mai greu decît noaptea.

Pe străzile pustii ale orașului, între două șiruri de case, într-un spațiu vid ca un gang, fantome de oi, și fantome mai înalte, de girafe, se duc unele după altele, într-un exod necontentit. Acoperișurile umezite fac să picure streșinile, și zgomotul lor se suprapune peste tic-tacul ceasornicelor, adăugînd noțiunii de timp senzația de umezeală pătrunzătoare. Atunci, într-una din aceste clipe umede și reci, începe mugetul sirenei. De undeva dinspre miazănoapte, de la marginea munților, el coboară în oraș, spărgînd întunecimile nopții. E un sunet prelung, susținut în fiecare clipă de un alt impuls, pătrunzător, insistent, pîrînd uneori un simplu zgomot mecanic, dar alteori un răcnet de fiară, conștientă și bucuroasă de răul pe care îl face. Sub geamătul ei, somnul cîtorva mii de oameni e sfișiat, ca o ființă vie. Nu se văd picăturile de sînge, fiindcă e prea întuneric, dar ele se preling pe undeva, ca apa de pe streșini. Un corp viu, alcătuit din trupurile a mii de oameni adormiți, e atacat de balaurul sonor al sirenei. În odăi întunecoase, oamenii se luptă cu dușmanul care năvălește asupra lor, mii de brațe se întorc prin somn, zbatîndu-se, încercînd să-l alunge. Dar clipă de clipă sirena urlă în noapte, trimițînd la atac noi valuri de sunete, și numai într-un tîrziu, cînd e sigură că a izbutit, încetează și se retrage spre munți, lăsînd totuși în urmă ariergarda unui muget obosit.

Acum, Valea Jiului a fost trezită. De la un capăt la altul al ei, în toate coloniile, în mii și mii de case, ochii oamenilor s-au deschis și privesc în noapte. Afară,

trec valurile de ceață rece și se aud streșinile picurînd. În odăile întunecoase, în fundul paturilor, cîte trei, patru trupuri omenеști, cu brațele și picioarele încolăcite, foraează o singură masă de carne, fierbinte, și suferînd în țesuturile ei de a fi fost smulsă din adîncimea somnului, de a-i fi trecut pe deasupra flagelul sirenei. Totuși, luminile încep să se aprindă una după alta, bărbații își iau hainele și se îmbracă, pe cînd femeia și copiii își întind picioarele mulțumiți, ocupînd locul rămas liber.

În dimineața aceasta de noiembrie, plină de umezeală, primul semn al vieții care începe e bocănitul bocancilor pe trotuare. Neuitat zgomot: ritmat, înăbușit, conspirativ, crescînd, venind din toate părțile, unindu-se într-un singur fluviu, și dispărînd apoi în noapte. Așa se aud minerii din schimbul întii, pornind la lucru, pe străzile pustii ale Petroșanilor. În această oră de noapte, orașul pare o închisoare ai cărei deținuți au început să-și vorbească, lovind în pereții de piatră.

Undeva, pe o stradă îndepărtată, cel dintii miner a plecat la lucru și, din clipa aceea, liniștea încetează. Acolo, în întuneric, bocancii lui grei lovesc bolovanii drumului, și de fiecare dată sunetele se nasc și se propagă în tot orașul. Parcă nu vin prin aer, ci prin zidurile caselor, atît sînt de înăbușite, adînci, pline de rezonanța surdă a materiei. După aceasta, un alt miner pornеște de undeva, de pe altă stradă și, în timp ce merg în întuneric, picioarele lor își vorbesc. Auzul îi poate urmări cum trec de pe o uliță pe alta, cum se întîlnesc uneori, și pornesc împreună spre miazănoapte. În partea aceea a orașului e gara, și înspre ea se îndreaptă, sunîndu-și bocancii, toți oamenii pe care în dimineața aceasta i-a trezit mugetul sirenei.

Cînd trec uneori pe sub lumina becurilor electrice, pot fi zăriți: nu sînt decît siluete în ceață, ivindu-se

și dispărînd după o clipă, într-un dans de imagini neclare, cu umerii strînși, cu gulerul hainei ridicat, cu coatele lipite de șolduri. Toate aceste umbre se îndreaptă spre gară.

De fapt, nu e o gară propriu-zisă, ci numai capătul unei linii înguste, pornind dintre niște șoproane înalte, ca în curtea unei fabrici de cherestea. În locul acesta sosesc oamenii, la început răzleți, apoi către ora cinci cite mai mulți deodată. Grupuri s-au format în curte, luminate anevoie, prin valurile de ceață, de becurile de deasupra. Stau de vorbă între ei, și vocea li se aude, răgușită, tulbure, alterată. Unii se plimbă singurateci în lungul trenului, în ale cărui vagoane deschise alții s-au așezat, semnalăți din timp în timp de țigara pe care o duc la gură. În capul trenului, altă lumină mai mare, roșatică, pîlpîind tot timpul : locomotiva. O locomotivă înaltă de doi metri, dar încălzită la maximum, clocoțind ; o jucărie s-ar putea spune după dimensiunile ei, dar după ceea ce o înconjoară trebuie spus : un monstru pipernicit.

Fiindcă totul în locul acesta și în acest început de dimineată e greoi, apăsător și plin de o surdă amenințare. Nimic din tot ceea ce se vede, sau se simte de jur împrejur, în întuneric, nu e ușor inimii omenești. Ea se strînge în piept, oprimată, de parcă ar fi ajuns pe fundurile lumii. Așa li se întîmplă tuturor celor care, veniți din altă parte, încep într-o dimineată ca asta greaua viață de miner. Totul e ciudat, nelămurit, tulbure și apăsător. Dacă va fi fost vreodată o geneză negativă, o anti-geneză, pentru facerea iadului, așa a fost fără îndoială.

Undeva, departe, se aude un uruit greoi de lanțuri. Aici, cu toată ceața care îl învăluie, peretele unui munte face să i se simtă apăsarea asupra lumii. Dar uneori ceața se împrăstie cîteva clipe și atunci, pe muchea lui, se zărește pilonul de fier al funicularului, ridicat în aer,

fantomatic, ca o spînzurătoare gigantică. În partea cealaltă a trenului e Jiul : suprafață lichidă de pe întinderea căreia aburi se ridică neîncetat, ca și cum apele lui ar fi fierbinți. Așa cum curge între maluri joase, fumegînd tot timpul, n-are nimic din frumusețea unui rîu de munte, ci pare, în dimineața plină de tenebre, o apă blestemată, de pe un alt tărîm.

Celui care a pătruns pentru prima oară în această lume întunecată și, copleșit, ar vrea să regăsească o trăsătură a ei, mai puțin grea, îi rămîne să se îndrepte spre oameni. Dar aceștia sînt la fel cu tot ceea ce îi înconjoară : grei, necunoscuți, întunecați. În curtea vastă, din care urmează să plece trenul, luminată din loc în loc de becuri atîrnate de stîlpi înalți, dincolo de care se întind Pete mari de întuneric, grupuri de oameni staționează, învăluți de ceață și de tenebre. Stau de vorbă între ei, dar mai mult decît vorbele ceva nevăzut îi leagă, sudîndu-i în blocuri compacte și negre. Întîmplări la care au luat parte numai ei, lungă conviețuire în fundul pămîntului, în locuri de muncă și de primejdie, le-au dat nu numai o înfățișare asemănătoare, ci și o substanță comună, o densitate deosebită de a celorlalți oameni. Sînt mai negri decît întunericul, și mai grei decît plumbul, așa cum stau nemișcați pe fundul nopții. S-ar putea crede chiar că nu sînt oameni, dacă n-ar avea toți o trăsătură comună, care îi reintegrează în umanitate : tușesc. În întuneric, se aude tot timpul tusea lor scurtă, uscată, umplînd aerul, în locul bocănitului de pînă acum al bocancilor.

La ora cinci și cîteva minute locomotiva șuieră lung și strident, se oprește, șuieră încă o dată mai scurt, și pornește apoi, trăgînd după ea lungul sir de vagoane, într-un greu uruit de fier

Străbătută cu viteza trenului, ceața se face mai rece și mai pătrunzătoare. Oamenii își trag capul între umeri,

înghemuindu-se în ei înșiși, strângându-se cu mușchii picioarelor de lemnul băncii pe care stau. În față, locomotiva șuieră mereu, speriată de monștrii mari de pîcîă care traversează linia. Din loc în loc, în partea stîngă, se ivește Jiul cu suprafața fumegîndă. Cîte un bec se desprinde din ceață, urmat de spații mari de întuneric.

Locomotiva smucește vagoanele, făcîndu-le să ia viteză, dar apoi frînează numaidecît, lăsîndu-le să se ciocnească unul de altul, într-un vacarm metalic, asurzitor. Pe partea dreaptă a liniei, luminile se fac tot mai dese și, în cele din urmă, Petrila se ridică în față, ciudată și grea, ca o încoronare supremă a tot ceea ce a fost ciudat și greu în dimineața aceasta.

Și aici nu se pot zări decît tot siluete, tulburi, învăluite în ceață, dar de dimensiuni uriașe, adeseori pîrînd haotice. Luminate de cîte un bec la margini, contururile lor se desprind nehotărîte din întuneric, pîrînd adeseori că se confundă cu el, ciudate, mătăhăloase, enorme. Așa se ridică în curtea minei, sala mașinilor cu aburi, schelăria metalică a puțului vechi, construcția puțului nou, iar deasupra tuturor, ca un transatlantic uriaș „Preparația“, cu zeci de ferestre luminate și cu acoperișurile fumegînde. Fiecare dintre aceste ciudate clădiri are o respirație proprie, ce se aude în noapte, un uruit înfundat, un scrișnet metalic, o trepidație adîncă transmisă și pămîntului, iar din timp în timp, la perioade regulate sau pe neașteptate, un zgomot maxim, o izbucnire sonoră supremă care acoperă pentru cîteva clipe vuietul obișnuit al minei. În același timp, sub cerul liber, deasupra rampelor, vagonetele nu mai sfîrșesc să se ciocnească unele de altele, sunîndu-și îndelung fierăria. Cîndva, peste tot acest vacarm, sirena șuieră a doua oară. E cinci și jumătate.

Acum, prin poarta minei, se revarsă un șuvoi neîntrerupt de oameni. Ei au sosit de la Lonea cu un tren electric, și din pricina acestuia întunericul fusese sfîșiat,

în ultima vreme, de îndelungi și stranii fulgere verzi. Când locomotiva pornește din nou, cablurile umezite de ceață încep să pîrîie și dau la iveală o flacără aproape continuă, încît noaptea se umple de iluminări fantastice.

Sub aceste fulgere artificiale, minerii pătrund în clădirea nouă, în care se află sala de apel. Diferența de temperatură e bruscă, neașteptată, de necrezut. În lungul pereților, caloriferele ard și toată clădirea e încălzită ca o baie ; cei care sosesc rebegiți sînt învăluți într-o singură clipă de masa de aer cald în care au pătruns.

Dar nu numai frigul a fost alungat de aici. Ceața a dispărut de asemeni. Becurile mari din tavan își pot răspîndi lumina în voie, iar dedesubt, oamenii au încetat să fie numai siluete. Pentru prima oară, în dimineata aceasta, pot fi văzuți. Așezați pe lîngă ziduri, stau de vorbă cîte doi, sau aplecați asupra bocancilor îi revizuiesc, apăsînd cu degetul pingeaua subțiată, unii încercînd să o prindă cu un capăt de sîrmă. Sînt așa cum au apărut în ceață, sub lumina felinarelor : numai în pantaloni și în haină, iar acestea sînt vechi, rupte, pline de zeci de petice. Au un mers obosit, greoi, un fel deosebit de a-și trage bocancii din care, la fiecare pas, rămîne pe mozaicul sălii o diră de cărbuni. Iar obrajii îi arată a fi oamenii unei munci grele, pe care o împlinesc împreună, și care a lăsat pe ei urme adînci. Acum, cînd sînt spălați, cînd cărbunele nu i-a acoperit încă, se vede cît sînt de palizi ; cîte unul e atît de galben, cu obrazul atît de lipsit de sînge, încît pare că abia a ieșit din spital. Numai cînd vezi alții și alții la fel cu el, îți dai seama că nu e vorba de o boală, ci de amprenta pe care mina a pus-o pe chipul lor. Contrastul dintre hainele negre cu care sînt îmbrăcați și această paloare spectrală e semnul după care pot fi recunoscuți toți cei ce lucrează în adîncimea minelor de cărbuni.

În timpul acesta, șefii de echipă scriu cu capete de creion, în carnetele scoase din buzunar, nume de oameni și de unelte, și cifre cu privire la tonele de cărbuni, la explozivi, la orele de muncă. Fiecare s-a consultat cu oamenii lui, i-a tot întrebat și s-a asigurat despre un anume lucru, au stat împreună de vorbă și au hotărât cum e mai bine, pentru că nenumărate probleme se pun înainte de fiecare schimb, de care depinde și producția și viața lor : dacă mai pot doborî un rînd de cărbune fără să schimbe crațarul, dacă fac răpirea acum sau o lasă pentru schimbul doi, dacă se mulțumesc cu lemnele pe care le au în abataj sau mai aduc altele, și cine dintre ei, și la ce oră, să facă toate aceste treburi. Maeștrii mineri trec de la un grup la altul, ascultă întrebările oamenilor, dau răspunsuri, sau lasă răspunsul pentru cînd vor veni inginerii. Apoi, unii după alții ies din nou afară, în curtea minei, îndreptîndu-se spre puțuri.

După căldura din sala de apel, aerul pare de gheață, tăios ca un cuțit, și minerii își trec oasele prin ascuțișul lui. Afară, în timpul acesta, nu s-a schimbat nimic : aceeași întunecime rece și umedă, același uruit înfundat de lanțuri, iar trenul electric, care a fost pînă la Petroșani și se întoarce la Lonea, sosește precedat de lungi fulgere verzi, sub a căror lumină siluetele mohorîte ale clădirilor apar uriașe din întuneric. Din loc în loc, în curtea minei se află cîte o sobă sub cerul liber : un mare cilindru metalic, plin cu cărbuni aprinși, în jurul căruia stau grupuri de oameni din ale căror haine aburul se ridică în valuri. Uneori se aude cîte un glas subțire de fată, și ele abia pot fi deosebite, stînd în jurul sobei sau sosind prin întuneric, îmbrăcate cu pantalonî bărbătești, strînși pe șolduri, străbătînd curtea minei la fel cu bărbații, doar cu un mers mai legănat.

Încă o dată sirena sună năprasnic, de undeva de aproape, de pe acoperișul uneia din aceste clădiri mo-

---

horîte. E șase dimineața, și e parcă mai întuneric și mai frig decît la patru, dar ceea ce se petrece afară puțin mai interesează, fiindcă, prin gura adîncă a puțurilor, ascensoarele au început să coboare oamenii în fundul pămîntului, cu o viteză de patru metri pe secundă.

CE ESTE O MINĂ DE CĂRBUNI (I)

Înainte de a ne lăsa coborâți de ascensoare în adâncimile negre ale pământului, unde ne vom rătăci numaidecît și vom crede că ne aflăm într-un labirint haotic, nu e inutil să ne întrebăm : Ce este o mină de cărbuni ? Dacă ne vom sili mintea să facă un efort, imaginîndu-și ordinea în care straturile sînt așezate în pământ și aceea în care galeriile se îndreaptă spre ele, vom fi cu prisosință răsplătiți, putînd înțelege, cu ușurință, tot ceea ce altminteri ni s-ar fi părut enigmatic sau fără sens.

Ideea comună pe care și-o fac oamenii despre o mină e aceea a unui loc subpămîntean, din care sînt scoși afară cărbunii. Ce va trebui să se știe de la început, pentru a împrăștia această imagine care nu spune nimic, pentru a o înlocui cu aceea corespunzătoare realității ? Că în fundul pământului cărbunii nu stau într-o grămadă mare, la care oamenii o dată ajunși îi sfarîmă cu tîrnăcopul și-i încarcă în vagonete. De cele mai multe ori, ei încep chiar de la suprafața pământului, dar sînt așezați în straturi subțiri, uneori numai de jumătate de metru, despărțite între ele prin spații mari de piatră. Iar straturile acestea nu sînt verticale, ci oblice : pornind

de la suprafață se duc în fundul pământului, ca zidurile unei case care s-ar fi scufundat, înclinându-se într-o parte. Închipuiți-vă chiar o casă de mari proporții, mai degrabă un hangar sau un siloz, cu pereți foarte lungi, pe care pământul l-ar fi înghițit treptat. Acolo, în adâncime, el a năvălit umplînd odăile, ferestrele, toate spațiile goale. A fi miner înseamnă a începe să sfredelești pământul, care de cele mai multe ori e piatră, pentru a ajunge la zidurile acestei case, cu scopul de a-i scoate afară cărămizile. Dar, după cum am spus, casa e aplecată într-o parte, pe alocuri pereții s-au rupt și în locul liber au invadat stîncile, încît, pentru a te menține pe filonul de cărămizi, mereu trebuie să străpunți aceste intervale de piatră, ca și pe acelea mult mai mari care separă un perete de altul, pentru a-i putea scoate afară pe toți.

Prin urmare, minerii nu încarcă vagonetele cu cărbuni dintr-o grămadă ce s-ar afla strînsă toată la un loc, ci ei seamănă întru totul cu acei oameni care încep să demonteze o casă, scoțînd cărămidă cu cărămidă, zid cu zid, tot mai înspre temelie, cu singura deosebire, că în cazul acesta casa a fost înghițită de pământ, că odăile nu sînt goale și că minerul nu se poate mișca decît în spațiul scobit, înaintînd înăuntrul muntelui prin coridorul îngust din care a scos cărbunii.

Apoi, atunci cînd au fost înghițite de cutremur, zidurile acestei case n-au rămas verticale, ci s-au aplecat într-o parte. Peste ele apasă pământul, așa că, dacă începi să scoți cărămizile, tot muntele de deasupra se lasă în locul rămas liber. Evident, oamenii au adus de afară trunchiuri groase de brad cu care au proptit tavanul. Dar cît se putea merge așa ? După zece, după douăzeci de metri, pe măsură ce se duceau în adâncime, pământul avea să se surpe la un moment dat în urma lor, în-gropîndu-i de vii. Prea mult, prin urmare, nu puteau co-

bori. Dar cum să scoată cărbunele, care se ducea sute de metri în fundul pământului ? Atunci au fost născocite puțurile.

După ce, în primele timpuri, au scos numai cărbunii de la suprafață, dezvelindu-i de pământul care îi acoperea, minele avînd atunci înfățișarea unor simple cariere, cînd nu s-a putut merge mai departe, fiindcă ar fi trebuit înlăturate tot mai mari cantități de pământ, oamenii au născocit puțurile. Și de-abia o dată cu ele s-au născut minele, cu tot ceea ce e îngrozitor și măreț în existența lor. Ce s-a întîmplat ? Straturile de cărbune au fost lăsate în pace. Ele erau oblice. Oamenii nu le-au mai urmărit cu tîrnăcopul ci, pornind de la marginea de sus, au început să sfredească un puț vertical, prin spatele lor, numai în piatră ; întii, pînă la o adîncime de o sută de metri, apoi pînă la două și trei sute de metri. Pe măsură ce puțul acesta se ducea în fundul pământului, stratul de cărbune se depărta de el, ca ipotenuza unui triunghi dreptunghi. Închipuiți-vă un stîlp de telegraf de care stă rezemat peretele unei case înclinate. Așa arată în adîncimea pământului, unul față de altul, puțul săpat de oameni și stratul de cărbune. Închipuiți-vă și un transatlantic naufragiat, înclinat într-o parte pe fundul mării. De la marginea lui de deasupra, scafandru începe să coboare drept în jos, pe cînd pereții pachetului se depărtează, și numai după ce va ajunge în fundul mării se va putea apropia de ei, pe cînd partea de sus a vasului îl va acoperi. Iar pentru a fi tras la suprafață, drept în sus, va trebui să revină iarăși în punctul în care a atins inițial fundul mării. Închipuiți-vă că marea devine de piatră, iar transatlanticul scufundat în adîncimea ei urmează să fie scos afară, în mici bucăți sfărîmate. Închipuiți-vă drumul și munca scafandrului, pentru a-l sfărîma și scoate afară. Această e toată schema unei mine moderne.

Așadar, pornind de sus, oamenii sfredelesc mai întii un puț vertical, de care stratul se depărtează pe măsură ce se duce tot mai la fund. Dar cînd ajung la o adîncime de treizeci de metri, alți oameni vin și încep să sape o galerie orizontală, spre strat, pînă ce îl întîlnește. E ca și cum scafandrul, după ce a coborît pe fundul mării, ar începe să meargă orizontal, apropiindu-se de pereții transatlanticului. O dată ajuns aci, el începe să-i pipăie, alunecînd într-o parte și alta a giganticului schelet. În fundul minei, aceasta înseamnă că după ce minerii, plecînd de la linia verticală a puțului, au înaintat orizontal pînă ce au ajuns la marginea stratului, pornesc, tot prin piatră, într-o parte și alta a lui, fără să-l atingă. De ce? Pentru că, dacă ar intra în stratul de cărbune, acesta s-ar sfărîma, iar ei au nevoie de o galerie solidă, prin care să-l poată scoate pe tot.

Așadar, la o adîncime de treizeci de metri, avem o galerie largă, boltită cu beton, pe fundul căreia sînt linii de vagonete, și căreia i se spune orizont principal. Acest orizont principal înaintează în direcția nord-sud, perpendicular pe straturile de cărbune care merg de la est la vest. Cînd a ajuns în preajma stratului de cărbune, din orizontul principal se desfac două galerii mai mici, dar tot cu linii de vagonete pe fundul lor, și merg într-o parte și alta a stratului, așa cum a mers scafandru prin mare, cînd a ajuns lîngă pereții transatlanticului. Acestea sînt transversalele, paralele cu stratul, perpendiculare pe orizontul principal.

Dar orizontul principal nu se termină aici. El înaintează. Scafandrul, după ce a mers într-o parte și alta a vaporului, revine la jumătatea lui, îi sparge peretele și pătrunde înăuntru vasului, pînă ce întîlnește un alt perete. Atunci, la fel merge într-o parte și alta a acestui nou perete, cercetîndu-l și dîndu-și seama de importanța lui. În mină, aceasta înseamnă că, după ce orizontul principal a ajuns la primul strat de cărbune și

au pornit din el transversalele, își continuă drumul în direcția sud, spărgînd stratul și înaintînd apoi în piatră, pînă ce întilnește un nou strat. Cînd a ajuns la acest al doilea strat, din nou pornește într-o parte și alta cîte o galerie transversală, care se duce în lungul cărbunelui, ca un drum pe lîngă zidul unei case. În acest timp, orizontul principal, mergînd mai departe, întilnește încă un strat, și îl străpunge trecînd înainte, spre straturile din față. Dar cîte straturi are un bazin carbonifer, cîți pereți are această casă înghițită de pămînt, pe care a fost vorba să o scoatem afară? În Valea Jiului sînt douăzeci și patru de straturi de cărbune. Ele pornesc de la Lonea, mergînd de la răsărit spre apus, pînă dincolo de Lupeni, pe o lungime de patruzeci și opt de kilometri. Dintre acestea numai cîteva sînt exploatare, în primul rînd cel de al treilea, care este și cel mai gros dintre toate. Apoi al cincilea, care e căpтуșit cu fișia inflamabilă căreia i se spune Paprica...

Dar să nu ne depărtăm de imaginea pe care ne-am făcut-o în capul nostru despre o mină de cărbuni și pe care dacă o vom duce pînă la sfîrșit, această realitate a timpurilor noastre ne va deveni un lucru cunoscut, fiindu-ne mai ușor să știm despre ce e vorba, și în cuprinsul celor ce vor urma, și ori de cîte ori îi vom întilni numele în viitor, în dări de seamă despre munca minerilor, sau despre catastrofele care se abat uneori asupra lor. Încă puțin efort al închipuirii, și termenii de galerie, abataj, orizont, care reprezentau pînă acum pentru noi noțiuni prea puțin clare, se vor umple de un conținut precis, care ne va fi cunoscut și ne va ajuta să înțelegem o mare realitate despre care nu ștusem decît lucruri vagi, temîndu-ne că nu putem ști mai mult. Putem ști mai mult. Putem ști tot, iar pentru efortul nostru vom fi cu prisosință răsplătiți.

Ne aflăm, așadar, pe orizontul principal, care înaintează perpendicular pe straturile de cărbune, străbă-

tîndu-le unul după altul, și din care pornesc transversalele, într-o parte și alta, în lungul pereților de cărbune. Dar aceasta nu este decît primul orizont principal. În urmă, prin puțul vertical, oamenii s-au dus și mai în adîncime, și după alți treizeci de metri un nou orizont a pornit spre stratul de cărbune, exact dedesubtul celui dintîi, și apoi încă unul, și încă unul, pînă la al zecelea orizont, la trei sute de metri în fundul pămîntului.

Ca și primul orizont, toate celelalte care vin să se așeze sub el, tot mai în adîncime, sînt niște galerii largi, pe fundul cărora se află linii de vagonete, pe care circulă trenuri trase de mici locomotive. Acolo unde orizontul întîlnește stratul de cărbune și din el pornesc transversalele, se află un macaz și trenul poate porni la dreapta sau la stînga, perpendicular pe direcția principală. Așadar, vagonetele pot merge pe orizontul principal pînă în fundul lui, trecînd prin straturile de cărbune, unul după altul, sau la fiecare din aceste straturi pot porni în lungul lor, tot astfel cum un om ce se plimbă printr-o casă cu mai multe camere, cînd ajunge în dreptul unei uși poate trece prin ea în camera următoare, sau poate să pornească în lungul pereților pe care i-a întîlnit. Numai dacă știi aceste lucruri de la suprafață, numai dacă pătrunzi în mină avîndu-le dinainte în minte, galeriile nu-ți vor mai părea un haotic labirint. Atunci vei ști că orizontul principal e unul singur, că străbate straturile pe rînd, de la nord spre sud, și că toate celelalte galerii, care din loc în loc pornesc într-o parte și alta, merg pe lîngă un strat de cărbune, așa cum merg potecile pe sub poala unui munte, și că, dacă acum unele sînt părăsite, pline de beznă și de miros de mucegai, e că stratul, a cărui bogăție au colectat-o, a fost secătuit la orizontul acesta. Numai la orizontul acesta. Pentru că stratul nu se termină aici, ci alunecă mai departe, în adîncimea pămîntului, iar treizeci de

metri mai jos îl întâlnește orizontul următor, și în lungul lui merg transversalele aceluși orizont. Și tot așa, din treizeci în treizeci de metri, străbătut de orizonturi și încins de transversale, stratul se duce pînă în fund de tot, la orizontul zece. Iar în fața lui, paralel cu el, alunecă alt strat, și mai departe un altul, și prin fiecare trece galeria principală, iar transversalele îl încing, o dată aici, și încă o dată la orizontul de dedesubt, și tot mai la fund, pînă la ultimul orizont. De la suprafață și pînă la trei sute de metri adîncime sînt numai straturi de cărbune, orizonturi care le străbat, și transversale care merg pe lîngă pereții lor. Acesta e scheletul unei mine, oasele lui principale.

Dar din tot ce s-a făcut pînă acum, n-a fost scoasă afară nici o tonă de cărbuni. Scafandru s-a tot plimbat prin mare, fără să atace masa transatlanticului. Și puțul principal, și orizonturile, și transversalele au fost săpate intenționat prin piatră, fără să atingă straturile, pentru a avea stabilitate, pentru a putea rămîne și atunci cînd straturile nu vor mai fi. Dar o dată construite, așa cum au fost descrise, ca o gigantică rețea de galerii, îndreptîndu-și tentaculele spre pereții de cărbune, nimic nu se mai opune la exploatarea acestora.

Ce imagine trebuie să avem în minte pentru a înțelege felul în care minerii atacă stratul de cărbune? Aceea a nenumărați scafandri, care coborînd vertical, pe drumul primului scafandru, înaintează pe fundul mării tot pe urmele lui, pînă ce ajung la pereții bastimentului, dar aici pornesc în lungul lor, unii într-o parte, alții în alta și, așezîndu-se la distanțe convenabile, încep toți deodată să-i sfredelească. În mină, aceasta corespunde următorului fapt: minerii coboară vertical cu ascensorul treizeci de metri, pînă la primul orizont, sau șizeci, pînă la al doilea, sau trei sute, pînă la al zecelea, lucrul acesta nu mai are, în linii generale, nici o

importanță, fiindcă mina a fost împărțită în parcele. O dată ajunși la orizontul hotărît, minerii pornesc prin galeria largă, și apoi prin cele două galerii transversale care merg într-o parte și alta a stratului de cărbune.

În aceste galerii, din loc în loc, cam la treizeci de metri, se opresc, cum au făcut și scafandrii în lungul transatlanticului. Aici, la fel ca și ei, minerii atacă perețele din față, și pătrund în stratul de cărbune. Dar ceea ce urmează e încă o operație preliminară. Numai puțin însă, și vom vedea că truda noastră e încoronată de un succes deplin.

Din locul acesta, la orizontul doi, de exemplu, minerii încep să sfredelească în stratul de cărbune un strîmt coridor, care, urmărind stratul, urcă prin el spre orizontul unu. Acest coridor se cheamă suitoare; larg de un metru și căptușit cu lemn, el are înfățișarea unui puț și va servi să curgă prin el cărbunii care vor fi săpați de sus în jos, de la orizontul unu spre orizontul doi. Aceasta e explicația.

Cînd suitoarele acestea au fost terminate înseamnă că, în afară de galeriile orizontale care au brăzdat mina pînă acum, stratul de cărbune e străbătut de sus în jos de o serie de galerii înguste, care merg chiar prin carnea lui. Ca și cum în fundul mării scafandrii ar trage, fiecare în dreptul său, cîte o sîrmă groasă peste pîntecul transatlanticului pe care vor să-l scoată afară. Pe toată lungimea stratului, de la un orizont la altul, coboară aceste fișii subțiri, aceste canale de aer ale suitoarelor, strîngîndu-l ca într-o rețea. Acum, uriașele transatlantice geologice, naufragiate cu milioane de ani în urmă, vor putea fi trase la suprafață.

uim iarăși că e vorba de o casă. A scoate că
ndul pământului înseamnă a scoate cărămizile
acestei case. Pentru că sînt înclinați, supo
mare pe suprafața lor toată greutatea pămîr
acoperă, nu-i putem scoate afară pornind de
fiindcă am fi repede îngropați, și de aceea
rmat cariera de la început în mină, consti

Iar abatajul e spațiul dintre cei doi pereți de piatră ai muntelui, în care minerii lucrează pentru a-l goli de cărbune. Sub ciocanele lor, blocurile masive sînt sfărîmate și împinse spre gura suitei, care le lasă să cadă în întunecimea ei, ca printr-un esofag lung de treizeci de metri. Spațiul din care au fost scoși cărbunii se lărgiște tot mai mult, și acum intervine una dintre cele mai importante operații din viața minerilor, pe care o fac cu multă grijă pentru că, în atîtea rînduri, din pricina ei s-au ivit dezastrele : armarea. Minerii armează abatajul. Ca din prima clipă în care au început să înainteze în cărbune, ei au la îndemîna scînduri și trunchiuri de brad, pe care nu încetează să le folosească.

Să știți că a scoate cărbune nu înseamnă a scoate numai cărbune, ci este în mod absolut obligator o dublă operație : a scoate cărbune și, în același timp, a-l înlocui cu lemn. Pentru că spațiul din care cărbunele a fost extras nu poate rămîne gol. De aceea, lîngă ciocanul de abataj, minerii au întotdeauna securea. Într-o mîină cu ciocanul, în alta cu securea, ei sînt pe jumătate mineri, pe jumătate pădurari. Pentru că, la fiecare patru vago-nete care ies afară cu cărbuni, unul se întoarce cu trunchiuri de brad, iar minerii nu conținesc să le tragă în abataj, măsurîndu-le, tăindu-le, potrivindu-le tot timpul, nefăcînd un singur pas fără să le aibă alături, ca pe niște aliați capabili să le apere viața.

Cum înaintează minerii în lungul stratului de cărbune ? Luînd din el o fișie înaltă de doi metri și lăsînd în urma lor un acoperiș de scînduri, pe care le sprijină cu trunchiuri de brad. Dar iată că, înaintînd astfel în spațiul dintre pereții muntelui, în care se află cărbunele, ei ajung la suitea vecină, prin care alți mineri au urcat și au scos și ei o fișie de cărbune. Acum, în toată lungimea lui, stratul de cărbune a fost golit la acest nivel și i-a luat locul o pădure de trunchiuri de brad, care susțin

acoperișul. Dedesubtul ei, stratul continuă pînă la orizontul inferior, și de acolo mai în adîncime. Ce e de făcut pentru a putea scoate mai departe cărbune ? Desigur, să ne întoarcem la suitoarea de la care am pornit, să coborîm în ea doi metri și, așezîndu-ne cu fața la stratul de cărbune, să deschidem un nou abataj, adică să luăm o nouă fișie. Așa trebuie să facem, numai că, după primii pași, lăsînd gol locul de sub trunchiurile de brad, aceștia vor cădea în noul abataj, iar după ei vor cădea pereții de piatră pe care i-au susținut pînă acum. Prin pereții de piatră nu trebuie înțeleasă o rocă masivă, pentru că, în cazul acesta, n-ar fi nici o primejdie, ci stînci amestecate cu pămînt și cu pietriș, straturi subpămîntene care apasă în jos, și dedesubtul cărora, dacă se face vid, se prăbușesc. Încă o dată : straturile de cărbune nu sînt verticale, ci piezișe, așa că, în timp ce se duc în fundul pămîntului, pe fiecare metru pătrat din suprafața lor apasă altă greutate ; fiecărui bloc de cărbune îi corespunde o greutate nouă, careia trebuie să i se facă față.

Așadar, după ce am luat din strat o fișie de cărbune și am pus în locul ei trunchiuri de brad, ne-am coborît în suitoare cu doi metri și am vrea să începem o nouă fișie, dar nu îndrăznim, fiindcă știm că am face deasupra capului nostru vid. Ce e de făcut ? Să scoatem acești brazi pe măsură ce înaintăm, și să punem în locul lor alții de două ori mai înalți ? Dar după ce vom termina fișia aceasta și o vom începe pe a treia ? Nu e decît un singur lucru de făcut. Să facem să înceteze vidul. Pămîntul apasă de deasupra cu mii de tone, încît nu e de glumit. Dacă vrem mai departe cărbuni, să umplem mai întîi golul pe care l-am făcut. Nu e plăcut, nu e mai ales convenabil, dar n-avem încotro.

Așa se face că la suprafață, printre celelalte clădiri negre, din curtea minei, e și una cenușie, învăluită tot timpul într-un nor de praf. E moara Humboldt, care macină piatră. Toată ziua huruie, pentru că sute de vago-

nete de stînci se varsă în gura ei, și le fărîmîțează pe rînd, transformîndu-le într-o masă de pietriș, pe care pompele îl iau în curînd în primire. Amestecat cu apă, el este împins prin tuburi de fier pînă la stratul de cărbune din care a fost luată o fișie. Iar tot golul rămas în urma minerilor e umplut, întregul coridor din care ei au extras cărbunele e zidit, așa cum în peretele unei case din care a fost scos un rînd de cărămizi s-ar turna numaidecît un strat de ciment. Operațiunea aceasta se cheamă rambleiaj, și la sfîrșitul ei minerii pot începe să scoată un nou rînd de cărbuni, pînă ce spațiul gol e din nou rambleiat, și din nou scot o fișie, tot mai în adîncime, pînă ce ajung la orizontul inferior. Aici e altă parcelă a minei, și aici alți mineri au putut să lucreze, independent de cei care veneau de sus. Independent și de cei care, la același orizont cu ei, lucrau mai departe în alt strat de cărbune. Încît viziunea de ansamblu a minei este gigantică și uluitoare.

Ați văzut poate clădirea dreptunghiulară a unei mari instituții, alături de care, la o depărtare de cîțiva metri, se află coșul cilindric al caloriferului, din cărămizi roșii. Închipuiți-vă prin urmare acest coș de fabrică și, alături de el, un edificiu cu zece etaje, așa cum se află situat în spațiu, cu cele trei dimensiuni ale lui : lung, larg și înalt. Ceva s-a întîmplat, încît ușile acestei clădiri au fost blocate, o apă a năvălit acoperind-o pînă la ultimul etaj, fără să pătrundă însă înăuntru, unde sute de oameni își continuă activitatea. Iar ei au găsit un mijloc de comunicație cu exteriorul : din dreptul fiecărui etaj au construit un coridor, un fel de pasarelă închisă, pînă la coșul caloriferului, singurul prin care se poate circula. Înăuntru acestui coș merg ascensoare în jos și în sus, pînă la capătul lui, aflat la același nivel cu acoperișul și cu apa care a năvălit, și care să zicem că a înghețat, încît se poate merge pe suprafața ei. Cei ce vor să pătrundă în clădire vin pînă la gura hornului, iar ascen-

sorul îi coboară prin dreptul etajelor, în adâncime. Dinăuntru ei alții sînt trași afară, sau purtați numai de la un etaj la altul, în acea lume scufundată și fără nici o altă legătură cu exteriorul decît acest tub cilindric, prin care ascensoarele transportă fără întrerupere materialul extras. Fiindcă, după cum am spus, dacă mina e o casă, ea e o casă căreia i se scot cărămizile. Închipuiți-vă acest edificiu scufundat, în care sute de oameni, la toate cele zece etaje ale lui, desfac pereții cu grijă și-i înlocuiesc repede cu alt material adus de afară, pentru ca uriașa clădire să nu se surpe. Închipuiți-vă tot ce se poate petrece în cuprinsul acestei vaste construcții la un moment dat, de sus pînă jos și dintr-o parte în alta, în suatele ei de încăperi și coridoare, și adăugați coșul calorigerului prin care ascensoarele se duc și vin fără întrerupere. Veți avea astfel schema completă a ceea ce este o mină de cărbuni.

Faceți un ultim efort și dați acestei scheme dimensiunile și unghiurile ei adevărate. Scufundați blocausul în fundul pămîntului și înclinați-l într-o parte, pînă ce marginea lui de sus se sprijină de coșul vertical al caloriferului. Închipuiți-vă că puțul acesta are o adâncime de trei sute de metri și că, prin gaura lui, ascensoarele cad cu o viteză de șaisprezece metri pe secundă. Închipuiți-vă că, începînd de sus în jos, din treizeci în treizeci de metri, o galerie orizontală se desface și că înaintează, străbătînd unul după altul douăzeci și patru de pereți de cărbune. În dreptul acestor pereți, alte galerii pornesc, ducîndu-se în lungul lor, uneori kilometri întregi. De la aceste distanțe, un cal vine, trăgînd după el un șir de vagonete cu cărbuni. Paralel cu acest strat e un altul, și apoi încă un altul, și în lungul lor de asemeni sînt galerii și linii de vagonete. În toate aceste straturi, oamenii sfredolesc cărbunii, golind spațiul dintre cei doi pereți de piatră, care îi strîng dintr-o parte și alta. Oamenii lucrează în stratul acesta, și apoi mai la stînga,

în stratul alăturat, apoi, alunecînd pe ele în jos, alți oameni sfredolesc cărbunele în orizonturile inferioare, îi lasă să cadă în galerii, vagonetarii îi încarcă în vagonete, caii îi trag ; în aceeași clipă, sute de vagonete înaintează trase de cai, unele deasupra altora, în orizonturi diferite, sau la același orizont, paralele, despărțite de pereți de piatră și de cărbune. În galeriile principale, locomotive subpămîntene mereu aduc la gura puțului vagonetele, ascensorul le trage în sus cu o viteză năprasnică și lasă în locul lor alte vagonete cu lemne, care fac drumul invers, spre abataje. unde oamenii le ciopleșc și le potrivesc deasupra capului, înaintînd mai departe în cărbune, unii aici, lîngă orizontul principal, alții mai în fund, la același orizont și în același strat, pe cînd alți oameni, sute de alți oameni, scormonesc mai la stînga, tot la acest orizont, dar în alte straturi, iar în lungul lor caii trag vagonetele pline cu cărbuni, pe cînd alți oameni lucrează dedesubt, la celelalte orizonturi, mînuiesc ciocanele de abataj, pun dinamita, înaintează un metru, trag trunchiurile de brad lîngă ei și armează, din nou pornesc, sfarîmă cărbuni, iar ei se rostogolesc prin suitoare, sînt încărcăți în vagonete de alți oameni, trași de cai și de locomotive spre gura puțului, unde ascensorul îi smulge cu o viteză năprasnică din adîncimile negre în care au zăcut de milioane de ani, și totul se întîmplă în aceeași clipă, concomitent, oameni, cai, ascensoare, șaisprezece metri pe secundă, ciocane de abataj, suitori, vagonete, trunchiuri de brad, cărbuni, șaisprezece metri pe secundă, galerii, trenuri, ventilatoare, lămpi, locomotive, oameni, cărbuni, cai, de sus pînă jos, în aceeași clipă, în toate cele trei dimensiuni ale spațiului subpămîntean, în care oamenii au pătruns ca niște termite și îlgolesc de bogăția lui. Închipuiți-vă ceea ce e îndrăznet, gigantic și trepidant în aceeași imagine, și vă veți da seama ce înseamnă o mină de cărbuni.

Încă un lucru, și poate acesta va fi cel mai mare efort cerut închipuirii noastre. Nu trebuie să uităm că ziua are douăzeci și patru de ore, și că acolo, în Valea Jiului, sînt trei schimburi de cîte opt ore. Că, prin urmare, imaginea aceasta pe care am construit-o rămîne vie, întreagă, în toate amănuntele și trepidația ei, clipă de clipă, ziua și noaptea, zi după zi, noapte după noapte, mereu ținută în picioare de cele trei rînduri de oameni care neînterupt coboară în fundul pămîntului. Zi după zi, an după an, pe cînd noi dormim, ne plimbăm, citim, mergem dintr-un oraș în altul, lăsînd să defileze pe sub privirile noastre munți, păduri, cîmpii, toate priveliștile variate ale lumii, acolo, în Valea Jiului, imaginea aceasta rămîne tot timpul întreagă, de sus pînă jos, zeci, sute de galerii pline cu oameni, forfotind într-o parte și alta, înaintînd în cărbune, încărcînd vagonete, purtîndu-le prin galerii, ducîndu-le la ascensoarele care le trag afară cu șaisprezece metri pe secundă, în toate secundele vieții noastre.

Dar oricît ar fi de adevărată imaginea aceasta, ea rămîne încă o schemă abstractă față de felul în care o mină arată în realitate. Oamenii despre care am vorbit au fost numai desenați pe hîrtie, nu i-am auzit gîfîind, nu le-am văzut trupurile scîldate în sudoare, din fața lor neagră ca o bucată de smoală nu s-au oprit asupra noastră petele albe ale ochilor. Nu am simțit în nări mirosul de mucegai umed al galeriilor, nu am fost înconjuțați de bezna lor profundă, nu am simțit pe proprii noștri umeri greutatea abatajelor, nu am auzit păcănitul perforatoarelor mecanice, nici trepidația surdă a trenurilor subterane, acoperită de bubuiturile exploziilor de dinamită, nu ne-a înconjurat din toate părțile, pătrunzînd direct în carnea și în nervii noștri, vacarmul, trepidația, întunericul profund și tot vuietul minei. Am fi fost impresionați și nu ne-am mai fi putut da seama, cu aceeași libertate de spirit, de felul cum se suprapun ori-

---

zonturile unul peste altul și cum pornesc galeriile transversale prin spatele straturilor de cărbune. Dar acum, pentru că am dus pînă la capăt această imagine, să ne apropiem de realitate, să pătrundem în huietul adevărat al Văii Jiului, în locurile în care mii de oameni iau parte, ziua și noaptea, la marea bătălie a cărbunelui.

O MIE ȘI O SUTĂ DE MOTOARE

Pentru că bătălia cărbunelui se desfășoară în locuri în care marea a fost stăpână, și și-a lăsat urmele, cu nimic nu putea semăna mai bine decît cu o bătălie navală. De pe oricare din înălțimile care domină Valea Jiului poate fi zărit acest măreț și dramatic teatru de luptă. De la Lonea la Lupeni, cele douăzeci și patru de straturi de cărbune stau în fundul pămîntului ca scheletul unui transatlantic uriaș, iar în tot lungul lui sînt ancorate bastimentele venite să-l scoată din nou la suprafață. E, pe fundul văii, o adevărată flotă, cu coșurile fumegînde — și fiecare din vasele ei își trimite scafandrii în adîncime, să cerceteze pereții transatlanticului scufundat și să mai smulgă din ei o bucată. Uneori, scafandrii nu se mai întorc; dar după o zi de doliu alții coboară din nou, și huietul bătăliei reîncepe.

De o parte și de alta a locului în care se desfășoară această bătălie se ridică munți înalți, dîndu-i fundalul măreț și sumbru al unei epepei. În partea de răsărit se înalță Parîngul, munte singuratic și solemn, iar în partea de apus, Retezatul, cu mari pereți de piatră verticali, pîrînd ai unei cetăți neclintite, împodobită cu creneluri fantastice. În locurile acestea marea s-a

tălăzuit pe vremuri, iar erele geologice și-au adus unul după altul dezastrele.

Acum, o flotă și-a făcut apariția pentru a culege urmele naufragiului. De pe dealuri, bastimentele abia se zăresc din pricina fumului care le înconjoară, greoaie și negre, cu catarge ciudate și cu oameni cît niște furnici pe bordul lor. Cînd scafandrii din adîncime dau semnalul, să fie tras afară cîrligul în care au agățat o parte din prada după care s-au dus, mașinile încep să pufăie iar valea vuieste îndelung.

Lonea, Petrila, Aninoasa, Vulcan, Lupeni... sînt numele vaselor vestite care în ultimul secol și-au aruncat ancora în Valea Jiului, pentru a lua parte la bătălia uriașă a cărbunelui. De pe înălțimile care domină teatrul de luptă, ele pot fi zărite în timpul zilei, intrînd și ieșind din ceață, cu coșurile fumegînde, iar noaptea acoperite cu sute de lumini, strălucind ca niște roiuri de stele. Totul în înfățișarea lor, și mai ales huietul ce se aude pretutindeni, arată că aici este un loc deosebit pe fața lumii, în care se petrec lucruri puțin obișnuite, cum de altfel și este puțin obișnuită acțiunea aceasta îndrăzneată, și grandioasă, de a scoate din nou la lumina zilei urmele marilor cataclisme geologice.

În lungul celor douăzeci și patru de straturi de cărbune, minele se înșiră una după alta, înălțîndu-și coșurile spre cer și trimitîndu-și în fundul pămîntului adîncile puturi verticale. La jumătatea văii, între Parîng și Retezat, se află uzina electrică din Vulcan, iar în măruntaiele ei, de cînd țin oamenii minte, focul nu s-a stîns niciodată. E drept că acolo focul nu mai arde după cum știm noi, ci după o tehnică specială. Nenumărați inventatori și-au pus geniul la contribuție și au izbutit să transforme acest fenomen natural într-o operațiune savantă și uimitoare. Cărbunii nu-și mai degajă energiile într-un amestec de flăcări și fum, ci, sub cu-

renții de aer distribuiți după un anumit procedeu, par o grămadă uriașă de bijuterii sclipitoare. Grătare mobile poartă această pură, albă, incandescență pilpiire pe sub cazanele uzinei din Vulcan, cu o încetineală de ace de ceasornic.

Pentru a ști ce lucru savant și complicat este această uzină vom spune că, din curentul pe care îl produce, merg în Valea Jiului o mie și o sută de electromotoare, și că, dintre acestea, o sută se găsesc chiar în cuprinsul ei, pentru a-i pune instalația în funcțiune. Din cei unsprezece mii de kilowați produși de uzină în fiecare oră, ea singură consumă o mie, pentru a face să meargă cele o sută de motoare. Acestea, montate în toate încăperile, învîrtesc ventilatoare, aleg și transportă cărbunii, acționează pompele de apă și fac toate celelalte treburi subordonate, fără de care uriașul generator nu s-ar putea pune în mișcare. Iar ceilalți zece mii de kilowați fac să meargă alte o mie de motoare. Aceasta e toată viața Văii Jiului. Dacă vom ști în ce împrejurări sînt consumați toți acești kilowați, în ce locuri se află cele o mie de motoare, cine le dă drumul, și ce anume pun în mișcare, vom cunoaște dintr-o dată toată viața acestui vast spațiu în cuprinsul căruia se dă marea bătălie a cărbunelui.

Așadar, de la un capăt la altul al Văii Jiului, merg o mie de electromotoare. În cuptoarele uzinei, cărbunii trec cu o încetineală de ace de ceasornic pe dedesubtul cazanelor, dar, din aburul lor, turbina învîrtește rotorul marelui generator cu o viteză de trei mii de turații pe minut, iar cele o mie de motoare pe care el le hrănește de asemeni se învîrtesc cu mii de turații pe minut. Sînt motoare de sute de cai putere care, la gura puțurilor, trag afară grelele ascensoare încărcate cu cărbuni, și motoare numai de un sfert de cal care, în atelierele de la suprafață ale minelor, învîrtesc polizoarele pentru.

ascuțit uneltele de oțel. Acestea pot fi duse în mină, ca niște bărzăuni mai mari, pe cînd cele dintîi nu pot fi ridicate decît cu scripetii, dar și unele și altele își trag viața din cei zece mii de kilowați, pe care îi rontăie în bobinele lor de aramă, umplînd Valea Jiului de zumzetul ei neîntrerupt, de uriaș stup industrial.

Fiecare din aceste o mie de motoare se află într-un anumit loc, uneori singure, alteori supravegheate de un om care, urmărind un anumit mers al lucrurilor, le oprește și le pornește cu promptitudine, de zeci de ori pe oră. În curtea minei Petrila, pentru a trece un vagon de pe o linie pe alta nu mai e nevoie să vină locomotiva, să-l tragă pînă la macaz și să-l împingă înapoi. O platformă electrică le poartă perpendicular peste linii și le lasă unde e nevoie, cum le-ar duce cu mîna. În cabina ei, așezat pe un scaun, un om cu șapcă în cap, cu mustăți mari negre, cu jambiere de piele, urmărește cu coada ochiului tot ce se întîmplă și pornește sau oprește motorul, într-o secundă.

Dar omul cu șapcă și jambiere de piele nu e singurul care și-a împletit viața cu aceea a unui motor, care și-a prelungit nervii în bobinele și rotorul lui. La Atelierele centrale din Petroșani, cînd în cuptorul electric, care consumă el singur o cantitate considerabilă de kilowați, oțelul începe să fiarbă, încît poate fi turnat în tipare, ceva se întîmplă, deosebit și măreț, ca sosirea în port a unei corăbii. Foarte sus, sub acoperișul turnătoriei, un om, plasat într-o cabină ce pare o nacelă de balon, începe să se miște, alunecînd acolo, la acea mare înălțime, în lungul unor bare metalice. Cînd ajunge în dreptul cuptorului lasă în jos un cîrlig puternic care e agățat de toartele recipientului cu oțel lichid, iar navigatorul din nacelă, cu ochii ațintiți asupra lui, pornește mecanismul superbeii macarale, transportîndu-l spre tiparele de humă.

În fundul minelor, la ultimul orizont, sînt instalate motoarele care pun în mișcare pompele de apă. Sînt aproape tot atît de puternice ca și acelea care, la suprafață, fac să funcționeze grelele ascensoare. Toți cei ce iau parte la viața minei au învățat această aspră lege : Totul se poate opri, afară de motoarele care mîină pompele de apă. Chiar dacă nu mai merg ascensoarele, oamenii se pot folosi de scările nesfîrșit de lungi care, în orice puț, coboară pînă la ultimul orizont. Dar pompele nu se pot opri. Pentru că atunci apa inundă galeriile. Doar exploziile gazului metan mai pot aduce dezastre la fel de mari.

De aceea, o bună parte din kilowații produși de uzina din Vulcan sînt cheltuiți, ziua și noaptea, pentru a pune în mișcare puternicele pompe din fundul minelor. Gîrla tulbure ce trece pe lîngă gura puțului, cu apele agitate, nu s-a strîns pe fața muntelui dintr-o ploaie torențială, ci a fost azvîrlită din marile adîncimi ale pămîntului de pompele care acolo, în singurătate, ziua și noaptea își fac datoria.

Dar în fundul minelor mai merg, tot în singurătate, ventilatoarele. De la un orizont la altul, apa se scurge, uneori sub forma unor murdare pîriuri subpămîntene. Însă mult mai murdar decît ea este aerul ce se tîrăște prin galerii, stătut, lînced, încărcat cu primejdioase emanațiuni. Dacă n-ar fi ventilatoarele, oamenii care au coborît în mină ar putea să moară de cîteva ori pe zi.

Afară, pe lîngă gura puțului, trece ca o gîrlă tulbure apa azvîrlită de la orizontul zece, și tot acolo, pe un deal, se află pîlnia largă prin care iese aerul stricat al adîncimilor. În fiecare minut, trei mii de metri cubi de aer sînt azvîrliti prin pîlnia aceasta, și o dată cu ei cel mai perfid dușman al minerilor. Gazul metan n-are miros, și numai flacăra lămpii ce-și schimbă forma și cu-

loarea dă de veste că se adună în galerii, pregătindu-se să facă explozie.

Și iată, din cele o mie de motoare care se rotesc cu mii de turații, motorul cel mai lent din toată Valea Jiului. El pune în mișcare un ventilator, cu o încetineală de șaiszeci de turații pe minut. E instalat în mina Petrila, la orizontul opt, într-un loc puțin umblat, în dreptul stratului patrusprezece. Acolo, într-una din galeriile acestui strat, puțin gaz metan se adună în fiecare oră. Nu mult, foarte puțin. Dar nu trebuie lăsat acolo, în nici un caz. De aceea, în acel loc prin care rare ori trece cineva, ventilatorul se învîrtește cu șaiszeci de turații. El nu face decît să împingă aerul din galeria suspectă spre galeria principală, unde un curent continuu e creat de marile ventilatoare. În singurătatea lui, în încetineala cu care se învîrtește, lentul ventilator pare o inimă omenească, pulsînd de șaiszeci de ori pe minut, neștiută de nimeni, în fundurile întunecate ale pămîntului.

La Lupeni, gura puțului principal, prin care e scoasă cea mai multă producție, se află la vreo doi kilometri înăuntrul muntelui, așa că, mai întii, vagonetele sînt trase printr-un lung tunel, și numai după aceea ajung la ascensoarele care le lasă în fundul pămîntului. E o călătorie în întuneric, ce pare fără sfîrșit. Din loc în loc, porți de lemn se deschid automat, la apropierea locomotivei, și după aceea se reînchid. Dar tot nu pot stăvili curentul de aer ce se formează în acest tunel. Cînd se deschid, vîntul izbucnește și urlă ca deasupra unei prăpăstii pe timp de furtună. Un vînt rece, tăios, de început de iarnă, prin care oamenii trec de fiecare dată, după căldura din fundul pămîntului, ca pe sub un cuțit ce le ajunge pînă la măduva oaselor.

Locomotivele electrice, care trag trenurile prin acest noiembrie subpămîntean, au înfățișarea unor mașini de călcat. Și ele ronțăie o parte din cei zece mii de kilo-

wați, spre a putea străbate de zeci de ori pe zi lungul tunel hărățuit de vijelii subpămîntene.

Între Petrila și Aninoasa, cale de șase kilometri, se întinde linia funicularului, peste dealuri, peste podișuri și prăpastii, uneori la o înălțime de sute de metri. Neîntrerupt, corfele se încrucișează, trecînd într-o parte și alta ca niște păsări negre. Cele care vin de la Aninoasa sînt întotdeauna încărcate cu cărbuni, pe cînd de la Petrila pornește, din timp în timp, cite o corfă cu lemne ce merg să ia locul cărbunilor și-i întilnește mai întii, o clipă, în aer.

Pe unul din dealurile de la Aninoasa, atît de luminoase și calde sub soarele toamnei, se află instalația care pune în mișcare funicularul. Motoare puternice, de sute de cai, trag sîrma fără sfîrșit care, de acolo pînă la Petrila și înapoi, alunecă neîncetat pe marile roți de fier, purtînd cărbuni și lemne peste dealuri și prăpăstii adînci, făcînd să se întilnească în aer, în vecinătatea fastuoasă a norilor, pădurile de astăzi, cu acelea de acum cîteva milioane de ani.

Așadar, o mie și o sută de motoare merg în Valea Jiului.

Pretutindeni merg : în adîncimea abatajelor, la capătul galeriilor, la gura puțurilor, la suprafață și în fundul pămîntului, punînd în funcțiune ascensoarele, pompele de apă, ventilatoarele, locomotivele electrice, urcînd cărbunii, coborînd lemnele, purtînd oamenii de la un orizont la altul, zvîrlind afară gazul metan, mereu învîrtindu-se cu mii de turații pe minut, în o mie și o sută de locuri, o mie și o sută de motoare, ca niște inimi puternice, ca niște centri nervoși sensibili, dînd viață, punînd în picioare, făcînd să freamăte acest vast spațiu care e Valea Jiului și în care, de la un capăt la altul, de la Lonea la Lupeni, se dă marea bătălie a cărbunelui.

LA ORIZONTUL ZECE

La șase dimineața, cînd sirena sună a treia oară, oamenii din schimbul întii se îndreaptă din toate părțile minei spre gura puțului, fiecare cu lampa aprinsă, legănată ușor în dreptul genunchilor. Ascensorul sosește din adîncime cu mare viteză și se oprește brusc, aducînd ultimele vagonete de cărbuni ale schimbului de noapte. Ele sînt repede împinse afară și, peste o clipă, un lanț care se învîrtește tot timpul între linii le ia în primire, trăgîndu-le cu un uruit puternic de fier, spre noua lor destinație.

Cușca ascensorului e goală și așteaptă. Iată sosit încă o dată momentul acesta, trăit pînă acum de mineri de sute de ori, dar care și de data aceasta, ca și cum ar fi prima oară, e încărcat cu același conținut psihologic, alcătuit din puțină teamă și foarte multă seriozitate. Cînd cușca începe să aștepte goală, iar minerii înțeleg că le-a venit rîndul să coboare în puț, vorba se stinge între grupuri și toți iau deodată un aer deosebit, stîngaci, serios și solemn. Milioane de mineri au coborît pînă acum de mii de ori în fundul puțurilor, dar clipa aceasta în care ascensorul îi așteaptă și ei trebuie să părăsească pămîntul și-a păstrat toată puterea de la început, de poartă deschisă spre necunoscut, adică, în

atîtea rînduri, spre moarte. Desigur, ascensoarele se duc și revin cu toți cei care au intrat, dar uneori... De aceea, a părăsi fața pămîntului și a coborî în adîncimile lui este un eveniment pe care oamenii îl privesc, de fiecare dată, cu sfiiciune și gravitate. Nimîni nu poate ști cînd, în șirul zilelor albe, se va intercala ziua cea neagră care, din timp în timp, vine. De aceea, cînd cușca ascensorului începe să-i aștepte, oamenii devin deodată serioși. Ceva care, oricît de rău fusese, ploaie, foame sau frig, ținea totuși de fața pămîntului, încetează ; și din clipa aceasta începe altceva : neagra lume subpămînteană.

Bălăbănindu-și lampa aprinsă și aplecîndu-și capul, minerii pătrund în cușca ascensorului, pînă ce umerii li se ating unul de altul iar în dreptul genunchilor lămpile se ciocnesc între ele. Atunci, grătarul metalic e tras și, dincolo de zăbrelele lui late, nu se mai zăresc decît fragmente de trupuri omenești.

Dar ascensorul are două etaje. Un sunet de clopot, și el coboară cu doi metri. Cei care s-au urcat așteaptă acum în întineric, tăcuți, pînă ce cușca de deasupra lor se umple de asemeni. Clipele trec una după alta, oamenii le numără în gînd, mult nu mai poate fi, și deodată devin atît de ușori, încît caută un punct de sprijin în pereții cuștii. Ascensorul cade în gura puțului, cu patru metri pe secundă. Aceasta este viteza cu care sînt coborîți oamenii. Patru ori cît fac trei sute ? Pentru că atît de adînc e puțul. Patru ori șaptezeci și cinci. Un minut și un sfert.

Dar cine ar putea spune cît de lung e minutul acesta ? Senzația de cădere în gol, cu mare viteză, e tot timpul vie, intensă, simțită în tot corpul, în genunchi, în brațe, în stomac, în creier, și parcă și pe vîrfurile limbii pe care se îngrămădește un gust ciudat. Din afara ascensorului se aude un fișuit neîntrerupt și se ghicesc pereții negri ai puțului, fugind cu mare viteză în sus. Apoi, picături de apă încep să cadă tot mai dese, ca o ploaie care se

întetește, și în curind plouă de-a binelea. Oamenii stau grămădiți, strînși unii în alții, sub această apă rece și neagră care-i udă. Ascensorul cade mai departe în gol, în întuneric, în neant. Din cei douăzeci de mineri care se duc în fundul pămîntului, unul nu scoate o vorbă. Tăcuți, strînși toți la un loc, într-un singur bloc, cad în întuneric. Nu se aude decît fișiiitul neîntrerupt al tenebrelor sfîșiate. Apoi, în această cădere neagră, care ține de o veșnicie, izbucnește o lumină de fulger și ochii orbiți pot să înregistreze imaginea unei galerii luminată de becuri : oameni și vagonete. Totul n-a ținut decît un sfert de secundă, și așa se întîmplă fără îndoială în cutiile aparatelor fotografice, deschise asupra lumii doar cît e necesar să ia un instantaneu. Nimic nu va mai putea șterge din minte imaginea acestei galerii, ivită pe neașteptate, după un lung răstimp de întuneric : becurile explodîndu-și lumina din tavan, galeria largă boltită cu beton, vagonetele așteptînd la gura ei, și cei cîțiva oameni care acolo se mișcau, dar în minte s-au înregistrat încremeniți, ca într-o fotografie : unul cu capul întors, atras de zgomotul ascensorului, altul aplecat în față, ridicînd de jos o pîrghie, un altul cu trupul acoperit de marginea vagonetelor, în timp ce în fund, sub lumina ultimului bec, se ivește capul unui cal, oprit locului, împreună cu omul care îl ține de căpăstru, și acesta oprit, cu picioarele bine proptite în traversele galeriei.

Aceasta e imaginea orizontului opt, prin fața căruia ascensorul a trecut cu viteza lui de patru metri pe secundă. Iar căderea în întuneric continuă. Același fișiiit de pînză neagră, ruptă la nesfîrșit, din țesătura căreia țînesc stropi reci care îți udă obrazul, aceeași senzație de prăbușire în neant, inima măsurînd cu bătăile ei golul imens în care cade.

Numai cu două clipe înainte de a ajunge, ascensorul își încetinește viteza și se oprește brusc, în dreptul gale-

riei invadată de lumini. În strâșnit, o lume începe. O lume subpămînteană; totuși o lume, un loc stabil, în care căderea în necunoscut a luat sfârșit. Blocul uman, care a căzut prin gura puțului ca un monolit, se desface în părțile lui componente. Picioarele se pun anevoie în mișcare, lămpile încep să bălângăne în dreptul genunchilor, și minerii ies unul după altul din cușca ascensorului, cu umerii strînși, cu gulerul hainei ridicat, sub stropii de apă care cad de sus. Și iată acolo, la marginea de sus a galeriei, etajul al doilea al ascensorului, plin de picioare omenеști nemișcate, și de lămpi aprinse, așteptînd. Cîteva clipe mai tîrziu ei sînt coborîți la nivelul galeriei, grătarul se deschide și cea de a doua cușcă își varsă conținutul de oameni. Apoi, ascensorul se face nevăzut, răpit de gheara lungă de trei sute de metri care l-a coborît pînă aici.

— Dacă vrei să mergi într-un loc în care munca e grea, îmi spune prim-maistrul-șef Golgoț, să te duci în abataj la Trifan.

— Ar fi și la Pop Ludovic... propune unul dintre oameni.

— Nu, nu, la Trifan, mai bine la Trifan!.. rostesc mai multe voci deodată, groase și pline de convingere.

Un vîjiit de aer prin care cade ceva, cîteva trosnete, și în gura neagră a puțului ascensorul se oprește brusc, aducînd un nou val de oameni. Toți au în mînă o lampă, lampa lungă, cilindrică, de miner, a cărei flacără indică prezența gazului metan, și care nu poate fi desfăcută decît la suprafață, cu ajutorul unui magnet puternic. Minerii n-au voie să umble la ea. Toți au, de asemeni, pe umăr o secure, un fel de topor cu coadă scurtă, de care nu se despart niciodată. Strecurîndu-se printre vagonete și pereții galeriei, pornesc în adîncimea ei, trezindu-i ecourile prelungi, cu pocănitul bocancilor pe traverse. Această primă direcție a lor e perpendiculară

ne straturile de cărbune, spre care se îndreaptă prin fundul pământului. Cum straturile merg de la răsărit spre apus, aceste mari galerii orizontale, aceste orizonturi principale, ne poartă așadar spre miazăzi. Și iată desfăcându-se întii la dreapta, apoi și la stînga, galeriile transversale care merg în lungul primului strat, adică una spre răsărit, spre Lonea, prin urmare, iar alta spre apus, spre Petroșani. Acum e abia la început, dar cu cît ne vom înfunda în întunericul minei, cu atît mai bine va fi cînd, înconjurați din toate părțile de galerii, ca de brațele unei caracatițe, vom ști care merg spre miazăzi și care spre apus, dîndu-ne seama de rostul acestor multiple și întunecate răspîntii.

Încă o asemenea răspîntie se ivește. Aceasta înseamnă că, în clipa de față chiar, ne aflăm într-un strat de cărbune, urcînd în ceafa noastră pînă la suprafață, ducîndu-se sub picioarele noastre pînă la o mie de metri, în stînga pînă la Lonea, iar în dreapta, pînă dincolo de Lupeni. În adevăr, nu e rău să-ți dai seama de felul cum sînt așezați pereții acestei uriașe clădiri scufundate.

Aerul de sub bolțile de beton începe să vibreze, în depărtare se aude un uruit înfundat, peste cîteva clipe mari zgomote se rostogolesc spre gura puțului, luîndu-se la întrecere între pereții galeriei, caracterul metalic al vacarmului se accentuează, zidurile încep să tremure, de asemeni pământul de dedesubt, și iată în față farul puternic al locomotivei Diesel spărgînd noaptea adîncă a minei. Ne dăm la o parte, și lungul șir de vagonete trece prin dreptul nostru, îndreptîndu-se spre gura puțului, lăsînd în urmă un uriaș huiet metalic. Încă o galerie la stînga, în fundul căreia se zăresc cîteva lămpi clătînîndu-se. Pornim pe galeria din dreapta, mergem o sută de metri, tavanul din bîrne de lemn se lasă peste noi și trebuie să înclinăm capul. Încă o sută de metri, și trebuie să ne îndoim de mijloc, din ce în ce

mai mult, pe măsură ce înaintăm. Iar se aude undeva, parcă peste capetele noastre, un duduie înfundat care face să trepideze galeria, și din birnele de deasupra cad fărimituri de cărbuni și de piatră. Încă o răspîntie și, într-o parte a ei, așezați pe o bancă, trei oameni stau și așteaptă, ca pe fața pămîntului, la o răspîntie de drumuri. Ce-i deosebește de țărani care stau astfel pe bancă în fața porții, în zilele cînd n-au de lucru? Hainele negre și bezna profundă care-i înconjoară. După gît, au petrecută cureaua unei genți mari de piele, pe care o țin pe genunchi, iar la picioare, culcat ca un ciine credincios al fiecăruia, cîte un colac de sîrmă.

— Sînt artificieri, lămurește prim-maistrul-șef Golgoț.

— Și de ce stau aici?

— Așteaptă să fie chemați în abataje.

Sînt artificieri, adică au la ei, în gențile de după gît, proviziile de explozivi cu care sînt azvîrlite în aer blocurile prea tari de cărbune. Ei stau aici, la această răspîntie, unde se încrucișează galeriile unui întreg sector, așteptînd să fie chemați acolo unde se ivește nevoia. În fiecare zi, timp de opt ore, ei stau în întuneric și așteaptă, tăcuți și negri, ca niște mumii.

Și iată, în clipa aceasta, un om apare de pe una din galerii, clătinîndu-și lampa și înaintînd pînă în dreptul lor:

— No hai, să pușcați.

— Unde?

— La Mihai.

— Cîte?

— Douășpe.

Unul din oameni se aplecă, își ia fitilul și lampa și, ținîndu-și geanta cu mîna pe dedesubt, pornește cu mînerul care a venit să-l cheme. Ceilalți doi rămîn mai departe pe bancă, avînd mereu aerul unor țărani care stau duminica la poartă.

Cu cît înaintăm, tavanul galeriei se lasă, trebuie să ne îndoim de mijloc tot mai mult, și mă gîndesc că galeriile de pînă acum erau adevărate bulevarde. Apoi, începe noroiul și, în cele din urmă, o baltă peste care trecem la început pe o scîndură, dar ea se termină curînd și intrăm cu bocancii în masa lichidă și neagră, înaintînd îndoîți, luminîndu-ne calea cu lumina slabă a lămpii, în timp ce plămîinii ni se umplu de un puternic miros de mucegai.

Apa scade, în sfîrșit, noroiul încetează, galeria se usucă și ajungem într-alta în care putem merge din nou în picioare. Pornim în lungul ei și, după un timp, se aude vocea lui Golgoț, iritată. Lămpile luminează slab : pe un maldăr de lemne, într-o scorbură a galeriei, un băiat tînăr șade culcat, cu fața în sus, cu mîinile sub cap, ca pe o coamă de deal, la marginea unei păduri. Impresia se întărește atunci cînd se ridică și i se vede capul acoperit cu o pălărie rotundă de cioban, cojocul scurt și biciul din mînă. Puțin mai departe, în întuneric, așteaptă calul înhămat la un șir de vagonete. Prim-maistrul-șef îl ceartă că l-a găsit aici, dar el răspunde că nu sînt cărbuni. Și iar s-ar întinde parcă pe lemne, stăpînit încă de nostalgia și obiceiurile lumii de afară, pe care le-a adus cu el în fundul pămîntului. În Valea Jiului sînt mulți ca el, care au încetat să fie flăcăi de pria sate, dar n-au devenit încă mineri. În timp ce inspectează calul și trenul de vagonete, Golgoț îl ceartă într-una, amenințîndu-l că-l dă afară dacă nu se pătrunde de disciplina minei și deodată, ca și cum ar fi un zeu al străfundurilor subpămîntene, ale cărui amenințări nu rămîn zadarnice, aerul galeriei începe să se clatine sub bubuiturile exploziilor. Întreaga mină se zguduie din temelii, întunericul se face parcă și mai greu, în timp ce urechile ni se umplu de fișitul amenințător al pietrișului care se scurge din tavan. Însămîntat și convins, tînărul minier ia calul de căpăstru și pornește, adăugînd

huietului din clipa aceea a minei scrișnetul metalic al roților de vagonet.

Dar reminiscențele lumii de afară sînt încă puternice, cel puțin uneori, chiar și la bătrînii mineri. Iată-ne înaintînd pînă în dreptul unei galerii în care n-avem treabă, ca și cum într-o pădure ne-am duce într-un luminiș, de dragul priveliștii de acolo.

— Simți aerul curat ? întrebă Golgoț. Asta-i una din găriile principale de aerisire.

În adevăr, dinspre capătul ei sosește un curent de aer proaspăt, și se simte cum trece mai departe, împins de ventilatoarele puternice de la suprafață. E parcă în el un miros de pădure, venind din toamna de afară să întilnească pădurile de aici, care și-au pierdut mirosul și foșnetul frunzelor, de milioane de ani.

Ne întoarcem în galeria noastră și, din prima clipă, nările ne sînt din nou pline de mirosul de mucegai și de lemn putred, atît de cunoscut.

— E și ceva gaz metan pe aici, spune Golgoț. Nările nu-l simt și nici flacăra lămpii, atît de sensibilă, nu-l arată. E mai puțin chiar decît doi la sută, cît are voie să fie. Dar prim-maistrul-șef știe toate secretele minei. De aceea mă duce pînă într-un loc, mă apucă de umeri și mă întoarce cu fața la dreapta.

— Ce e asta ? întreb uimit.

Într-un perete al galeriei e o gaură largă de un metru, și prin ea se revarsă un aer cald, aproape fierbinte, ca din gura unui cuptor. Atîtea lucruri din mină par ciudate, dar aerul acesta fierbinte, venind în valuri prin gura aceasta neagră, aici la trei sute de metri sub pămînt, are darul să mă uimească mai mult decît orice. Unde e cuptorul din care iese dogoarea aceasta ?

Nu e nici un cuptor. Sînt abatajele unde lucrează oamenii și al căror aer e împins pe aici. Călătorii care ajung la marginea Saharei nu pot primi în față o adiere mai fierbinte. În cîteva clipe, fruntea mi se umple de

sudoare. Ce va fi acolo, unde oamenii muncesc în căldura aceasta...

— E atât de cald, spune Golgoț, că dacă pui un ou pe stratul de cărbune, într-o oră se coace și poți să-l măninci.

Mai târziu, ne aflam la capătul unei suitori, adică al unui tunel larg numai de un metru, care urcă pieziș prin stratul de cărbune, de la un orizont pînă la altul, și ne pregăteam să coborîm cînd, din gura neagră în care urma să ne dăm drumul, începu să se audă o vibrație deosebită a aerului. Nu se putea vedea nimic în întuneric, adîncimea era neagră ca un perete prin care privirea nu poate trece, dar înăuntrul lui se întîmpla ceva, o caznă, o suferință, ale cărui ecouri urcau pînă la suprafață. Părea că e acolo ceva care fierbe, care mereu dă în foc, istovindu-se, consumîndu-se într-o grea încercare. În curînd, am putut bănuî cu groază că oalele acelea care fierbeau, din care ieșea un abur atît de fierbinte, erau plămîinii unui om. Se vede că trăgea să moară acolo, în întunericul adînc, și lîngă pereții galeriei m-am cutremurat.

Dar el nu voia să moară, și se lupta cu moartea, împingînd-o încet spre orizontul în care ne aflam. O vreme neînchipuit de lungă și chinuitoare i s-a auzit în întuneric respirația cumplită, acel gîfîit fierbinte, șuierător, agonizant. Pe urmă, la lumina slabă a lămpilor, s-a putut vedea cum omul urca în suitoare, în acel strimt tunel prin care abia poți să te cațeri cu brațele și cu genunchii, trăgînd după el un trunchi de brad.

Era tot ce putea fi mai obișnuit în viața minei. Nu se surpase nici o galerie, nu avusese loc nici o catastrofă; totul era normal, cum trebuie să fie. Un miner transporta un trunchi de brad în abataj. La ora aceea, sute de alți mineri făceau aceeași treabă, trăgînd trunchiuri de brad în abataje, cu mîinile, cu genunchii, cu

dinții. Peste uruitul metalic al trenurilor, respirația lor urca din toate galeriile, aprinsă, fierbinte, clocotitoare.

Era ora șapte dimineața, și afară pesemne că începea să se lumineze de ziuă. Cît timp trecuse de cînd, în dimineața aceasta de noiembrie, sirena sunase prima oară ? Cel puțin două veșnicii. O veșnicie de frig și de ceață, și altă veșnicie de galerii strimte, pline de întuneric.

Pînă la sfîrșitul schimbului, cîte aveau să mai fie ?

ÎN ABATAJ LA TRIFAN (I)

Și iar mergem în întuneric, printre pereții de lemn ai galeriei. Bocancii pocănesc ritmic pe traversele liniei de vagonete, trezind ecourile mărunte ale minei. Marile ecouri ne vin în auz din depărtare : huietul metalic al trenurilor circulînd la orizonturile principale. De cîte ori vin, par un mesaj menit să ne reamintească dimensiunile vaste ale minei și multipla ei activitate. Ce se întîmplă acolo?... se trezește subit conștiința noastră. Prin urmare, nu e vorba numai de galeria aceasta în care ni s-a urît mergînd, ci de sute de galerii asemănătoare. În toate sînt oameni care, clipă de clipă, pun la cale ceva. Ecoul îndepărtat al acțiunii lor sosește pînă aici, pe cînd mai de departe vin alte sunete, arătînd că e vorba de un întreg univers, ale cărui spații se trezesc pe rînd la viață, adorm o clipă și din nou încep să vibreze. Iar noi facem parte din această lume, sîntem integrați între hotarele ei, îi respirăm aerul stătut, în timp ce pe traversele galeriei bocancii noștri răsună ca o rotiță în marele mecanism al minei.

În sfîrșit, iată și clipa aceasta, spun aproape mulțumit, ca scăpat de o grijă, atunci cînd, așezat în genunchi,

încep să mă tirăsc în patru labe, simțind în podul palmei fărîmituri aspre de cărbune.

Cel care pătrunde prima oară într-o mină, și știe încercările prin care va trebui să treacă, așteaptă cu emoție împlinirea aceasta, care este adevăratul botez al străfundurilor subpămîntene. La început, a trebuit să-ți pleci capul, pe urmă să te îndoi de mijloc, cîteodată ai atins cu genunchii pămîntul, dar numai o clipă. Acum, nu mai încape nici o îndoială. Încercarea cea mare a sosit. Și parcă ești bucuros că scapi de o teamă. Teama de a nu putea ține pasul cu minerii, de a nu putea pătrunde în toate colțurile minei.

La început a fost suitoarea. În tavanul galeriei, deasupra capetelor noastre, s-a făcut o gaură neagră, puțin mai largă decît un horn prin care iese fumul. Pe treptele așezate pe unul din pereții ei ne cățărăm. Înclinarea este aceea a straturilor de cărbune. Nici nu urcăm drept ca pe o scară, nici nu ne tirîm în patru labe, ci pe o linie piezișe înaintăm într-un amestec ciudat de mișcări, cînd lungiți și folosindu-ne mai mult de mîini și de talpa picioarelor, cînd strînși ca niște arici, înaintînd mai mult cu genunchii, pînă ce spinarea ni se freacă prea rău de partea de sus și iar trebuie să ne lungim. Mîinile și hainele ni se umplu de noroi, un noroi negru, de cărbune amestecat cu apă. Și trebuie să ducem lampa cu noi, tirînd-o din treaptă în treaptă. Deasupra capului se vede o talpă de bocanc enormă, rămînînd în urmă și urcînd iar în întuneric. Atît se poate vedea : talpa celui care urcă în față, și propriile noastre mîini, înnegrite de cărbune, mari, umflate, puternice, ca de gorilă, mutîndu-se de pe o treaptă pe alta. Pe un drum asemănător a venit minerul de adineauri, trăgînd după el trunchiul greu de brad. Treptat, plămîinii noștri încep să respire din greu, dar aerul care iese din el e departe de a fi tot atît de fierbinte.

Cînd ajungem sus, în muma stratului de cărbune, nu mai poate fi vorba de galerii, oricît ar fi ele de strîmte. Ci sînt numai locuri de trecere, pe sub tavanul sprijinit cu trunchiuri scurte și groase de brad. Într-o parte și alta se vede locul din care au fost scoși cărbunii, impresionantă, înspăimîntătoare imagine: acolo trunchiurile de brad s-au rupt, au plesnit în mii de țândări, iar tavanul s-a lăsat numai la cîteva palme de podeaua de jos. În acest spațiu, strîmt și întunecat, e o învăl-mășeală tragică de trunchiuri de brad, ca într-un cîmp de luptă bătut îndelung de artilerie. Țândările lor vin pînă în locul prin care ne strecurăm, sub greaua apăsare a tavanului de deasupra. Nici nu se mai poate spune că mergem pe brînci, ci ne tîrîm mai mult, ajutîndu-ne cu coatele și cu genunchii, ca niște șopîrle greoaie. Acesta e drumul spre abatajul lui Trifan. Golgoț, care a rămas în galeriile de jos, știuse ceva. Pe aici se tirăsc în fiecare dimineață oamenii, dușînd tot materialul de care au nevoie în abataj. Închipuiți-vă o pădure peste care cerul, transformat în planșeu de beton, a început să apese, pînă ce s-a apropiat la jumătate de metru de pămînt, uneori și mai mult, înfundînd brazii sau sfărîmîndu-i. Prin această pădure nimicită ne tîrîm acum, strecurîndu-ne printre trunchiurile care susțin plafonul, în timp ce, mai departe, ceilalți copaci sînt sfărîmați în mii de țândări. Așa arată straturile de cărbune în care a avut loc o „răpire“.

Ce este o răpire? Un lucru care merită să fie știut. Este replica economică și rapidă dată rambleiajului, în abatajele frontale, în care lucrează zeci de oameni deodată, unul lingă altul, doborînd întreaga fișie de cărbune. E un mijloc rapid de a lichida amenințarea pămîntului de deasupra. Ce se întîmplă anume? La început, minerii folosesc niște stîlpi de fier, cu care susțin tavanul de deasupra, dar numai în fața zidului de cărbune,

în locurile în care ei lucrează efectiv. Pe măsură ce înaintează, înlocuiesc acești stâlpi de fier, pe care îi iau cu ei în față, cu trunchiuri de brad, dar mult mai puține decît dacă ar fi trebuit să susțină abatajul propriu-zis.

Cînd această pădure de brazi, pe care minerii o lasă în urma lor, devine prea mare și s-ar putea sfărîma din pricina greutateii, oamenii i-o iau înainte, punînd la cale operația înfricoșătoare a răpirii. Ei sfredolesc fiecare brad la jumătate, viră înăuntru un cartuș de dinamită, le leagă între ele, și de departe le fac să explodeze. Brazii sar în țandări, iar toată greutatea muntelui se lasă în jos, oprită numai în fața stratului de cărbune, de stîlpii de fier ai abatajului. Sub protecția lor sigură, minerii se întorc să lucreze mai departe, avînd în spate o învălmășeală tragică de arbori spulberați, peste care muntele coboară, enorm și implacabil. La lumina slabă a lămpilor, ei se zăresc ca niște oase de oameni, fracturate în urma unui mare carnagiu. Priveliștea e dureroasă și îndelung înfiorătoare.

O dată, întrebînd pe unul din Valea Jiului ce anume lucrează în mină, mi-a răspuns cu un fel de mîndrie înfricoșată :

— Eu ? Eu slobod muntele !

Abatajul lui Trifan este un abataj frontal, și se anunță prin uruitul de rîșniță uriașă al crațărului. Dacă vom învăța ce este un crațăr, nu ne vom osteni prea mult, și vom ști încă un lucru din viața minelor. În abatajul frontal, douăzeci de oameni stau în fața stratului de cărbune, ca în fața unui perete, și îl dărîmă. La picioarele lor, în lungul acestui perete, se află un jgheab metalic, înăuntru cărui se învîrtește o bandă rulantă. Cărbunii cad de-a dreptul pe această bandă, și astfel sînt colectați în mod continuu, pe măsură ce se desprind din strat.

Din abataj, o altă bandă rulantă, așezată în unghi drept față de cea care adună cărbunii în lungul stratului, îi scoate afară. Îi scoate afară, adică îi transportă, printr-un strîmt tunel, pînă la gîtlejul unei suitori, în care se rostogolesc, căzînd la orizontul de dedesubt, de-a dreptul în vagonete. Acesta e crațărul.

La abatajul lui Trifan, cea de a doua bandă, care tot fusese scurtată pe măsură ce frontul de muncă se apropiase de suitoare, mai avea o lungime de unsprezece metri. Acești unsprezece metri pe care a trebuit să-i străbat pentru a ajunge în partea cealaltă a stratului, unde lucrau oamenii, a fost cel mai greu lucru din cîte am întîlnit în Valea Jiului.

Cu săptămîni înainte, pornind de la capătul suitei, minierii săpaseră tunelul prin stratul de cărbune, larg de un metru, bine înțepenit cu trunchiuri de brad. În el instalaseră crațărul și tot prin el pătrundeau și ei în abataj, adică în partea cealaltă a peretului de cărbune, pe care îl dărimau venind înapoi. Zi de zi, tunelul s-a tot scurtat, pe cînd în urmă, în regiunea din care erau scoși cărbunii, muntele s-a lăsat, luîndu-le locul.

Dar s-a mai întîmplat ceva : sub presiunea stratului de cărbune, stîlpii galeriei, în care se afla instalat crațărul, au început să plesnească, deși nu erau mai înalți de un metru, tocmai pentru a putea să reziste.

La început, nu pricepeam de ce sînt chinuți oamenii atît, de ce sînt siliți să se tîrască prin niște găuri de șoareci, cînd s-ar fi putut săpa galerii prin care să se poată merge cel puțin în genunchi.

— Da, dar în cazul acesta stîlpii care susțin pereții ar fi fost mai lungi, ar fi suportat deci o presiune mai mare și s-ar fi putut rupe mai ușor. Cu cît sînt mai scurți, cu atît sînt mai siguri, și de aceea în straturile de cărbune, aflate în mișcare, se sapă aceste galerii atît de strîmte, prin care minierii acceptă să se tîrască oricît s-ar chinui, fiindcă știu că astfel viața le e mai

puțin primejduită. În aceste locuri, nesigure, mișcătoare, cu cît muntele e mai aproape, cu atît se măresc șansele ca lemnele galeriei să nu trosnească deodată, îngropîndu-te de viu.

În abataj la Trifan, deși tunelul nu fusese mai înalt de un metru, trunchiurile de brad au început să plesnească. Stilpii verticali, de pe margini, și traversele orizontale, de sub tavan. Atunci, minerii au întărit galeria. Din colțul de jos din stînga au adus un stîlp pieziș, pînă în colțul de sus din dreapta. Și din dreapta de jos, un altul pînă sus, în partea cealaltă, încît spațiul care a rămas pentru circulație n-a mai avut forma pătrată de la început, ci una triunghiulară, înscrisă în cea dintîi, de aceste ultime proptele. A pătrunde pînă în partea cealaltă, în abataj, prin acest îngrozitor de strîmt triunghi de lemne, aceasta era proba cea mai grea pe care urma să o trec.

În timp ce mă aflam în acest strîmt esofag al muntelui, de cîteva ori m-am oprit, neștiind dacă am să mai pot ajunge pînă la capăt. În toate felurile îi ajutam să mă înghită, căutînd să mă strecur prin îngrozitoarea lui strînsoare. Mi se părea că mă oprește aerul din plămîni și atunci îmi rețineam respirația. Mă feream să depărtez prea mult coatele de trup și de asemeni genunchii, trăgîndu-mă cu degetele și împingîndu-mă cu talpa piciorului. Uneori, un lemn mi se punea de-a curmezișul pieptului, părănd că vrea să mă strivească. Timp de cîteva clipe nu mai puteam nici să mă clintesc, iar pe șira spinării sudoarea îmi îngheța. Dacă n-aș fi știut că în partea cealaltă sînt oameni, dacă în fața mea n-ar fi mers un miner al cărui gîfuit îl auzeam, aș fi crezut că sînt pus să merg prin locuri prin care numai dracii s-ar putea strecura.

Uneori, umărul mi se oprea într-un lemn, mă răsuceam atunci încercînd să-i fac loc și înaintam cîțiva

centimetri, dar în acea clipă coapsa mi se lovea de alt lemn și îmi răsuceam partea de jos a trupului în sens invers, înșurubîndu-mă cînd într-o parte, cînd în alta. Alteori, un picior mi se elibera și proptindu-l într-unul din brazii de deasupra împingeam din răputeri, dar capul îmi cădea în jos, punîndu-mi piedică și, gîfîind groaznic, căutam să mă ajut cu umărul. Deodată scăpam din strînsoare și alunecam un sfert de metru înainte, sfișiindu-mi umerii, coapsele și genunchii. Fiîndcă înaintam în lungul crațărului, adică în lungul bandei metalice care transportă cărbunii, formată din înguste traverse de fier, și peste muchiile lor trebuia să alunec tot timpul. Dar traversele, care nu jupuiau decît pielea, erau parcă mai puțin groaznice ca trunchiurile de brad ce îmi puneau pe umeri toată greutatea muntelui. Iar lampa, e drept, dădea o slabă lumină, fără de care m-ar fi cuprins teroarea, dar pentru a o împinge în fața mea, cîte eforturi deznădăjduite n-a trebuit să fac cu brațele și cu dinții.

Mă angajasem în acest tunel pe brînci, cu fața în jos, în praful de cărbune, dar în timp ce-l străbăteam m-am răsucit mereu, și țin minte clipele cînd m-am aflat cu fața în sus, contemplînd cu spaimă încrucișarea de trunchiuri de deasupra, scheletul lung al-acelui miriapod forestier, printre picioarele căruia căutam să mă strecur. Voi mai spune doar atît: la ora zece, cînd lucrul s-a întrerupt în abataj și minerii au început să mănînce care ce avea, am dus mina la buzunarul hainei, să scot cele două bucăți de zahăr pe care le pusesem dimineța. N-am găsit decît niște praf alb.

Uneori în abataje sînt momente de acalmie, ca și în tranșee, cînd focul încetează și soldații se odihnesc. Cel care ar sosi în aceste momente nu și-ar putea da seama de ce scoaterea cărbunilor merită numele de bătălie. Pentru aceasta, trebuie așteptată elipa atacului.

siune de gesturi repezi și neprevăzute cu
ii lucrează, ca și cum peretele din față ar
r un dușman care, o dată atacat, trebuie
t și în toate felurile, pînă la urmă. Din cli
crațărul a pornit, minerii nu mai știu decî
r lucru : să doboare în timpul cel mai scu
nult cărbune cu puțință. Încleștați pe ciocane

atenți, încordați, știind să mînuiască armele, căutînd locul cel mai bun pentru lovit și în aceeași clipă lovind năpraznic, spărgînd linia cărbunelui și făcîndu-l să sară în tîndări, respinși uneori și atunci revenind cu mai multă furie, gîfîind, cu ochii sticloși, cu fălcile strînse, în păcănitul de mitraliere al perforatoarelor, în timp ce din spate uruitul neîntrerupt al crațărului îi îndeamnă la luptă, ca bubuitul surd al artileriei.

Așezați unul lîngă altul, cît e abatajul de lung, ei fac tot ce le stă în putință ca să dărîme cît mai repede perețele de cărbune pe care îl au în față. Fără a pierde o singură clipă, mîinile lor scapără de pe un instrument pe altul, lovesc cu perforatoarele, aduc în grabă scînduri și lemne proptind tavanul să nu se prăbușească, și din nou pornesc, valuri de carne și de sînge, venind mereu la atac împotriva peretelui negru, mătăhălos, mohorît, făcîndu-și treptat drum în masa enormă a cărbunelui. De la un capăt la altul al abatajului, minierii atacă, luptă, sfredelesc, pătrund în interiorul cărbunelui și îl sfărîmă. Așezați în genunchi, suiți pe scări, cu picioarele rășchirate în toate părțile pentru a-și găsi un punct de sprijin, încordați și atenți ca niște vulturi, tîrîndu-se pe burtă ca niște reptile, ei se vîră în cărbune, îl scobesc, îl zvîrlă în urmă și, în spatele lor, cît e abatajul de lung, crațărul poartă cărbunii într-o masă neîntreruptă, ca un crocodil negru, fără sfîrșit, cu spinarea plină de creste ascuțite. Săltîndu-se pe burtă, cu trupul cuprins de o trepidație continuă, acest lung crocodil părăsește abatajul, trece pe sub trunchiurile de brad, mereu negru, neîntrerupt, cu spinarea plină de creste ascuțite, își dă drumul cu capul în jos în scorbura suitoarei, umple unul după altul zeci de vagonete, pe cînd în același timp, din sutele de abataje ale minei, sute de crocodili asemănători, negri, lungi, cu spinarea plină de creste ascuțite, saltă pe burtă deasupra crațărelor și, trepidînd, ies

afară prin tunelurile strîmte, se revarsă în galerii, se întîlnesc unii cu alții, alcătuiind un întreg Nil, un fluviu negru de reptile foșnitoare, care urcă prin gura puțurilor spre suprafață, se despart din nou și pornesc pe fața pămîntului, trosnindu-și fălcile, sunîndu-și cozile, caută locomotivele, le găsesc, se vîră cu capul în pîntecul lor, le fac să meargă în toate colțurile țării, peste cîmpii, peste ape, printre șiruri de munți.

Negri, goi, scâlțați în gîrle de sudoare, fierbinți, cu trupurile aburind ca niște cazane, dezlănțuiți, exasperați, furioși, minerii atacă straturile de cărbune, fără să piardă o singură clipă, încleștați pe ciocanele de abataj, suiți pe scări, așezați în genunchi, împingîndu-se cu picioarele din urmă, gîfiind cumplit, ferindu-se deodată să nu-i strivească bolovanul care se desprinde, trăgînd repede scinduri și lemne, cioplindu-le cu securea, zdrelindu-și degetele, înjurînd groaznic, în păcănitul infernal al perforatoarelor, în uruiul înfundat al crațărului, în vacarmul și în trepidația întregului abataj, în întuneric de iad, la trei sute de metri sub pămînt, cu fălcile încleștate, cu mușchii încordați, atacînd mereu peretele enorm din față, sfărîmîndu-l în mii de bulgări, făcînd să curgă de pe suprafața lui, de la un capăt la altul, o ploaie de cărbune, neîntreruptă, care se adună jos, la picioarele lor, în jghebul crațărului, și e purtată tot timpul afară, ca o gîrlă neagră, ca un crocodil lung, fără sfîrșit.

În fața acestui șuvoi de cărbune, negru, puternic, strălucitor, care se tirăște prin fundul pămîntului și pe care clipă cu clipă minerii îl întretin, cuvîntul *producție* își capătă deodată întreaga valoare, întregul lui conținut, greu, real, concret, capabil să schimbe fața lumii. Iată, în adevăr, ce înseamnă producție : această ploaie de cărbuni pe care, cu prețul unor sfortări uriașe, minerii o fac să cadă din peretele din față, această gîrlă

---

neagră ce curge la picioarele lor, aceste tone de calorii ce, clipă cu clipă, se îndreaptă spre suprafață, acest splendid, strălucitor și vesel crocodil care sub privirile noastre părăsește rîzînd abatajul.

Aceasta este, în fundul pămîntului, bătălia cărbunelui și acestea sînt victoriile ei.

ÎN ABATAJ LA TRIFAN (II)

Cînd după lungă trudă, prin tunelul îngrozitor de strîmt care mă aducea în abataj la Trifan, am pătruns în cuprinsul lui, am fost înconjurat din toate părțile de minerii ce se adunaseră la gura tunelului, curioși peste măsură de această vizită absolut neobișnuită. Mirați că am avut curajul unui asemenea efort și oarecum bucuroși că munca lor în acest loc de necrezut va avea un martor, ei s-au strîns în jurul meu, într-un ciorchine de trupuri goale pe jumătate, asupra cărora cele două ore de muncă de pînă atunci începuseră să-și lase urmele. Erau cîțiva tineri, cu brațele subțiri, cu pielea încă albă, fără păr, pe care praful de cărbune ședea ca pe o marmoră, murdărind-o, cerînd parcă să fie suflat sau dat la o parte cu palma. La lumina slabă a lămpilor puteam vedea cum privirile acestora ștau asupra mea strălucind, parcă bucuroase, parcă ironice, dar, oricum, strălucind. Cei bătrîni aveau privirile stinse, obosite. În părul de pe trupul lor, praful de cărbune se așezase ca o promoroacă neagră, spălată pe piept, adică murdărită și mai mult, de gîrla de sudoare care începuse să curgă. Erau apoi alții, de vîrstă mijlocie, ale căror priviri dure păreau cînd provocatoare, cînd încărcate de o grea învinuire. Ca în atîtea

alte rînduri, m-am simțit vinovat că nu sînt decît vizitator, în locurile grele în care ei își petrec toată viața. La rîndul meu am încercat să-i privesc în așa fel, încît să-mi fac această vină cît mai mică și să înțeleagă că le-am fost întotdeauna prieten.

Timp de cîteva lungi minute ne-am privit unii pe alții, apoi am început să vorbim. O conversație surdă, anșătoare, ca și aceste funduri de lume în care ne aflăm. Eram un grup greu, ca de plumb, la un capăt al abatajului, parcă am fi fost noi înșine sculptați în carbune. Ședeam unii în fața altora, fără să mișcăm, eu înalt și descumpănit, ei cu brațele încruciate pe piept, privindu-mă și așteptînd răspunsul.

Ce puteam să le spun? Le-am spus tot ceea ce am știut, și era adevărat, despre război, despre marile lui distrugerii de bunuri, despre vremurile mai bune pe care le așteptăm. Dar față de suferința lor imediată, acestea puteau să pară simple vorbe, și atunci, ca unui Toma Necredinciosul, mi-au luat palma și mi-au purtat-o peste coastele lor, să simt că nu mai sînt decît piele și oase.

— Înainte, abia încăpeam în ascensor șapte, opt inși. Acum intrăm cincisprezece, și tot mai rămîne loc...

— Cînd mă întorc acasă și iau lingura cu ciorbă, de la farfurie pînă la gură se varsă pe jumătate. Atît de tare îmi tremură mîna...

— Înainte, coboram în mină cu trei sute de grame de slănină...

— Luna asta am căpătat numa juma de kil. Am dat-o copiilor, că se uitau la mine lung...

— Dacă nu căpătăm slănină... Munca noastră nu se poate fără slănină...

Erau tare amărîți, ca toți minerii din Valea Jiului, dar în dimineața aceasta, în locul în care atît de greu

munceau, amărăciunea lor era și mai adâncă, mișcându-se în fundul cuvintelor, ca un zgomot surd, de tunete înfundate. Grupul nostru rămânea mai departe, nemișcat, și la lumina slabă a lămpilor îi priveam. Figurile lor ieșeau din întuneric, atât de negre, încît ochii albi care li se mișcau în cap păreau ai unor ființe mascate, ai unor răufăcători ieșiți noaptea la drumul mare. Aveau fălcile pline de peri aspri, iar șuvițe de păr, năclăite de sudoare, le curgeau de sub pălării pe frunte și pe obraz. Pe buze, praful de cărbune, amestecat cu salivă și întărit, crăpa cînd începeau să vorbească. lăsînd să se vadă culoarea de dedesubt, asemeni unor fire de sînge.

Și erau aproape goi. Doar de șolduri le atîrna cîte o pereche de pantaloni, sfîșiți și plini de petice. În picioare, bocancii păreau niște verze negre, niște bureți însetați de praf de cărbune, din care căpătaseră pe săturate. Iar pălăriile sau șepcile, pe care le păstrau în cap chiar cînd rămîneau goi de tot, pentru a nu fi loviți de cărbunii ce cad din tavan, nu erau mai mult decît bucăți de cîrpă mototolită.

În privința îmbrăcămînții, nu aveam de ce să mă rușinez ; după drumul în lungul crațărului, eram eu însumi destul de zdrențuit.

Așa am stat de vorbă acolo, la capătul abatajului, cu lămpile în mîini, și după o vreme ceva ne legă inimile pe sub coaja de cărbune care ne acoperea, încît Trifan trebui să strige de multe ori pînă ce reuși să spargă coeziunea acelu grup, iar oamenii, desprinzîndu-se anevoie, se îndreptară spre locurile lor de muncă. Întîmplarea neobișnuită luase sfîrșit, și se întorceau acum la viața lor din totdeauna, față în față cu peretele negru de cărbune, cum se pomeniseră de cînd țineau minte. Atunci crațărul urui deodată, și cea de a doua parte a bătăliei începu în abataj la Trifan.

De la un capăt la altul al abatajului, douăzeci de mineri stau în fața stratului de cărbune, iar stratul de cărbune se ridică în fața lor, înfruntându-i. E un singur bloc gigantic, o rocă neagră masivă, ca peretele unei cetăți subpământene. Uneori, în întunecimile ei dense se ivește o sclipire ciudată, o scînteiere de câteva clipe, ca și cum un fluture îngropat cu pădurile de pe vremuri ar încerca să reînvie.

În fața acestui perete întunecat, înșiruiți în cele mai felurite poziții, douăzeci de oameni atacă în aceeași clipă, cu o viteză de neînchipuit și într-un vacarm infernal. Pornind de la stînga spre dreapta, unii stau aplecați deasupra ciocanului cu care sapă chiar sub picioarele lor, la baza stratului, alții, pe brînci, îl împing mai mult cu umărul. Din toate părțile păcăniturile se aud, încetînd uneori câteva clipe și pornind din nou, cu o intensitate sporită. Într-un loc, partea de sus a stratului a fost doborîtă și cîteva mineri, suiți pe fișia care a rămas, ca pe o spinare de balenă, o spintecă în toată lungimea. În acest timp, alții potrivesc scînduri în marea gaură care s-a făcut deasupra, să nu se prăbușească tavanul. Cîteodată, ceva anormal se întîmplă și unul din ei răcnește cît îl țîn plămîni: cei sezisați îndreaptă numaidecît lucrurile, și din nou muncesc tăcuți, înclęștați pe mînerul ciocanelor, cu falcile atît de strînse, încît parcă din ele ar izvorî întreaga putere cu care sfărîmă cărbunele. Pe trupurile goale, sudoarea curge șiroaie; fața le e numai apă, amestecată cu praf de cărbune, pe care o dau jos cu mîna, ca pe un noroi. La jumătatea stratului, cărbunele însuși e umed și din tavan plouă încet. Căldura subpămînteană, care domnește în abataj, evaporă apa treptat. Și din trupurile minerilor ies aburi, ca din niște cazane. Aerul e umed, jilav, amestec de vapori călduți și de praf de cărbune: atmosferă ciudată de fund de lume care mai fumegă încă în urma genezei.

Setea care îi cuprinde pe mineri în timpul lucrului este cumplită și adeseori fulgerătoare. Atunci, lăsînd brusc ciocanul de abataj, ca și cum ar fi suferit un accident care le sfișie măruntaiele, se îndreaptă spre „bădîncă“, butoiul mic cu apă, și dacă n-o găesc la locul ei, răcnesc îngrozitor. O bădîncă de cincisprezece litri abia a putut potoli setea a trei oameni și tot ar mai fi băut.

— Ce să facem, dacă apa țîșnește din noi, ca din niște putini sparte... spune un miner bătrîn.

Mirosul acru de nădușeală care stăruie în abataj are o intensitate industrială, părăind produsul concentrat al unui laborator chimic. Cît timp merge crațarul, și oamenii muncesc ca nebunii, ventilatoarele nu izbutesc să primenească aerul.

Ciocanele de abataj păcănesc fără întrerupere, bucăți mari de cărbune se desprind din strat și se rostogolesc pe banda crațarului, care s-a oprit de cîteva ori, dar strigăte au izbucnit atunci din toate părțile și a pornit iarăși, numaidecît. Aliniați în fața peretelui de cărbune, minerii îl atacă neîncetat. Unii din ei, cu un picior înainte, cu altul înapoi, în poziția clasică de fandare, țin ciocanul de abataj în dreptul pieptului, pătrunzînd cu fiecare păcănitură cîteva centimetri mai adînc. Alții, cu un efort suprem, îl ridică deasupra capului, punîndu-l să fulgere la acea înălțime. Cîteva dintre ei, suiți pe scări scurte de lemn, trag pînă la marginea de sus a abatajului furtunul de cauciuc, care alimentează ciocanele cu aer comprimat, și acolo, înghemuiți sub tavan, strînși asupra lor înșile, dau jos una după alta fișiile din partea superioară a stratului. Uneori, ei scot un răcnet către ceilalți tovarăși să se fe-rească și, în aceeași clipă, un bloc întreg, un bolovan enorm de cărbune se desprinde de sus și cade rostogolindu-se în jghiabul crațarului care, sub această lovi-

tură năprasnică, stă o secundă locului, descumpănit. Dar la capătul lui, motorul începe să sforăie, lanțurile se întind trosnind și crațarul își continuă drumul, trăgînd greu bolovan în lungul abatajului. Atunci, unul din mineri se ia după el, urmărindu-l cu ciocanul de abatai. Înfipt ca în spinarea unui porc mistreț, pînă ce izbuteste să-l despice. Ceilalți oameni, prin dreptul cărora trece, îl lovesc și ei pe rînd, încît, pînă ce ajunge la capătul abataiului e sfărîmat complect, și astfel acolo se rostogolește pe cel de al doilea crațar, care îi schimbă direcția, purtîndu-l afară prin strîmtul tunel.

În timpul acesta, omul care l-a doborît a sărit de pe scară în gaura rămasă de pe urma lui și acolo, cu toate oasele strînse pumn, cu genunchii înfipti în muchiile cărbunelui, încearcă s-o lărgească. Dacă reușește, o bună parte a peretelui se va prăbuși. Pentru a obține acest rezultat, nici o sforțare nu i se pare de prisos: lipit de stratul de cărbune, împinge în fața lui ciocanul de abatai, dintr-o poziție chinuitoare, urmărind cu privirea fixă și cu fălcile strînse crăpătura pe care o dă la iveală. Dar ceva nu merge cum trebuie, pentru că lasă ciocanul înfipt în strat, ca o siringă uriașă în carnea bolnavului, și strigă tovarășului de jos. Acesta trage dintre stîlpii care susțin tavanul două scînduri noi, surprinzător de albe, și i le întinde una după alta. Acolo sus, el mînuiește acum securea, cioplindu-le la capete, reducîndu-le dimensiunile și potrivindu-le în cele din urmă dedesubtul tavanului, bine înțepenite, bătute cu dosul securei în muchii. Acum nu mai e amenințat ca vreun bulgăre să se rostogolească peste el, și se întoarce din nou la ciocanul de abatai.

După cîteva minute în care a muncit ca un posedat, peretele începe să se clatine, și în cele din urmă se prăbușește. Fără să piardă o singură clipă, minerul sare jos, și trăgînd din spatele abataiului scînduri și lemne,

se pregătește să armeze temeinic golul enorm pe care l-a făcut.

Alături de acest miner norocos, un altul foarte tânăr, un copilandru, a dat peste o fișie de cărbune tare, căreia poate i-ar trebui dinamită. Ciocanul pătrunde în ea cât e de lung, dar cărbunele nu vrea să sară în țândări. Furios, îl atacă alături, cu groaznice scrișnituri de măsele, dar fără rezultat. Gîfîind, exasperat, trage ciocanul și pornește din nou, scaldat în sudoare, cu fața chinuită, dar blocul rămîne neclintit. În schimb, de deasupra, un bulgăre se desprinde și se rostogolește pe lîngă umerii lui. Înjurînd, privește în sus : partea aceea a stratului e căptușită cu un rînd de scînduri, ținute de două trunchiuri de brad. Luînd ciocanul în mîină, ca pe o armă, se suie pe un maldăr de cărbuni și, potrivindu-l în partea de sus a unuia din brazi, îl declanșează. Ciocanul păcăne lovind în trunchi, împingîndu-l prin lovituri violente, centimetru cu centimetru, pe sub apăsarea enormă a tavanului. Dar o fișie de cărbune încă rămîne descoperită. Atunci, minerul trece în spatele crațărului, tot cu fălcile strînse, tot scaldat în sudoare, negru de cărbune și de mînie, și se întoarce cu o scîndură. Dar scîndura mai ales nu vrea să stea în locul în care o pune. E o zi cu ghinion. O cioplește cu securea, o bate cu toată puterea, îi dă cîteva lovituri și cu ciocanul, care latră la ea ca un cîine înfuriat, și deodată ceva roșu fulgeră în abataj. Purtîndu-și mîna de cîteva ori în sus și în jos, strîngînd din dinți să și-i sfărîme, el se repede asupra scîndurii cu o ploaie de lovituri, silind-o să se așeze peste stratul de cărbune, descleștîndu-și fălcile doar cît să gîfîie : Dumnezeu Dumnezeului mă-ti de curvă de scîndură ! Te-nvăț eu pe tine !

De pe degetul arătător, zdrelit, i s-a luat pielea în toată lungimea, iar sîngele țîșnește, stropind scîndura și cărbunii. În fața enormului perete negru, culoarea lui

roșie, violentă, arde aproape ochii. Parcă ar fi izbucnit un fulger într-o noapte care ținea de o mie de ani.

De un sfert de oră cel de al doilea crațar, care scoate cărbunii afară din abataj prin strîmtul tunel, s-a oprit și nu mai vrea să pornească. Zadarnice sînt toate strigătele spre omul de la capătul lui. Crațarul rămîne înțepenit. În clipa în care s-a oprit era plin cu cărbuni, așa încît acum tunelul e astupat în toată lungimea lui. Crocodilul negru, care atît de bucuros se îndrepta spre suprafață, a murit și cadavrul lui astupă ieșirea. Peste spinarea-i plină de creste, oamenii strigă să-și spargă plămîinii. Sînt furioși de vremea pierdută. Unul după altul vin la gura tunelului să strige. Într-un tîrziu, cel din partea cealaltă dă un răspuns și vestea umple abatajul. Nu mai e nimic de făcut! Și nimeni nu mai strigă. S-a întimplat ceva afară, la suprafață, pe rampa în lungul căreia vagonetele urcă spre „Preparație“. Și de aici pînă acolo, prin toate galeriile, drumul cărbunilor e blocat. Peretele enorm și negru e lăsat în pace, dar inima minerilor clocotește de nemulțumire. Timpul trece, ceasul e aproape de unsprezece și crațarul nici gînd n-are să se cîrmească.

În aerul jilav al abatajului, plin cu abur călduț și cu praf de cărbune, oamenii au mîncat de mult ce aduseseră de acasă pentru această dimineață. Bucăți de piine, de mămăligă, cîte un măr sau două. Atîta tot. Strînși în grupuri, vorbesc din nou despre slănina de pe vremuri. Unul din ei evocă bucata de brînză, prea mică, pe care a căpătat-o luna aceasta. Totuși, în întunecimea abatajului, în fața stratului de cărbune tare și negru, bucata de brînză despre care se vorbește apare ca un miraj.

Puțin mai departe, unde cîțiva mineri s-au strîns pe o grămadă de cărbuni, izbucnesc hohote de rîs. Acolo, copilandrul care își zdrobise degetul îl ținea întins, privindu-l la lumina unui bec. Era lung, roșu și noduros,

ca un morcov scos din pământ. Văzîndu-l cu cîtă grijă îl examinează, unul îi strigă : Măi Matei, măi, să cauți, măi, o fată mare, una de șaispe ani și să... Altminteri n-o să-ți treacă, măi...

Totîi rîd, dar și rîsul se stinge după un timp, ca și păcănitul ciocanelor care fusese mult mai puternic. O liniște greoaie, imensă, nefirească, se așterne în abatai. Nu se mai aude decît șuieratul subțire al aerului comprimat, care scapă din țevi. Unul din mineri s-a așezat într-o scobitură a cărbunelui, cu fața în sus, ca într-un hamac, și a adormit. În cîteva minute, unul după altul își caută un loc și, așa cum erau, pe jumătate goi, cad într-un somn adînc. Au adormit, cum adorm soldații în tranșee, la sfîrșitul unei bătălii.

Mai mult de o oră, singur treaz, am făcut de veghe asupra acestui morman de trupuri omenești întinse pe stratul de cărbune. Ele fumegau ușor, cum fumegau și pereții negri lingă care dormeau, și tot abatajul. De la un capăt la altul al lui, becurile mîinate cu aer comprimat luminau. O învălmășeală de loneți, de tîrnăcoape și de securi, zăcînd pe maldărele de cărbune. O învălmășeală de tuburi de cauciuc și de ciocane de abatai deasupra lungului crațar metalic, întepenit. O învălmășeală și mai mare de scînduri rupte și de trunchiuri de brad ciopîrțite. Părea locul unui incendiu, al unei explozii, care a zvîrlit unele în altele o mare cantitate de lucruri. Pereții mai fumegau încă și oamenii, trîntiți la pămînt de violența exploziei, fumegau și ei.

Dar abia în spatele cratărului începea cu adevărat zona devastată, regiunea din care minerii scosese ră carbunii și avusese loc răpirea. Acolo, învălmășeala brazilor era de neînchipuit. Dinamita îi sfîrtecuse cu violență, îi rupsese în două, îi sfîșiase în mii de tîndări, transformîndu-i într-un morman forestier de oase fracturate, plesnite, masacrate, peste care muntele se

lăsa încet, înmormintîndu-le sub cumplita-i greutate. În fund de tot, unde muchea lui atinsese partea de jos, nu se mai vedea nimic : acolo domnea o liniște înfricoșătoare. Acolo, o nouă eră geologică începea, și enorma ei apăsare se simțea în tot abatajul. Uneori, muntele se mai așeza puțin, cu un trosnet sîrd, și prăbușirea încerca să se apropie, dar dublul rînd de stîlpi de fier se opunea, rezistînd năprasnic, obligînd muntele să nu înainteze încă. Sub această îngrozitoare presiune, mînerii dormeau adînc, înconjuțați de lentul cataclism geologic.

La căpătîiul lor se ridica, drept în sus, negru, întunecat și masiv, peretele de cărbune cu care se luptaseră pînă acum. Ca de obicei, pe suprafața lui sticlea uneori ceva, ca și cum Burdîgalianul ar fi deschis unul din miile-i de ochi, și l-ar fi închis apoi la loc, mulțumit.

Lungă a fost această veghe în adîncimea pămîntului, și plină de tot felul de gînduri. Nici unul din cei de sub privirile mele nu mișca, nici unul nu se întorcea pe partea cealaltă. Cuprinși de un somn de moarte, dormeau pe jumătate goi, pe maldărele de cărbune. Capul le era rezemat de cîte un bolovan peste care li se revărsa părul, picioarele le erau amestecate cu cozile lopeților sau ale tîrnăcoapelor și mulți din ei țineau în somn, cu o mîină mare, neagră, mînerul ciocanului de abataj. Dormeau sub apăsarea a trei sute de metri de pămînt, în inima despîcată a erelor geologice. Atunci, spre oroarea mea, un șobolan se ivi, acolo, în fundurile fierbinți ale pămîntului, trecînd peste trupurile lor goale, oprindu-se pe cîte unul, mișcîndu-și întrebător muștațele.

Am stat și l-am privit, iar gîndurile mele au fost și mai amare. O, biete ființe omenești !... Cît de adînc era acest mormînt colectiv !...

Priveam enorma rocă minerală, veche de milioane de ani, iar lîngă întunecimea ei aceste plăpînde trupuri

vii, aceste fragile forme ale vieții, aceste miliarde de miliarde de globule de sânge și de celule vii, care se chemau oameni. Erau oboșiți îngrozitor, erau flămânzi și, lipsiți de suportul muncii violente, căzuseră într-un somn de moarte. Afară aveau neveste și copii, ființe cărora le erau dragi, dar nimeni dintre ele nu putea bănui somnul lor, adânc și ciudat, din clipa de față. Înținși pe blocurile de cărbune, pe jumătate goi, dormeau toți la un loc, într-o singură groapă, la trei sute de metri în fundul pământului. Alături de ei, tot atât de adânc, dormeau pădurile de pe vremuri, mineralizate. Dar, spre deosebire de păduri, oamenii păreau că visează, toți la un loc, același vis. Visau fără îndoială pâine... Prea le era foame, să nu viseze.

Privindu-i, am simțit iarăși în gâtleej acea năvală de sânge fierbinte, semn al unei puternice emoții, venită la gândul că a fi alături de oameni, alături de foamea, de munca și de suferința lor, alături de toți oamenii lumii și de marele lor vis, e fără îndoială bunul cel mai de preț al vieții, sentimentul cel mai puternic care îți poate copleși inima.

Abia către ora unu galeriile s-au eliberat, crațărul a început să meargă și, după ce a fost golit de cărbuni, ne-am tîrît peste muchiile lui de fier, prin strîmtul tunel, chinuindu-ne îngrozitor. Ascensoarele ne-au tras cu mare viteză la suprafață. Afară, toată Valea Jiului era invadată de lumina unei superbe zile de toamnă.

UN ABATAJ CU TREPTE ÎNTOARSE

În stratul cincii, care pe alocuri are o grosime numai de cincizeci de centimetri, se află așa-numitele abataje cu trepte întoarse. Nu știu dacă se poate spune că aici munca e mai grea decît în celelalte abataje, unde minerii ajung la limita eforturilor de care e capabilă ființa umană, totuși, față de un abataj obișnuit, acestea au caracteristici noi, cu deosebire impresionante. Un abataj cu trepte întoarse nu se poate uita.

Dar mai întii, ce înseamnă că stratul cincii are o grosime de numai cincizeci de centimetri? Înseamnă că tot ceea ce știusem pînă acum despre un abataj, adică toată acea imagine a unui loc subpămîntean în plină frămîntare, populat cu oameni, cu crațare și perforatoare mecanice, nu mai e cu puțință. De data aceasta, de la un perete la altul al muntelui, nu mai sînt decît cincizeci de centimetri. Și toată operația de extragere a cărbunelui trebuie să se petreacă în cuprinsul acestui strîmt spațiu.

Și totuși, un abataj cu trepte întoarse, tot atît cît și abatajele obișnuite, este un loc în care nenumărați oameni pot fi văzuți în timp ce își desfășoară efortul lor colectiv, iar mina își arată întreaga haotică măreție. Cu singura deosebire că totul se întîmplă într-un plan ver-

tical. Nemaiputîndu-se înșira în lărgimea stratului, minierii și-au făcut loc în înălțimea lui. Și astfel, tot ceea ce în celelalte abataje se petrecea pe o linie orizontală, s-a răsturnat acum, ca într-un montaj cinematografic, și are loc de jos în sus. Oamenii nu mai stau umăr la umăr, ci unul deasupra celuilalt, pînă la o înălțime de treizeci de metri. În felul acesta muncesc.

Iar imaginea unui asemenea abataj e tot ce poate fi mai de necrezut.

Închipuiți-vă încă o dată stratul de cărbune, ca pe zidul unei cetăți dusă în fundul pămîntului. Pînă acum, în aceste ziduri, pentru a le sfărîma, încăneau motoare, crațare, zeci de oameni și de ciocane de abataj. De data aceasta, pe filonul de cărbune, între pereții de piatră ai muntelui, nu poate intra decît un singur om.

Atunci, în acest strîmt coridor, oamenii s-au așezat unul deasupra altuia. Închipuți-vă în stratul de cărbune suitoarea inițială, puțul vertical înalt de treizeci de metri, care leagă un orizont de altul. Pornind de jos în sus, minierii s-au așezat în acest puț, din trei în trei metri, cu umerii între pereții muntelui, iar cu fața spre stratul de cărbune. Și au început să-l atace. Întîi a pornit cel mai de jos, de pe linia orizontului, și a înaintat în stratul de cărbune trei metri. În urma lui, locul prin care a trecut a rămas gol. Dar deasupra, stratul se află intact. Atunci, cel de al doilea om, așezat în dreptul acestei fișii neatînse, a început să înainteze și el. De sub ciocanul lui, cărbunii au căzut pînă la orizontul de jos, prin spatele primului om, fără să-l lovească. Între timp, acesta înainta. Cînd el a ajuns la o depărtare de șase metri, cel de al doilea om, care venea pe deasupra, se afla în urmă cu trei metri. Dar atunci, din puțul inițial, cel de al treilea, aflat și mai sus, s-a pus și el în mișcare. De sub ciocanul lui cărbunii s-au rostogolit de la o înălțime de șase metri, iar cînd acest al treilea

om a înaintat suficient, cel de deasupra lui s-a pus de asemeni în mișcare și cărbunii acestuia s-au rostogolit și mai de sus, pînă în clipa cînd următorul a intervenit.

Și astfel, pe rînd, întregul șir vertical de oameni a început să înainteze în cărbune, de jos pînă sus, pe toată înălțimea de treizeci de metri dintre cele două orizonturi. Dar dacă ne gîndim puțin, vedem că figura pe care ei au desenat-o înăuntrul muntelui e un zig-zag, ca schema unei scări cu treptele întoarse.

Sub fiecare treaptă a acestei scări subpămîntene se află un om, împingînd-o înainte cu ciocanul, golind adică de cărbuni spațiul din fața lui, și astfel întreaga scară, de sus pînă jos, înaintează înăuntrul muntelui, lăsînd în urmă liniștea grea a straturilor epuizate.

Ați văzut desigur uneori pereții a doi munți, ridicîndu-se unul în fața altuia, lăsînd să se deschidă între ei despăcătura adîncă a unei prăpăstii. La fel ar arăta, dacă ar fi lumină destulă, spațiul dintre cele două orizonturi pe care minerii l-au golit de cărbune. Între pereții dinăuntru ai muntelui e o adevărată prăpastie, în cuprinsul căreia se desfășoară toată munca minerilor care scot cărbuni din stratul cincii.

După cum știți, scara pe care ei au cioplit-o înăuntrul muntelui, are treptele întoarse. Minerii nu stau pe aceste trepte, ci dedesubt, în golul de sub scară. De sub prima treaptă sînt trei metri pînă jos, dar de sub ultima, treizeci — și prin acest spațiu vid trebuie să circule oamenii. Ei au așezat din loc în loc, între cei doi pereți, trunchiuri scurte de brad, pe care se catără, ducînd ciocanele de abataj, scîndurile și toate celelalte unelte de care au nevoie. Evident, pereții nu sînt absolut verticali, ci au înclinarea stratului de cărbune, în așa fel că, pe cînd cel de deasupra te apasă puțin, ca o labă prietenoasă de urs, celălalt îți frînează alunecarea, cînd ai căzut, și îți îngăduie să o dirijezi spre unul din

trunchiurile de dedesubt, pe care te poți opri, jupuit pe o parte. Nu e stofă care să nu se facă praf și nasture care să reziste unui schimb de opt ore, într-un abataj cu trepte întoarse.

Dacă în celelalte strîmtori ale minei te vîri cu capul înainte și te tîraști pe brînci pe sub apăsarea brazilor de deasupra, într-un abataj cu trepte întoarse îți dai mai întii drumul picioarelor, și ele se mișcă în întunericul de dedesubt, ca niște antene, pînă ce găsesc un punct de sprijin. Atunci, te străduiești ca o rază a lămpii să ajungă pînă acolo, și încerci să-ți dai seama dacă locul pe care s-a oprit bocancul nu e o amăgire. El e în adevăr o amăgire, o simplă ieșitură a stîncii, în care nu poți avea încredere. În schimb, puțin mai departe se zărește, solid și sigur, de la un perete la altul al muntelui, primul trunchi de brad. Întinzi piciorul cît poți de mult, îl balansezi, îl repezi înainte, dar tot nu ajungi ; atunci te răsucești puțin pe o parte, îți dai parcă drumul vertebrelor, lungindu-ți șira spinării, dai drumul și aerului din plămîni pentru a fi mai subțire și, în cele din urmă, vîrfurile bocancului ajunge. Atunci, încă nesigur de ce o să urmeze, te desfaci de marginea de sus a orizontului și îți lași trupul să alunece. Puțin mai tîrziu ești pe trunchiul de brad, înghemuit, cu genunchii la gură, ca un urangutan deasupra unei crăci, balansînd lampa în întunericul de dedesubt, pentru a zări un nou punct de sprijin. Așa începe călătoria într-un abataj cu trepte întoarse. Și tot ceea ce urmează e de neuitat.

Cei doi pereți ai muntelui fug în adîncime, formați din lespezi mari de piatră, la ale căror încheieturi se mai zăresc urme de cărbune, ca niște nervure rupte. Pretutindeni sînt semnele violenței de care a fost nevoie pentru a smulge măduva acestui enorm os geologic. Ciocanele de abataj pneumatice au trecut printre stînci, ca niște fulgere. Trunchiurile de brad, scurte și

groase, trosnesc sub presiunea de neînchipuit a celor doi pereți pe care îi mențin despicați. Iar în această crăpătură a muntelui, oamenii se strecoară ca între fălcile unui monstru, abia întredeschise. Dar nu e timp să te gîndești cît de puțin le trebuie să se strîngă, fiindcă drumul între dinții lor rari cere în fiecare clipă un nou efort mușchilor, atenției și imaginației. Mereu se ivește o problemă care trebuie rezolvată. Dacă te lași acum drept în jos, e ușor să atingi trunchiul de dedesubt, dar apoi cît de mare e saltul pînă la treapta din față, și care trebuie să ajungi! Poate mai bine să te bizui pe rezistența hainelor și să faci drumul în diagonală, alunecînd cîteva clipe pe piatra de dedesubt. Ați văzut poate uneori, în vîrfurile bisericilor, un om care, suit să-i vopsească turla, se apleacă de acolo asupra vidului. Aceeași senzație amețitoare, de oameni suiți pe turla unei biserici, te cuprinde în clipa în care îți dai seama de înfățișarea unui abataj cu trepte întoarse.

Lumina lămpii nu bate prea departe, dar dedesubt se zăresc uneori alte lămpi, măsurînd adîncimea prăpastiei. Strigătele maistrului miner, aproape desperate, au oprit ploaia de cărbuni care cădea de sub cea mai de sus treaptă. Încă un trunchi de brad abia atins cu piciorul, pe care ne înghemuim pentru ca o clipă mai tîrziu să ne întindem ca niște armonici, și ajungem la cel dinții front de muncă. Un singur om într-o strîmtă cazemată. El stă deasupra prăpastiei pe o schelă de scînduri, pe care singur a construit-o și de pe care atacă stratul de cărbune. Între cei doi pereți de piatră, abia depărtați unul de altul, cărbunele se zărește la lumina lămpilor, negru, zgrunțuros, strălucitor pe alocuri, fișie strivită în masa enormă a muntelui. Iar între acești pereți uriași, grei, apăsători, și sub povara muncii lui mai grea încă, minerul stă îngenunchiat, pe jumătate gol, cu umerii și cu obrazul learcă de sudoare, cu mîinile încleștate pe ciocanul de abataj, gata să-l pornească

din nou. Singur în această vizuină, la sute de metri în fundul pământului, destinul lui pare mai mult decît oricînd zguduitor. Nu se zărește nici un vultur care să-i sfișie măruntaiele, și totuși e un titan înlăntuit pe stînci, pentru ca oamenii să aibă focul erei noastre industriale. Cînd își întoarce fața neagră, scaldată în sudoare fierbinte, și-i întîlnesc privirea tristă și gravă, din nou mă simt vinovat că nu sînt decît un călător în scorbura aceasta subpămînteană, în care el își trăiește toată viața.

Locuri de muncă asemănătoare, și oameni goi, striviți între pereții muntelui, întîlnim apoi de sus pînă jos, fără a putea să-mi încarce mai mult conștiința, dar făcînd să intre în mintea mea realitatea întregă a unui abataj cu trepte întoarse. Sprijinindu-ne mereu pe trunchiurile de brad, căutîndu-le în întuneric cu piciorul și calculînd distanțele, alunecînd peste peretele de dedesubt în timp ce ultimele cusături ale hainelor plesnesc, parcurgem tot spațiul vertical dintre cele două abataje, trecînd pe rînd pe sub toate treptele scării. Sub fiecare din ele dăm de un om înghemuit, pe jumătate gol, plin de sudoare și de praf de cărbune, înconjurat de scînduri, de ciocanul de abataj și de secure, mînuindu-le pe rînd, potrivind lemnele, doborînd cărbunele, oprindu-se o clipă să-și ștergă fruntea cu o mîină enormă și neagră.

Uneori, izbucnise răcnete de la o treaptă la alta, păcănitul satanic al ciocanelor încetează și oamenii apar din întuneric, înaintînd pe trunchiurile de brad, ca niște maimuțe. Undeva în urmă a început să plouă din tavanul minei, și cei ce vin din partea aceea sînt learcă de apă și îngrozitor de murdari de noroi de cărbune. Încă o dată, ceea ce văd e cu totul și cu totul de necrezut. Cățărați pe trunchiuri, negri, ciudați, îndîrjiți, sau cuprinși de minie, vorbesc între ei, parcă

nu se pot înțelege și cîteodată se aude o înjurătură grea, ca și aceste funduri de lume. Apoi, păcănitul perforatoarelor începe din nou, cum pocnesc mitralierele din tranșee în tranșee, tot mai sus, pînă la cea din urmă treaptă. E același huiet, aceeași trepidatie surdă, aceleași valuri de praf de cărbune, ca în toate abatajele, numai că aici sînt verticale, umplînd spațiul dintre cele două orizonturi. Pe măsură ce coborîm și ne vîrim tot mai sub scară, de pe treptele din urma noastră încep să curgă din nou cărbunii. Uneori scapă de sus cîte un bloc întreg și, în timp ce oameni răcnesc, el se duce cu un bubuit înfundat, devastînd prăpastia și pregătindu-și propria pieire : în orizontul de jos se sfarîmă groaznic, sărînd în sute de tîndări. Cîteodată, o masă întregă de cărbuni alunecă peste peretele inferior, scoțînd un foșnet continuu, de materie a lumii pusă în mișcare. În aceste clipe pare că ne aflăm în însuși simburii secreți ai materiei, în nucleeele explozive de unde pornesc și se dezvoltă forțele uriașe ale naturii.

Din orizontul de jos, scara pe sub care am coborît și care se ridică acum peste capetele noastre pînă la o înălțime de treizeci de metri, pare schela unei catedrale în construcție. Pe acest gigantic eșafod, minerii se mișcă între cei doi pereți interioari ai muntelui. Într-un strîmt coridor, uriașă scară cu trepte întoarse, formată din ciocane de abataj, din trunchiuri de brad, din lămpi, tîrnăcoape, securi și oameni negri, scăldați în sudoare, înaintează în fundul pămîntului, în totalitatea ei, golind de cărbuni cel de al cincilea strat din Valea Jiului.

În urmă, muntele rămîne despîcat de o neagră prăpastie subpămînteană.

POEZIA MINEI

O mină de cărbuni e locul subpămîntean, plin de întuneric în care se desfășoară poate cea mai grea și mai istovitoare muncă din cîte omul a luat asupra sa. Sub pereții apăsători ai muntelui, amenințînd în orice clipă să se surpe, oamenii care au pătruns în galerii sînt nevoiți, pentru a-și împlini munca și a-și apăra viața, să facă tot timpul maximum de efort de care sînt în stare. Adeseori, eforturile acestea sînt însoțite de mînie sau de o surdă deznădejde. Mina e o realitate cumplită, în care omul e obligat la o neîntreruptă și grea bătălie.

Și totuși, chiar în locurile acestea pline de întuneric și suferință, încît pot părea o imagine a infernului, poezia nu lipsește. Cu totul și cu totul firavă, cum ar crește un fir de iarbă în fereastra unei celule de închisoare. Cu nimic nu ocupă mai mult loc în viața minei, închinată în întregime asprei bătălii a cărbunelui. De la un capăt la altul al sectoarelor de muncă nu e loc decît pentru pătănitul ciocanelor de abataj, uruitul înfundat al vagonetelor, bubuiturile dinamitei, în timp ce oamenii care au coborît și pun în mișcare această haotică mașinărie subterană sînt o singură masă de trupuri încordate, de brațe care lovesc și se apără, de spi-

nări încovoiate sub grele poveri. Nicăieri mai mult decît în aceste funduri subpămîntene s-ar părea că nu poate încapa nimic altceva decît teribila lor realitate. Pe cîmpurile de bătălie chiar mai cresc flori între tranșee, sau noaptea tirul artileriei poate părea un joc de artificii. Dar aici, dintr-o parte în alta nu sînt decît oameni în luptă cu cărbunele, și negre, adînci întunecimi.

Și, totuși, în unele clipe, mina își are poezia ei. În-tunericul fără sfîrșit, care e cea dintîi realitate a acestor lucruri, o face cu putință. Uneori, ceva s-a întîmplat într-un abatai și un miner, sau mai multi, se duc pînă la gura puțului să dea de veste sau să aducă unelte. Dar cum se vede aceasta în lungă galerie părăsită prin care, la un moment dat, trec ? Tot atît de ciudat, de misterios și de poetic ca o privești a lumilor cerești, de dinafara pămîntului. Departe de tot, la capătul galeriei, o lumină palidă se ivește timp de o clipă. Apoi apare din nou, și iar se pierde. Nimic n-ar putea fi mai firav, mai plătînd, decît luminița aceasta care îndrăznește să înfrunte cele zece straturi de întuneric ce domnesc aici, apăsătoare. După fiecare pîlpîire pare că viața ei va fi înăbușită și că va începe din nou întunericul compact al neclintitelor funduri de lume. În atîtea rînduri, lucrul acesta se întîmplă de altfel : acolo în fund, minerul a trecut numai dintr-o galerie în alta, și în urma lui pînza groasă a tenebrelor se reface, de parcă nimeni n-ar fi sfîșiat-o. Așa trec uneori pe lină orbită pămîntului, timp de cîteva nopți, comete care apoi se pierd și nimeni nu mai știe nimic despre ele. Cîndul că acolo a fost un om, cu un obraz și un nume al său, rămase pentru totdeauna necunoscute, aduce în inimă același fior, al unei lumi în care, pe linii infinite, alunecă probabilitățile. La trei sute de metri sub pămînt, aceste emoții și nostalgii cosmice apar în chip firesc, din pîlpîirea spiritului în fața întunericului geo-

logic, și din felul cum în adîncimea lui se ivesc lămpile minerilor : ca niște stele între hotarele infinite ale universului.

Dar uneori, lumina lor nu pierde atît de repede. Acolo, în fund, una după alta, apar și pot fi văzute multă vreme. Cît de departe e pînă acolo, nimeni n-ar putea spune. În întunericul fără dimensiuni, ele lucesc tăcut, pierdute în neștiute depărtări, însuflețite de viața lor proprie, ciudată, misterioasă combustivă. Cloșca cu pui nu se vede altfel pe cer, într-o superbă noapte de vară.

Cîteodată însă, folosindu-se de prerogative de care celălalt univers e lipsit, se pun într-o legănată mișcare. Atunci, poezia minii atinge cel mai înalt grad de intensitate. Fiindcă legănarea rămîne mama tuturor nostalgiilor.

Acolo, pornind de la capătul nesfîrșitei galerii, mineerii pășesc din traversă în traversă, clătînd lămpile în dreptul genunchiului. Dar din punctul îndepărtat de unde sînt privite, mișcarea lor domoală creează un spectacol încărcat de o tulburătoare și infinită frumusețe. Una în spatele alteia vin, plutind în întuneric, ca pe o apă. Încă o dată începe să se audă foșnetul mării care s-a tălăzuit aici pe vremuri, și pe valurile ei nevăzute micile flăcări înaintează, legănîndu-se ca în vîrfurile unor catarge. Mai mult decît pe țărmul mării, aceste palide lumini migratoare, în neagra întunecime a pămîntului, umplu inima celui ce le privește de lungul fior al spațiilor necunoscute, al universului adînc și insondabil.

Apoi, undeva, încă foarte departe, toate se opresc. Atunci nu mai sînt corăbii, ci din nou stele. Una, două, trei, patru, cinci, șapte. Două în urmă, două în față, și apoi alte trei, una după alta. Dar e Carul Mare, coborît cu toată splendoarea lui dintr-o noapte de august, în aceste negre străfunduri subpămîntene. De-

sigur, nu pura întimplare l-a luat de pe cer și l-a adus să strălucească aici, sub temeliile enorme ale muntelui, ci o forță mult mai vastă, care din orice punct al universului ajunge pînă în inimile noastre, copleșindu-le cu marea frumusețe a lumii.

Nori negri și grei s-au rostogolit toată ziua între crestele Parîngului și ale Retezatului, și a plouat neînterupt. Spălată și acoperită cu bălți de apă limpede, în fundul cărora se zărește culoarea cărbunelui, curtea minei strălucește în toată întinderea ei, ca o pardoseală de marmură neagră. Între piscurile munților ziua e neclară, mohorîtă, aproape murdară, dar în curtea minei cărbunii sînt curați de cîtă apă a curs peste ei, și au mai multă lumină decît cerul de deasupra.

Apoi, treptat se întunecă și începe noaptea de 13 spre 14 noiembrie. Sirena sună pentru schimbul trei, de la ora zece seara. Minerii, care veniseră pe lîngă garduri, unul cîte unul, ca niște umbre nevăzute, ies acum din clădirea minei toți deodată, cu lămpile în mîini. Neprevăzutul și frumusețea acestui spectacol coboară pur și simplu cerul pe pămînt. În bezna grea a nopții, între enorme siluete negre, se revarsă o mare de lumini, tălăzuită în toate părțile, îndelung. Nu mai poate fi vorba de o constelație, ci de un bal al cerului, la care toate stelele au venit, învălmășindu-se frenetic. Niciuna singură n-a rămas deasupra, pe firmamentul de smoală. Ci toate sînt aici, în curtea minei, invadată de feerica lor migrațiune. Un întreg univers se desfășoară sub priviri, și nimic n-ar putea fi mai emoționant decît gîndul că toate astrele acestui cosmos sînt oameni, că fiecare lumină din această puzderie de lumini reprezintă o inimă omenească, bătînd caldă și plină de sînge lîngă fiecare lampă de miner, ce pare o tremurătoare stea.

Dar sirena sună a doua oară și stelele încep o nouă mișcare. Ciudat e acest univers condus de sunetul unei sirene! Din toate părțile luminile pornesc și se strâng câte două, într-o linie dreaptă ce se pierde în depărtare. În curtea minei, oamenii au început să se așeze în vagonetele deschise ale trenului electric, care îi va trage în curînd în adîncimea muntelui. Toate spiralele, toate vârtejurile luminoase se desfac și se adună iarăși, într-o singură linie dreaptă. De jur împrejur, toate stelele se strîng în această cale lactee, strălucind într-o ordine nouă, enigmatică și puțin dureroasă. Apoi, trenul pornește încet. E un șarpe de lumini, un fluviu de stele ce începe să curgă în uriașa neclintire a nopții. Nimic n-ar putea fi mai frumos, mai de necrezut, mai uimitor și feeric, și în același timp, știind mereu că-i vorba de oameni, mai plin de o copleșitoare emoție, decît șuvoiul acesta de lumini pe care îl înghite, treptat, întunecimea neagră a pămîntului. Pe băncile de lemn, minerii stau tăcuți și solemni, cu lampa pe genunchi, iar uriașul mecanism îi tîrîște în adîncimea pămîntului.

Cînd primul tren a dispărut și jumătate din univers a încetat să mai existe, cel de al doilea șir de vagoane se pune și el în mișcare, iar de data aceasta e sfîrșitul total al lumilor iluminate. O dată cu ultima lampă, cu ultimul om, cu ultima stea, un greu imperiu de întineric își începe domnia. Compactă, neagră, dură, noaptea pare ruptă din haosul de dinainte de nașterea lumilor.

Dar acolo, în adîncimea pămîntului, sînt și stele și constelații, și la lumina lor palidă, oamenii stau față în față cu stratul enorm de cărbune.

NENOROCIRI ȘI CATASTROFE

În biroul inginerului șef al sectorului trei, pereții sînt acoperiți de grafice arătînd mersul producției, și cu planuri detaliate ale minei. Producția crește. Linia, care arată numărul tonelor zilnice, smucește în sus. Uneori se oprește, mai dă înapoi și iar urcă. În general urcă. Dar pentru a ajunge acolo de unde a căzut, mai e mult. În locul acela graficul pare peretele unui munte, ce se prăbușește aproape vertical, în fundul unei prăpastii. Din această prăpastie, vagonetele cu cărbuni încearcă să urce din nou la vechea altitudine, dar drumul e greu, cu multe opintiri. Ușa se deschide și cîte un miner pămîntiu intră, spunîndu-și nevoia. Trei zile concediu să se ducă în sat la el, să-și mai aducă niște mălai. Are cinci copii. Inginerul cu fața posomorită încuviințează. Dacă nu i-ar da voie, ar pleca singur. Nu se poate să-i moară copiii de foame. Dar un sfert din minerii pe care îi are bat drumurile după mălai, iar producția nu poate să crească. Asemeni unui om care a căzut și apoi anevoie a pus un genunchi în pămînt, ar urma acum să facă saltul cel mare, să se ridice din nou pe picioarele-i proprii, dar terenul e alunecos, vîntul bate din toate părțile, încît graficul care arată aceste eforturi e plin de ezitări și de îndelungate opriri. Totuși, treptat el urcă.

Pe un perete întreg sînt planurile minei. Aici e nordul, aici sudul. În partea aceasta vine Lonea, și dincoace Lupenii. Nenumărate linii se suprapun sau se încrucișează, arătînd ce se găsește în profunzime, sub picioarele noastre. Iată ceva ce pare un desen pentru o cusătură colorată. Lipite una de alta, nenumărate linii trase cu tuș roșu, verde, albastru, negru și galben, indică drumul galeriilor în adîncimea pămîntului. Ele stau aici una lîngă alta, dar între fiecare din aceste culori, în realitate, e o diferență de un orizont, adică de treizeci de metri. Toate semnele făcute pe planul acesta cu roșu arată galerii și motoare de la orizontul zece, adică de la trei sute de metri adîncime, iar cele alăturate, făcute cu galben, sînt de la orizontul opt, cu saizeci de metri mai spre suprafață. Astfel, aceste culori fac ca, dintr-o singură privire, etajele minei să se așeze unul sub altul, de la suprafață pînă la ultimul orizont, arătînd celui ce citește planul, cum se duc în adîncime, tot mai la fund și mai la fund, galeriile, liniile de vago-nete, motoarele și oamenii care le pun în mișcare.

— Dar pe planul alăturat, suprafața aceasta ce pare zidită ?

— E în adevăr un sector al minei care a fost zidit.

— Se prăbușea ?

— Nu, ci izbucnise un incendiu. De cîte ori se întîmplă așa ceva, cel mai cuminte lucru e să zidești tot sectorul. Focul mai poate mocni o vreme, dar în cele din urmă se stinge. Totul e să nu-l mai ajungă aerul...

În camera plină cu fum de tutun, îl ascult pe inginerul șef, iar prin ferestrele ei văd cum minierii se adună în curte, pentru schimbul doi. Sînt îmbrăcați în zdrențe, palizi, cu fețe mari, osoase. Unii din schimbul întîi au și început să iasă, negri de cărbune, cu securea înfiptă în bucata de lemn pe care o vor duce acasă. Mai departe, peste dealurile ruginii, se zăresc crestele Parîngului acoperite de cea dintîi zăpadă. Deasupra ei plu-

tesc câțiva nori. Aici, în cameră, vârful de munte grafic, care arată producția de pe vremuri, e de asemeni învăluit în nori de fum, ca un al doilea Parîng, spre care privirile tînjesc, ca și spre crestele imaculate ale celui dintîi.

Treptat, începem să vorbim despre nenorocirile ce se produc în mină, și sînt atitea : inundații, prăbușiri de abataje, explozii ale metanului sau simple accidente în care își pierde viața un singur om, și uneori nici atît. Despre o asemenea nenorocire mărunță, dintre toate cîte le-a văzut, își aduce aminte inginerul. E vorba de un om căruia, pentru a-i salva viața, tovarășul lui i-a retezat brațul cu securea.

Lucrau amîndoi într-un abataj cameră și uaul dintre ei se apucase să armeze așoperișul. Punea scînduri pe strat, deasupra capului, pe care le înțepenea apoi cu trunchiuri de brad. Tocmai cînd era cu mîna deasupra unui trunchi, căutînd să-l potrivească sub tavan, acesta s-a lăsat brusc și i-a prins-o dedesubt. În aceeași clipă, abatajul a intrat în presiune. În asemenea împrejurări, oamenii fug, ca la cutremur. Atunci, minerul de jos a dat să fugă, dar văzîndu-și tovarășul care se zvîrcolea cu mîna prinsă sub toată greutatea muntelui, fără să mai stea mult pe gînduri s-a repezit la secure și din cîteva lovituri i-a retezat brațul. Apoi a fugit, trăgîndu-l după el, fiindcă abatajul și începuse să se năruiască.

— Pe acel nefericit miner l-am văzut atunci la un minut sau două după ce-i fusese tăiată mîna cu securea. Era prima zi cînd coboram ca inginer în mină.

Atunci, de mult, tovarășul acelui om, cînd și-a dat seama că abatajul a intrat în presiune, și-a luat inima în dinți și s-a repezit să-i taie mîna. De atunci, sute și sute de mineri și-au dat seama că abatajul lor a intrat în presiune. Au căutat să fugă și au scăpat, sau au

fost prinși sub dărîmături. Și astăzi, într-o parte sau alta a minei, abatajele intră în presiune, iar minerii numai despre asta vorbesc.

— Stratul era în presiune...

— Atunci abatajul a intrat în presiune...

— Deodată am strigat : Fugiți, măi, că am intrat în presiune...

Într-o dimineață, în curtea minei Lupeni, un miner scurt, proptit pe picioarele desfăcute, cu mâinile vîrîte în buzunarele piezișe ale hainei, strigă cît îl ia gura :

— La mine, stratul e-n presiune. Cu gorun nu mai armez. Dacă nu-mi dă brad, dracu să se bage în puț.

Prim-maistrul șef vine la el :

— Ho, măi, nu mai țipa atîta ! Mîine capeti brad !

— Astăzi ! Sau n-auzi ? Stratul e-n presiune !

— Stratul... în presiune... păi vezi... în presiune... îi fac ecou vocile murmurate ale celorlalți minerii.

În toată Valea Jiului cuvintele acestea au o rezonanță deosebită. Așa cum s-ar auzi pe țarmurile mării : furtună... naufragiu... Nu orice furtună înseamnă naufragiu, dar în timpul ei nenorocirea poate veni, și inimile stau strînse. Valurile sînt mari și tumultuoase, corăbiile trosnesc din încheieturi, însă își văd mai departe de drum.

Cînd straturile intră în presiune, înseamnă că înăuntrul muntelui e furtună. Dislocate, alunecă unele deasupra altora, își caută în enormitatea lor o altă așezare. În timpul furtunii subterane, ca și marinarii pe mare, minerii merg înainte. E primejdie de naufragiu, dar ei merg înainte. Sub uriașa greutate a muntelui, galeriile trosnesc din toate încheieturile, iar printre crăpături se scurg fărîmituri de cărbune, așa cum înăuntrul corăbiilor pătrund valurile furtunii de afară.

Uneori, zbuciumul lăuntric al pămîntului se potolește, straturile se așază, iar galeriile eliberate de amenințare își reiau viața obișnuită. Dar alteori, naufragiul se pro-

duce. În timpul furtunii, o stîncă pătrunde în armătura abatajului, sfărîmînd-o, iar în urma ei, prin gaura făcută, valurile negre ale acestei mări subpămîntene năvălesc înăuntru, omorînd oamenii și distrugînd tot ce întîlnesc în cale. Dar nenorocirea n-a venit dintr-o dată ; stratul intrat în presiune o anunțase.

De aceea, în toată Valea Jiului, cuvintele acestea : strat, galerie, abataj intrat în presiune înseamnă furtună, înseamnă primejdie care oricînd poate aduce dezastrul. Dar minerul din curtea minei Lupeni de ce voia neapărat lemn de brad, pentru că abatajul lui era în presiune ? Pentru a-și putea salva viața la nevoie, pentru a ști din timp dacă ar fi fost să vină nenorocirea. Fără îndoială, lemnul de gorun e mai tare decît cel de brad, dar...

Și acum se dezvăluie iarăși una din acele legături tainice dintre oameni și lumea înconjurătoare. Brazii sînt prietenii oamenilor. La sute de metri în fundul pămîntului, glasul lor nobil, de bucium, le vestește primejdia. Sub straturile care apasă lateral sau de deasupra, gorunul rezistă pînă la punctul maxim, apoi cedează brusc și se frînge într-o secundă. În atîtea rînduri, în abatajele armate cu gorun, oamenii n-au mai avut timp să fugă și au fost îngropați de vii. De aceea, acolo unde e primejdie, unde straturile intră în presiune, minerii vor să aibă brazii cu ei. Pentru că brazii, furtuna subpămînteană o simt și o anunță, cu sunetele lungi ale lemnului lor melodic.

Pe aceste pămînturi, o frăție de cruce a fost întotdeauna între oameni și brazi. Ei au luat parte la bătăliile din trecut, de pe culmile munților. Au vestit primejdiile, înfrîngeri și biruințe... Iar acum, la marea bătălie din adîncimea pămîntului, brazii sînt de asemenea alături de oameni, ajutîndu-i în munca lor surdă și ocrotindu-le viața. Cînd vîntul pornește dinspre miazănoapte, catarcele încep să țiuie prelung, vestind marinarilor furtuna.

La sute de metri în fundul pământului, când un strat începe să alunece, croindu-și drum printre blocurile gigantice de piatră, brazii simt numaidecât, și țiuitul lor înfioară inima minerilor, vestindu-le că nenorocirea e aproape.

Nimic nu se mișcă înăuntru muntelui, fără ca brazii să nu simtă și să vestească neîntârziat, cu glas prelung de bucium. Aplecați asupra muncii lor cumplite, minerii ascultă aceste leale avertismente. Fiți atenți, fiți atenți, pare că le spun brazii, lăsînd să vibreze lungile lor fibre lemnoase, deasupra noastră un bloc întreg se mișcă. Inima minerilor se înfioară, dar ei lucrează mai departe, pentru că știu că brazii fac de veghe. Primejdia crește, anunță ei iarăși, trosnind mai dinăuntru, și deodată toate fibrele li se desfac într-un singur strigăt : Fugiți, fugiți repede, moartea vă pîndește ! Și oamenii fug să se pună la adăpost, în timp ce în urma lor catargele se rup, acoperite de puhoiul de piatră care sfărîmă și îneacă, în câteva clipe, corabia subpămînteană.

Dar cînd ies pe gura puțului, minerii dau pe culmile munților de alte sute de brazi, ridicați drept spre cer. Și astfel, viața își urmează mai departe uriașul ei ciclu.

Orice miner, care a stat o vreme mai îndelungată în mină, a trecut printr-o asemenea furtună subterană și seara poate povesti cum au început brazii să trosnească, atunci cînd stratul a intrat în presiune, și cum, fără să mai piardă vremea, a fugit, în timp ce în urma lui pereții se prăbușeau. Dar mai sînt și mineri foarte bătrîni, ce și-au trăit întreaga viață în abataje și, asemeni vechilor marinari care au trecut prin zeci de naufragii și au scăpat teferi, ei pot povesti despre nenumărate prăbușiri ce i-au surprins în fundul pământului. Mai ales după ce au fost îngropați o dată și au scăpat, minerii învață toate secretele întunecatelor adîncimi în care trăiesc și știu să-și apere mai bine viața. Astfel, atîția dintre ei,

prinzînd din timp de veste, au putut trece de zeci de ori din abataj în abataj, ajunși pînă la călcîie de bulgării straturilor care se prăbușeau în urmă. Alții, în număr tot atît de mare și aproape tot de atît de multe ori, au fost îngropați de vii, dar au avut noroc sau au știut să se ferească și, după ce au stat o zi, două sau trei în întuneric, bătînd cu ciocanul în stratul de cărbune și auzind bătăile celor ce veneau, au fost salvați. Acestea sînt întîmplări obișnuite în viața minerilor din Valea Jiului, și ei povestesc despre ele, de multe ori cu haz, ca soldații despre luptele la care au luat parte. Dar în marea bătălie a cărbunelui, atîția alții au căzut... Sînt nenorociri în care își pierde viața cîte un singur miner, și sînt catastrofe cînd mor cîte douăzeci, treizeci de oameni deodată.

Inspectoratul Minier din Petroșani anchetează cam trei mii de accidente pe an. Din acestea, cea mai mare parte sînt degete strivite între vagonete. Dar Inspectoratul anchetează de fiecare dată, să vadă cum s-a întîmplat, în ce poziție se afla minerul și ce învățăminte se pot trage pentru viitor. De la Lonea la Lupeni, în marea bătălie a cărbunelui, sînt angajați zeci de mii de oameni și nenumărate zeci de mii de tone de fontă, de fier și de oțel, sub forma a tot felul de mașini. Pentru fiecare motor e un creier de om; pentru fiecare pîrghie, un braț; pentru fiecare pedală, osul lung al unui picior. Carnea și sîngele oamenilor se împletesc cu fierul mașinilor, formînd împreună o singură gigantică mașină: se pentru extras cărbunii; curele de transmisiune se învîrtesc, lipăind ca plescăitul din gură al unui uriaș, vagonete aleargă într-o parte și alta, cabluri de oțel suieră, lanțuri grele de fier uruie înfundat și, printre ele, în spațiul pe care îl lasă liber pentru cîteva clipe, apar mîini, brațe, trupuri și fețe omenești. Dar uneori, această masă enormă de fier și de carne, împărțită în mii de roți și mii de trupuri, își pierde sincronizarea și se în-

trepătrunde. Fierul, avînd forma unor spițe, unor cîrlige, unor tampoane, lovește oasele avînd formă de falange, de brațe, de maxilare, iar uneori de cranii, și le sfărîmă. Sîngele roșu și fierbinte țîșnește peste precizia rece și metalică a uneltelor, iar pe masa Inspectoratului Minier din Petroșani rapoartele se adună unul peste altul, cîte trei mii pe an.

Fiecare dintre aceste hîrtii înseamnă că în cuprinsul bazinului carbonifer, între Lonea și Lupeni, în ziua și la ora arătată acolo, la gura puțului sau în fundul unui abataj de la orizontul zece, cel puțin un deget a fost strivit, și sîngele roșu a țîșnit peste culoarea neagră a cărbunelui. La funicular, în atelier, la rampele de încărcare, brațe sau picioare care au întîrziat o clipă sînt surprinse de mișcarea uneltelor de fier și sfărîmate. La spitalele din Petroșani și Lupeni, chirurgii au de lucru tot timpul. Aplecați asupra rănilor, ei taie, îndreaptă și cos la loc mădularele omenești surprinse de circuitul fierului. În saloanele albe și vaste, între culori și dimensiuni de necrezut pentru viața lor, minierii așteaptă apoi cu oasele puse în ghips vremea cînd se vor întoarce în mină.

În același timp, în Atelierele Centrale, sub becuri tot atît de puternice ca și în marile săli de operație, un grup de oameni, în frunte cu inginerul, se apleacă asupra motorului bolnav, cu rănile deschise, și cu degete pricepute umblă în măruntaiele lui complicate, făcîndu-l să meargă din nou. Apoi, însoțit de o hîrtie, îl trimite iarăși în mină, între cărbunii negri, în fundul unui abataj. Iar minerul, cu biletul de ieșire din spital în mină, se îndreaptă și el spre vechiul loc de muncă. Motor și om se vor reîntîlni la orizontul zece, reluîndu-și treaba. Și astfel, cîte zece mii de trupuri omenești și cele o mie de motoare, refăcute rînd pe rînd în spitale și în ateliere, vor face să meargă mai departe uriașa mașină pentru extras cărbunii din fundul pămîntului.

Dar uneori, ceea ce li se întîmplă e mai grav, nici spitalele, nici atelierele nu mai pot face nimic. Atunci, un om și un motor sînt scoși din lucru în Valea Jiului, făcînd loc celor din generațiile următoare.

Din cele trei mii de accidente cîte au loc într-un an în Valea Jiului, cel puțin cincisprezece sînt mortale. În anii cei mai fericiți, la trei sau patru săptămîni, un om moare strivit de un bloc de cărbune sau de volantul unui motor. Acestea sînt nenorocirile obișnuite. Pe urmă, o dată pe an, sau cel mult la doi ani o dată, cînd totul pare că merge mai bine, izbucnesc catastrofele. Atunci, cîte treizeci de oameni pier într-o singură zi. Mai rar apoi, o dată la zece ani, se produc marele dezastre care înspăimîntă valea și rămîn în istoria ei. În marea explozie de la Lupeni au murit optzeci de oameni. Ei sînt îngropați împreună, în cimitirul anume făcut, pe unul din dealurile dinspre miazăzi, și căruia i se spune Cimitirul Eroilor.

Toți oamenii din Valea Jiului, angajați în greaua bătație a cărbunelui, cunosc primejdiile care îi pîndesc și, de îndată ce ajung în abataj înaintează precauți, aducînd tot timpul trunchiuri de brad, cu care armează fiecare metru străbătut. Iar flacăra lămpii mereu o privesc, să vadă dacă nu s-a strîns prea mult gaz metan. La intrarea fiecărei mine, un tablou arată forma și culoarea pe care le iau flacăra lămpii, pe măsură ce procentul gazului metan crește. Cînd a trecut de doi la sută și devine primejdios, minerii nu mai trebuie să întîrzie o singură secundă în acele locuri. Ei fug, și nu se mai întorc decît după zile sau săptămîni, răstimp în care curenți puternici de aer au fost trimiși să curețe galeriile primejduite.

Cu toate acestea, uneori dimineața pe la zece, alteori noaptea pe la trei, sirenele încep să geamă prelung, geamătul acela sinistru care înfioară întreaga vale, și atunci

toată lumea știe că încă o dată catastrofa a venit. Peste cărbunile din curtea minei, o altă masă neagră stă nemișcată : sute de bărbați și de femei, strinși la gura puțului, așteptînd. Pe rînd, copiii, frații sau bărbații lor sînt scoși afară, carbonizați. Jalea care domnește atunci în Valea Jiului întrece și înălțimea munților, și culoarea blocurilor de cărbune. În ziua aceea totul dispare, și nu mai rămîne decît plînsul femeilor, să umple dintr-o parte în alta valea. Pe urmă, din nou începe să se audă uruitul greoi de lanțuri, care arată că puțurile merg.

Despre explozii, minerii vorbesc cu fața întunecată, fără ca vreunul să facă vreodată nici cea mai mică glumă. Ele sînt primejdia ce vine pe neașteptate, într-o secundă, și din prăpădul pe care îl aduc, rar dacă scapă vreun om. Despre explozii, nu pot vorbi decît cei ce au ajuns acolo. După ce-au avut loc, să înceapă opera de salvare. Cuvintele lor rare, grele de suferința și groaza de atunci, evocă galeriile distruse, cu vagonetele proiectate la sute de metri, cu șinele smulse și răsucite în aer ca niște fire de ață. Pentru a putea merge mai departe, adeseori au trebuit să treacă peste cadavre de cai, înfundîndu-și piciorarele în maldăre de carne umflată. Și astfel, au ajuns acolo unde erau oamenii. Felul în care sînt găsiți minerii după explozie, de tovarășii lor veniți să-i scoată afară, e tot ce poate umple mai mult inima omenească de jale și de groază. Iar peste aceste înfiorate evocări, a unor brațe și cranii smulse din trup, sfărîmate, chircite, carbonizate, a unor trupuri din care nu mai curgea nici o picătură de sînge, sau a altora ce mai ardeau cu o flacără albastră, sirena își poartă mugetul ei lugubru, fluturînd încă o dată zăbranicul morții peste întreaga, tragică Vale a Jiului.

La Lupeni, lângă Cimitirul Eroilor, îngrădit cu zid de piatră, mai e încă un cimitir. În el sînt îngropați caii care

---

lucrau în galerii alături de oameni și au murit împreună cu ei, în marile dezastre ce s-au abătut peste Valea Jiului. Minerii au găsit că nu se cade să-i arunce pe maidane, și i-au îngropat lângă tovarășii lor de muncă și de moarte.

TRISTEȚEA COLONIILOR

Alături de frumusețea munților și de munca grea a minerilor, cea de a treia realitate, care caracterizează Valea Jiului și nu poate fi uitată, este tristețea coloniilor. Așa cum munții sînt frumoși în mod superb, iar munca minerilor atinge ultima limită a eforturilor umane, coloniile sînt triste, în cel mai înalt și mai acut grad de tristețe. Într-un anume fel, nimic nu poate fi mai trist pe fața pămîntului. Și oricît ai fi de pregătît, din cele auzite și universal știute despre coloniile de mineri, contactul cu ele e zguduitor, abia el reușind să-ți arate, într-o imagine nouă și dură, ce nu putea fi închipuită, adevărata și neiertătoarea lor realitate.

Iar această realitate constă în sărăcie și în tristețe. Aspră, neîndurătoare sărăcie ; și neagră, densă tristețe !

Față de tristețea mahalalelor, dezolantă sau pitorească, tristețea coloniilor nu are nici un atribut liric. Între aceste două tristeți este aceeași deosebire, și același raport de calorii ale deznădejdiei, ca între lemnul din pădure și cel pietrificat în fundul pămîntului, în milioane de ani. De aceea, tristețea coloniilor e dură, neagră, minerală.

O asemenea realitate nu poate fi închipuită ; totuși, încercați să vă închipuiți un om de cărbune, ducînd la gură, cu o mîină de cărbune, o lingură de cărbune, în

timp ce alături de el s-ar afla femeia, copiii și un câine de cărbune, strînși toți în jurul mesei de cărbune. O colonie e locul în care se desfășoară viața minerilor după ce au părăsit galeriile, dar nicăieri ca aici nu se simte mai mult prezența și domnia cărbunelui. Nu mai e doar un mineral ce poate fi evaluat în metri cubi, ci însăși substanța vieții, substituindu-se protoplasmei, devenind starea psihică, prezentă tot timpul în gesturile și gândurile oamenilor. Atît de puternic e cărbunele, și așa se reflectă în viața celor care au venit să-l scoată, înnegrind-o și mineralizînd-o.

Pentru a preveni această primejdie ar fi trebuit ca oamenii să fie înzestrați cu puternice mijloace de apărare, ar fi fost nevoie de desfășurarea unor mari forțe contrarii celor care le amenințau ființa. Ar fi trebuit zone geometrice de verdeață, lespezi albe de marmoră, ferestre largi, lumină și soare mai mult decît într-un sanatoriu, pentru a putea combate influența neagră a cărbunelui, pentru a stăvili infiltrarea lui în organismul psiho-fizic al minerilor. Dar în veacul în care a fost născocită locomotiva și s-a început scoaterea la suprafață a zăcămintelor carbonifere, totul s-a făcut în grabă, sub imboldul nestăvilit al setei de cîștig, cu o totală și flagrantă desconsiderare a ființei umane. Astfel au apărut aceste colonii, în care viața nu mai păstrează aproape nimic din ceea ce e propriu omului, ci pare o prelungire a straturilor de cărbune, cu tot ceea ce poate fi negru și dur în existența lor.

Fiind totuși vorba de oameni vii, de carne și de sînge, mineralizarea se înfățișează sub forma unei îngrozitoare tristeti, iar gradul ei nemaiîntilnit de intensitate arată nedreptatea ce s-a făcut minerilor, cînd au fost puși să scoată cărbuni, în contact cu preistoria și cu erele geologice, fără a lua măsurile pe care le impune această operație îndrăzneată și neobișnuită. A lua o întregă colectivitate umană și a o trimite în fundul pămîntului, fără

a organiza în jurul ei bunăstarea capabilă să anihileze emanațiunile primejdioase ale Miocenului, aceasta este o gravă imprudență, iar rezultatele ei se văd în tristețea neagră, în tristețea acută, în tristețea telurică a coloniilor.

Fiind construite pentru oameni, blestemul lor e de a sta împotriva a tot ce i-ar putea fi omului bucurie, libertate, fericire. De aceea vor trebui să dispară, o dată cu sistemul din a cărui rapacitate s-au ivit pe fața pământului uritind-o și înjosind speța umană.

Dar pentru ochiul care străbate coloniile, în ce fel se înfățișează această dominație a cărbunelui, această neagră influență asupra ființe'or ce și-au legat viața de exploatarea lui ? În imagini de neuitat prin tăria și neobișnuitul lor. Trecînd cu trenul prin marile gări, ați văzut desigur acea zonă a lor, întunecată și plină tot timpul de fum, în care se află depoul locomotivelor. O colonie de mineri e o astfel de pată neagră pe fața pământului, plină de fum și de miros de cărbune, în care nenumărate familii trăiesc, despărțite de restul lumii prin valuri groase de pîclă. Sînt bărbați, femei și copii, cu toate raporturile ce se pot naște între ei, dar în afară de suferință totul e redus, limitat, osificat ; rarii copaci care cresc între case arată cei mai bine transformările pe care viața le-a suferit aici : scheletici, negri, carbonizați pe jumătate.

— Pînă și vrăbiile sînt negre aici, spune într-o zi un miner tînăr venit din altă parte a țării. El însuși era negru, fiindcă abia ieșise din șut, cu fața mînjită de cărbuni, și doar cînd deschidea gura i se vedeau dinții, albi, și limba roșie, de drac.

— Cît fusesem la școală, numai după păsări mă ținusem. Ce să spun, făceam fel de fel de lațuri și eram meșter mare să le prind. Vin eu acuma aici, încep lucrul, și într-o zi le văd pe lîngă gard : negre, negre și

miitele. Măi, ce păsări să fie astea ? Nu mai le văzusem niciodată. Când colo, erau vrăbii, săracele...

Ați văzut poate felul naiv și expeditiv în care copiii de școală primară desenează o casă : două linii într-o parte și alta, închipuind pereții, acoperișul din trei linii, iar ușa și fereastra tot atât de simplu rezolvate. O colonie de mineri e transpunerea în realitate a unor asemenea desene de copii. Ca și cum ar fi fost planurile unor arhitecți, care trebuiau aidoma executate, de la un capăt la altul al străzii, și pe toate străzile, se înșiră zeci de case identice, construite după același tipar, din linii puține și sărace : pereții, acoperișul, ușa, fereastra. Ceva mai simplu, mai puțin, mai redus la ultima expresie, nu s-ar fi putut.

Dar farmecul pe care un asemenea oraș l-ar putea avea pentru ochi, prin naivitatea lui, atât cât rămîne pe hirtie, devine în realitate, atunci cînd e populat cu oameni, o tristă aglomerare de locuințe, în care viața se degradează. Chiar organizarea fericirii, după asemenea procedee, n-a dat decît întristătoare rezultate ; iar în coloniile de mineri n-a fost de standardizat decît mizeria. Așa se face că, pe cînd fiecare dintre aceste case e, fără îndoială, mai confortabilă decît atîtea bordeie aflate pe întinsul țării, în sate sau în mahalale, totuși nicăieri sărăcia și tristețea nu par mai adînci și mai greu de suportat decît în aceste aliniate colonii de mineri. Dintre uneltele care pot face mult rău omului, echerul și rigla trebuiesc mînuite cu multă prudență, atunci cînd vor să intervină în viața lui, pentru a o organiza. Omul e o ființă complexă, și atunci cînd se trag în jurul lui linii menite să-i cuprindă viața, pentru a compensa această delimitare e nevoie ca ele să fie bogate, mărețe, somptuoase chiar. Nicăieri mai mult, ca în preajma minelor de cărbuni, n-ar fi fost nevoie de așezări omenesti în felul cetăților elene, în care omul se regăsea cu întreaga lui frumusețe și demnitate.

Dar așa cum au fost construite în veacul rapace scurs de la născocirea locomotivei, coloniile de mineri n-au făcut decît să degradeze mulțimile umane care au avut nefericirea să le locuiască. De aceea s-au și bucurat, în toată lumea și în toate timpurile, de o atît de tristă celebritate.

În Valea Jiului, în cele cinci mari centre de exploatare, sînt cîteva zeci de colonii, iar tristețea și mizeria lor, pornind de la Lonea, unde sînt mai atenuate, se accentuează spre apus, pentru a atinge cel mai înalt grad de intensitate la Lupeni, în colonii al căror nume, pentru sute și sute de oameni, înseamnă întreaga lor viață : Sfîntul Ștefan, Central, Optzeci de case, Lopștein, Jiu, Braia, Cox, Brazilia. Fiecare din ele reprezintă o nouă treaptă a sărăciei și a tristeței, și fiecare din ele are în urmă o poveste. De ce, de exemplu, acelui grup de case de la marginea Lupenilor, mereu învăluit în ceață, încît abia se zărește, i se spune Brazilia ?

— Ehei, săracii, după primul război erau acolo vreo patruzeci de inși și au tot vrut ei să plece în Brazilia...

Dar n-au plecat. Coloniei i-a rămas însă numele visului pe care l-au nutrit o vreme.

Pentru a intra în vorbă cu oamenii, nicăieri nu-i poate fi mai ușor unui străin decît într-o colonie de mineri. E de ajuns să te oprești, să întrebi ceva un copil, numai decît se adună o droaie ; apoi o ușă se deschide și apare o femeie, iar în urma ei altele, cu copii în brațe sau de poale și, în scurtă vreme, ești înconjurat de jumătate din colonie, primind la fiecare întrebare despre viața lor cîte zece răspunsuri, din zece guri diferite, care se întrec să te edifice. În privința aceasta mai ales, minerii au încetat să mai fie țărani, adică prudenți, tăcuți, plini de rezervă. E drept că și mizeria aici e de altă natură, atît de asemănătoare cu a unui ghetou. Fiecare dintre aceste femei își strigă suferința și sărăcia, te trage în

casă pentru a-ți arăta pereții goi, paturile mizere, cu o singură țoală sub care mai dorm cîțiva copii, și mai ales dulapul în care ar trebui să fie mîncare și nu e nimic.

Dar trebuie recunoscut că, la același nivel de sărăcie, sînt femei aprige care îi dau pe cît e cu puțință un aer de curățenie, pe cînd în casa altora mizeria ia forme atroce și respingătoare. Copii cu cămăși mai soioase decît o cîrpă de bucătărie, cu picioare rahitice pline de răni, cu pîntecul diform, mînjiți pe față cu cărbuni și cu propriile escumente, sub privirile mamei, care nu mai știe unde îi e capul, un cap murdar, speriat și năuc, de mizeria care crește din toate părțile. Atît de curate sînt progeniturile tuturor animalelor de pe fața pămîntului, gîngășii miei, iezi și viței, pe cînd copiii omului, doar ei, se bălăcesc în această dezgustătoare și degradantă murdărie.

Din aceste triste așezări omenști, bîntuite de sărăcie, de foame și de mizerie, pornesc minerii de trei ori pe zi, de cîte ori sună sirena, la șase dimineața, la două după amiază și la zece seara, pentru a coborî în fundul pămîntului, în galeriile adînci, la munca grea care îi așteaptă. Și după ce, în întunecimea și în căldura de iad a abatajelor, au doborît mari maldăre de cărbune, aici se întorc, în aceste nefericite locuințe, să se spele, să mănince și să doarmă, pentru a fi din nou gata cînd sirena va suna schimbul lor. După slănină, de nimic mai mult n-ar avea nevoie minerii ca de săpun, dar, ca și slăcina, tocmai săpunul e acela pe care războiul l-a făcut să dispară.

Oamenii sosesc, negri ca niște diavoli, cu fața suptă și cu ochi albi de stafii, cu barba crescută în timpul sutului, plină cu praf de cărbune și sudoare, încît stă pe fălcile lor ca un noroi negru, cimentat. Numai soldații care au trăit în tranșee, ca niște cîrțițe, și au dat o grea bătălie, mai pot avea asemenea capete minerale. Hai-

nele le sînt zdrențuite, cu zeci și zeci de petice, dar unora tot li se zăresc genunchii sau bucăți mari din trup, uneori învinețite de frig, prin găurile ce n-au mai putut fi cîrpite. La fel îmbrăcate, cu pantaloni și cu o haină bărbătească, se întorc femeile : fetele minerilor sau acele neveste cărora le-au murit oamenii în accidente și-au căpătat de lucru la suprafață.

La Petroșani, la Lupeni și la Aninoasa, peste multe colonii trec liniile funicularului, și corfele clămpănesc tot timpul deasupra caselor, ca niște corbi de fier. Iar sirena, începînd de la patru dimineața și pînă la zece seara, umple aerul cu geamătu-i prelung, aducînd de fiecare dată în sufletul oamenilor sentimentul vieții aspre, lipsită de orice îngăduință, pe care o trăiesc.

Nașteri, logodne, nunți, înmormîntări și toate celelalte evenimente ale vieții se petrec în acest peisaj întunecat, de cărbune, din care oamenii n-au cunoscut pînă acum decît un singur mijloc de evadare : alcoolul. Singură băutura tare, care arde gîtlejul, îi poate face să uite cît de negru e cărbunele și cît de negre sînt coloniile, în ale căror case, cu o singură odaie și bucătărie, dorm uneori cîte zece copii, înghemuiți în două paturi, împreună cu părinții, sau uneori pe jos, de-a dreptul pe podele, așa cum i-am văzut cu propriii mei ochi.

Dar tot cu propriii mei ochi, plini de uimire și reconfortați, am văzut desprinzîndu-se din întunecimea acestor colonii cîte o fată de miner de șaptesprezece ani : lujer de floare, fruct de măr domnesc, plină de grație și de farmec, biruitoare prin mers și prin surîs împotriva tristetei și a mizeriei din jur, arătînd că ele pot fi anihilate de marile rezerve de frumusețe și lumină cu care ființa umană e înzestrată.

Pornind de la această dată fundamentală, în anii ce vin, cu stăruință și patos revoluționar, va trebui desființat blestemul care de la început a apăsat existența

minerilor. Va trebui distrusă tristețea coloniilor, a acestor așezări omenești care reprezintă tot ceea ce a putut apare mai urît și inuman pe fața pămîntului, în epoca de exploatare fără scrupul și de desconsiderare a ființei umane, pe care am străbătut-o. Și poate, în opera aceasta, nicăieri oamenii nu vor fi mai ajutați de natura augustă și reparatoare, depozitară a echilibrului și a marilor legi cosmice, ca în Valea Jiului. Pentru că nicăieri ca în această vale, străjuită de munți și dealuri ce-i dau și măreție și o dulce frumusețe, natura nu poate să adreseze omului o mai stăruitoare invitație la demnitate și fericire.

Acestei invitații va trebui să i se dea urmare.

Va trebui adusă, în viața minerilor, bucuria care domnește în jurul lor, în cantități suficiente să facă fericirea unui popor întreg.

Va trebui adusă în viața minerilor toată lumina și toată măreția ce învăluie valea, pe fundul căreia ei atît s-au chinuit.

Va trebui adusă în viața minerilor bucuria de a trăi, acea mîndrie de a fi oameni liberi, acea liniște senină în fața lumii, pe care au pierdut-o în ultimul secol, dar pe care o vor putea regăsi la oamenii de pe marginea munților, fiindcă, în singurătatea lor, urmașii dacilor au păstrat-o.

ÎNCHEIERE

LA OAMENII DIN VALEA JIULUI

Ceea ce e surprinzător în Valea Jiului, într-un grad nemaîntilnit în nici o altă parte a țării noastre, în care asemenea aspecte abundă, este întrepătrunderea formelor de viață modernă, industrială, cu formele străvechi și uneori arhaice în care continuă viața băștinașilor. Și în Prahova se pot vedea, alături de siluetele sondelor, lanuri de porumb, și e ceva obișnuit ca tractoarele să întilnească pe drum turme de oi. Dar și îmbrăcămintea și spiritul oamenilor care reprezintă trecutul, influențate de apropierea rafinăriilor și a schelelor petrolifere, sînt mult evolute, încît nici o deosebire flagrantă nu vine să izbească ochiul între Țintea, Băicoi, Cîmpina și Moreni, unde viața sondelor s-a impus pe deplin.

În Valea Jiului însă, băștinașii reprezintă forme de viață atît de vechi, încît deosebirea dintre ele și aspectele industriale ale văii nu numai că nu poate fi trecută cu vederea, dar este una din trăsăturile caracteristice — mai mult: dominante — ale acestor locuri. Chiar dacă valea n-ar fi plină de huietul ei industrial, chiar dacă de la un deal la altul n-ar trece linia funicularului și din adîncimea pămîntului ascensoarele n-ar zvîrli afară cohortele negre ale minerilor, dacă n-ar fi aici decît munții, apele și pădurile, și încă întilnirea ace-

tor oameni ar fi un spectacol deosebit, capabil să surprindă și ochiul și spiritul. Pentru că, fără îndoială, în puține locuri ale țării noastre formele de viață au rămas atât de neclintite ca în această parte a Hunedoarei. Iar ultimul secol, de viață industrială, cu nimic n-a putut să le influențeze. A întâlni în același loc, în cuprinsul strict al aceluiași metru pătrat, formele actuale ale vieții și acela care a fost cu sute de ani în urmă, iată ceea ce surprinde din capul locului și continuă să surprindă pînă la urmă pe cel ce străbate Valea Jiului.

Pretutindeni, cele două forme de viață se întîlesc, iar deosebirea dintre ele este tot ce poate fi mai izbitor. Alături de stîlpii de înaltă tensiune, de locomotivele electrice, de trenurile negre cu cărbuni, de toată forfota minelor, vechii locuitori ai văii își duc mai departe viața, făcîndu-se că nu văd, sau nevăzînd, în adevăr, nimic din ceea ce se petrece în jurul lor. Urmași direcți ai dacilor, a căror vestită cetate își dezvăluie ruinele nu depărte de aici, locuitorii de astăzi din Valea Jiului sînt, fără îndoială, numai cu foarte puțin deosebiți de asprii lor strămoși. Pe lîngă transformatoarele de zeci de mii de volți, trec cu turmele lor de vite ca pe lîngă o stîncă oarecare a muntelui. Tot așa trec pe lîngă înaltele piloane de fier care susțin linia funicularului, sau pe lîngă porțile minelor, a căror viață și huiet neînterupt pare că nu-i privește. Acesta e răspunsul ce se desprinde din toată atitudinea lor, din felul în care pășesc sau își poartă umerii: Pe noi nu ne privește. Și astfel vremea a trecut peste ei, și secolele mai de demult, și ultimul secol, neputînd să-i clintească.

Îmbrăcați în costume aspre de lînă, pe care și le fac singuri, cu pălării sau cu căciuli enorme în cap, cu fețe nemișcate și solemne, uneori cu mustăți mari, groase, și întotdeauna cu părul adunat în plete la ceafă, înfățișarea acestor oameni e adeseori măreață și arată

din prima clipă că, în afară de munți, ei nu sînt dispuși să lege cu nimeni prietenie. În zilele de tîrg, coboară în Petroșani, și pot fi întîlniți pe străzile orașului, în forfota lui neagră; acum mai ales par niște stînci neclintite, în jurul cărora degeaba dau năvală apele. Cu umerii largi și țepeni, cu statura înaltă, cu asprul suman curgîndu-le pînă la călcîie, proptiți în toiagul de păstori, ei privesc toată frămîntarea orașului, enigmatici ca niște sfînci, și nimic nu pare mai greu de știut decît gîndurile ce le va fi trecînd prin cap, decît felul în care se va fi reflectînd în mintea lor așteaptă lume agitată ce-i înconjoară și de care se țin departe, cu o tărie de cremene. Fără îndoială, în atitudinea lor pot fi găsite filioanele secrete care au îngăduit poporului român să dăinuiască pe aceste pămînturi, împotriva tuturor vitregiilor.

Dacă urmașii dacilor au atîtea asemănări cu munții, pe marginea cărora își pasc turmele, în schimb, cît de agitată și de chinuită a fost în ultima sută de ani viața oamenilor care, pe fundul văii, și-au legat destinul de exploatarea cărbunelui.

Sînt aici o sută de ani de istorie a capitalismului, îndrăzneț și întreprinzător, plin de contradicții, deschizător de noi orizonturi și asasin al mulțimilor pe care le-a chemat la viață, aducător de bogăție și, în același timp, de deznădejde și neagră mizerie. Cele două forme de viață au stat atît de aproape una de alta, parcă pentru a arăta mai bine cît de dureros era contrastul între vechea lume neclintită și aceasta care se năștea, în atît de mult sînge, cu atît de multă suferință. Ocrotiți de munți, urmașii dacilor au avut poate dreptate să privească plini de neîncredere la acest început de viață, care aducea cu el atît de multe nenorociri. Acolo, bătuți de ploi și de vînt, traiul lor era destul de sărac, dar cunoștea totuși o liniște măreață, așa cum era le-

gat doar de creșterea ierbii și de rotirea constelațiilor pe cer, pe cînd hrana oamenilor din vale se hotăra la Bursa din Budapesta și pe piața mondială a cărbunelui. De aceea, acolo în vale, marea mulțime de oameni negri, venită în ultima sută de ani să lucreze în fundul pămîntului și să locuiască în casele triste ale coloniilor, a fost zguduită în acest răstimp de toate convulsiunile și a cunoscut toate relele secolului nostru : și foamea, și șomajul, și grevele, cu consecințele lor de pînă acum : represiuni, adeseori sîngeroase. -

Sub privirile vechilor locuitori ai văii, oamenii care au venit să scoată cărbuni s-au frămîntat îndelung, ca un fluviu negru și învolburat, între maluri strîmte de piatră. Izvorul lui urca în urmă cu un secol, în vremea cînd spiritul de investiții al capitalismului modern a nîtlit, între Parîng și Retezat, straturile de cărbune care dormeau în fundul pămîntului, de milioane de ani. De atunci a început o altă istorie în Valea Jiului.

Așa cum apele ce-au năvălit aici pe vremuri aduceau ierburi și lemne care aveau să fie prefăcute în cărbune, epoca industrială ce începu, ca un nou ev geologic, făcu să alunece în partea aceasta mii și mii de oameni, al căror destin fu un zbucium neînterupt. E poate o simplă suprapunere de evenimente, dar ea are forța unui enorm contrapunct istoric, faptul că în Valea Jiului s-au ivit, la milioane de ani după cataclismele și dezastrele geologice ale Miocenului, cataclismele și dezastrele sociale ale Locomotivei.

Dar așa cum mișcările tectonice ale pămîntului au făcut cu puțință prefacerea vechilor păduri în cărbuni, pregătind din vreme materialul necesar erei noastre industriale, o dată cu începutul ei, frămîntările sociale au pregătit, prin zguduirii dramatice, masa de oameni menită să facă istoria timpurilor viitoare. Pentru că în Valea Jiului, în locuri predestinate și pline de măreție,

aceste două fapte capitale s-au petrecut : cu milioane de ani în urmă s-au frământat munții și s-au ivit cărbunii, cu un mult mai mare număr de calorii, iar în ultimul secol, s-au frământat oamenii și a apărut o nouă clasă socială, cu o mult mai mare forță de luptă și cu un mult mai mare patos revoluționar.

Puțin după 1840, când s-au descoperit în Valea Jiului primele zăcăminte de cărbuni, începe agitata ei istorie socială. Fiind nevoie de brațe de muncă, târgul de oameni s-a deschis, și ei n-au întârziat să sosească din toate colțurile imperiului austro-ungar, întins peste altele națiuni, încât dintre granițele lui, au putut veni pe rând : români, cehi, polonezi, unguri și italieni. Urmași ai acestora trăiesc și azi în valea unde strămoșii lor au sosit atrași de mirajul unei vieți mai bune. În ultima sută de ani a fost în această vale un uriaș du-te vino, un neîntrerupt flux și reflux de oameni. Pe peronul gării din Petroșani au coborât, în dimineața cețoasă, tineri ingineri cu un geamantan în mână, iar alături de ei oameni cu opinci în picioare și cu desaga pe umeri. Au sunat la poarta minelor, iar fundurile flămânde ale pămintului i-au înghițit pe toți. Unii dintre ei mai lucrează și astăzi în abataje, alții au fost îngropați de galerii, alții au fost duși, cu mâinile legate, de jandarmi.

Pentru că de la început între acești oameni și Societatea care exploata cărbunii nu a fost pace. Uneori, li se spunea că-i vorba să se introducă o perfecțiune tehnică, de pildă un nou sistem de armare a abatajelor — și minerii îl acceptau, dar la sfârșitul săptămânii își dădeau seama că au muncit mai mult și s-au ales cu mai puțin, fiind amenințați să moară de foame. Atunci greva începea. De o parte, Societatea cu toate forțele și rezervele ei, de cealaltă parte, minerii, masă de oameni plină de amărăciune și deznădejde.

Alteori însă, avangardă a reformelor sociale și a unor timpuri mai bune, treceau ei la atac. Pentru ziua de opt ore s-a dat între Parîng și Retezat o bătălie cu proporții de epopee. Din 1906, cînd această idee și-a făcut apariția în Valea Jiului, sperînd groaznic Societatea, an de an o nesfîrșită mulțime de oameni s-a zbuciumat la picioarele munților, ca valurile unei mări mereu respinsă de stînci și mereu reîntorcîndu-se să cucerească țărnul însoțit al celor opt ore de lucru.

El a fost în cele din urmă cucerit, dar Valea Jiului tot n-a cunoscut pacea. Concedieri, reduceri de salarii, mizeria din colonii au ținut mereu învolburat acest fluviu negru de oameni. Criza mondială din 1930 a avut în Valea Jiului repercursiuni cum nu se poate mai tragice. Șomeri, mai mult de jumătate, minerii au devenit o masă de oameni flămîndă, zdrențuită și disperată. Atunci, au născocit ei acel atroce mijloc de sinucidere : s-au așezat cu pîntecul pe un cartuș de dinamită și i-au dat foc.

Dar amintirea cea mai dureroasă e a oamenilor împușcați fiindcă au vrut dreptate.

Sînt multe lucruri de văzut în Valea Jiului. Sînt cele o mie și o sută de motoare, învîrtindu-se cu mii de rotații pe minut, punînd în mișcare lanțurile fără sfîrșit care tîrăsc cărbunii spre rampa de încărcare, și sîrma funicularului care îi poartă prin aer. E, la gura puțurilor, între linii, un mic monstru mecanic care, ori de cîte ori se ivește un vagonet, se repede asupra lui să-l împingă în ascensor, lovindu-l ca un berbec furios, într-un groaznic zornăit de fier. Tot la gura puțului, în sala mașinilor, se află tahograful, pe a cărui diagramă poate fi urmărită toată activitatea ascensorului în 24 de ore : cînd a mers cu patru sau cu șaisprezece metri pe secundă, după cum a dus oameni sau cărbuni, și cînd a stat locului, chiar o secundă. Mai sînt, pe muchea

dealurilor, capetele de întindere ale funicularului: după cum se încarcă linia, greutatea cilindrice de cincizeci de mii de kilograme saltă în sus și în jos, ca plămîinii unui uriaș. Sînt apoi locomotivele electrice, liniile de înaltă tensiune, cazanele cu aer comprimat, stivele uriașe de lemne ce vor fi coborîte pentru totdeauna în fundul pămîntului, pe cînd la suprafață țîșnesc din gura ascensoarelor vagonetele cu cărbuni: o tonă, zece, o sută, o mie, cinci mii de tone în fiecare zi; iar trenurile le încarcă și le duc, oră de oră, fiindcă altminteri valea s-ar umple cu munți de cărbune.

Dar sînt în Valea Jiului și alte lucruri, uneori tot atît de negre ca și cărbunii, sau poate și mai negre. Este, de exemplu, haina pe care într-o dimineață cu soare Sighetti Iuliana o scoate afară, la aer.

— E haina bărbatului meu. Cu ea l-am găsit atunci, cînd l-au pușcat în curtea uzinei. Am luat-o și o păstrez.

Atunci, în timpul mării greve din 29, doisprezece mineri au fost împușcați în curtea uzinei din Lupeni, într-o dimineață de august. Unul dintre ei, bărbatul Iulianei, purta haina aceasta.

Sub lumina blîndă a soarelui de toamnă, așezată pe speteaza unui scaun, haina pare un obraz omenesc, boțit și negru. În postavul ieftin, gaura glonțului se vede între umeri, cu puțin sînge încheșat pe margini. Mă apropiu sfios și o ating. Așadar, pe aici a fost curmat, în acea neagră dimineață de august, firul unei vieți. În această haină aspră a murit, pentru dreptatea clasei sale, unul din minerii Văii Jiului.

În buzunarele hainei, Iuliana a găsit cîteva firimituri de cărbune. Fiindcă erau ude de sîngele bărbatului ei, s-a gîndit să le păstreze — și, dintr-o cutie veche de chibrituri, mi le răstoarnă în palmă.

— Vă salut, mineri din Valea Jiului...

În acea clipă, cea mai grea dintre toate, vîlul negru

care îmi învăluia inima de cînd mă aflam printre mineri s-a rupt, și iarăși a izbucnit în mine, mai fierbinte decît oricînd, glasul cu care îi salutasem cîndva pe malul mării.

— Vă salut, mineri din Valea Jiului, și vă vestesc că sfîrșitul suferințelor voastre e aproape. Nici cînd în viața omenirii n-au încolțit sîmburi atît de puternici ai unui nou ev de libertate, și fericire : nucleul descătușat al atomului și aceste grăunțe de cărbune stropite cu sînge omenesc.

— Vă salut, mineri din Valea Jiului, și prin voi salut minerii din lumea întregă...

1945—1946.

ÎN IUGOSLAVIA

STRĂBĂTÎND IUGOSLAVIA

Pe cînd străbăteam, în cursul acestei toamne, Iugoslavia, cîteva impresii fugare începură să trezească în mintea mea amintiri despre o călătorie pe care o făcusem, cu mulți ani în urmă, în Spania. Treptat, aceste impresii se înmulțiră, îndemnîndu-mă la numeroase asociații între cele două țări încît, pînă la urmă, ele îmi apărură în multe privințe asemănătoare.

Nicicînd, pînă la această călătorie, o asemenea apropiere nu avusese loc în spiritul meu. Știam locul deosebit pe hartă al celor două țări, și deosebita origine și istorie a popoarelor lor. De aceea, n-a putut fi vorba de verificarea unei ideii mai vechi, fie chiar numai din ajun, ci pe măsură ce primeam impresii din afară, ea a început să prindă contur, impunîndu-mi-se în cele din urmă, definitiv.

M-am bucurat atunci de descoperirea pe care o făcusem și care, venită dintr-o acumulare de emoții, s-a transformat la rîndul ei într-o emoție mai mare și unică, sub ale cărei vibrații s-a desfășurat apoi întreaga mea călătorie în Iugoslavia.

Nimic nu mi-ar fi mărit într-atît pătînta de a înțelege și iubi o țară, ca apropierea aceasta, neașteptată și surprinzătoare, dintre oamenii și pămînturile pe care le

vedeam și acelea pe care le cunoscusem mai demult, fiindu-mi apoi tot timpul prilej al unor neobosite nostalgii. De altfel, cred că nimănui Iugoslavia nu-i poate rămâne indiferentă, prin peisajele ei superbe și virgine, prin oamenii ei entuziaști și serioși, prin ceea ce s-a petrecut acolo în timpul războiului și prin ceea ce se petrece acum.

Mă aflam la Sarajevo, când mi-am dat pentru prima oară seama de nebănuita asemănare a Iugoslaviei cu Spania. După capitala țării, aglomerată și fără o unitate de stil, cu numeroasele case moderne înălțându-se în locul celor vechi, cu colțuri arhaice alături de altele cu aspect de metropolă, Sarajevo mi s-a arătat ca pe vremuri Sevilla : la câteva sute de kilometri spre sud, în alt climat, un oraș vechi, de un extrem pitoresc, în care nenumărate tradiții stăpînesc oamenii, iar viața curge în ulițe înguste și întortochiate, mai mult la umbră decît la soare. N-avea importanță că la Sevilla băteau tot timpul clopotele bisericilor, iar la Sarajevo se ridicau spre cer turlele a cel puțin douăzeci de moschei ; că la Sevilla femeile calcă mîndru, cu capul împodobit de o superbă coafură, iar în capitala Bosniei au fața acoperită și trec pe lîngă ziduri, fără zgomot, alune-cînd ca niște fantome ; după o oră, întreaga ambianță, din care nu lipsea o undă de lascivitate, mi-a adus aminte orașul andaluz și m-a făcut să mă gîndesc că Sarajevo este Sevilla Iugoslaviei. Puțin mai tîrziu, pătrunzînd în sala cea mare a primăriei, evidentul ei stil maur, cu numeroase coloane copios ornamentate și cu pereții dantelați ca o lucrătură de traforaj, mi-a adus aminte nu numai de Sevilla, ci și temeiturile acestor apropieri.

Ca și Spania în timpul prinților mauri, regiuni întregi din Iugoslavia au stat sub stăpînire turcească — și urmele acestor cuceritori asiatici au rămas. Dar ele s-au

păstrat nu numai în arhitectura unor edificii sau în atmosfera generală a orașelor.

De pildă, e foarte obișnuit să se cînte în Iugoslavia și cel mai des se aud cîntece de partizani. Se cîntă acolo unde te-ai aștepta mai puțin. În compartimentul de clasa întâi a trenului rapid, un ofițer tînăr privește munții prin fereastră și îngîmă un cîntec de partizani. În sala unui mare restaurant, sub lumina puternică a candelabrelor, zece bărbați stau la o masă și, privindu-se unii pe alții, în lumina ochilor, cîntă un cîntec de partizani. Un automobil coboară în goană serpentinele Muntenegrului, și toți călătorii, împreună cu șoferul, se leagă în melodia unui cîntec de partizani.

Dar cel mai mult se cîntă pe șantierele tineretului. S-ar spune că nimic n-ar putea întregi mai bine tumultul și spiritul în care se lucrează acolo, decît cîntecele de partizani, cea mai recentă expresie a eroismului popoarelor iugoslave. Și totuși, în aceste cîntece ale unor inimi fierbinți și viteze, răzbat intonații de o ciudată tărăgăneală. Cu zece ani în urmă, atît de surprins fusese să le descopăr în cîntecele spaniolilor, dincolo de Pirinei, în extremitatea occidentală a Europei.

Ca și în cîntecele spaniole, vechea influență a lumii arabe răzbate în cîntecele partizanilor iugoslavi. Pentru cei ce străbat această țară e cum nu se poate mai interesant să constate că tineretul ei construiește cu ardoare o lume a viitorului. O lume industrială, dar că în cîntecele oamenilor cu mîna pe volan sau pe pîrghii de oțel revine tot ceea ce a fost primitiv și asiatic în trecutul patriei lor.

Așadar, ascultînd cîntecele partizanilor iugoslavi, pentru a doua oară, în nenumărate locuri, mi-am adus aminte de Spania. Apoi, asemenea prilejuri s-au ivit din nou, cînd mă așteptam mai puțin, fie în fața unui sat cu case de piatră, fie în fața unei poteci înguste pe care un catîr cu samarele încărcate venea dinspre munte,

încît din toate aceste asemănări s-a țesut, în spiritul meu, o întregă rețea de corespondențe între cele două țări, iar pînă la urmă ea s-a transformat într-o viziune de ansamblu.

Desigur, în istoria acestor țări sînt deosebiri fundamentale. Pe cînd iugoslavii au trăit tot timpul în sărăcie pe teritoriul lor, spaniolii au avut un imperiu colonial, o flotă care a luat parte la descoperirea și cucerirea lumilor noi, o castă de aristocrați plină de strălucire și dinastii ambițioase ce s-au amestecat în istoria europeană. Dar aceste deosebiri de mare însemnătate privesc mai ales clasele conducătoare. Țările în sine, și popoarele lor, au mai mult asemănări decît deosebiri.

Mai întii sînt munții. În Iugoslavia, poate mai mult decît în Spania, poți merge zile întregi, chiar cu automobilul, numai între munți. De pe coama celui mai înalt, de la un orizont la altul, nu se vede decît o lume de piatră, încremenită. Așa încep de la sud de Belgrad și se duc pînă în Macedonia și Muntenegru, iar spre vest pînă la Marea Adriatică, deasupra căreia își ridică înălțimile pustii. Pe acest vast teritoriu de piatră, în cea mai mare parte lipsit de vegetație, un popor întreg își are leagănul și își duce viața în aspră sărăcie. În Spania sînt nenumărate provincii asemănătoare. În acești munți sălbatici, acoperind o însemnată parte din suprafața țării și determinîndu-i cu forță caracterul, stă cea mai mare asemănare dintre Spania și Iugoslavia.

Dar la fel ca în Spania, și în Iugoslavia sînt provincii roditoare. Estramadurei și Andaluziei îi corespunde cîmpia întinsă a Voevodinei, în timp ce pe coasta dalmată cresc smochini, lămii, măslini și portocali. Însă oamenii care au făcut istoria țării și i-au imprimat caracterul național trăiesc în centrul ei, în regiunea cea mai aspră. Castilia cu oameni sobri și gravi, a căror limbă face legătura întregii populații iberice, are atîtea asemănări cu Serbia și cu rolul ei în coeziunea po-

poarelor iugoslave. Din Belgrad, trecutele stăpîniri auto-crate asupreau feluritele provincii, opunîndu-se celei mai mărunte veleităţi de autonomie, aşa cum Madridul proceda cu Catalonia sau Ţara Bască.

Toate aceste asupriri ale capitalei monarhiste au sfîrşit prin a crea în ambele ţări un viu spirit republican. În Spania, după bătălii îndelungi şi sîngeroase, el e încă zăvorît. Dar în Iugoslavia a biruit, organizînd popoarele acestei importante părţi din Peninsula Balcanică într-o federaţie de republici care pune capăt disensiunilor din trecut.

Însă cea mai pasionantă asemănare dintre Spania şi Iugoslavia stă în fervoarea care animă popoarele lor. Şi spaniolii şi iugoslavii au inima fierbinte. Atunci cînd e vorba de dragoste faţă de patrie, de libertate şi de onoarea personală, inima lor e fierbinte, incandescentă aproape. Ca şi atunci cînd pornesc la o acţiune îndrăzneată şi generoasă. Din acest spirit înflăcărat, comun ambelor popoare, spaniolii s-au bătut trei ani pentru libertatea lor, iar iugoslavii au format armata de partizani cu care şi-au eliberat ţara de hitlerişti.

În toate oraşele Iugoslaviei, pe clădirile marilor instituţii, e prinsă stema republicii federale. În centrul ei cinci torţe aprinse, reprezentînd cele cinci republici care alcătuiesc federaţia, se unesc într-o singură flacăra. Am contemplat adeseori cele cinci flăcări roşii, unindu-se şi arzînd împreună, şi m-am gîndit cît de pur şi de bărbătesc este acest simbol. Cred că numai spaniolii ar mai fi putut pune pe stema ţării lor o flacăra, pentru a arăta felul liber şi mîndru în care vor să trăiască.

VITEZĂ, SIMULTANEITATE ȘI VOLUNTARIAT LA ZELEZNIK

La Zeleznik, la cincisprezece kilometri spre sud de Belgrad, tineretul iugoslav construiește o mare uzină. Când te îndrepti spre locul acela, de departe se zăresc deasupra clădirilor nenumărate drapele fluturînd în vînt. Acolo, domnește tot timpul un aer de sărbătoare și de biruință. E, fără îndoială, un fel nou de a construi o uzină, acela după care zidurile Zeleznikului se ridică spre cer. Cum ? Toate dintr-o dată, cu mare viteză, și în plin entuziasm.

Acestor elemente mai trebuie să li se adauge încă unul : voluntariatul. Majoritatea celor care înalță uzina au venit să lucreze fără plată. Așadar, simultaneitatea, viteza, entuziasmul și voluntariatul caracterizează construirea uzinei de la Zeleznik și îi dau dreptul ca peste zidurile ei să fluture nenumărate drapele.

Sau eu sînt atît de bătrîn, sau industriile pe care le cunosc sînt atît de tinere, încît am asistat la nașterea multora dintre ele. În jurul Ploeștilor mai ales, după primul război mondial, am văzut ridicîndu-se unele fa-

brici. Cîndva, într-o seară de primăvară, sosea o căruță cu scînduri care erau descărcate în plin cîmp. În ziua următoare mai soseau două căruțe. S-ar fi putut crede că se va ridica acolo o casă. Atîtea se ridicaseră în felul acesta, și nimic nu arăta că ar putea fi vorba de altceva.

Mai tîrziu, îmi dădeam seama că prima căruță cu scînduri pe care o văzusem fusese, de fapt, actul de naștere al unei noi industrii. Dar cît de mult timp trebuise pentru asta ! Cîteva zile scîndurile rămăseseră singure, în cîmp. Apoi, venise un paznic care ziua dormea pe ele, iar noaptea făcea de veghe, aprinzînd un foc de vreascuri. În cele din urmă, se ridica o baracă. În jurul ei se adunau treptat cîteva oameni, formau un grup și începeau primele lucrări : nivelarea terenului. După cîteva săptămîni, primei barăci i se mai adăuga una. Apoi, treptat, în cîteva luni se ridica o clădire de zid.

După aceea, o vreme putea să nu se mai întîmple nimic. Primii lucrători plecau și nu mai rămînea decît paznicul, pe lingă care se pripășea uneori un cîine. Treceau săptămîni sau luni întregi. Uneori, paznicul rămînea fără leafă. Se afla că acei care începuseră construcția se certaseră între ei, sau folosiseră banii în altă parte și căutau un nou asociat, sau pe cineva care s-o cumpere. În cele din urmă, o bancă era cointerесată și lucrul reîncepea. Erau aduse primele mașini, instalate în clădirea de zid și o sirenă suna ora de intrare la lucru. Anul următor se mai ridica o clădire, iar un an mai tîrziu încă una. Apoi, în urma unei noi combinații financiare, abia în al patrulea an era construită o mare hală, se aduceau mașini moderne, iar fabrica se transforma într-o adevărată uzină. Mult mai tîrziu, după alt număr de ani, cînd industria intra într-un concern și lucrurile mergeau bine, apăreau în cadrul ei cîteva realizări timide, de ordin social : o infirmerie, o baie, sau o colonie de locuințe pentru muncitori.

Și iată acum Zeleznikul crescînd din toate părțile spre cer. Într-o sută de puncte ale șantierului, o sută de acțiuni diferite, de pe urma cărora oră de oră, uzina crește, se încheagă, își precizează conturul. În orice parte îți întorci ochii, se petrece ceva, și pînă îi aduci la loc, situația e schimbată : zidurile sînt mai înalte, pilonul de fier a fost înhățat de o macara și plutește în aer, șanțul e gata, maldărul de cărămizi a dispărut. Din toate colțurile, uzina se înalță dintr-odată.

La Zeleznik, de zeci de ori am rostit cuvîntul acesta, pentru a-mi aduce la cunoștință mie însumi ceea ce se întîmpla. Pentru că, pe o întinsă cîmpie, o mare uzină creștea din pămînt, iar nenumărate faze ale construcției, care ar fi trebuit să fie succesive, erau simultane : în unele locuri terenul era abia nivelat, dar în altele, ziduri masive se și ridicau spre cer ; în unele locuri se mai săpau gropi pentru fundații, dar în altele se și instala acoperișul, încît de jur împrejur, privirile vedeau cum uzina se ridică pretutindeni și dintr-o dată. Acest cuvînt părea că e singurul în stare să redea grandoarea și elanul acțiunii de pe urma căreia se naștea Zeleznikul.

Cu cîteva luni în urmă nu fusese aici decît cîmpul gol, iar acum două mari hale își înalțau scheletele de fier. În partea de sud, unde se afla un mic deal, terenul mai era nivelat pentru viitoarele construcții, în timp ce în una din hale, terminată pe un sfert, cu pereți și cu geamuri, pe cînd restul n-avea nici acoperiș, se instalau primele mașini menite să dea naștere altor mașini. Zeleznik e o uzină de mașini-unelte, care vă produce utilaj pentru toate celelalte fabrici și uzine, devenind astfel părintele industriei iugoslave. De pe acum, numele lui are o rezonanță majoră.

Interesant e faptul, cînd anii vor trece, sortit să devină legendă, că la construcția acestei uzine ce va produce mașini, participă foarte puține mașini, cea mai mare parte din treabă făcîndu-se, ca pe mai toate șantierele Iugoslaviei, cu brațele. Cu brațele și cu un val de entuziasm patriotic ce se arată în stare să schimbe fața țării. Așa se face că la Zeleznik, șase mii de tineri înarmați numai cu lopeți, cu roabe, cu mistrii, și cu cîteva macarale și aparate de sudură, dau la iveală o mare uzină, atacînd construcția în același timp din toate colțurile.

Totul e simultan aici. Construcția transformatorilor electrici, a celor două mari hale, a nenumărate alte zeci de clădiri ce cresc cărămidă cu cărămidă, pe cînd alături li se pregătesc ușile, ferestrele, acoperișurile. În adîncimea pămîntului sînt săpate șanțuri și instalate tuburi de beton pentru canalizare, în timp ce cîteva mașini-compresoare netezesc drumurile de piatră dintre clădiri, mergînd înainte și înapoi între zidurile uzinei și cîmpul de varză din apropiere. Și la Zitniak, lângă Zagreb, o mare uzină creștea de-a dreptul dintr-un cîmp de varză. Pentru că totul a început în primăvara aceasta, o dată cu punerea în aplicare a planului cincinal. În multe alte locuri, uzinele se ridică din mijlocul lanurilor de porumb.

La Zeleznik, paralel cu uzina, adică în același timp, în cel mai riguros înțeles al cuvîntului, se construiesc locuințele pentru muncitori. Acestea alcătuiesc aproape un oraș. Ca și uzina, el se înalță din pămînt, dintr-o dată. Mormane de cărămizi, gropi cu var, teancuri de scînduri, maldăre de țevi pentru instalațiile sanitare stau amestecate pe fața pămîntului, și din învălmășeala lor noul oraș crește spre cer.

Între zidurile lui și acelea ale uzinei e o forfotă neîntreruptă de oameni, de mici puncte negre sau de coloane întregi ce se scurg între accidente terenului, ca

niște fluvii. În atâtea rînduri, munca ordonată și sîrguincioasă a unor grupuri de oameni a fost asemuită cu a furnicilor, dar acum mai ales se poate spune aceasta, prin ceea ce la Zeleznik e multime în mișcare, către un scop suprem, după legi proprii. Desigur că o societate socialistă nici nu poate fi altceva, iar natura îi oferă acest exemplu, din care nu lipsește nici ordinea, nici măreția.

O altă caracteristică a șantierului de la Zeleznik este viteza. Dacă simultaneitatea crea o viziune de ansamblu, obligînd spiritul să ia cunoștință de dimensiunile ei, viteza se adresează mai ales afectivității, trezind simpatie, entuziasm, sau un elan asemănător. Dacă simultaneitatea face ca uzina să se ridice din toate colțurile dintr-o dată, viteza cu care se lucrează lasă impresia că ea urmează să fie gata chiar spre seară, și toți se grăbesc de teamă să nu întîrzie. De fapt, nu va fi gata decît peste cîteva luni, dar oamenii lucrează zi de zi, oră de oră, cu acea frenezie din ajunul inaugurărilor, cînd nu mai sînt de pus decît ultimele cărămizi și ar fi păcat să se întîrzie tocmai acum.

În partea de sud a șantierului, acolo unde se mai nivelează terenul, cîteva brigăzi de tineri sapă pămîntul și îl transportă în vagonete, atît de repede, de parcă ar trebui să înăbușe cu el un incendiu. Dacă ați văzut vreodată graba și seriozitatea cu care oamenii își trec unii altora căldările cu apă, cînd e vorba să stingă un foc, vă puteți da seama de felul cum tinerii din Iugoslavia construiesc uzina de la Zeleznik. Ei își trec unii altora cărămizile, suie pe schele, sapă șanțuri, mînuiesc lopeți și tîrnăcoape, de parcă tot Zeleznikul ar fi o mare de flăcări și numai ei ar putea să-l stingă. De fapt, flăcările sînt în inima lor.

Prima condiție a acestui fel de muncă e voluntariatul. Numai fără bani se poate munci cu atîta entuziasm. Tinerii iugoslavi își sacrifică din timpul lor două luni și pun umărul să ajute la industrializarea țării. Atît e de ajuns, pentru ca pe suprafața ei să apară fabrici, uzine și căi ferate.

Desigur poate părea ciudat acest fel de muncă fără plată. Dar el nu e străin firii omenești și nu-i lipsit de tradiție. În fond, ceea ce se petrece acum în Iugoslavia e o mare clacă, o clacă a cărei durată e de șaizeci de zile, nemaifiind vorba de un singur om, ci de patria întregă. Cu aceeași bună dispoziție, cu același elan, și adeseori cu humor, băieți și fete vin să ajute la treaba care a început, împinși de resorturile adînci care i-au apropiat întotdeauna pe oameni și i-au făcut să se dăruie unii altora. Mai mult decît orice, la temelia acelor gigantice schelete de fier stă căldura din totdeauna a inimii omenești.

Pentru a-i înțelege mai bine pe tinerii iugoslavi, care își dăruiau două luni din viață, cînd aveau ei înșiși atîtea nevoi, m-am închipuit adeseori în locul lor, voind să știu ce aș fi făcut. Gîndul de a fi luat parte la construirea unei atît de mari uzine, de a-mi putea spune toată viața : și eu am lucrat acolo, și eu am pus, cu mîinile mele, în zidurile ei o mie de cărămizi, aducea în inimă un sentiment atît de puternic de participare la desfășurarea istoriei, la grandoarea și la frumusețea ei, încît mi-am dat seama că pentru a-l putea simți în mod real, aș fi făcut la fel.

CĂLĂTORIE ÎN A PATRA DIMENSIUNE
SAU CUM SE VEDE LUMEA
DINĂUNTRUL PLANURILOR CINCINALE

În acea după amiază, lângă vechea cetate a Belgradului, în fața câmpiei ce se întinde între Sava și Dunăre, mi-am dat seama că o țară care și-a planificat economia devine o lume cu o dimensiune în plus. Pe toată întinderea acelei câmpii am văzut formele monumentale ale viitorului pe care oamenii l-au imaginat și vor fi în stare să-i dea ființă.

Ce îndreptăța optimismul meu și această viziune măreață ?

Experiențele și meditațiile acelei zile în care, sub auspicii cu totul fericite, îmi începusem contactul cu planul cincinal iugoslav.

*
*   *
*

În ajun, la puțin timp după sosirea mea în Belgrad, primisem legea planului cincinal și o citisem cu un viu și neobosit interes. Fiecare capitol era pasionant prin îndrăzneală și prin perspectivele pe care le deschidea.

La articolul 17, care se ocupă cu instrucția publică și dezvoltarea culturală, am dat la punctul 4 peste următoarele rînduri : „A executata pentru o sumă de un

miliard și jumătate dinari lucrări în domeniul cinematografiei, și anume ridicarea unui oraș al filmului în apropiere de Belgrad, construirea de săli de cinematografe..." Curiozitatea mea a fost atrasă numaidecît de termenii „oraș al filmului“.

Ce putea să însemne aceasta ?

O dorință, o intenție, poate un proiect... Nu ne aflam decît în primul an al planului, care urmează să se termine în 1951. A construi... În apropiere de Belgrad... Termenii păreau totuși că lasă să plutească o incertitudine. Am întrebat. Mi s-a răspuns că lucrările au început și că le pot vedea.

A construi un oraș al filmului în apropiere de Belgrad. Iar în apropiere de Belgrad, orasul filmului se construiește efectiv. Pe dealul Koșutniak, la cîteva kilometri de Capitală, se deschide un vast platou, de pe care privirile pot merge de jur împrejur, la mari depărtări, pînă ce se opresc în partea de răsărit, pe silueta întunecată a muntelui Avala. Acolo, în vîrfurile aceluiași munte, datorită lui Mestrovici, Iugoslavia are cel mai grandios monument al Eroului Necunoscut din Europa. Așadar, pe acest podiș deschis spre orizonturi nobile și mărețe, ce fac de invidiat soarta celor care îl vor locui, se înalță cetatea filmului prevăzută în planul cincinal.

Terenul a fost nivelat pe o întindere de șaptezeci de hectare, iar pe pămîntul care miroase încă a reavăn marile clădiri, care și ele miroasă a var proaspăt, par figuri de exemplificat o lecție de geometrie în spațiu, pentru copilul unui uriaș : lungi paralelipiede sau cuburi de felurite mărimi stau ca pe o plînsă, pe suprafața netedă a podișului.

Dar, pe deasupra tuturor, întreg platoul e dominat de silueta de hangar a marelui studiou... Pătrund înăuntru

lui, ca într-o hală, și după ce îmi termin călătoria printre pereții înalți, fără o singură fereastră, mă pomenesesc în partea cealaltă, ca în urma unei excursii. Acolo aflu că nu e decît primul din cele șapte ce vor fi gata la sfîrșitul planului.

Îmi întorc privirile peste întreg ansamblul de clădiri echilibrate și masive, scoase în relief de lumina puternică a soarelui. Oameni forfotesc în toate părțile, bătrîni meșteri zidari punînd cărămizile una peste alta, și tineri șoferi care le aduc din oraș, în camioane basculante. Într-o clipă, caroseria saltă în aer și se deșartă ca o cupă.

La articolul 17 punctul 4, legea planului cincinal iugoslav spune : A ridica un oraș al filmului în apropiere de Belgrad. Și în apropiere de Belgrad, pe dealul Koșutniak, orașul filmului se ridică. În clipa cînd îmi dau seama de ceea ce se petrece aici, de *legătura* dintre faptele pe care le văd și vorbele din lege, un gînd îmi trece prin minte : *A spus să se facă lumină și lumină s-a făcut.*

*
*   *
*

În după amiaza acelei zile am vizitat apoi cartierele de locuințe care se construiesc în partea de răsărit a Belgradului, pe o colină de unde se vede Dunărea și întreaga panoramă a orașului. Grupuri de clădiri cu cinci etaje, aproape terminate, se ridicau spre cer. Înăuntru erau împărțite în apartamente de cîte două camere, așezate de o parte și de alta a unor lungi coridoare. Pe deplin conștient de ușurarea pe care o vor aduce atîtor familii, nu mă bucuram totuși peste măsură și nu mă puteam opri să mă gîndesc că ele nu reprezintă încă un ideal și că nu sînt, în ultimă analiză, compatibile cu deplina demnitate a omului și cu aspirațiile lui la fericire.

Dar iată că, într-unul din acele blocuri, dăm peste un lucru neașteptat. Dintr-o parte în alta, și de jos pînă sus, chiar de la primul etaj, fiecare apartament are cîte o terasă ale cărei dimensiuni ne umplu de uimire.

Surpriza e cu atît mai mare, cu cît făcînd parte chiar din corpul clădirii, n-ar mai fi fost nevoie decît de un perete pentru a obține încă o cameră spațioasă.

— Dar aceasta e o risipă nemaipomenită ! Eu l-aș da imediat în judecată pe arhitect !... izbucnește cu ochii în flăcări cel mai tînăr din grupul nostru, un fost partizan.

Urmară cîteva clipe de indecizie, după care șeful lui, de asemeni fost partizan, dar cu doi ani mai mare, îi răspunde cu o voce domoală, plină de blîndă dojenire :

— De ce ? Socialism tocmai asta, înseamnă ! A da oamenilor cît mai mult confort !

Dar nu era vorba numai de confort, ci de ceva cu mult mai mult. Cei doisprezece metri pătrați pe care arhitectul îi risipise schimbau fundamental natura apartamentului, dîndu-i cu totul altă perspectivă. De la marginea terasei pe care puteai să-ți sprijini coatele ca pe un parapet, panorama Belgradului, a cîmpiilor care se întindeau dincolo de oraș și a Dunării curgînd largă și domoală, se vedea ca de pe puntea de comandă a unui vapor : totul părea că se mișcă, alunecă, înaintează, că nu rămîne locului.

De pe întinsul acelor vaste suprafețe, pe alocuri mai strălucitoare, ce se ofereau unei largi contemplări, păreau că vin chemări și îndemnuri adresate celui ce privea, regenerîndu-i spiritul, trezind în el aspirații și energii imense. Terasele rămîn marile punți de unde închipuirea își poate lua zborul și, în orașele moderne, ele singure pot plasa omul, în cîteva clipe, într-o perspectivă în care nu mai e rupt de forța și măreția cosmosului.

Avînd încă în auz vocea caldă a omului care ani de zile dusese viața aspră a partizanilor, și care acum cu

atita înțelepciune se pronunțase în favoarea teraselor, coboram spre oraș, pornit să mă gîndesc la ce va însemna socialismul cînd va fi mai mult decît o imediată scoatere a omului din mizerie. Probabil că atunci terasele de doisprezece metri vor deveni grădini suspendate și fiecare om va putea fi un poet sau un gînditor.

Peste puțin timp, spre seară, ne aflam cu toții în partea opusă a Belgradului, nu departe de malul Savei, în vechea cetate a orașului. Istoria veacurilor trecute era presată aici, ca în paginile unei cărți grele, cu coperte de piatră. Dar mai mult decît să-i ascultăm zvonul, priveam în fața noastră, departe.

— Acolo, pe întinsul acelei cîmpii, se va ridica viitorul Belgrad...

Era partizanul care luase apărarea teraselor ; mîna lui arăta depărtările. În vreme ce vorbea, alte depărtări, ale timpului, se deslușeau minții noastre, așezîndu-se unele în spatele altora, dînd ceasului acela de amurg o mare adîncime în viitor.

— Acolo, pe toată cîmpia dintre Sava și Dunăre, va fi construit noul oraș, legînd Belgradul și Zemunul într-o singură mare capitală. Parlamentul va avea o clădire impunătoare. Acolo, îngă malul Dunării, se va clădi stadionul... Aeroportul pe care îl vedeți va fi mutat dincolo de Dunăre, pe dealurile acelea din fund, ce vor fi înlăturate, spre a face loc autostradei Zagreb-Belgrad.

Era mereu același om care vorbea, arătînd cu mîna într-o parte și alta uriașele lucrări proiectate. Pe urmă, a încheiat deodată.

— Construcția noului oraș va dura 25 de ani. Unele lucrări preliminare au început.

Unele lucrări preliminare au început. Și pe cîmpia din față zăresc cîteva sute de oameni cu tîrnăcoape. În urma lor rămîn pe pămînt diferite figuri geometrice. De data aceasta nu e decît o geometrie plană, dreptunghiuri sau patrate care apar pe fața cîmpiei, dar e în mine certitudinea că și ele vor deveni volume, că vor ocupa un loc în spațiu, ca și clădirile de pe dealul Koșiutniak. Pentru că e vorba de un oraș întreg, de milioane de metri cubi, drumul de la geometria plană la cea în spațiu va ține 25 de ani. Dar acolo, la capătul celor 25 de ani, viitorul oraș va fi gata, și volumul lui grandios va acoperi cîmpia dintre Sava și Dunăre.

Cu coatele rezemate de parapetele vechii cetăți, privesc, ascult, îmi amintesc și îmi închipui. Îmi amintesc ziua de 6 aprilie 1941 și strigătele nemților în difuzoare, lăudîndu-se că au distrus Belgradul. Ascult foșnetul măreț și calm al celor două ape bătrîne, și îmi închipui o seară asemănătoare peste 25 de ani. Dealurile din fund se dau la o parte ca o cortină și se zăresc farurile a sute de automobile sosind pe autostrada de la Zagreb în marele oraș de pe malul Dunării.

Desigur că nu-i decît o închipuire, dar tot ce am văzut în timpul zilei sub semnul planului cincinal îmi dă dreptul să-mi închipui și să fiu sigur că așa va fi: dealurile date la o parte, poduri superbe peste Dunăre, ducînd spre noul oraș, dominat de marea clădire a Parlamentului. Încă o dată îmi amintesc țipătul speakerilor nemți, și cu o satisfacție calmă îmi așez mai bine coatele pe zidurile vechi ale cetății, privind cîmpia din fața mea, întinsa cîmpie a viitorului.

*
*   *
*

Pentru prima oară mă aflam în fața unei realități care urma să evolueze enorm, de la cîmpie la metropolă, iar

etapele acestei evoluții le știam, puteam să le urmăresc în închipuire, sigur că așa vor fi. De unde venea certitudinea? Din faptul că de data aceasta realitatea avea dimensiuni atât de mari, încît închipuirea putea merge înlăuntrul ei, un sfert de secol, fără să-i iasă din limite. Puteam să-mi închipui transformările ce urmau să aibă loc în acea cîmpie, în cel dintîi an, în cel de al doilea, în cel de al cincilea. Dar perspectiva deschisă mergea și mai departe, și închipuirea se putea duce în viitor douăzeci și cinci de ani, fără să se rătăcească. Astfel, următorul sfert de secol nu mai era o simplă proiectare a noțiunii de timp în viitor, o linie ce se pierde în depărtare — ci se înscria în spațiu și în materie, și căpăta dintr-o dată volum, însuși volumul orașului care avea să fie construit. Viitorul nu se mai afla după o cortină dincolo de care nu știi ce se ascunde. Perdeaua era dată la o parte, lăsînd să se vadă mari corpuri geometrice: paralelipede gigantice sau cuburi enorme se așezau unul în spatele altuia, tot mai în adîncime, dînd contur timpului și jalonîndu-l pe o mare distanță, în viitor.

Atunci, în fața acestei perspective mărețe, lumea a avut deodată încă o dimensiune. Viziunea era atât de puternică și de reală, încît mi se părea că în corpul meu s-a petrecut o transformare, că am o glandă cu secreție internă în plus, care subit a început să funcționeze, făcîndu-mă capabil să percep o nouă latură a realității.

Era, fără îndoială, contactul prea violent cu cea de a patra dimensiune.

În zilele următoare, călătorind de-a lungul planului cincinal iugoslav, în nenumărate rînduri, în fața a ceea ce vedeam, ca și în cetatea cinematografilor, un gînd mi-a trecut prin minte: *A spus să se facă lumină și lumină*

s-a făcut. Era o Geneză ceea ce se petrecea sub privirile mele, o a doua facere a lumii. Prin toate locurile pe unde treceam, lumea viitoare izburcea în forme concrete și grandioase, din legea planului cincinal, ca din Cuvîntul care a fost la început.

Pe toată întinderea Iugoslaviei, fiecărui cuvînt din plan îi corespundea, înfăptuită sau pe cale de înfăptuire, realitatea pe care o enunța.

A construi... spunea Legea, și se construia în adevăr.

„A construi un oraș al filmului în apropiere de Belgrad...” Și pe dealul Koșutniak, în apropiere de Belgrad, orașul filmului se construia.

„A construi, spunea Legea, 1 500 kilometri de noi linii ferate...” Și pe întreg cuprinsul țării, noile linii ferate se construiau. Între Samatz și Sarajevo, am văzut una din ele, de 240 de kilometri. Era abia ieșită de sub tîrnăcoape, mirosind puternic a cremene, fiind în cea mai mare parte trasă prin munții Bosniei, sfredeliți de tunele și sfărîmați cu dinamită.

„A realiza, spunea Legea, în 1951 o producție de 5000 tone mașini-unelte. A construi în acest scop la Zagreb o fabrică de mașini ușoare, la Belgrad o fabrică de mașini grele...” La Zitniak lângă Zagreb, și la Zeleznik lângă Belgrad, văd aceste fabrici, aceste mari uzine despre care planul cincinal nu spune decît cinci vorbe. Fiecare vorbă reprezintă mii de oameni și clădiri uriașe, pe care le-am văzut cum se ridicau spre cer.

La art. 9, punctul 2, Legea spunea : „A construi noi centrale electrice, de o putere totală de 1,55 milioane Kw...” Zeci de ingineri aplecați asupra planșelor întocmesc planurile și sute de camioane transportă cimentul pentru îndiguînt apa rîurilor.

„A proceda, spunea Legea, la asanarea terenurilor inundabile și mlăștinoase pe o suprafață de 400.000 hectare...” Un film documentar mi-a arătat ce s-a făcut în privința asta în Slovenia. La malul unei ape pline de

meandre, brigăzi de tineri sosesc și-și instalează corturile ca în ajunul unei bătălii — tîrnăcoapele și roabele nu stau toată vara, iar cînd frunzele încep să cadă, riul, cu apele strînse, curge în linie dreaptă între două diguri înalte de piatră. E o altă țară, o altă lume.

De pe înălțimile Muntenegrului am privit spre frontiera cu Albania, într-un fantastic peisaj muntos, marele lac Skadar. Îl priveam ca pe un apus de soare ce nu se va mai repeta. Pentru că, în cursul planului cincinal, marele lac Skadar va fi secăt, spre a da Muntenegrului, țară săracă de piatră, treizeci și cinci de mii de hectare de teren arabil.

La art. 16, Legea spunea :

„A construi pe o suprafață de 15 milioane metri pătrați case de locuit în orașe și la țară...” La Belgrad, la Sarajevo, la Split, la Zagreb vedeam ridicîndu-se din pămînt cartiere întregi, sute și sute de case care își așteaptă locatarii, și pînă la sfîrșitul planului ele vor acoperi fără îndoială o suprafață de 15 milioane metri pătrați.

A construi, a dezvolta, a mări, a ridica, a produce, a intensifica, a organiza, a îmbunătăți... acestea sînt verbele folosite în planul cincinal, și pe toată suprafața țării se construiește, se intensifică și se mărește tot ceea ce poate fi de folos omului.

Se construiesc uzine, se dezvoltă industria alimentară, se mărește capacitatea fabricilor de vitamine, se ridică nivelul de viață a lucrătorilor, se produc îngrășăminte chimice, se intensifică extracția cărbunelui, se organizează industria forestieră, se îmbunătățește calitatea produselor textile.

În planul cincinal iugoslav e prevăzut ca în 1951 un avion de transport să parcurgă două sute cincizeci de

mii de kilometri pe an, iar o vacă să dea 200 litri lapte mai mult. În acel an, la sfârșitul planului, se vor putea fabrica 50 mii de biciclete și 10 mii de mașini de scris ; iar o oaie va trebui să fie cu 10% mai grea și să dea cu 20% mai multă lână. Se vor fabrica șapte milioane de becuri, și se vor produce 46 mii de tone de tutun.

În folosul omului, în folosul economiei generale a țării, tineri geologi vor căuta zăcăminte de bauxită în Muntenegru : iar tineri țărani vor supraveghea vacile, și la cel mai mic semn de melancolie le vor duce spre stațiunile de remontă. Fiindcă în Legea planului cincinal, la articolul 9, scrie : „*A proceda la lucrări de prospecție a zăcămintelor de bauxită din Muntenegru*“. Iar la articolul 12 : „*A organiza o luptă generală împotriva sterilității vacilor*“. Planul cincinal, în capitolul despre silvicultură, se ocupă de noi procedee pentru a diminua cantitatea de așchii la tăierea arborilor din păduri. În toate domeniile care vin în legătură cu viața și cu economia țării, industrie, electricitate, combustibil, agricultură, pescuit, transporturi, navigație, edilitate, radiofonie, sănătate publică, locuințe publice, planul cincinal prevede : a construi, a dezvolta, a intensifica, a îmbunătăți.

Fiecare cuvânt din plan e un germene care încolțește, o forță explozivă care își dezlănțuie energia. Am văzut orașul filmului, am văzut fabricile care vor produce cele șapte milioane de becuri, am văzut taurii grei ca niște tractoare care vor lichida sterilitatea vacilor. Totul arată că, printr-o îndrăzneală nemaipomenită, oamenii s-au apucat să facă încă o dată lumea, să-i dea încă o dimensiune, să lichideze nu numai sterilitatea vacilor, ci și misterul zilei de mâine, lipsa de perspectivă în timp; mutînd hotarele previziunii și ale organizării pînă la o mare adîncime în viitor. Ei îndrăznesc aceasta și reușesc pentru că tirăcopul cu care sparg zarea e puternic și indicat de mersul înainte al istoriei : trecerea mijloacelor

o omenire să trăiască în perspectivele marelui, să ofere cea de a patra dimensiune. Atunci va începe o nouă eră, care va îngădui omenirii, stăpînindu-și pe laboratoare, să pornească la o reconstrucție pe scară mondială, la o a doua, extraordinară.

ne gîndim numai la acel plan cincinal care a

A îmbunătăți actualul sistem de distribuire a ploilor și a crea noi stațiuni pentru dirijarea depresiunilor atmosferice.

A intensifica, prin mijloace științifice, apariția insulelor de corali în Oceanul Pacific.

Pentru că atunci totul va fi cu puțință. Iar omul, pe deplin liber, stăpîn al vieții lui și al întregii planete, își va putea întoarce spre univers, fața.

O față plină de demnitate.

1948.

NOTE DE DRUM

Duminică, 17 octombrie 1947. Voevodina

O după amiază întregă trenul merge în linie dreaptă, de la mieznoapte la miezăzi. De pe un cer senin, soarele pătrunde în vagoane tot timpul, fără să schimbe unghiul cu ciurciuvele ferestrelor. Parcă am merge după busolă. Cap la compas : 180 de grade sud. Așa e drumul pe care trenul îl face de la Kikinda la Belgrad, străbătând cîmpia Voevodinei.

Toată această întindere de pămînt, toată această cîmpie bogată și liniștită e Voevodina, grînarul Iugoslaviei. Provincie autonomă în Republica Populară Sîrbă. Parlament propriu la Novisad. Conglomerat de naționalități. Într-o gară, un apel tipărit e adresat în același timp către : sîrbi, croați, șeptari, unguri, romîni, slovaci, rusini.

Șvabii au locuit de asemeni, în număr mare, această provincie, dar în timpul războiului au căutat să se facă stăpîni peste celelalte șapte popoare. Teama de pedeapsă i-a făcut pe cei mai mulți să fugă cu trupele nemțești. Acum, fiecare dintre popoarele Voevodinei își vede de treabă, în liniște. La marginea satelor, paieile stau în clăi uriașe. Nici un foc, în afară de acela foarte roșu, al soarelui, pregătindu-se să apună departe, în cîmpie.

Sau de acela care, în inimile oamenilor, mai arde încă.

*

Primul om care pătrunde în compartimentul nostru e un fost partizan. Tânăr tăran, de treizeci de ani. Haine aspre și cam strâmte pe trup. Sub ele, pieptul puternic, brațele cu mușchi lungi și vii. Ține un umăr puțin ridicat, ca și cum ar avea pe el o coasă sau o pușcă. Dede-subtul băncii, picioarele stau pe scândura vagonului, încordate, ca pe o stîncă. Obrazul mare, romboidal, cu pomeții puternici, ieșiți în afară, din care celelalte linii ale feții pornesc, ca din două puncte de sprijin, solide. Gura bărbătească, energică, tăiată adînc. Ochii pătrunzători, neastîmpărați, aprinzîndu-se uneori de un foc lăuntric, strălucind de o violentă satisfacție.

Aflînd că are în fața lui ziaristi, departe de a se întîmîca, devine mai expansiv și mai volubil. Nu cere nici o informație. E la curent cu tot ce se întîmplă pe fața pămîntului și, îndrăzneț, își exprimă opinia personală. S-ar spune un om politic obișnuit să facă declarații.

După cîteva stații se dă jos și pornește peste cîmp, cu umărul lui mai ridicat, pe care parcă ar ține o coasă sau o pușcă.

*

În locul partizanului, au intrat în compartiment trei femei. Îmbrobodite cu basmale noi, încălțate cu ghete, îmbrăcate cu haine de sărbătoare. Merg la Belgrad. Despre Tito vorbesc cu mîndrie și familiaritate ca despre o rudă a lor care a ajuns la o slujbă însemnată în capitala țării.

Puțin mai tîrziu, femeile au început să mănînce. Poate unul din noi și-a alunecat privirea spre conținutul mesei lor. Atît le-a fost de ajuns ca să deschidă larg coșurile

și să ne ofere bucăți mari de plăcintă și de cozonac. Noi eram invitații guvernului, dar deocamdată însuși poporul iugoslav ne împărtășește din bunurile sale, pe linia mare și simplă a întâlnirilor dintre oameni — linia Maxim Gorki îi spun eu — a cărei emoție puternică și simplă, în atâtea rînduri inima mea a cunoscut-o. Și încă o dată cred că, pe deasupra tuturor, ea va trebui să devină linia generală a raporturilor dintre oameni și dintre popoare. Forța de dinăuntru a inimii omenești, elanurile și căldura care i-au fost proprii dintru început.

*

Începe să se întunece. În compartiment n-a mai intrat nimeni, dar culoarele sînt pline de o mulțime de băieți și fete, care cîntă. E ca într-o zi de duminică, pe Valea Prahovei, cînd între Predeal și Sinaia trenul se umple cu excursioniști coboriți de pe munte. Toți cei de pe coridoare cîntă, sînt veseli și gălăgioși, ca și cum ar veni de pe un munte, deși pe toată întinderea Voevodinei nu se zărește niciunul. Poate că în ei înșiși...

*

Peste un pod metalic trenul trece Dunărea, lung ca un șarpe.

*

Belgrad. Ora 7 seara. Hotelul „Moskova“. Ascensoare. Etajul IV.

Ferestrele se deschid spre Sava și peste partea de jos a orașului. Lumini. Globuri electrice plutind în întuneric. Podul peste Sava parcurs de farurile automobilelor. Liniște. Încă o dată imaginea universului, a unor

lumi luminoase mișcîndu-se în tăcere. Totul văzut prin perdeaua subțire și fină a camerei, creînd între cei patru pereți senzația agreabilă de interior. Acest interior ne-așteptat, această cameră despre care nu știam nimic cu o oră mai înainte, și în care voi dormi la noapte...

Luminile se aprind în fața oglinzii, barba e dată jos cu gesturi frenetice și robinetele de apă cîntă, ca tenorii, marea lor arie, cu gura larg deschisă.

★

Unul din primele cuvinte pe care le învăț : Novinar. Ziarist. Novinarski — Club. Clubul Ziaariștilor.

În locuința unuia din foștii miniștri de externe ai Iugoslaviei, cele patru mari încăperi ale clubului sînt amenajate astfel : un bar, o sufragerie, un salon spațios cu numeroase fotolii și, în fund, o cameră orientală, cu mobilă joasă și colțuri semiobscuri. Suedezi, francezi, cehi și polonezi circulă prin aceste încăperi ca la ei acasă, iau masa, vorbesc la telefon, beau cafea, citesc ziare, ascultă radio, formează grupuri sau se retrag într-un colț — în vreme ce iugoslavii stau mai ales în preajma noilor sosiți.

Îmbrăcămintea, și felul lor de a fi, nu îi deosebește prea mult de ceilalți, de musafiri. Dar fiecare dintre ei are în familie, de la unu pînă la zece morți. În toate tragediile lui Shakespeare nu sînt atîția morți ca într-o familie iugoslavă, de pe urma trecerii nemților pe aici.

★

Camera orientală. Cafele. Conversație.

— Unde ați fost în timpul războiului ?

— Partizan. Din 41.

— Însurat ?

— În timpul partizanilor.

- Soția ?
- Și ea partizană.
- A luptat efectiv ?
- Desigur ! Cu pușca-n mână ! Așa ne-am cunoscut !

Asemenea conversații pot avea loc de fiecare dată cu certitudinea lui „Bună ziua — Bună ziua“, cu tinerii care alcătuiesc osatura noului stat iugoslav.

*

Pe stradă. Aproape de miezul nopții. La un colț, pe o clădire, o firmă luminoasă. Silabisesc literele slavone : I-e-și. Ieși. Mi se traduce : Ariciul. Revista humoristică din Belgrad.

- O, asta nu e rău !
- Și la Zagreb apare altă revistă de humor, Kerempuh. Trubadurul.
- Atunci, cu atât mai bine.
- Ne despărțim în colț, sub firma luminoasă.
- Noapte bună.
- Noapte bună, vouă, care după ce ați sîngerat atât, aveți acum două reviste de humor.

*

De sus, aceeași priveliște feerică a unor lumi luminoase, de data aceasta în nemișcare. Pe podul de peste Sava, automobilele au încetat să mai treacă.

*

Luni 20 octombrie. Belgrad.

Circulația e condusă de agenți, în lungi mantăi bleu-marin. Toți, foști partizani. Fete mari, deschise, și în același timp energice.

Troleibuse. Mașini mari, de culoare roșie, strălucitoare. Și nu-s aglomerate. Nici tramvaiele nu-s aglomerate. Sub ce lumină mai favorabilă ar putea fi privit un oraș ?

★

Vitrine.

Prăjituri și bomboane în mari cantități. Zahăr liber, 100 dinari kilogramul. Cu cartelă, 30 dinari.

Librării. Fotografii de conducători politici și de generali ai armatei populare.

Îmbrăcăminte, cămăși, cravate. Cîteva magazine, consacrate exclusiv cravatelor. Toate de fabricație recentă. De o vîrstă cu planul cincinal. Așadar, cravate pentru bărbații care au început să construiască socialismul. Des-tul, în timpul partizanilor, nu și-au schimbat cămașa cîte șase luni de zile !

— „Cînd situația era mai ușoară, ne permiteam să dormim cu un picior descălțat. Ne scoteam bocancul cînd din stîngul, cînd din dreptul. Amîndoi bocancii în aceeași noapte nu i-am scos niciodată...” Un fost partizan își aduce aminte, zîmbind. Acum are cămașă curată și o cravată nouă.

★

Iugoslavii au toate motivele să fie fericiți și profund atașați actualului regim. Pentru că oamenii care l-au instaurat, au adus patria lor la victorie, în primul rînd. Celor care au avut îndrăzneala să se opună nemților cu armele în mînă, istoria le-a dat dreptate, — și astfel, la sfîrșitul războiului, întreaga țară s-a acoperit cu gloria de a fi învingătoare, de a nu fi suferit nici o umilintă. Ce atitudine se poate avea față de cei cărora li se datorează aceasta ? Ce rezervă mai poate fi făcută față de cei care, în plină lumină a istoriei, au adus patriei lor atît

de mari și de necontestate servicii ? Nemulțumiți nu pot fi decît cei care și-au pierdut privilegiile de clasă, dar dacă ei ar fi în adevăr patrioți, ar trebui să fie de asemeni fericiți, pentru că bărbații care i-au lipsit de aceste privilegii, au dus în schimb patria lor într-un loc de onoare și lá un grad de putere cum n-a mai cunoscut niciodată în trecut.

Iată cîte motive au cei ce-și iubesc patria de a da ascultare conducerii alcătuită din partizanii care, timp de trei ani, nu și-au scos decît cu schimbul bocancii din picioare.

*

De pe urma ocupației germane, întreaga populație, din orașe mai ales, rămăsese fără haine și a fost o adevărată problemă să fie îmbrăcată din nou. Acum, în sfîrșit, toți oamenii au iarăși haine și paltoane.

*

Dar să ne întoarcem la partizani. Și în privința aceasta, iugoslavii au atîtea motive să fie fericiți. În vremea tulbure dintre cele două războaie, cînd în atîtea țări universitățile deveneau focare de ură, cînd un număr atît de mare de studenți își dădeau adeziunea la fascism, studenții Universității din Belgrad erau în mod limpede și hotărît în tabăra potrivnică. De aceea, cînd a venit războiul și patria lor a fost ocupată de hitleriști, cu toții „s-au dus la pădure“, după expresia devenită legendară. Acolo au luptat, cu arma în mînă, s-au contopit cu acțiunea patriotică a întregului popor, încît atunci cînd a venit eliberarea generală, noul stat iugoslav a dispus de un mare număr de intelectuali, verificați în luptă și în același timp adăpați la izvoarele

culturii universale. Ceea ce dă cu totul alt aspect vieții publice în Iugoslavia.

*

Cu fiecare oră care trece, tot mai mult am impresia că iugoslavii sînt spaniolii slavilor, că ei au față de celelalte neamuri slave aceleași trăsături pe care spaniolii le au față de restul popoarelor latine. Iugoslavii sînt slavi trăiți într-o țară de munți. Simțul onoarei personale și al familiei cunoaște la ei forme înflăcărate. Ca un corolar, raporturile dintre oameni sînt dominate de o permanentă curtoazie.

Iată ce descopăr în cursul zilei de azi: curtoazia iugoslavă, care atît de mult mi-o reamintește pe a spaniolilor. Aceleași gesturi de politețe virilă, avînd în ele ceva cavaleresc, puțin grandilocvent, de a cere și de a da o informație unui necunoscut, la o răspîntie. Cînd își mișcă mîinile pentru a saluta, pentru a face loc sau pentru a oferi ceva, au parcă pe umeri o mantie romantică. Iar atunci cînd rostesc: *Izvolite...* (vă rog), îi aud parcă pe spanioli: *Haga el favor...* într-atît această formulă de politețe nu-i o simplă mișcare a buzelor, ci pare că le angajează întreaga ființă, după un fel de a fi cavaleresc.

E mai mult decît o surpriză plăcută de a vedea cum întreaga viață a Belgradului, raporturile dintre oameni, pe stradă, în tramvaie, în localuri publice, sînt stăpînite de această curtoazie spontană și naturală, pîrînd a-și avea rădăcinile în însăși firea poporului, în trăsăturile lui bărbătești și în concepția lui despre noblețe și onoare. Și nu e lipsit de farmec faptul că această curtoazie născută probabil în epoci medievale, e păstrată de bărbații care acum construiesc o societate socialistă.

Altă trăsătură a unei epoci apuse e concepția lor aproape orientală despre datoriile unei gazde. Pentru că sîntem musafiri, în orice loc ne-am duce, la cele mai trepidante sau austere instituții, indiferent de oră, sîntem primiți cu cafele, țigări și lichioruri. La redacția ziarului „Borba“ sau la Comisia planului cincinal, discuțiile despre producție, planificarea economică și socialism au loc în fața unor mese pline, spre care mereu sîntem îmbiați.

(Mai tîrziu, într-un sat din Muntenegru, intrînd în casa unei țărănci, fata acesteia, tînăra croitoreasă, a și sosit cu sticla de lichior, rugîndu-ne s-o scuzăm dacă nu va fi așa bun, fiind făcut în casă. Spre sfîrșit, după ce fusese golită o jumătate din sticlă, întrebînd-o pe bătrîna dacă are vacă, ea a tresărit numaidecît : „Doriți cumva o cană cu lapte ? Am lapte foarte bun.“ A trebuit să insist foarte mult pentru a o face să înțeleagă că întrebarea nu pornise din dorința de a bea lapte, dar pînă la plecare m-a tot fixat cu privirea, să vadă dacă nu cumva m-am răzgîndit.

Plecînd, am trecut în camera de alături, a fetei. În perete, deasupra mașinii de cusut, tînăra croitoreasă avea agățată o carabină.

Tatăl și fratele ei mai mare fuseseră uciși de nemți.

— Dar dumneata, cîți nemți ai ucis ?

— Trei.

Acum face rochii pentru femeile din sat.)

În centrul Belgradului, cu aspect de zgîrie-nori, blocul „Albania“. Se cheamă așa după numele unei mici cafenele care fusese pe vremuri în acel loc. Ea a dispărut,

dar numele care evocă vechiul Belgrad are șanse să dureze multă vreme, legat de o construcție grandioasă.

*

Spre seară, văd prima coadă. La un cinematograf.

*

Recepție la Novinarski-Club. Scriitori, ziaristi, directorul Teatrului Național. Schimb de informații, cum se spune. Cu ocazia aceasta, îmi dau seama că, în domeniul culturii, teribil ne-am ignorat unii pe alții. Numele reprezentative ale fiecărei țări trec toată seara dintr-o parte în alta, ca un intens schimb de cărți postale ilustrate asupra peisajului intelectual.

*

Un poet care a luptat ca partizan și a avut un destin deosebit e Cocea Popovici. Poetul a dispărut, pentru că i-a luat locul generalul Cocea Popovici, șeful Marelui Stat Major al armatei iugoslave.

*

Marti, 21 octombrie. Belgrad—Zeleznik.

Constituția iugoslavă, articolul 4 :

„Drapelul oficial al Republicii Federative Populare Iugoslave se compune din trei culori : albastru, alb și roșu, cu o stea roșie în cinci colțuri în mijloc. Raportul între lățimea și lungimea drapelului este de $\frac{1}{2}$. Culoarele drapelului pornesc de sus în jos așezate orizontal, în ordinea următoare : albastru, alb și roșu. Fiecare culoare ocupă o treime din lățimea drapelului. Steaua are

cinci colțuri regulate și marginea aurie. Punctul central al stelei se confundă cu punctul de intersecție al diagonalelor drapelului.“

Nu e neapărat necesar ca atunci cînd călătorești într-o țară, pentru care oricîte simpatii ai avea, să-ți placă și drapelul ei. Același lucru și cu imnurile naționale. Îmi aduc aminte de dezamăgirea pe care am încercat-o auzind imnul național spaniol, un fel de arie săltăreată, fără nici un fel de legătură cu ceea ce era solemn și grandios în peisajul, poporul și istoria spaniolă.

Călătorind în Iugoslavia, una din voluptățile mele intime e să privesc drapelul acestei țări, oriunde îl văd fluturînd. E drept că prilejul acestei voluptăți nu lipsește. Pretutindeni, drapelul flutură. Și de fiecare dată, văzîndu-l, îmi place.

Motivul e simplu : pentru că e frumos. Împerecherea de culori, albastru, alb și roșu e poate una dintre cele mai fericite pentru un stindard, al cărui mesaj trebuie să fie direct, înflăcărat și, dacă se poate, patetic. Fiecare dintre aceste culori e frumoasă în sine, iar adunate la un loc se limpezesc una pe alta și-și înmulțesc frumusețea. Fișia albă, așezată la mijloc, le luminează pe celelalte două, și apoi toate trei izbucnesc ca un strigăt de bucurie.

Dar în fluturarea faldurilor lui se ivește deodată steaua roșie. Pe albul imaculat al fișiei din mijloc, ea atrage privirile și emoționează, ca pata de sînge proaspăt pe o cămașă, în dreptul inimii. Gîndul, fără să vrea, se duce spre inima partizanilor...

★

Cele mai multe drapele le văd astăzi la Zeleznik, la cincisprezece kilometri spre sud de Belgrad, în locul unde, în plin cîmp, se construiește o mare uzină, — iar alături un cartier de locuințe pentru viitorii ei lu-

crători. Drapelele flutură pretutindeni. Pe casele care se ridică, la colțul marilor hale ale uzinei, în fruntea brigăzilor care pornesc sau se întorc de la lucru. În partea de miazăzi, un mal înalt e nivelat în mare grabă, de grupuri de băieți și fete, cîntînd tot timpul. Vagonetele pline sînt împinse cu mare viteză, și repede aduse înapoi. Unul din aceste vagonete are împlîntat în el un stindard uriaș, sub a cărui fluturare aproape că se pierde, ca o corabie sub velatura ei. În lungul liniei, tînărul care îl împinge fuge cu el, de parcă l-ar fi furat.

★

Între aceste grupuri de oameni tineri, sub fluturarea atîtor zeci de drapele, în huietul acestei uzine care se ridică, o femeie în vîrstă se alătură celor care ne însoțesc și, într-un loc unde era de dat o lămurire, vocea ei se aude clară, cu vioiciune, și siguranță :

— *Oui, monsieur.*

Accent surprinzător de corect. Totuși nu e franțuzoaică, dar a făcut Dreptul la Paris.

— Sînteți avocată ?

— Sînt magistrat pensionar.

A spus cuvintele acestea cu tristețe și cu mulțumire. Apoi a continuat :

— Vedeți, domnule, de aceasta mă aflu aici. Mi-am făcut studiile la Paris și mi-am luat licența acum trei-zeci de ani. Dar toată viața n-am putut fi decît grefier. Femeile n-aveau dreptul la mai mult. Pe urmă, a venit războiul. Din toată familia, am rămas eu singură. Și bărbatul, și singurul băiat pe care-l aveam au fost omorîți de nemți. Pe urmă, s-a terminat războiul, s-a făcut noua Iugoslavie. Atunci, am avut și noi dreptul să fim judecători. Am fost numită judecător. Dorisem aceasta toată viața... De aceea, după doi ani, cînd a

trebuit să fiu scoasă la pensie, în semn de recunoștință pentru Republică, am venit aci, printre acești tineri care construiesc uzina și mă îngrijesc de igiena lor.

— În timpul celor doi ani cît ați fost judecător, ați pronunțat cumva vreo condamnare la moarte ?

— O, domnule, închipuiți-vă, prima sentință pe care am dat-o a trebuit să fie o astfel de sentință. Eu eram președintele tribunalului și eu a trebuit s-o pronunț. N-aș fi vrut, dar nu s-a putut altfel. Era un tînăr care făcuse aproape douăzeci de crime. El n-ar fi fost poate atât de rău, dar tată-său, care era un bandit, îl antrenase pe panta aceasta. Închipuiți-vă, domnule, aproape douăzeci de omoruri. A trebuit să-l condamn.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă, slavă Domnului, n-am mai fost obligată să pronunț nici o condamnare la moarte.

Bătrîna răsufală ușurată, și trece la alt subiect. În jurul nostru întrecerea continuă între cei care împing vagonetele sau cară cărămizi. Cît am stat de vorbă, uzina a mai crescut puțin. Timpul condamnărilor la moarte a trecut. Socotelile au fost încheiate și acum întreaga țară e construită din nou.

Pretutindeni flutură drapelul albastru, alb și roșu al Republicii Federative Populare Iugoslave, pe al cărei teritoriu mă aflu.

PORTILE MĂREȚIEI

LAUDĂ SEMĂNĂTORILOR DE PĂDURI

*Ce poate fi mai frumos decât
să sădești pomi.*

Scriitorii din Uniunea Sovietică și din lumea întreagă văd ridicându-se astăzi în fața lor o temă grandioasă: după o lungă serie de cuceriri, omul se pregătește să facă încă un salt în raporturile lui cu forțele naturii.

Asemenea salturi au fost proprii omului, de la început: ele au deschis marile cicluri ale istoriei care — pe deasupra conflictelor dintre națiuni și a eclipselor în care s-a aflat uneori omenirea — l-au adus, în mod neîntrerupt, din situația unei ființe terorizate de mediul înconjurător și plină de superstiții, la o poziție rațională, din care caută să-și extindă cât mai mult stăpînirea sa asupra universului în care trăiește, și ale cărui resurse, într-o uimitoare diversitate de domenii, se arată a fi nepuizabile.

Între primele date ale acestei istorii generale a omenirii, care n-au nici an, nici zi, dar care nu rămîn mai puțin memorabile, așa cum din străfundurile ei au pus în mișcare treptata și laborioasa eliberare a omului, trebuie menționată aceea în care el a smuls naturii secretul focului, aceea în care a zgîriat prima oară scoarța pămîntului pentru a pune înăuntru o sămînță, aceea în care a început să îmblînzească animalele din

jurul lui, sau aceea în adevăr epocală în care, fără nici un exemplu dinafară, ci numai prin simpla forță a geniului său, a reușit să imagineze și să construiască roata.

Acum, la capătul acestei lungi și glorioase serii — ce pare totuși că nu a făcut decît să pregătească alta, mult mai cuprinzătoare, ce se anunță — omul îndrăznește încă un salt, într-un domeniu în care, față de celelalte cuceriri ale sale, rămăsese mult în urmă, aproape în aceeași situație dependentă și înfricoșată de la început. E vorba acum ca omul, eliberat de superstiții, cunoscînd legile după care manifestările atmosferice ale naturii se produc, să intervină el însuși în ordinea lor, determinîndu-le după necesitățile sale.

În toamna anului trecut, scriitorii au aflat, alături de întreaga lume, dar poate cu o emoție mai vie, de marea bătălie împotriva secetei și de transformare a naturii, pe care popoarele sovietice o vor da în următorii ani, pe întinse teritorii ale patriei lor. Mișcîndu-se cu îndrăzneală pe liniile unui plan care face dintr-o dată față problemei, ele vor combate efectele dezastruoase ale secetei din regiunile de stepă, ridicîndu-se împotriva cauzei care o provoacă: vînturile aspre, furtunile de nisip, uriașele revărsări de aer fierbinte pornite din podișurile Asiei Centrale.

Acolo, pe întinderi de pămînt necunoscute, în miezul pustiu al celui mai mare continent, deasupra unor înalte podișuri de piatră, atmosfera pămîntului se încinge ca într-un cuptor și brusce variații de temperatură o lucrează, aproape ca pe un mineral, pe nicovala din inima Asiei, scotînd din ea spada enormă a uraganelor. Acolo, în acel arsenal în care forțele oarbe ale naturii se concentrează, punînd la cale năruirea lumii, iau naștere marile vînturi care bat neîncetat imense regiuni ale pămîntului, făcîndu-le de nelocuit. Deasupra acelor pămînturi mereu amenințate călătoresc furtunile de nisip,

amestec de aer fierbinte și grăunțe silicoase, pălmuind viața cu pulberea lor aspră, punîndu-i pe obraji o cenușie mască mortuară. Și mai departe ajung, în regiuni locuite și roditoare, pe care le acoperă cu arșița lor, supunînd plantele unui nemilos proces de deshidratare, de pe urma căruia adeseori dispar, lăsînd pămîntul fără viață.

Așa bat aceste vînturi, vara fierbinți, revărsînd asupra lumii respirația lor de foc ; iar iarna, dimpotrivă, înghețate, tăioase, purtătoare de vitriolante temperaturi minime, pătrunzînd în inima copacilor și înghețîndu-le seva, spulberînd zăpada pe mari întinderi, lăsînd ogoarele dezgolate, smulgînd din ele sămînța pe care omul o pusese toamna și aruncînd-o în neant. De pe urma lor, și atunci cînd sînt de foc, și atunci cînd au fost de gheață, pămîntul încetează să mai fie fecund, germinația e oprită, recoltele pier și, o dată cu ele, un număr de oameni, întotdeauna dramatic. Ca la o eclipsă de soare, mari spații continentale intră atunci în conul de umbră al doliului, care lovește omenirea.

În călătoria lor spre apus, trecînd pe deasupra Mării Caspice, aceste vînturi își pierd din asprime și nu mai stingheresc înflorirea Caucazului ; dar mai spre nord, prin spațiul dintre marginea mării și munții Ural, o parte din ele scapă în Europa, ca printr-o poartă, revărsîndu-se peste întinderea stepelor ruse, cărora le creează o climă deosebită, și ajungînd în cele din urmă, încă destul de fierbinți, între hotarele țării noastre. Oamenii a căror viață e legată de aceea a pămîntului le cunosc, și în atitea rînduri, cu inima strînsă, le-au privit clătînînd vîrfurile copacilor și împingînd dincolo de munți cohorta nesigură a norilor.

În ultima vreme, suflînd perioade mai lungi și cu o violență sporită, ele au părut că vor să instaureze o nouă climă, mai aspră și plină de primejdioase capricii, în care recoltele devin nesigure, iar natura încetează să mai fie un mediu prielnic vieții.

Explicația ce s-a dat acestei înrăutățiri a climei din locurile în care ne aflăm a pus, de fiecare dată, accentul pe defrișările de păduri din ultima sută de ani, considerându-le drept o mare greșeală. Acest secol, în care capitalismul a apărut ca mijloc de exploatare a bogățiilor naturii, fără să țină seamă de legile ei, a produs pînă la urmă crize de tot felul, degradînd și omul și natura. Pe întinse suprafețe ale pămîntului pădurile au dispărut, lemnul lor a contribuit la prosperitatea dintru început a erei capitaliste, însă în ordinea naturii s-a produs un grav dezechilibru : apa rîurilor a început să scadă, anii de secetă au devenit mai numeroși, iar orașele ridicate în acest secol prolific, dar dezordonat, sînt amenințate acum să fie dărîmate de vînt și se pot aștepta să vadă apărînd la porțile lor, pustiul.

Și, poate, în cele din urmă, fenomenul acesta pe care memoria omenirii a fost nevoită să-l înregistreze în cîteva rînduri, s-ar fi putut produce și în aceste locuri, dacă față de vremurile trecute — cînd pustiul a înaintat cucerind mari spații geografice și făcînd să dispară vechi așezări omenesti — istoria lumii n-aș fi intrat într-un nou ciclu : al orînduirii socialiste. Aceasta este o dată de la care elementele tuturor problemelor se schimbă fundamental și pot fi privite în față cu o îndrăzneală nouă, cum nu s-a mai întîmplat niciodată pînă acum.

De data aceasta omul e acela care, pentru a-și asigura răsplata muncii sale, ia ofensiva împotriva forțelor telurice, pornind în întîmpinarea pustiului, îngrădindu-l în spațiul lui geografic — unde, fără îndoială, mai tîrziu îl va ataca, desființîndu-l — oprind emanațiile fierbinți care, pornite de pe acele inflamate întinderi, îi amenințau recolta ogoarelor. Orînduirea socialistă e forma de viață care pune omul în măsură să dezlănțuie această ofensivă ; iar planul de transformare a naturii arată proporțiile continentale ale bătăliei și marea des-

fășurare de forțe cu care se pornește la luptă. Dacă la poarta dintre Ural și Caspică s-ar fi aflat și astăzi santinela țaristă, fără îndoială că ea ar fi dat, în fiecare an, un pas înapoi. Niciodată mării proprietari de moșii, oricât de impresionati ar fi fost de năvala pustiului, n-ar fi putut concepe planul unei bătălii de o atît de mare amploare și n-ar fi avut respirația necesară pentru a o duce pînă la capăt. Revoluția din Octombrie a venit tocmai la timp pentru a pregăti oamenii ca, alături de celelalte bătălii pe care le dau, pentru o cît mai deplină cunoaștere și stăpînire a naturii, să poată face față și acestei uriașe probleme, ridicîndu-i pe toți, ca pe unul singur, împotriva vînturilor asiatice aducătoare de secetă, astupînd enorma spărtură prin care ele pătrund în Europa.

Încă o dată, ca pe vremea războiului, stăm aplecați pe harta Uniunii Sovietice, străbătută de la nord la sud de liniile frontului. Între marginile munților și ale mării, de-a lungul marilor fluvii ruse, se ridică perdelele de păduri ca niște armate, una în spatele alteia, pe o mare adîncime, pentru a ține sub apărarea lor pămînturile amenințate. De data aceasta, bătălia se dă spre răsărit, spre inima de piatră a Asiei Centrale, începînd pe pămînturile nisipoase de dincolo de Ural și de Marea Caspică. Sînt, tot ca pe vremea războiului, cîteva fronturi principale, de care se va sparge atacul masiv al vîntului ; iar în spatele lor, un vast teritoriu e acoperit cu o rețea deasă de mici dreptunghiuri silvice menite să apere, după exemplul ilustru al partizanilor, pămîntul fiecărui colhoz.

Pentru a pune în aplicare acest plan, pentru a declanșa ofensiva pe care el o prevede, se fac acum, pe teritoriul Uniunii Sovietice, pregătiri imense. Un număr de optzeci de mii de colhozuri sînt angajate în bătălie ; oamenii lor, ajutați de mașini, vor planta în următorii

cinci ani peste treizeci de miliarde de arbori, cei mai mulți dintre ei stejari, dar nu vor lipsi nici pomii fructiferi.

Această grandioasă operă de împădurire — totalizînd șase milioane de hectare, distribuite pe întreaga suprafață a stepelor ruse — este răspunsul solemn pe care socialismul îl dă anarhicelor devastări de păduri din vremea capitalistă. E un răspuns menit să trezească interesul profund al scriitorilor, prin calma lui măreție și prin ecurile îndepărtate pe care le va avea.

Planul erei socialiste de transformare a naturii conține o forță adîncă și într-un anume fel explosivă, asemeni nucleelor cosmice din care se dezvoltă lumi viitoare — și se poate vorbi de pe acum de influențele ivite în mentalitatea oamenilor care l-au abordat, numai prin simplul contact cu noua viziune a lumii și cu perspectivele îndrăznețe pe care, cu o nestăvilită forță, le deschide. Cei care au vorbit pînă acum despre acest plan au folosit imagini pline de o mare putere de sugestie și, adeseori, străbătute de reale accente poetice. Ei au descris perdelele de păduri de care se vor sparge valurile vîntului, ca pe niște „gigantice diguri“, iar întregul complex de lucrări — din care nu vor lipsi lacurile artificiale menite să mențină umezeala și să condiționeze clima — ca pe un vast sistem de „irigație aeriană“.

Nu încapе îndoială că, pe măsură ce sîmburii acestui plan se vor dezvolta în mintea a cît mai mulți oameni, e de așteptat ca numărul sugestiilor, imaginilor și al ideilor cărora el le dă naștere, să crească, îmbogățînd patrimoniul intelectual al civilizației socialiste. Scriitorii își vor putea lăsa opera străbătută, ca de un fluviu ecuatorial, de torentul de imagini și idei care țîșnește din substanța acestui generos proiect de a proteja omul și de a restaura frumusețea devastată a naturii.

În fața știrilor care vesteau lumii această grandioasă acțiune omenească, de la început eu am auzit-o ca pe o simfonie străbătută de majestuoase acorduri. Așa mi se întâmplă de câte ori mă aflu în fața unui eveniment epocal sau a unei realități mărețe, de natură să trezească în mine o largă mișcare de sentimente. Proiectul prin care natura urmează să fie transformată, punând în acțiune milioane de oameni, pentru a ridica în fața vîntului lungi șiruri de arbori, a făcut ca foșnetul lor, încărcat de un puternic mesaj — uman și poetic — să se audă de la început.

Sînt sigur că simfonia aceasta o voi asculta cîndva în forma ei definitivă, realizată de unul din compozitorii sovietici, sau de un alt compozitor al lumii, încercat de aceeași multitudine de sentimente. Voi recunoaște atunci acordurile care au descris întinderea monotonă a stepei sub bătaia vîntului, cerul fără un nor, începutul secetei, suferința și foamea a milioane de oameni ; și voi recunoaște apoi sunetele care au vestit apariția noilor oameni și începutul mării bătălii pe care ei au pus-o la cale, de la Ural la Marea Caspică, de la Nipru la Volga. În tot ceea ce se va întîmpla pe acest întins teritoriu, în următorii ani, compozitorii vor avea pentru arta lor — de a transfigura și da profunzime, prin sunete, lumii și acțiunilor omenești— un material bogat și o idee profundă pe care să-l axeze.

Cinematografia va putea scoate din episoadele acestei bătălii imagini multiple și dramatice, fie că operatorii își vor pune, la început, obiectivul lîngă frunza uscată a plantelor, sau în albia rîurilor secate — albă și dure-roasă ca orbitele din care ochii s-au scurs, fie că vor zbura apoi cu avionul, vară de vară, pe deasupra perdelelor de păduri, crescînd ca într-un basm, transformînd întinderea de pe vremuri a stepei într-o imensă grădină.

Pentru a cuprinde evenimentele ce vor avea loc în acest spațiu, avionul va fi obligator, și poezii vor trebui

să-l folosească de asemeni, pentru că numai de la ferestra lui își vor putea da seama de larga desfășurare a acestei grădini, realizată de oameni pe 120 milioane de hectare, suprafață ce, fără îndoială, o depășește cu mult pe aceea a locurilor în care se presupune că a fost cândva paradisul terestru.

Dar sarcina cea mai însemnată revine prozatorilor — și anume marilor prozatori — fiindcă numai scriitorii de lungă respirație vor putea să redă în întregime amploarea, profunzimea și răsunetul acestei bătălii. Mărețul plan sovietic de transformare a naturii ne pune în fața unei acțiuni de proporții epice, iar acei care sînt mențiți să o exprime în totalitatea ei, romancierii, povestitorii, marii poeți în proză, vor trebui să se miște între orizonturi vaste, pe liniile de creație ale epopeei. Simfonia și epopeea rămîn cele două moduri majore care vor fi în stare să exprime, cît mai deplin, conținutul patetic și grandoarea acestei îndrăznețe acțiuni omenesti.

Ceea ce va înlesni misiunea scriitorilor, punîndu-i de la început pe drumul marilor realizări, este conținutul profund uman al acțiunii care începe, rezonanța pe care, de mult, elementele ei o au în sufletul omenesc, încît vor putea pătrunde în literatură în mod larg, ca apele unui fluviu ce abia aștepta să se reverse. Seceta — împotriva căreia se pornește în această bătălie — a pricinuit omenirii grele suferințe, pustiind în repetate rînduri țări întregi, și arătînd lunii, în nopți fierbinți de vară, mari spații ale pămîntului, ca pe oglinzi ale solitudinii ei minerale, ca pe întinse și mute cimitire de cenușă.

Poeții și prozatorii au vorbit despre secetă în pagini de neuitat. Cu acest prilej, a fost citat din Cehov un impresionant pasaj, dar, alături de el, fiecare națiune își poate numi marii scriitori, care s-au aplecat peste trupul

amenințat să se prefacă în scrum al omenirii și al naturii, cuprinse de fierbințeala ucigătoare a secetei, și au lăsat, despre suferințele pe care acest tifos geologic le aduce, mărturii zguduitoare.

Pe de altă parte, natura a fost privită întotdeauna cu o bucurie mai mare, ori de câte ori pe întinderea pământului au fost presărate păduri. Arborii, singuri sau strinși pe întinse teritorii, sub forma amplă și pînă la urmă simfonică a pădurilor — cu ciclul plin de poezie și străbătut de o adîncă forță al desfrunzirii și reînfrunzirii lor anuale, ca o largă și calmă respirație a firii — au dat întotdeauna omului, antrenîndu-l în marele lor circuit cosmic și scaldîndu-l în cantități nelimitate de oxigen, un sentiment mai viu al existenței și o stare de fericire evidentă. Din toate timpurile, pădurile au adresat oamenilor această invitație la fericire, al cărei ecou — nestăvilit și nostalgic — străbate folclorul popoarelor și cîntecele întregii omeniri.

Or, acum, în marele plan de transformare a naturii — care trezește emoția și admirația noastră a scriitorilor și întreaga noastră azeziune — e vorba de a porni la luptă împotriva secetei, de a izgoni uscăciunea și suferințele pe care le aduce, tocmai cu ajutorul pădurii. Proiectul sovietic, urmărind să apere pămînturile amenințate de secetă, sfîrșește prin a transforma însăși natura, acoperind o parte din ele cu păduri, dînd astfel oamenilor nu numai siguranța atît de necesară a fertilității ogoarelor, ci și un nou cadru în care viața lor se va desfășura — un nou peisaj, mai estetic ; o nouă climă, mai plăcută — în mijlocul unei vaste rețele silvice, adăpostind în arborii ei păsări cîntătoare și formînd un întreg sistem de generatoare de aer curat, ale cărui efluvii vor străbate stepa în toate părțile, răcorind-o.

Bătălia care urmărește să smulgă naturii această bună stare și fericire pentru oameni este o acțiune de o excepțională frumusețe morală, și nu se poate ca toți cei

care au visat o lume mai bună — și în primul rînd scriitorii — să nu vibreze în fața ei îndelung, salutînd-o cu bucurie și emoție.

În această acțiune la care vor lua parte milioane de combatanți, oameni și arbori, păduri umane și păduri vegetale, ridicîndu-se — însuflețite, foșnitoare — împotriva vîntului pustiitor, inima scriitorilor va găsi ritmul larg al marilor creații epice. Acțiunea pe care urmează să o descrie, pe lîngă conținutul ei inspirat din dragoste față de oameni, are o durată de epopee; aceasta va îngădui copiilor ce s-au născut în aceeași zi cu comunicatul care a vestit-o să intre și ei în bătălie, luînd parte la ultima-i fază, fie ca mecanici de tractoare, fie ca poeți ai acelei generații. Pentru că în timpul acesta se vor ivi generații noi, care vor schimba încă o dată, și mai mult ca oricînd, fața pămîntului. O dată cu miliardele de arbori, ce se plantează acum, vor crește milioane de oameni, și ei vor fi gata în același timp, formînd o lume tînără și nouă, crescută cu îndrăzneală, încît de creștetele ei se vor sparge vînturile Asiei Centrale; o lume triumfătoare, capabilă să imobilizeze uraganele, să înăbușe în leagănul lor marile furtuni care ar mai voi să pustiască pămîntul.

Scriitorii vor avea de arătat toate acestea.

Ei vor avea de descris transformarea naturii pe un vast teritoriu, acoperirea stepelor cu perdele de păduri, cu un întreg sistem de irigație aeriană, în urma căruia vor dispărea arșița și seceta, și transformarea milioaneilor de oameni care vor da această bătălie, cuprinși în propria lor acțiune ca în apele uriașe ale unui fluviu, purtîndu-i spre țeluri îndepărtate și grandioase. Vorbînd de această călătorie, ei vor avea de descris marele salt psihologic pe care omul îl face acum.

Pînă acum, vînturile au fost libere, dezlănțuindu-se de cîte ori au vrut și devastînd pămîntul. Omul erei socialiste se ridică împotriva lor, făcîndu-le semn să se

oprească, punîndu-le în frîu ; iar acțiunea aceasta a lui se leagă și o continuă pe a celui îndrăzneț strămoș care, în noaptea vremilor, a avut curajul să țină calea calului sălbatic, să-l încalce și să plece cu el pe fața pămîntului. Acela a fost un moment unic — cînd omul a început să se miște la mari distanțe — un sîmbure care a plesnit, lăsînd să țîșnească din el cavalcadele, migrațiunile, șarjele cavaleriei, caravanele continentale ale pionierilor și negustorilor, o lungă și frămîntată epocă a istoriei, pînă la formele rafinate ale trăsirii și landoului.

Acum, la începutul erei socialiste, omul se ridică să îmblînzească vînturile și faptul acesta e de asemeni un salt îndrăzneț, un sîmbure exploziv din care vor țîși formele civilizației viitoare.

Saltul care se produce acum, sub privirile noastre, ridică omul din pulberea în care timp de secole au jucat paparudele și din întunericul a tot felul de superstiții, la concepția îndrăzneată a continentului apărat de digurile aeriene ale perdelelor de păduri. El îl ridică din fața raclelor cu moaște, de-a dreptul în fața vîntului, cu un frîu în mînă, reînnoind firul marilor lui îndrăzneli, hotărît să nu dea înapoi, să supună și această forță a naturii.

Saltul acesta, pe care milioane de oameni sovietici îl fac astăzi, înscrie încă o dată în istoria lumii triumful orînduirii socialiste pe întinse suprafețe ale pămîntului. Marile acțiuni la care, datorită acestei orînduirii, oamenii se pot angaja acum, pe scară continentală, cu rezultate pe care atlasurile geografice vor trebui să le înregistreze, dovedesc că în partea aceasta pămîntul a intrat într-o fază superioară a existenței sale.

Cu cîteva decenii în urmă a produs multă vîlvă și a dat loc la discuții aprinse, ceea ce s-a numit pe atunci „problema canalelor din Marte“, unele dungi ivite pe suprafața acelei planete, atît de clare, încît Schiaparelli, astronom italian, întocmise chiar o hartă a lor, formată

din pure și enigmatice figuri geometrice, cărora oamenii, pe drept cuvînt tulburați, se străduiau să le găsească o explicație. Printre nenumărate presupuneri, s-a emis atunci și ideea — hazardată, dar atrăgătoare — că, pe sora noastră din sistemul solar, înflorește o civilizație atît de înaintată, încît a ajuns în stadiul comunicațiilor interplanetare, și că acele figuri geometrice nu ar fi decît încercările făcute de marțieni pentru a ne aduce la cunoștință, printr-un sistem de semnalizare gigantic, existența și vecinătatea lor cu noi în spațiul cosmic.

Războaiele care au urmat pe pămînt au pus capăt acestei efervescente de ipoteze ; omenirea avînd să-și vindece răni proprii și grele a uitat de problema semnalizărilor interplanetare ; dar eu, privind astăzi imensa hartă a Uniunii Sovietice, pe fața căreia apar liniile subțiri ale perdelelor de păduri, m-am gîndit că, dacă presupunerea aceea ar fi fost cumva adevărată, acum marțienii ar avea prilejul să vadă cum de pe pămînt li se răspunde, în fine, la semnalele lor de pe vremuri. Și m-am mai gîndit că dacă locuitorii acelei planete ar fi să se pasioneze — cum am făcut și noi pe vremuri — de semnificația acestor linii ce se ivesc pe fața pămîntului, astronomii marțieni le-ar putea răspunde pe lingă enormele lor telescoape : „Pămîntul ne semnalizează că socialismul a triumfat pe a șasea parte a lui și că se îndreaptă acum spre comunism.“

LAUDĂ ELECTRICITĂȚII

Timpul a venit, pentru aceste pămînturi pe care ne aflăm, să fie scoase din întunericul adînc care le-a acoperit de la început : din vremea îndepărtată cînd apele s-au retras de pe întinderea lor și au încetat să mai fie strivite funduri de mare. Timpul electricității a venit pentru vechile pămînturi din Carpați și de la Dunăre, intrate încă o dată, cu oamenii, apele și munții lor, în marea prefacere a lumii.

Trenul străbătea cu mare viteză cîmpia asupra căreia noaptea căzuse. Cu fruntea lipită de fereastra vagonului, îmi lăsam privirile să pătrundă — atît cît puteau — în lumea neagră prin care treceam. Enormități fără formă se desprindeau din întuneric ; ziduri compacte de opacitate alternau cu regiuni acoperite de o luminozitate difuză ; mari spații antagonice păreau că se devoră între ele, totul într-o lume turbure, neieșită din haos.

Era la începutul primăverii și cerul acoperit cu nori grei nu trimitea asupra pămîntului nici palida lumină a stelelor. De nepătruns, noaptea domnea pretutindeni.

i să recîştige timpul pierdut. Pe întinderea cîr
un lung ogar de fier, dezlănțuit.

odată, marele oraș în care urma să sosim își
dintii lumini. Din adîncimea nopții se de
becuri strălucitoare și parcă ireale, așa cum p
— în mod miraculos — compactei întuneci
atunci.

mitic, dar tuzi în mine ceea ce senzația intin

spre care ne îndreptam, ci numai o insulă ivită pe neașteptate. Atunci, mi-am dat seama că trecusem, timp de câteva respirații, prin dreptul unuia din satele electrificate în ultima vreme.

— Iată, mi-am spus în acea clipă, și harta țării noastre începe să se schimbe.

De când țineam minte, pe aici fusese întotdeauna întuneric, pînă ce, la sfîrșitul călătoriei, începeau să se zărească luminile orașului. Dar, de data aceasta, în oceanul imens al nopții apăruse o insulă. Strălucitoare, ea se așeza pentru totdeauna în memoria mea, ca pe o hartă — și din clipa aceea gîndurile îmi porniră tot mai stăruitor spre satele care, pe vechile pămînturi din Carpați și de la Dunăre, încep să iasă unul după altul din întunericul în care au stat scufundate.

Satele, așa cum au fost, eu le cunosc. Eu știu că nici în trecut aceste vechi așezări omenești, leagăne ale istoriei poporului nostru, nu erau lipsite de frumusețe și de un anume farmec al existenței lor milenare. În atîtea rînduri, în locurile în care am copilărit, ele mi s-au gravat în minte asemeni unor apariții de vis.

Erau seri liniștite de vară, cînd pe deasupra satului luna trecea, învăluindu-l în lumina ei rece și albă. Din lacurile de la marginea lui se ridica spre cer, ca o laudă stăruitoare a vieții, prin care adeseori trecea o undă de exaltare, corul neobosit al broaștelor. Cîntecul lor, venind din depărtare, ajungea deasupra satului, armonios și imens. În atîtea rînduri ascultîndu-l, în seri calde de vară, am fost cuprins de un sentiment de plenitudine, de o adîncă și nelămurită fericire, pîrîndu-mi că iau parte, din locul pierdut în care mă aflam, la marea și nemăsurata frumusețe a lumii.

Pe sub razele lunii, șoseaua se ducea spre miazăzi, strălucitoare și albă, încît, prins în pînza unei primejdioase fascinații, abia de mai puteam să-mi desprind din lungul ei privirile. Ca niște fluvii de beteală curgeau în asemenea nopți șoselele de calcar, și, o dată cu ele, privirile întregii lumi păreau că alunecă spre miazăzi; în timp ce miazănoaptea rămînea întunecată și pustie.

Ciini lătrau, dar întotdeauna departe, încît hămăitul lor cu nimic nu tulbura liniștea nopții, ci mai mult îi mărea farmecul, așa cum aducea, ca un zvon nelămurit, ecoul marilor spații care ne înconjurau, umplînd cu sate și cîmpii uriașa circumferință a lumii.

În astfel de nopți, pline de o puternică și netulburată vrajă, plopii se ridicau din curți, asemeni unor oșteni înalți și, adeseori foșnind, armura lor de argint își arăta, cîteva clipe, întreaga strălucire.

Dar marea feerie a nopții — amestec ciudat de basm oriental și intensitate de arc voltaic — izbucnea din pereții caselor, chiar și ai celor mai umile. De o parte și de alta a drumului, casele străluceau scăldate într-o lumină atît de vie și albă, încît, de fiecare dată, oamenii le priveau uimiți, cuprinși de aceeași adîncă și neînțeleasă încîntare.

Cred că rareori a putut fi, în partea aceasta a lumii, întîmplare mai plină de poezie, care să-i farmece atîta pe oameni, ca întîlnirea dintre razele lunii și protoxidul de calciu cu care sînt spoii pereții caselor la țară.

Veneau uneori, în cursul nopții, clipe de o strălucire și mai mare, cînd luna lumina ca ziua, cum spuneau oamenii. Erau clipe de maximă exaltare a firii: aprinse de o lumină foarte vie, casele păreau că fac un pas înainte, dintre arborii uimiți. Iar broaștele, din balta lor de la marginea satului, de asemeni incendiată de razele lunii, mai tare cîntau.

Pline de farmec erau acele nopți, cînd tot satul părea scăldat într-o apă de argint, iar de la un capăt la altul

al lui ulițele nu-și mai potoleau neastîmpărul. Mereu se auzeau scîrțîind porțile, risete izbucneau pretutindeni, iar roata fîntînilor se învîrtea pînă tîrziu, cînd, departe, la marginea cîmpiei, șuierau trenurile de la miezul nopții.

Prin curți, oameni îmbrăcați în cămăși albe, ca niște preoți ciudați, umblau tăcuți în preajma căruțelor, dădeau roată clăilor de fin, smulgeau din ele cîte un braț cu care se îndreptau spre grajduri, de unde, ca un alt element etern al nopții, venea respirația adîncă a vitelor. Sub temelia caselor greieri cîntau, aducîndu-și contribuția lor la extazul nemărginit al nopții.

Strînși în cele din urmă pe prispă, oamenii încă întîrziu să adoarmă, neputîndu-și lua ochii de la discul strălucitor al lunii, alunecînd, în liniștea nopții peste șirurile lungi de plopi. După ore de contemplare, descopereau în șoaptă, pe suprafața lui, capul enigmatic al unei femei. Aplecîndu-și frunțile unii spre alții, șușoteau îndelung. În astfel de nopți treceau, de la cei mai bătrîni la cei mai tineri, poveștile și legendele ținutului.

Pline de farmec erau acele nopți cînd, sub razele lunii, lumea părea țesută din fire de argint, dar ele nu țineau o veșnicie. Venea o vreme cînd, săptămîni de-a rîndul, luna nu se mai arăta — și nici urmă de stele. Cerul, ca un ceaun de tuci — fără un singur reflex, fără nici cea mai palidă lumină — acoperea pămîntul ținîndu-l într-o întunecime de nepătruns. Pe fundurile ei, oamenii se tîrau.

Mă țin minte rătăcind între hotarele unui județ, pe o astfel de noapte adîncă și grea, căreia firmamentul îi refuzase chiar licărirea celei mai neînsemnate stele. Drumul nu mai avea strălucirea albă din nopțile cu lună

și, numai rareori, potcoava calului, izbind cîte o piatră, îmi arăta că încă mă aflu în lungul lui, că nu înaintez peste cîmpii, la întîmplare.

Inconjurat din toate părțile de suprafețe haotice, mereu mi se părea că mă rostogolesc într-o prăpastie, că dedesubt pămîntul începe să se scufunde. Era atît de întuneric, încît nici gîtul calului nu-l mai vedeam, și, din timp în timp, întindeam mina să-l pipăi, pentru a avea cel puțin această certitudine. Altminteri, era o noapte superbă de primăvară.

Superbă, pentru că după o ploaie torențială ce se prăgătea parcă să mai vină o dată, era atît de plină de tot felul de miresme tari — caldă și umedă și grea — încît în întuneric toată natura părea un sîn somptuos, plesnind de sevele grele ale vieții. Așa se simțeau, în noaptea aceea de primăvară, cîmpiile și pădurile pline de apă în lungul cărora, neștiut de nimeni, alunecam.

Într-un tîrziu, să fi fost miezul nopții, cîntecul pierdut al unui cocoș m-a făcut să bănuiesc că am ajuns în primul sat prin care urma să trec. Părea cu desăvîrșire pustiu, acoperit de o adîncă tăcere ; o singură lumină nu se zărea ; și treceam printre casele lui presupuse, de asemeni tăcut, părăindu-mi mie însumi o nălucă.

În această tăcere grea, în acest întuneric de fund de lume, a izbucnit deodată un strigăt : Care ești acolo, măi ? Și, numaidecît, un altul, mai groaznic : Săriți, mă omoară !

*
*   *
*

În nenumărate rînduri, cuprins de amărăciune, m-am întors în mine însumi asupra acelei înspăimîntate nopți. Cum de fusese cu puțință ? Trăisem, alături de oamenii acestor pămînturi, nopți mai calme și mai adînci decît acelea în care luna trecea peste vîrfurile înfiorate ale plopi-

lor. Dincolo de marginea satului, căpițe de fin acopereau întinderea cîmpiei ; întinși pe ele, cu fața în sus, oameni priveau. Niciodată, ca în acele nopți, n-au putut părea atît de liniștiți și solemni.

Cerul senin lăsa privirilor drum liber spre grandoarea și veșnicia constelațiilor. Cum se întorc toamna carele de la cîmp, domoale și pline, așa treceau în acele nopți orele, încărcate de imensa frumusețe a lumii.

Depart, la marginea cîmpiei, constelațiile se iveau ca dintr-un ocean și începeau să urce spre zenit cu o încetineală plină de măreție. Toată noaptea alunecau pe cer, mișcîndu-se în marile lor spații, ca roțile unui uriaș orologiu. Superbe erau în astfel de nopți, strălucitoare și vii, în mesajul pe care păreau că-l adresează omenirii.

Îmbrăcați în sarice lungi de lînă, întinși cu fața în sus, ca în niște sarcofagii cenușii, țărani le priveau. Tăcuți, gînditori, cu pupilele arse de un nestins foc lăuntric, ei le priveau îndelung, ca pe fîntîni răcoritoare și eterne. Cînd rareori vorbeau, arătîndu-le celor mai tineri: Acea e Fecioara... Acela e Carul Mare... în vocea lor lumea căpăta, ca în țevi de orgă, o rezonanță solemnă și gravă.

— Acea e Cumpăna... Acea e Fecioara... Și pe urmă, o dată cu venirea beznei : Săriți, mă omoară ! Ca un cristal spart în țandări, vocea omenească se năruia în noroi și sînge ; iar în locul țevilor de orgă nu mai rămînea decît horcăitul beregății înjunghiate.

* Amarnice erau acele nopți cînd, în fiecare clipă, ți se ridica în față un munte de grafit, și înaintai prin substanța lui minerală, anevoie, abia putînd să-ți îndoi ge-

nunchii. Unde erau plopii, unde erau casele date cu var, unde era veselia de pînă atunci a satelor? Toate pieriseră fără urmă, ca și cum n-ar fi fost niciodată. Luna nu mai lumina ca ziua, ci era — cum iarăși spuneau oamenii — întuneric ca în fundul iadului. Lumea nu mai părea țesută din fire de argint, ci clădită din blocuri enorme de smoală.

Amarnice erau acele nopți cînd, pe ulițele satului, oamenii se ciocneau între ei ca niște bușteni — și înjurau groaznic. Tropic de cal sau roată de căruță, care să trezească zgomotul drumului, nu se mai auzeau. Numai departe, în cîmpie, trenurile șuierau ca întotdeauna; dar cine mai apuca miezul nopții? Dacă vreodată le auzeam, ele păreau de pe o altă lume, pînă la care nici gîndul nu îndrăznea să pornească.

Atunci, trăiam reversul basmului din nopțile cu lună. Satul era acoperit de întuneric, ca de o apă neagră, în fundul căreia toate se înecau. Lămpile cu petrol sau felinarele fumegînde, și mai mult reliefaau enormele umbre ale nopții. Cînd rareori, în primele ore ale serii, o lampă „Petromax“ strălucea în ușa vreunei mori, sfera de lumină careia îi dădea naștere părea o bilă minusculă, căzută în fundul marelui ocean de întuneric.

În acele nopți, ce păreau de dinainte de facerea lumii, un răcnet trezea ecoul cîmpiilor, înfiorîndu-le de la un capăt la altul: Care ești acolo, măi? Săriți, mă omoară! Atunci, din imaginea feerică a lumii, cu atîta trudă țesută de greieri, de plopi și de lună, ce mai rămînea?

Veneau lungile epoci ale anului, cînd în sate se instaura domnia deplină a beznei. Acesta e un cuvînt greu; silabele lui, asemeni unor pietre rostogolite în prăpastie, trezesc parcă ecourile cele mai îndepărtate ale preistoriei. Pe întreaga arie a vorbirii românești, rezonanța neagră a acestui cuvînt a adus întotdeauna în inimi un val de amărăciune.

Pe pământurile pe care ne aflăm, pe vechile pământuri din Carpați și de la Dunăre, bezna a fost o dură realitate geologică și, într-o măsură tot atât de mare, o dură realitate psihologică. Din bezna de afară s-au tras multe întunecimi ale minții, din care a izvorât, apoi, atîta ignoranță și mizerie.

Păstrătoare ale unor forme de veche civilizație, creatoare ale unor tipuri umane pline de noblețe, satele țării noastre au rămas, totuși, în multe privințe, cu rădăcini adînci în sălbăticie. Stăpînite de teamă, superstiții și vrăjitorie.

În nopțile quasi-polare dinspre solstițiul de iarnă, cînd norii trag un oblon greu între cer și pămînt, lăsîndu-l scufundat în întuneric, satele văd ridicîndu-se în fața lor realitatea necruțătoare a beznei. Tot timpul cît cerul rămîne întunecat, viața oamenilor e tăiată de sosirea nopții ca de o ghilotină. Întunericul li se prăvale în ușă ca o stîncă grea, pe care nimeni n-ar mai putea-o clinti pînă la ziuă. Pe întinderea cîmpiei și în munți, milioane de oameni rămîn îngropați sub bolovani enormi ai nopții. Și lungă, temuta domnie a stihilor, începe.

În marea întunecime a acestor nopți, a căror putere se întinde peste trei sferturi din durata zilei, lăsînd luminii doar orele amiezii, oamenii satelor se strîng în jurul focului din vatră, iar aria vieții lor se scurtează la cîtiva metri. Afară, adică dincolo de pereții caselor, începe o lume neagră, necunoscută și plină de primejdii. Acolo pîdesc dușmanii ; acolo lucesc ochii fiarelor ; acolo așteaptă pentru a-i betegi sau ucide, iele, strigoi, vîrcolaci, întreaga faună de duhuri rele cu care închipuirea lor însăpămîntată a populat tăria nopții. Uneori, li se pare că aud în întuneric behăituri de tapi ; alteori, zgomote surde de uriași care strivesc sub picioarele lor pămîntul. Ghemuiți în ei înșiși, ca vietățile pădurii cînd o străbat vîntorii, spre fereastra îngustă își întorc pri-

virile cu teamă, înfricoșați de marile forțe dușmane care pîndesc din întuneric speța umană.

În aceste nopți, ulițele satului, propria lor curte chiar, spațiul domestic în care se află fântina și grajdul, devin zone primejdioase unde nu mai îndrăznesc să pună piciorul. Pentru ei întreaga întindere a lumii, ca o regiune care nu mai e guvernată de legi cunoscute, se reîntoarce în haos.

Atît de mare este, în adevăr, puterea întunericului.

Nu e, în basmele poporului, balaur care să poată întrece întunericul în felul în care-i înghite pe oameni, despărțindu-i de restul lumii și de ei înșiși. Îndată ce soarele a apus — și nu sînt nici stele, nici lună — marile întunecimi încep să iasă la iveală, împrăștiindu-se pe întinderile lumii, ca o forță geologică de neînving. Oameni și sate, păduri și munți dispar fără urmă în masa tenebrelor pe care însăși rotirea pămîntului, netulburată și enormă, le face să se reverse asupra noastră din marele spațiu cosmic de unde pîndesc.

Ori de cîte ori m-am aflat din nou la țară, și marile întunecimi de acolo au venit iarăși asupra mea, încă o dată am simțit cît de materială le e apăsarea, și încă o dată mi-am dat seama că puterea lor numai electricitatea este în stare s-o învingă.

Zadarnic încercam să lupt cu ajutorul lămpii de petrol de îndată ce soarele apunea, ceva grav părea că s-a întîmplat în mersul lumii; nici cărțile, nici ideile nu mai aveau asupra minții aceeași putere. O dată cu întunericul, forța de gravitate a pămîntului se mărea; în creier și în umeri, zone de plumb mă trăgeau cu o mare putere în jos, sfărîmîndu-mi legăturile afective și intelectuale cu restul lumii. În fața acestei prăbușiri,

flăcările de protest ale conștiinței tot mai rar pîlpîiau. Era domnia beznei care începea. Gîndul că la ora aceea viața orașelor continua sub lumina marilor becuri electrice mi se părea de-a dreptul fantastic, privind realități de pe o altă planetă.

Aceasta este cea mai mare prăpastie dintre sat și oraș. Adîncă somnolență care cuprinde satele, îndată după apusul soarelui, a instaurat între așezări omenești aflate doar la cîțiva kilometri, deosebiri de eră geologică. Aceste grave deosebiri numai electricitatea va putea să le șteargă.

A duce electricitatea lă țară înseamnă a sfărîma masa minerală a tenebrelor care au ținut sub lespede a lor satele, timp de milenii. A duce electricitatea la țară, adică acolo unde trăiește imensa majoritate a poporului, înseamnă a crea în jurul a milioane de oameni o zonă puternică de protecție, un mediu luminescent în care viața va putea continua — cu aceeași intensitate — și în lungul timp în care soarele se află de partea cealaltă a lumii.

Aceasta este în adevăr o revoluție, privind viața întregului popor; de proporții impresionante; incalculabilă în rezultatele ei. Pentru acest scop măreț socialismul înalță baraje și construiește hidrocentrale.

Fiecare bec aprins lîngă miinile unui om, în locuri care se mai aflau sub stăpînirea întunericului, înseamnă un teritoriu ieșit din preistorie, un teritoriu evoluat și modern. Fiecare bec aprins lîngă fruntea unui om, în locuri în care domnia beznei era încă deplină, înseamnă un stimulent puternic pentru creier. În locul milioanei de kilowați care pornesc din marile uzine în toate colțurile țării, de pe întinderea ei se ridică și se întoarce

puterea, infinit mai mare, a întregului popor chemat la o nouă viață. Puterea hidrocentralelor, chiar considerabilă, nu este decît scînteia necesară pentru a declanșa marea, adîncă, inepuizabila putere a poporului, trezindu-l ca pe un uriaș din lungul lui somn.

Acum, pe pămînturile pe care ne aflăm, a venit timpul unei asemenea uriașe treziri.

Timpul hidrocentralelor a venit pentru vechile pămînturi udate de apele Oltului, ale Mureșului și Siretului, și ale atîtor riuri limpezi sau învolburate. De numele acestor ape e legată istoria poporului, și despre fiecare s-a auzit un cîntec de luptă sau o doină.

Dar acum a venit timpul unei istorii noi ; acum, apele doinelor vor fi chemate la o altă viață : unda lor, înroșită de sîngele atîtor generații, va năvăli strălucitoare și limpede — cu puteri înzecite și cu zgomot de tunet — în turbinele marilor uzine de la poalele munților, punînd în mișcare o nouă eră în evoluția țării noastre.

Pe întinderea pămînturilor pe care ne aflăm, avem tot ceea ce e necesar pentru a putea porni — pe dimensiuni mari, de la un capăt la altul al țării — efortul uriaș al electrificării. Avem marele fluviu al Dunării, căderile de apă din munți, zăcăminte de gaze naturale și de cărbuni ; iar pe toată întinderea țării, întregul popor muncind planificat, după concepția socialistă capabilă să transforme societatea omenească într-un puternic instrument de smuls bogățiile naturii.

Schema generală a electrificării face să treacă peste întreaga țară numeroase linii de înaltă tensiune, alimentate de un întreg complex de hidro și termo-centrale. Necesară mării dezvoltări pe care o ia industria, această

rețea de electricitate va scoate în același timp din întuneric toate pământurile pe care le va străbate.

Pe aceste pământuri sînt munți, păduri, ape și vechi așezări omenești ; numele unora din ele au o rezonanță istorică, fiind zidite pe locul vechilor cetăți dace sau în vatra fostelor castre romane. Toate vor ieși din întunericul în care s-au aflat de la început.

Așa cum traversează Carpații, de la Turnu-Severin la Caransebeș, de la București la Sighișoara, de la Mediaș la Piatra-Neamț ; sau așa cum merg peste întinderea cîmpiilor, de la Timișoara la Oradea și la Satu Mare, de la Turnu-Severin la Craiova și la București, de la București la Adjud și la Iași, urcînd apoi pînă la Botoșani, pentru a trece încă o dată peste munți și păduri pe la Vatra-Dornei spre Năsăud și de acolo la Cluj, sub aceste linii de înaltă tensiune se vor afla aproape toate pământurile țării. Toate vor ieși din întunericul adînc în care au stat de pe vremea agatyrșilor, a dacilor și a scitilor.

În fiecare amurg, dintr-o parte în alta a țării, pe întinsul cîmpiilor și în munți, de jur împrejurul orașelor, mii de sate se vor aprinde pe rînd, împiedicînd venirea întunericului. În fiecare amurg, oameni vor sta de pază în puternicele cetăți ale electricității și, într-un anume fel, ei vor fi urmașii — mult evoluți — ai acelor strămoși care cu sute de ani în urmă, făcînd de veghe la hotarele țării, aprindeau la ivirea dușmanului mari flăcări pe culmi. În viitor, nu vor mai scruta depărtările terestre, ci adîncimile cerului — și, cu mult înainte ca întunericul să apară, vor învîrți comutatoarele, împiedicîndu-l să pătrundă în teritoriul aflat sub paza lor.

Atunci, masa minerală a tenebrelor, care de la începuturile lumii a strivit cîmpiile și munții țării, va fi spulberată de puterea marilor uzine ; și fiecare sat va intra în noapte, ca un vapor oceanic, scaldat în sute de lumini.

Este fără îndoială încărcată de o adîncă și calmă frumusețe priveliștea unei cîmpii în care lungi șiruri de plopi foșnesc sub razele lunii ; dar, în același timp, nu cunosc priveliște mai pură și plină de poezie decît a unei pajiști asupra căreia cade lumina marilor becuri electrice. De fiecare dată, verdele proaspăt și crud al ierbii surprinde și încîntă prin intensitatea cu care pune în evidență adîncă forță vitală a firii. Întîlnirea dintre marile lămpi electrice și bogata cantitate de clorofilă a vegetației se arată a fi un spectacol reconfortant, terapeutic aproape.

Este fără îndoială încărcat de o grea frumusețe și creator de firi solemne, mesajul pe care în nopțile senine stelele îl adresează omului ; dar, în același timp — în nopțile întunecate, fără o singură stea — nu cunosc sub bolta vastă a cerului mesaj mai puternic și mai încărcat de lirism cosmic decît al marilor globuri electrice, alături de care coroanele verzi ale arborilor — foșnind din miile lor de frunze — se rotesc pe un fond nedefinit, asemeni unor universuri de sine stătătoare, plutind în spațiul lor propriu, echilibrate și somptuoase.

Cîndva, pe întreaga întindere a țării, pe suprafața cîmpiilor și în munți, lîngă tăcerea adîncă a pădurilor, aceasta va fi estetica nopților, și acesta mesajul lor. Atunci, întunericul va fi fost de multă vreme învins ; uitată lungă rătăcire în beznă ; uitate răcnetele care întorceau omenirea pe fundul sinistru al cavernelor.

Atunci, oriunde se va afla un om, vor fi o sută sau o mie de wați pentru a-l apăra împotriva tenebrei, pentru a trage în jurul lui un puternic cerc de lumină. În vremea ce vine — a electricității și a comunismului — pentru fiecare stea ivită pe cer se vor aprinde pe pă-

mînt mii de lumini. Încît, noapte de noapte, pămîntul va fi sub privirile oamenilor, mai frumos decît cerul.

Imaginez, peste douăzeci și cinci de ani, călătoria unui tînăr poet pe deasupra acestor pămînturi, ieșite definitiv din întunericul în care au stat scufundate.

Cînd avionul ușor, al cărui singur pasager era, și-a luat zborul de la Bratislava spre București, amurgul era pe sfîrșite. Curînd, pe bolta imensă pe sub care zbură începură să lucească primele stele.

Tremurătoare erau, abia perceptibile, în adîncimea cerului care mai păstra urme de azur. Dar pe măsură ce acestea pieșeau, tot mai mare era numărul și strălucirea stelelor în nemărginirea nopții venite. În cele din urmă, cînd un ultim zăgaz fu rupt, năvăliră în roiuri. Erau acolo, ca în toate nopțile senine de vară, dintr-o parte în alta a cerului, o adevărată puzderie.

Treptat, vechile constelații începură să se înfiripe. Erau aceleași figuri uriașe, oameni și animale mitologice, într-o impresionantă frescă a cerului pe care, începînd cu chaldeenii, nenumărate popoare, nenumărate rînduri de oameni le deslușiseră în depărtata și pura lor geometrie. Acum, îi venise lui rîndul să le privească, alunecînd pe dedesubt, făcîndu-le să se rotească ușor spre miazănoapte. Deasupra capului, ca o boabă mare de diamant, Vega din Lira strălucea la Zenit.

În clipa aceea pilotul îi făcu semn : în depărtare ardeau luminile Clujului. Dar pînă la recea vîlvătaie din zare, de necrezut era spectacolul feeric de dedesubt, ca și cum adevăratul cer abia acum s-ar fi arătat privirilor. Cît țineau ochii, dintr-o parte în alta a noului firmament, mii de stele luceau pretutindeni, grupate în superbe constelații ; și ar fi trebuit multă vreme și o

puternică fantezie pentru a alege din ele marile figuri geometrice, dându-le un nume. În orice caz, și Carul Mare, enorm și nordic, și Orion cel măreț, și lungul Scorpion, și Taurul cu coarne ascuțite, își aveau perechea aici; dar mai erau atâtea altele, necunoscute, un cer întreg acoperit de tulburătoarea și pura lor trigonometrie.

Ceea ce fusese dat drept Cluj trecu la o mare adâncime sub aripile avionului, ca o nebuloasă luxuriantă din care s-ar fi desfăcut zeci de mii de astre. Era un spectacol a cărui frumusețe izbucnea cu atîta violență, încît devenea puțin amețitor, ca și cum privirilor le-ar fi fost dat să contemple valurile unei mări de fosfor. Din vârtejurile luminoase, șiraguri lungi de stele porneau, asemeni unor bulevarde cosmice, încărcate de propria lor poezie și grandoare, în marile adîncimi ale acestui mirific univers.

Spre miazăzi, alte roiuri făceau explozie în fața avionului, arătîndu-și, clipă de clipă, mereu reînnoita lor strălucire. Unul din ele se desfăcu într-o infinitate de spirale, ca o adevărată dantelă de lumini: Sighișoara sclipea sub spuma ghirlănzilor ei orbitoare. Iar mai departe, din nou nenumăratele bulevarde, ducîndu-se în adîncimea fără sfîrșit a nopții.

Altimetrul arată că avionul începe să urce, și de la noua înălțime la care pluteau putură să contemple în abisul de dedesubt un adevărat ocean de lumini, un rece incendiu fantastic. La marginea ultimei cîmpii transilvane, satele din Țara Bîrsei străluciau lingă cetățile întunecate ale munților, pe care zborul avionului le aducea dedesubt.

Spre sud, dintr-o parte în alta a orizontului, impresionantă prin dimensiunile și duritatea ei, creștea o pată neagră, compactă, tăcută, ca o diră de preistorie în marile adîncimi ale țării. Privind-o, își dădu seama de felul cum arătaseră aceste pămînturi în trecut, timp de

milenii, înainte de a începe ultima eră din istoria lor. Dar foarte curînd, cîteva roiuri de stele se iviră și în granitul de dedesubt, sclipind îndepărtat, limpezi și vii, asemenea unor pumni de diamante.

În văile adînci ale Carpaților, vechile sate întemeiate de urmașii dacilor scliffeau.

Trenul străbătea cu mare viteză cîmpia peste care noaptea căzuse. Cu fruntea lipită de fereastra vagonului, priveam. Enormități fără formă se desprindeau din întuneric, mari spații antagonice păreau că se devoră între ele, dar eu știam că timpul electricității a venit pentru pămînturile țării noastre, pentru vechile pămînturi din Carpați și de la Dunăre, intrate încă o dată, cu oamenii, apele și munții lor, în marea prefacere a lumii.

POEM ARHEOLOGIC

I

În vara anului trecut, cîmpiile țării noastre — despre al căror grîu istoria spune că era atît de des încît soldații lui Alexandru cel Mare au fost nevoiți să-și facă drum prin el cu lăncile — au trăit un eveniment epocal, cînd pe întinderea lor și-a făcut apariția cea dintîi combină fabricată de muncitorii uzinelor „Vasile Roaită”. De acum înainte, în țară la noi, secerișul va deveni din ce în ce mai mult treaba acestor mașini ingenioase, care taie prin lanurile de grîu bulevarde largi, de la un orizont la altul.

Tot în vara anului trecut, săpăturile arheologice din Dobrogea — în ale cărei vechi pămînturi e amestecată pulberea atîtor civilizații — au dat la iveală lîngă Mangalia, înfloritoarea cetate de pe vremuri Kalatis, o seceră din secolul al II-lea : o bucată de fier îndoit. E o unealtă primitivă, lucrată anevoie, pe care se mai văd urmele ciocanului — și ușor se poate închipui cît se vor fi străduit cu ea, mai mult rupînd grîul decît tăindu-l, străvechii agricultori de pe malurile Pontului Euxin.

Între această seceră, de acum o mie opt sute de ani, și combina zilelor noastre un fulger țîșnește, lăsînd să se vadă în marea adîncime a vremii cît de lung e dru-

mul pe care oamenii l-au făcut de la bucata de fier îndoit, cît de uriașă a fost străduința lor și cît de strălucite sînt rezultatele.

Asemenea fulgere se pot naște în mintea noastră în număr nelimitat — ca în marile tuburi de sticlă ale laboratoarelor de electricitate — dacă ne vom sili să comparăm realitățile ce ne înconjoară cu obiectele primitive pe care săpăturile de anul trecut le-au dat la iveală. Sînt printre ele felurite unelte de muacă din neolitic, dar unele ating chiar paleoliticul; iar noi, în aceste umile bucăți de piatră trebuie să vedem simburii îndepărtați dar foarte puternici care au dus, după mii de ani de neîntrerupte străduințe, la civilizația zilei de azi.

Drumul pe care omenirea l-a parcurs datorită acestor unelte este enorm, încît nici o prăpastie nu poate părea mai adîncă decît aceea din fundurile căreia strămoșii noștri au început să urce spre culmea de azi, cu o surdă și eroică îndrîjire. Așa cum din vîrfurile unui munte pe timp de furtună, se zăresc — la lumina fulgerelor care scapără între creste — văile adînci și potecile care din fundul lor urcă spre piscuri, tot astfel drumul neînchipuit de lung și greu pe care oamenii au venit din noaptea vremurilor se poate vedea la flacăra uriașă ce izbucnește, de fiecare dată, între realitățile zilei de azi și îndepărtații lor sîmburi paleolitici.

II

Fragmentul unei rîșnițe de piatră, descoperit anul trecut, ne poartă gîndul spre cele dintîi unelte cu care oamenii din neolitic și-au măcinat griul, îngăduindu-ne să evocăm întreaga viață a acelei vremi: să auzim cum alături de urletul fiarelor sălbatice începe să urce scriș-

netul amarnic al pietrei mișcate cu mîna în fața colibeii singuratică, și să vedem — în raza de lumină proiectată asupra aceluia îndepărtat trecut — boabele grele și fierbinți de sudoare de pe fruntea trușiților noștri strămoși.

Dar marele proiector nu se aprinde decît în clipa cînd, lîngă această imagine din neolitic, profilăm silueta unei mori industriale. Atunci, în lunga lui rază de lumină ne apare toată imensitatea drumului pe care omenirea l-a parcurs de la rîșnița de piatră, ca și legătura dialectică dintre această unealtă primitivă și marile mori mecanice pe care, în zilele noroase de toamnă, le zărim asemeni unor munți : cu fruntea pierdută în neguri. Atît de enorm e drumul pe care omenirea l-a străbătut o dată cu uneltele ei de muncă.

III

După topoarele de silex, nimic nu pare că s-a mai fabricat în neolitic într-o cantitate atît de mare, încît să se poată spune că a format o adevărată industrie a acelor timpuri, ca vasele de pămînt ars. Unele din ele colorate, cu un surprinzător și adeseori rafinat simț estetic, dovedesc cît de adînci sînt rădăcinile artei ; iar altele, de dimensiuni impresionante, adevărate silozuri preistorice, arată preocuparea oamenilor din acea vreme pentru păstrarea bunurilor pe care le produceau.

Tot atît de vechi, urcînd pînă în cele mai îndepărtate timpuri, la primele răsărituri de soare asupra omenirii care lua cunoștință de propria-i existență, la primele nopți cu lună în marginea pădurilor colosale și virgine, se arată a fi fost înclinarea femeilor pentru podoabe, iar a bărbaților pentru arme. Cînd bronzul a început să fie lucrat, prilej a fost pentru oameni să toarne felurite unelte de muncă, dar și o cantitate surprinzătoare de

coliere și brățări ; iar epoca fierului, pe lângă topoare și seceri, a adus asupra pământului o adevărată revărsare de sulite.

La Balta Verde, în Mehedinți, podoabele de bronz descoperite anul trecut reconstituiesc trupul unei femei, așa cum a fost așezată în mormînt : cu brățări la mîini și la picioare, cu un colier la gît, cu paftale rotunde pe sini ; iar în celelalte morminte, de jur împrejur, sînt atît de multe săbii și lănci de fier, încît locul acela, cu forța din totdeauna a descoperirilor arheologice, evocă așezarea unor neîmblînziți războinici, în mijlocul cărora o femeie conștientă de frumusețea și farmecul ei, ducînd la maximum cochetăria acelei vremi, va fi stîrnit vîrtejul cine știe cîtor pasiuni.

Dar cea mai mare putere de a evoca trecutul, cea mai mare însușire de a ne face să simțim adîncă bătaie de inimă a erelor revolute, zvicnetul viu al acelor epoci, acum acoperite de pulberea veacurilor și a mileniilor, rămîne a uneltelor pe care strămoșii noștri le-au născocit, punînd în mișcare istoria lumii.

IV

Printre vasele de lut găsite anul trecut, cel mai vechi este acela de la Hăbășești-Roman. Înăuntrul lui, emoționînd privitorii, se zăresc cîțiva pumni de grîu carbonizat. Epoca în care vasul acesta, împreună cu conținutul lui, a încetat să mai fie de folos vînelor ce-l fabricaseră, spre a nu reapăre la lumina zilei decît în vremea noastră, atinge sfîrșitul neoliticului. Pe atunci, oamenii abia ieșeau din sălbăticie, pășind pe cele dintîi trepte ale barbariei.

Drumul început la Hăbășești-Roman, în acea epocă îndepărtată din preistoria omenirii, a ajuns astăzi în

port la Constanța. În giganticele silozuri de acolo, la o simplă apăsare pe o manetă de comandă, mii de tone de grâu sînt ridicate de elevatoare, purtate pe benzi rulante și depozitate într-un fel de prăpăstii adînci, al căror fund abia se poate zări.

Oricît ar părea de uimitor — și este în adevăr cura nu se poate mai uimitor — uriașele silozuri de la Constanța sînt dezvoltarea dialectică a vasului de lut de la Hăbășești-Roman, a nevoii pe care omul a simțit-o de a-și depozita recolta și a capacității sale de a rezolva această problemă.

Pentru că una din trăsăturile fundamentale ale omului este de a-și pune probleme și a le rezolva în folosul speței sale.

Cît de lung e drumul de la Hăbășești-Roman la Constanța, cîte popoare au înaintat mereu în vreme, cîte generații au frămîntat în mîini tot mai felurite uneltele și cîte frunți s-au aprins de flacăra albă și incandescentă a geniului, pentru ca vasul de pămînt ars să se transforme în uriașul siloz, aceasta este istoria patetică și grandioasă a civilizației umane.

V

Printre uneltele descoperite anul trecut, un maldăr de așchii de silex ating paleoliticul, iar unele dintre ele au folosit probabil strămoșilor noștri să zgîrie scoarța pămîntului pe care îl descopereau sub tălpile lor plin de o uriașă forță creatoare. Așa cum stau strînse la un loc, par un pumn de grăunțe tari, concentrate, pline de forță, un germen puternic a ceea ce va fi; și așa le putem privi: ca pe simburii grei — și fără îndoială violenți — din care în ziua de azi a izbucnit puterea nestăvilită a tractoarelor.

VI

Pe pământurile pe care ne aflăm, că' pe întreaga întindere a lumii, totul a început să se dezvolte din simburile celor dintii unelte. Tot ceea ce ne înconjoară acum este urmarea dialectică a celei dintii zile de muncă din istoria lumii. De atunci, din acea clipă supremă, a început să decurgă civilizația societății omenеști, uimitoarea realitate construită de oameni în mijlocul naturii sălbatice și mărețe.

Grîul pe care acum îl poartă elevatoarele este urmașul grîului de la Hăbășești-Roman, așa cum mecanicii care pun în mișcare mașinăria uriașului siloz sînt urmașii acelor oameni din neolitic, descoperiți lîngă uneltele lor de piatră, și ale căror schelete așezate pe un strat de nisip par că fac plajă la marea lumină a secolului nostru.

Acum se odihnesc acești îndepărtați strămoși, dar uneltele imaginate de ei au dus, după mii de ani, la civilizația zilei de azi. Tot semănînd grîul toamna și secerîndu-l vara — pe cînd în jurul soarelui pămîntul mereu s-a rotit aducînd lumii anotimpuri, ani, secole și milenii — oamenii au reușit să transforme așchiile de silex în tractoare, secerile primitive în combine, iar rîșnițele de mîină în giganticele mori care pot fi comparate cu munții.

Sucesiunea erelor geologice n-ar putea fi mai spectaculoasă decît aceea a marilor cicluri istorice în care așchiile de silex s-au transformat în tractoare, și nimic n-ar putea fi mai încurajator pentru viitorul omenirii decît felul în care geniul și munca unui lung șir de generații a reușit să transforme bucata de fier îndoit în combina zilelor noastre.

Apărut în univers, omul n-a întîrziat să-l revoluționeze, făcînd să se ivească, alături de plăsmuirile gran-

dioase și uimitoare ale celor trei regnuri, plăsmuirile proprii sale minți, la fel de grandioase și uimitoare : o întreagă lume de unelte ingenioase și construcții gigantice care 'au schimbat conținutul inițial al cosmosului *.

VII

Muncitorii care anul trecut au construit prima combină și arheologii care au descoperit unelte atât de vechi încât trec dincolo de neolitic, au dat vremii noastre un relief mai adânc și, într-un anume fel, au monumentalizat-o.

Evenimentele esențiale pe care le-am trăit în ultimii doi ani sînt legate de planificarea economiei ; în cadrul

* Astfel, alături de stejari, hipocampi, cocostîrci, delfini, pri-vighetori, cartofi, elefanți, albine, balene, ciuperci, perle, vulturi, rodii, țipari, rinoceri, garoafe, vervețe — fiecare din ele fiind un adevărat miracol față de neant — alături de ciocîrlii, eucalipti, șopîrle, nuferi, leoparzi, albatroși, castani, păstrăvi, girafe, licurici, ogari, struguri, pinguini, brazi, corali, urși albi, măslini, libelule, mistreți, trandafiri, cai, plopi, greieri — iar elementele acestui inventar al universului ar putea fi înșiruite multă vreme, dată fiind nepuizabila ingeniozitate și putere de creație a naturii — au apărut corăbii, flaute, excavatoare, batiste, mărci poștale, ochelari, macarale, umbrele, statui, funiculare, săbii, ecluze, țigări, clepsidre, cămăși, telescoape, furculițe, locomotive, păpuși, sănii, hidrocentrale, viori, rotative, cercei, avioane, samovare, undițe, geamantane, pagode, luminări, concaoare, mănuși, semafore, clopote, biciclete, mistrii, covoare, paratrăsnete — fiecare din ele fiind o adevărată revoluție față de ordinea naturii — eprubete, sarcofagii, penițe, jartiere, fîntîni, fotolii, zaruri, trompete, butoaie, evantaie, ascensoare, scobitori, patine, faruri, canapele, ceasornice, steaguri, oglinzi, tractoare, pianе, chibrituri, perdele, tirbușoane, strunguri, ventuze, decorații, rulmenți, candelabre, pluguri, amfore, balade, preludii pentru orgă — iar elementele acestui inventar al universului uman ar putea fi înșiruite multă vreme, dată fiind nepuizabila ingeniozitate și putere de creație a minții omenești.

acestor planuri, fiecare industrie, fiecare unealtă din țara noastră a fost pusă să lucreze în perspectiva mărețată a viitorului. Dar în același timp, rezultatele săpăturilor arheologice, întreprinse pe o scară vastă, au așezat fiecărei unelte și fiecărui muncitor sub picioare un postament atît de adînc, încît atinge neoliticul. Acolo, în acele îndepărtate epoci, a fost descoperită cea mai veche populație din țara noastră, lîngă uneltele ei de muncă, și oamenilor care le-au mînuit le revine meritu! de a fi pus în mișcare istoria acestor pămînturi.

Avînd strămoși atît de îndepărtați și întreprinzători, folosind uneltele din faza actuală a istoriei și perfecționîndu-le mereu, cei ce le țin în mîini duc mai departe evoluția societății omenești de pe aceste pămînturi, îndreptînd-o spre forme care o așteaptă în viitor și care vor fi, pe lîngă acelea de azi, tot atît de violent uimitoare pe cît sînt motoarele cu explozie pe lîngă uneltele de silix; tot atît de imens evaluate pe cît sînt giganticele silozuri pe lîngă embrionul lor neolitic.

CAPUL MIDIA

Cînd vîntul bate dinspre miazăzi, pescarii se bucură pentru că, toamna, aduce bancuri dense de hamsii.

Cînd vîntul bate dinspre apus, plugarii se bucură pentru că, vara, aduce nori groși de ploaie.

Cînd vîntul bate dinspre răsărit, se bucură femeile pescarilor : bărcile lor reapar la orizont, înaintînd spre țarmuri ca o mică flotă, cu toate pînzele întinse.

Cînd vîntul bate dinspre miazănoapte, nimeni nu se bucură ; cu o furie oarbă mătură plajele, răscolește apele mării pînă în adîncuri, înnegrindu-le și zbuciumîndu-le îndelung, țiuie în starturi, culcă pomii la pămînt sau se dezlănțuie asupra orașelor, smulgîndu-le tabla de pe acoperișuri.

Cei care trăiesc pe țărmurile mării îl cunosc ; bătrînii de multă vreme, iar copiii învață să-l cunoască : Nordul ! Așa îi spun oamenii de pe litoral, ca unui prea bine cunoscut vrăjmaș : Iar a început Nordul ! Să așteptăm să se oprească Nordul.

După ce soarele trece de echinoxul de toamnă și fiecare zi îl apropie, tot mai palid, de solstițiul din decembrie, Nordul rămîne singur stăpîn pe țărmurile mării, care, mereu lovite de rafalele lui, încep să semene a pustiu. Pe măsură ce zilele scad, iar apusurile sînt

tot mai vinete și mai reci, asprul vînt din miazănoapte bate cu tot mai multă furie și tot mai nepotolit, încît. la întîlnirea dintre pămînt și mare, nimic nu rămîne fără să sufere de pe urma nepotolitei lui violențe. Falezile se prăbușesc arătînd răni adînci, orașele se lamentează sub furtună, iar pentru apele mării începe timpul unui zbucium îndelung.

Chiar dacă uneori se liniștesc pentru scurtă vreme, nu mai sînt aceleași de dinainte de furtună ; culoarea lor e alta : mai aspră, mai tăioasă, încît întreaga întindere a mării — rece și austeră — e mai neînduplecată și amenințătoare decît atunci cînd valuri năprasnice o frămîntă.

Nici o privire de inchizitor n-a putut aduce atîta îngheț în sîngele oamenilor, cum se întîmplă uneori cu ochiul vînat al mării, după ce asupra lui au trecut furtunile echinoxului de toamnă, lăsîndu-i în pupilă reflexul marilor dezastre.

Adeseori, toamna, pe țărmurile mării, în locurile primordiale în care a apărut întîia oară viața, sînt privilegiți care ne fac să simțim dintr-o dată lungul fior al lumilor înghețate, să avem presentimentul marelui pustiu ce va începe o dată cu stingerea soarelui.

Dar acum, în universul nostru, viața este încă la început : soarele e fierbinte, apa mării caldă, iar pe malurile ei vîntul bate din toate punctele cardinale.

Cînd vîntul bate dinspre miazăzi, pescarii se bucură și se pregătesc să-și umple bărcile cu hamsii.

Cînd vîntul bate dinspre apus, plugarii se bucură și se pregătesc să-și umple hambarele cu grîu.

Cînd vîntul bate dinspre răsărit, se bucură femeile pescarilor și se pregătesc să-și umple nările cu mirosul de sînge cald și de aer sărat al bărbaților vînjoși care se întorc de pe mare.

Cînd vîntul bate dinspre miazănoapte, nimeni nu se bucură ; starturile țiuie, muchiile caselor țiuie, iar pe

măsură ce soarele se apropie de solstițiul din decembrie, marea tot mai îndelung se zbugiumă.

Toamna trecută, Nordul bătea cu furie pe litoral. Pe pământurile Dobrogei viscolea cu praf: abia se mai putea zări la câțiva pași. Văluri dense de loess erau purtate în aer, în vârtejuri cumplite, cum e purtată zăpada în timpul iernii când vremuieste peste întinderile țării.

Într-o seară, pe străzile Constanței. Sub lumina clătinată a becurilor electrice, trecătorii sînt rari, repede împinși de vînt pe după colțurile caselor. Pe deasupra orașului mase reci de aer curg spre sud, ca niște fluvii de gheață. Bolta cerului neagră, fără o singură stea, răsună ca un clopot de vuietul haotic al valurilor. Pînă în cele mai depărtate cartiere se aude mugetul lor, ca enorma revărsare de zgomot a unei catastrofe.

Marea Neagră se zbugiumă în prima mare furtună de după echinox.

De pe faleza înaltă și pustie, sub privirile mele se deschide o prăpastie întunecată, din fundul căreia neîncetat se ridică vuietul apelor înfuriate. Nimic, absolut nimic nu se vede în acest uriaș ceaun pe buza căruia mă aflu, dar se aud valurile cum se omoară unul pe altul, mușcîndu-se și urlînd, ca niște balauri înnebuniți.

Nimic nu se vede, dar toată întinderea mării, întreaga ei imensitate se aude: un zgomot năprasnic, torențial. Inimaginabile mase de lichid se ridică în aer și se prăbușesc, sfărîmîndu-se. Sub picioare, pămîntul pare că vibrează surd, ca la un cutremur îndepărtat. Uneori, peste acest vuiet continuu începe să se reverse o cataractă de trosnituri formidabile, ca și cum, de la o mare înălțime, s-ar prăbuși suprastructura unui pod uriaș.

La sud, unde pe timp clar se zăresc luminile farurilor, tot mai departe, pînă spre țărnul bulgăresc, este

o întunecime densă, de enorme straturi de cărbune. Doar vuietul mării arată cumplita frământare a elementelor în partea aceea a lumii. Că vreo ființă omenească s-ar putea afla în vârtejul acestei oarbe dezlănțuri, nu e de crezut.

Dacă va fi fiind totuși, atunci mințile tuturor celor de pe mal, strînse la un loc, n-ar putea să-și închipuie ce se petrece acolo. Nici cei ce vor fi trecut cîndva printr-o furtună asemănătoare n-au putut păstra, din clipa în care au ajuns la țarm, decît o palidă imagine a dezastrului în care s-au aflat.

Puțin mai tîrziu, toată marea este o uriașă roată de moară ce se pregătește să macine materia întregului univers. Atît de groaznic îi e urletul, atît de cumplit mugetul enormelor valuri înfuriate. O mie de trenuri accelerate izvorăsc în fiecare clipă din adîncul ei, alergînd năprasnic spre maluri, ciocnindu-se și rostogolindu-se în prăpăstii fără sfîrșit, și aducînd, o dată cu dezastrul lor, ruina totală a lumii.

Uneori, întîinderile acestui cataclism par că se luminează într-un mod straniu, ca și cum urletul mării ar putea aprinde, prin violența lui, moleculele aerului. În depărtări nemaipomenite începe să se zărească, timp de cîteva clipe, ca o spumă albă, uriașa involburare a valurilor ; poate fulgeră dincolo de nori ; poate vre-un banc de pești nimicit, redescompus în elemente, și-a împrăștiat pe întinsul apelor fosforul.

Apoi, începe iarăși întunecimea de nepătruns din care urcă în aer groaznicul vuiet. Marea Neagră se zbugiumă în prima mare furtună de după echinox ; una din acele furtuni pe care țărmurile le țin minte multă vreme. De pe faleza înaltă care dă spre răsărit, am în fața mea întreaga ei întindere frământată și pustie.

Dar iată că întorcînd privirile spre miazănoapte, unde în alte seri, în timpul altor furtuni, întilnisem aceleași

„Nimeni n-a auzit povestindu-se ca rata m
fi arătat vreodată obrazul înșelător, ca pe o
corabie, pe întinderea oceanelor bintuite c
..
liplele trec una după alta, marea urlă mai t
înd, dar valurile ei, care păreau că năruie
za lume, nu pot să șteargă strălucitoarea a

Iar acum aveam sub priviri efectul spectaculos al acestei hotărîri, în împrejurări care îl făceau să pară mai uimitor, mai plin de o neînchipuită îndrăzneală.

Așadar, pe apele dinspre miazănoapte, nu era un pachetot pe bordul căruia ar fi avut loc o inexplicabilă serbare în această noapte de furtună, ci oameni care între valurile uriașe înaintau metru cu metru, pentru a pune stăpînire pe furia mării, pentru a duce prin apele ei dezlănțuite un dig masiv și neclintit.

Nu era un vapor plutind în depărtare, nepăsător la furia mării, stîrnind adîncă uimire a țărmurilor, dar mai multă uimire trezeau acei oameni care, acolo, își duceau munca mai departe, pentru a ridica, în oarba dezlănțuire de elemente, partea de dig care le revenise în noaptea aceasta.

Era o noapte de după echinox, cu marea zbruciumată de furtună, cu falezele lovite de violența nemaipomenită a vîntului, dar acolo, la Capul Midia, o mină de oameni lucrau înconjurați de valuri uriașe. Sub lumina reflectoarelor, enormele blocuri de calcar din care era construit digul străluceau orbitor, cum n-a strălucit nicicînd vreun bastiment pe apele mării.

În acea clipă, de pe țărmurile bătute de vînt ale bătrînului Tomis, Ovidiu își ridică încet fruntea de bronz, și privi gînditor spre miazănoapte.

1949—1951.

MERIDIANE SOVIETICE

LENIN

Dacă ar veni cineva de pe altă planetă și-ar întreba: — Cine e Lenin? iar noi am vrea să-l facem să priceapă totul, dintr-o dată, cred că i-am putea răspunde: — Lenin e omul pe care-l iubesc milioane de oameni.

Acesta este un adevăr, o realitate a umanității, a planetei noastre. Pe Lenin îl iubesc milioane de oameni, fiecare cu dragostea lui, caldă, adâncă și întreagă, ca și cum el singur l-ar cunoaște și l-ar iubi. Il iubesc milioane de oameni cu cea mai profundă dragoste de care sînt în stare, ca și cum în clipa morții Lenin i-ăr fi chemat pe fiecare în parte, lăsîndu-le moștenire tezaurul inimii lui uriașe și fierbînti. Pe Lenin oamenii îl iubesc cu inima lui Lenin, întorcîndu-i, toți împreună, dragostea cu care el i-a iubit.

Acesta este un adevăr, o realitate a umanității, a planetei noastre. Un om a apărut dintre oameni, atît de mare și de generos, încît i-a putut iubi pe toți, lup-tînd întreaga viață, cu toată forța geniului său, pentru binele lor. iar astăzi milioane de oameni descoperă ceea ce e mai bun și mai adînc în ființa lor, în dragostea cu care îl iubesc pe Lenin.

În Lenin, în chipul și în faptele lui, oamenii vor putea găsi oricînd sensul adevărat și adînc al omeniei. În Lenin, în chipul și în faptele lui, oamenii vor putea afla oricînd, și pasiunea cu care trebuie doborîtă vechea și nedreapta lume, și dragostea, lumina și omenia cu care trebuie clădită lumea nouă.

*

Am văzut chipul lui Lenin ivindu-se din urzeala unui covor țesut de femei calmuce : Lenin părea calmyc. Am văzut chipul lui Lenin ivindu-se din urzeala unui covor țesut de femei uzbece : Lenin părea uzbec. Am văzut chipul lui Lenin țesut din fire de mătase de femei chineze. Ele și-l închipuiseră ca pe un chinez. Nu am văzut, dar sînt sigur că undeva în Africa există un chip al lui din care s-ar putea crede că aparținut rosei negre. Popoare, neamuri și rase și-l însușesc, și-l vor cit mai aproape de viața și inima lor.

Fiecare om i se dăruie, convins că dragostea lui e mai fierbinte și mai adîncă decît a celorlalți. Eu care scriu aceste rînduri cred că-l iubesc cel mai mult, iar tu care le citești ești sigur că-l iubești și mai mult.

Aceasta e măreția, forța și universalitatea figurii lui Lenin. Fiecare om îl iubește simțindu-l al lui și al inimii lui. Fiecare popor îl iubește simțindu-l al său și al aspirațiilor sale. Și ceea ce e mai bun în umanitate îl iubește, simțindu-l al ei și al idealurilor ei.

Dacă ar veni cineva de pe altă planetă și, uimit de dragostea umanității față de Lenin, ar vrea să-i afle temeiul, nu i-am putea răspunde decît cu cuvintele celui mai mare biograf liric al său : Pentru că a fost dintre oameni, cel mai uman.

Acesta este iarăși un adevăr, o realitate a umanității, a planetei noastre. Oamenii iubesc în Lenin cea mai înaltă culme a omeniei, tot ceea ce a putut produce umanitatea mai conform cu chipul ei din zile de sărbătoare.

Faptele lui Lenin îndreptățesc omenirea să-l considere cu o nețărnută mândrie, un titan. Istoria îi înscrie numele pe cea mai glorioasă și solemnă pagină. Lumina Revoluției din Octombrie, care poartă pecetea genului lui Lenin, plutește ca un nimb peste o omenire nouă și creatoare.

Dar acest titan a fost, în viața lui, în gesturile lui de fiecare zi, în raporturile lui cu oamenii, în substanța și în esența ființei lui, de o pilduitoare și emoționantă simplitate, de o pilduitoare și emoționantă omenie. Pe oameni, Lenin i-a iubit cu o inimă uriașă și cu o gingășie de copil. Așa îl țin minte popoarele și așa îl iubesc la rîndul lor.

Dacă Lenin ar învia, dacă s-ar ivi iarăși printre oameni, toate cele cinci continente l-ar copleși cu dragostea lor. Dacă s-ar ști că-i e foame, sute de milioane de oameni ar face ceea ce făceau în anii revoluției soldații ruși: și-ar rupe pâinea în două și-ar împărți-o cu el. Dacă s-ar afla că-i e frig, sute de milioane de oameni și-ar scoate haina și s-ar duce să-l învelească. Iar, dacă ar ațipi o clipă, pe patul lui simplu, întreaga umanitate ar păși în vârful picioarelor pentru a nu-l trezi pe acest minunat și uriaș copil al ei.

ASA BAT ORELE IN TURNUL SPASKI

Solemn și grav, în liniștea imensă din Piața Roșie, turnul Spaski bate orele. Oricine le aude, purtându-și peste piețele largi ecoul, are încă o dată confirmarea, venind parcă din străfundul vremii, că se află la Moscova, străvechea capitală în care trecutul glorios al poporului rus se împletește cu măreția vieții sovietice.

*

Așa l-am auzit atunci, în cea dintâi noapte, reamintind trecutul poporului rus și bătând orele măreției sovietice.

Prin ferestrele deschise pătrundea zumzetul stins al orașului; și foșnetul pomilor și liniștea marilor piețe. În lungul bulevardului Gorki se auzeau pașii trecătorilor. Rar și solemn, turnul Spaski măsoara trecerea vremii.

În urma noastră erau, în cuprinsul aceleiași zile, panglica lată și turbure a Dunării, munții Dobrogei ca niște mușuroaie de furnici, bancurile de nisip din fundul Niprului, panoramele aeriene ale Odesei și Kievului, și mai ales nemărginita mare de pământ a

Ucrainei. Străbătînd-o în zbor, cîte gînduri nu ne purtau de asemeni pe aripile lor mari și grele ?

Aveam sub priviri, ca o hartă uriașă, teatrul de luptă unde hitleriștii au cunoscut înfricoșătorul lor dezastru. Aveam sub priviri nemărginita întindere în care moartea i-a prins de picioare, de brațe și de gît, trăgîndu-i în adîncimea pămîntului pe care voiau să-l cotopească. Erau lacomi și cruzi ; plini de ură față de celelalte neamuri ; plăcîndu-le să calce totul în picioare ; și de aici le-a venit sfîrșitul : singuri au pășit în mormînt. Cum au pierit, lăsîndu-și deasupra casca de fier cu care, din vremea teutonilor, înapăimîntau popoarele !

Nu e mare lichidă și amară — oricît furtunile ar fi prefăcut-o în cimitir de corăbii — care să fi adus celor ce s-au aventurat pe întinderea ei un dezastru atît de cumplit, ca marea aceasta de pămînt pe fundul căreia zac epavele armatei germane.

— Dacă n-o să intrați în pămînt ca șoarecii, dacă n-o să săriți în apă ca broaștele, veți pieri de aceste săgeți...

Sînt două mii cinci sute de ani de atunci. Dar mai puțin înțelepți decît perșii, nemții au vrut să pătrundă cu tancurile lor în străvechea patrie a sciților. Și au pierit de fierul din Ural.

Striviseră sub greutatea diviziilor cuirasate toată Europa : spre apus, spre miazănoapte și spre miazăzi. Și cum le-au pornit, nebunii, spre răsărit, cum au început să piară. Șoarecii și broaștele care au dus lui Darius mesajul sciților, își fac cuib în carapacele lor ruginite.

Așa trecem în zbor peste pămîntul Ucrainei, peste mormîntul în care putrezesc armatele lui Hitler. În număr de milioane au venit, și tot în număr de milioane și-au găsit sfîrșitul. O clipă, închipuirea noastră

îi învie : lacomi și cruzi, siguri că au să fie stăpînii lumii ; și apoi iar îi lasă pradă neființei.

Așa trecem în zbor peste pămînturile ale căror popoare i-au ieșit fiarei înainte, înfuriind-o și mai mult. Nu-i venea să creadă că-i poate sta cineva împotriva ! Uimite și pline de bucurie erau neamurile robite ale Europei, văzînd că trupul monstrului poate fi străpuns de spadă, că din vine începe să-i curgă sîngele otrăvit.

Trecem în zbor peste cîmpii și păduri, peste pămînturile de pe care s-a auzit cel mai amarnic scrișnet de cînd a început istoria lumii. Și, în lumina după-amiezii, zărim în fața noastră capitala glorioasă spre care au dat năvală ca nebunii, mînați de o speranță oarbă, zvîrcolindu-se apoi în pragul ei și mușcînd de furie pămîntul.

Au pierit în număr de milioane, și niciunul n-a putut pune piciorul în Piața Roșie, pe care în noaptea aceasta o vedem, solemnă și austeră, adăpostind mormîntul lui Lenin.

★

Mult după miezul nopții tăcerea a început să cuprindă orașul : trecătorii au fost tot mai rari, iar prin mijlocul pietelor vaste limuzinele n-au mai alunecat ca niște vapoare, cu lumini care le semnalau poziția. După ora două nu s-a mai auzit decît respirația domoală a orașului adormit. Atunci, în acea liniște plină de toată măreția Moscovei, o fată a început să rîdă.

Era un rîs limpede, tineresc, cristalin, care izbucnea din ființa ei ca seva primăverii. Nepotolit, năvalnic rîdea. Părea că are o mie de privighetori în gîtlej, pe care nu le mai putea stăpîni.

Pe bulevardul Gorki cobora într-un grup, oprindu-se adeseori locului pentru a da mai bine frîu liber acelui rîs nemaipomenit. Era o limpede și amețitoare

cascadă de argint, făcînd să răsunе aerul oraşului ca uriaşе bolţi de granit. Întreaga Moscova vibra de rîsul acela imens al tinereţii şi al primăverii.

Voiseră să o calce în picioare, să-şi pună cizmele grele pe umerii şi pieptul ei. Zăceau cu dinţii în ţărîna necruţătoarelor pămînturi scite. În noaptea liniştită de vară, Moscova era plină de rîsul unei fete de şaptesprezece ani.

Atunci, solemn şi grav, clopotele turnului Spaski îşi purtară peste pieţele largi ecoul încărcat de gloria istoriei ruse.

II

Sub bătaia clopotelor din turnul Spaski, Vladimir Ilici Lenin îşi doarme somnul de veci. De atunci, din iarna aceea de neuitat, mai grav şi mai solemn străvechiul turn bate orele, aşa cum mai grav şi mai solemn bat inimile tuturor celor ce, cuprinşi de o adîncă emoţie, pătrund în Piaţa Roşie, în preajma austerului mauzoleu.

Cine dintre cei ce s-au aflat vreodată aici, va putea să uite felul în care, lângă mormîntul lui Lenin, străvechiul turn de care se leagă istoria Moscovei, atît de solemn măsoară trecerea vremii? Cine nu se va fi gîndit la nesfîrşitul şir de generaţii care, înspăimîntate sau pline de bucurie, l-au auzit bătînd atîtea şi atîtea ore? Cîte n-au fost, de-a lungul secolelor, evenimentele cărora din înălţimea lui, solemn şi grav, le-a bătut ora?

Cumplit era Petru cel Mare, alb de minie, ridicat parcă în şa pentru a vedea mai bine lungul şir al streliţilor care, cu feţe vinete, cu capete plecate, se îndreptau spre locul de osîndă. În spatele miniatului împărat, turnul Spaski îşi înălţa cele patru colţuri

aiator și scriitor moscovit, rugându-l să scrie, înainte de a începe cea de a doua jumătate a cărții sale, titlul cărții: „Călătorie prin Siberia“.

În timp ce băteau clopotele din acest turn, cei din țările noastre vor fi povestit, în seri de neuitat, pământurile nemărginite ale Siberiei și de viața ei.

pietrit la față, adînce bătaie de clopot a turnului Spaski.

Sub bătaia clopotelor din acest turn, călcînd peste cadavrele Gudunovilor, și-a făcut intrarea în Kremlin falsul Dimitrie, acel călugăr ambițios care ducînd în-drăzneala și impostura pînă la ultima limită, s-a suit pe tronul țarilor și a pierit, victimă el însuși a patimilor infernale pe care le dezlănțuise.

Cîte n-au fost, de-a lungul secolelor, feluritele ore pe care le-au sunat clopotele străvechiului turn? Cuprins de deznădejde, în mijlocul Moscovei zadarnic cuce-rită, de la ferestrele Kremlinului învăluit de flăcări, Napoleon le va fi auzit cum îi aduceau, cu fiecare bă-taie, clipa inevitabilă a înfrîngerii. Pentru poporul rus, clopotele acestui turn au sunat atunci, cum mai apoi Ceaikovski le-a făcut să răsune în auzul lumii întregi, ora unei istorice biruințe.

Dar cea mai mare biruință a adus-o poporului rus anul 1917. Trecuseră două sute cincizeci de ani de cînd, în dangătul clopotelor din turnul Spaski, bătînd o oră pe care poporul n-avea s-o uite niciodată, Stenka Razin fusese sfișiat de viu, sub privirile celor dintii Romanovi. Două secole și jumătate mai tîrziu, peste amintirea lui Stenka, turnul Spaski vestea triumful deplin al eroiceii lupte a poporului rus, triumful Marii Revoluții din Octombrie.

*

Venind de la Petrograd, Vladimir Ilici Lenin, a cărui atenție putea fi trează față de uimitor de multe lucruri, va fi ascultat adesea adînce rezonanță a clo-potelor din turnul în care trăiește trecutul Mosco-vei. Și poate, uneori, întrerupîndu-și lucrul de noapte sub bătaia clopotelor ce sunau o oră tîrzie, se va fi gîndit, răcorindu-și fruntea pe terasele Kremlinului,

sub îndepărtata și palida lumină a stelelor, că o vreme va veni cînd, la fel de solemn și grav, turnul Spaski va vesti triumful definitiv al ideilor și faptelor sale.

III

În nici o altă parte a lumii, ca la Moscova, mintea omenească n-ar putea fi solicitată cu atîta stăruință, în aceeași clipă și cu o putere la fel de mare, de atît de îndepărtate epoci istorice și de atît de adînci perspective în viitor. Sînt opt sute de ani de cînd Moscova a apărut pe fața pămîntului ; în urma ei se înalță un glorios trecut ; dar, în fața mărețelor construcții ridicate în epoca orînduirii socialiste, cine n-a avut sentimentul sutelor de ani pe care, de acum înainte, se pregătește să-i străbată ? Sînt, în capitala Uniunii Sovietice, nenumărate locuri unde străvechi clădiri istorice și noi edificii de granit fac să se nască sub priviri un fel de balanță enormă, în care trecutul și viitorul acestui oraș se cumpănesc, dînd spectatōrului sentimentul unei priveliști unice prin grandoarea și vastele ei sensuri.

Pivotul acestui uriaș balans îl formează în inima orașului însuși turnul Spaski, strălucit simbol al frumuseții și gloriei Moscovei. Cine, sub bătaia clopotelor din acest turn, n-a fost copleșit de sutele de ani de istorie pe care le evocă ? Și cine, ridicîndu-și privirile spre steaua roșie din vîrfurile lui, nu s-a simțit purtat, ca de un puternic fluviu, spre viitoarele sute de ani din istoria omenirii ?

În acest maiestuos echilibru, în această armonie imensă între îndepărtate epoci istorice și vastele perspective ce se deschid acum societății omenești, stă măreția de neuitat a Moscovei, farmecul său incom-

parabil și unic, puternicul mesaj, pe care îl adresează celor ce îi contemplă strălucirea.

★

În Piața Roșie se înalță catedrala Vasili Blajenii, acel straniu monument al vechii arhitecturi ruse. Încărcată de turnuri — uluitoare escrescențe arhitectonice, ca izbucnirea din pământ a unui cuib de ciuperci diferit și vehement colorate — secole de-a rîndul ea s-a ivit în fața celor ce o priveau, uimiți și poate ușor înpăimîntați, ca un monument enigmatic și enorm, menit să le insufle credința în existența și în caracterul adeseori necruțător al forțelor supranaturale care guvernează lumea. Prin coloritul și caracterul excesivei sale ornamentații, această catedrală din inima Moscovei poartă gîndul spre toate bizarele construcții ce au apărut pe fața pămîntului sub impulsul unui misticism primitiv.

În inima Moscovei, în fața catedralei Vasili Blajenii se înalță mauzoleul lui Lenin. Drumul pe care mintea lui Lenin l-a deschis în fața omenirii duce atît de limpede în viitor, și atît de departe, încît înfruntă tot trecutul ei, pînă la cele mai depărtate și tulburi ere. În preajma acestui loc plin de prezența lui Lenin, spre nimic nu pornește gîndul cu mai multă putere și stăruință ca spre viitorul întregii societăți omenesti, pe care — ca nimeni altul — Vladimir Ilici s-a luptat să-l făurească, eliberat de teama și exploatarea care au apăsător un lung șir de milenii.

În Piața Roșie, catedrala Vasili Blajenii și sobrul mauzoleu de granit în care Lenin își doarme somnul de veci, fiecare plin de forța simbolului său și de o grandioasă monumentalitate, stau în cumpănă de o parte și de alta a turnului Spaski, în timp ce acesta, solemn și grav, măsoară trecerea vremii.

*

Există în Kremlin o sală de recepții care le întrece pe toate prin dimensiunile și fastul său : sala Gheorghievski. Șase uriașe candelabre de cristal luminează pereții de marmoră albă pe care au fost scrise cu aur, de la întemeiere și pînă în ajunul revoluției, numele acelor ce au primit Ordinul Sf. Gheorghe.

Celui ce a contemplat odată strălucirea acestei săli, în ce loc vastitatea și fastul ei încep să-i revină stăruitor în minte ? În orice stațiune a metroului pe care oamenii sovietici l-au construit în Moscova.

Oricît de departe s-ar afla sala Gheorghievski, undeva în trecut, în alt ciclu al istoriei, imaginea ei se desprinde totuși de acolo și coboară în adîncimea pămîntului, chemată irezistibil de comparația ce se impune cu mărețele palate subterane cu care oamenii sovietici și-au împodobit capitala.

Prin monumentalitatea și grandoarea lor, prin orbitorul lumini ce fac să scînteieze pereții de marmoră, fiecare stațiune a metroului este o sală Gheorghievski pe care orînduirea socialistă a pus-o la îndemîna a milioane de oameni. Și nu e o simplă asociație de imagini, ci un fenomen mult mai profund, un act de conștiință, balansul istoric de o parte și de alta a Marii Revoluții, dintre sălile de recepție din Kremlin în care aristocrația țaristă se întilnea uneori, și aceste palate de marmoră și granit pe care oamenii sovietici le-au construit, făcînd să devie realitate de fiecare zi a mulțimii, ceea ce timp de milenii fusese doar visul de necrezut din basmele atîtor popoare.

Intr-unul din cartierele Moscovei dăinuie o casă de lemn, în mijlocul unei grădini imense. Alături de ea,

despărțită doar de un gard vechi, se ridică o fabrică plină de vuiet. În cuprinsul vastei grădini domnește o liniște deplină, de țară. Iarba crește înaltă, presărată cu flori de câmp legănate de adierea vîntului. În apropierea casei se întinde un loc fără iarbă, cu pămîntul bătătorit: acolo, în timpul iernii, Leon Tolstoi turna apa pe care o aducea cu căldările de la o jumătate de kilometru, din Moscova — pe atunci o gîrlă — patinînd apoi pe gheață, alături de copiii săi.

În casa veche de lemn, în sufragerie, masa e pusă ca pe vremea cînd marele scriitor trăia aici înconjurat de fiii și fiicele sale. Neclintită e farfuria, de porțelan ușor gălbui, cu o dungă de un albastru desuet, din care Tolstoi și-a mîncat supa în fiecare zi, stînd pe scaunul cu spetează înaltă.

Pentru a pătrunde în sufragerie sau în celelalte încăperi ale acestui muzeu înființat printr-un decret al lui Lenin, vizitatorii primesc apărătoare de pînză în care își înfășoară pantofii, pentru ca talpa lor să nu zgîrnie cumva podeaua vechii case în care marele geniu al poporului rus și al întregii omeniri a scris „Învierea”, și în care sînt păstrate, cu aceeași sfîrșenie, și călimara de pe biroul său de lucru, și fotografiile, și perechea de cizme grele pe care singur le-a lucrat, și bicicleta înaltă cu care făcea drumul la Iasnaia Poliana, oprindu-se de nenumărate ori să stea de vorbă cu țărani. Mii de case au fost dărîmate în Moscova, străzi noi s-au deschis, orașul întreg este într-o neîntreruptă transformare, încît cei ce au lipsit mai mult timp nu-l mai recunosc la întoarcere, dar în mijlocul acestei uriașe prefaceri, în partea cealaltă a cumpenei, stă farfuria în care a mîncat Tolstoi, neclintită din locul ei, cum neclintită stă casa de lemn și imensa grădină, în care dacă iarba crește în voie, e pentru că așa era pe vremea cînd marele scriitor

își purta pe potecile ei pașii, și Lenin a hotărît ca totul să rămînă întocmai.

*

De pe Dealul Vrăbiilor întreaga Moscovă se vede : orașul și fluviul. Fluviul curge domol, trăgînd în jurul orașului o panglică lată de ape tulburi și grele.

Orașul se pierde în depărtare, învăluit în ceturi albăstrii, străpunse pe alocuri de turlle aurite. De pe dealul acesta, Moscova pare imensă și de necuprins.

Așa va fi arătat și atunci cînd, din acest loc, Napoleon a privit-o înainte de a fi mistuită de flăcări.

Cu veacuri în urmă, tătarii aveau obiceiul să o dea pradă focului, pînă în temelii. Și de cîte alte ori n-a ars, cel puțin o dată de fiecare generație ! Istoria ei se împletește cu fumul a sute de incendii. De atîtea ori a fost prefăcută în cenușă — și tot de atîtea ori a crescut la loc, din lemnul uriașelor păduri ce o înconjoară.

Pe Dealul Vrăbiilor, numeroase case de lemn stau mărturie despre felul cum arăta Moscova pe vremea cînd era mereu pradă flăcărilor. Nu lipsită de farmec și de podoabe care vorbesc despre simțul artistic al poporului. Pînă și casele cele mai mici, ceva mai înalte de un stat de om, au ferestrele încadrate de o ramă lucrată cu atîta meșteșug, plină de atîtea înflorituri trafurate, încît pare o dantelă de lemn. Adeseori, prin dimensiunile și prin culorile lor, casele acestea par că alcătuiesc un decor de basm ; cînd vor fi stat și cîte patru luni de-a rîndul pe jumătate îngropate în zăpadă, cu țurțuri mari la streșini și ferestre, impresia va fi fost desăvîrșită.

Pe Dealul Vrăbiilor, această față a celei mai vechi Moscove stă acum în cumpănă cu o imagine egală ca forță prin noutatea și îndrăzneala ei : micile case de

lemn văd ridicîndu-se în preajma lor scheletul metalic al Cetății Universitare. El se duce în sus atît de mult, încît chiar față de restul orașului, împins totuși spre cer de atîtea clădiri monumentale, pare un pisc amețitor.

Alături de imaginea unei Moscove din trecut, mereu pradă flăcărilor, acest Elbrus al arhitecturii sovietice înaltă, din oțel și granit, chipul indestructibil al Moscovei comuniste.

IV

De la zeci de metri sub pămînt, pînă la sute de metri în aer, Moscova formează în zilele noastre, fără îndoială, cel mai grandios șantier din lume. Pretutindeni în cuprinsul acestui oraș se construiește după concepția revoluționară care a adus în primul plan viața marilor mase de oameni, trăgîndu-se cu hotărîre liniile viitorului.

În adîncimea Moscovei, enorme cantități de pămînt sînt dislocate pentru a mări spațiul prin care pot circula trenurile subterane ; la suprafață, uriașe cantități de material sînt folosite în fiecare zi, dîndu-li-se forma verticală a pereților ; volume tot mai mari de aer sînt înlocuite de marmora și granitul care neîncetat cuceresc înălțimile.

Orașul acesta cu șapte milioane de locuitori, cu opt sute de ani de istorie în urma lui, se află în plină, uriașă transformare. Dintr-o parte în alta, cerul Moscovei este acoperit de o întregă pădure de macarale. Așa se văd în porturi pădurile de catarge, de zece ori mai înalte decît corăbiile pe care le poartă peste întinderea mărilor. În Moscova, de la înălțimea acoperișurilor, nici nu s-ar crede că dedesubt există un oraș cu străzi și case de locuit, deoarece totul pare un imens

șantier, o construcție nemaipomenită prin dimensiunile ei, căreia abia acum i se pun temelile.

Așa se ridică, pe deasupra vechii Moscove, și chiar a Moscovei mai noi, sovietice, ceea ce atât de grandios va fi în anii ce vin : Moscova viitorului, Moscova comunistă.

Cîteva din clădirile începute au înaintat mult ; masa lor se ridică deasupra întregului oraș, formînd într-o parte și alta a zării uimitoare puncte de reper.

Așa se zărește impunătoarea clădire din piața Smolensk, ai cărei pereți de piatră albă se înroșesc în fiecare răsărit și amurg sub razele soarelui, ca un munte de calcar. Noaptea, sutele de lumini de la etajele superioare transformă Cetatea Universitară într-o lume aeriană, plutind cu mult deasupra pămîntului.

Locul în care se ridică aceste clădiri îndrăznețe, ca și felul în care își suprapun propriile volume, a fost meditat îndelung ; și totul a fost ținut în seamă ; și cei opt sute de ani de pînă acum ai Moscovei, cu zidurile roșii ale Kremlinului, și sutele de ani pe care profilul actual al orașului le va străbate, ducînd viitorului imaginea pe care și-au făcut-o despre lume, și pe care atât de strălucit au realizat-o oamenii sovietici.

★

Pretutindeni pe întinderea Moscovei macaralele gigantice o trag în fiecare zi mai sus. Neuitată rămîne, în mintea celor ce au văzut-o, pădurea aceasta de macarale care, asemeni unei păduri de catarge, îndreaptă Moscova spre anii ce vin.

Sub bătaia solemnă a clopotelor din turnul Spaski, străvechea capitală se pregătește să crească de zece ori mai înaltă.

Din uzinele Magnitogorskului sosește nobilul metal care cel mai mult simbolizează voința omului de a fi stăpînul naturii : oțelul. Din munții Urali sosesc mineralele care cel mai mult simbolizează măreția și eternitatea : marmora și granitul.

Drumul lor pînă aici a fost lung, dar macaralele le ridică într-o clipă, așezîndu-le la o mare înălțime deasupra pămîntului, în prora acestor corăbii îndrăznețe, menite să străbată depărtările viitorului.

Felul în care aceste macarale depășesc tot ceea ce le înconjoară, ca și evidenta lor grandilocvență, reamintește imaginea lui Maiakovski, așa cum apare în zeci de fotografii : mai înalt cu un cap decît cei în mijlocul cărora se află ; dar brațul lor orizontal, acela care ridică enormele greutăți, reamintește brațul lui Lenin, întocmai cum apare în monumentul de la Leningrad : atît de mare față de restul corpului, și atît de hotărît, încît pare că l-a întins să ridice cu el întreaga lume.

Așa crește Moscova sub un cer pe care, într-o imagine de neuitat, brațul marelui geniu al revoluției se întîlnește cu statura marelui ei poet.

V

Dinspre miazănoapte și dinspre răsărit, din carierele nordului și din uzinele Uralului, oțelul, marmora și granitul se îndreaptă spre Moscova, pe marile fluvii ruse.

Fluviile, toți oamenii știu, fac grandoarea geografică a țărilor și continentelor. Poșoarele, grandoarea lor istorică.

Fluviile fac de asemenea măreția orașelor. Fără îndoială că una din splendorile civilizației sînt lungile cheiuri de piatră din marile orașe. Printre clădiri monumentale, apele fluviului se îndreaptă spre mare, urmă-

rite de priviri care încep să viseze la marile depărtări și neasemuita frumusețe a lumii.

Pe pământurile Uniunii Sovietice, fluvii formidabile curg spre miazănoapte : Lena, Obi și Ienisei. Oceanul Înghețat de Nord primește apele lor. Pornită de pe culmile Caucazului, Kura își mână apele spre răsărit, pe sub întunecații cipri din cîmpia georgiană ; pe cînd Neva și Dvina curg spre apus, contemplate de pe maluri de alba melancolie a pădurilor de mesteacăn. Spre miazăzi curg marile fluvii epice : Volga, Donul și Niprul. Cele trei mări de la sud : Caspica, Marea de Azov și Marea Neagră primesc apele lor ce străbat nemărginitele pămînturi de care cei dintîi sciți au făcut să vorbească, să se mintuneze, iar uneori să se înpăimînte neamurile antichității.

De la cataractele Niprului, din acel loc presărat cu mormintele regilor sciți, de unde îi fusese trimis lui Darius un atît de înfricoșător mesaj, cazacii zaporojeni i-au scris sultânului, în acel enorm hohot de rîs din care Repin a făcut o capodoperă a picturii ruse.

★

În trecut, un rîu cu ape puține străbătea centrul Moscovei, dînd totuși caselor de pe malurile lui înfățișarea și farmecul unui mic port. Orînduirea socialistă a schimbat acest rîu într-un fluviu puternic, aducînd între țărmurile lui o parte din Volga, prin vestitul canal care va transforma Moscova în port la cinci mări.

Și în trecut Volga era o cale de peste două mii de kilometri ; dar cît de anevoie o urcau ambarcațiunile !

Voinici ca niște tauri, dar îmbrăcați în zdrențe, cu o căutătură adîncă și amară, apar burlacii lui Repin, faimoșii burlaci de pe Volga, înhămați la corabia pe care o trag la deal. Ei puteau să biruie fluviul pentru că, bărboși, cu pieptul gol, cu părul zburlit, erau, în adîncu-

rile lor, tot atît de puternici ca și Volga ; iar în capetele lor multe gînduri se vor fi învîrtit, gîndurile care i-au adus apoi în marele torent al revoluției. Cu unul dintre aceștia — chiar acela pe care l-a pictat Repin, puternicul bărbos din primul plan, cu umerii pătrați, al cărui nume era Kanin — Leon Tolstoi fusese prieten, stînd adeseori de vorbă îndelung. Desigur că printre cîte vor fi vorbit ilustrul scriitor și zdrențuitul burlac, va fi fost și că oamenii, oricît de voinici, au altă menire decît să tragă la ham, fie chiar și corăbii pe Volga.

Din pieptul acestor oameni a răsunat cîntecul adînc, plin de o tulburătoare forță, ce a străbătut pînă în cel mai îndepărtat colț al lumii : „Cîntecul luntrașilor de pe Volga“. Vreme îndelungată s-au rostogolit peste valurile bătrînului fluviu acordurile grave și nostalgice ale acestui cîntec, dar atunci cînd poporul care l-a creat, și care atît de larg îl cîntase în auzul lumii întregi, a învățat „Internaționala“ și a cîntat-o din milioane de piepturi, atunci lanțurile au căzut — și în istoria omenirii a fost scris triumful Marii Revoluții din Octombrie.

★

Nici un secol nu a trecut de cînd burlacii trăgeau corăbiile la deal ; iar astăzi Volga, la o simplă apă-sare pe un buton de comandă, începe să urce singură treaptă cu treaptă podișul Rusiei de Mijloc, aducînd pe spinarea ei vapoarele pînă în inima Moscovei. Această minune o înfăptuiește mărețul canal Moscova-Volga, pe care milioane de tone sosesc în fiecare an, fără ca în lungul lui un singur om să ridice vreodată un singur kilogram. Energia uriașelor hidrocentrale alimentate de înseși apele fluviului pune în mișcare pomparele cu o putere de neînchipuit : porțile ecluzelor se închid și se deschid singure în fața vaselor, iar bătrîna Volgă sosește

la Moscova, dăruind oraşului toată frumuseţea şi măreţia ei.

Acum, un fluviu adevărat străbate vechea capitală rusă, purtîndu-şi apele în lungul cheiurilor de piatră, de pe care clădiri monumentale privesc vapoarele trecînd, albe ca păsările de mare.

VI

Dar pentru că Moscova să ajungă port la cinci mări, pentru ca orînduirea socialistă să triumfe pe a şasea parte a globului pămîntesc, uriaşele mase ale poporului rus, însufleţite de Marea Revoluţie, s-au pus ele însele în mişcare, devenind năvalnice fluvii de oameni. Acum, aceste fluvii curgînd neconţinut dau, ca toate fluviile, sentimentul forţei din adîncuri şi al ţintei îndepărtate spre care se duc. Dintre cei ce au văzut uriaşele fluvii de oameni ce străbat Moscova, cine va uita sentimentul de forţă care urcă din adîncurile lor şi cit de măreaţă apare ţinta spre care se îndreaptă ?

În staţia Marii Revoluţii, în adîncul palat subteran ale cărui statui de bronz evocă luptătorii gloriosului Octombrie, mai mult decît oriunde fluviul de oameni curge cu o forţă şi stăruinţă mereu reînnoite, fiecare clipă aducînd noi tumultuoase valuri. Triplele scări rulante le poartă în adîncimea pămîntului sau le scot la suprafaţă.

Nici un secol nu a trecut de cînd Repin picta burlacii de pe Volga trăgînd corăbiile la deal. Astăzi, Volga urcă singură, din treaptă în treaptă, dealul care o desparte de Moscova. Sint nouă mari trepte între Volga şi Moscova, şi fluviul le urcă purtat de un uriaş mecanism.

În stația Marii Revoluții sînt o sută șazeci de trepte, iar fluviul de oameni este coborît în adîncime sau scos la suprafață de neconținutul mers al scărilor rulante, pe care tot Volga le pune în mișcare prin forța hidrocentralelor sale.

Burlaci trăgînd corăbiile pe Volga; Volga urcînd singură treptele care o duc la Moscova; Moscova străbătută de uriașe fluvii de oameni, acesta este drumul strălucit pe care la lumina Marii Revoluții Socialiste, popoarele sovietice l-au parcurs sub privirile uimite ale lumii.

VII

Într-un singur loc, fluviile de oameni care străbat Moscova își potolesc tumultul, iar forța lor pare aceea, stăpînită, din adîncuri. De dincolo de marginile Pieții Roșii, uriașul șuvoi își domolește mersul și, încet de tot, transformîndu-și năvalnica putere într-o solemnă sfîșciune, vine să se incline în fața aceluia care a fost marele geniu al revoluției.

În Piața Roșie domnește o liniște imensă și gravă, o încremenire măreață și funerară, ca și cum aceasta ar fi însăși clipa, perpetuată veșnic, în care omenirea zguduită a aflat că marele Lenin nu mai este. În această liniște ce pare un enorm bloc de ceară, în care se întipărește emoția de pe mii de fețe, nesfirșitul șir de oameni se apropie de mauzoleu.

Solemn și sobru, vorbind inimii și conștiinței, impunătorul lăcaș în care Lenin își doarme somnul de veci se înalță lîngă zidurile Kremlinului, ca un altar cu mari trepte de granit. Oricine ar vedea nesecatul torent de oameni ce se apropie tăcuți de porțile lui, și din orice parte a lumii ar veni, cutremurat și-ar da seama că acolo e locul de odihnă al unui titan.

În sicriul de sticlă, Vladimir Ilici Lenin își odihnește fruntea lângă drapelul Comunei din Paris. Copleșiți de o emoție fără seamăn, de un profund sentiment de venerație, cei ce au pătruns în mauzoleu privesc drapelul de care s-au legat cele mai înalte aspirații ale omenirii muncitoare și fruntea genialului revoluționar care le-a dus la izbândă. De dincolo de moarte, Lenin pare că gîndește încă. Spre fruntea-i palidă privirile rămîn atîntite tot timpul, ca spre busola uriașei corăbii pe care geniul lui o orientează.

★

Afară, în lumina zilei, peste capetele încă multă vreme plecate ale celor ce au trecut prin fața lui Lenin, turnul Spaski bate orele. În liniștea înaltă și plină de o imensă așteptare din Piața Roșie, clopotele istoricului turn vestesc, cu solemnitatea lor obișnuită, că lumea e mai aproape cu o oră de ținta spre care Lenin a îndreptat-o ; în timp ce, sub nesfîrșita peregrinare a norilor, steaua roșie din vârful lui încet se rotește spre cele patru puncte cardinale.

VOCEA LUI MAIAKOVSKI

Adîncă și caldă și plină de clocot, pîrînd că vine de departe și că se duce spre o țintă pe care abia o puteam întrezări, era vocea lui Maiakovski în după-amiaza de vară în care am auzit-o, fiind acelei zile emoție culminantă și de neuitat.

În ultima-i locuință din Moscova, transformată în muzeu prin grija Nadejdei Constantinovna Krupskaia, am ascultat vocea marelui poet înregistrată pe discuri și am privit atîtea lucruri legate de viața lui, începînd cu aparatul telefonic fixat în perete, de la care oricine îl putuse auzi vorbind pînă în acea tragică zi de 14 aprilie.

Acolo am privit, devenite obiecte de muzeu, paharele groase de cristal din care oferea prietenilor vin și culorile de o uimitoare varietate, intensitate și limpezime, ale covorului pe care și l-a adus din Mexic. Fără îndoială că Maiakovski l-a iubit mult.

În vestibul stau agățate în cuier pălăria largă și bastonul gros, făcîndu-ne parcă să simțim, în odăile alăturate, prezența aceluia trup uriaș pe care își purta capul superb.

Masca mortuară a poetului este cu totul neobișnuită prin tinerețea pe care o exprimă, prin liniile largi și

voluntare, încît pare mai degrabă opera unui sculptor după chipul unui om viu.

O fotografie din 1920 îl înfățișează pe Lunacearski, plecînd de la Comisariatul Poporului pentru Cultură într-o birjă veche în care abia a încăput, în vreme ce Maiakovski rămas pe treptele clădirii privește drept înainte pe deasupra trăsorii — poate spre bulevardele de azi ale Moscovei, poate spre întreg viitorul popoarelor sovietice. E atît de înalt și de drept, și privește atît de departe, încît nu se deosebește cu nimic de statua ce avea să i se ridice mai tîrziu.

Adevărul e că luat de tumultul Marii Revoluții, pe care ca nimeni altul a știut să-l exprime și cu care s-a contopit, Vladimir Maiakovski de pe cînd era încă în viață devenise propriul său monument. Asemeni celui cal năzdrăvan din basme, care după ce mănîncă o tavă de jeratic poate să zboare spre orice înălțimi, poetul rus hrănit cu văpaia mărețului Octombrie a spart vechile tipare ale poeziei, invadînd Parnasul cu un gigantic val liric.

Astfel, în vecinătatea marilor cîntăreți ai lumii, stăruind în cultura popoarelor asemenea unor piscuri veșnice, sub privirile noastre se ridică un nou poet, nemuritor cîntăreț al unui mare popor și al unei grandioase ere. Tot ceea ce în opera lui Vladimir Maiakovski e nou, clocotitor și îndrăzneț, e însăși noutatea, clocotul și îndrăzneala Marii Revoluții, care a făcut să țîșnească tōrentul de foc al versurilor sale. Biruitoare, această revoluție dă celui ce a cîntat-o plin de convingere, de patos și de geniu, proporțiile proprii ei gloriei.

Unul din cele mai strălucite palate subpămîntene ale Moscovei e stația Maiakovski — marmoră, argint și soare de iulie — neasemuită temelie statuii care, în piața de deasupra, își va ridica fruntea spre cer. Astfel glorifică popoarele sovietice, din adîncimea pămîntului

pînă sub roua stelelor, pe cel ce cu atîta înflăcărare le-a cîntat lupta și biruința.

Ca pe deasupra unor dune de nisip fierbinte, îndreptîndu-se cu stăruință spre oaza din zare, venea vocea lui, parcă din adîncurile vremii, îndemnînd și iar îndemnînd mulțimile sovietice să meargă mai departe, să nu șovăie nici o clipă pe drumul deschis de marele Lenin. E în vocea aceasta, puternică și caldă ca un fluviu de stepă, o convingere enormă de profet care, la o răspîntie a vremii, se ridică și strigă în auzul a milioane de oameni în ce parte să-și îndrepte pașii. Mai măreț, mai copleșitor apare Vladimir Maiakovski celor ce-i aud glasul cu care, plin de flacăra geniului său, a rostit poemele închinat Marii Revoluții.

Cu cît vor trece anii, ce adîncă va fi emoția generațiilor ascultînd vocea marelui poet, în care vor recunoaște chemarea nemuritoarei epoci leniniste.

NOPTI ALBE IN LENINGRAD.

Alunecam pe cheiuri de piatră în lungul unui fluviu mare.

De pe un mal și de pe altul se oglindeau în apele lui clădiri superbe. Într-o uriașă horă geometrică rămâneau în urmă volume și suprafețe ce se arătau a fi fost îndelung gândite ; palate vaste, edificii solemne, întreaga splendoare a unui oraș ieșit dintr-un vis îndrăzneț și o nemaipomenită sete de grandoare.

Catedrale se ridicau spre cer, de o monumentalitate zdrobitoare. În marile piețe ale orașului, lei de piatră făceau de veghe ; iar de deasupra arcurilor de triumf, cai de bronz păreau că pășesc în aer, proiectînd pe lănta migrațiune a norilor imagini suprem spectaculoase.

Parcuri se deschideau pretutindeni, de o adîncime și somptuozițate de necrezut. Ajuși înăuntrul lor prin porți monumentale, ne pierdeam sub coroana unor arbori seculari, sau parcurgeam alei geometrice, trecînd în revistă generații întregi de statui, nuduri de femei și lărbăți, oferind un emoționant spectacol al frumuseții omenești.

De pe două din cele mai vestite edificii ale oraşului, cîte o săgeată de aur ţişnea în aer, cu o îndrăzneală şi o eleganţă unică, străpungînd cu vîrfurile ascuţite fiecare clipă din larga trecere a vremii, pentru a o fixa în eternitate şi grandoare.

Totul era uimitor în acest oraş, în această rafinată şi supremă pecete pe care geniul uman a pus-o în mijlocul naturii.

Pe malurile fluviului se înălţau coloane rostrale, pe deasupra cărora alunecau încet corăbiile mai mari ale norilor. Pe apele lui pluteau vase albe, ale căror maşini băteau ca nişte inimi puternice. Şi mai puternic bătea inima noastră, ori de cîte ori zăream catargele unei vestite corăbii, scăldată în gloria ei ca într-o lumină de aur.

Pe poduri largi de piatră treceam de pe un mal pe altul, schimbînd perspectivele, adunînd — atît de multe, încît păreau un pumn de pietre preţioase a căror valoare ne copleşea — punctele din care ne dădeam seama de toată splendoarea în mijlocul căreia ne aflam.

De la un timp, un fluviu se născu înăuntrul nostru, în lungul căruia de asemeni alunecam : sentimentul că străbăteam unul din cele mai superbe oraşe ale lumii.

Înconjurat de dantela atîtor palate, întemeietorul lui se arăta privirilor noastre mai mult decît oricînd uimite. Pe malul fluviului, vestitul călăreţ de aramă îşi îndemna cu un gest larg calul care, deasupra unor valuri de piatră, cu amîndouă picioarele din faţă ridicate în aer, părea gata să zboare.

Cal şi călăreţ aveau faţa întoarsă spre miazănoapte, de unde seară de seară se revărsa asupra lumii o extraordinară lumină.

Eram, în preajma solstiţiului de vară, pe malurile Nevei, în atît de vestitul oraş întemeiat de Petru cel Mare.

★

În acele zile de iunie, marele oraș de pe malurile Nevei nu cunoștea întunericul, ci nopțile lui erau, cum se numesc acolo cu un termen care le exprimă toată copleșitoarea și indescritibila vrajă, Nopti Albe.

II

Ce neuitată rămîne călătoria spre Leningrad, în timpul solstițiului de vară !

E miezul nopții și mergem spre miazănoapte, dar parcă am merge spre răsărit în ceasul cînd începe să se crape de ziuă. Fenomenul acesta ne surprinde, ca un paradox cosmic. Cu cîtă uimire privim acele misterioase zori, ce-și revarsă asupra noastră lumina dintr-o atît de neașteptată parte a lumii.

Trăiți pe cea de a patruzeci și cincea paralelă, sub un soare și sub o lună ce-și trimit razele dinspre miazăzi, pentru noi miazănoaptea a însemnat punctul de maximă întunecime a lumii. Prin ținuturile Dunării, cine și-a întors vreodată privirile spre miazănoapte, atras de vreun farmec al firii ? Doar nemișcarea stelei polare a făcut-o cunoscută unei lumi unde — oameni și case — privesc tot timpul spre miazăzi.

În trenul care ne poartă spre Leningrad sub lumina celei dintîi nopți albe, cît de suavă ni se arată miazănoaptea ! Trecem prin păduri de mesteacăn, de-o neînchipuită gingășie, abia schițate filigrane de argint. Aproape ca într-un vis străbaterăm aceste imense imperii lirice ale pămîntului rusesc. Cețuri subțiri și ușoare rățesc prin frunzișul lor, creînd tablouri pline de o adîncă melancolie. Auzim, izvorînd parcă de pe întinsul acestor nemărginiri, toată muzica lui Ceaikovski.

Trecem peste lacuri fermecate, cu apa neclintită și somnoroasă, ca niște aburinde oglinzi, în mercurul cărora păduri întregi de nuferi visează.

Așa ne apropiem de Leningrad, de marea poezie a nordului. Pretutîndeni în urma noastră e încă noapte; spre miazăzi e întuneric; spre răsărit e întuneric; și întuneric e spre apus. Ci numai spre miazănoaptea spre care mergem, atît de neobișnuit, atît de tulburător se luminează de ziua.

*

În timpul solstițiului de vară, pe străzile și în parcurile Leningradului întunericul nu coboară niciodată. E un spectacol obișnuit să vezi la miezul nopții oameni făcînd baie în apele Nevei. În acest timp lumina zilei s-a estompat abia, ca și cum nu s-ar fi scurs douăsprezece ore de cînd soarele a trecut la Zenit, ca și cum nu ne-am afla în plină domnie a nopții.

Pe un ostrov al Nevei, într-unul din acele superbe parcuri ale orașului, străbatem o lungă alee, sub arbori neînchipuit de bătrîni. Frunzele lor vor fi foșnit și în auzul lui Petru cel Mare, plin încă de vuietul bătăliei, cînd — după ce cucerise cetatea Noteburgului de la suedezi, după ce sfărimase totuși, bucurîndu-și prietenii și uimind lumea, acea nucă de piatră despre care se spune că nu poate fi spartă — va fi pus piciorul în această insulă pustie pe atunci. Doi dintre mulții lei de piatră ce străjuiesc orașul, regi ai pădurilor tropicale exilați în preajma cercului polar, mărturie a setei de grandoare a celor ce au construit Petrogradul — atotputernici țari și semiramide ale nordului — ajung pînă la capătul de apus al insulei, aproape de estuarul Nevei, făcînd de veghe peste domoala rostogolire a apelor.

În acest atît de neobișnuit miez de noapte, natura nordului își arată calmul și măreția. Între orizonturi

văse, peste pământuri și ape plutește lumina alburie a nopților albe. E o oră enormă și diafană, când nimic nu tulbură adîncă pace a fluviului și a pădurilor. Ca un plămîn puternic, miazănoaptea își ține respirația.

La marginea de sud a cerului, discul rotund al lumii pline răsare, trece peste pământuri și ape, și se pregătește să apună în indiferența totală a firii. Ci toată lumina și tot farmecul lumii vin dinspre miazănoapte. Acolo e fantastica zi de șase luni.

Acolo, razele nestinse ale soarelui transformau calota de gheață a pământului într-un diamant cu miriade de fețe, spre a căruia extraordinară strălucire sărea în două picioare calul lui Petru cel Mare. Acolo era un munte de jeratic rece, un nemistuit incendiu de zăpezi, prin mijlocul cărora urși albi țîșneau ca niște flăcări mai orbitoare încă. Pământurile și apele de la miazăzi erau acoperite de întunericul nopții; Volga și Niprul, Crimeia și Caucazul, nemărginita stepă și țărmurile Mării Negre dormeau; dar aici, gigantul diamant arctic ținea sub strălucirea lui toată suflarea Nordului. Golful Finic și Neva, pădurile cercului polar și apele marelui lac Ladoga erau treze sub nemaipomenita vilvătaie a Polului Nord. Pînă pe fețele noastre, cu atîta uimire întoarse spre miazănoapte, păreau că joacă reflexele marelui incendiu polar.

La lumina lui va fi scris Lenin, în neuitata vară a anului 1917, în acel dramatic și hotărîtor interludiu dintre aprilie și octombrie, scrisorile care aveau să hotărască soarta revoluției.

III

Sub farmecul nopților albe, ce neuitată rămîne fiecare clipă petrecută în marele oraș de pe malurile Nevei! Pe apele fluviului, între două șiruri de palate, sînt

ancorate corăbii. Parcă aici mai mult decît oriunde, catargele lor se leagănă încărcate de fiorul nemărginirii. Înșirați în lungul cheiurilor de piatră, copiii Leningradului — volubili, fermecătorii, neuitații copii ai Leningradului — prind pește cu undița în lumina de amurg de la miezul nopții. De pe puntea vapoarelor, matrozi și căpitani îi privesc cu o caldă îngăduință, amintindu-și poate îndepărtata lor copilărie. Iar de dincolo de pe apele Nevei, de la picioarele coloanei rostrale, îi veghează un uriaș Neptun de piatră.

La ora unu noaptea, podurile de peste fluviu se deschid, despicîndu-se și ridicîndu-se în aer în mai puțin de un minut, pentru a lăsa drum liber vapoarelor ce pornesc spre Baltica. Din partea aceea vine mirosul mării.

În acele zile de iunie, primăvara izbucnise la Leningrad cu o necrezută impetuozitate. Pe cîmpiile din jurul orașului, smălțuite de petele albe și roșii ale turmelor de vite, iarba creștea pînă la genunchi. În vreme ce spre miazăzi începea să se simtă arșița soarelui, aici totul era de un verde proaspăt și crud.

Generoasă și plină de pasiune ne apărea vegetația Nordului! Așadar, spre locurile acestea se îndreaptă păsările călătoare pentru a se bucura de neîngrădita izbucnire a primăverii. Ivindu-se mai tirziu, avînd mai puțin de trăit, iarba și florile năvăleau din pămînt cu o adevărată frenezie. Domoala trecere a norilor dădea la iveală, cînd pe o colină, cînd pe alta, într-un imens joc de umbre și lumini, vaste pajiști paradisiace.

După ce pe pămînturile de la miazăzi își stînsese de mult mireasma, trăind și murind aproape de două luni în urmă, la Leningrad liliacul înflorise. Din fastuoasele parcuri ale orașului mirosul lui năvălea pe străzi, învăluind oamenii, caii de bronz și leii de piatră.

Pretutindeni, în acele zile de iunie, în marele oraş al miazănoptii plutea mireasma liliacului înflorit.

Doar pe malurile Nevei mirosea a mare. Puternic, tulburător şi încărcat de vaste promisiuni era acolo mirosul mării ! Când vii dinspre miazăzi, în locul acela nu e încă marea, dar parcă e mai mult decît atît : presimţirea ei. Vastă, nemărginită, copleşitoare presimţire ! Toate cîte sînt între cer şi pămînt, aerul, lumina, copacii, mersul măreţ al fluviului, par să anunţe apropierea mării. Mai mult decît pe înseşi ţărmurile ei, se vesteşte acolo imensă şi plină de uriaşe promisiuni. Aşa o va fi simţit şi Petru cel Mare cînd pe aceste maluri, pustii pe atunci, s-a hotărît să întemeieze capitala stăruitorului său vis nautic.

★

Lîngă respiraţia largă a mării, sub lumina nopţilor albe, străbătem splendoarea marelui port al miazănoptii, opriţi adeseori locului de strălucirea clădirilor lui Rossi, sau de avîntul statuilor lui Falconet.

De necrezut părea că, numai cu cîtiva ani în urmă, oraşul acesta trecuse printr-un atît de greu asediu. Fiecare monument, fiecare operă de artă se afla la locul său, făcîndu-ne să ne gîndim tot timpul la eroismul sublim cu care poporul Leningradului a apărut leagănul revoluţiei — şi glorioasa lui libertate şi uriaşul lui tezur artistic.

Perpendiculară pe Neva, tăindu-i braţele cu poduri de piatră, Perspectiva Nevski se duce sub privirile noastre, scaldată în gloria a două sute de ani de istorie şi literatură. Cine, dintre cititorii marilor scriitori ruşi, nu ştie cum răsună paşii trecătorilor în lungul atît de vestitului bulevard ?

Pe una din laturile lui se înalţă, solemnă şi monumentală, catedrala Maica Domnului din Cazan. În altă

parte a oraşului, catedrala Sfintului Isac ne zdrobeşte aproape cu giganticele ei coloane de granit.

Dar ceea ce dă Leningradului un profil de neuitat, reamintindu-ne de fiecare dată că nu putem fi în nici un alt oraş al lumii, sînt săgeţile de aur de pe clădirea Amiralităţii şi de pe catedrala Petropavlovsk, ce cu atîta îndrăzneală şi eleganţă străpung cerul.

Sub acel cer pe care nori mari şi albi alunecau spre apus cu o maiestooasă încetineală — de parcă ar fi fost corăbiile visate de Petru cel Mare pornind din locul acesta spre toate mările lumii — am văzut ridicîndu-se clădirile vestite ale măreţului port şi însăşi statuia de aramă a gloriosului său întemeietor, cu picioarele calului ridicate în aer, plină de atîta avînt, încît de la Puşkin şi pînă azi nu puţini vor fi fost cei cărora li se va fi părut că îl văd pornind, cu tropot mare, pe străzile oraşului care poartă marca voinţei şi personalităţii lui excepţionale.

Dar calul lui Petru cel Mare nu era singurul care ţişnea în aer pe malurile Nevei. Pe unul din podurile ei, patru grupuri statuare înfăţişau un om şi un cal, cu tot ceea ce poate fi măreţ în mişcările acestor două nobile şi îndrăzneţe fiinţe. Calul se ridica în aer, cît era de înalt, iar omul, în faţa lui, căutînd să-l strunească, era tot atît de superb, avea un trup tot atît de plin de avînt.

Cu acest duo plastic, armonios şi însufletit pînă la ultima limită a materiei, era în contrast flagrant trupul tolănit al unui sfinx.

Sub lumina nopţilor albe, corăbii şi statui dădeau Leningradului un profil de neuitat, acea rafinată splendoare care-l deosebeşte de toate oraşele lumii. Parcurile lui mai ales, cu acea lume de bărbaţi şi femei de marmură, încărcau fiecă clipă cu conţinutul unei întregi civilizaţii. Filtrîndu-se prin frunzişul atîtor păduri

de mesteacăn, trecînd peste oglinda atîtor lacuri care-liene, lumina marelui incendiu polar ajungea dulce și blîndă peste statuile din parcurile Leningradului. Dar niciuna din ele nu putea transmite un atît de pur fior al artei, un atît de vibrant mesaj al sublimului, cum transmitea în serile cînd apărea pe scenă, marea, neuitata Ulanova. În acele seri, la tulburătoarea lumină a nopților albe, pe fața celor ce o văzuseră dansînd putea fi surprinsă adîncă emoție care îi zguduise.

★

Într-una din acele nopți, în apele Nevei a tremurat lumina unei stele. Atunci, am ridicat ochii și am văzut cerul. Cît era de gol! Și, în aceeași clipă, am simțit sub picioarele noastre pămîntul, ca o corabie cu catarge enorme.

Acel cer lipsit de puzderia de stele a nopților de vară, acel firmament deposedat de podoaba marilor constelații — imagine a universului moștenită de la o lungă serie de strămoși — iată ceea ce ne-a uimit cel mai mult, impunînd brusc conștiinței noastre proporțiile fenomenului la care eram martori.

Pe cea de a patruzeci și cincina paralelă, nimic nu ne semnalase cu această intensitate momentul solstițiului, încît, smulși din obișnuință, să ne dăm seama că pămîntul a ajuns la o răscruce a cerului și că își schimbă drumul. Dar acum, tot ceea ce era uimitor, tot ceea ce era neobișnuit în acel cer în care nu mai ardeau focurile lui eterne — violent uimitor, enorm neobișnuit — ne obliga să luăm act de covîrșitorul fenomen cosmic. Nici o stea nu se zărea deasupra capetelor noastre, dar tocmai acest firmament lipsit de constelații ne obliga să încercăm fiorul necunoscut de a ne afla pe un corp ceresc, plutind în spațiu. Totul

avea atita forță, încît, în fulgerarea unei clipe, parcă am auzit pămîntul trosnind în virajul solstițiului.

În acest loc în care cu atîta pasiune au fost visate corăbii, simțeam pămîntul schimbîndu-și pînzele imense, pentru a face volta care îndreaptă milioanele de oameni de pe bordul lui spre belșugul de roade al toamnei.

•

La fel îl va fi simțit Lenin în hotărîtoarea vară cînd, cu aceeași forță cu care pămîntul se întoarce în spațiu, se pregătea să întoarcă el însuși drumul omenirii spre ținta pe care popoarele o visaseră îndelung.

IV

În acele zile de iunie, am stat față în față cu catarcele și tunurile „Aurorei“, iar emoția din inima noastră era mai înaltă și mai ascuțită decît săgeata de aur de pe catedrala Petropavlovsk.

Ceea ce vîrfurile săgeții fixa în acea clipă era sentimentul că am urcat la izvoarele Marii Revoluții. Ne aflam acolo, față în față cu însuși simbolul mărețelor zile din Octombrie. Pe apele largi și parcă aurite ale Nevei, „Aurora“ se legăna sub privirile noastre, încărcată de toată gloria anului 1917. Te salutăm, corabie vestită între toate corăbiile lumii! Te salutăm, navă legendară de pe ale cărei catarge, într-un ceas de deznădejde a omenirii, marinarii tăi atît de puternic și de adevărat au putut să strige: „Pămînt! Pămînt!“ Era noul continent pe care Lenin îl descoperea, noua lume pe care, cu un ecou atît de larg în

înmîile a milioane de oameni, o veste a glasul tunurilor tale.

Sînt în istoria lumii atîtea corăbii legendare — trireme, caravele, fregate — care purtîndu-și marinarii pe întinsul unor mări necunoscute, s-au acoperit de o glorie nepieritoare. Sînt în istoria lumii navigatori vestiți, care, urmîndu-și visul pe uriașa întindere a oceanelor, au descoperit insule, arhipelaguri, continente, pe care le-au dăruit omenirii însetate de orizonturi noi.

Nici o glorie n-ar putea fi mai pură — zbor al albelor păsări de mare — decît gloria acestor corăbii care, atît de generos au îmbogățit harta lumii și istoria cutezanței omenesti. Secole întregi le datorează tot ceea ce în durata lor e nobil și măreț.

De la eroul Odiseei și pînă la ultimii mari navigatori, profilul corăbiilor s-a încărcat de tot ceea ce în firea omului e temeritate și avînt. Plutînd mereu între orizonturi nemărginite, scriîndu-și cu vîrfurile catargelor mersul sub stele, mai mult decît orice altă imagine, corăbiile adresează minții omenesti mesajul speranței, al îndrăzelii și libertății.

Oriunde se ivește profilul unei corăbii, visele devin mai adînci și mai fecunde. Vestita nemișcare a stelei polare, miiazăzi și miiazănoapte, răsărit și apus, sînt cele dintîi trepte din marea cunoaștere a lumii, pe care corăbiile le-au adus omenirii.

Depozitare ale marelui vis în care s-au legănat popoarele, corăbiile sînt imagini supreme, simboluri vibrante și fierbînti ale nobilei năzuințe omenesti spre zări mai largi și lumi mai bune.

Dacă din paginile uitate ale istoriei, ca un răspuns fastuos la visul lui Petru cel Mare, ar fi ieșit la iveală

toate corăbiile vestite ale lumii și ar fi urcat pe apele Nevei, cu nimic nemaipomenita lor escadră n-ar fi scăzut din emoția cu care priveam catargele și tunurile „Aurorei”. Eram acolo în fața legendarei corăbii a secolului nostru, în fața glorioasei nave de care se leagă amintirea unuia din cele mai copleșitoare acte din istoria omenirii.

De pe aceste catarge a fost zărit pământul pe care acum trăiesc sute de milioane de oameni! Aceste tunuri au vestit lumii începutul unei noi ere în istoria ei! Simbol vibrant al Marii Revoluții, numele „Aurorei” a făcut de mult înconjurul lumii, plutind pe mări și pe oceane, pentru a duce tuturor popoarelor profilul cutezantei și al libertății.

O corabie cu atâtea pinze, îndrăzneată și legendară, nu va fi visat nici întemeietorul marelui port în care ea își adăpostește catargele și gloria.

V

Într-una din sălile Palatului de Iarnă îl vedem pe întemeietorul Petrogradului, așa cum arăta atunci când actele și făptura lui uimeau toată Europa. Era uriaș! Reprodus în ceară, capul lui cu mustățile zburlite, cu acel aer straniu de huhurez, a fost așezat pe un trup care, umplînd un rînd de haine ce i-au aparținut, pare nemăsurat de lung.

Totul în jurul acestui împărat de doi metri și patru centimetri stă mărturie despre extraordinara-i personalitate, despre vitalitatea-i explozivă, despre spiritul lui larg care s-a pasionat de toate manifestările vieții, dar mai cu deosebire de două: de acelea care aveau un conținut concret și de acelea care însemnau un pas înainte în evoluția societății omenesti.

l, trăgînd cu rindeaua, bătînd cu ciocanul
nd cu catran, îmbrăcat într-o cămașă aspi
ri cu picioarele goale. Pînză pentru corăb
tot cu miinile lui; și o vedem, îngălbenit
printre atîtea gobelinuri care acoperă p
lui. Vedem de asemeni costumul de ma
z cu care călătorea pe mare ținînd singur c

dințate, mașinării ingenioase și complexe, vorbesc despre pasiunea lui Petru cel Mare pentru mecanică.

★

Dar cea mai interesantă mărturie despre acest om neobișnuit poate fi văzută la Moscova, în muzeul istoric al Kremlinului. Sînt în acel muzeu nenumărate obiecte care vorbesc despre bogăția, atotputernicia sau extravaganța țarilor. Tronul pe care Boris Godunov l-a primit din partea lui Abaz I, șahul Persiei, e încrustat cu rubine și peruzele. Alături de șaua bătută cu briliante pe care Ecaterina a II-a a primit-o de la Abdul-Hamid, se află patru potcoave de argint, ca și un veșmînt pentru cal : o stofă scumpă presărată cu smaralde și corali. Un ceas monumental construit de meșteri moscoviți măsoara trecerea timpului într-un fel care întrece fantezia celor „O mie și una de nopți“ : din ciocul unui vultur, o perlă cădea la fiecare cinci secunde. Într-o vitrină poate fi văzut un covor alcătuit din piei de papagal. În alte vitrine : puști, săbii, pistoale, ceasornice, hermine, catifele, brocarturi țesute, bătute, ferecate cu aur și pumni întregi de pietre prețioase.

Dar țarii par să fi fost niște oameni săraci, pe lîngă foștii mitropoliți ai Rusiei. Odăjdiile lor sînt încărcate cu cîte treizeci de kilograme de aur, de briliante și rubine, și au cusute pe ele cîte o sută douăzeci de mii de perle.

În această mineralogie fastuoasă și exorbitantă, două obiecte sînt de aramă : globul pămîntesc făcut după schița lui Lomonosov și teaca sabiei lui Petru cel Mare de pe vremea cînd avea cincisprezece ani. Pe teaca acelei săbii, drept orice ornament, tînărul țar a prins un compas. E un compas simplu, de școlar, și totul ar

spune că a avut geniul unei teorie. Istoria cu-
lul unor regi care în orele libere și-au săpat
sau au construit un scaun de lemn pe care
și discret, l-au dăruit cameristilor. Petru cel
st unul dintre aceștia. El a bătut cu ciocan
zit în toată Europa. Pentru el, uneltele au
ceea ce sînt în esența lor : pîrghii de cea
importantă în devenirea societății omenesti.

taie cu fierăstrăul, trage cu rindeaua, cu pasiune și sirguintă de meșter adevărat, găsind în mînuirea acestor unelte unul din scopurile supreme ale vieții.

Lungul travaliu care transformase maimuța în om, sălbaticul în barbar și barbarul în ființă civilizată, proces obscur și nebăgat în seamă de istorici și filozofi, s-a pomenit — la anul 1700 — luminat ca de o extraordinară torță de personalitatea uimitoare a unui împărat, în ale cărui fapte făcea erupție forța din adîncuri a poporului.

Dar abia în zilele noastre, Revoluția din Octombrie, punînd ciocanul pe stema unei țări ce se întinde de la Baltica la Pacific, a dat acestei unelte, pe care cei ignorați și disprețuiți o mînuiseră timp de milenii, prestigiul celui mai puternic sceptru.

VI

Din acest loc în care Petru cel Mare și-a împlinit vastul lui vis nautic, o corabie a pornit în zilele noastre, mult mai înaltă și mai puternică decît oricare alta, plutind pe mări și pe oceane spre inima a milioane de oameni. În acest loc, un alt vis s-a împlinit, mult mai vast și îndelung visat de toate popoarele lumii.

În acele zile de iunie, sub lumina nopților albe, privirile noastre s-au încărcat de gloria neasemuitului port din care și-a ridicat ancora corabia Mării Revoluții.

La Polul Nord, nici un semn nu arată punctul în jurul căruia pămîntul se învîrtește; dar la Leningrad, monumentul lui Vladimir Ilici se ridică în piața Gării Finlanda, acolo unde întîia oară a vorbit muncitorilor veniți să-l întîmpine, acolo unde brațul lui s-a întins cu o nemaipomenită energie, pentru a întoarce marea pagină din istoria vremii noastre.

Sînt în Leningrad nenumărate monumente și statui. Gura, nările, coama și picioarele calului cu care Petru cel Mare țîșnește spre Neva, ca și sabia de la șoldul călărețului sînt o succesiune de linii ce dau impresia unui uragan. Aceea care a ridicat acest monument tumultos, punînd să se scrie, nu fără orgoliu, pe valurile lui de piatră: Petro Primo—Catharina Secunda, are o cu totul altfel de statuie. Niciuna din liniile ei nu țîșnește înainte, ci caută să se înalțe cît mai mult, într-o imagine zdrobitoare a suveranității absolute. Începînd cu grupul sfetnicilor, întreaga lume pare că stă la picioarele Ecaterinei a II-a, care, undeva foarte sus, își oferă umerii albelor hlamide ale norilor.

Eroul monumentului din piața Gării Finlanda nici nu țîșnește înainte, nici nu se înalță spre cer, ci foarte de jos, de lîngă oameni, întinde brațul spre ei. Dar e atîta clocot interior, atîta convingere și patos revoluționar în gestul lui, încît pare că vrea să-i ridice dintr-o dată, pe toți cei ce-l înconjoară, pe noua treaptă a istoriei pe care o făurește.

Capul lui Vladimir Ilici n-are nici coroană, nici coif, dar oricine vede acea frunte enormă, boltindu-se sub cerul Leningradului, numaidecît își dă seama că acolo e izvorul nemaipomenitei energii care a dus la izbîndă cea mai mare revoluție din istoria lumii.

S-au strîns pe malurile Nevei, în două sute de ani, comori de artă sau comori pur și simplu, de o valoare de neînchipuit. Pereții Palatului de Iarnă dispar aproape sub suprafața unor gobelinuri care, totalizată, ar putea fi socotită în kilometri pătrați. Sînt săli în care pot fi văzute steagurile luate suedezilor de Petru cel Mare, ca și costumul verde pe care l-a purtat la Poltava. În muzeul Ermitaj, sălile Tițian, Rubens și Rembrandt cu-

prind dramatice coborîri de pe cruce și patetice întoarceri ale fiului risipitor, strîngîndu-se îngenuncheat și zdrențuit în trupul părintelui său care, gîrbov, îl pipăie cu mâini scorojite și tremurătoare.

În cîteva încăperi subterane lucește tezaurul fabulos al muzeului. Alături de cupele mari cît niște căldări din care au băut căpeteniile scite, rămîne în memorie lujerul grațios al unui crin făcut în întregime din perle și briliante. Sînt și corăbii : smaralde enorme cărora li s-au pus catarge de aur.

Descoperiți la Feodosia, o pereche de cercei de origine greacă sînt uluitori : privite cu lupa, cele patru grăunțe de aur ce-i ornamează se dovedesc a fi patru cai văzuți din față, cărora nimic nu le lipsește : nici linia genunchiului îndoit, nici copita ridicată în aer, nici gîtul încordat și fruntea semeată, pe cînd în urma lor se zărește carul pe care îl trag și omul care îi mîină. Totul, cît patru boabe de grîu.

Părăsind, puțin amețiți, acest carusel de microcosm, întîlnim afară imensa boltă de azur a Leningradului. Săgeata de aur a Petropavlovskului străpunge cu vîrfurile ei ascuțit această clipă înaltă și plină de lumină. De milioane de ori mai mari decît semenii lor de la Feodosia, cai de bronz cu genunchiul la fel îndoit și cu fruntea semeată trag, peste acoperișurile orașului, care ale gloriei.

Printre aceste splendori, cît de copleșitor de simplu a trecut marele Lenin ! Poate într-unul din aceste vagoane galbene se va fi îndreptat el spre Smolnîi, pentru a lua în mâini mersul uriașei revoluții pe care o pregătise și prin tumultul căreia trecea cumpărîndu-și bilet de tramvai, intrînd în vorbă cu călătorii și glumind, încît cel mai mare poet care l-a cîntat a putut să exclame : Fu dintre oameni cel mai uman !

Mărturiile despre viața lui Lenin încep cu Shakespeare. În marele, solemnul muzeu din capitala Uniunii

Sovietice — unde poate fi văzut paltonul cenușiu-verzui, ros pe la mînici, pe care îl purta în 1917, masa din Siberia, de brad dat cu o săracă vopsea roșie, sau fotografiile vechi în care obrazul oval și smead al Nadejdei Konstantinovna Krupskaja, gura puțin amară, nasul subțire și fin, ochii adumbriți și migdalați sînt ai unei fete de o tulburătoare frumusețe — se află cele mai vechi amintiri rămase de la Lenin : un raft cu cărți. Pe coperta primului volum, cei ce vizitează muzeul citesc, nu fără emoție, cu sentimentul că acolo s-au întîlnit două genii ale omenirii, numele lui William Shakespeare.

Dar sînt în viața lui Lenin cîteva cărți a căror urmă s-a pierdut. Cu cîtă forță ar fi atras privirile, copleșindu-i pe cei ce s-ar fi aflat în fața lor cu o nemaiîncercată emoție! Sînt cărțile pe care, în acea noapte cînd a dormit pe jos în camera unui lucrător, Vladimir Ilici și le-a pus sub cap, în loc de pernă. Era cu cîteva zile înaintea unui eveniment pe care istoria îl cunoaște sub numele de Marea Revoluție Socialistă.

*

Sosind în piața Gării Finlanda și adresîndu-se muncitorilor ce-l înconjurau ca valurile unei mări, Lenin a început să întoarcă marea pagină din istoria vremii noastre.

În vara anului 1917, în acel dramatic interludiu dintre aprilie și octombrie, marele geniu al revoluției a găsit drumul pe care puteau fi împlinite aspirațiile de veacuri ale omenirii. Enorma corabie a pămîntului se întorcea în spațiu, răspîndind peste întreaga miazănoapte lumina nopților albe, iar în mijlocul acestui grandios fenomen ceresc, un om cu paltonul pe umeri așternea pe mici bucăți de hîrtie gîndurile care au făcut din mintea lui pivotul în jurul căruia s-a întors toată istoria lumii.

Tot ceea ce s-a petrecut în acel an, zguduind temeliile vechii lumi și deschizînd o eră nouă în istoria omenirii, a fost mai întîi în mintea lui Lenin, sub această frunte de geniu pe care cu atîta emoție o vedem boltindu-se sub cerul Leningradului.

În acea vară hotărîtoare, asemeni giganticului diamant arctic, mintea lui Lenin a răspîndit asupra lumii nemaipomenita lumină a ideilor sale.

În acea vară hotărîtoare, marile flăcări ale geniului său — neuitate nopți albe ale istoriei lumii — au îngăduit omenirii să-și schimbe drumul la uriașa lor pâlpîire.

În piața Gării Finlanda sîntem încă departe de Polul Nord ; dar fruntea și brațul lui Lenin ne fac să simțim că în punctul acela ne aflăm la polul istoric al pămîntului, în locul unde drumul omenirii s-a întors spre marea țintă spre care acum merg sute de milioane de oameni.

VII

În acele zile de iunie, Leningradul ne-a apărut, cu toate monumentele și edificiile lui, ca o uriașă platformă pe care istoria lumii a fost întoarsă spre comunism.

Dar mecanismul care a pus-o în mișcare avea o complexitate și o precizie extremă, încît feluritele clădiri ale orașului ne-au apărut asemeni unor roți al căror mers sincron a făcut cu putință triumful revoluției.

Cartierul Vîborg, uzina Putilov, șantierele navale, podurile de peste Neva, Institutul Smolnîi, Centrala telefonică, fortăreața Petropavlovsk erau sub privirile noastre clădiri vestite ale orașului și, în același timp, roți puternice ale Marii Revoluții. Sub bolta de azur a Leningradului, ca sub un imens clopot de sticlă, ne aflăm în mijlocul acestui mecanism pe care genialul

orologier al revoluției l-a gândit și pus la punct pentru a suna marea clipă a secolului nostru.

În drumul pe care pământul îl face în jurul soarelui, generînd anii cu care oamenii își măsoară viața și mileniiile cu care și-o măsoară popoarele, hotărîtoare a fost acea vară cînd, în marele oraș de pe malurile Nevei, a fost montat mecanismul Revoluției Socialiste.

Toată puterea în mîinile Sovietelor!... proclamase Lenin în clipa în care, ca o corabie uriașă, pământul se pregătea să facă marea voltă a solstițiului de vară — și către toamnă, de pe cea de a șasea parte a lui, de pe întinderile Rusiei și ale Siberiei se întorcea, ca valurile unui extraordinar ecou, cutezătoarea chemare care trezise largul, bubuitoarul răsunet al istoriei: Toată puterea în mîinile Sovietelor!

Era ceva nou, îndrăzneț, în adevăr revoluționar în chemarea aceasta. De cînd societatea omenească fusese împărțită în clase și, în umbra civilizațiilor pe care le clădea, mulțimea flămîndă și goală începuse să urzească marele vis al eliberării, pentru prima oară pornea la luptă cu o spadă atît de puternică și grea. În acea vară hotărîtoare, Lenin o făurise la marea vilvătaie a geniului său.

În urmă erau milenii și fluvii — Nilul, Eufratul, Tibrul și Sena — popoare, civilizații și revoluții. Tot ceea ce fusese visat, îndrăznit și plătit cu sînge pe malurile acelor ape, se apropia acum de izbîndă, cu o repeziciune uimitoare, în marele oraș de la gurile Nevei.

Cu două sute de ani în urmă nu erau decît mlaștini și păduri în locul acesta în care avea să se împlinească visul străvechi al omenirii. Dar meșterii și lucrătorii care, la anii 1700, au bătut cele dintîi cuie și au așezat cele dintîi pietre ale Petrogradului, șlefuiau — într-o perspectivă mai vastă — primele piese

ale uriaşului orologiu care avea să sune în clipa de neuitat a vremii noastre.

Măreţului oraş de pe malurile Nevei îi revine între atâtea oraşe ale lumii, gloria de a fi fost leagănul acelor exceptionale forţe umane care au înfăptuit cea mai mare revoluţie din istoria lumii. În două sute de ani, dulgherii şi fierarii lui Petru cel Mare s-au transformat în lucrătorii uzinelor Putilov, iar marinarii primelor sale corăbii în eroicii mateloţi din Flota Mării Baltice.

Sub lovituri de cnut şi adeseori puşi în fiare au fost aduşi, de pe întreaga întindere a Rusiei, meşterii şi lucrătorii de care era nevoie pentru a zidi visatul Petersburg. Punînd temelile primelor palate, ei nu puteau bănui că, de fapt, începeau să ridice decorul unuia din cele mai covârşitoare acte din istoria omenirii. Bătînd în malurile Nevei stîlpii de lemn ai celor dintii cheiuri, ei nu ştiau că zgomotul acela care făcea să răsunе toată miazănoaptea, avea să se transforme peste două sute de ani în bubuiturile de tun ale „Aurorei“.

VIII

Pe malurile Nevei, ca mai de mult pe malurile Senei, au ieşit în stradă, luptînd pentru libertate, două din cele mai mari fluvii de oameni din toată istoria omenirii. Nu s-au rostogolit printre umile maluri, ci printre superbe cheiuri de piatră şi marmoră, alcătuite de marile edificii ale celor două oraşe din adîncul cărora au izvorît şi prin mijlocul cărora şi-au purtat tumultul. Încît, în măsura în care clădirile şi arterele oraşului au făcut parte din strategia mulţimilor pornite la atac, noţiunea revoluţiei o implică pe aceea a arhitecturii.

...ce cu atita eleganta p...
privesc sentimentul că nu pot fi în nici un
pământului decât în gloriosul oraș de pe n
veii. Trebuie să treacă apoi, înainte de a aj
ul de piatră care formează turla catedralei,
faimosului inger rotitor. El e faimos pe
a cu care acolo, la o mare înălțime, își înto
trupul de 25 de kilograme.

care, în orice chip, încercau să ajute poporul. De pe acest amvon, pe deasupra unui lung șir de capete plecate și ochi plini de groază, au fost anatimizati și Pugaciov, și Radișcev, și Leon Tolstoi.

Părăsind catedrala, coborâm între zidurile închisorii care atîta vreme a făcut faima sinistră a Petropavlovskului. Și astăzi încă, după atîta timp de cînd porțile i-au fost sfărîmate, zidurile acestei cumplite temnițe pătrund pe cei ce trec printre ele cu fiorii de gheață ai morții. Ce coridoare sumbre, drumuri fără nici o speranță în întunericul și frigul lumii subpămîntene! În jurul ființelor vii a fost adunată atîta materie rece și mută, încît te pătrunde cu tăcerea și nemișcarea ei, ca pereții unui mormînt.

În vasta catedrală, sub blocurile de marmoră din Ural sau iaspis de Altai erau coborîte pe rînd, cu pompă mare, trupurile neînsuflețite ale țarilor; dar fiecare din ei fusese precedat în întunecimea fortăreței de morții vii ai generației peste care domnise.

Virît în fortăreața aceasta ca într-o mînușă de piatră, pumnul țarist izbea cu năprasnică ură în toți cei ce îndrăzneau să se apropie măcar de fereastra închisă a libertății. Între aceste ziduri au fost aduși decembriștii, pieptănați cu frizura macabră a Petropavlovskului, apoi trimiși în Siberia sau la spînzurătoare.

Prin aceste coridoare sumbre și-a numărat pașii în drumul spre locul de execuție, unde abia în ultima clipă a fost grațiat și trimis în exil, autorul zguduitoarelor „Amintiri din Casa Morților“.

Pe Maxim Gorki, Petropavlovskul l-a găzduit în 1905. Celula nu poartă nici o mărturie a acestei glorioase treceri, dar numele lui țîșnește între pereții întunecați ca o flacăra de magneziu, tot astfel cum în altă celulă, din care a fost trimis la spînzurătoare, se aprinde numele lui Alexandru Ulianov — fratele lui Lenin.

’Afară — e lumina mai mare încă, solemnă și gravă, a unui cîntec. Ceasul catedralei a bătut miezul zilei, iar clopotele ei care pe vremuri făceau să se audă imnul țarist, vestesc acum biruința celor ce au coborît de vii în greul mormînt al Petropavlovskului. Unul după altul și toate la un loc bat clopotele din turn, revărsînd asupra orașului imnul Uniunii Sovietice.

În Octombrie 1917, după două sute de ani de cînd fusese așezat între săgeată și turla catedralei, faimosul ei înger și-a rotit aripile peste evenimente fără precedent în istoria Petropavlovskului. În noaptea de 25 octombrie, gurile de foc ale fortăreței, trecută de partea revoluției, au fost îndreptate împotriva Palatului de Iarnă, amestecînd glasul Petropavlovskului cu istoricele bubuituți de tun ale „Aurorei“.

În spatele artileriștilor care trăgeau asupra fastuosului palat se grămădeau mohorîte mormintele unui lung șir de țari. În primul dintre ele, mai depărtat de celelalte, ca pentru a arăta rolul deosebit pe care l-a avut în construirea orașului, a catedralei, și a Rusiei, se afla Petru cel Mare. Cum atît de mult îndrăgise tunurile, luîndu-și chiar brevet de tunar, se prea poate ca lungă canonadă din noaptea aceea să nu-i fi displicut; pe cînd în celelalte morminte, străbătînd prin monoliții de marmoră și de iaspis, ce straniu se va fi auzit glasul tunurilor care dărimau vechea orînduire a Rusiei chiar de pe zidurile fortăreței din care ei, cei de acolo, își făcuseră un atît de nemilos sprijin.

IX

Două dintre cele mai mari clădiri ale Leningradului, edificii grandioase care au făcut dintotdeauna gloria orașului, culmi ale arhitecturii lui monumentale, opere

ale celebrilor arhitecți Quarenghi și Rastrelli, au văzut desfășurându-se pe treptele lor ultimul act al revoluției. Pe deasupra a tot ce a fost atunci, peste tumultul și mărăția lui Octombrie, ele se înalță ca două piscuri dramatice de pe care, în ultima clipă, pasărea roșie a revoluției și pasărea neagră a asupririi au stat față în față, pregătindu-se să se sfișie.

Întreg orașul trecuse în mâinile răzvrătiților, când cele două palate au văzut concentrându-se în jurul lor pentru ultima fază a bătăliei, cele două forțe milenare învrăjbite. Nu sînt în cronica bătăliilor clipe mai dramatice, urmărite cu respirația tăiată, decît clipele nopții de 25 octombrie, cînd în Petrogradul cucerit de gărzile roșii, Institutul Smolnii și Palatul de Iarnă au stat față în față. În vîrfurile spadelor pe care începeau să le încruceze, se hotăra soarta marelui vis pe care de atîta vreme îl nutreau popoarele. Din secole și din milenii trecute, din vremuri imemorabile cînd omenirea fusese împărțită în clase, veneau forțele care în noaptea aceea s-au strîns în jurul celor două palate de piatră și marmură, înscriind în istorie faza finală a Marii Revoluții.

★

În fața Palatului Smolnii, în care a lucrat statul major al revoluției, am stat ca în fața enormului creier care a imaginat-o și i-a asigurat triumful. Printre mari arbori cu coroane bogate, ce păreau fastuoase circumvoluțiuni vegetale, Palatul Smolnii se odihnea, după ce, atunci într-o încordare supremă, elaborase gîndurile ale căror roade le culeg acum milioane de oameni.

În acele zile de iunie, am stat în fața înaltelor și albelor bolți — ce linii pure și pline de lumină! — cu care Quarenghi a făcut materia să vorbească și să prindă aripi. Nici un lăcaș n-ar fi fost parcă mai potrivit pentru a cuprinde între pereții lui nobila materie ce-

nușie a revoluției, flacăra înaltă și fierbinte a gândirii și a geniului.

În marele oraș de pe malurile Nevei, unde fortăreața Petropavlovsk îngrămădește piatra, fierul și lemnul în jurul ființei omenești în așa fel încît o pătrund cu fiorii morții, Quarenghi a construit acest imn al luminii, această orgă de bolți albe, înălțătoare. În zilele absolutismului țarist, Alexandru Ulianov a fost strivit sub greaua apăsare a Petropavlovskului, dar prin eroismul întregului popor rus, prin apariția în istorie a acelor oameni extraordinari care au fost muncitorii Petrogradului și marinarii Balticei, Vladimir Ilici a putut veni în noaptea de 24 octombrie sub înaltele și albele bolți ale Palatului Smolnii, pentru a gândi și a lua ultimele hotărîri care aveau să aducă triumful revoluției.

Stăm în fața treptelor largi — printr-o mai largă poartă intrate în istorie — pe care într-un tumult de soldați și mitraliere, Lenin s-a ivit deodată, cu paltonul pe umeri și cu vechea lui șapcă pe cap, pășind dintre focurile acelei nopți. De pe aceste trepte avea să salute apoi, general al celei mai hotărîtoare bătălii, detașamentele de muncitori și marinari ce porneau la asaltul Palatului de Iarnă. Toți aveau o armă în mînă și peste piept cartușiera lată, ce a făcut nepieritoare și dragă tuturor muncitorilor din lume imaginea acelor oameni fără seamăn, înfăptuitori ai Marii Revoluții din Octombrie.

Liniștit e Institutul Smolnii, în această zi cînd, după o ploaie caldă de vară, străzile și parcurile Leningradului aburesc ușor, făcînd mai puternică mireasma liliacului înflorit pe a șazecea paralelă. Liniștit e mărețul palat, ca un gînditor care, enunțînd cele mai profunde și originale gînduri, devenite realitate, tronează în mijlocul gloriei sale asemeni strălucitoarelor insule de corali în apa limpede și nemărginită a oceanului.

Dar ce liniște și ce nemărginire ar putea șterge de pe retinele noastre imaginea de aqua forte a acelor ceasuri supreme din istoria revoluției ?

*

Vedem aievea curtea vastă plină de oameni care, ca pe un câmp de bătălie, se încălzesc ici și colo la focuri fumegînde. Toamna a venit, octombrie e frigid, dar marea lumină pe care Lenin a răspîndit-o în cursul acelei veri stăruie în mințile tuturor, ca o noapte albă pe care geniul său a fixat-o pentru totdeauna deasupra orașului. Muncitorii de la Putilov, marinarii de la Kronstadt, soldați de pe fronturi, locuitori ai tranșelor, toți sînt acolo pentru a cere și pentru a lupta ca toată puterea să treacă în mîinile Sovietelor. De atîta vreme, de pe întreaga întindere a Rusiei valul acesta urcă mereu, și acum a venit clipa asaltului suprem.

Motocicliști străbat în goană aleea dintre poartă și peron. În manșetele mantalelor aduc plicuri sau bucăți de hîrtie cu cîteva cuvinte scrise în grabă. Toate sînt pîrghii de cea mai mare importanță pentru evenimentele ce se pregătesc. Una după alta, în gări mai apropiate sau mai depărtate, unitățile venite în ajutorul lui Kerenski au fost oprite sau au trecut de partea revoluției. Centrala telefonică a fost ocupată. Gările și poșta sînt în mîinile gărzilor roșii. Tunurile fortăreței Petropavlovsk stau gata să tragă. Podurile de peste Neva sînt în mîinile detașamentelor de muncitori. De la Putilov au mai pornit zece automobile blindate. Tunurile cu tragere automată trimise de pe front au fost oprite pe Perspectiva Nevski și au trecut de partea revoluției. Crucișătorul „Aurora“ a ridicat ancora și s-a apropiat de Podul Palatului. Antena de pe catargele lui, punînd pentru prima oară telegrafia fără fir în slujba unei revoluții, transmite neîntrerupt apelul comitetului

militar revoluționar. Întreaga Rusie și întreaga lume află ce se întâmplă la Petrograd.

În plicuri închise sau pe simple bucăți de hîrtie sosesc la Smolnîi veștile. Prin ușile larg deschise și prin ferestrele ce stau în noapte, înalte și albe, ca două șiruri de mesteceni, se zărește sub lumina uriașelor candelabre via mișcare de care e cuprins fostul Institut al domnișoarelor nobile. Mantalele negre ale marinarilor și fața lor arsă de vînt se încrucișează cu mantalele ce nu mai au nici o culoare și chipul obosit al soldaților ce vin din tranșee.

Totți au o armă în mînă și un bilet, ciocănesc la ușă sau intră fără să mai ciocănească, se strîng pe coridoare sau tirăsc după ei mitraliere.

În mijlocul acestui val de oameni, înconjurat de marea lor dragoste, de adîncul tumult al revoluției pe care a pregătit-o, Lenin gîndește, ia hotărîri și scrie ce trebuie făcut. În toată acea îngrămădire de oameni și arme, în mijlocul mantalelor aspre, al baionetelor și țevilor de mitraliere, fruntea lui, pe care își trece din timp în timp mîna, pare că ar concentra tot ceea ce e viu și cald în sîngele și carnea umanității.

Afară, în jurul focurilor fumegînde, mulțimea răzvrătită așteaptă. E o mare de oameni care au îndurat foamea și nedreptatea, strînși aici pentru a le pune capăt pentru totdeauna, prin puterea lor și a armelor. Sînt acolo, în jurul focurilor, în fața celor două șiruri de ferestre prin care își trimit lumina uriașele candelabre sub care gîndește Lenin, oameni și arme. Generații și generații care veți mai veni, una după alta, va trebui să știți ce oameni și ce arme au fost acelea!

În curtea largă a Institutului, așezați pe pămînt în jurul focurilor, stau și așteaptă. Doi ochi, două mîini, o inimă, o armă. Înăuntru, marele conducător alege, în ceasul acela în care atît de multe stau în cumpănă, drumul cel drept și sigur pentru revoluția pe care ei o

înfăptuiesc. E vorba să fie răzbunată Comuna din Paris. E vorba să fie împlinit visul străvechi al popoarelor. Din gură spun. Sau cîntă. Cu mîna potrivesc un lemn pe foc sau strîng arma mai aproape. E marele sfat al poporului, care hotărăște să-și dea viața pentru cauza revoluției.

Ce oameni și ce arme au stat în noaptea aceea în curtea Institutului Smolnii, așteptînd hotărîrea lui Lenin! Ce ochi albaștri și senini, ce mîini hotărite și sigure, ce inimi uriașe și fierbinți, ce arme răzbutătoare și drepte au avut oamenii aceia, înfăptuitorii marelui vis al popoarelor!

Dincolo de șirurile de mesteceni suspendați în aer, sub lumina marilor candelabre, Lenin scrie un ultim bilet, cerînd ca Palatul de Iarnă să fie luat chiar în noaptea aceea. Și ei toți pornesc la asaltul vastului edificiu care timp de atîtea generații simbolizase absolutismul și asuprirea.

Se auzeau tunurile „Aurorei“ și Petropavlovskului,

X

Deschizînd o ușă a Palatului de Iarnă, unul din primii marinari care au pătruns în interiorul lui s-a speriat și a pornit înapoi pe scări, strigînd: Cavaleria! O oglindă cît un perete reflecta unul din tablourile cu care țarii își împodobiseră reședința.

Astăzi, noile generații de marinari din flota Mării Baltice pătrund în palat lăsîndu-și beretele la garderobă și trec, fără să se mai sperie, prin fața marilor lui oglinzi care le reflectă chipul la un loc cu uriașele candelabre și pereții de malachit ce i-au făcut faima.

Ridicat pe malurile Nevei de Rastrelli, celebrul arhitect care a luat parte la construcția Petrogradului,

Palatul de Iarnă devenise în cursul unui secol și jumătate de tiranie țaristă simbolul a ceea ce era vrăjmaș poporului. Totul se petrecea ca în acele basme străvechi, izvorâte din închipuirea puternică a popoarelor : de o parte un palat în fața căruia soseau carete aurite, iar de partea cealaltă mulțimea ingenuncheată și asuprită. Palat însemna atotputernicie, oștețe nesfârșite, lăzi pline de aur, veșminte strălucitoare, căldură și lumină, în vreme ce de partea cealaltă nu era decit frig, foame și întuneric. Această pagină de basm era o pagină din istoria contemporană a Rusiei. În marea revoluție franceză tot astfel s-au ridicat, față în față, palatul și poporul.

Biletele pe care Lenin le scria de la Smolnîi în noaptea de 25 octombrie, cerînd ca Palatul de Iarnă să fie luat cît mai neîntîrziat, găseau încă o dată în inima marinarilor și soldaților cel mai puternic ecou. De mult, din generația trecută și din cea care o precedase, poporul Petrogradului își ridicase privirile cu ură spre acest somptuos edificiu, cuib aurit al absolutismului țarist.

În marea piață din fața lui, în jurul monumentalei coloane Alexandru, au căzut în iarna lui 905, stropind zăpada cu sînge, mulțimile flămînde ce se apropiau de reședința țarilor cu icoane în miini.

Dar în toamna lui 917, cu totul altfel de mulțimi au trecut podurile de peste Neva, strîngînd cercul în jurul Palatului de Iarnă. Era un val de oameni, un fluviu ce-și revărsa apele, cum au fost toate revoluțiile, dar de data aceasta, pentru prima oară în istorie, înaintau purtați nu numai de elanul pe care îl dă setea de libertate, ci și de strategia care urma să-i ducă la izbîndă.

Cei care în atîtea rînduri stătuseră, în număr de zeci de mii, cu piepturile goale în fața cîtorva sute de puști și fuseseră înfrinți, aveau acuma — ei —

arme, în număr de zeci de mii, câte una de fiecare. Raportul de forțe se răsturnase ca o piramidă pusă cu vârful în jos. Așa cum ceruse Lenin, ei înaintau, ei atacau, ei asediau.

Așa a putut fi răzbunat, în 917, sângele Comunei din Paris și al atîtor răscoale înfrînte.

Prin toate porțile mulțimile pătrundeau înăuntrul Palatului de Iarnă, punînd stăpînire pe somptuosul edificiu care atîta vreme simbolizase asuprirea, nedreptatea și exploatarea. Pe scările largi urcau, împinși din urmă de visul atîtor generații, de lupta atîtor popoare și forța atîtor milenii.

Era o clipă rară în istoria lumii : poporul pătrundea el însuși în palat.

Avea o sută și șaptesprezece trepte de marmoră. Cu arma în mînă, marinarii le urcau.

Avea o mie șapte sute optzeci și șase de uși înalte și grele. Cu arma în mînă, soldații le deschideau.

Avea o mie și cincizeci de încăperi cu pereți de marmoră la malachit. Cu arma în mînă, muncitorii puneau stăpînire pe ele.

Era o clipă unică în istoria lumii.

Din toate părțile se auzeau urale.

★

S-a petrecut în acea noapte la Leningrad un lucru pe care nici marele Lenin nu-l prevăzuse : formidabilul ura a !... cu care mulțimea de marinari, muncitori și soldați a salutat triumful Marii Revoluții. Acele urale fac de asemeni parte din istoria Revoluției din Octombrie, din entuziasmul și patosul cu care proletariatul rus a dus la îndeplinire străvechiul vis al popoarelor.

Marea Revoluție din Octombrie aduce în istoria lumii o nouă față a eroismului omenesc. Anii 48 și 71 ai secolului trecut au lăsat în amintirea popoarelor, ca

pe un simbol al luptei revoluționare, imaginea bari-cadei. A ridicat baricade, a te afla pe baricade a în-semnat pentru cîteva generații expresia supremă a luptei pentru libertate. Iar marea revoluție franceză lăsase, ca pe un simbol al răzvrătirii populare, chipul vestiților „sans-culottes“.

Anul 1917 a înlocuit aceste imagini ale revoluției cu acelea pe care mărețul Octombrie le-a făcut să apară în istoria lumii. În revoluția înfăptuită de Lenin, bari-cadelor le-a luat locul automobilul blindat. De pe un automobil blindat și-a întins Lenin brațul, în aprilie, spre mulțimile cărora le vorbea ; iar în acea noapte de octombrie, sub bolțile albe de la Smolnii, își putea trece cu satisfacție mîna peste enorma sa frunte : de pe toate străzile orașului, automobilele blindate năvăleau asupra Palatului de Iarnă. Acesta a fost saltul pe care geniul marelui Ilici l-a adus în lupta mulțimilor răzvrătite : nu apărare, ci atac.

În acea noapte fără seamă în istoria lumii, decorul clasic al revoluției s-a schimbat. Vechea imagine a luptătorilor pentru libertate a fost înlocuită de aceea a marinarilor din Flota Mării Baltice. Pînă la capătul lumii, oricine îi cunoaște acum pe acei oameni puternici și calmi, siguri de forța lor, cu umerii largi, cu pieptul încins de cartușiere, întruchipare supremă a eroismului revoluționar, simbol nepieritor al Marelui Octombrie.

Erau atît de puternici, încît, luptîndu-se, r-au uitat niciodată să glumească. Există un humor al Marii Revoluții, ca și un patos și o estetică a ei.

Ciorchinii de oameni îngrămădiți pe garduri și felinare, pe botul și tenderul locomotivelor în uzinele în care vorbea Lenin, fac parte din estetica Marii Revoluții.

Vorbele de duh pe care marinari și muncitori necunoscuți le zvrileau oratorilor care voiau să împot-

molească mersul evenimentelor, fac parte din humorul Marii Revoluții.

Iar din patosul ei, uralele nesfârșite care au răsunat pe scările și în piața Palatului de Iarnă, zguduind tot cerul Petrogradului.

Era aceea o clipă unică în istoria lumii. Mai puternice decât bubuiturile de tun care îi vestiseră începutul erau uralele cu care mulțimile răzvrătite salutau triumful mării lor revoluții. Din acele mii de piepturi de marinari și muncitori încinse cu cartușierele lui Octombrie, din acele mii de piepturi puternice în care bătea inima cutezătoare și nobilă a poporului, a izbucnit în acea noapte pe țărmurile Nevei cel mai adânc și clocotitor ura... pe care l-a auzit vreodată omenirea.

Așa au salutat marinarii și muncitorii Petrogradului, cu uralele pe care Marea Revoluție le-a adus în istoria lumii, împlinirea vechiului vis al popoarelor.

*

Alunecam pe cheiuri de piatră în lungul unui fluviu mareț.

În acele zile de iunie, marele oraș de pe malurile Nevei nu cunoștea întunericul, ci trăia sub vraja nopților albe. Simțeam sub picioarele noastre pământul, inclinându-se ca o corabie uriașă, spre a lua volta solstițiului de vară.

Totul era uimitor, încărcat de solemnitate și glorie, în acel leagăn nepieritor al Marii Revoluții.

Sub lumina nopților albe priveam, copleșiți de emoție, brațul cu care Lenin a făurit o nouă eră în istoria lumii.

CHIPUL LUI MAXIM GORKI

Ca un munte în jurul căruia gravitează o țară întreagă, figura lui Maxim Gorki se înalță peste întreaga cultură sovietică, pisc neclintit și sfânt spre care se întorc toate privirile. De pretutindeni, umerii lui de titan se zăresc în marea furtună a istoriei din care s-a plămădit cel dintâi stat al muncitorilor.

Netăgăduit și venerat de cititorii atîtor națiuni, abia în mijlocul oamenilor sovietici figura lui Gorki capătă adevăratele-i proporții : de ctitor.

În Muzeul Lenin, în care sînt strînse cele mai de seamă mărturii cu privire la viața marelui gennu al revoluției — în acel sanctuar unde fiecă literă și fiecă imagine au, pentru secole de acum înainte, semnificația lor covârșitoare — Maxim Gorki e prezent. În imaginile care fixează felurite momente din viața lui Vladimir Ilici, adeseori apar mustățile și pomeții care, dintr-un milion de chipuri omenești, deosebesc într-o clipă fața marelui scriitor, unică prin monumentalitatea și omeneșul ei.

Cu o emoție foarte vie, ca și cum ar fi un prieten al fiecăruia, cititorii îl întîlnesc în acel sanctuar, în intimitatea nemuritorului Lenin. Alături de Vladimir Ilici,

trezindu-i în priviri cele mai vii sclipiri de bucurie, Alexei Maximovici pare un urs care mereu mormăie.

În țara lui, Maxim Gorki e privit nu numai ca scriitorul venerat al unui popor de două sute de milioane de oameni, ci și ca unul din ctitorii noii vieți care a cuprins în tumultul ei pământurile bătrânei Rusii.

Întreaga operă și existență profund răzvrătită și amară a lui Maxim Gorki, acel mormăit de urs care la începutul secolului nostru s-a auzit în toată Europa și însemna protestul unui om uriaș împotriva degradărilor la care era supusă ființa umană, au jucat un rol de seamă în năruirea lumii împotriva căreia s-a ridicat. Sufletul generației care a înfăptuit Marea Revoluție a fost frământat îndelung de cărțile lui Gorki și a purtat pecetea nobilă și de neșters a operei sale. Astfel, la temelie celui dintâi stat al muncitorilor, una din cărămizi a fost pusă de mîna unui scriitor.

În Muzeul Gorki, am privit îndelung mîna aceasta, reproducă după modelul luat cu ceară în ziua în care a încetat să mai scrie. Pare ea însăși o mîna aspră de muncitor. Alături, chipul marelui scriitor așa cum a arătat în ultima zi: mai mult decît oricînd zguduitor prin omenescul lui.

Fotografiile din diferite epoci reproduc un obraz de țaran și miini care par de pămînt. De altfel, toate țesuturile făpturii lui arată a fi fost urzite din substanța stepei ruse.

Într-o vitrină se odihnește tocul simplu, de școlar, prin a cărui peniță de fier s-au scurs pe hîrtie prinzînd viață atîtea femei și bărbați, acea neuitată lume care, în lungul operei sale, suferă, caută și așteaptă.

Pe bastonul cu care a colindat Rusia, tocit la vîrf de atîtea drumuri, se încolăcește un șarpe. Vietatea pe care închipuirea popoarelor a încărcat-o de un atît de adînc mister, îl leagă dintr-o dată pe acest om al epocii moderne de toată povestea trecută a lumii.

Drumul pe care chipul lui Gorki l-a făcut spre imaginea pe care astăzi o cunosc milioane de oameni, a început în dosarele poliției țariste. În acele dosare poate fi văzut, pe când era încă foarte tânăr și mustața abia îi mijea, fotografiat din față și din profil, nume-rotat (Nr. 1096/1892 la siguranța din Nijni-Novgorod ; Nr. 6399/1905 la închisoarea Petropavlovsk) și înconju-
rat de ștampilele și semnăturile pe care se bazuia ordi-
nea țaristă.

Imaginea de azi a marelui Alexei Maximovici acoperă un perete întreg în sala de festivități a Uniunii Scrii-
torilor Sovietici.

Chipul lui este atât de mare și bun, încât cei ce-l
contemplă simt că le adresează, cu părintească stă-
ruință, cel mai patetic apel la omenie ce s-a îndreptat
spre ei vreodată.

▷ Întreaga căldură a acestui apel e concentrată în liniile
gurii și mustăților. Din acea uriașă față de țăran, mustă-
țile izbucnesc ca niște spice de grâu, rod al inimii lui
de aur.

MUNTELE STELELOR

Un cîntec am auzit odată pe malurile mării — și cîntecul acela era Suliko.

Era o seară caldă de vară, cînd peste întinderile mării și ale pămîntului plutea o adîncă împăcare. Vîntul venea din larg, dar atît de liniștit, încît prin adierea lui răzbătea parcă de deasupra cîmpiilor dobrogene mi-reasma grînelor coapte, arse toată ziua de soare. Uneori, foșnetul lanurilor de porumb, abia perceptibil, se în-tîlnea în auz cu murmurul mării.

Cum era o noapte senină de august, pe cerul dinspre miazănoapte — unde domnia lunii își pierdea din putere — rare stele căzătoare măsurau, undeva de-parte de tot, la marginea dintre lume și neant, domoala trecero a vremii.

Spre răsărit, peste întinderea apelor se așternuse mirificul pod de argint, acel joc metalic și rece a miriade de monezi, ca și cum luna și marea s-ar fi înțeles să scoată încă o dată la iveală, cu vraja ce le e proprie, toată strălucirea comorilor din „O mie și una de nopți“.

Pe faleza înaltă, un grup de copii — pe jumătate adormiți, pe jumătate fermecați de lună — formau într-o împletire de brațe și picioare subțiri, și de obraji

lipiți de genunchi, o ultimă și fragilă colonie omenească pe malurile străvechiului Pont Euxin.

La întâlnirea pământului și a mării, glasul acelor copii se ridică în aer limpede și înalt, ca floarea de apă a unei fântini arteziene. Așa am auzit întâia oară în viața mea Suliko, vechi cântec georgian.

Cu ochii pierduți în lungul podului de argint, copiii îl cântau încă odată, legănându-se ușor, plutind parcă peste întinderile mării, spre țara îndepărtată de unde venea melodia care îi fermecase.

Acolo, departe, peste întinderea mereu mișcătoare a acestor ape, peste marile lor adâncimi în care pești dormeau sub razele lunii, peste pădurile misterioase de plante acvatice, peste uriașul covor de nisip așternut pe fundul apelor, acolo, foarte departe, dincolo de aceste imensități strălucitoare, se afla țărmul celălalt al mării — și acolo Caucazul își înălța crestele spre cer, acoperite de zăpezi veșnice. Acolo, la poalele acelor munți măreți, era patria acestui cântec, patria lui Suliko.

*

A călători drept înainte, a ajunge pe malul celălalt al apei lângă care te afli — fluviu, mare sau ocean — a fost o dorință dintotdeauna, o nestăvilă nostalgie a fiecărei generații care a apărut pe lume și și-a purtat peste întinderile ei privirea. Dar spuneți-mi în ce punct al pământului această dorință ar putea fi mai vie, această nostalgie mai puternică și mai îndreptățită, decît pe malul dobrogean al Mării Negre? Pentru că dincolo de apă, în fața acestui țărm — a cărui istorie atinge în vreme existența grecilor, a persilor și a scitilor — se înalță Caucazul. Iar spre Caucaz, omenirii i-a plăcut să-și întoarcă privirile ca spre leagănul fericit și măreț în care și-a petrecut copilăria. Sînt veacuri nenumărate de cînd numele acelu munte stă în conștiința popoare-

lor — tot atât de înalt și strălucitor ca și zăpezile care îi acoperă crestele.

Chiar dacă podul de peste întinderea mării ar fi adevărat, iar monezile ce-l alcătuiesc ar purta efigiile Romei și Bizanțului, Atenei și Bagdadului și înscricții în limba tuturor popoarelor care au trăit vreodată pe fața pământului, această superbă cale plină de pulberea de argint a istoriei n-ar întrece gloria țării spre care duce.

Pe acele creste atât de apropiate de cer, închipuirea popoarelor l-a așezat pe acela de la a cărui faptă cuceritoare începe civilizația lumii pe legendarul Prometeu.

*

O, Suliko!... vechi cîntec al poporului care are fericirea să trăiască în umbra acelor munți, într-o vecinătate atât de ilustră! Dacă pe podul acesta de argint am putea ajunge pînă în patria ta, să auzim o singură dată foșnetul Caucazului! Dacă peste întinderea apelor un zbor ar fi cu putință, să vedem ridicîndu-se în fața noastră splendoarea mult cîntatului leagăn al omenirii!

Din turla farului Tuzla, ca și cum aceste gînduri ar fi început să-și arate în noapte fosforul, raze lungi de lumină se duceau tot mai departe spre răsărit, încercînd să străbată nemărginita întindere a mării.

II

Bulevardul larg în colțul căruia ne aflăm, privind-l cum coboară ușor sub razele lunii, se numea Șota Rustaveli. E numele aceluia care cu șapte sute de ani în urmă, pe vremea vestitei regine Tamara, și-a cucerit dreptul la glorie scriind „Viteazul în blană de tigru“,

nemuritoare operă a literaturii gruzine, poem al dragostei și al prieteniei, plin de toată strălucirea și farmecul Orientului. O statuie a poetului, din piatră albă, înfățișându-l înalt și cu o barbă de rege asirian, se ridică în inima orașului, într-un fel de hemiciclu săpat în stîncă, din fața căruia porneau marile bulevarde, mărginite de clădiri armonioase și vaste.

Lespezi late de piatră, pe care mersul era odihnitor, formau trotuarele bulevardului Rustaveli, deasupra căror arbori bătrîni își roteau coroana bogată, mîngîind ferestrele etajelor și dînd celor ce se plimbau pe dedesubt, prin foșnetul frunzelor și feluritele nuanțe de lumină, un sentiment intim, de loc prietenos și țară ospitalieră. Era sentimentul pe care îl încercasem din prima clipă în acest oraș de pe pămînturile de la răsăritul Mării Negre.

Pentru că acum, în adevăr, ne aflam în locurile de atîtea ori vizate, pe celălalt mal al mării, dincolo de toată întinderea ei, la capătul podului de argint din nopțile cu lună. Zborul fusese cu puțință — și ne aflam la poalele Caucazului, în patria lui Suliko.

Cîntecul acesta chiar, neuitatul cîntec, îl auzeam în clipa aceea, tîrziu după miezul nopții, cîntat de bărbați și femei georgiene, în însăși capitala patriei lor, în străvechiul oraș Tbilisi. Se aflau acolo, printre cei ce cîntau și beau faimosul Huancihara, vinul tare și negru și dulce al Cartliniei, neobositul și vorbărețul Simon Cikovani, poet; și atît de liniștitul, încît abia la urmă era observat, romancier al satului gruzin, Alexandru Ceișvili; și se afla și ridica paharul și de asemeni cînta Ana Hahutașvili, povestitoarea de șaizeci de ani, cu părul alb ca piscurile Caucazului, cu privirea liniștită și senină, în fața căreia niciodată nu ni se părea că ne-am înclinat destul de adînc.

Toți aceștia și mulți alții, bărbați și femei, cîntau laolaltă Suliko în vechea limbă gruzină. Ceea ce în

glasul copiilor de pe malul stîng al mării fusese în seara aceea doar un izvor, era acum un fluviu puternic, pornind din inima acestor bărbați și femei caucaziene, al căror glas adînc îl aducea, cu toată neasemuita lui frumusețe, în auzul nostru emoționat.

Eram în adevăr în patria lui Suliko, la poalele legendarului Caucaz. Zborul fusese cu puțință, dar nu peste apele mării cum porneau razele farului de la Tuzla, ci pe laturile dinspre mieznoapte ale unui triunghi de proporții continentale, înscrise în memoria noastră, ca de o cretă de argint, de avion care ne purtase la Moscova și apoi pînă aici. În vîrfurile nordice ale acestui triunghi, capitala Uniunii Sovietice era o oglindă gigantică, a cărei putere și strălucire ne reflectase de pe un țarm pe altul al Mării Negre.

III

După ce urcasem atît de mult spre mieznoapte, pînă sub bătaia clopotelor din turnul Spaski, ne aflam din nou pe paralela de pe care năzuisem spre acest ținut; dar atît de departe spre răsărit, încît ceasurile arătau cu două ore mai devreme, iar luna, care lumina în plin bulevardul Rustaveli, abia dacă răsărise pe malul celălalt al mării, stîrnind nostalgia celor de acolo cu strălucitoarea punte de basm la capătul căreia noi ne aflam.

Ca și copiii de pe malul dobrogean, bărbații și femeile Georgiei cîntau încă o dată Suliko, în noaptea liniștită și caldă de vară; dar tot ceea ce visasem ascultîndu-l întîia oară era acum în jurul nostru și întreaga noastră ființă era plină de sentimentul că ne aflam în locurile spre care năzuisem atît, în ținutul măreț al Caucazului.

Cu cîteva zile în urmă, prin ferestrele avionului care plutea între apele mării și crestele munților, avusesem sub privirile noastre Elbrusul. Cine va putea uita acel gigantic dinte geologic, acel colț nemaipomenit ce părea de marmoră albă, strălucind deasupra norilor la cinci mii de metri înălțime? Cine va putea uita acel zbor grandios și copleșitor, cînd fiecare clipă extinsă la maximum și trăită în profunzime avea conținutul și dimensiunile unei vieți întregi? Parcă vedeam prima oară întreaga splendoare a lumii!

Sub privirile noastre, în acea clipă de neuitat, într-o apoteoză geologică Asia și Europa se întîlneau. Pămînturile pe care se află Mont-Blancul și Carpații veneau pînă aici și-și ridicau încă o dată fruntea spre a vedea cum vin dinspre răsărit pămînturile pe care se află Tibetul și Everestul — care la rîndul lor se înălțau pentru o ultimă oară, dînd astfel naștere între țărmurile Mării Negre și ale Caspicei acestei rare splendori a lumii, vestitului și mult cîntatului Caucaz. Prin ferestrele avionului, culmile munților se roteau încet, într-o nemaipomenită panoramă; o întreagă lume de creste vinefe și reci, un întreg univers de piscuri singuratice aluneca sub privirile noastre. Erau atît de încărcate de amintirea lui Prometeu, încît, pe granitul lor, ni se părea că îl zărim aieva.

*

Dar întîlnirea dintre pereții munților și apele mării, cum ne tăia respirația, prin necrezuta ei adîncime! De sub aripile avionului țărmul rămînea în urmă, presărat cu porturi și stațiuni de odihnă, mici pete albe în somptuoasa tălăzuire de verdeață ce cobora pînă la marginea mării.

Iar marea, în toată nemărginirea ei, își clătina apele, atît de albastre și limpezi, încît întinderea lor pe care

alunecau vapoare abia se deosebea de aceea a oceanului aerian pe care îl străbăteam, și de al cărui enorm volum ne dădeam seama, așa cum sub aripile noastre, la mari adâncimi, între linia mării și pereții Caucazului, zăream zburînd alte, abia vizibile, avioane. În fața acestei priveliști de o vastitate și adâncime uluitoare, celulele nervoase făceau eforturi supreme de a se adapta neașteptatelor condițiuni în care erau puse. Părea că un salt se produsese în funcțiunea lor, dînd ființei noastre sentimentul unor dimensiuni noi, corespunzătoare priveliștei pe deasupra căreia pluteam. Acolo și atunci, pe aripile avionului care zbura pe deasupra mării și a Caucazului, atît de ușor a fost să ne simțim noi înșine uriași !

★

Dar pe aerodromul din Suhumi, pe malul răsăritean al mării, aerul era dulce și plin de mireisme, iar soarele împrăștia o lumină atît de blîndă, încît locul acela ne păru al unui paradis. Avionul aterizase în livezile de la poalele Caucazului ; clădirea aerogării se ivea ca o vilă din frunzișul a tot felul de pomi — și totul pe pămîntul pe care pusese piciorul arăta cît de fericite sînt acele locuri ale lumii.

Totul, pe aerodromul din Suhumi, arăta că ne aflăm în mult cîntatul leagăn al omenirii, că am sosit noi înșine în locurile ce stau atît de sus în legendele și nostalgia popoarelor. Ne aflam acolo în ținutul locuit de abhazi, unul din cele mai vechi popoare caucaziene, pe ale cărui pămînturi vița de vie crește de mii de ani, incolăcindu-se pînă în vîrfurile celor mai înalți copaci, acoperind ulmii, și fagii, și nucii Caucazului cu grele ghirlande de struguri. La rădăcina lor, abhazii îngroapă oalele mari de pămînt în care își păstrează vinul, acea licoare dulce-amăruie, de culoarea chihlimbarului, plină de o caldă lumină solară.

Ne aflam acolo în mijlocul unei fișii de pământ pe care, în tot lungul mării, sub adierea aerului cald și umed, izbucnește o bogată vegetație subtropicală. În timp ce ne plimbam sub razele mîngietoare ale soarelui, ce plante nu-și trimiteau spre noi mireasma? Pe fișia de pământ pe care coborîsem din vecinătatea marilor piscuri, în aceste locuri calme și calde, ceaiul și eucaliptii, portocalii și bambușii, camforul și tutunul, lămîii și palmierii cresc în aerul dulce cu gust de smochină. Atît de puternic e adăpostul cu care Caucazul fericește lumea de la picioarele sale, îngăduindu-i să semene a paradis — făcînd chiar din ianuarie o lună în care florile își arată splendoarea!

Pe aceeași paralelă, țărmurile răsăritene ale Mării Negre par mult mai aproape de sud decît malul dobrogean, ale cărui aspre întinderi de stepă stau sub neconținută bătaie a vîntului, iar iarna cunosc toată urgia revărsărilor de aer glacial. Dacă Ovidiu — în al cărui auz Dunărea înghețată trosnea sub carele sarmaților și sub ale cărui priviri înspăimîntate geții tăiau cu topoarele vinul prins de ger, încît se credea pe tărîmuri foarte apropiate de pol — ar fi fost trimis pe malul răsăritean al mării, poate ar fi îndurat mai ușor exilul într-un ținut atît de generos, acoperit tot anul cu flori, aproape mediteranean.

În locul geților, atît de aspri pe asprele lor pămînturi, poetul ar fi fost înconjurat, ca de strălucirea unei grădini cu păuni, de costumele a nu mai puțin de o sută de neamuri caucaziene. În Discuria, orașul ce înflorește atunci pe aceste țărături, romanii aveau o sută treizeci de interpreți pentru a putea sta de vorbă în cele o sută treizeci de graiuri felurite ale Caucazului, cu oamenii ce coborau din munți să le vîndă miere sau lemn de frasin.

Dacă poetul s-ar fi plimbat prin mulțimea ce venea să-și cumpere sare în piața din Discuria, despre cîte popoare n-ar fi auzit vorbindu-se? Despre zerkerani, fai-

moșii făuritori de arme, al căror teritoriu era un arsenal al Caucazului ; despre lesghi, ale căror mame exaltau în atâtea povești vitejia strămoșilor ; despre ziki, ce își rădeau capul lăsându-și numai o coadă de care învingătorii, după ce-i decapitau, să-i poată apuca fără să se mînjească de sînge ; sau despre abhazii care scoteau din oțel săbii atît de vestite și au fost timp de secole pirații cei mai temuți ai Mării Negre.

Pe șirul de creste dintre cele două mări, lung de aproape trei mii de kilometri, pkavii, svanii, ingușii, khevsurii, tangaurii, digurinii, kistinii, agulii și mulți alții formau cel mai vast mozaic de popoare pe care l-a cunoscut istoria.

În tot cuprinsul spațiului ponto-caspic, în jurul piscurilor acoperite de zăpezi veșnice, trăiau din cele mai vechi timpuri toate aceste popoare și triburi care și ele, nu mai puțin, au făcut faima Caucazului. În aceste locuri în care Asia și Europa se întîlnesc, dînd la iveală mărețiile minerale ale Elbrusului și Kasbekului, splendorile vegetale ale azaleei și magnoliei, oamenii n-au rămas cu nimic mai prejos de frumusețea și bogăția naturii. Ca și cum ar fi fost ei înșiși expresia cea mai fericită a întîlnirii dintre cele două continente, o spumă fină pe superba tălăzuire a munților, caucazienii au întrunit, dintre virtuțile și trăsăturile fundamentale ale ființei omenești, pe cele mai pline de strălucire : vitejie, frumusețe, mîndrie. Așa i-au cunoscut popoarele din jur și așa s-au făcut vestiți în toată lumea.

Dar la întîlnirea dintre cele două continente, generatoare de splendori, nu numai oamenii s-au ridicat în admirația lumii. Pe un plan tot atît de înalt, rase excepționale ale nobilei lor specii, inteligenți, credincioși omului, capabili să-i înțeleagă gîndurile cele mai îndrăznețe și să le împlinească, trecînd prin apă și prin foc, sărînd de pe o stîncă pe alta, agili, supli, strălucitori, bucurie a celor mai rafinate priviri, mîndrie a celor mai

viteze inimi, sînt caii Caucazului. Pe pămînturile pe care ne aflăm, în luxurianta vegetație a Abhaziei, trăiesc unii dintre cei mai vestiți cai din lume.

Imaginea popoarelor caucaziene nu poate fi despărțită de silueta acestor cai superbi ; dar pentru a fi întreagă — și atunci în adevăr nu-i mai lipsește nimic — trebuie să i se adauge armele. Pe creste de munți, călăreții înarmați — aceasta a fost viața Caucazului timp de sute de generații. Oțelul săbiilor și al pumnalelor ei l-au lucrat cu mult meșteșug și cu o rară pasiune ; iar atunci cînd au apărut armele de foc, nu s-au mai despărțit de ele. Cu pumnalul tăiau în noaptea nunții șireturile care țineau corsetul miresii ; iar femeilor, la nașterea celui dintîi băiat, bărbații le cereau să descarce în cinstea lui un pistol.

*

Caucazul n-a fost dintre acei munți în cuprinsul cărora oameni placizi și lipsiți de fantezie duc o viață liniștită și greoaie, ci, în preajma marilor piscuri înghețate, sîngele feluritelor triburi a clocotit ca în nici o altă parte a lumii ; iar închipuirea nu mai puțin le-a fost aprinsă.

Printre acești oameni care mai mult păreau pîlpiiri pe crestele munților, multă vreme oricăror străini le-a fost cu neputință să pătrundă. Din locuințele lor agățate pe stînci ca niște cuiburi de vultur, kubacinii, alghirii, darghienii și budașii ședeau la pîndă. Marco Polo, care din marea lui călătorie a adus vești despre atîtea țări îndepărtate și necunoscute, n-a putut afla decît foarte puțin despre popoarele Caucazului. Pînă acum un secol, nici creștinismul, nici islamismul, cele două mari religii care cuprinseseră pămînturile de la miază-noapte și de la miazăzi de acești munți, n-au izbutit să urce pe culmile lor, unde felurite triburi continuau să

adore arborii, luna și stelele. Uimiți, aflau cei de jos că acolo, pe creste, triburile imploră cerul să trimită tunetul din nou — dacă nu-l mai auziseră de multă vreme ; iar în jurul celor loviți de trăsnet joacă și cîntă cîte opt zile în șir, bucurîndu-se că li s-a dat dovadă de o atît de mare bunăvoință.

Clima caldă și umedă a Caucazului, care a supus unei atît de uimitoare schimbări limita de creștere a plantelor — îngăduind viței de vie să-și dea roadele dincolo de 1600 de metri, orezului, grîului și porumbului la 2300 de metri — a făcut cu puțință ca pe culmi care depășesc platoul Bucegilor să se dezvolte viața triburilor caucaziene, izolată de restul lumii, plutind la marea ei înălțime deasupra pămîntului, vecină cu norii și cu zborul vulturilor.

Cînd rușii au cuprins Caucazul în marea lor împărăție, punînd capăt milenarelor invazii dinspre miazăzi, pe crestele acestor munți feluritele lui triburi trăiau încă după legi extrem de vechi. În aceste regiuni unde fiecare familie își apăra pămîntul și casa cu arma în mîină, ca pe o patrie, nimeni nu putea păși în siguranță pe teritoriul altui trib, dacă nu avea în cuprinsul lui un *konak* ; adică, dacă nu i se îngăduise de una din femeile aceluși ținut să-i atingă sînul cu buzele, sau chiar să sugă lapte. Atunci devenea frate cu toți fiii ei și toți erau ținuți, printr-o sfîntă datorie de familie, să-l apere sau, dacă era ucis, să-l răzbune. Adeseori cei urmăriți puteau să scape de moarte dacă, în casa în care se refugiau, li se îngăduia să sărute în grabă sînul mamei ; toți fiii ei îl înconjurau atunci cu săbiile în mîină, gata să-și dea viața apărîndu-l. Prinții lesghieni își trimiteau băieții, încă din primele zile ale nașterii, să sugă la cît mai multe femei — astfel că dacă mai tîrziu îi amenința vreo primejdie, ridicau în jurul lor, ca printr-o legătură de sînge, într-un singur zid de trupuri vii, bărbații unui întreg ținut.

După această lege străveche au trăit pînă nu de mult, pe șirul de creste dintre cele două mări, triburile Caucazului — pînă ce treptat zăngănitul săbiilor s-a stins, mirosul prafului de pușcă s-a împrăștiat ; iar la poalele măreților munți n-a mai rămas decît suava mireasmă mediteraniană care ne-a întîmpinat din prima clipă în care am pus piciorul în Suhumi.

IV.

Sub razele lunii, bulevardul Rustaveli coboară ușor, iar noi ne aflăm în noaptea aceasta în mijlocul unuia din cele mai vestite popoare caucaziene. Deosebiți de toate neamurile ce-i înconjoară, cu o înfățișare, cu o limbă și cu o istorie proprie, urmași ai iberilor care la rîndul lor erau urmași ai saspirilor, de mult georgienii ocupă cel dintîi loc în lumea Caucazului, prin gradul de cultură la care au ajuns și prin marea lor frumusețe.

Părăsind țara abhazilor, zburînd din nou peste crestele munților și aterizînd pe vastul platou în care se ridică Tbilisi, ne-am aflat — așa cum tot timpul eram înconjuțați de bărbați și femei în strălucitoare veșminte de mătase — în mijlocul unor oameni a căror frumusețe este, din timpuri memoriale, una din splendorile Caucazului. Înalți și zvelți, cu trăsăturile feței regulate, cu pielea obrazului limpede, cu părul foarte negru și strălucitor, cu o lumină vie în priviri, georgienii s-au ridicat de mult, pentru marea lor frumusețe, în admirația tuturor celorlalte popoare. Ca tot ce le e propriu, această neobișnuită frumusețe face de asemeni parte din istoria lor milenară.

Adeseori, arheologii au descoperit în Grecia fragmente de marmoră cu ajutorul cărora au reconstituit — plini de uimire și nostalgie — tipul perfecteii fru-

museți umane. Cei ce sosesc în Georgia descoperă un întreg popor ai cărui oameni par, în mijlocul munților de granit și porfir, statui nesfărîmate ale unei frumuseți ideale.

*

Cînd au apărut pe fața pămîntului acești oameni al căror chip pare săpat de dalta lui Praxiteles ?

Sub razele lunii, bulevardul Rustaveli coboară ușor, acoperit de o sumbră strălucire de bitum. Mai departe strălucesc munții, de la un orizont la altul, ca o tălăzuire minerală a secolelor și mileniilor. Pînă unde ajunge pe deasupra lor istoria acestui străvechi popor ?

Pe una din acele întunecate înălțimi mai stăruie amintirea regelui Pharnabadze și a templelor pe care le-a clădit, împărtaşind supușilor săi cultul focului. Dar acea epocă pare încă aproape, față de tot mai pierduțele culmi pe care istoria gruzinilor se duce adînc în vreme.

Undeva, foarte departe, ea întâlnește mileniul în care Ramses al II-lea, întorcîndu-se din epocala expediție care îi îngăduise să-și privească obrazul în apele Gangelui, a trecut prin umbra Caucazului, ducînd anticei civilizații de pe malurile Nilului cele dintîi știri despre strămoșii gruzinilor. Iar acolo unde nici inscripții, nici ruine, nici alte urme ale vieții de demult nu mai stau mărturie, dincolo de faptele celei mai îndepărtate istorii, încep legendele.

Singularic și alb se înalță sub cer Araratul, realitate și vis al lumii orientale, pe al cărui pisc noroadele ce-l înconjoară au avut multă vreme credința că se mai află, întregă, corabia lui Noe. De pe culmile Caucazului, povestește Eschil, a coborît în Asia Mică războinicul neam al amazoanelor. Deprinderea celor mai vechi caucazieni de a spăla nisipul rîurilor aurifere pe o blană de oaie a dat naștere în mintea fecundă a grecilor acelu

mit faimos al Lîinii de Aur și mult cîntatei expediții argonautice. Iar deasupra tuturor legendelor, rod suprem al închipuirii celor vechi, se înalță figura lui Prometeu, sublimă, zguduitoare legendă între toate legendele lumii.

Oare peste ce loc de pe fața pămîntului s-a mai țesut lumina de lună a atîtor legende, ca peste mărețele piscuri care străjuiesc patria gruzinilor? Oricîtă închipuire ar fi intrat în urzeala lor, s-ar părea totuși că strămoșii gruzinilor, strămoșii acestor bărbați și femei pe care îi auzim cîntînd Suliko, au privit din preajma acestor pămînturi unele din primele răsărituri de soare asupra omenirii. Oricît de depărtat ar fi timpul pînă la care duc legendele, s-ar părea totuși că oamenii în mijlocul cărora ne aflăm, acești strașnici băutori ai unor strașnice vinuri, sînt, ca mai toate neamurile Caucazului, rămășițele unei seminții preistorice dispărută de pe restul pămîntului. În nici o altă parte a lumii nu trăiește în zilele noastre vreun popor care să se tragă din același neam de oameni cu gruzinii. Fără asemănare sînt în toată istoria și pe tot pămîntul, mărturie a marelui clo-cot în care s-a aflat lumea celor dintii milenii, a marilor zguduirii în care au pierit atîtea popoare și au dispărut fabuloasele cetăți ale antichității.

Fără asemănare e limba pe care o vorbesc și alfabetul pe care singuri și l-au făcut, din treizeci și nouă de litere.

În această limbă și cu acest alfabet poeții gruzini au scris, cu multe veacuri în urmă, poeme pline de farmec și strălucire.

Ce n-au avut în jurul lor poeții acestei țări pentru a le stîrni visul și fantezia? Mai sus de nori strălucesc sub mantia lor de zăpezi veșnice culmile Caucazului. Venind dinspre miazăzi, cele dintii popoare care l-au zărit i-au spus, uimite, Muntele Stelelor. Atît e de înalt

și pur, atât de puternic mesajul pe care, din vecinătatea cerului, îl adresează minții omenеști.

A se naște la poalele acestui munte, a însemnat pentru fiecare generație un privilegiu. Pînă pe vîrfurile lui albe și reci, sclipind în preajma marilor constelații, chiar dacă numai privirile ajung — și tot e destul !

Dar din văile largi urcă spre culmi, prilej al unei neconținute încîntări, atingînd înălțimi unde în alte regiuni ale pămîntului piatra rămîne goală, o vegetație paradisiacă. Pînă la înălțimi de necrezut urcă vița de vie, ce din aceste locuri s-a răspîndit apoi în toată lumea ; pînă la înălțimi de necrezut urcă flăcările albe sau roșii ale garoafelor, pîlpîirea intensă și pură a anemonelor, spuma albastră și fină a miozotisului — pe cînd stejarii, fagii și pinii primesc în trunchiurile lor o sevă atât de puternică, încît ating dimensiuni pe care numai în Caucaz le pot cunoaște. Nu-i mult de cînd de pe podișuri vînătorii se întorceau cu blăni de leopardzi uciși cu lancea ; cu trupuri grele de urși sau de fragile gazele ; în timp ce săgețile subțiri doborau multicolorii și gustoșii fazani. Tre-cînd frontiera Persiei, cîte un tigrul galben, cu respirația fierbinte, pășea încet prin desișul pădurilor, reamintind poemul lui Rustaveli. Atrăși parcă de forța acestui fabulos ținut, noroade de pești urcau în apele Kurei și pătrundeau prin galeriile săpate în stîncă pînă sub temelia cetăților — hrană binevenită pentru luptătorii asediați. Amarnică era dezamăgirea oștirilor dușmane — și își strîngeau corturile și porneau — cînd, după un îndelung asediu, cei pe care îi credeau sfîrșiți de sete și de foame le aruncau într-o dimineată, în bațjocură, peste zidurile cetății, crapi grei și proaspeți, cu solzii lucitori.

Din pămînturile generoase ale Georgiei, păduri și legende își urcau în oameni parfumul — iar ei străbăteau vremea învăluiți în mătăsuri, ca un foșnet mai viu și mai fin în marele foșnet al Caucazului.

Sub razele lunii, viermele de mătase rodea frunza pădurilor de dud. De cînd fusese răpit din China, Georgia devenise una din noile lui patrii.

În amintirea celor ce-i văzuseră, gruzinii rămîneau înalți și mlădioși, înveșmîntați în strălucitoare mătăsuri. Sub faldurile ei căzîndu-le pe umeri pînă la glezne, femeile păreau albe păsări de mare ; dansînd, începeau să alunece, înalte, drepte, statuare — pe cînd bărbații porneau încet, cu un pas larg aerian, ca niște vulturi de munte, stăpîni pe forța lor din adîncuri — pe care o dezlănțuiau în cele din urmă, izbucnind într-un adevărat ciclon, într-un frenetic vârtej inspirat parcă din furtunile asiatice care se abat asupra Caucazului.

În locurile acestea prodigioase în care Europa și Asia se întîlnesc, popoarele — parcă mai mult decît în orice altă parte a lumii — au avut pasiunea melodiilor și voluptatea ritmului, atît de înflăcărat plăcîndu-le să cînte și să danseze. De la o mare la alta, întreg Caucazul e un singur parfum de legende, un singur foșnet de mătăsuri și de popoare.

Ce n-au avut poezii acestei țări spre a urzi foșnetul și a filtra parfumul strălucitoarelor lor poeme ? În aerul cald, floarea grea a magnoliei își împrăștie mireasma. Pe crestele munților, azaleea mereu înflorea, ca o spu-moasă dantelă de petale.

De la o mare la alta, faimosul rododendron caucazian acoperea văile și culmile munților cu nespulberata spumă a florilor sale. De la o mare la alta, praful de aur al albinelor plutea în aerul dulce al Caucazului. Kwa-tapli — mierea de piatră — umplea crăpăturile stîncilor. Dacă albinele se așezau pe floarea rododendronului, dacă se hrăneau cu sucul ei ciudat, atunci mie-rea lor îmbăta ca și vinul.

Ce n-au avut poezii acestei țări spre a le stîrni visul și fantezia ? Spre miazăzi se întindeau pămînturile do-gorîtoare ale celor „O mie și una de nopți“, cu toată

puterea de fabulație a Orientului ; spre apus se tălăzuiau apele Pontului Euxin, pe întinsul cărora mitologia greacă, plină de eroi cutezători și fapte enorme, își trimisese argonauții pînă pe aceste țărmuri, în mult vestita Colhidă ; în vreme ce amețitor de sus se înălțau, scînteind sub lumina stelelor, piscurile de care e legat eroismul și jertfa celei mai zguduitoare legende din trecutul omenirii.

★

Sub razele lunii, pădurile și munții Georgiei ne învăluie în foșnetul lor milenar. Ușor, bulevardul Rustaveli coboară sub privirile poetului înalt și alb, cu barbă de rege asirian. Tirziu în noapte, bărbații și femeile georgiene cîntă Suliko. De acum înainte, ori de cîte ori vom mai fi pe asprele pămînturi ale Sciției Minor, pe falezele înalte ale celuilalt țărm, vom putea privi în lungul podului de argint cu nostalgia din totdeauna întrețesută de o adîncă bucurie, știind că am fost la capătul lui, pe malul răsăritean al mării, că am pășit pe pămînturile străvechii Colhide, și că sub razele lunii am stat învăluiti în marele foșnet al Caucazului.

V

Bărbații și femeile georgiene cîntă Suliko, iar în mijlocul orașului se înalță ca o cetate de piatră, cu pereți drepecți cę coboară pînă în apele spumegînde ale Kurei, stîncă pe care se află castelul reginei Tamara. La anii 1200, cînd vremea trecea dintr-un secol în altul, oștirile acestei ilustre reprezentante a dinastiei Bagrațiene băteau pe musulmani, împingîndu-i pe malul mării pînă la Trebizonda ; iar pe crestele munților, cetățile de care e legat numele ei ajungeau pînă în partea de miazănoapte a Caucazului.

Apele Kurei clocotesc la picioarele stîncii abrupte, iar amintirea vechilor regi își amestecă foșnetul în marele foșnet al acestor pămînturi.

Cu patru sute de ani înaintea Tamarei, Ashat cel Mare — prinț al prinților — îi izgonea pe arabi din Tbilisi în chiar timpul în care la Bagdad domnea Harun al Rașid ; iar cu alte cinci sute de ani înainte, la 265, Miriam întemeia prima dinastie gruzină, a Sazanizilor. Numele lui nu e niciodată pomenit singur, ci întovărășit de al unei slave creștine, Nina, care a propovăduit la poalele Caucazului noua religie și a fost ea însăși crucificată. Dar cultul focului adus de Pharnabadze a mai dăinuit pînă spre jumătatea celui de al VI-lea secol — în vreme ce triburile de pe munți nu-l părăsiseră nici după încă un mileniu. De mult începuse să se extragă petrolul la Baku, cînd în preajma aceluia oraș se mai ridica un templu al lui Zoroastru. Ultimul lui preot a fost ucis într-o noapte de cîțiva persani, dar călătorii de acum trei sferturi de veac au apucat să-l mai vadă și l-au descris ca pe un tînăr tăcut și grav, depozitar al unor taine milenare, îngîndurat în mijlocul noilor valuri ale vieții care amenințau să-l acopere.

★

Sub razele lunii, bulevardul Rustaveli coboară ușor, iar din foșnetul arborilor bătrîni se desprinde amintirea regiilor Vahtang.

Sînt în istoria Georgiei șase regi cu numele Vahtang ; primul a întemeiat actuala capitală a țării, Tbilisi — orașul apelor calde — la anii 469, în locuri în care mai curg și azi izvoarele ce i-au dat numele ; iar ultimul, cu treisprezece secole mai tîrziu, Vahtang al VI-lea, Legistatorul, a redactat istoria zbuciumată a patriei sale și și-a întors privirile pline de speranță spre miazănoapte, pe al cărei cer, în vecinătatea celei polare, atît de viu strălucea steaua lui Petru cel Mare-

reu urcă și coboară linia munților. La timpul lor, fiecare dintre conducătorii popoarelor, pe care talazurile istoriei l-au purtat pe o culme, a ținut să-și dea caii la iarbă în umbra Caucazului.

De pe asprele întinderi ale Anatoliei și Asiei, pământul roditor al Georgiei le apărea ca un paradis; spre răcoarea și vegetația ei bogată își mînau hergheliile, spre femeile ei vestite drept cele mai frumoase din lume veneau în galop urmărind sub pleoapele arse de soare și nisipuri un vis de voluptate și desfrîu.

Alunecînd mereu peste întinderile pîrjolite ale lumii, trecînd unul după altul popoarele prin foc și sabie, sîngerosul Thimur-Lenk păstra Georgia în planurile și în dorințele lui ca pe o pradă scumpă spre care, oricît de departe s-ar fi aflat, bucuros venea încă o dată. Și n-au fost în istoria acestei țări cotropiri mai cumplite, un număr atît de mare de bărbați uciși și femei duse în sclavie, decît atunci cînd urmașii Tamarei — începînd cu frumoasa-i fiică, Russudan — n-au mai putut face față cotropitorului torent al mongolilor.

Tot ce a putut fi pe pămînturile Orientului istorie sîngeroasă și plină de groaznice jafuri a feluritelor neamuri ridicate în numele lui Mohamet, mereu s-a abătut în vîrtejuri mărunte sau în furtuni pustiitoare peste orașele și satele în care trăia unul din cele mai vechi și civilizate popoare. Calde au fost în Tbilisi nu numai apele care i-au dat numele, ci și pietrele pe care în atîtea rînduri sîngele gruzinilor a curs în valuri.

★

În Georgia, aproape de pe fiecare creastă de munte zidurile unei cetăți năruite aruncă în sufletul călătorilor umbra unor veacuri tragice. Pretutîndeni, nume de rîuri, de munți și de eroi evocă lungul răstimp în care gruzinii au trebuit să-și apere patria împotriva năvălitorilor. Ori-

unde pe întinsul acestei țări, în jurul căreia munții nu-și conțin rotirea, pietrele au nu numai glasul din adânc al erelor geologice, ci și o fierbinte vibrație istorică, așa cum au luat parte la lupta grea a poporului, fiind brațelor lui materialul enorm cu care și-a zidit cetățile ; fiind singelui lui treptele finale pe care a șiroit spre valurile Kurei și Rionului ; fiind morților lui austere leșpezi de mormînt.

Pe muntele de lângă Tbilisi, în Pantheonul poporului gruzin, cei mai de vază fii ai săi își dorm somnul de veci deasupra orașului. Aproape toți și-au dat viața în lupta pentru libertatea poporului ; iar printre ei, în număr însemnat sînt poeții, Ceavceavadze, Baratașvili, sînt nume de poeți și de eroi, cu un adînc răsunset pe întinsul pămînturilor gruzine. Nicăieri parcă, între hotarele altor țări, n-au căzut cu spada în mîină un număr atît de mare de poeți, ca în patria care de șapte sute de ani se mîndrește cu nemuritorul Șota Rustaveli.

În pacea cimitirelor, acoperite de ornamentația alfabetului gruzin, lepezile funerare par solemne pagini de istorie. Sub mărturia lor, mii de eroi își dorm somnul de veci la poalele Caucazului. Zăpezile marilor piscuri li se aprind la căpătîi noapte de noapte, asemeni unor candelă veșnice.

VI

Străbăteam Georgia, alunecînd pe lungi și drepte șosele asfaltate, lăsînd mereu în urmă orașe și sate și creste de munți.

Totul în jurul nostru arăta că pe aici fusese pînă nu de mult una din acele țări orientale și muntoase în care, ca și în Spania unde au rămas atîtea urme arabe, priveliștea cea mai obișnuită este aceea a potecilor înguste pe care catîrii urcă încet, poticnîndu-se sub greutatea samarelor.

Coborînd în fruntea oștirilor ruse pe țărmurile Caspice și ocupînd Derbentul, marelui țar i-a fost dat să vadă — pe coasta aceea singuratică unde crestele răsăritene ale Caucazului se înalță pustiite de vînturile aspre ale Asiei — fața mai pustiită încă, de o sfișietoare, aproape mortală deznădejde, a lui Dimitrie Cantemir aflînd că, în drumul de la Astrahan la Derbent, corabia pe care se găseau atîtea manuscrise ale sale fusese înghițită de valurile mării.

Spre acea mare singuratică și răsăriteană, Kura își mîna clocotul apelor sale. Sub razele lunii, umbrele străvechiului oraș alunecă, lungi și tăcute, pe cînd din albia plină de stînci un tropot de cai începe să urce. Este străvechea rasă a iberilor care își apără pămînturile pe care s-a pomenit, străbătîndu-le în galop, cu sabia în mîna — și sînt toate celelalte popoare care dau tîrcoale Caucazului, ridicate în șa, pîndind prilejul să se repeadă asupra lui, jefuindu-l de bogății și ducîndu-i oamenii în robie. În ce altă parte a lumii viața popoarelor a fost atît de împletită cu galopul cailor, și din trecutului cărei țări se ridică ropotul unor atît de îndelungi și furtunoase cavalcade ?

Așa cum rîurile care străbat aceste pămînturi își au izvorul pe culmile munților, în marile lacuri alpine, și de acolo mai sus, în uriașii ghețari, tot astfel amintirea armatelor cu care au trebuit să se bată strămoșii gruzinilor trece dincolo de mongoli, de turci și de arabi; dincolo de romani, de perși și de asirieni, ajungînd pînă la cele dintîi popoare pe care le-a cunoscut istoria: la fenicieni, egipteni și chaldeenii.

De cînd chaldeenii i-au împins pe primii strămoși ai gruzinilor, pe de mult dispăruții acazi, în contraforturile Caucazului, nenumărate împărății s-au ridicat și s-au prăbușit în lume — tot astfel cum la marginea zării me-

În Tbilisi, în capitala țării, ușor se putea intui că viața se desfășurase veacuri de-a rîndul după imaginea clasică a Orientului : oraș cu casele cățarate pe înălțimi de piatră spre care duc, pe sub ciorchiții balcoanelor, ulițe întortochiate și înguste, bolovănoase, cu panta repede, pline de forfota unei mulțimi pestrițe și de zarva asurzitoare a neguțătorilor.

Dinamita a fost folosită spre a trage prin inima de piatră a orașului bulevarde drepte și largi, în lungul cărora automobilele alunecă liniștit. Tot ce fusese timp de sute de ani viață clocotitoare și tulbure, acel amestec frenetic și suspect a tot felul de oameni, acea neîntrepută larmă a străzilor prin care circulau cu drepturi egale profeți, șarlatani, hoți și fecioare, tot ce putuseră revărsa din firea și moravurile lor neamurile musulmane pînă la poalele Caucazului, a dispărut în decursul unei singure generații.

Praful și strigătele, echipajele princiare și cerșetorii nici nu par să fi fost vreodată pe aici, — și numai studiourile cinematografice din Tbilisi mai pot să reconstituie cu exactitate decorul fastuos și mizer, imagine tipică a feudalismului oriental, în care viața s-a desfășurat aici, timp de atîtea grele veacuri. Nimic din ceea ce caracterizează orașele civilizate și moderne nu lipsește străvechei așezări a apelor calde : de la fațada puternic luminată a Operei Georgiene, pînă la circumferința de beton a stadionului, pe care trupurile zvelte ale fetelor, făcînd salturi mari prin aer, șterg pînă și amintirea vremii cînd peste viața femeilor caucaziene se profila, încă din leagăn, umbra haremurilor de la miazăzi.

*

La douăzeci de meridiane spre răsărit de cîmpiile Dobrogei, unde nesfîrșite văluri de praf învăluie turlele cenușii ale minaretelor, Georgia are acum înfățișarea unei

țări despre care nu s-ar putea crede că se află atât de aproape de inima geografică a Orientului. În afară de murmurul Kurei, de foșnetul duzilor bătrâni și al celor șase milioane de metri de mătase pe care această țară îi produce în fiecare an, în Tbilisi încă un foșnet caracterizează viața orașului: abia perceptibila alunecare a troleibuselor în lungul marilor bulevarde.

Nu rareori, automobilele care aleargă pe șoselele asfaltate ale Georgiei sînt întrecute de trenurile care străbat spațiul dintre țărmurile Mării Negre și ale Caspiceii, trase de puternice locomotive electrice. Această imagine depășește cu mult viziunea lui Petru cel Mare, care în visele lui vedea Caucazul ca o punte pe deasupra căreia lungi caravane ar fi adus în Europa mărfurile fabuloasei Indii, dar l-ar fi încîntat fără îndoială pe împăratul care în palatul său din Petrograd se înconjurase de atât de multe și ingenioase mașini.

De pe muntele care domină Tbilisi — muntele David — cîmpiile Georgiei se zăresc pînă departe. Privind nemărginita panoramă, o înserare ne-a prins acolo sub un cer înnoțat — și, sub apăsarea ei, grandiosul peisaj pe care îl aveam în fața ochilor păru că începe să fie copleșit de mari umbre geologice. Dar înainte ca noaptea să vină, atîtea lumini s-au aprins în cîmpia georgiană, pînă departe la marginea munților, încît toată această țară păru sub privirile noastre o uriașă tavă de jeratic.

De pe crestele munților, umbra lui Prometeu putea privi mulțumită.

*

Trăind în leagănul unei mărețe legende, poporul georgian n-a întîrziat să împlinească visul lui Lenin despre transformarea lumii. Însuși marele Vladimir Ilici pare că a venit să-l îndemne, cu același gest larg cu care a ridicat mulțimile în piața Gării Finlanda. Imaginea nepieri-

toare, monumentul plin de un adînc clocot revoluționar, se înalță pe malurile Kurei, în fața hidrocentralei de la Msheta. În jurul lui, munții își rotesc solemn siluetele, iar fluviul bătrîn care străbate istoria poporului gruzin, mai tare își involburează apele sub brațul lui Lenin, transformîndu-și toată puterea în electricitate.

Nicăieri, ca în acest vechi leagăn al omenirii, n-ar putea apare mai sublimă ideea de a pune stăpînire pe toate forțele naturii, spre a crea o lume cît mai aproape de imaginea pe care, însetate de fericire, popoarele și-au făcut-o despre paradis.

★

Pe crestele Caucazului, florile urcă pînă deasupra ghetarilor, uimind cu neașteptata lor pîlpîire pe cei ce le descoperă în împărăția zăpezilor veșnice. Din acea lume rece și albă de dincolo de nori, de sub acel covor de flori de la patru mii de metri înălțime, pornește asupra lumii uriașa forță hidraulică a Caucazului, făcînd să apară marile lacuri alpine, imense rezervoare naturale, mame enorme și liniștite ale năprasnicelor torente ce se reped în vale. Multă vreme clocotul lor nu se potolește, chiar după ce s-au unit în cele două fluvii care la poalele munților străbat pămînturile Georgiei: Rionul, purtîndu-și apele prin Kutais spre Marea Neagră și Kura, care în drumul ei spre răsărit coboară, ca și Volga, sub nivelul celorlalte mări și oceane, pentru a ajunge în sfîrșit la suprafața singuratică a Caspiceii.

Toată această masă de apă ce coboară văile de piatră ale munților, adunîndu-se în albiile adînci și pornind tumultos spre cele două mări, e încă departe de țărmurile lor cînd acolo au și ajuns — la Baku, la Batum și la Poti — trenurile electrice pe care ea însăși, trecînd prin grelele turbine ale hidrocentralelor, le-a pus în mișcare ; ast-

fel că după ce a fost timp de milenii leagăn cîntat al omenirii, Caucazul devine acum o uriașă forță propulsoare a vremii noastre.

VII

Se face ziuă în Caucaz.

Noaptea de vară a fost scurtă ; pe țărmul dobrogean abia a trecut o oră după miezul nopții ; întîrziată mai stau poate pe faleza înaltă sub lumina unei luni ce pentru noi a pălit demult, cînd peste cîmpiile și munții Georgiei începe să se crape de ziuă.

Ca tot ceea ce face strălucirea acestei țări, ca și mîntîii și legendele ei, ivirea zorilor se arată a fi în Georgia un fenomen de care se leagă o incomparabilă grandoare. Poate pentru că aici zărilor sînt străjuite de piscurile Caucazului — și orice plecare sau întoarcere a luminii pune în mișcare, cu o încetineală de uriașe corăbii, umbrele lor încărcate de tot trecutul lumii. Atît de îndelung, atît de departe și de solemn începe să se ivească ziua în acest leagăn al omenirii, încît pare că de fiecare dată intră în joc înseși forțele genezei, acelea care pentru prima oară au despărțit întunericul de lumină, făcînd să înceteze neantul și să înceapă miracolul lumilor.

Și iată-ne după această noapte de neuitat, pregătindu-ne — ca și cei dinții strămoși ai gruzinilor — să vedem de pe pămînturile primordiale ale Asiei, parcă primul răsărit de soare asupra lumii. Măreții nebănuite, suprafețe imense și volume enorme, întreaga întindere a lumii, prodigioasă și uimitoare, se pregătește să iasă din întuneric și să ia cunoștință de nemaipomenita-i splendoare.

Se face ziuă în Caucaz ; ne prinde răsăritul soarelui la poalele vestiților munți, în acest atît de cîntat leagăn

al omenirii. Putea-vom noi cândva, cei ce i-am simțit fiorul, să-l mai cîntăm încă o dată ? Putea-vom face să i se audă foșnetul adînc și plin de strălucire, această fină țesătură de sunete în care legendele atîtor popoare se îmbină cu mireasma magnoliei, piscurile acoperite de zăpezi eterne cu amintirea lui Prometeu, iar imaginea superbului munte Kasbek cu aceea a marelui drum transcaucazian ?

Spre nord pornește acest drum, atît de vestit între drumurile lumii, pudrat în tot lungul lui de gloria celor ce l-au străbătut, purtîndu-și serpentinele pe lîngă sălbatica piramidă de cinci mii de metri a Kasbekului.

Pe sub splendoarea aceluï munte au trecut, tăcuți și infiorați, rarii călători care venind din India au îndrăznit să străbată pereții Caucazului, pentru a ajunge pe pămînturile de la miazănoapte, la asprele popoare scite. Pe sub splendoarea aceluï munte, înșiși sciții vor fi trecut la fel de uimiți, cînd, sub conducerea regelui lor Meduc, au coborît în număr de sute de mii pe pămînturile de la miazăzi și au asediat faimoasa Ninive.

Pe acest drum își va fi tirît piciorul și conștiința încărcată de atîtea măceluri, venind și plecînd din paradisiaca lui reședință de la Karabagh, sîngerosul Thimur-Lenk, gustînd pe marginea prăpăstiilor sălbatice satisfacția mai sălbatică de a-l fi putut privi închis într-o cușcă — prăbușit de gloria lui terestră mai adînc și mai amar-nic decît Lucifer — pe sultanul atît de răsfățat de soartă pînă atunci, pe faimosul Baiazid, acela căruia în mijlocul furtunilor pe care le stîrnea îi plăcuse să-și spună Fulgerul.

Pe acest drum a trecut, atît de aproape de zborul vulturilor de munte, alături de care aripile geniului său i-au îngăduit să plutească, acela care nu a greșit prevestind cît de cunoscut îi va fi într-o zi numele și cît de iubit de toate popoarele Rusiei, îngînduratul și răzvrătitul Pușkin.

Pe acest drum, legendele despre vremea reginei Tamara, coborînd din secolul lor asupra lumii, asemeni ghetarilor ce alunecă de pe crestele Caucazului, au întilnit — tot astfel cum în zilele noastre torențele acestora aveau să întilnească turbinele hidrocentralelor făcînd lumină în toată Colhida — fruntea lui Lermontov și au înflăcărat-o.

Ca o pulbere de aur se ridică în lungul acestui drum gloria atîtor nume, în vreme ce într-o parte și alta prăpăstii adînci și piscuri ametoitoare coboară în întuneric sau urcă în lumină, ca o lecție solemnă despre măreția lumii și istoria popoarelor, pe care Caucazul o dă tuturor celor ce, cuprinși de o înțeleasă sfiiciune, pășesc pe sub splendoarea creștelor sale.

*

Se face ziuă în Caucaz; și ea tot ce se întîmplă pe aceste pămînturi, în același timp enorme și pline de gingășie, abia a început lumina să miște greoaiele umbre ale munților, că din înaltul cerului au și izbucnit ciocîrliile. Cînd au mai fost vreodată, ca în această dimineată la Tbilisi, atîtea ciocîrlii la un loc, cuprinse de o atît de limpede și nepotolită frenezie? Părea că azurul care începuse să cuprindă cerul izvora din însuși cîntecul lor, iar ele se grăbeau să-l acopere cu torentul de email pe care-l aveau în gîș. Atît de multe erau și atît de pasionat luau parte la ivirea dimineții.

Sub cîntecul ciocîrliilor, în lungul bulevardului Rustaveli treptat se stinge ecoul ultimilor pași ai celor ce pînă nu de mult cîntaseră Suliko. E un vechi cîntec georgian, în care e vorba de o fată, de un trandafir, de o privighetoare și de o stea. Ca toate popoarele care trăiesc în mijlocul unei naturi mărețe, gruzinii împletesc în cîntecele lor de dragoste sentimentul mării splendori cosmice.

Clădirea monumentală ce se zărește în josul bulevardului este muzeul poporului georgian, plin de do-

cumente și mărturii din toate erele geologice și din toate epocile istoriei lui. Acolo se află, printre cele mai de preț tezaure, veche de o mie de ani, mîngîiată poate cu privirile și de Rustaveli, prima traducere în limba gruzină a Cîntării Cîntărilor. „Ce frumoasă ești, iubito...” părea sub condeii meșterului de demult, în atît de ornamentatul alfabet gruzin, parcă anume făcut pentru inscripții solemne, o enigmatică și neprețuită broderie.

★

Întregul cer era de azur, ciocîrliile mai cîntau în înaltul lui, cînd dinspre Marea Caspică, din depărtările nemărginite și fierbînti ale Asiei, izbucniră primele raze ale soarelui.

Așa va fi fost poate și atunci, în acea dimineată de neuitat a lumii, cînd razele lui au întîlnit aici cele dintîi flăcări care topeau fierul. Aici, pe aceste pămînturi sublime de pe care privim răsăritul soarelui, s-a produs unul din cele mai de seamă evenimente din istoria lumii: saltul de la o epocă la alta, pătrunderea omenirii prin marile porți deschise de civilizația fierului.

Acolo, în fața noastră, în nemărginitele depărtări ale Asiei, în jurul Pamirului și Altaiului, stau uriașele semne care vorbesc despre epoca bronzului: bogate zăcăminte de aramă, alături de care se ridică halde enorme — mărturie a proporțiilor în care au fost exploatare; iar lîngă ele, vaste necropole pline cu tot felul de obiecte de bronz și cu puzderia de oseminte a popoarelor necunoscute care au dat viață acelor antice centre metalurgice.

În acea vreme îndepărtată, cînd unul din cele mai de seamă mijloace de putere și bogăție era aliajul dintre aramă și cositor, popoarele Caucazului tot căutînd

acest din urmă element, tot încercînd la para focului cele mai grele pietre, au găsit — așa cum avea să se întîmple apoi atîtor descoperitori — un lucru mult mai de preț decît acela pe care îl căutaseră. Așa a apărut, la poalele acestor piscuri acoperite de zăpezi eterne, metalul care avea să joace un rol atît de covîrșitor în istoria omenirii. Acesta a fost fără îndoială faptul pozitiv, simburile de adevăr în jurul căruia închipuirea popoarelor a țesut apoi atîtea legende: într-o vreme foarte îndepărtată, omenirea a făcut la poalele Caucazului marele, hotărîtorul salt de la bronz la fier.

Va fi fost poate ca acum: o dimineată plină de cîntecul torențial al ciocîrliilor, cînd soarele a întîlnit la poalele Caucazului propria-i incandescență, cînd din depărtările fierbînti ale Asiei a răsărit peste o lume nouă, mult mai puternică și mai înaltă, care pune în fuziune minereul fierului, făcînd din el baza civilizației umane.

Ce dimineată fără seamăn a fost atunci în istoria lumii! La adăpostul Kasbekului și Elbrusului, la picioarele marilor piscuri ce aveau să poarte apoi mii de ani mitul lui Prometeu, oamenii își dovedeau geniul, devenind ei înșiși creatori.

La poalele Caucazului, pe aceste pămînturi unde oamenii s-au ridicat pe o treaptă atît de înaltă, ne aflăm acum față în față cu bulgărele de foc al soarelui.

Cu ochii mari, cu plămîinii plini de aerul dimineții caucaziene, de jur împrejurul nostru priveam.

În depărtările lui asiatice, soarele era de sînge și enorm.

În clipa aceea, la miazănoapte, Uralul îl întîmpina din cuptoarele Magnitogorskului cu fluvii întregi de oțel.

Strînse în cel dintîi stat al muncitorilor, nenumărate popoare continuau tradiția măreață a Caucazului, topind minereurile Europei și ale Asiei, construind noile dimensiuni ale societății omenești.

Totul în jurul nostru arăta că o nouă dimineată începuse în istoria lumii.

Deasupra bulevardului Rustaveli, ciocîrliile cîntau.

OCEANUL AERIAN

Cum cele mai multe avioane pornesc din Moscova înainte de a se lumina de ziuă, ora unu noaptea este — în timpul verii — ora la care cei ce o părăsesc pe calea aerului își iau rămas bun de la măreția ei, mai ridicându-și o dată privirile spre stelele roșii de deasupra Kremlinului. Apoi, pe străzi cu trecători tot mai rari, prin orașul care se pregătește în sfârșit să adoarmă, automobilele îi poartă spre aerodrom.

Dimensiunile spațiului rusesc se vădesc și în această împrejurare: aeroportul Moscovei se află la o depărtare de treizeci de kilometri de oraș. În plin câmp, mașinile alunecă tăcut pe luciul șoselei asfaltate. Farurile lor înșiră pe o singură rază de lumină pe cei ce în curînd vor zbura spre ținte atît de felurite, pe cei ce în noaptea următoare vor fi pe malurile Caspiceii sau ale Oceanului Înghețat de Nord.

Această primă, și încă pămînteană, parte a călătoriei se desfășoară sub luminile unei constelații care s-ar putea numi a „Cetății Universitare“. Vechea Moscova — cea de opt sute de ani — abia a rămas în urmă, cînd — uimitoare — se zărește Moscova viitorului. În mijlocul cîmpiei se înalță Cetatea Universitară, acea

puzderie de lumini ce rămîn să strălucească deasupra pămîntului multă vreme după ce pe cer s-au stins și cele mai mari stele. Astfel, în chiar ora plecării, cei ce părăsesc străvechea capitală rusă întrezăresc, și duc cu ei ca pe o promisiune, profilul Moscovei comuniste.

Spre răsărit începe să mijească parcă prima geană a zilei, cînd automobilele părăsesc șoseaua principală, angajîndu-se în lungul unei alei. De o parte și de alta, arbori înfrunziți alternează cu mari globuri electrice. În fund, aerogara.

Înaltă și albă, fațada ei este atît de invadată de electricitate, încît ușoara licărire a zorilor se stinge — și în restul lumii e din nou noapte deplină.

În holul aerogării, a cărui înălțime pare un preludiviu al cerului, aerul vibrează de ecoul unei înștiințări extraordinare :

— Atențiune, — se aude vocea spicherului în difuzoare, — avionul 1831 pleacă la ora 2 și 55 minute spre Kazan, Sverdlovsk, Omsk, Novosibirsk, Krasnoiarsk, Irkutsk, Ulan-Ude, Habarovsk, Vladivostok.

Lui Maiakovski, fără îndoială i-ar fi plăcut să clameze cu vocea lui adîncă și caldă acest poem continental, acest imn al uriașelor distanțe, care răsună în fiecă dimineată în holul aerogării din Moscova, dînd celor ce-l aud sentimentul nemăipomenitelor depărtări pînă la care oamenii sovietici se pot duce în cuprinsul patriei lor.

Printre ferestrele largi se vede cum, cu pardesiele aproape smulse de vijelia elicelor, un grup de bărbați și femei se urcă în avionul gata de plecare. Peste cîteva clipe, uriașa pasăre pornește spre capătul aerodromului, de unde, cu un detunet formidabil al motoarelor, își ia zborul. La noapte, acei oameni vor coborî din cer în mijlocul Siberiei, iar mîine seara pe malurile Pacificului.

■

În fiecare stație a metroului din Moscova se află o schemă, ale cărei linii felurite colorate indică traseele pe care locuitorii ei pot călători, pe sub clădirile monumentale și pe sub piețele vaste ale orașului, prin spațiul pe care oamenii sovietici l-au golit de pământ, cucerindu-l în folosul vieții tumultuoase ce se desfășoară în marea capitală. În holul aerogării se află, pe un perete întreg, o hartă ale cărei linii argintii acoperă a șasea parte a globului pământesc: rețeaua aeriană pe care oamenii sovietici pot călători peste munți și fluvii, pînă în cele mai depărtate colțuri ale țării lor. În roata pe care aceste linii o fac în jurul Moscovei, începînd cu partea de sus, cu miazănoaptea, nici o spiță nu lipsește. De la Arhanghelsk și pînă la pustirile Asiei Centrale, cele mai depărtate și felurite teritorii intră în raza de zbor a marilor avioane care alcătuiesc flota aeriană a Uniunii Sovietice.

★

Abia s-a potolit vijelia stîrnită de avionul care a pornit spre Vladivostok, cînd aripile altuia se ivesc — neînchipuit de mari — în fața aerogării, iar spicherul îi anunță plecarea: Rostov pe Don, Suhumi, Tbilisi... După întinderile nesfîrșite ale Siberiei, culmile Caucazului și țările de dincolo de el sînt evocate de vocea puternică a difuzoarelor; iar avionul 1414 își ia zborul pentru a face loc celui care puțin mai tîrziu va pleca spre Kiev și Odesa.

La ora aceea cînd, în miez de vară, cumpăna luminii stă între noapte și zi, de pe aerodromul Moscovei pornesc atît de multe avioane și în atît de uimitor de multe direcții, încît gările de cale ferată — chiar

marile noduri feroviare — apar ca locuri liniștite și patriarhale.

Pe alt perete al aerogării, un lung tabel indică ora și minutul decolărilor, ca și ținta lor îndepărtată, iar această alăturare de distanțe enorme și precizuni cronometrice — cum ar fi: 2,55... Vladivostok — dau dintru început sentimentul unei forțe extraordinare, al unei organizări mărețe și pline de îndrăzneală.

*

Rînd pe rînd avioanele își iau zborul spre atît de depărtate și felurite orașe, încît cei ce au venit din Moscova pînă aici în lungul aceleași șosele, în același sir de mașini, odată trecuți prin holul aerogării în partea care stabilește legătura cu cerul, se despart mai spectaculos decît electronii unui atom: unii vor fi în curînd în Crimeia, alții vor fi proiectați tocmai în Kamciatka. În tunetul cu care motoarele avioanelor se pun în mișcare, e parcă o sugestie despre miracolul energiei nucleare. În fond, în esența ei mecanică, aerogara este o uzină de proiectat oameni, cu puterea și viteza unei explozii, pe distanțe continentale. Cine dintre cei ce aud motoarele avioanelor duduind în zorii zilei pe betonul aerodromului și vocea spicherului anunțînd distanțele uriașe pe care le vor parcurge, n-a simțit că în locul acela se desfășoară una din cele mai extraordinare activități din cîte oamenii au pus la cale ?

II

Înainte de a se fi luminat bine de ziuă, zeci de avioane și-au luat zborul de pe aerodromul Moscovei. Răsăritul soarelui le găsește planînd la două mii de metri

peste cîmpiile, pădurile și fluviile bătrînei Rusii. La ora aceea, milioane de ciocîrlii vestesc colhoznicilor ruși — cum au vestit cu mii de ani în urmă popoarelor scite — sosirea dimineții.

Sub ciocîrlii și sub avioane, cîmpiile se trezesc la viață. Abia se zăresc, dar parcă tot se simte roua de care s-au acoperit în timpul nopții. Turme de vite părăsesc satele, tălăzuindu-se pe marea verde a cîmpiilor. Din păduri ies la iveală trenuri, lungi și subțiri ca niște șerpi, îndreptîndu-se concentric spre Moscova. Peste o oră vor fi la ținta spre care unele din ele au mers cîte patru, cinci zile. Transiberianul, care în dimineața aceasta se apropie cu toată viteza de Moscova, a pornit din Vladivostok cu zece zile în urmă.

*

Avionul plecat să traverseze Siberia zbura pe deasupra Volgei, cînd prin ferestrele lui au pătruns cele dintii raze ale soarelui. Jos, pe malurile fluviului, străvechiul Nijni-Novgorod se trezea la viață. Așum, din marile lui uzine, mii de automobile pornesc pe drumurile pe care, cu aproape trei sferturi de veac în urmă, pornea pe jos, cu un băț în mînă, un tînăr neîmpăcat cu soarta. Ca o pasăre gigantică avionul trece în zbor peste orașul care astăzi îi poartă numele. Pentru cei ce, într-un mod atît de spectaculos au ieșit în întîmpinarea soarelui, rară și prețioasă este clipa aceasta cînd îl zăresc de deasupra orașului din care Gorki a pornit — și atît de mult a ieșit el însuși — în întîmpinarea marelui răsărit al vremii noastre.

Dimineața nu s-a terminat, ciocîrliile mai cîntă deasupra aeroporturilor, cînd de jur împrejurul Moscovei, la depărtări de sute de kilometri, avioanele fac prima escală în orașe care la ora aceea abia se trezesc la viață:

Bialistok, Kiev, Harkov, Rostov pe Don, Kazan. După patruzeci și cinci de minute pornesc din nou, depărându-se tot mai mult de Moscova.

Pînă la prînz, multe dintre ele au și ajuns la țintă, pe malurile Mării Negre, la frontierele de apus ale Uniunii Sovietice, sau dincolo de culmile Caucazului. Doar avionul care se duce în Extremul Răsărit va avea de mers și iarăși de mers, lăsînd în urma lui nu mai puțin de o sută de meridiane. În acest timp, cîte șiruri de munți se vor ivi în zare, cîte fluvii vestite vor luci sub aripile lui ?

De neînchipuit e, prin respirația și prin proporțiile lui continentale, marele poem maiakovskian cu care aerogara din Moscova își deschide în fiecare dimineață porțile. Pe la amiază, ultimele cîmpii ale Europei alunecă sub aripile avionului care la 2 și 55 de minute și-a luat zborul spre Vladivostok. Ar putea părea că i-a trebuit destul de mult timp, dar în această călătorie pe deasupra a o sută de meridiane, multe se schimbă — și mai ales timpul.

Cum își iau zborul cînd abia începe să se crape de ziuă, avioanele care pornesc spre apus mai prind noaptea din urmă, pe cînd avionul de Vladivostok se duce spre regiuni unde dimineața a trecut de mult. Adăugînd la rotirea pămîntului propria lui viteză, pentru avionul acesta ziua va trece extrem de repede. Curînd de tot va fi amiaza, curînd de tot se vor zări în față, venind din mijlocul Siberiei, primele umbre ale nopții.

În schimb, cînd se va întoarce de pe țărmurile Pacificului, zburînd în sens invers cu o viteză care anulează aproape rotația pămîntului, cît de necrezut de lungă va fi ziua ! Degeaba ceasornicele călătorilor vor arăta trecerea timpului, la fiecare escală, pe fiecare aéro-

drom, vor trebui iarăși date înapoi ; și abia după douăzeci de ore soarele va reuși să apună.

Pentru cei ce călătoresc cu avionul între Moscova și Vladivostok, timpul devine elastic. După cum se duc sau vin de pe malurile Pacificului, călătorii cunosc zile extrem de scurte sau zile care par că n-au să mai ia sfârșit.

*

Mișcându-se aproape ca un astru, stabilind raporturi sensibile între mersul lui și mișcarea de rotație a pământului, avionul zboară spre Vladivostok. Pe la amiază, rămân în urmă ultimele câmpii ale Europei. Cenușii ca niște spinări de elefant, se zăresc în față culmile tocite ale Uralului. Dincolo, începe Siberia — și avionul aterizează în curînd la Sverdlovsk. Încă un oraș aureolat de numele unui luptător al Marii Revoluții. În jumătatea de secol care a trecut, pe pământurile Rusiei au apărut oameni atît de măreți, încît orașele le poartă acum numele într-o nouă, schimbată geografie a patriei sovietice.

Datorită acestor oameni și revoluției pe care au înfăptuit-o, avionul trece în Siberia nu numai peste un lanț de munți, ci și peste un masiv lanț de uzine.

De ce numele lui Maiakovski revine încă o dată în minte ? Pentru că la Moscova, în stația de metrou care fi poartă numele, frescele de mozaic care împodobesc plafonul cu imagini de apoteoză a vieții sovietice, reprezintă adeseori un avion gigantic, trecînd în zbor peste înalte coșuri fumegînde. Așa trec avioanele Uralul, vestit lanț de munți, măreț lanț de uzine.

De la Sverdlovsk spre Omsk, avionul zboară pe vechiul drum al Siberiei, cumplitul drum care, timp de atîtea generații, a văzut sîngerînd în lungul lui convoaiele de exilați politici. Peste amintirea lor, avionul își clatină aripile ca o pasăre a biruinței.

Ca o imagine a forței care n-a putut fi înlătuită — a forței din adîncuri a poporului — în față încep să apară marile fluvii siberiene. Sînt acele fluvii vestite care izvorînd din inima Asiei își poartă apele spre miazănoapte, pe distanțe de neînchipuit, pînă la Oceanul Înghețat de Nord, în care se varsă prin delte enorme. Cît ține zborul pînă la Vladivostok, de cîte ori coboară din cer, de cîte ori fac escală, la Omsk, Novosibirsk, Krasnoiarsk sau Habarovsk, călătorii se găsesc pe malurile altui mare fluviu siberian, putînd să guste din neobișnuții și somnoroșii lor pești.

Cele dintîi apar apele Irtyșului, afluent al marelui Obi. În albia lui, peștii urcînd spre izvoare trec dincolo de Omsk, dincolo de linia ferată care leagă Novosibirsk de Alma-Ata, și ajung pînă la poalele munților Altai. Tot în acei munți își au leagănul alte două mari ape care străbat Siberia spre miazănoapte: Obi și Ienisei.

Amurgul a început să-și lase umbrele peste lume, cînd în față se zărește Novosibirskul — și o dată cu el și fumul vapoarelor de pe marele Obi.

Noaptea sosește repede, și aici, în inima Siberiei, avionul așteaptă zorii zilei următoare. La Moscova e încă lumină, soarele aurește turla Kremlinului, raze ale lui mai răzbat pînă la culmile Uralului, cînd din vapoarele de pe Obi nu se mai văd decît luminile cataractelor, într-o noapte adîncă.

În schimb, toată lumea de dincolo de Ural doarme, Volga și Niprul și Donul își mină apele sub lumina stelelor, cînd prin ferestrele avionului care și-a reluat drumul spre Vladivostok apar spre miazăzi, în plină lumină a soarelui, crestele munților Altai. Tot astfel, cu mii de ani în urmă, dormea lumea de dincolo de Ural, cînd popoarele de la picioarele Altaiului au în-

ceput să alieze arama cu cositorul, deschizînd în istoria lumii prima mare eră de după vîrsta de piatră.

*

Acum, în acest leagăn milenar al omenirii, la poalele munților Altai, popoarele sovietice au pus una din cele mai importante temelii ale civilizației pe care o construiesc. De la Kuznețk, pe linia transiberianului, pe o distanță de peste două mii de kilometri, ziua și noaptea aleargă trenuri cu cărbuni spre oțelăriile Magnitogorskului. După mii de ani, inima Asiei bate din nou, revărsîndu-și puterea în arterele lumii socialiste.

Cîte un vultur cenușiu, luîndu-și zborul de pe culmile Altaiului, aduce păsării argintii care zboară spre răsărit salutul marilor înălțimi asiatice.

*

De la Krasnoiarsk mai departe, după înverzita luncă a Ieniseiului, fața uriașă a Siberiei începe să se acopere de munți. Avionul își clatină aripile mai tare, trecînd peste culmi, căzînd în goluri. Decolînd de la Irkutsk pentru a ateriza numai după trei sferturi de oră la Ulan-Ude, călătorii zăresc o fermecătoare mare în mijlocul munților : atît de vestitul lac Baikal.

Pămînturile deasupra cărora avionul zboară apoi sînt pămînturile buriat-mongolilor. Munții peste ale căror culmi trece, lăsîndu-le una după alta în urmă, și care îl înconjoară de jur împrejur și nu se mai sfîrșesc, sînt munții Iablonoi.

De pe culmile lor, alte două fluvii siberiene pornesc să străbată depărtări nemaipomenite. Lena întreprinde spre Oceanul Înghețat de Nord o călătorie de patru mii cinci sute de kilometri, iar Amurul nu merge mai puțin pînă ce își varsă apele în Pacific.

Nemărginită e stepa rusă, uriașă Volga, dar cu pământurile și fluviile Siberiei nimic nu poate sta în cumpănă.

Deasupra acestor pământuri, în lungul nesfirșitului Amur, la granița dintre Siberia și Manciuria, avionul plutește ore întregi, sute și apoi mii de kilometri, pînă ce ajunge în sfîrșit la Habarovsk.

Din acest oraș al Extremului Răsărit, cînd au ajuns atît de aproape de țărmurile Pacificului, fluviul și avionul se despart, pentru a-și lungi fiecare în felul său călătoria. Amurul pornește spre miazănoapte, pentru ca după încă o mie de kilometri să se verse în Marea Ohoțk, iar avionul drept spre miazăzi, pentru ca după încă o mie de kilometri să aterizeze la Vladivostok.

Trenul care în cețurile albăstriei ale serii se zărește apropiindu-se de marele port răsăritean a plecat din Moscova cu zece zile în urmă.

Vladivostok. Hărțile de bord arată 132 de grade longitudine estică. Adică, de la Moscova, o sută de meridiane.

III

Dar Vladivostok nu este cel mai depărtat oraș deasupra căruia își fac apariția păsările argintii ale „Aeroflotului“. În partea de nord-est a Siberiei, pământurile Iakuției se duc cu încă patruzeci de meridiane spre răsărit — și peste toate aceste meridiane avioanele flotei aeriene își urmează drumul pînă ce sub aripile lor se ivesc săniile trase de cîini și apele strîmtorii Behring.

De neînchipuit este, prin vastitatea lui, oceanul aerian pe care l-au cucerit oamenii sovietici. Marginile lui se sprijină pe țărmurile Pacificului, ale Oceanului Înghețat de Nord și pe șirul de munți ai Asiei Centrale.

Înăuntrul lui încap, de la izvor și pînă la nemaipomenitele lor delte, toate fluviile Siberiei. Generații de poeți au cîntat Volga, marele fluviu al continentului nostru. De la un capăt la altul Volga încape, cu toată faima și măreția ei, în oceanul aerian pe care sînt stăpîni oamenii sovietici.

*

În Iakuția, ciinii cenușii trag săniile pe întinsul nesfirșitelor cîmpii de zăpadă. În pustiu Kara-Kum, convoaie de cămile înaintează printre dunele de nisip fierbinte. În munții Armeniei, bărcile de pe apa marelui lac Sevan plutesc la o altitudine de două mii de metri, pe cînd bărcile pescarilor de pe Caspica se găsesc cu douăzeci și șase de metri sub nivelul celorlalte mări. Pe Volga, vapoarele urcă încet lăsînd în urma lor o altă Volgă, de fum. În adîncimea Moscovei aleargă trenul metropolitan, trecînd prin gări albe de marmoră. Dincolo de cercul polar, vapoare înaintează printre gheturile Arctice, pe drumul maritim al Nordului, adeseori prinse în uriașe vijelii de zăpadă. O pulbere de zăpadă învăluie și călăreții care trec, ca niște fulgere negre, pe vechile drumuri ale Caucazului. De pe bordul vaselor care plutesc pe apele lacului Aral, marinarii kara-kalpaci zăresc gurile Amu-Darici pierdute în galbene furtuni de nisip.

Peste toate aceste felurite ape și felurite întinderi de pămînt, avioane gigantice trec în zbor, legîndu-le de inima marii patrii din care fac parte. Începînd cu Vladivostok, cîte orașe nu le văd sosind deasupra lor ca un mesaj zilnic al Moscovei? Începînd cu Iakuția, cîte popoare nu le salută zborul, în zorii zilei sau în amurg?

La miazănoapte, blonzii carelieni le văd lăsînd în urmă pereții strălucitori ai atîtor cariere de marmoră și toată acea somptuoasă broderie de lacuri și cascade a țării lor, pentru a ajunge la Petrozavodsk. La miazăzi, azerbaidjenieni cu părul negru le văd trecînd peste marele baraj

de la Mingheciaur, peste pădurile în care trăiesc tigri și leoparzi, peste lacurile în care cresc lotuși roz, pentru a ateriza la Baku, acolo unde apele Mării Caspice sînt acoperite de o pădure de sonde. La apus, de pe țărmuri pe care talazurile Balticeii aruncă adeseori bucăți de chihlimbar, letoni cu ochi albaștri le urmăresc cum trec peste vechile turnuri din Riga. În Extremul Răsărit, locuitorii peninsulei Kamciatka le văd apărînd dinspre Marea Ohoțk — pe deasupra căreia au zburat dintr-o parte în alta — pentru a ajunge pe pămînturile lor pline de vulcani, în îndepărtatul Petropavlovsk.

O altă mare, dar de pămînt, o nesfîrșită stepă străbat avioanele care pornesc din Moscova spre capitalele republicilor sovietice din Asia Centrală. După ce au trecut peste Volga pe la Saratov, după ce au trecut Uralul — și fluviul și șirul de munți — în fața lor se deschide, pe o lungime de mii de kilometri, stepa Kazahstanului. Undeva la dreapta, foarte departe, sînt exploatarea petrolifere de la Emba. Undeva la stînga, infinit mai departe, se întind cîmpiile carbonifere de la Karaganda.

Spre niciunul din aceste centre ale noii vieți sovietice nu se abat avioanele care merg spre republicile din inima Asiei. Cî drumul lor este drept înainte, pe deasupra unei uriașe întinderi de pămînt, ce pare un fund de mare de pe care s-au retras apele. Ceva se tîlăzuiește totuși acolo jos : turmele de oi ale cazahilor. De mii de ani se mișcă astfel, în căutarea ierbii prăfuite cu care e captușit acel fund de mare.

După o mie de kilometri de zbor peste această nemărginire de ierburi și turme, undeva în dreapta se întind apele lacului Aral. Iar undeva în stînga, mult mai departe, apele celuilalt mare lac al Asiei Centrale, Balhașul. Dar nici spre acestea nu se abat avioanele, ci dru-

mul lor e drept înainte, pînă ce străbat de la o margine la alta acea imensă stepă, pînă ce zarea le e închisă de lanțul vestitilor munți Tian-Șan, la picioarele cărora aterizează. Orașul, spre care au venit peste atît de nemărginite întinderi de pămînt, e Alma-Ata.

Acum, cu motoarele fierbînti, avioanele poposesc în inima incandescentă a Asiei, în mijlocul acelor popoare atît de felurite și străvechi care, după mii de ani de asuprire, au început o viață nouă întemeind, la adăpostul marelui „acoperiș al lumii“ — cum numesc ele munții Pamirului — înfloritoare republici sovietice. Unul din semnele dezvoltării lor este larga folosire a aviației, atît peste culmile inaccesibile ale Pamirului — pentru a lega așezări omenești ai căror locuitori mai erau aplecați asupra unor unelte de muncă de pe vremea asiro-babiloniienilor, cînd au auzit zumbetul primelor avioane — cît și pe marea cale de navigație aeriană care duce la Moscova.

Cînd umbra ploilor piramidali care străjuiesc orașul începe să alunece spre marginea munților, cazahii văd coborînd pe aerodromul din Alma-Ata giganticele avioane care, trecînd Volga și Uralul și nemărginita lor stepă, le aduc pînă la poalele Pamirului pulsația puternică a Moscovei. Uzbekii le văd de asemeni sosind, la Tașkent, în țara lor de străveche civilizație, după ce au trecut în zbor peste cîmpii irigate de mii de ani, peste orașe care au cunoscut gloria sîngerosului Thimur-Lenk, dar și a marelui înțelept Alișer-Navoi.

După ce, cu uruitul motoarelor, au făcut hergheliile din stepă să tresară, ciulind o clipă mii de urechi spre cer, turkmenii le văd aterizînd la Așhabad. Acolo e marginea marelui pustiu Kara-Kum prin care oamenii sovietici au început să taie cel mai lung canal din lume.

Dacă în pustiu Kara-Kum picăturile de ploaie se evaporă înainte de a cădea pe pămînt, iar în Așhabad canalele de irigație sînt betonate pentru ca apa să nu se scurgă în nisip, în schimb, la Frunze — în Kirghizia —

și la Stalinabad — în Tadjikistan — avioanele aterizează în capitalele unor țări pe ai căror munți, înalți de peste șapte mii de metri, milioane de metri cubi de apă înghețată formează lumea încremenită și vînătă a ghețarilor.

IV

Pe unul din acești ghețari veghează cel mai înalt observator meteorologic din lume ; oamenii care trăiesc acolo sînt printre primii care știu cînd o nouă furtună se pregătește în inima Asiei. Oceanul aerian prin care avioanele călătoresc spre atît de felurite ținuturi, nu e pe toată întinderea lui albastru și limpede ca sticla. Oricît de senin ar fi fost cerul deasupra Moscovei, distanțele pe care le străbat sînt atît de enorme încît, între țărmurile Balticei și ale Pacificului, între cercul polar și brîul de munți ai Asiei, nu se poate să nu întilnească vreo furtună.

Mai mult decît alunecarea munților sub aripile aeronavelor, pasionantă și plină de măreție este trecerea acestora prin diferite zone meteorologice, cînd după o mie de kilometri de cer senin, străbat o mie de kilometri de furtună. În cursul unei dimineți avioanele trec în revistă, într-o vastă desfășurare de orizonturi, cerul unei jumătăți de continent. Cîmpii ale căror rîuri lucesc în soare, cîmpii întunecate asupra căroră plouă mărunt, păduri verzi deasupra căroră nori negri își astern broderia orbitoare a fulgerelor se zăresc cînd într-o parte, cînd în alta, urmate de straturi de nori albi deasupra căroră avionul se ridică, alunecînd ca o sanie peste o uriașă, încremenită împărăție polară.

*

Oricît de spectaculos și uneori fantastic ar fi mersul norilor văzut de pe pămînt, mai spectaculos și fan-

tastic e felul în care pot aluneca sub aripile avioanelor. Uneori, nesfîrșita cîmpie de zăpadă care rămîne în urmă pare că începe să devină monotonă, cînd iată că pe întinderea ei se ivește un gol și, prin acea neașteptată spărtură, lumea de dedesubt se zărește ca pe un alt tărîm : acolo, foarte jos, razele soarelui fac să lucească apa unui rîu ; pe malurile lui, un conglomerat de corpuri geometrice : un oraș industrial, cu coșurile fabricilor fumegînd. Așa se vedea uneori Harkovul de deasupra Ucrainei acoperite de nori.

Alteori peste stratul de nori care separă avionul de restul lumii, lăsîndu-l să plutească deasupra unor nemărginiri de zăpadă, alți nori, mult mai compacți, încît par de gheață și cîteodată de marmoră, încep să alcătuiască geografia unui continent necunoscut, clădind pe întinderea lui fabuloasă șiruri de munți. Niciodată mintea omenească nu și-ar fi putut închipui că dincolo de lumea diafană a norilor pot exista aceste piramide de gheață, această uluitoare îngrămădire de munți de marmoră. Obrazul dinspre pămînt al norilor apare acoperit de înșelătoare văluri feminine, față de această lume de piscuri severe și reci, înfricoșătoare în încremenirea ei. Aici pare că ar fi adevărata împărăție a norilor, un Olimp gigantic unde, feriți de privirile celor de jos, cei mai de seamă dintre ei se strîng să pună la cale soarta lumii.

Nicăieri parcă aceste solemne adunări ale norilor nu sînt pline de o atît de cumplită măreție, ca deasupra Caucazului. Strînși în jurul Elbrusului, ca la o masă de marmoră, ei au uneori înfățișări omenești : capete, brațe, fețe și trupuri ; dar cît munții. Nu e vorba doar de o asemănare ce repede se destramă, cum se întîmplă cînd sînt priviți de pe pămînt, ci aici par în adevăr sculptați în blocuri de gheață, încît în încremenirea lor, cu greu pot fi deosebiți de piscul în jurul căruia stau la sfat. Unii au bărbi stufoase, alții capete rotunde și gînditoare, unii

sînt așezați pe bănci ca într-un amfiteatru, alții stau în picioare și cu un braț întins, încît întregul lor grup, imobil și totuși însuflețit, pare o operă a lui Michel Angelo, de dimensiuni colosale.

Timp îndelung, pentru că fiecă clipă e plină de o copleșitoare solemnitate, avionul trece pe lângă uluitoarea lor întrunire. Apoi începe să coboare spre zone mai pămîntești, lăsînd marea adunare a norilor, încremenită și fantastică, într-o lume la care nici gîndul nu mai îndrăznește să se întoarcă.

Ajuns în cele din urmă deasupra cîmpiei, avionul se angajează într-o lungă călătorie printr-un adevărat arhipelag aerian. Nu mai e vorba de o singură spărtură, ci, pe distanțe de sute de kilometri, el trece peste o mare de nori pe a cărei întindere albă, întocmai ca insulele unui arhipelag — tot atît de multe și de forme tot atît de felurite — se ivesc golurile albastre prin care se zărește lumea de dedesubt.

Plină de farmec este călătoria pe această mare Egee a norilor. Avionul alunecă peste spuma ei albă, în timp ce nenumărate insule albastre solicită privirile, lăsînd să se vadă printre marginile lor, ca prin lentile de o necrezută limpezime, fragmente ale atît de îndepărtatului pămînt. Uneori se zăresc sate, alteori păduri, cîteodată fluviu. De la această mare înălțime, fluviile par radiografiate : bancuri prelungi de nisip se ivesc în adîncimea apelor, asemeni unor plămîni roșiatici.

Adeseori, umbra avionului cade de deasupra norilor pe care părea un vultur uriaș — și abia se mai zărește pe pămînt : cît o potîrniche. Timp îndelung zboară prin iarba din stepa Donului, atingînd poate o clipă satul în care Mihail Șolohov a scris monumentală epopee.

V

Așa cum mai de mult, o dată cu cucerirea lor, mările s-au acoperit de corăbii, în zilele noastre oceanul aerian e brăzdat de sute de aeronave. În cabina de comandă busola arată nordul, iar străvechiul meșteșug al marinărilor e folosit de navigatorii aerieni pentru a pluti pe imensitatea noului ocean. Trebuie arătat că oceanul aerian nu e o noțiune abstractă sau o simplă convenție, ci o realitate — enormă în materialitatea ei, ca și mările cărora cei vechi le spuneau, puțin înspăimântați, elementul lichid.

În zilele noastre, aerul a intrat în rîndul marilor căi de comunicație ale lumii, iar oamenii pot sta în orice punct al pămîntului ca pe țărmul celui mai mare ocean pe care l-au cucerit. Prin aceasta, prin cucerirea lui de către oameni, aerul a devenit ocean, tot astfel cum mările au devenit mări o dată cu apariția corăbiilor — pînă atunci putînd părea un haos de ape.

De neînchipuit este, prin vastitate și adîncime, noul ocean din care oamenii au făcut un mijloc de comunicație, suprem. Litoralul lui e însăși scoarța planetei, presărată cu noile porturi din care aeronavele mereu ies în larg; marginile lui dinafară este hotarul lumii spre celelalte lumi, tărîmul îndepărtat pe unde meteorii alunecă în neant.

Învîrtindu-se cu o viteză uluitoare, elicele se înșurubează în aer, trăgînd avionul spre înălțimi tot mai mari. La o mie, la două, la trei mii de metri plutesc avioanele peste cîmpii, peste fluvii și munți. Pe fundul oceanului aerian, lumea se zărește ca sub un clopot de sticlă. Apele

mării par, în materialitatea lor străvezie, o continuare mai în adânc a marelui ocean de deasupra.

Pe straturi de aer condensat de viteză, avionul aleargă ca o corabie pe valurile mării. Uneori, întinderea elementului aerian e liniștită, cu talazuri domoale care trec pe sub aripi, abia făcându-și simțite crestele mai înalte. Cîteodată, pale de nori albi vin peste botul avionului învăluindu-l o clipă, tot astfel cum valurile înspumate ale mării se revarsă peste prora corăbiilor, acoperindu-le puntea.

Alteori, se pornește o hulă deasă și ostilă, prin care avionul trece smucit cu violență, căzînd în goluri adînci sau cabrîndu-se brusc — și parcă i se aud catargele trosnind. Apoi, furtuna rămîne în urmă, ca un vîrtej de prăpăstii și munți vineți de aer.

Pe întinderea oceanului din nou liniștită, avionul își reia zborul obișnuit, planînd peste oglinda uimitoare a lumii : herghelii de cai aleargă pe întinsul cîmpiilor, vapoare coboară pe fluvii, orașe albe strălucesc în lumina soarelui. De pe aerodromuri, alte avioane își iau zborul, ieșind în larg.

VI

Cum cele mai multe avioane își iau zborul din capitalele republicilor sovietice și din celelalte orașe aflate la depărtări de mii de kilometri, în zorii zilei, patru după amiază este ora la care încep să-și facă apariția pe cerul Moscovei. La ceasul acela, locuitorii din preajma capitalei sînt obișnuiți să le vadă alunecînd, ca niște pești gigantici, pe deasupra pădurilor de mesteacăn și molift, îndreptîndu-se spre aeroport.

Deasupra aerodromului cei din avion zăresc, la cîteva sute de metri în față, un alt avion care ia contact cu

pămîntul, pe cînd altul e tras din dreptul aerogării spre a-i face loc, în vreme ce în aer, puţin mai sus, un al patrulea aşteaptă să-i vină rîndul. La intervale foarte scurte, avioanele aterizează unul după altul, în timp ce din apele albastre ale cerului altele îşi fac mereu apariţia. La ora aceea, întreaga geografie a Uniunii Sovietice pare că dă năvală spre Moscova : Novosibirsk, Baku, Alma-Ata, Magnitogorsk, Ialta, Suhumi, Arhanghelsk, Vladivostok — Siberia, Caucazul, Asia Centrală, Pacificul şi Oceanul Îngheţat de Nord.

Trecînd prin holul aerogării spre peronul care stabileşte legătura cu pămîntul, călătorii care vin din regiuni şi oraşe atît de îndepărtate pornesc spre Moscova în acelaşi şir de automobile. Astfel pătrund împreună în viaţa mării capitale cei ce în zorii zilei se aflau unii de alţii la depărtări de mii de kilometri. Seara, printre cei ce vor urmări cu respiraţia oprită jocul reţinut, expresie a unui puternic foc lăuntric ce abia îşi pîlpîie flăcărilor la suprafaţă, al inegalabilei Tarasova, se vor afla oameni a căror respiraţie s-a mai oprit o dată în cursul zilei : cei sub ale căror priviri s-a rotit, scînteînd sub mantia lui albă, Elbrusul. Printre cei ce, cuprinşi de entuziasm, vor aplauda la lăsarea cortinei, se vor afla oameni pe a căror retină imaginea mării artiste — nepieritoarea pîlpîire — s-a suprapus peste imaginile încă neşterse, din timpul zilei : Obi şerpuind spre miazănoapte, furnalele Magnitogorskului fumegînd în mijlocul Uralului, perdelele de păduri crescînd în stepa Donului, apele Niprului spumegînd în turbinele Dneproghesului, măreţul acoperiş al lumii ridicîndu-se în inima Asiei. Toate, aşa cum le-au văzut în cursul zilei, mai stăruiesc pe retina lor cînd părăsesc teatrul şi, din Piaţa Roşie, îşi ridică privirile spre imaginea care încununează acea zi de neuitat : deasupra Kremlinului, cinci stele de rubin se rotesc încet, dînd fiecărei clipe o adîncă solemnitate.

La ora unu noaptea, cei ce și-au început ziua în mijlocul Siberiei, pe malurile Caspiceii sau la poalele Pamirului și și-o sfîrșesc în Piața Roșie, trăiesc sentimentul copleșitor că se găsesc în inima și lîngă creierul imensei lor patrii. La ora aceea, alături de ei, alți oameni își ridică privirile spre stelele roșii de pe cerul Moscovei. Sînt cei care se pregătesc să plece, cei care începîndu-și ziua lîngă zidurile Kremlinului, o vor sfîrși pe malurile Caspiceii sau ale Oceanului Înghețat de Nord.

*

Așa cum viața marii capitale în care trăiesc șapte milioane de oameni n-ar putea fi închipuită fără rețeaua trenului metropolitan, legînd pe sub pămînt — cu o viteză irealizabilă la suprafață — centrul de cele mai depărtate cartiere, tot astfel viața uriașei Uniuni Sovietice nu poate fi închipuită, în actuala fază a istoriei sale, fără existența oceanului aerian și a navigației vaste pe care oamenii sovietici o întreprind pe toată întinderea lui.

În decurs de douăzeci și patru de ore, aerodromul Moscovei cunoaște un grandios du-te-vino de mari avioane argintii. Directori ai uzinelor din Siberia, geologi ai expedițiilor științifice din pustiul Kara-Kum, ingineri ai hidrocentralelor de pe Volga, medici care studiază maladiile tropicale în Tadjikistan, veterinari ai uriașelor hergelii de cai pe care le cresc turcmenii, meteorologi din Pamir sau Kamciatka, stahanoviști din Ural sau Donbas, președinți de colhoz sau simpli colhoznici se folosesc de liniile aeriene care străbat marele ocean de deasupra patriei lor, pentru a ajunge într-un timp neînchipuit de scurt la depărtări de mii de kilometri. În fiecare zi, pe aerodromurile celor mai depărtate orașe, în mijlocul celor mai felurite popoare, coboară avioanele florei aeriene și, în duduital formidabil al motoarelor pe

cînd iau contact cu pămîntul, se simte puternica bătaie de inimă a Moscovei.

Cel dintîi stat al muncitorilor s-a născut și trăiește sub un cer pe care aeronavele alunecă asemeni unor bolizi, creînd o altă imagine a lumii, plină de grandoare.

Peste întinderile Siberiei și peste uriașele ei fluvii plutesc avioane. Peste culmile tocite ale Uralilor și peste Caucazul acoperit de zăpezi veșnice plutesc avioane. Peste apele Mării Negre și ale Caspiceii, avioane se clatină în aer. Întregul spațiu dintre Marea Baltică și țărmurile Pacificului e străbătut de aeronave gigantice, trecînd neconținut peste fluvii și munți, peste stepe și mări, peste orașe și sate, dar mai cu seamă peste coșurile fumegînde ale uzinelor, ca în imaginea de apoteoză din monumentala stație Maiakovski.

SALUT

În clipa aceasta în care, mai sus de lumea albă a norilor, trec în zbor crestele Caucazului, parcă te văd, înlănțuit pe cea mai colțuroasă dintre ele, însingerat și mîndru, cu fruntea ridicată spre cer, atît de nobilă pradă cruntei minii a zeilor. Deasupra acestor stînci scäldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cuezătorule Prometeu!

Cuezătorule Prometeu, chip nobil al celei mai nobile legende, simbol al celor răzvrătiți împotriva tiraniei, numele tău rămîne nepieritor : peste atîtea seminții și popoare, în neoprita curgere a vremii, ca de luceafăr e strălucirea lui. Urmaș al titanilor, fiu slăvit al Asiei, mintea ta care vedea departe în viitor, inima ta prin care curgea un sînge atît de fierbinte, te-au adus alături de oameni și de oarba lor suferință, ridicîndu-te împotriva zeilor capricioși și tiranici. Din ce au avut mai adînc și mai nobil în visul lor, popoarele au urzit marea ta legendă, lăudînd fapta enormă prin care omul a fost smuls din rîndul necuvîntătoarelor. O, clipă memorabilă și fără seamăn, clipă gigantică și sublimă : la marginea marilor păduri ard întîia oară în univers focuri aprinse de oameni. Deasupra acestor stînci scäl-

date în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu !

Cutezătorule Prometeu, la marginea marilor păduri ard înfiia oară în univers focuri aprinse de oameni. Fiu slăvit al Asiei, de neînchipuit aveau să fie roadele răzvrătirii tale ! La lumina focului peste care i-ai făcut stăpîni, mintea oamenilor a prins să licărească. O, cît de departe ținea această înceată și enormă deșeptare ! Dezmeticindu-se anevoie, speța omenească a pornit de pe fundul lumii, căutînd spre cer, născocindu-și piscuri tot mai înalte pe care s-a străduit să ajungă ; ridicîndu-se ea însăși în fața zeilor, răzvrătită și plină de cutezanță. De cînd ai smuls focul din mîinile lui Jupiter și l-ai adus printre oameni, niciunul nu și-a mai trecut fața peste oglinda aburită a lumii, fără să fi nutrit visul unei îndrăzneli asemănătoare. De cînd, pentru marea ta cutezanță față de zei și pentru marea ta bunătate față de oameni, ai fost dat pradă singuraticului vultur al Caucazului, nici un erou al vreunei alte legende n-a zguduit într-atît conștiința omenirii. Deasupra acestor stînci scăldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu !

Cutezătorule Prometeu, nici un erou al vreunei alte legende n-a zguduit într-atît conștiința omenirii. De cînd, cu prețul unei atît de cumplite suferințe, le-ai adus focul într-o tulpină firavă de trestie, cei ce se tirau înfricoșați în întunericul umed al peșterilor au înțeles ei înșiși frumusețea răzvrătirii și a îndrăznelii, și din neamul omenesc s-au ridicat titani și oameni prometeici. Deasupra acestor stînci scăldate în amintirea suferinței și măreției tale, te salut, cutezătorule Prometeu !

Cutezătorule Prometeu, din neamul omenesc s-au ridicat titani și oameni prometeici. Deasupra acestor

piscuri vinete și reci, intrate în marea poveste a lumii, apleacă-ți urechea și ascultă : nu în zadar te-ai răzvrătit împotriva zeilor ; nu în zadar a fost imensa ta suferință. Fiu slăvit al unei mame slăvite, dacă ai vedea ce uimitoare flăcări izbucnesc din scînteia pe care ai dăruit-o omenirii ! Dacă i-ai vedea pe cei ce se țirau în întunericul umed al peșterilor, cît de măreț se înalță de la pămînt, cît de măreț plutesc peste apele mării și culmile munților ! O, clipă memorabilă și fără seamăn, clipă gigantică și sublimă : nu culturul lui Jupiter zboară peste crestele Caucazului, ci neînfricații fii ai pămîntului, purtați de rodul enorm al îndrăznelii tale.

Te salut, cutezătorule Prometeu, părinte al unei răzvrătiri nemuritoare, făuritor al lumii care urcă !...

TABLOU GEOGRAFIC

*Dacă zeițele din fabulele
grecești ar fi aflat de aceste
ținuturi ar fi venit desigur
aici din Olimpul lor.*

MIRON COSTIN

1

PĂMÎNTURILE DIN CARPAȚI ȘI DE LA DUNĂRE

Pămînturile pe care trăiește poporul român nu au nimic spectaculos pe scară continentală, dar sînt o îmbinare atît de armonioasă de munți, dealuri, ape și cîmpii, încît alcătuiesc o țară de sine stătătoare, menită a fi vătra neclintită a unei colectivități umane. Strămoșii romînilor n-au rătăcit în căutarea unei patrii, ci din cele mai vechi timpuri — de peste două mii de ani — de la Dunăre, de la Marea Neagră și din Carpați au privit răsăritul soarelui.

Nici Dunărea nu e cel mai lung fluviu din lume, nici Carpații nu au piscuri care să rivalizeze cu ale Himalaiei, iar pe întinderea globului pămîntesc, Marea Neagră abia poate fi băgată în seamă. Niciuna din gloriile geografice ale pămîntului, cunoscute de oameni din lumea întregă, nu își ridică fruntea dintre hotarele țării noastre.

Dar o țară în care nu sînt munți gigantici, nici fluvii sau întinderi imense, prin ce poate fi caracterizată? În cazul nostru, prin ritmul atît de viu al inimii sale. O vrabie, de pildă, este mai mică decît un vultur. Dar oricine a luat în pumnul său o vrabie nu va uita surprinzătoarea senzație de viață — intensă, nemijlocită, tulburătoare — transmisă de zvicnirea aceluia trup

mic, încăput în podul palmei. O senzație asemănătoare pune stăpînire pe oricine cuprinde cu privirea armonioasa și via îmbinare de pămînturi care alcătuiesc patria poporului român.

★

Ceea ce trebuie știut în primul rînd despre țara noastră e că are forma unei cetăți.

Demult, valorile tot mai mari ale istoriei au pus în umbră importanța și rolul pe care cetățile îl aveau în trecut. Dar pînă la ora aceasta puterea lor de evocare a rămas întregă în ochii tuturor popoarelor. Și multă vreme de acum înainte, prin oricît de mari prefaceri va trece societatea omenească, poezii și scriitorii — și nu numai ei — se vor referi la cetăți, ori de cîte ori vor vrea să sugereze ideea unei alcătuirii durabile. Or, pentru cine privește patria poporului român, ideea care i se impune este aceea a asemănării cu o cetate, cu tot ceea ce putea fi ideal într-o asemenea construcție născută din dorința popoarelor de a-și păstra ființa.

Dar înainte de a privi cetatea cea mare — țara întreagă — să ne uităm la una din micile cetăți cu care e presărată, pentru a ne putea da apoi mai bine seama de surprinzătoarea, aproape necrezuta asemănare. Sînt pe pămînturile țării noastre, în Transilvania mai ales, destule cetăți.

Să luăm, de pildă, nu departe de apele Oltului, Feldioara. Cățarați pe zidurile ei, bine proptiți în lespezi mari de piatră, din care urcă în noi senzația neclintirii, ne rotim privirile peste un uimitor peisaj. De jur împrejur, vedem contraforturile naturale ale cetății, sălbatic conglomerat de stînci, enormă contribuție a geologiei la alcătuirea unui adăpost trainic. Treptat, senzația neclintirii se transformă într-un sentiment durabil.

Puțin mai jos, tot de jurîmprejur, privirile noastre înțilnesc o domoală tălăzuire de coline. Coborînd încă o

treaptă, zărim netezimea unei cîmpii, la marginea căreia, mai joase încă, ape lucesc sub razele soarelui. Dincolo de ele ar putea fi alte lumi.

Dar noi ne dăm deodată seama că tot ceea ce zărim aici alcătuiește un tot organic, ținându-se strîns în jurul trainicei cetăți de piatră. Uimiți sîntem, din clipa acestei revelații, de armonia pămînturilor care ne înconjoară, și parcă le simțim zvicnind de viață, în contact cu cele mai intime fibre ale ființei noastre.

Așa arată pămînturile locuite de poporul român și în felul acesta, privind de pe crenelurile Carpaților, generații de-a rîndul, se va fi născut în el sentimentul inalienabil al patriei.

MERIDIANE, PARALELE ȘI INTERFERENȚE CLIMATICE

După ce răsare din apele Pacificului, aducînd o nouă zi pe fața pămîntului și în istoria omenirii, soarele călătorește timp de șase ore pe deasupra unor imense întinderi, pînă ce sub razele lui încep să lucească apele Dunării și crestele Carpaților. Înaintea romînilor l-au salutat japonezii, chinezii, indienii și rușii. Înaintea Carpaților și a Dunării, sub razele lui au lucit Ian-Te, marele fluviu chinez, piscurile Himalaiei și podișul Tibetului, apoi Lena, Obi și Enisei, marile fluvii siberiene, apoi crestele Pamir-Alta-iului, apele singuratică ale Caspiceii, culmile Caucazului, iar în cele din urmă, Uralul, Volga, Donul și Niprul.

Trecînd de țara noastră, soarele mai merge încă două ore peste centrul și vestul Europei, luminîndu-i popoa-

rele și fluviile felurite, și apoi începe să traverseze Atlanticul.

După ce ne-am purtat privirile atât de mult, de la răsărit la apus, să le aducem din nou în dreptul Carpaților, privind de data aceasta de la miazănoapte spre miazăzi. Popoarele pe care mișcarea de rotație a pământului le face să se scoale o dată cu noi sînt, începînd de la miazănoapte, filandezii, polonezii, bulgarii, grecii și, dincolo de apele Mediteranei, egiptenii. Pe acest meridian, al 25-lea estic, trăiesc după același ceas, dar în zone climatice total diferite, pescarii din arhipelagul Spitzberg și cei din arhipelagul grecesc, păstorii din cîmpia Dunării și cei din fierbîntea Libie.

Străbătută de cea de a 45-a paralelă nordică, țara noastră se află la jumătatea drumului dintre pădurile gigantice ale Ecuatorului și munții de gheață ai Polului Nord. Noi nu cunoaștem, ca oamenii cercului polar, ziua de șase luni, dar în timpul solstițiului de vară lumina durează șaisprezece ore ; iar iarna, nopțile sînt foarte lungi. Atunci, timp de cîteva luni, Dunărea îngheață și săniile trec peste ea în goana cailor, cu trosnet mare.

Cu două mii de ani în urmă, exilat pe țărmurile Mării Negre căreia atunci i se spunea Pontus Euxinus, poetul roman Ovidiu a vestit, în lungi și tînguitoare plîngerii, lumii înSORITE a Mediteranei, asprimea iernilor scite. El i-a văzut pe geți, locuitorii de atunci ai acestor țărmuri și strămoșii noștri îndepărtați, tăind vinul înghețat cu topoarele. Dacă în fiecă primăvară, păsările călătoare coboară în luxurianta deltă a Dunării unde trăiesc jumătate de an ca într-un paradis, de pe la sfîrșitul lui august au grijă să se strîngă în mari formațiuni aeriene, luîndu-și zborul spre miazăzi.

Dunărea însă și Carpații, și vechii lor locuitori, rămîn pe loc ; iar iernile prin care trec poartă pecetea marelui frig ce coboară, fără nici un fel de stavilă, din

regiunile arctice, peste întinsul stepelor ruse. De acolo suflă un vînt temut, Crivățul, care coboară termometrul cu mai mult de 30 de grade sub zero. Dar mai primejdios e vara, cînd nu mai e de gheață, ci de foc, iar arșița pe care o aduce poate prefăce în scrum covorul verde al vegetației.

Așadar, pămînturile țării noastre cunosc răsufllul aspru al climei continentale. Dar, în același timp, din bazinul cald al Mediteranei răzbate peste granița de miazăzi ceva din clima țărilor în care cresc lămîii, măslinii și portocalii. Și din clima oceanică a Europei sosește o boare pînă în munții din miazănoapte, făcînd să crească acolo castanul comestibil și limpezind într-atît cerul, încît, sub albăstrimea lui, de mult a luat ființă o școală de pictură la Baia Mare, unul din cele mai nordice orașe ale țării.

Aflînd toate acestea, începem să cunoaștem cea mai de seamă caracteristică a pămînturilor din Carpați și de la Dunăre : faptul că sînt un loc de întîlnire a condițiilor naturale de viață ale continentului. Alături de climă, flora și fauna stau de asemeni mărturie despre aceasta, dînd prilej poporului român să cunoască, în mica lui țară, imagini ale condițiilor de viață europene, asiatice și chiar africane.

UN FLUVIU PUTERNIC ȘI GENEROS

Carpații sînt scheletul puternic în jurul căruia se organizează pămînturile țării noastre. Dar Dunărea, fiind călătoare, a făcut să se vorbească despre ele cel mai mult. Dacă marea fluviu n-ar fi trecut prin par-

tea de miazăzi a acestor pământuri, numele lor ar fi răzbit mult mai puțin în largul lumii. Dunărea, fiind unul dintre cele mai însemnate drumuri de apă ale Europei, din cele mai vechi timpuri a trezit interesul popoarelor. În dezvoltarea poporului român, faptul de a se fi găsit la gurile Dunării a fost de cea mai mare importanță.

Coborînd din punctele care ne-au îngăduit priviri atît de generale asupra acestor pământuri, să începem prin a pune piciorul, asemeni atîtor călători din trecut, pe malurile Dunării. În Europa, numai Volga o întrece în lungime : 3 688 km, față de 2 855 km. Dar pe cînd mersul marelui fluviu rus este atît de liniștit în lungul nemărginitelor stepe, Dunărea are o copilărie, o tinerețe și chiar o maturitate pline de zbucium. Abia spre bătrînețe, după ce între Carpați și Balcani trăiește ultima mare aventură, apele ei se liniștesc și, tot mai domoale, se duc să-și găsească odihna în Marea Neagră.

Înainte de a ajunge la noi, Dunărea curge aproape două mî de kilometri pe teritoriul țărilor din apusul și centrul Europei, dar mersul și caracterul ei este reprodus întocmai, pe un spațiu mult mai mic, chiar între hotarele țării noastre, de unul din afluenții săi : Oltul. Ceea ce caracterizează viața acestui atît de cîntat rîu al pămînturilor romînești este că o apucă de fiecare dată spre altă parte decît într-acolo unde i-ar fi fost mai ușor, căutînd mereu șiruri de munți pe care să-i străbată, frămîntîndu-se îndelung.

Între hotarele continentului, nici marele fluviu nu procedează altfel. Cînd ajunge pe pămînturile țării noastre, Dunărea are în urma ei nu numai splendoarea cîtorva mari orașe europene, ci și patru șiruri de munți — Jura Suab, Alpii Calcaroși, Alpii Austrieci și Baconii — pe care le-a străbătut și din care cel puțin două ar fi putut fi evitate. Dar atunci, evident, viața i-ar fi fost alta,

mult mai puțin îndrăzneată, mult mai puțin prezentă — cu uriașul ei foșnet — în cîntecele popoarelor.

Acum, vin la rînd Carpații și Balcanii. În trecut, într-un trecut foarte îndepărtat, pentru a putea trece prin acest ultim și fantastic defileu, Dunărea a trebuit să aștepte multă vreme. Pe atunci, Carpații și Balcanii erau lipiți de nu se putea strecura printre ei o șopîrlă.

Dar de pe creștetul lor un rîu pornea spre apus, sosind în actuala cîmpie a Tisei, acoperită în vremea aceea de apele Mării Panonice, din care n-au mai rămas decît urme de scoici. Spre răsărit, de asemenea pornea un rîu, purtîndu-și năvala apelor în Marea Neagră, care pe atunci înainta mult în partea aceasta, clădind cu mișcarea valurilor ei, din aluviunile pe care atîția torenți i le aduceau din Carpați, cîmpiile de azi ale țării noastre.

Acestor două rîuri extrem de active de la începutul cvaternarului le datorăm noi splendoarea incomparabilă a Porților de Fier. Rîul care curgea spre răsărit, mai ales, a lucrat cu multă hărnicie pînă ce a captat o parte din apele vecinului său. Și amîndouă s-au pus pe treabă, cu o stăruință și o răbdare despre care nimeni nu poate spune că ar fi fost demne de o cauză mai bună. Pentru că, iată, de pe urma muncii lor a apărut această gigantică bijuterie alpină. Munții au fost ferestruți pînă la rădăcină, iar printre pereții lor de piatră Dunărea își poartă spre răsărit totalitatea apelor sale. Nicăderi pe fața pămîntului un fluviu nu a tăiat atît de adînc munții, încît să poată trece printre ei fără să se prăbușească în cataracte, ci doar cu un clocot stăpînit al apelor. La fel trec pe sub arcurile de triumf, în ziua cea mare a parăzii, armatele biruitoare.

În lungul defileu de peste 120 de kilometri, două sînt momentele în care măreția trecerii ajunge la apogeu.

La Cazane, drumul Dunării se strîmtează atît, încît nu numai călătorii, ci chiar vapoarele puternice de fier

par că se înfioară. Aha, ați pățit-o !... au aerul să spună caprele negre care de pe pereții prăpăstioși ai munților privesc în jos, cu o prea stăruitoare curiozitate.

Dar dacă ar fi vorba de un sfârșit, fără îndoială că nici zeii nu și l-ar fi putut visa într-un decor mai grandios. În vreme ce apele Dunării, încăpute într-o strîmtă albie de piatră, se duc pînă la adîncimi de șaptezeci de metri — cifră uluitoare în raporturile dintre fluvii și munți — pereții acestora se ridică drept spre cer, clădind de o parte și de alta un peisaj fantastic și enorm.

La Porțile de Fier, orizonturile se lărgesc, dar în albia fluviului în care apele scad sub doi metri, a coborît să facă baie o turmă de hipopotami de granit. De mii de ani stau astfel, neîndurîndu-se să plece, încît în dreptul lor Dunărea se înfurie deodată și începe să fiarbă de minie. Vuietul apelor este acela, înfricoșător, al unei mări cuprinse de o furtună perpetuă. Pe aici, multă vreme le-a fost oamenilor cu neputință să treacă, pînă cînd în cele din urmă au tăiat drum vapoarelor, spulberînd cu dinamită mulți dintre încăpățînații hipopotami de piatră.

*

Din locul acesta, Dunărea coboară mai domol spre mare, trecînd în revistă, pe malul drept, larga tătăzuire a unor dealuri de piatră ; în vreme ce pe malul stîng, cu totul neted și înverzit de sălcii, sau primește afluenții din Carpați — Jiul, Oltul, Argeșul, Ialomița, Siretul și Prutul — sau își împinge ea însăși apele asupra uscatului, alimentînd o nesfîrșită salbă de lacuri, enorme maternități ichtiologice. Ele sînt locul preferat în care tot soiul de pești de apă dulce, șalăul, crapul solzos și vicleana știucă vin să-și depună icerele, dînd milioane de progeneraturi.

Fără îndoială că primii oameni care au apărut pe pământurile țării noastre, în preajma acestor locuri au trăit, prinzînd peștele bălților. Un loc cu deosebire prielnic pentru o viață lacustră, care într-un anume fel mai dăinuie și azi, începe puțin mai jos, acolo unde Dunărea, cotind spre miazănoapte, se desface în două brațe. Între ele rămîne o întinsă fișie de pămînt, cînd acoperită de ape, cînd scăpată de sub mîngîierea lor, aburind ca în cea dintîi zi a genezei. Chiar și atunci, pe întinderea ei lutuită cu un nămol proaspăt și fertil, mai rămîn nenumărate ochiuri de apă, cu pleoape lungi de stuf. Forța vitală a acestor pămînturi — cărora oamenii le spun „Baltă“ și asupra cărora, de îndată ce apele s-au retras, năvălesc hergheliile de cai, turmele de oi, cirezile de bivoli și de boi, și chiar țărani și plugurile — e de cea mai pură esență cosmică.

Peste acest paradis de humă înaintează, kilometru după kilometru, ca un fantastic miriapod, lungul pod metalic care unește pămînturile mai tari dintr-o parte și alta a Dunării.

DELTA

Întrată pe pămînturile țării noastre, ca printr-un monumental arc de triumf, prin defileul Cazanelor, Dunărea o părăsește prin uriașul, somtuosul, mirificul evantai al deltei. E ultimul mare spectacol pe care îl oferă lumii, înainte de a se pierde în apele mării.

Pe cînd călătorește spre miazănoapte, revărsîndu-și apele peste vaste întinderi de pămînt, în oglinda lor

începe să se reflecte silueta semeată a unor munți ver-zui. E vestitul horst dobrogean, ce-și datorează măreața înfățișare mai mult faptului că se ridică de-a dreptul din apă, aiūtudinea lui absolută putînd pare mediocră. De fapt, este în adevăr un munte, dar foarte bătrîn, tocit de vreme pînă aproape de rădăcină. E ultima rămășiță a unei venerabile generații de munți — Munții Hercinici — dispăruți mai pretutindeni de pe fața Europei, pe lîngă care Pirineii, Alpii, Carpații și Caucazul pot părea niște copii. Pe vremea cînd pămînturile dim-prejur nu erau încă născute, horstul dobrogean se ridica din valurile mării, asemeni unui gigantic stîlp de piatră. Să salutăm plini de respect acest tocit obelisc al geologiei, acest martor bătrîn și singuratic al unor lumi dispărute.

Din horstul dobrogean își face Dunărea pivotul în jurul căruia se întoarce ultima oară, pornind spre răsărit, pentru a construi în scurtă vreme, lîngă acest dinte bătrîn al Europei, pămînturile atît de noi ale deltei.

Asemeni acelor savanți care urmărind dezlegarea unei probleme își sprijină cercetările din laborator pe munca atîtor colaboratori, Dunărea, în marea experiență pe care o încearcă la gurile sale, e ajutată de hărnicia și devotamentul unui mare număr de ucenici. Acoperind cu rețeaua lor o bună parte a Europei, ei rod munții cei mai falnici și mai temuți, aducînd în albia Dunării infinitesimale cărămizi pe care, cu o rezezi-ciune uimitoare față de ritmul construcțiilor geologice, le pune la temeliiile noii lumi pe care o zidește.

Pe acest uriaș șantier al naturii, într-o nemaipomenită învălmășeală de materiale, unele lucrări au fost terminate, altele au fost duse doar pînă la jumătate și nimeni nu poate spune ce se va mai întîmpla cu ele. Oricum, ce lume tînără răsare din moartea bătrînului fluviu !

Acest fenomen privirile noastre îl surprind ca pe un uriaș amestec de ape și pământuri abia născute. Profund de imensa confuzie, regnuri și specii proprii celor două elemente dau năvală, trăind cu frenezie într-o lume mirifică. De la o zare la alta se întind nemărginitele păduri de stuf, prin care canale neînchipuit de subțiri îngăduie bărcilor să ajungă, frecându-se de luxuriantii pereți vegetali, în surprinzătoare ochiuri de apă, cu suprafața acoperită de nuferi. În limpezi adâncimi, sub razele soarelui care pătrund pînă acolo, peștii par de aur. Rețeaua acestor misterioase ochiuri de apă și a canalelor care le leagă unul de altul constituie un formidabil paradis terestro-acvatic, un prodigios labirint a cărui întindere acoperă patru sute de mii de hectare.

Dar nici peștii nici stuful nu par să fie adevărații stăpîni ai deltei, ci păsările de apă, în număr de milioane. Popoare întregi de pelicani, cormorani, rațe și gîște sălbatice trăiesc în aceste locuri din care neconținutul amestec de ape și pământuri abia născute fac o împărțire necontestată a palmipedelor. Focuri de armă se aud uneori, dar mult mai puternic se ridică atunci, ca protestul unei uriașe mulțimi, vacarmul păsărilor a căror liniște a fost tulburată.

Însă vînătoarea cea mare se desfășoară în zorii zilei într-o lumină ce pare de fiecare dată prima dimineață a lumii — în adîncimea apelor. De-a curmezișul fluxului oamenii pun carmace, acele cîrlige lungi și ascuțite, necuțitoare cu spinarea peștilor cartilagiноși. Năbetul și morunii, uneori de mărimi uluitoare, sînt aduși la cherhanale și spintecați cu topoarele, lăsînd să li se revărsă din burtă găleți de icre negre. La cherhanalele pendule în nemărginirea pădurilor de stuf poate fi văzută, adușă de pescarii lipoveni — înalți, spătoși, burboși și cu privirea albastră — întreaga, fabuloasa bogăție a deltei.

La capetele celor trei brațe principale ale ei — Chilia, Sulina și Sf. Gheorghe — faruri marine semnalează peste întinderea apelor în ce loc anume se află gurile generoase ale Dunării.

MAREA NEAGRĂ

Pe vremuri, cu infinitatea de mistrii a valurilor sale, Marea Neagră a clădit o bună parte din cîmpiile sudice ale țării noastre. După ce și-a terminat treaba, s-a retras spre răsărit, mult mai departe decît îi sînt țărmurile actuale — încît pe fundul ei mai poate fi urmărită vechea albie a Dunării — dar după ce și-a contemplat o vreme opera, din depărtare, a revenit. Aceasta s-a petrecut în vremea cînd Mediterana a rupt zăgazul Bosforului, revărsîndu-se printr-o cascadă formidabilă în Marea Neagră.

Și astăzi are loc, mult mai puțin spectaculos — doar pe baza diferențelor de temperatură și salinitate — un schimb între apele celor două mări, cu consecințe dezastruoase pentru soarta peștilor din Marea Neagră. Sub 150 de metri, viața nu mai e cu puțință în adîncimea acestei mări, acolo începînd un enorm cimitir ale cărui miasmeucid orice vietate marină care pătrunde în zona lor. Dar pentru oameni, ruperea Bosforului a fost binevenită. Fără intervenția Mediteranei, Marea Neagră ar fi rămas un lac, și nici neguțătorii greci n-ar mai fi putut stabili — cînd a început istoria lumii — atîtea colonii pe țărmurile ei, nici argonauții n-ar fi avut pe unde veni în căutarea Linii de Aur.

Prin ruperea Bosforului s-a pregătit popoarelor ce aveau să apară pe țărmurile Mării Negre drumul spre toate mările și oceanele globului. În ce ne privește, acțiunea aceasta trebuie conexată cu a Dunării care, străpungînd munții la Porțile de Fier, a deschis acestei părți a lumii marele și hotărîtorul său drum.

POPOARE ȘI FRONTIERE

Dar la Dunăre și la Marea Neagră nu trăiește numai poporul român. Toate popoarele care ne înconjoară își spală fața în apa lor. La masa la care stăm în această parte a lumii, avem vecini. E timpul să vorbim despre ei și să cunoaștem frontierele țării noastre.

Venind pe mare dinspre miazăzi, putem să punem numaidecît piciorul pe teritoriul României, deoarece chiar de la graniță ne întâmpină un port. În trecutul lui sînt cel puțin două mii de ani de viață, fiind așezat pe temelile vechii colonii grecești Kallatis, unde neguțătorii acelei vremi au încărcat multe cereale și multe piei, obținute de la strămoșii noștri geți, și au băut, în strușnice serbări dionisiace, mult vin, în minunate amfore aduse din înșoritul lor arhipelag. Orașului de azi i se spune Mangalia.

Porînd din punctul acesta spre miazănoapte, călătorim în lungul unei înalte faleze, avînd în stînga noastră, răsărit de soare, întinderile stepei dobrogene; iar în dreapta, albastră tătăzuire a mării. Pe deasupra ei, scoțînd cele mai pure țipete nostalgice, dar în același timp repezîndu-se lacomi asupra peștilor care au imprudenta

să vină prea la suprafață, se rotesc pescărușii ; atît de grași înspre toamnă, încît pot constitui o decepție pentru cei ce i-au considerat doar ca pe un alb simbol al singurătăților marine.

Nepăsători la ciocul păsărilor ichtiofage, delfinii înoată în largul mării, arătîndu-și la intervale regulate spinările negre și curbe. Și mai în larg, cu catarge înalte și cu mult fum în urmă, plutesc vapoarele. Ele pleacă sau vin la Constanța, marele port, în incinta căruia se zăresc silozuri enorme și pîntecul roșu al noilor vapoare, așteptînd să li se dea drumul pe apă.

În Constanța se ridică, turnate în bronz, două frunți la fel de gînditoare : a lui Ovidiu, poetul exilat din Roma, și al lui Mihail Eminescu, marele poet al țării noastre.

Călătorind spre miazănoapte, după plaja de la Mamaia, de o necrezută vastitate, întîlnim Capul Midia și apoi zidurile, vechi de 2 500 de ani, ale cetății Istria. Din punctul acesta, pereții falezei se topesc și țărnel se transformă într-o regiune joasă pe care am putea-o numi a marilor lacuri. Cel mai mare dintre ele e lacul Razelm, aproape de care horstul dobrogean mai izbucnește o dată, creînd prin prezența granitului, lîngă mari întinderi lacustre, peisaje de un farmec neobișnuit. E aici, lîngă un oraș căruia i se spune Babadag, ceva din silueta piramidelor pe malurile Nilului. Cea mai vestită înălțime poartă numele turcesc Denis Tepe, și se afirmă că pe vîrfurile ei s-ar fi găsit ancora argonauților.

*

Trecînd peste cele trei guri ale deltei, la cea mai de miazănoapte dintre ele începe frontiera țării noastre cu Uniunea Sovietică. Rușii sînt cel mai numeros dintre popoarele cu care venim în atingere, iar țara lor e de aproape o sută de ori mai mare decît a noastră.

Prutul, micul rîu din partea de răsărit a țării noastre, stă, ca frontieră a Uniunii Sovietice, într-o tovărășie ilustră : cu țărmurile Pacificului și ale Oceanului Înghețat de Nord. Pînă acolo se întind pămînturile pe care de aici le vedem pornind spre răsărit.

Frontiera țării noastre cu Uniunea Sovietică are o lungime de peste o mie de kilometri și, după ce merge pe Prut pînă în cel mai de miazănoapte punct, cotește spre apus, călătorind și pe crestele Carpaților Păduroși și pe valea superioară a Tisei, pînă ce ajunge în neteda cîmpie în care trăiește poporul maghiar.

*

În partea de apus ne învecinăm cu două popoare dunărene care au fericirea să-și aibă capitalele chiar pe țărmurile marelui fluviu, de care noi abia în viitor vom putea să legăm Bucureștii.

După ce mai întii a trecut prin Viena, dînd prilejul lui Johann Strauss să-i închine acel vals care a adus o notă sentimentală în existența ei plină de măreție, Dunărea, cotind spre miazăzi, trece pe sub superbele poduri ale Budapestei, iar apoi, după ce a primit contribuția considerabilă a celor mai mari afluenți ai ei, Tisa, Drava și Sava, scaldă Belgradul, capitala Iugoslaviei.

Frontiera țării noastre cu Republica Populară Ungară merge pe la răsărit de Tisa, printr-o cîmpie care se găsește pe fundul fostei Mări Panonice. De aceea, nu trebuie să fim surprinși dacă vom vedea lucind din nou, atît de departe de lacurile litoralului, atît de aproape de pusta maghiară, solzii crapilor. Ei sînd crescuți în iazuri amenajate în depresiunile de pe fundul fostei mări.

Coborînd de la miazănoapte în lungul acestor netede și joase cîmpii, trecem, unul după altul, ca peste degetele resfirate ale unei mîini, Someșul, cele Trei Crișuri

— Repede, Negru și Alb — și marele Mureș, riuurile care scapă spre vest din cetatea de piatră a Transilvaniei. Tot timpul o zărim, înălțându-se plină de semeție la orizonturile dinspre răsărit. Ocolul țării noastre în lungul frontierelor înseamnă, în linii generale, ocolul acestei impunătoare cetăți pe care Carpații o înalță în inima ei.

Cînd drumul pe care îl facem spre miazăzi ajunge la apele domoale ale Mureșului, ce vine tocmai din perețele răsăritean al cetății și o străbate dintr-o parte în alta, frontiera țării noastre cu Republica Populară Ungară cotește puțin spre răsărit și, pornind spre Dunăre, se transformă în frontieră cu Iugoslavia. Străbatem acum cîmpia Banatului, de o fertilitate proverbială. Niciunul din pămînturile pe care am pus piciorul pînă acum nu s-a arătat atît de bogat și de darnic ca această cîmpie pe care și-o împart rominii și sîrbii. Venind dinspre miazănoapte, frontiera ajunge la Dunăre o dată cu primele valuri de piatră ale Carpaților. De acum înainte, pornind pe apa Dunării la vale, împărțim cu sîrbii defileul grandios al Cazanelor și Porților de Fier.

După ce teribila lor frumusețe rămîne în urmă, pe malul stîng se ivește întinsa cîmpie a Dunării ce merge lărgindu-se spre răsărit, ca începutul unui evantai din care, dincolo de Prut, se va desfășura pînă la Ural toată imensitatea stepelor rusești, iar pe malul drept își fac apariția prietenii și vecinii noștri bulgari, de care ne leagă amintirea atîtor suferințe și lupte comune. Timp de cinci sute de ani și unii și alții am sîngerat de iataganul armatelor turcești și am cunoscut nepotolita lor poftă de jaf. Plutind în lungul Dunării zărim, așezate în amfiteatru pe terasele dealurilor de calcar, orașele bulgărești din care se înalță spre cer degetele de piatră ale minaretelor, semn, nesupărător acum, al trecerii turcilor pe aici. Mai mici, le întîlnim și pe pămînturile Dobrogei cînd, la cotul Dunării spre miazănoapte, părăsim al-

bia fluviului și mergem drept spre apele mării pentru a încheia acolo — după 2 848 de kilometri — frontiera țării noastre.

Dacă în colțul de sud-vest al țării am împărțit cu sîrbii cea mai fertilă cîmpie, în care se simte adeseori și boarea Mediteranei, acum, în colțul de sud-est, împărțim cu bulgarii unele din cele mai aspre pămînturi. Vîntului uscat și fierbinte care bate pe întinsul podișului dobrogean, oamenii îi spun Vîntul Negru. E un vînt fierbinte de stepă, iar pămînturile peste care suflă sînt de asemeni pămînturi de stepă. Cît vezi cu ochii nu se zărește un singur copac, o singură cumpănă de fîntînă. Plini de praf și însetați ajungem în extremitatea sud-estică a țării, puțin mai jos de plaja Mangaliei, lîngă tălăzuirea albastră a mării.

PREGĂTIRI LA CĂLĂTORIA PE CRESTELE CARPAȚILOR

După ce am vorbit de Dunăre și de Marea Neagră — cele două realități geografice cu caracter internațional ale țării noastre — și după ce i-am dat ocol, e timpul să pătrundem între hotarele ei și să vorbim despre ceea ce ni se va înfățișa mai deosebit privirilor.

Dar mai întii să vedem cum sînt confirmate de realitate cele două afirmații majore de la început : că patria popoului român are forma unei cetăți și că alcătuirea pămînturilor ei e plină de armonie.

Dacă recapitulăm călătoria noastră, vedem că am scris pe fața pămîntului o figură foarte asemănătoare cu un cerc, ca și cum ne-am fi învîrtit — legați cu o

frînghie lungă de 300 de kilometri — în jurul unui stîlp bătut în Podișul Transilvaniei. Dar oricît de armonioasă figură ar fi cercul, cum țara noastră nu e doar o înfîndere netedă, pentru a-i înțelege întreaga frumusețe e nevoie să trecem de la geometria plană la geometria în spațiu. În felul în care sînt distribuite înălțimile, marile proeminențe geologice, putem spune că patria poporului nostru e o îmbinare de pămînturi dintre cele mai fericite cu putință.

Dacă iarăși recapitulăm călătoria pe care am întreprins-o, nu se poate să nu recunoaștem că, în afară de o mică porțiune în partea de miazănoapte, am mers tot timpul în lungul unor ape — râuri, fluvii sau mări — sau pe cîmpii netezite de valurile fostelor mări, și că de cîte ori am privit în stînga noastră, înăuntrul cercului pe care îl făceam, am zărit pămîntul urcînd în vaste terase circulare, pînă la culmile cele mai înalte ale Carpaților, dînd astfel naștere, sub bolta încăpătoare a cerului, unui mare amfiteatru cu fața întoarsă în afară. De pe treptele acestui grandios amfiteatru a privit poporul român marele spectacol cosmic și a participat la evenimentele istoriei.

Cum însă dincolo de crestele Carpaților e adăpostit Podișul Transilvaniei, imaginea cea mai cuprinzătoare a țării noastre ar fi următoarea : de pe întinsul unei vaste cîmpii, un gigantic circ natural se ridică spre cer, îngăduind unui întreg popor să trăiască pe terasele pereților săi exteriori, avînd o privire circulară asupra lumii, sau să se retragă în interior, ca într-o cetate.

*

Scheletul acestei atît de armonioase construcții sînt Munții Carpați. În centru închid Podișul Transilvaniei, iar în afară trepte largi — dealuri, coline și cîmpii —

coboară tot mai jos, pînă ce ating apele mării sau fundul fostelor mări.

Pe vremea cînd apele acestora, cheltuind o energie enormă, despre care iarăși nu se poate spune că ar fi fost demnă de o cauză mai bună, netezeau cîmpiile exterioare ale țării noastre, în centrul ei scoarța pămîntului de asemenea lucra, încrețindu-se treptat, urcînd spre cer crestele Carpaților. Iar acestea primeau pe fața lor dinăuntru ajutorul unui întreg șir de vulcani binevoitori, ce aduceau din adîncime materiale noi — aur, fier, zinc, plumb și aramă — foarte necesare nouă în momentul de față, cînd parcă în continuarea uriașului efort al naturii, construim pe aceste vechi pămînturi o nouă societate.

Astfel a fost clădită, cu multă vreme în urmă, intrînd în joc forțe multiple, vatra patriei noastre, îngrămădindu-se în cuprinsul ei cît mai multe din cele necesare vieții și muncii, tot mai evoluat, pe care o efectuăm. Fiecare formă de viață a societății omenești a găsit pe pămînturile țării noastre materialele necesare, iar astăzi noi folosim toate resursele acestor pămînturi într-o sinteză care urmărește să devină chipul unei vieți noi, corespunzător unei faze superioare a istoriei.

Bălțile Dunării, pe care sub razele soarelui le-am văzut mișunînd de o viață plină de impulsuri primitive, sînt pline și azi de peștii care au făcut cu puțință viața celor dintii oameni pe aceste pămînturi. Culmile Carpaților, pe care vom urca în curînd, rămînînd uimiți cît de întinsă le e spinarea și cît de minunat covorul de iarbă care o acoperă, au fost locuri ideale pentru faza păstoritului. Cînd strămoșii noștri au trecut la munca mai evoluată a plugăriei, au avut de fiecare parte a cetății lor cîmpii întinse și roditoare. Iar pentru ca viața să nu fie numai cu puțință, ci și plăcută, între munți și cîmpie se întinde brîul de dealuri din jurul Carpaților, cu fața întoarsă spre soare, patrii fericite ale viței de vie și

ale livezilor de pomi roditori. Cum munții, dealurile și cîmpiile ocupă fiecare cam a treia parte din întinderea țării, putem spune nu numai că pămînturile ei au fost armonios îmbinate, ci chiar că armonia aceasta e desăvîrșită.

Spectaculosul nu e neapărat necesar pentru a îndrăgi pămînturile unei țări. Agatirșii, o ramură a triburilor scite, care cu 2 500 de ani în urmă — pe vremea cînd grecii zideau Istria pe țărmurile mării — scoteau aur din munții Transilvaniei, erau probabil de părere că nu e nevoie ca munții să fie prea înalți, de vreme ce sînt căptușiți cu atît de prețioase metale. Nouă nu ne pare rău că în efortul lor spre cer Carpații n-au crescut pînă la 7 000 de metri, pentru că au avut totuși grijă :

a) să ia forma unui arc de cerc, dînd pămînturilor țării noastre alcătuirea ideală a unei cetăți,

b) să se acopere cu păduri și pășuni alpine de o rară bogăție, legănînd cu domoala lor tălăzuire copilăria popoului nostru,

c) să fie căptușiți cu tot felul de minerale, de la aur pînă la uranium, cu mari cantități de cărbuni, petrol și gaz metan, deschizînd în fața muncii noastre organizate posibilitatea de a construi o societate bazată pe industrie, o societate înaintată, o societate socialistă.

CARPAȚII RĂSĂRITENI, SUDICI ȘI APUSENI

Față de horstul dobrogean, Carpații sînt munți neînchipuit de tineri. Ei fac parte dintr-un lanț de munți care începe la Pirinei și se termină tocmai în Indochina,

după ce au ridicat spre cer crestele mărețe și de un incontestabil prestigiu ale Alpilor, Caucazului și Himalaiei.

Carpații vin ca și Dunărea din partea de apus a Europei și se sfîrșesc în cuprinsul țării noastre. Intrînd pe teritoriul ei, merg la început spre miazăzi, pînă în preajma horstului dobrogean, cînd cotesc brusc, ducîndu-se spre apus, pînă ce întîlnesc Dunărea la Porțile de Fier. Așadar, sălbaticii pereți de piatră pe care i-am văzut acolo căzînd drept în apele fluviului, erau sfîrșitul lanțului carpatic.

Dacă atunci cînd pătrund în țară aruncăm asupra lor o privire mai de sus, îi vedem ca pe o turmă de elefanți, ducîndu-se spre miazăzi, parcă să bea apă din Dunăre. Sînt lungi și au spinări regulate, mergînd într-un front larg, după o anumită ordine. Prin mijloc, cei mai înalți, flancați în stînga și în dreapta de unii mai mici. Aceste două șiruri laterale, cînd se depărtează, cînd se apropie de cel din mijloc, dînd naștere unor superbe văi longitudinale. Se pare că au un rege, cel mai înalt dintre toți, cu o coroană albă de calcar pe frunte : Ceahlăul. Și sînt atît de obosiți de drum, încît de pe spinare, pe sub cojocul unor seculare păduri, sudoarea — desigur un produs geologic, limpede și rece — curge în șiroaie.

Astfel se naște Bistrița, strălucitorul rîu al Moldovei. Pe apele ei, plutașii poartă la vale mulțimea de brazi ai Carpaților, trecînd plini de îndrăzneală prin tot felul de primejdii. Dar dacă e vorba de primejdii și îndrăzneală, să vorbim despre Bicaz.

Bicazul e unul dintre cei mai aventuroși afluenți ai Bistriței. Îndrăznind să vină de la apus spre răsărit, să traverseze șirul de elefanți, prin urmare, el trece printre picioarele lor enorme ce par că au să-l strivească dintr-o clipă în alta. Acest act de nemaipomenită cutezanță oamenii l-au numit „Cheile Bicazului“. Trebuie să spu-

nem însă că în acest loc în care se confruntă forțele gigantice ale naturii, oamenii înfăptuiesc ei înșiși, în clipa de față, o îndrăzneală și mai mare : stăvilesc apele Bistriței printr-un baraj de beton, pentru ca, strânse într-un lac măreț ce va trebui trecut pe viitoarele hărți ale țării, să poată cădea cu aceeași forță, iarna și vara, de la o amănitoare înălțime, în turbinele unei gigantice hidrocentrale.

Dar să revenim la elefanții noștri. Să trecem puțin și la cei dinspre apus, a căror origină e vulcanică. Din ei țîșnește o apă atât de încărcată cu minerale și câteodată fierbinte, încît oamenii sau fac baie în ea, sau o beau să-și tămăduiască unele boli. Datorită șirului de munți vulcanici care căptușesc Carpații, sînt în țara noastră nu numai zăcăminte de aur, zinc, nichel și plumb, ci și peste două mii de izvoare de ape minerale, începînd în Moldova de nord cu Vatra Dornei și terminînd în Banat cu Băile Herculane. Acestea din urmă sînt folosite de cel puțin două mii de ani : efectele lor binefăcătoare le-au încercat și generalii romani, veniți la asediul Sarmisegetuzei și prinși de reumatisme în mlaștinile Tisei.

Tot munții vulcanici oferă poporului nostru una din cele mai neașteptate și pline de farmec priveliști alpine : lacul Sfînta Ana. Apa strînsă în craterul unui fost vulcan pare, între pleoapele de piatră, o lacrimă limpede și enormă. Un alt lac alpin, care nu mai sfirșește să-i farmece pe cei ce sosesc pe țărmurile lui, s-a născut din alunecarea unui picior de elefant într-o vale pe care a astupat-o. E, în aceste locuri, vestitul — atât de vestitul ! — lac Ghilcoș. De pe muntele care îl domină, Hășmașul Mare, pornesc spre apus două — de asemeni atât de vestite ! — rîuri ale țării noastre : Mureșul și Oltul. Drumul lor e presărat cu sate, cu cîntece și legende.

Drumul nostru e însă pe spinarea elefanților geologici, tot mai spre miazăzi. Mereu îi vedem cum se duc, în si-

ruri lungi, spre Dunăre. Cînd însă nu mai au mult pînă acolo, simțind parcă rădăcinile tari ale horstului dobrogean, paznic neînduplecat al unor ere mai vechi, cotesc brusc spre apus. Ca în orice punct în care o turmă își schimbă drumul, pămîntul vibrează puțin. În acest loc în care Carpații se frîng, fapt neobișnuit în viața munților, se situează epicentrul celor mai multe cutremure care fac să se clatine pămînturile țării noastre.

★

Dar din această neașteptată aventură, turma de elefanți se pare că a tras unele învățăminte. Dîndu-și seama cît sînt de vulnerabili cu spinările lor lungi ca niște enorme șuri de paie, fac exact ceea ce — mult mai tîrziu, o dată cu apariția oamenilor pe pămînt — aveau să facă toți războinicii din clipa în care dobîndeau oarecare experiență : se cuirasează. Astfel, din Valea Prahovei, Carpații se vîră sub platoșa unor culmi de granit, cu înălțimi mai mari și cu o înfățișare mai de temut. De acum înainte ei nu mai merg în șiruri lungi, ci grupați în masive muntoase, avînd adeseori contururi tari și agresive. Este întocmai transformarea ce ar suferi-o un grup de oameni prin acoperirea pieptului și capului cu plăci de oțel. Cum se întîmplă însă cu popoarele pașnice, luptînd cu tristețe și păstrîndu-și omnia și pe cîmpul de bătălie, numaidecît ne dăm seama că sub înfățișarea aceasta războinică se ascund tot blajinii Carpați, cei care s-au străduit atît pînă acum pentru binele țării noastre. E drept că sub cuirasa lor de granit par dintr-o dată enormi și inaccesibili, aducînd între hotarele noastre chipul unei lumi neînduplecate, dar, de îndată ce le vine la îndemînă, dau din nou la iveală domoala tălăzuire de culmi care a fost leagănul poporului român.

Priviți dinspre răsărit sau miazănoapte, Bucegii — cea dintii formațiune cuirasă a Carpaților — se înalță deasupra celorlalți munți, din pereți verticali de piatră, aspri și tăioși, însă dacă ne dăm osteneala să ne suim pînă pe culmea lor, piciorul nostru se pierde în moli-ciunea pășunilor și o zi întreagă putem să mergem, pe sub acoperișul cerului, pe întinsul unui neted podiș, înconjuțați de priveliști în egală măsură mărețe și încântătoare. Între aceste orizonturi largi și blinde și-a petrecut copilăria poporul român: dulcile, domoalele plaiuri pe care s-a auzit întâia oară balada Mioriței. Poteci vechi de sute de ani, bătute de generații de oameni și de turme, se împletesc pe fața munților cuprinzînd, ca într-o rețea, bogăția pășunilor alpine.

În depărtare, se zărește tălăzuindu-se, ca o mare de păcură, bogăția fabuloasă a pădurilor: codrii seculari de fag părăind, în fiecare toamnă, cînd frunza ruginește, uriașe incendii; iar mai spre creste, adîncile păduri de brazi, ceremonioși și gravi sub un veșmînt veșnic verde, puțin mai sumbru doar cînd asupra munților vine, înalță de doi metri, zăpada.

Atunci, mai mult de jumătate de an, de la începutul toamnei și pînă spre sfîrșitul primăverii, tot acest univers alpin rămîne pustiu, în paza norilor care, pe sus de tot, patrulează. Ceilalți paznici ai Carpaților, urșii mormăitori, vîrțiți în tainice birloguri, dorm somn adînc și lung. În ninsori dese, pe șirul de culmi se depozitează în acest răstimp atîta zăpadă încît, ca dintr-un enorm eaier de lînă, izvoarele își vor toarce din ea tot anul firul subțire și argintiu. Poate în nici o privință nu iau Carpații o parte atît de activă la viața țării, ca în felul generos în care — iarna și vara — își încarcă umerii de apă, distribuind-o apoi într-o vastă rețea radiață. De cîte ori îi privim de sus, îi vedem trimițînd rîuri spre răsărit și miazănoapte, spre miazăzi și apus. Încît, încît

o imagine apare în fața ochilor noștri : a unei roți uriașe cu spițe de argint.

Dacă din nou coborîm, venind mai aproape de rădăcina acestor spițe, acolo unde ele scapă din strînsura munților, ce peisaje sălbatice ne e dat să vedem, la începutul Ialomiței și al Dîmboviței, din care nu lipsesc nici peșterile adînci, nici „cheile“, cumplit de strîmte treceri, foarte indicate pentru hidrocentrale, care au și început a fi construite.

În drumul nostru spre apus, dăm peste valea și apa Oltului. De cînd ne-am început călătoria pe culmile Carpaților, pentru prima oară întîlnim o apă care i-a tăiat pînă la rădăcină, ieșind întreagă din podișul transilvan în cîmpia de la miazăzi. Pentru această ispravă, Oltul e unul din cele mai iubite și cîntate riuri ale poporului nostru. Puțin mai departe, încă un rîu, Jiul, printr-un sălbatic și plin de singurătate defileu, despică iarăși munții din creștet pînă în tălpi.

După aceste două înfrîngeri, atît de aproape una de alta, s-ar părea că turma de elefanți începe să-și piardă din putere, chiar sub cuirasa ei de granit, și că o nouă înfrîngere, de data asta definitivă, n-ar fi cu neputință. Ceea ce se și întîmplă, nu după mult timp, cînd spada enormă a Dunării retează Carpații pe unul din cele mai dramatice și glorioase teatre de luptă ale veșnicei bătălii dintre ape și munți.

Așadar, Carpații s-au sfîrșit. Dar în memoria noastră va stăruii multă vreme numele celor mai de seamă generali care i-au condus în această a doua parte a bătăliei : Caraimanul, Omul, Bucșoiul, Moldovanul, Negoiiul, piscuri de peste 2500 de metri, cu timplele albe de meditație și de veghe, cu fața tăiată adînc, în bătălii mai vechi, glaciare, de ghiarele nemiloase ale morenelor. În memoria noastră va rămîne multă vreme imaginea măreață a diviziilor de creste : Piatra Craiului, Munții Fă-

găraşului, Retezatul, zimţuind dintr-o parte în alta cerul şi umplînd veacurile de un lung fior epic.

★

Bătălia terminată la Dunăre începe cu mai multă stăruinţă către mieznoapte, în partea de apus a podişului transilvan. În ce formaţiuni compacte înaintază Carpaţii care închid în partea aceasta podişul ! Sînt mai puţin înalţi decît cei de la răsărit sau din miezăzi, dar au o înfăţişare mai severă, un aer neclintit şi mîndru. Deasupra tuturor creşte Bihorul, aspru, zbîrlit, şi toţi întorc spre lumea dinafară feţe tăcute şi întunecate, asemeni unei falange ai cărei oşteni, spate în spate, ar face de jur împrejur un zid de platoşe şi de sulii. Din aceşti munţi căptuşii cu aur s-a ridicat, cu o spadă de fier în mînă, Horia, măreaţă figură de revoluţionar din trecutul poporului nostru.

FELURITE BOGAȚII

Casa a fost gata.

Cei dintii locatari ai ei s-au mulţumit să mănînce, prins cu undiţe de os, peştele din bălţi, şi s-au adăpostit în colibe de stuf.

Apoi, ridicîndu-şi privirile, au zărit culmile Carpaţilor acoperite de păşuni şi păduri ; atunci şi-au făcut locuinţe de lemn şi au început să crească turme de vite.

În cele din urmă au băgat de seamă că, zgîriat puțin și semănat cu boabe de grâu, pămîntul se dovedea de o generozitate uimitoare. Mult mai tirziu și-au dat seama că de mare folos în privința aceasta putea fi o bucată de fier.

Înconjurînd Podișul Transilvaniei cu ziduri de cetate, Carpații s-au căptușit ei înșiși pe dinăuntru cu un șir de munți vulcanici. Aceștia au adus din adîncimile pămîntului, mai spre suprafață, tot felul de metale.

Dacii se pare că au fost cei dintii care au lucrat fierul pe aceste pămînturi. De curînd s-a descoperit în munții Hunedoarei o nicovală grea și un întreg atelier de fierărie care a fost în funcțiune, într-una din așezările dacilor, cu 2000 de ani în urmă. Astăzi, în preajma acelor locuri se înalță coșurile fumegînde ale Hunedoarei, gigant al metalurgiei grele din Republica Populară Romînă.

Așadar, Carpații nu au clădit numai o cetate în inima țării, ci au avut grijă ca în subsolul ei să se găsească tot felul de zăcăminte de cea mai mare importanță pentru cursul ulterior al istoriei.

*

Sînt în țara noastră, de o parte și de alta a Carpaților, două văi al căror rol a fost hotărîtor în evoluția societății omenești de pe aceste pămînturi.

Stînd sub veghea unor munți înalți, străbătute de râuri limpezi și acoperite de păduri bătrîne, și una și alta dintre aceste văi pot fi trecute — și sînt trecute — în rîndul celor mai frumoase locuri ale țării. Dar marea lor faimă avea să fie alta. Cea dintii dintre ele e situată pe versantul de miazănoapte al Carpaților, la izvoarele Jiului, pe care îl cunoaștem pentru îndrăzneala cu care a străpuns munții. În această vale, în îndepărtate ere

geologice, inundații formidabile au tîrît copacii unor păduri întregi, sub care apoi pămîntul s-a scufundat, acoperindu-i.

Trunchiurile lor se mai văd și azi, după milioane de ani, și chiar unele frunze, dar pietrificate. Cînd, pe la jumătatea secolului trecut, cărbunii au devenit atît de necesari pentru a fierbe apa care pune în funcțiune mașinile cu aburi, în Valea Jiului s-au săpat tot mai multe mine, cu tot mai mulți lucrători. În acel timp, pe întreaga întindere a țării se înmulțeau treptat tot felul de mașini și oameni care le puneau în mișcare. Așa a apărut pe aceste pămînturi cea mai nouă forță a istoriei : clasa muncitoare. Într-o descriere geografică în care s-a vorbit mai mult de forțele care au făcut să apară munți, dealuri, ape și cîmpii, menționarea acestei noi forțe face parte din desfășurarea firească a povestirii. Oriunde această forță, eliberată, a intrat în acțiune, fața pămîntului cunoaște modificări adînci, pe care atlasurile geografice sînt ținute să le înregistreze. Pentru aceasta, e nevoie de tot felul de cerneluri : albastră, verde sau neagră, după cum e vorba de ape, păduri sau orașe.

În călătoria noastră pe aceste pămînturi am salutat o dată horstul dobrogean, ca pe martorul bătrîn și singuratic al unor lumi dispărute. Să salutăm acum Valea Jiului, ca pe unul din simburii noii lumi ce se dezvoltă, plină de forțe și de intenții grandioase.

•

Cîteva decenii după Valea Jiului, a început să-și spună cuvîntul în evoluția poporului nostru Valea Prahovei. Și ea se pregătise îndelung, milioane de ani, așteptînd momentul potrivit în care să intervină. De data aceasta însă nu mai e vorba de trunchiuri de copaci pietrificate, ci de cantități uriașe de microorganisme, a căror lentă

putrezire în adîncimea pămîntului le-a transformat într-un lichid negru și vîscos, ce s-a dovedit inflamabil. Astfel a apărut, uneori țîșnind cu furie din măruntaiele pămîntului, petrolul, și din el s-a distilat benzina, singele motoarelor cu explozie. Cea mai spectaculoasă consecință a acestui fapt a fost că, după milioane de ani de la dispariția acelor zburătoare gigantice și fantastice ale preistoriei, văzduhul s-a umplut din nou cu păsări uriașe, de data aceasta născocite de om.

Un mic monument de piatră albă e ridicat pe Valea Prahovei, nu departe de sondele prin care au țîșnit cele dintii valuri de petrol, în locul unde s-a prăbușit Aurel Vlaicu, inventator al unui aparat de zburat cu care — în 1913, în vremuri încă eroice ale aviației — încercase să treacă munții. Cît timp era de cînd păstorii Carpaților trăsese ră pe fața lor — cu piciorul — cea dintii potecă ? Acum, îndrăzneau să se ridice în aer și să-i treacă în zbor.

SATE ȘI ORAȘE

Această enormă evoluție a fost cu putință pentru că pe pămînturile țării noastre au apărut așezările omenestii permanente : satele, orașele. Ele au fost focarele civilizației, vetrele în care lumina minții a putut trece din generație în generație, cu flăcări tot mai mari.

Din materialul pe care l-au găsit în casa cea mare, lemn, piatră și pămînt, oamenii au început să-și facă locuințe proprii. Satele neolitice, pe care le dau la iveală

săpăturile arheologice în jurul Carpaților, dovedesc începuturi ale arhitecturii, cum nu se poate mai umile. Dar chiar în aceste locuințe ce ne apar jalnice se găsesc vase de lut pictate și unele podoabe de bronz sau de os. Gustul pentru frumos era în firea omului : formele estetice ale evoluției societății omenești erau asigurate.

La început, țara noastră a fost o țară de sate. Cele mai multe se grămădeau pe firul unei ape, în văile și depresiunile Carpaților, unde locuitorii aveau la îndemână și lemnul muntelui, și grânele câmpiei. În aceste vechi așezări poporul nostru a dat la iveală, încă din primele timpuri ale existenței sale, un întreg tezaur artistic care îi exprimă, în forme vii și originale, bucuria de a trăi și setea de libertate.

Bărbaților le-a plăcut să cioplească în lemn porți monumentale, să-și împodobească pălăria, sumanul și chimirul lat de piele, și să cînte din fluiet și din cimpoi cîntece de mînie sau de jale. Pentru a se vesti unii pe alții au născocit buciumul, acea lungă trîmbiță de lemn care mai trezește și azi ecoul munților.

Femeilor le-a plăcut să-și împodobească mai întii casa, pictînd în jurul ferestrelor orientate spre miazăzi che-nare care înveselesc lumina. Apoi, le-a plăcut să se împodobească și ele : cu lungi marame de borangic, cu cămăși și fote înflorate, ce dovedesc că au știut să privească atent și cerul, și aripile fluturilor, și toate florile cîmpului.

Iar împreună, bărbați și femei, au născocit tot felul de dansuri, în care intră și mlădierea plopului din cîmpie, și clocotul apelor de munte. Încît, dacă am privi încă o dată de sus aceste pămînturi, pe întinderea lor am vedea strălucind nu numai riuri și păduri, ci și superbul inel de trupuri vii cu care oamenii poporului nostru încing Carpații.

Sînt, în jurul Carpaților, brîuri de brad și de fag, și brîuri de oameni. Și sînt apoi mireisme. Cunoștințele noastre despre acești munți n-ar fi întregi, dacă n-am spune cît de puternic e mirosul finului care plutește în jurul lor toată vara. Satele îl cunosc, cum cunosc de asemeni mireasma teiului și a salcîmului. Ajunși în acest punct, vom spune numele a două sate de pe întinsul țării noastre : Humulești și Ipotești. În cel dintîi s-a născut, și l-a descris în savuroase pagini, Ion Creangă, marele povestitor al poporului nostru. În cel de al doilea a răsărit luceafărul poeziei romînești, Mihail Eminescu.

*

Marele salt, de la așezări capabile să creeze tezaurul artei populare, dar nu să cuprindă forțele superioare care pot organiza societatea omenească, ducînd-o pe trepte mai înalte, marele salt de la sat la oraș s-a făcut cu ajutorul negoțului și al meseriilor.

Cele dintîi orașe de pe teritoriul țării noastre au fost întemeiate pe litoralul mării, cu mai mult de două mii de ani în urmă, de coloniștii greci, dar viața lor s-a stins în timpul mării migrațiuni a popoarelor. O dată cu ivirea unor voievozi din rîndurile poporului român, o salbă de orașe a început să înconjoare Carpații, acolo unde era brîul mai lat al celor mai multe sate și al celei mai intense vieți. Curtea de Argeș, Cîmpulung și Tîrgoviște au fost printre cele dintîi.

La început, orașele au fost un fel de sate mai mari. Apoi, viața din cuprinsul lor s-a diversificat, apărînd o mulțime de oameni cum nu erau în sate : croitori, cizmari, fierari, ceasornicari ; iar negustorii s-au împărțit și ei, cu timpul, după felul mărfii pe care o vindeau. În

sfirșit, în orașe au apărut dascălii, și un număr tot mai mare de copii au început să învețe carte.

Astfel, s-au ridicat pe pământurile din jurul Carpaților noile centre de viață, noile focare de cultură, care au dus mai departe evoluția țării noastre. Dar forța orașelor s-a dovedit abia atunci când în cuprinsul lor au început să lucreze fabricile. Deodată, oamenii au produs într-un an cât cei dinaintea lor într-o viață întreagă. Din clipa aceea, prefacerile au fost adânci și repezi.

Dintre multele și felurite orașe ale țării noastre, cele mai mari și mai puternice poartă pecetea activității industriale. Datorită acestei activități, cîmpia pe care au netezit-o pe vremuri valurile Mării Negre poartă pe întinsul ei o așezare omenească, înconjurată de coșuri de fabrici, ai cărei locuitori depășesc cifra de un milion : Bucureștii.

Pe cînd, prin satele din jurul Carpaților, cîte un meșter fierar se mai străduiește săptămîni întregi să închege o căruță, iar femeii cu aspru profil dac torc din zori și pînă în noapte cîte un caier de cînepă, în București, bărbați pricepuți construiesc cu cea mai mare repeziciune tot felul de motoare, iar femeii îndemînatice țes la o sută de războaie.

Se înalță apoi în cuprinsul țării noastre unele orașe a căror viață e închinată în întregime unei singure activități, supreme. Deși nu au nimic cu trecutul, ci rolul lor e mai degrabă să ducă țara spre viitor, le-am numi totuși cetăți. Sînt, astfel, cetăți ale fierului, cărbunelui și petrolului.

De pe pământurile Transilvaniei își înalță furnalele spre cer, Reșița și Hunedoara, cele două cetăți ale fierului, ale metalurgiei grele.

În Valea Jiului, Lupeni și Petroșani sînt vestite cetăți ale cărbunelui, orașe eroice, a căror viață se contopește cu munca eroică a minerilor.

În Valea Prahovei, la Cîmpina și la Ploești, de departe se zăresc rezervoarele enorme și coșurile fumegînde ale rafinăriilor, proprii acestor două faimoase cetăți ale petrolului.

Din toate aceste cetăți au ieșit forțele umane care au împlinit în țara noastră o adîncă revoluție.

MARILE ȘANTIERE, MARILE TRANSFORMĂRI

Am vorbit despre feluritele bogății ale țării noastre și despre felul armonios în care sînt răspîndite pe întinderea ei. Dar, pînă nu de multă vreme, în folosirea lor era o gravă dezarmonie. Lipsa anume caracterul popular în stăpînirea acestor bogății, singurul care poate da forță și grandoare.

Un munte se ridica spre cer, acoperit de păduri și pășuni alpine, cu fața brăzdată de izvoare limpezi, și plini de uimire aflam că muntele acela e al unui singur om. De asemeni erau oameni care aveau mine de cărbuni, mine de aur sau puțuri de petrol.

O uzină își înălța coșurile la marginea unui oraș, fabricînd de pildă locomotive, pe porțile ei intrau și ieșeau zece mii de muncitori, și plini de stupeoare aflam că tot acel mecanism complex și plin de forță era al unui singur stăpîn, ca un ceasornic de buzunar.

Prin revoluția înfăptuită în țara noastră, domnia acestor exploatare a fost înlăturată, iar puterea de muncă a poporului e folosită în lucrări grandioase, menite să-i îmbunătățească și să-i înfrumusețeze viața.

În unele amurguri, în vreme ce în văile munților a venit noaptea, zăpezile de pe creștetul lor mai împrăștie asupra lumii o lumină difuză și blîndă. La lumina aceasta, veacuri de-a rîndul oamenii de la poalele Carpaților și-au mai văzut o vreme fața, înainte de a fi acoperită cu totul de întunericul nopții.

E vorba acum ca alba strălucire de pe culmile munților să fie adusă în văi și, cu ajutorul hidrocentralelor, să fie purtată pe toată întinderea țării, ziua și noaptea.

În Carpații Moldovei se înalță cea mai mare uzină de electricitate : hidrocentrala „V. I. Lenin“. În locul acela, pentru a pune la punct harta țării, vom avea nevoie nu numai de cerneluri verzi și albastre, ci și de o radieră. Va trebui să ștergem unele așezări omenești de pe Valea Bistriței, deoarece apele ei, zăgăzuite, dînd naștere marelui lac, le vor acoperi în întregime, cum vor acoperi și pădurile și drumurile pe care astăzi mai putem merge. Ce fior adînc, al măreției forțelor naturii, am încercat de atîtea ori străbătînd Carpații, privind în vechi circuri glaciare apa lacurilor alpine. Dar cu cît mai adînc e fiorul pe care îl încercăm acum, plimbîndu-ne pe fundul viitorului lac, dînd mult capul pe spate pentru a putea privi linia pînă la care, prin intervenția îndrăzneată a omului, vor urca apele.

Pe Bistrița, la Bicaz, se construiește cea mai mare hidrocentrală. Dar, conform unui grandios plan de electrificare, hidrocentrale se vor ivi pe fiecare din rîurile ce pornesc din Carpați, pe fiecare spiță a mării roți de ape care înconjoară țara noastră. Încît, dobîndind o putere de neînchipuit, ea va putea să poarte întregul nostru popor pe culmea spre care urcă.

Dar, trebuie să mărturisim, printr-o inadvertență a naturii, în această atît de armonioasă roată lipseau vreo

două spițe. De pildă, între apele Ialomiței și ale Argeșului e un spațiu prea mare prin care nu curge nici un rîu. Acolo, caracterul de stepă al Bărăganului, cîmpia de la est de București, atinge cel mai înalt grad de intensitate. Nefiind nici un pic de apă, nici arborii n-au crescut, încît cernelurile cu care însemnăm pădurile lasă în partea aceea o pată albă.

Acum, aceste goluri vor fi complectate. Așa cum la începutul istoriei noastre am devenit stăpîni pe cea mai la îndemîină bogăție a acestor pămînturi prin rețeaua potecilor alpine, acum le-o vom smulge pe cea din urmă și mai dificilă, înviind fața uscată a Bărăganului, acoperind-o cu o vastă rețea de canale de irigație. Perdelele de păduri vor frîna violența vinturilor răsăritene, îmblînzind excesele climei continentale de care suferă deseori capitala țării noastre. Prin marea bătălie începută, se urmăresc deodată atît de multe și variate scopuri: de la asigurarea recoltelor din Bărăgan pînă la dobîndirea unui grad de umiditate în plus pentru aerul Bucureștilor.

Toate aceste acțiuni care se desfășoară pe întinsul patriei noastre au fost pornite din necesitatea unei mai mari dezvoltări a economiei, din dorința de a face viața oamenilor mai ușoară, dar în același timp ele schimbă în mod esențial înfățișarea țării, înfrumusețînd-o. Una e o cîmpie în lungul căreia se duc doar singurateci stîlpi de telefon, și alta e cîmpia din care se înalță, superbi, pulmicii metalici ai liniilor de înaltă tensiune. Barajele și lacurile din munți, perdelele de păduri, rețeaua canalelor de irigație aduc o frumusețe nouă pe fața pămîntului, proprie epocii noastre. De mult, de milioane de ani, casa fusese gata, temeinic construită și plină de bogății. Iată însă că locatarii ei intervin, desăvîrșind opera naturii, corectînd greșelile, complectînd lipsurile pe care le descoperă.

Dar pentru ca această acțiune să înceapă a fost nevoie de un lung răstimp. A trebuit ca brațul puternic al poporului să poată lucra în folosul său.

Acum, ca un pictor demiurg, el trage linii și pune culori pe tabloul măreț al patriei sale.

1953

CHINA ADORATĂ

INSCRIȚIE

Titlul acestor pagini e datorat lui Fan Țin-min, erou al luptei de eliberare a poporului chinez, organizatorul revoluției în provincia Ciansi. Prins de gomindaniști în 1934, a mai avut timpul să scrie, înainte de a fi ucis, un fierbinte testament moral. Paginile lui, strecurate din închisoare în secret, au stat ascunse la Șanghai, o vreme la marele scriitor Lu Sin, pînă după eliberarea Chinei, cînd au apărut sub titlul

KAEIDO ȚUNKO.

În romînește aceasta s-ar putea traduce prin

CHINA ADORATĂ.

LEUL DE PIATRĂ RÎDEA FERICIT

Oricît ar fi să trăiesc de acum înainte — și e în mine o imensă dorință de a trăi, de a vedea cît mai mult din drumul surprinzător și plin de perspective de neînchipuit pe care omenirea a pornit sub privirile mele — și oriunde m-aș afla — și adeseori mă gîndesc că dacă voința de pace a popoarelor va triumfa pretutindeni, ritmul descoperirilor și invențiilor va deveni atît de vertiginos, încît n-ar fi cu totul imposibil (o, vis îndrăznet și absurd !) să mai apuc vremea zborurilor interplanetare și chiar să fiu unul dintre participanți — așa-dar, oricît ar fi să trăiesc de acum înainte și oriunde m-aș afla, de cîte ori trecerea timpului va aduce iarăși ziua de 1 octombrie, inima mea va fi la Pekin, cu toată căldura și emoțiile de care e în stare, așa cum s-a petrecut cu un an în urmă, cînd am stat lîngă leul de piatră din dreapta acelei vechi și monumentale și roșii porți, numită Tien An Men — Poarta Păcii Cerești. Leul rîdea cu toată gura, plin de o veselie enormă, și mă gîndeam că se bucură de tot ceea ce vede și mă bucuram și eu cu el. Aveam sub ochi, ca pe o extraordinară explozie, multicolora și clocotitoare demonstrație a unui mare popor, eliberat. Așa ceva nu se uită, așa ceva se

întoarce în minte, de fiecare dată, cu intensitatea de la început.

Sosisem la Pekin în ajun, pe seară, și la căderea nopții se boltise peste capul meu un cer surprinzător prin mărimea și strălucirea stelelor. Tăcut, Orion aluneca peste porțile orașului, iar sus de tot, în crucea cerului, Lebăda își întindea gâtul, neînchipuit de lung, spre apus. Era miezul nopții și m-am gândit că, în acea clipă, pământurile țării mele, Carpații și Dunărea, mai sînt încă sub razele soarelui — și m-a încercat un fior.

Mai tîrziu, întins pe pat cu fața în sus, îmi dădeam seama că orele trec una după alta, dar nu puteam să adorm; în liniștea adîncă a nopții, urechea mea înregistra zgomotele noi și misterioase ale Asiei: șuier îndepărtat de locomotive, cu totul altul decît în Europa, trezind ecoul unor imense spații, vibrînd peste pămînturi aride și fierbinți, și tropot de catiri, pîrînd al unor nesfîrșite caravane ce-ar fi străbătut dintr-o parte într-alta orașul. Glasul gutural al conducătorilor îmi părea cunoscut: era ca al ciobanilor noștri, cînd coboară cu turmele de la munte, aspru și încărcat de rezonanțe primitive, corespondent vocal al sumanului și al zeghei în care nenumărate generații și-au petrecut viața; vara și iarna sub cerul liber, răcnind la oi, la cîini și la lupi.

Apoi, am ațipit și cînd am fost treaz din nou, la îngînarea nopții cu ziua, întregul fond sonor al Pekinului se schimbase: sub fereastra camerei mele era un foșnet imens și mătășos, ca și cum m-aș fi trezit pe malul unui ocean al cărui murmur mi-ar fi ajuns în auz. M-am ridicat, m-am apropiat de fereastră și am privit. Atunci, i-am văzut pentru prima oară și în aceeași clipă inima mi-a trimis în artere un val de sînge mai fierbinte, cel dintîi dintr-o lungă serie, încărcîndu-mi întreaga ființă de emoție și de o simpatie profundă, imediată și totală pentru spectacolul nîmîtor și atît de vibrant al mulțimii chineze. Cu tunicile albastre închise la gît, cu trupu-

rile lor de efebi, toți păreau elevi de liceu ; în mîna lor dreaptă, în mîna fiecăruia dintre ei, Asia și China și acea zi de 1 octombrie izbucneau în culorile vii ale unui număr infinit de buchete de flori. Mai erau trei ore pînă cînd aveau să salute cu ele, la Tien An Men, la Poarta Păcii Cerești, pe președintele Mao Tze-dun, dar nu se puteau stăpîni să nu le fluture deasupra capului, cu frenezia unor copii strînși la un loc, strînși la un loc și liberi, în cea dintîi recreație. Peste Pekin, pe cerul de o necrezută limpezime, se ridica un soare încă ud de apele verzi ale Pacificului.

Tăcuți, cu fețe imobile de statui, ședeau la Tien An Men reprezentanții celorlalte neamuri ale Asiei și-i priveau pe chinezi trecînd, sub uriașa fluturare a buchetelor de flori. Erau acolo foarte mulți indieni, birmani, indonezieni, japonezi, coreeni și vietnamezi, și prin ființa lor părea că întreaga Asie ascultă, privește și e cuprinsă de gînduri și sentimente noi. Un om cu fruntea înaltă, cu fața rotundă și blajină, un chinez, unul din cei mai mari oameni din istoria Chinei și a lumii, se afla în tribuna centrală, și chiar atunci cînd nu-și întorceau privirile într-acolo, toți îl simțeau aproape, fiecare lingă umărul și inima lui, o prezență umană de o substanță superioară, neînchipuit de vie, de caldă și luminoasă. Dar uneori nu mai puteam suporta în tăcere atîta revărsare de bunătate și înțelepciune, și întorcîndu-ne îl aplaudam pînă ce ne dureau brațele. El ne răspundea cu un surîs modest și prietenos, și cu un gest moale al mîinii.

Mi-am adus aminte cît îl invidiasem pe vremuri pe Walt Whitman pentru că, fiind contemporan cu Abraham Lincoln, îl putuse admira și iubi în voie, și mi-am dat seama — cu o nețărmurită bucurie — că mă găseam eu însumi, în acea clipă, la cîtiva pași de unul din cei mai iluștri președinți, de unul din cei mai mari și mai iubiți conducători de popoare din istoria lumii.

Ceea ce se petrecea în acest timp în fața lui și a noastră era de neuitat și e, din păcate, indescrisibil. Pot să vă spun doar că dacă pământul s-ar fi despicat și din măruntaiele lui ar fi ieșit toate zăcămintele de aur și însuși simburele-i de foc, topindu-le și făcându-le să curgă ca un fluviu sub privirile noastre, n-aș fi avut sentimentul unei mai mari și mai incandescente bogății. Nimic, dar absolut nimic, nici chiar uluitoarea dezagregare a atomului, nu putea să aibă mai mult preț, mai multă forță și mai multă căldură decât acea măreață și zguduitoare priveliște a unui uriaș popor ce-și serbă, sub razele soarelui, eliberarea. Fiindcă în inima și în bucuria de viață a popoarelor este tot aurul, tot uraniul, tot viitorul și toate marile, hotărîtoarele explozii ale lumii.

Mi-am întors capul către președintele Mao Țze-dun. Aveam pesemne priviri atât de convinse și fierbinți încît, zărindu-mă, mi-a făcut semn cu mîna moale și blindă.

În dreapta mea leul de piatră ridea fericit, neputîndu-și stăpîni adîncă bucurie.

OCEANUL DE OAMENI (I)

- Ce-ai făcut în China ?
— I-am iubit pe chinezi.

De obicei lucrurile se petreceau așa : un băiat sau o fată, un bărbat sau o femeie se aflau undeva, la stînga, la dreapta, în fața sau în spatele meu. Ședeau aplecați pe o masă, acoperind cu hieroglife o pagină de hîrtie sau mîncîndu-și castronul de orez. Se aflau într-o sală de teatru, urmărind ceea ce se petrecea pe scenă, sau într-un vagon de tren, ținînd în amîndouă mîinile paharul cu ceai, sau pe bordul unui vapor, privind munții rotunzi de pe malurile Fluviului Albastru. Oriunde mă duceam eram înconjurat de ei, de marea lor de capete acoperite cu păr negru. Privindu-i cît sînt de mulți, simpli, tăcuți, cumiți, părăind toți laolaltă o plasmă primordială a umanității, îi iubeam.

De obicei lucrurile se petreceau așa : din toți cîți erau, privirile mele se opreau asupra unuia singur. La întîmplare, pentru că nu-i puteam deosebi în nici un fel, și erau mulți ca firele de nisip ale mării. Atunci, cel privit, ridicîndu-și fața din castronul cu orez, sau întorcînd-o de pe fereastra vagonului, sau de la jocul strălucit al actorilor, mă privea la rîndul său. Și, în aceeași clipă, cu o ușoară mișcare a capului, schița un salut discret, prietenos și în același timp plin de rezervă, ca și cum ar fi vrut să spună : Eu sînt aici și mă bucur

că m-ai văzut și îți dau Bună ziua, dar dacă te gîndeai la altceva sau m-ai privit cumva din greșeală, iată, poți să iei totul ca și cum nimic n-ar fi fost. Așa era salutul lor, grațios și timid, lipsit de insistență, de parcă ar fi fost al unor păsări așezate pe marginea ferestrei, gata să se mistuie din nou în imensitatea cerului la cel mai mic semn că au greșit venind acolo.

Dar eu văzîndu-i cît erau de gingași, temîndu-mă la rîndul meu să nu-i supăr cu ceva, le zîmbeam timid. Iar ei? Ei, parcă atît așteptau. Întreaga față li se lumina de bucurie, iar surîsul cu care îmi răspundeau era cu mult mai mult decît al meu, prietenos și bun, și plin de o adîncă omenie. Dumnezeuule, cum zîmbeau!

Cît voi trăi, nu voi uita căldura aceluia surîs. Cît voi trăi, mereu mi-i voi aduce aminte și îi voi iubi cum i-am iubit atunci...

*

Trenul mersese toată noaptea, iar eu o singură clipă nu ațipisem. Era cea dintîi noapte a unei lungi călătorii la miazăzi de Pekin — și m-a cuprins teama că a doua zi voi fi zdrobit. O oboseală grea se aduna în oase, încercîndu-le rezistența. Plin de amărăciune eram, simțind că voi deveni prizonierul unor dureri vechi și cunoscute, că nu voi putea face nimic spre a nu fi răpus.

Atunci, la sfîrșitul unei nopți ce păru de coșmar, la începutul unei zile ce se vestea un dezastru, ușa compartimentului se deschise și intră, neînchipuit de firav, băiatul cu ceai. După ce umplu paharele de pe măsuta din dreptul ferestrei, dădu cu ochii de mine. Neștiind ce să spun, îi zîmbii. Iar el, surprins și bucuros, îmi răs-punse cu un surîs pe care n-am să-l uit niciodată.

În acel zîmbet ce-i lumină chipul într-o clipă, era toată omenia, toată bunătatea, toată cumsecădenia din care ființa lui era alcătuită, ca dintr-un aluat al umanității, fierbinte și inalterabil. Era un băiat, un copil

încă, zgribulit de frigul dimineții, dar cu cîtă omenie și căldură știa să zîmbească...

Atunci, în acea clipă, m-am simțit invadat de o năvalnică bucurie. Afară mai stăruiau culori reci și cenușii, dar în ființa mea se ivise un punct exploziv, nucleul unei forțe veșnice, din care căldura și lumina izvorau neconținut, împrăștiind tenebrele. M-am ridicat deodată, însuflețit de flacăra pură a vieții, biruitor asupra oboșelii și a suferinței.

Cerul era acoperit cu nori de toamnă, dar pentru mine soarele răsărise. Toată căldura lui pornea din surîsul celui copil în care descopeream fondul nealterat al inimii omeniești. A fi om și a trăi printre oameni, nu poate fi forță mai mare în univers.

Și astfel, în acea zi în care mă temusem că voi fi strivit de oboseala unei nopți nedormite, atît de nedorit început pentru o lungă călătorie, întreaga mea ființă a fost de aluminiu. Ușor ca o pasăre am străbătut durata fiecărei ore, atent la priveliști și oameni, și trăind în fiecare clipă mereu reînnoite bucurii. Cine ar mai fi putut să doarmă în foșnetul celui ocean de oameni vioși și binevoitori, purtînd tot timpul pe față surîsul bunătății și al omeniei? O singură clipă nu m-am îndurat să închid ochii, flămînzi de spectacolul umanității chineze, în plină și neîncetată desfășurare.

Ce vedeam? Un întreg popor, o mare de oameni tălăzuindu-se la nesfîrșit, venind mereu din depărtări nemărginite, acoperind cu o nemaipomenită forfotă toată întinderea lumii. Erau mulți, neînchipt de mulți.

În alte țări ale lumii, asemenea mulțimi nu se văd decît pe marile stadioane. Acolo, întreaga lor țară părea un singur uriaș stadion. Sate, orașe, cartiere centrale sau periferice, gări și porturi erau întotdeauna pline. Pretutindeni, în toate locurile, pe toată întinderea pămîntului, forfoteau. Erau mulți, neînchipt de mulți,

De la fereastra vagonului îi zăream — și uneori mă zăreau și ei pe mine. Atunci le zîmbeam. Iar ei, parcă atît așteptau. Nicăieri și nicicînd, unui suris al meu, abia început, nu i s-a răspuns atît de repede și cu atît de multă căldură și bucurie. Atît așteptau : să se arate prietenoși, și buni, și cumsecade, și foarte omenoși.

Prieteni ai mei, uimiți, sau poate mai rău, neîncrezători, mă veți întreba : Oare toți zîmbeau la fel ? Și vă răspund, numaidecît : Nu, nu toți zîmbeau la fel. Nu știu cît de mare poate fi numărul acestora din urmă, dar știu că pe pămînt orele nopții sînt egale, iar uneori le întrec pe ale zilei, și, totuși, esența universului nu-i întinericul, ci lumina. Prieteni ai mei, de ceea ce vă spun puteți fi siguri : Esența aceluia univers uman e omenia, bunătatea, prietenia față de semeni și față de toate viețuitoarele lumii.

În grotele din Tinhoa, printre gigantice statui vestite în toată lumea, mari picturi murale îl înfățișează pe Buda Sakamoni tăindu-și bucăți de carne din picior și întinzîndu-le vulturului flămînd, pentru a scăpa de la moarte porumbelul pe care acesta se pregătea să-l sfîșie. Tot acolo, într-o suită de scene naive, dar pline de forța picturilor primitive, e înfățișat sacrificiul unui prinț legendar care, văzînd că puii unei tigroaice sînt gata să moară de foame în miezul pădurii, s-a dus și li s-a dat pe sine însuși drept hrană.

Acestea sînt mituri enorme, dar eu i-am văzut pe urmașii celor ce le-au născocit cu cîtă blîndețe se poartă unii față de alții, față de lumea animalelor și chiar aceea a lucrurilor neînsuflețite. Privindu-i cu cîtă grijă pășesc pe întinderea lumii, în atîtea rînduri mersul nostru mi-a apărut brutal. Cum ne lovim tocurele de pămînt, plini de importanța propriei noastre persoane ! Cred că un milion de chinezi în mers fac mai puțin zgomot decît o sută dintre noi ! Chiar și atunci cînd duc greutăți în spinare au un umblet ce s-ar putea numi grațios. Pentru

ei, a merge trîntindu-și picioarele înseamnă a jigni pacea și demnitatea naturii. I-am văzut pe drumuri și pe poteci. Aveau ceva de copii pînțiți după fluturi. Ușor de tot puneau piciorul pe pămînt, cu prietenie, temîndu-se parcă să nu-l lovească prea tare, înaintînd într-o neîntreruptă comuniune cu toată natura. În mijlocul lumii sînt prevenitori și uimiți, ca într-o imensă grădină înflorită. Cînd o rază de soare ajunge pînă la ei sau cînd aud o pasăre cîntînd, întorc capul cu o atît de naivă vioiciune, ascultă și privesc atît de bucuși, în-eit nici o îndoială nu încapă că în inima lor universul se reflectă proaspăt și pur, ca într-o boabă de rouă.

Cei care sînt altfel decît i-am descris, nu pot altera eu nimic substanța aceluiași univers uman a cărui fundamentală trăsătură e bunătatea și omenia.

Era în amurg cînd, într-o gară importantă, trenul s-a oprit pentru mai mult timp. Am coborît și am pornit, prin nemaipomenita forfotă a mulțimii, în lungul șirului de vagoane, pînă dincolo de locul unde locomotiva puffăia obosită. De acolo, peste un scund gard de zăbrele se puteau vedea culorile somptuoase ale apusului și altă nemaipomenită mulțime forfotind pe străzile orașului. La întoarcere, m-am pomenit doar în tovărășia unui tînăr ce urma să aibă, în cursul acelei călătorii cu trenul, grija gîngășă să nu-mi lipsească nimic, nu din ceea ce mi-ar fi trebuit, ci din ceea ce își închipuiau ei că s-ar fi putut să-mi trebuiască. Or, în privința aceasta — aveam să-mi dau seama în curînd — erau fantastici. Cîte nu-și închipuiau și cîte nu puneau la cale, dînd în fiecare clipă un conținut nou și spontan acelei ospitalități a lor, proverbiale.

Într-un rînd, despărțindu-mă cu greu de un fotoiu de bambus, iar a doua zi pornind într-o plimbare mai

lungă pe o potecă de munte, cînd am ajuns sus și am întors capul, ce am văzut? Pe poteca pieptișe, doi tineri chinezi, cu ochii și cu fața numai ris, veneau în urma mea cu fotoliul, oferindu-mi-l să contemp lu din el vasta priveliște ce se deschidea de acolo spre apele Fluviului Albastru. Am fost pur și simplu scandalizat, și în semn de protest am căutat o piatră pe care să stau, dar văzîndu-i mîhniți, m-am supus acelu i fastuos răs făt.

Plimbîndu-mă tot pe acolo — pe Muntele Lu, în provincia Ciansi — în nopți cu lună, în care se vedea ca ziua, ori de cîte ori treceam pe sub frunzișul vreunui copac, cei doi aprindeau numaidecît două mari lămpi electrice, încru cișîndu-le la picioarele mele, ca nu cumva să mă lovesc de vreo piatră. Din inima lor, ca dintr-o fîntînă nesecată, necontenit izvorau gingășiile. Toți erau la fel, surprinzîndu-mă cu gesturile cele mai neașteptate.

Conducătorii unui mare șantier de pe Fluviul Galben veneau cu două jepuri, după o călătorie fantastică peste munții de pămînt ai provinciei Honan, spre a mă întîmpina ei înșiși la gară. Șoferul uneia din mașini, văzînd că m-a mușcat o albină, oprea pe marginea prăpastiei, întrebînd dacă nu trebuie să întoarcă, să mergem la spital. În timpul lungilor călătorii cu trenul, bucătarii vagoanelor-restaurant veneau în fiecare dimineață în compartimentul nostru, să întrebe ce aș dori să mîncînc și la ce oră. Și surîdeau. Băiatul de la hotelul din Ciunking — atît de urît dar și atît de cumsecade încît îl botezasem „dracul binevoitor“ — aflînd că mi-a fost frig peste noapte, îngrămădea în camera mea toate radiatoarele electrice pe care le găsise, ridicînd temperatura la treizeci și cinci de grade. La Cuning, puneau pentru trei zile, cît timp am stat în acel oraș, un lacăt greu pe ușa unui club unde era un biliard al cărui zgomot ajungea pînă în camera mea. Dar la Sian ce-au făcut? Văzîndu-mă întristat de vestea că Teatrul de păpuși e în reparație, în ajunul plecării m-am pomenit cu toți

actorii la hotel, veniți să dea o reprezentație pentru mine. Ca să-i răsplătesc, am rîs și am aplaudat cît am putut, dar la sfîrșit tot mi-a venit să intru în pămînt, cînd i-am văzut ieșind de după cortină, îngrozitor de transpirați de silința pe care și-o dăduseră. Mă simțeam vinovat, dar ei îmi zîmbeau cu o candoare copilărească.

Atunci, în cea dintîi zi a călătoriei, cînd abia începeam să mă afund în marele ocean de oameni, și nu-i cunoșteam nici vastitatea, nici profunzimea, m-am pomenit așadar într-o gară, alături de un tînăr chinez, cu ochii și cu fața numai bunăvoință. Cum să-i mulțumesc ? I-am zîmbit. El mi-a răspuns numaidecît, cu o sinceritate și grație juvenilă. Dar drumul pe care urma să-l facem împreună pe lîngă lungul șir de vagoane era abia la început. M-am gîndit atunci că aș putea să-i arăt că nu-s indiferent la felul gingaș în care mă conducea, atingîndu-l o dată cu palma pe umăr. Dar el, în clipa în care l-am atins, m-a și cuprins cu brațul de mijloc, fără să-mi mai dea drumul — și atunci nici eu nu mi-am mai retras mîna. Și am mers astfel înlănțuiți, în lungul peronului, de la un capăt la altul al trenului, prin marea forfotă a mulțimii.

Era în amurg, undeva într-o gară din China, iar pe băiatul acela care mergea lipit de mine, cu bucurie, cu tandrețe, ca de o ființă ce-i era de mult dragă, abia îl cunoscusem cu puțin timp înainte. L-am privit uimit, cu sentimentul că încep să descopăr o lume, trăsătura fundamentală a unui popor, și l-am ținut și eu de umăr cît am putut de strîns. Iar brațul lui mă cuprindea, zvîcnind în toată lungimea, pîrînd că-mi vorbește, că-mi comunică toată bucuria acestei neașteptate și calde întîlniri. Nici unul dintre noi nu scotea o vorbă, dar fiecare se dăruia celuilalt, într-o tăcere plină de un intens conținut afectiv. Așa am mers în acel amurg, prin marea forfotă a mulțimii, înlănțuit cu brațul de un chinez necunoscut, scaldat într-o simplă și uriașă fericire.

Ce oameni omenoși, gingași și buni, mi-a fost dat să înflnesc în acea parte a pământului !

Mă aflam, la vremea prinzului, în vagonul-restaurant. Eram bucuros — și prin fereastră priveam jocul marilor pete de umbră și lumină pe care le punea în lungul câmpiei trecerea soarelui printre nori. În depărtare, se zăreau creste de munți, părînd capete de oameni culcați cu fața în sus, cu fruntea îngîndurată și tăietura gurii severă. Cine or fi și ce fel de veghe fac ? — mă întrebam.

Atunci, trenul și-a micșorat viteza, oprindu-se o clipă și pornind din nou, cu o încetineală de melc. Treceam peste un pod în reparație. La cele două capete ale lui oameni lucrau de zor, în apă pînă la genunchi, purfînd în spinare tot felul de grinzi. Unul dintre ei și-a ridicat fruntea și, dînd cu privirile de un străin, le-a oprit asupra mea, curios. Stînd în cadrul ferestrei largi, cu coatele sprijinite pe fața albă de masă, pe care se afla o vază cu flori, mi s-a strîns inima de cît de deosebite erau împrejurările în care ne găseam, în acea clipă, fiecare dintre noi. Privindu-l cum stă în apă, ud și murdar de noroi, cu birna grea în spate, i-am zîmbit stingherit, cerîndu-i parcă iertare. Dar el, bunul, inimosul bărbat, luminîndu-și deodată fața, mi-a răspuns, cu un surîs larg, cuceritor. Haide, părea că spune, nu fii necăjit ! Munca e grea, dar trebuia făcută în orice caz. Iar eu mă bucur că ai trecut pe aici și că te-ai arătat prietenos față de mine. De nimic nu e mai însetată inima noastră ca de prietenie.

Așa părea că spune bunul, inimosul chinez, cu fața plină de acel simplu și extraordinar surîs.

Toți erau la fel, simpli și buni, și neînchipuit de gingași. Mi-aduc aminte soldații armatei populare. Erău fete în uniforme de soldați — și erau soldații propriu-zisi, sfioși ca niște domnișoare. Uniforma pe care o purtau le dădea aerul unor elevi de liceu. Cînd se găseau mai mulți în același vagon vorbeau și erau veseli, dar nu deveneau

miciodată zgomotoși, principala lor regulă de viață părînd a fi sfiala venită din emoții sincere și bunăcuviință. Se purtau unul față de altul cu prospețimea de sentimente a unor logodnici. Nu rareori, la rostirea unei vorbe care le făcea plăcere, se împurpurau. Și erau toți soldați — cei mai mulți țărani — în uniforme de soldați. Își tăiau unghiile, se pioptăneau, se spălau pe dinți sau își coseau vreun nasture — și în toate aceste împrejurări păreau elevi de conservator ce ar fi jucat, cu oarecare timiditate, dar cu multă grație, rolul unor soldați.

De altfel, un număr nesfîrșit de acte ale vieții chineze cuprind atîta grație, încît par spectacole teatrale.

Străbăteam una din provinciile Chinei, după propria mea dorință, într-un „tren încet“, pe care de obicei nu-l iau călătorii ce au de parcurs distanțe mai mari. Dar erau pe acolo munți de o formă atît de ciudată, unul ca o corabie cu pînze, alții asemeni unor piramide cu baza în cîmpie; erau păduri și rîuri pe care alunecau lungi plute de bambus, dîndu-mi, prin reamintirea unei Bistrițe carpatine, și mai puternic sentimentul depărtării, al unei lumi asiatice, necunoscute.

Pornisem la patru dimineața și urma să ajungem spre miezul nopții. Mereu eram întrebat dacă n-am oboseit. Dădeam din cap că nu. În cele din urmă, a venit șeful de tren să întrebe dacă nu vreau să dorm puțin. Știam că trenul n-are vagoane de dormit și l-am privit mirat. M-a invitat să merg cu el. Am pornit împreună, străbătînd lungul șir de vagoane, pline de soldați și familii de țărani cu mulții lor copii, privind atent toate acele figuri necunoscute, toată acea densă împletitură de chipuri și destine omenești. Astfel, am ajuns la sfîrșitul trenului, unde se afla un vagon de marfă, cu patru de scînduri suprapuse. Dormeau în el cu rîndul, cîte o oră, două, cei ce conduceau trenul, însoțitorii vagoanelor și cel de la

vagonul-restaurant. Când am intrat, erau acolo vreo douăzeci de băieți și fete, în uniforma căilor ferate, unii pregătindu-se să se culce, alții abia treziți.

Văzându-mă printre ei, toți mi-au zîmbit cu prietenie și în același timp discret. Venisem să dorm și nu se cădea să mă tulbure în nici un fel. Pe nesimțite mi-au adus cele mai bune perne, asigurându-se că nu-mi lipsește nimic. Cei care urmau să plece au plecat, iar ceilalți ne-am întins fiecare în patul nostru. Trenul trecea printre munți, prin păduri, pe poduri metalice ce uruiau îndelung. Cu ochii încă deschiși, zăream în jurul meu numai perne în care se afundau capete cu păr negru. Nici ei nu admiseră și când privirile noastre se întâlneau, ne zîmbeam liniștiți, într-o dulce semi-trezie, pîrînd că ne spunem : E bine, e foarte bine. Și era, în adevăr, cît se poate de bine. În cele din urmă am închis ochii și m-am lăsat euprins de somn, obosit de atîtea fericiri și emoții, ca pe vremea cînd veneam în vacanță și ne culcam toți frații la un loc.

*

Cînd am ajuns în Șian, trecuse de miezul nopții. Mari globuri electrice scoteau din întuneric, ca pe o enormă bijuterie, clădirea gării, din ceramică multicoloră. Desprinzîndu-mi anevoie privirile de pe acele ziduri lucitoare, galbene, albastre și verzi, încrustate cu fantastici dragoni albi, am pășit, cu părere de rău, în sala de așteptare. Dar abia acolo a izbucnit nemaipomenitul spectacol.

Lăsînd doar un îngust coridor de trecere spre oraș, o mare mulțime de oameni dormea pe jos. Priveliștea, întristătoare în alte părți ale lumii, purta acolo pecetea de ceară roșie a gingășiei chineze. Cum să vă spun ? Dintr-un perete în altul pardoseala sălii părea acoperită cu maldăre de flori — și fiecare avea un chip omenesc. Cu-

prins de uimire și vrajă, am rămas locului, cu ochii mari deschiși.

Erau acolo poate o mie de bărbați și de femei. Dormeau pe jos, așezați unul lângă altul, în rînduri lungi și drepte. Dar tot ceea ce ar fi putut fi monoton, și trist, și cenușiu în acea priveliște, era pulverizat de o uriașă explozie policromă. Toți erau înveliți cu plăpumi înflorate, care făceau din sala de așteptare a gării un urias galantar de păpuși.

Descopeream acolo un alt univers al culorilor, o altă intensitate a lor și un alt fel de a le asocia, vizibil în lemnul porților monumentale, în ceramica lucioasă a acoperișurilor, în hîrtia cerată a multelor umbrele și în desfășurarea generală a vieții.

Cred că pe tot pămîntul doar două țări sînt atît de intens policrome : Spania și China. Între hotarele lor, culorile sînt mai multe, mai vii și izbucnesc mai cu seamă acolo unde se adună mulțimea, însuflețind-o cu vîlvătaia lor de foc. Dacă lumea s-ar reduce la alb și negru, în Spania și China s-ar pierde marile tezaure cromatice ale umanității.

Deși folosesc adeseori intensități violente, cum ar fi roșul de sînge al porților monumentale, marea preferință a chinezilor merge către culorile stinse, scoțînd un suspin de admirație — ca la rostirea unui vers celebru — ori de cîte ori nuanțarea acestora e desăvîrșită. Cu un gust pe care nu l-ar călca pentru nimic în lume, ca și cum și-ar primejdiu inocența, fetele aleg din marea gamă textilă — galben, albastru, roșu și verde — tonul de pal care le convine. Pe lungile suluri de mătase, ce au prins viață sub penelul marilor pictori, culorile inițiale au fost coborîte cîte o mie de trepte, pînă la marginea neființei.

Aceste rafinate transparente au un părinte ilustru : cerul ce se boltește deasupra Chinei și din care lumina se filtrează în infinite nuanțe, înveșmîntînd adeseori lumea într-un inefabil nimb de poezie. Sînt ore cînd sub această lumină natura ajunge atît de stilizată, încît pare ea însăși cea mai fină pictură pe mătase. În provincia Iunan, situată pe un podiș la două mii de metri, am plutit pe apa marelui lac de lîngă Cumming, în bărci conduse de femei, sub un cer ce-și deschidea asupra lumii o mie de porți argintii, încît și lac, și munți, și păduri de bambus păreau că s-au ivit în vis. Urcînd într-un amurg la ultimul etaj al unei mari clădiri din Pekin, am dat cu ochii de o frescă surprinzătoare prin vastitatea ei și, mai ales, pentru o atît de mare suprafață, prin armonia tonurilor stîNSE. Nu era decît o fereastră uriașă, cît tot peretele din fund, prin care se zărea o jumătate de oraș. Dar totul în ora aceea, clădiri, coline și arbori profilați pe cer, și mai ales cerul, era fragil și stilizat, și avea acel ceva de vis funauriu al vechilor picturi chineze.

Totuși, nu întotdeauna natura e atît de vaporoasă ; atunci tablourile ei sînt de o surprinzătoare forță plastică. Într-o dimineață de toamnă, trenul străbate printr-o ploaie mărunță munții de pămînt, fantastic erodați, ai provinciei Honan — și se oprește într-o mică gară, pe fundul unei prăpăstii. În dreptul ferestrei, în spațiul îngust dintre tren și pereții de loess, într-un moment în care ploaia a stat, sub un salcîm cenușiu cu frunze verzi de care atîrnă mici bobite de apă argintie, stau de vorbă trei țărani îmbrăcați în albastru, iar unul în negru. Lîngă ei rumegă un bou roșu, la picioarele căruia se află șase coșuri cu fructe portocalii, iar puțin mai departe, două găini albe. Totul pe un maldăr de coceni de porumb aurii, împrăstiați pe pămîntul cenușiu. Scena pare un tablou viu, dintr-o pastă densă, exprimînd bogăția și greutatea toamnei. Dar în toată aleătuirea lui, în atitudinea celor patru bărbați care stau de vorbă, în silueta bouului

și a celor două găini, e un fel de uimire, ca și cum toți ar fi auzit un bubuit îndepărtat și s-ar întreba ce poate fi. Aceasta le dă capetelor o mișcare deosebită, vioaie și mirată, și întregii scene un farmec specific vieții chineze, ce n-ar putea fi întâlnit în nici o altă parte a lumii.

Dar în privința aceasta, marea surpriză mi-o rezerva uzina metalurgică din Ciunking. Acolo, peisajul era categoric industrial. Mari hale cenușii și coșuri fumegânde. Trenuri cu cărbuni și minereu de fier. Pe jos, zgură neagră, scrișnind sub pașii mari mă purtau dintr-o hală în alta. Înăuntrul acestora, flăcări și fum. Bărbați cu fața luminată de vîlvătăi priveau, ca toți oțelarii din lume, prin ochelari fumurii, năprasnicul clocot al cuptoarelor. Poduri rulante, ducînd enorme greutateți, treceau peste capetele noastre, huruind.

Atunci, ca în toate uzinele de pe fața pămîntului, sirena a sunat repausul de prînz. Cînd am ieșit din nou în curte, mi s-a părut că visez. Tot spațiul dintre halele uzinei era acoperit cu mari flori galbene. Niciodată nu mai văzusem o atît de vastă și instantanee schimbare de decor. Cenușul peisaj industrial dispăruse — și în locul lui se ivise China cea uimitor colorată.

În valea Ian-Tze-ului plouă des — și ploua și în acea zi în care am vizitat uzina de pe malurile lui. Cînd sirena a sunat ora mesei, lucrătorii au pornit spre cantine, fiecare sub o umbrelă de hîrtie cerată. În galbenul hîrtiei, care avea el însuși o valoare picturală, erau desenate tot felul de flori, mai cu deosebire roșii, din linii foarte fine, de filigran. Spectacolul era cu totul și cu totul uimitor, cu totul și cu totul de necrezut. Coșurile uzinei continuau să-și azvîrle fumul spre cer, dar la picioarele lor era o nemaipomenită și foarte viu colorată forfotă umană, schimbînd total peisajul, punînd pe el pecetea sufletului, sensibilității, esteticii chineze.

Sub acele multicolore umbrele de hîrtie cerată, oamenii alcătuiau un spectacol atît de grațios, încît, ca și aceia care dormeau în gara din Șian, păreau păpuși. Necrezută înfățișare a unor metalurgiști supraveghind uriașele focuri care topesc oțelul, dar în universul chinez ea e cu puțință.

OCEANUL DE OAMENI (II)

În orice împrejurare s-ar afla acești oameni, un mic semn al gingășiei lor trebuie să apară.

I-am văzut prin gări și pe șantiere, purtînd în spinare bîrne grele de lemn. Pentru a-și feri umerii, aveau în jurul gîtului, din pai împletit sau dintr-o groasă materie textilă, cum ar fi pînza de cort, un mare guler rotund, ceea ce le dădea înfățișarea neașteptată a unor pierroți.

La crearea acestei imagini contribuie bluzele negre sau albastre în care sînt îmbrăcați, dar mai ales trupurile lor elastice, de efebî. Așa forfotesc cu miile în locurile unde se ridică poduri, baraje sau edificii, avînd tot timpul în mișcări o uimitoare ușurință, și împlinind eforturile fizice cu ceva din iscusința uimitoare a unor acrobați.

Doar cei care, reprezentînd trecutul, se mai înhamă cîte cinci, șase la plug sau la căruțe, trudesec din greu și nu au nimic de adus la grația obișnuită a vieții chineze. Atunci cînd trag la deal, uneori pe drumuri noroioase, grelele poveri, se opintesc amarnic și sîngele le piere din față, lăsînd locul unei palori mortuare. Cît vor fi suferit pe acele imense întinderi de loess, milioane de oameni în mii de ani de-a rîndul, se poate înțelege într-o clipă, cu o strîngere a inimii dureroasă.

Că munca nu e totuși un blestem, că ea poate da ființei umane farmec și armonie o dovedește, poate mai mult decît în orice altă parte a pămîntului, desfășurarea generală a vieții chineze. Cît de ușor pășesc cei cu „bienta“, bățul de bambus purtat pe umeri, la capetele căruia agață tot ceea ce stă în puterea unui om să ducă. De pe întinsul ogoarelor i-am văzut aducînd acasă recolta de orez. Mari snopuri erau prinse de o parte și de alta a bientei, și ei veneau unul după altul, în șiruri lungi, ca furnicile. Mergeau, fără să pară istoviți, cu toate mișcările trupului ritmate, cu priviri vioaie, cu un fel deosebit de a ține capul, parcă ar fi fost uimiți și bucușoși de ceva : poate de ei înșiși, de ce erau în stare să facă.

La o cotitură a drumului, mai ales în preajma orașelor sau a punctelor de trecere peste fluvii, se ivesc deodată, foarte mulți, părăind un întreg popor, purtînd la cele două capete ale bientei cele mai neînchipuite poveri. Coșuri cu găini, cu pește sau numai cu pietre ; baloturi de bambac sau crosnii de trestie de zahăr ; iar cîteodată, valize. În multe provincii, materialul pentru șosele încă mai este adus, uneori de la mari distanțe, cu ajutorul bientei. Dimineata apar cîteva mii de oameni, iar seara drumul e gata. Marile construcții ale Chinei imperiale s-au datorat subțirelului băț de bambus și nesfîrșitului număr de oameni care au adus la cele două capete ale lui cîte o mină de pămînt sau o piatră.

În timpul feluritelor dinastii, forța oamenilor cu bienta a fost copleșitoare. Chiar astăzi, în epoca mașinilor, mai poate impresiona.

Prin porturi, am văzut munți de cărbuni sau de saci cu cereale dispărînd în pîntecul vapoarelor, cu o repezițiune uimitoare. Iar toată acea mulțime, în stare să înfăptuiască asemenea minuni, își sincroniza mișcările cîntînd.

Am descoperit acolo un nou univers de sunete, puternic și tulburător, alcătuit din ritmuri de o extremă precizie și elocvență.

Fluviul Perlelor, care străbate Cantonul, e de fapt un bulevard lichid, acoperit din zori și pînă în noapte de tot felul de ambareațiuni. La fiecare minut aproape, vapoare se depărtau de chei sau veneau să acosteze, în timp ce altele treceau prin larg, șuierînd. Bărți și jonci, ale căror pînze păreau adeseori ciudate aripi de pasăre, avînd în locul oaselor bețe subțiri de bambus, se încrucișau pe fața fluviului ce părea, sub razele soarelui tropical, un șarpe de aur.

Apele foșneau, mașinile duduiau, sirenele șuierau, iar prin acest vuiet neîntrerupt și plin de o forță imensă, în tot lungul țărmurilor se auzea cîntecul docherilor. Era un cîntec de muncă, în timp ce încărcau vapoarele, un dialog între cei din fața și cei din urma greutății, cu ritmuri foarte precise, dînd întregului grup aceeași mișcare legănată.

Nu erau întrebări și răspunsuri, ca în cîntecule de dragoste ale pescarilor, ci cei din față afirmau ceva, cu o singură silabă, pe care cei din urmă o repetau numai decît, cu mai multă convingere. Păreau că vorbesc unii cu alții, punîndu-se de acord asupra unei necesități imperioase, stabilind liniile unui efort comun. Nu se auzea decît o silabă, dar din substanța ei vie și colorată se putea deduce întregul dialog, cu accente de epopee : — Acum, o, fraților, acum să pășim, să nu ne lăsăm doborîți de povară! Iar ceilalți răspundeau: — Aveți dreptate, fraților, acum să pășim, să mergem înainte, nu-ncape îndoială! Astfel se înțelegeau între ei, înzecindu-și puterile printr-un îndemn patetic și printr-o perfectă sincronizare a efortului muscular.

Cîntecul acela uriaș și ritmic dădea mulțimii de pe cheiurile din Canton forța unui motor cu o mie de cilin-

dri și în același timp făcea să vibreze temelile lumii de profunde și caldă lui umanitate.

În acea vreme, mereu m-am gândit la Maxim Gorki și la Volga lui. În China, el ar fi găsit nenumărate Volge, fiecare din ele cu de o sută de ori mai multe mulțimi muncitoare. Cine va putea să cînte vreodată uriașa lor forfotă continentală ?

Era acolo, în cîntecul mulțimii de pe cheiurile din Canton, un ritm generator de imense elanuri, ca și cum tot orașul ar fi fost o singură inimă gigantică. Unii pe alții se îndemnau, cu o singură silabă, dar aceasta avea atîta forță încît trăgea în tumultul ei mii de brațe, de piepturi și de picioare. Vapoare soseau la țarm și ei le încărcau în cîteva ore, făcînd să dispară munți întregi de mărfuri. În orice inimă pătrundea uriașul îndemn, o făcea să bată în ritmul năvalnic și biruitor de care vuiau cheiurile Cantonului.

Era un cîntec de muncă, al unei mari mulțimi, punîndu-se în mișcare cu forța și preciziunea unei mașini, și în același timp cu patosul epopeii populare.

Atît de mult ritmul, ca și policromia, fac parte din desfășurarea vieții chineze, încît vorbirea aleasă are ceva de cîntec, tot astfel cum scrisul e în același timp pictură. Bătrînii, cînd încep să povestească, au aerul că recită, ascultînd cum picură silabele în auz, la fel cum rămîn cu pensula în mînă, admirînd frumusețea literei desenate. Prin ceainării sau pe la colțuri de stradă, povestitorii populari dau curs acelor lungi istorisiri despre trecut, ritmîndu-și vorbirea cu ajutorul a două bețe cu care lovesc într-o bucată de lemn.

Adeseori, cele două universuri de sunete și de culori se suprapun, creînd spectacole de o intensitate extraordinară. Pe străzile din Nanciang, un cortegiu fantastic colorat trecea în ritmul obsedant al unor tobe. Fardate ca la teatru, elevele unei școli secundare purtau o placardă care recomanda trecătorilor să respecte regulile de circulație.

Demonstrația capta cu atîta forță privirile și auzul, încît un tigru dacă ar fi trecut pe partea cealaltă a străzii, ar fi rămas nebăgat în seamă.

★

Totul în firea, obiceiurile și preferințele acelor oameni dovedește că aparțin unui popor înzestrat cu mari însușiri artistice. Pentru a lucra un obiect care să merite a fi privit, o viață de om nu li se pare prea mult. Pretutindeni se văd fildeșuri sculptate sau broderii pe mătase, rod al acelei munci de necrezut, specific chineze.

Observatori atenți și fini ai naturii, ei iubesc înfinitatea de culori străvezii a peștilor tropicali și îi pictează. Și de asemenea pictează caii, păunii, cocoșii și tigrii. În fața fragilelor păduri de bambus, scoteau un suspin. Au trei mari preferințe poetice : bambusul, jadul și crizantelele. Nimeni nu ignoră discul extatic al lunii, evocat de versurile marilor poeți, sau ridicîndu-se din lacurile acoperite cu flori de lotus.

Pentru a îngădui lotusului să crească, și-au presărat țara cu lacuri, operă a oamenilor cu benta în timpul feluritelor dinastii. În miile de ani de cînd acele mulțimi muncitoare acoperă cu forfota lor imense întinderi de pămînt, mai pretutindeni l-au purtat dintr-un loc în altul, în vederea unui efect artistic sau pentru a-l sili să devină roditor.

La Pekin, e un lac peste care sînt aruncate poduri albe de piatră — și lîngă el se ridică o colină din vîrfurile careia se vede tot orașul. Lacul a fost săpat de oameni, iar colina înălțată din pămîntul scos cu acel prilej. În fiecare oraș pot fi întîlnite lucrări de acest fel, al căror scop suprem a fost să mărească frumusețea naturii, și în fiecare provincie pot fi întîlnite lucrările, mult mai vaste, care au urmărit să obțină un pumn de hrană din partea unor pămînturi nu pretutindeni generoase.

O zi întreagă am mers, cu ochii mari deschiși, printre munții de pământ ai provinciei Honan, părîndu-mi că am ajuns pe o altă planetă. Rod al unor eroziuni colosale, produse pe durata erelor geologice, sute de văi se adînceau în scoarța pămîntului. Totul era de pămînt, din cel mai pămîntiu pămînt, pe care vîntul îl spulberă și apele îl spală, purtîndu-l la vale. Nu departe, spre miazănoapte, curgea, tulbure de nămoluri, marele Hoan-Ho.

Cît vedeai cu ochii se întindea acel obraz straniu al unei alte planete, și cît vedeai cu ochii oamenii mișunau în crăpăturile lui adînci. Numai pereții absolut verticali rămăseseră neatînși. Altminteri, tot spațiul acela imens, și puțin înfricoșător, de rîpe, care în altă parte a lumii ar fi rămas pustii, suferise intervenția mîinii omenești, fiind organizat pentru viață. De aici venea impresia de catedrale, de clădiri suprapuse în terase, a unor munți care, inițial, vor fi arătat asemenea unor balauri de pămînt.

Sub mîna omului, formele de bază ale enormei lor anatomii, ca și cele mai mici detalii, spinarea, coapsele și genunchii, sau coada, urechile și coarnele din frunte, cînd erau cornute, suferiseră modificări esențiale, amputații profunde, al căror scop fusese să elimine planurile înclinate, povîrnișurile, în folosul suprafețelor orizontale. De sus și pînă jos, oriunde conformația monștrilor îngăduise, pămîntul fusese netezit, obținîndu-se o infinitate de planuri orizontale, de cele mai felurite mărimi și forme, de la jumătate de metru pătrat pînă la un sfert de hectar, triunghiulare, trapezoidale, rombice sau hexagonale, situate unele față de altele la tot felul de înălțimi, la un metru sau la zece, dînd naștere unei fantastice lumi de trepte, unui uluitor zig-zag al geometricii în spațiu. Era acolo o întretăiere de linii, analitică la maximum, descompunînd și recompunînd realitatea, încît mi se părea că am în față mari picturi cubiste, reprezentînd monștri antediluvieni.

La o atit de ciudată priveleşte dusese strădania țărănului chinez de a obține un pumn de orez sau de bumbac din munții de pământ ai provinciei Honan. Fiecare din acele minuscule ogoare era înconjurat de un mic dig, pentru a ține în cuprinsul lui apa căzută din ploii, încît adeseori priveleştea era și aeriană și lacustră, într-un fel de neînchipuit. Sute și mii de ochiuri de apă luceau în terase de sus pînă jos, pîrînd solzii acelor balauri îngenunchiați de mîna omului.

Poteci înguste urcau din fundul văilor pînă la cea mai înaltă dintre terase, și de jos oamenii se vedeau circulînd la înălțimi amețitoare, ca zidarii pe schelele exterioare ale catedralelor. Priveleştea devenea uluitoare cînd acolo, sus, pe acele poteci în spirală, catîri cenușii pășeau cu liniștea și neștiința de primejdie a unor somnambuli.

În acea lume de siluete enorme, lumina cădea oblic, în lungi fascicule albastrii, ca pe străzile unui burg medieval. Pe fundul văilor adînci se prelingea cite o suviță de apă, în lungul căreia izbucneau spre cer arbori lanceolați, rude asiatiche ale plopului sau chiparosului. Pe alocuri, văile se adunau într-o piață largă, în care forfoteau locuitorii aceluia uluitor oraș de pământ. Pretutîndeni se zăreau locuințele lor : mici încăperi scobite în pereții munților, uneori la nivelul văilor, alteori în dreptul teraselor suprapuse, alcătuiind cea mai bizară lume cu puțință. Totul părea un stup gigantic și straniu, plin de albine harnice, cu un extraordinar spirit constructiv. În acei uriași faguri de pământ, oamenii se vedeau roind în fiecare despărțitură, îngrijînd orezul și bumbacul, sau culegînd tomatele dulci care cresc în pomi de mărimea merilor. În poarta catedralelor de loess se iveau fete de o frumusețe ciudată, cu părul foarte negru, tăiat scurt, cu fața arsă de soare și fină, încît păreau de porțelan cafeniu. În lungul ulițelor sau pe terase se vedeau venînd, cu pașii lor elastici, oamenii

cu bianta. Mereu duceau sau aduceau ceva, cu trupurile lor de efebi îmbrăcate în bluze multicolore, acoperind acel spațiu imens și straniu cu truda și bucuria vieții chineze, cu ritmul și culoarea ei de neuitat.

*

Deplasînd cantități inimaginabile de pămînt, oamenii cu bianta au dat la iveală, din timpul primelor dinastii, lucrări gigantice, punînd bazele măreției asiaticе : Marele Zid, digurile Fluviului Galben, sau Marele Canal care străbate o bună parte din China. Dar în afara acestor lucrări colosale, cu cîte altele n-au încrustat ei loessul asiatic ?

Toată China de răsărit, unde pămînturile sînt netede iar mările aproape, este acoperită cu o vastă rețea de canale navigabile. Juncile sînt trase la edec, pe poteci pavate cu dale de piatră, sau își ridică pînza triunghiulară de-a dreptul din cîmpie, dintre culturi de ceai sau de bumbac, încît devin un element al peisajului, ca plopii. Pretutindeni în acea regiune ochiul întilnește silueta venetiană a podurilor arcuite, pentru a lăsa să treacă pe sub ele feluritele corăbii.

Orașe și sate sînt prinse în vasta rețea de canale navigabile, ca într-o imensă pînză de păianjen, pe ale cărui fire lungi și subțiri, legînd miazănoapte de miazăzi și răsăritul de apus, lucind ca aurul sub razele soarelui și ca argintul sub razele lunei, e un necontentit du-te-vino de junci de toate mărimile. Și astfel, ajung la cel mai plin de farmec capitol al vieții chineze, la neînchipuit de mulți oameni care trăiesc acolo în bărci, colindînd dintr-o parte în alta apele țării lor.

La sud de Ian-Tze, care curgînd în lungul celei de a treizecea paralele nu îngheață niciodată, sînt riuri și fluvii și lacuri pe întinsul cărora milioane de oameni își petrec toată viața în barcă. De cînd se nasc și pînă

mor nu cunosc altă locuință, și așa se țin minte de un lung șir de generații. În vasele lor cu pînze, acești genozezi asiatici cutreieră apele Chinei, urcînd dinspre mare pe fluvii, pătrunzînd în lacuri și pe riuri, adînc, între munți. Ca și cei de pe uscat, sînt mulți, neînchipuit de mulți.

I-am văzut mai întii din zborul avionului, pe un parcurs de mii de kilometri, ca pe o uriașă hartă. Ce fel de geografie a Chinei știusese pînă atunci? Toată fața ei era brăzdată de fluvii, numeroși afluenți ai Ian-Tze-ului neputîndu-se numi altfel. Zburam peste o vastă împletitură de ape, uneori umflate de ploii, saturînd mai mult decît ar fi fost nevoie pămînturile pe care le străbăteau. Un munte cenușiu sau o cîmpie năpădită de vegetație despărțea un fluviu de altul, și iar apăreau.

Sub razele soarelui, luceau pline de măreție. Dar niciodată nu erau atît de mărețe ca atunci cînd pe fața lor se ivea puzderia de necrezut a joncilor. Avionul spinteca aerul duduindu-și puternicele motoare, însă oricît de grandios ar fi fost zborul lui, se vedea că acolo, jos, pe acele ape străbătute de sute și mii de corăbii, este o întregă lume plină de forță, de frumusețe și de propria-i grandoare.

De pe pămînt le-am văzut apoi, apărînd o dată cu fluviul la o cotitură a drumului. Veneau din depărtare, una lîngă alta, cu pînzele umflate de vînt, semețe, ca o întregă flotă. Oriunde le întilneam, mă opream locului, contemplîndu-le îndelung. Cu toate că prin forma lor arhaică reprezentau un ev trecut al navigației, păreau întruchiparea unei implacabile forțe istorice. Pe întinderea lucitoare a apelor erau asemeni unor săgeți ce se duc întins spre ținta lor, și de cîte ori le vedeam simțeam parcă vibrînd arcul din care porniseră: puterea, voința, încăpăținarea și eroismul bărbaților care, împreună cu fencile lor gingașe, dar tot atît de tenace și eroice, alcătuiesc speța umană.

Reprezentau acolo, în inima Asiei, elanul pur și îndrăzneala care au dus omul la cucerirea lumii.

*

Cînd vîntul înceta să adie, cei de pe punte puneau mîna pe vîsle, făcînd să reînvie și mai vechi forme ale navigației. Pe apele Ian-Tze-ului am văzut grele ambarcațiuni mînate, cu truda din trecut a omenirii, de cîte doisprezece vîslași. Cîntecul lor umplea valea marelui fluviu de căldura, suferința și avîntul inimii omenești.

Într-o seară, la Tunking, am stat și am privit nemăipomenita forfotă a joncilor. Eram jos, la malul apei, avînd în spate dealurile pe care e zidit orașul. Pereții lor verticali erau căptușiți cu sute de cuiburi de rîndunele, în realitate locuințe omenești, magazii de scînduri suspendate deasupra vidului, fără nici cea mai mică urmă de temelie. În ele se intra pe dedesubt, folosînd scări lungi de lemn de bambus. Așezate una peste alta, alcătuiau un cartier vertical, agățat în pereții de piatră, ciudat și chiar fantastic — și, ca tot ce-i privește pe chinezi, nespus de omenesc. De jos și pînă sus, la ferestrele acelor locuințe — simple găuri practicate în pereți, fără cercevele și fără geamuri — capetele de copii, multe, rotunde și negre, apăreau întocmai ca ale puilor de rîndunică.

Seara cobora pe ape, albăstrie și umedă, iar în acest timp zeci de vase, mînate de vîslași, urcau la deal. Cîntecul lor, venînd pe întinderea apelor, se împletea cu al docherilor și cu al acelor oameni, cei mai trudiți dintre toți, care înhămați la căruțe trăgeau poverile la deal. Între timp, din susul fluviului, alte ambarcațiuni, atît de încărcate încît nu mai rămînea din ele decît o palmă deasupra apelor, pătrundeau în port cu viteza unor tobogane. Și ele erau mînate, și duse cu precizie la

țintă, de vislași. Și toți cîntau, ritmîndu-și propriul efort muscular și ritmînd parcă respirația întregului port.

Era acolo un vuiet, un freamăt, o trepidație a vieții duse la cea mai mare intensitate cu putință. Dar nu era acel zumzet industrial, ce poate fi auzit în atîtea locuri, ci înseși glasurile omenеști atingeau o astfel de amploare, uimind și copleșind de emoție ascultătorul. Nicăieri, ca în valea Ian-Tze-ului, nu cred să se audă atît de puternic bătaia uriașei inimi a poporului chinez, pîrînd vuietul unei uzine, dar plin de căldura și mesajul sîngeiului omenesc, de o imensă nostalgie și aspirație la fericire.

*

În bărcile lor, își petrec întreaga viață pe apă. Planșe mobile din fibre de bambus, în forma ovală a coviltirelor țărănești, încît de sus păreau spinări de cărăbuși, îi adăpostesc de ploi sau de frigul iernii, care chiar la tropice — unde atît de mulți trăiesc pe Fluviul Perlelor — se poate apropia de zero grade.

La picioarele catargului aveau altarul familiei. Fiecare familie o barcă, fiecare barcă un catarg, și fiecare catarg — altarul. Aceasta e viața a milioane de chinezi, trăind pe întinderea apelor, din ce le dăruie apele, și venerîndu-și strămoșii. Altarul e o tăbliță cu numele morților, în fața căruia aprind lumînări sau hirtii colorate, avînd forma obiectelor de care vor să nu ducă lipsă cei plecați: veșminte de tot felul sau chiar bani, reprezentați prin imitația unor lingouri de argint, de care prăvăliile sînt pline. Mulți vor să modernizeze viața strămoșilor, și atunci aprind în fața altarului o valiză de carton. Totul e simplu, naiv și plin de grația unor suflete virgine.

Venea peste lumea lor, pe fluviile ce se vărsau în mările sudice mai ales, ceva din boarea Oceaniei, a aceluia sfert de planetă lichid și însořit, unde populații

nautice — ce l-au fermecat pe Alain Gerbault iar mai de mult pe Gauguin — trăiesc pe insulele de corali.

Arși de soare, încît nu mai erau gălbui ca fildeșul, iar dinții le păreau șiraguri de perle, bărbații ridicau rîzînd pînza navelor, susținută cu bețe subțiri de bambus.

Femeile toate purtau brățări de jad verzui și umblau pe punte cu picioarele goale. Unele din ele aveau ovalul feței așa de pur și priveau atît de blind, încît păreau ființe paradisiace, madone ale unei rase ciocolatii. Alături de bărbați luau parte în măsură egală la navigație, ridicînd pînzele, ținînd cîrma o zi întregă, sau mînuind vîsla, avînd adeseori în spate, strîns legat, copilul.

La prînz și seara, pe mica sobiță de la pupa, pregăteau mîncarea. Întîi orezul, apoi buze de rechin fierte, și perișoare din carne de rac. Muguri de bambus prăjiți în untdelemn și, rar de tot, compot de simburi de lotus. Și mai rar, la marile sărbători, „prăjitura cu opt bijuterii“, o budincă încrustată cu opt feluri de fructe.

Copiii, mergînd de-a bușilea pe punte, erau prinși cu o sfoară de catarg, iar cei mai mari, lăsați în libertate, aveau legat în spate un lemn ușor care, la nevoie, să-i poată ține deasupra apei. Se vedeau uneori pisici, și ele legate cu sfoară ; iar cîinii și cocoșii erau încarcerati în coșuri de nuiele, atîrnate la pupa. Bătrîni și bătrîne octogenare mai împingeau cu brațele, și cu toată greutatea trupului, lunga cange din lemn, spre a depărta barca de țarm, scotînd-o în larg dintre sute de bărci asemănătoare. În marile porturi, lipite una de alta, joncile alcătuiau adevărate cartiere plutitoare. Pe cheiuri, se zărea uriașa forfotă a mulțimilor terestre, dar viața celor din bărci acolo era, pe apele turburi ale Chinei, a căror întindere o acopereau cu o forfotă la fel de vie și de colorată.

Așteptînd ora fluxului sau a refluxului, care schimba pînă departe, în interiorul uscatului, cursul fluviului și chiar al afluenților săi mai apropiați de mare, porneau

cu jonca plină de mărfuri, sau uneori cu pasageri, pentru cele mai lungi și ieftine călătorii.

Zile și nopți pluteau, încrucișându-se cu ambarcațiuni asemănătoare, sau cu lungile plute de bambus. Zile și nopți pluteau, alunecând în lungul țărmurilor plantate cu bananieri sau cu ananas, pe care uneori se ridica un far ce părea minuscul în umbra pagodelor cu nouă etaje. Zile și nopți pluteau, lăsând în urmă munți roșietici sau verzui, trecând din fluvii în lacuri, prin tot felul de râuri și canale, ajungând în provincii unde se vorbea o limbă pe care n-o mai înțelegeau. Zile și nopți pluteau, lăsând în urmă porturi pline de bărci și de corăbii, trecând în lungul țărmurilor pe care se înșirau ciorchini de femei și de fete, venite să spele rufele în apa fluviului. Zile și nopți pluteau, mîncînd puțin la prînz și foarte puțin seara, stînd pe vine cu castronul de orez în mînă. Zile și nopți pluteau, pe lacuri și pe fluvii, fără să știe unii de alții, alcătuiind totuși o singură flotă, o întreagă lume plutitoare, acoperind cu truda, cu cîntecele și cu necontenita ei peregrinare, multele ape ale Chinei.

Zile și nopți pluteau, iar eu, învăluit în adinca și calda lor umanitate, îi iubeam.

1956

ÎN FAȚA ATOMULUI

A FI SAU A NU FI

Trăim cele mai dramatice și hotărâtoare clipe din toată istoria lumii.

Nicicînd, în trecutul ei de milenii și ere, omenirea n-a fost pusă în fața unei atît de grave probleme ; nicicînd, ca în clipa aceasta, n-a avut să aleagă între perspective atît de categoric potrivnice, între viață și moarte, între infern și paradis. Niciunea din miile de generații care ne-au precedat, și au trecut prin atîtea nenorociri și dezastre, și au înfăptuit atîtea minuni și au făcut atîtea revoluții, nu i-a fost dat, cum ne e dat nouă, acum, în clipa aceasta, să hotărîm, nu soarta unui oraș, nu soarta unei țări sau a unui continent, ci însăși soarta speciei umane, ci însăși soarta întregii vieți de pe pămînt, de la peștii oceanului și pînă la păsările cerului, de la balene și pînă la privighetori.

Totul, absolut totul, se hotărăște acum : cel mai mare dezastru sau cea mai mare fericire. Totul se hotărăște în clipa aceasta fără precedent în univers, în clipa aceasta de maxim triumf al geniului uman, cînd umblăm la gura sacului în care sînt închiși atomii. Dacă vom trage de sfoară încet, va curge pe pămînt lapte și miere ; dacă vreun nebun, vreun inconstient, vreun mare posedat al

distrugerii va vrea să folosească atomii pentru război, pământul va fi prefăcut într-un bulgăre de zgură.

Acestea nu sînt vorbe, nu sînt coșmaruri, nu sînt halucinații, ci adevărul adevărat, adevărul marilor legi, cunoscute de om, ale fizicii nucleare, ale atomului dezlăntuit.

Vă spun : Niciodată, în niciuna din clipele istoriei sale, omenirea n-a fost pusă în fața unei probleme atît de grave ca în clipa aceasta, cînd e vorba de însăși existența, de salvarea ei de la un dezastru total. Invazii ale unor neamuri barbare, căderea Romei sau a Bizanțului, epidemii de ciumă sau de holeră, războaiele între regi și împărați, oricît ar fi fost de sîngeroase, apar ca simple jocuri de copii pe lîngă ceea ce poate aduce dezlăntuirea războiului atomic.

Ar trebui patosul profetilor din trecut, cei ce au găsit cuvinte de foc spre a arăta popoarelor micile prăpăstii în care puteau fi tîrîte, pentru a vorbi acum întregii omeniri despre îngrozitoarea prăpastie ce se cascadează la picioarele ei. Ar trebui cuvinte de foc și de gheață, toată forța din vîietul oceanului și din bubuitul tunetelor pentru a spune, fiecărui om în parte, și întregii omeniri, strînsă ca într-o singură piață pe fața celor cinci continente : Sîntem în clipa cînd poate începe neantul ! Hotărîți-vă !

Voi, oameni, cu cîtă scîrbă aruncați din casa voastră șobolanul mort, al cărui hoit umple aerul de duhoare ! Aruncați, cu aceeași scîrbă, pe oricine îndrăznește să rostească otrăvitul nume al războiului !

Voi, oameni, cu cîtă grabă stingeți scînteia adusă de vînt pe acoperișul casei voastre ! Cu și mai multă grabă, săriți să stingeți scînteia războiului atomic !

Am fost nu de mult la Varșovia, orașul în care au căzut cele dintâi bombe ale războiului hitlerist. Acolo, în casa în care s-a născut Marie Curie, unul din geniile bune ale omenirii, am văzut, pe un perete întreg, două fotografii ale orașului Hiroșima, făcute chiar din avionul care a aruncat bomba atomică. Pe prima fotografie, luată la ora 13 și 25 de minute, se zăresc clădiri albe, liniile drepte ale marilor bulevarde, parcuri și străzi, într-un cuvânt, imaginea unei așezări omenești organizate, în care mii de oameni desfășoară o multiplă activitate, productivă și sentimentală. Pe cea de a doua fotografie, luată la ora 13 și 28 de minute, nu se mai vede decît un pustiu fumegînd. Am stăruit totuși cu privirea, căutînd linia bulevardelor, să mai descopăr ceva din fizionomia vechiului oraș. Am descoperit. Ceea ce mai rămîne din obrazul unui om adus la morgă, după ce au trecut peste el roțile unei locomotive.

De pe un alt perete, Marie Curie, cu părul cărunt și fața brăzdată de cutele unei vieți de muncă, părea că privește, cu adîncă tristețe și amărăciune, rezultatele neașteptate, neomenești și demonice, ale însușirii de către om a forței atomice. Alături, soțul ei, Pierre Curie, și ceilalți savanți care la sfîrșitul secolului trecut s-au străduit să descifreze taina uluitoare a celei mai mici particule a materiei, aveau același aer de nedumerire și imens reproș.

Ce au visat acei oameni, aplecîndu-se asupra atomului, asupra acestei cărămizi din care e zidită lumea, și ce a ieșit! Vrem oare ca pămîntul să devină o morgă, adăpostind cadavrele a două miliarde de oameni?

De multe ori, popoarele sau omenirea n-au știut ce vor, și au rătăcit drumul. Dar acelea erau rătăcirii cu

picioarele pe pământ, din care generațiile următoare se puteau întoarce. Acum, pentru prima oară, ne aflăm în fața unei prăpăstii fără fund. Nu mai e vorba de distrugerea unui oraș sau a unei țări, ci s-ar putea ca printr-o voință criminală să fie năruite cărămizile din care e zidită lumea.

Acum e primejduită însăși existența celor două regnuri, vegetal și animal, care în milioane de ani au țesut pe scoarța planetei, covorul mirific al vieții. Totul e primejduit, și dacă nu în trei minute, ca la Hiroșima, în treizeci de minute, în treizeci de ore sau în treizeci de zile, s-ar putea ca întreaga planetă să nu mai fie decât un pustiu fumegînd.

E vorba să salvăm acum, nu un oraș, nu o țară, ci tot ce are un grăunte de viață pe acest pământ. Planeta noastră e poate singura planetă din sistemul solar pe care înflorește viața. E vorba să n-o lăsăm să ajungă, prin dispariția vieții, cea mai moartă dintre toate. Marte și Jupiter, Saturn și Uranus privesc în clipa aceasta spre noi cu ochi înghețați de spaimă. Ei privesc și așteaptă să vadă dacă o vom ucide pe singura lor soră vie. Ei privesc și ne imploră să n-o asasinăm, să nu umplem universul de jale.

În mâinile noastre e soarta lumii! Trebuie să apucăm bine minutarele marelui orologiu al universului, să nu-l lăsăm să bată clipa catastrofei finale.

*
*   *
*

A trăit pe pământul acesta, care de departe are forma unei portocale, și pe care demenții războiului atomic se pregătesc acum să-l jupoaie de coajă, un om, un englez, cu numele de William Shakespeare. De patru sute de ani, bărbați și femei aparținînd celor mai felurite po-

poare rostesc, în ceasuri unice, cuvintele în care el a pus să se zbată, ca talazurile mării între țărături stîncose, întreg tumultul destinelor omenești.

Și iată, a venit acum, pentru fiecare din noi, ceasul cînd trebuie să le rostim pe cele mai dramatice dintre ele. A fi, sau a nu fi? Dar noi nu ne aflăm într-un cimitir de țară, în fața unui pumn de oseminte omenești, ci la poarta viitorului cimitir al lumii. Groapa ce se deschide sub privirile noastre nu e groapa Ofeliei, decît dacă Ofelia e numele vieții, decît dacă în chipul și destinul acelei nefericite copile contopim chipul și destinul întregii vieți de pe pămînt. Ceea ce ținem în mînă nu e un craniu, ci globul pămîntesc, cu toate continentele, cu Asia, cu Australia, cu cele două Americi și cu bătrîna Europă, și cu imensele, albastrele oceane, în care cu milioane de ani în urmă a mișt primul semn al vieții.

Cu ce imensă speranță s-au ales atunci, din materia neînsufletită, cele dintîi celule vii! Cu cîtă grație și voluptate, prevestind pasul balerinelor de mai tîrziu, au început să evolueze, în apa căldută a oceanelor, cele dintîi amoebe! Să distrugem noi acum, toate acestea, tot acest trecut glorios și plin de o imensă speranță al vieții?

Cu cîtă hotărîre și perseverență, cei dintîi ichtyozauri au pășit pe fața continentelor nedesăvîrșite și pustii! Cu cîtă îndrăzneală, anticipînd marile zboruri viitoare, cei dintîi pterodactyli și-au filfiit aripile în aerul uimit al planetei! Să distrugem noi acum toate acele triumfuri ale vieții?

Să ucidem peștii din oceane și să prefacem într-un singur tăciune uriașele păduri ecuatoriale? Să lăsăm să se învîrtească în spațiu, doar scheletul mineral al planetei, un pumn de cenușă, tristă și rece?

Vedeți, aceasta e întrebarea !

La poarta fiecărei conștiințe, ea bate acum, făcînd din noi hamleți ai unei drame cosmice.

A fi, sau a nu fi ?

A fi locuitori ai unei planete pe care înflorește viața, sau a pieri în neant ? A lăsa mai departe florile să înflorească, izvoarele să murmure, păsările să cînte și omul să-și ridice fruntea spre stele, sau a preface totul în scrum ?

Ce clipă grea !

Pești ai oceanelor, opriți-vă înotul ! Flori ale cîmpului, păstrați-vă mireasma ! Păsări ale cerului, conțeniți-vă zborul ! Viața noastră e în pericol !

*
*   *
*

A fi, sau a nu fi ?

Vă privesc, continente, și caut să aflu pe fața voastră, răspuns. Cît sinteți de mari, de frumoase și de puternice ! Cu cîtă forță pulsează viața în vinele voastre ! Oare veți ajunge doar linii palide ale unui rece craniu geologic ?

Răspunde, pămînt, pe care te țin în mînă și te întreb, răspunde tu, tărîină, plină de uriașe forțe creatoare, mama noastră a tuturor !

Vă privesc continente ! Vă văd scäldate în uriașele voastre oceane, străbütute de marile voastre fluvii, fecundate de mîndrele voastre popoare ! Cum s-ar putea să pieriți, cum s-ar putea să intrați în neant, cum s-ar putea ca plaga de la Hiroșima să roadă într-o clipită toată ființa voastră ? Cum s-ar putea să devii un bulgăre de

---

*zgură, pământule drag, pământule de forma, de culoarea
și de gustul unei dulci portocale ?*

A fi, sau a nu fi ?

A fi ! A fi ! A fi !

*Din tot ce e viu pe pământ, din cele mai pure celule
ale vieții, din sângele, din carnea, din inima uriașă a
omenirii :*

A fi ! A fi ! A fi !

PRIMĂVARA ÎN CARPAȚI

I

Am stat de vorbă, nu de mult, cu munții. M-au întrebat, ca-ntotdeauna, dacă am să le dau vreo veste.

Erau încă sub stăpînirea iernii : acoperiți de zăpezi, cu lacurile înghețate, cu pădurile de brad sticloase și reci.

Le-am spus :

— Vă aduc, munților, o veste mare : Vine primăvara !

În birlogurile lor, urșii scoaseră un adînc suspin de ușurare. La poalele pădurilor, zăpada păli sub cea dinții împunsătură a ghiocelor.

Cîteva clipe mai tîrziu, vrînd să ne arate că nici de data aceasta nu renunță la speranța deșartă pe care o nutrește de la începutul lumii, de a rămîne singură stăpînă peste întreaga fire, iarna rîse răutăcios, dezvelindu-și obrazul vînat și rece, în stare să înghețe și ultima zvîcnire a vieții.

În birlogurile Ciucașului, urșii mormăiră : posaci și decepționați ; la poalele pădurilor ghiocerii se traseră înapoi, înfricoșați de gîndul vreunei imprudențe fatale ; Bucegii păreau moșnegi gîrbovi, obosiți de viață și de eternitate ; lacurile Făgărașului : ochi înghețați de su-

flarea morții ; iar Piatra Craiului aparținea unei planete al cărei soare se stinsese de mult.

— Și totuși, dragii mei munți, să știți că vine primăvara ! Și vine o primăvară cum n-a mai fost alta pe aceste pământuri !

Și urșii, și ghiociei, și piscurile înzăpezite ciuliră urechea.

— Vine, le-am spus, o primăvară formidabilă.

Ei erau sub privirile mele, atenți, prinși în vaste oceane de gheață, gata oricând să asculte o veste mare.

— Sint bucuros că mi-e dat să vă vestesc — o, munți bătrâni — că vine o primăvară cum n-ați mai văzut nicicând. Știu, au fost pe aici multe nemaipomenite primăveri, dar aceea care vine le întrece pe toate. Ea este primăvara primăverilor.

— De mii de ani se întorc cocorii pe aceste pământuri, salutând neconținută lor transformare, dar cei ce sînt acum în drum spre noi le vor găsi în pragul unor atît de epocale schimbări, încît nu vor mai conțeni scoțînd mari țipete de uimire.

De mii de ani se întorc cocorii dinspre miazăzi, dar numai cei ce vor sosi în primăvara aceasta vor zbura peste o Dacie în care urmașii vechilor păstori se pregătesc să devină stăpîni pe forța atomului.

— Aceasta e vestea cea mare, dragii mei munți, pe care voiam s-o fac cunoscută enormului vostru auz. Bucurați-vă ! Pământurile pe care le străjuiți și înfrumusețați cu ființa voastră intră acum și ele, după imensele pămînturi ale Rusiei, o dată cu fabuloasele întinderi ale Chinei, în lumina orbitoare a noului ev, în era energiei nucleare. Bătrînii mei Carpați, sub semnul acesta strălucit, sub această pecete fierbinte a geniului uman, se stabilește acum un acord solemn între culmile voastre, ale Uralului și Himalaiei. Va trebui, dragii mei munți, să luptăm pentru ca din această uniune sacră

sub semnul năzuinței la fericire a popoarelor, să vină pe pământ, prin forța atomului dezlănțuit, marea primăvară a lunii. Fiți mândri că ați intrat în alianță cu Uralul și Himalaia, pentru a înfrânge pe disperții necromani care vor să aducă prin atom o iarnă veșnică pe pământ; fiți mândri că prin lupta și biruința voastră, popoarele vor putea trage în piept mireasma marii primăveri.

Le-am spus. Iar ei ascultau, pătrunși de gravitatea și măreția momentului pe care au ajuns să-l trăiască. Erau bătrâni. Erau superbi. Erau plini de o forță uriașă și eternă.

II

Se găseau încă sub veșmîntul aspru al iernii. De crengile brazilor atîrnau stalactite de gheață. Păreau uriașe candelabre cu miriade de lumînări, la căpătîiul firii neînsuflețite.

Cu două zile în urmă, primăvara încercase să vină. De pe crengi, zăpada picura, încît brazii păreau că plîng cu lacrimi mari de bucurie. Dar peste noapte, iarna se întoarse și le îngheță, prefăcînd pădurile în peșteri reci ce-ar fi urmat să fie, după închipuirea ei, cavoul celei ce atît de neîndemînatic voise să-i ia locul. În birlogurile lor, urșii care îi simțiseră o clipă adierea o jeleau. O credeau moartă. Dar se vede că o primă, dureroasă înfrîngere este în natură condiția marilor biruinte.

Pentru că după ce avangărzile i-au fost înfrînte, lăsînd să plutească în aer sumbre neliniști, cu ce forțe copleșitoare s-a întors primăvara! Veneau de departe și erau de neînvins. De undeva, dinspre oceane, din zonele vaste ale meteorologiei, sosea o boare de aer cald, învâ-

luind Carpații în izotermele noii temperaturi, ca un braț moale și dulce. Chiar în acea noapte, aerul încetă să mai ardă epiderma vietăților fără blană, ca și cum munții ar fi fost enorme fabrici de vitriol. Chiar în acea noapte, scîrțitul zăpezii nu mai purtă gîndul spre producția uriașă a unor fabrici de sticlă pisată. În aceste semne, iarna își presimți sfîrșitul.

Cu forțe mari, de neînvinș, se întorcea primăvara. Dar ar fi naiv să credem că iarna se dădu numaidecît bătută. Părăsind partea dinspre miazăzi a munților, se retrase pe versantul lor de miazănoapte, adunîndu-și acolo toate zăpezile, folosind cu strategia disperării văile adînci și umbroase, pentru a construi redute capabile de o îndelungată rezistență. Și astfel, pe cînd pe versantul sudic frontul se prăbușea cu repeziciune și rîurile umflate purtau la vale, într-o neconținută involburare, întreaga recuzită a iernii, spre miazănoapte ea mai fu o vreme stăpînă, ținînd în loc năzuințele firii. Acolo, pe crenșugurile brazilor, silindu-le să se plece spre pămînt, se mai încleștau tot felul de vietăți de zăpadă : vidre late în șolduri și lungi crocodili lubrici. În fundul văilor, șuvițele de apă aveau respirația înghețată : copii înfricoșați de Baba Cloanța. Căldura noilor izoterme nu coborise încă pînă acolo și erau clipe în care iarna se gîndea, mai știi, că primind întăriri va putea porni să recucerească versantul pierdut, ca și cum pămîntul n-ar fi trecut de solstițiu, ca și cum soarta ei n-ar fi fost definitiv pecetluită.

Dar o ultimă înfrîngere, zdrobitoare, o făcu să-și dea seama că totul e pierdut. În acea după-amiază, gheața lacurilor din Făgăraș și Retezat plesni cu trosnet formidabil. Forțele de care dispunea primăvara pentru a pune stăpînire pe culmile munților erau incalculabile. În calorii, în presiune pe centimetru pătrat, sau în orice altă unitate de măsură. Cine ar putea măsura puterea cu

care pământul se învîrtește în spațiu în jurul soarelui ? Or, tocmai aceasta era puterea primăverii, de cea mai profundă esență cosmică, netăgăduită și eternă. Cu puterea aceasta izgonea ea iarna din munți.

•

Sub lumina strălucitoare a soarelui, munții rîdeau. Păreau uriași sub un duș fierbinte : zăpezile se duceau de pe umerii lor, pretutindeni țîșneau șuvoaie puternice, frecîndu-le stîncile, spălîndu-i de nămoluri și de tristețe, primenindu-i și înviorîndu-i. După amortirea iernei, masajul acesta le plăcea. Creste, păduri, prăpăstii și izvoare rîdeau. Sub toată bolta cerului se auzea hohotul lor imens, dezlănțuit. Martori ai atîtor ere, ostași ai multor bătălii, bătrini cum nu se poate închipui, erau totuși uimitor de tineri.

Reșobîndindu-și frumusețea nealterată a mineralelor, amurgurile îi găseau atît de albaștri încît deveneau transparente. Sub lumina aurie a lucefărului de seară, acele mari mase străvezii păreau smaragdele unei brățări enorme. Iar primăvara nu întîrzie să și-o prindă la mîna ei grațioasă. Și astfel, reflex infinitesimal al uriașului moment cosmic, în văile munților se iviră ghiociei.

Erau suavi și fragezi, și fragili, răsărind ici și colo. tremurători și timizi, asemeni stelelor în primul ceas al serii — și apoi, la fel cu ele, acoperind totul ca o spuză, strîngîndu-se în roiuri, în nebuloase și căi lactee. Erau, bag de seamă, oceanul într-un strop de apă. Erau forța cu care pământul se învîrtește pe osia sa, oglindită în gingășia și mireasma lumii vegetale. Miroseau a proaspăt, a crud, a apă de izvor, a obraji de fecioară. Erau plăpînzii și suavi, tremurători și timizi, dar tocmai această gingășie și fragilitate proclamau forța de neînving a primăverii.

Prin aerul plin de dulci acțieri, albine începură să zboare după miere. În bîrlogurile lor, urșii își întindeau oasele, presimțind o mare și apropiată fericire.

III

Cu o atît de mare dezlănțuire de forțe și cu atît de infinite gingășii vine primăvara în Carpați de mii și mii de ani, și tot astfel a venit și acum. Și totuși, o primăvară ca aceasta, plină de atît de uriașe forțe și de virtualitatea atîtor gingășii, n-a mai fost nicicînd pe aici. Veniți mai repede, cocori, purtați-vă prin marile spații triunghiul eternei voastre migrațiuni, pentru a saluta cît mai curînd cea dintîi primăvară în care oamenii acestor pămînturi iau în mîinile lor puterea de neînchipuit a atomului !

Oamenii acestor pămînturi, voi îi cunoașteți. Voi i-ați văzut de sus, în sarice lungi, păzind turmele, pe podișurile Carpaților. De mii de ori ați plecat, de mii de ori v-ați întors, și tot de atîtea ori i-ați găsit aici, alături de munți, de ape și de păduri. De fiecare dată arau cu îndîrjire pămîntul. Negru și tăcut era pămîntul, și negru și tăcut obrazul lor. Voi i-ați cunoscut bine, veșnic neobosiți cocori, pe acești oameni săraci și aspri ai Carpaților. Ce grele s-au dovedit pentru ei căile istoriei ! Și iată-i acum intrînd pe poarta erei atomice, printre cele dintîi neamuri ale lumii.

Ce lung și plin de freamăt alai, în care își iau locul, pînă în cele mai îndepărtate timpuri, toți cei ce au scos scînteii din cremenea Carpaților, făurind unelte și arme, toți cei ce au aprins în jurul albaștrilor munți flacăra albă a frunții lor, luminînd tainele lumii și cîntîndu-i frumusețea. Ce strălucit și emoționant alai, din care fac parte și „dă doamne pe lume o ploaie cu spume“ și

„pe un picior de plai, pe-o gură de rai“, și „a fost o dată ca-n povești, a fost ca niciodată...“ și tot ceea ce în veac de veac fu suflu al vieții și vis și poezie în acest colț viu al lumii. Pe caii păroși pe care au călărit geții, sosește mărețea procesiune la porțile deschise ale atomului. În cea mai mică vinișoară de sînge din retina fizicianului ce se apleacă asupra microscopului electronic, se grămădesc să privească neutronii din care va țîșni marea primăvară a lumii, toți cîți au suferit pe aceste pămînturi de foame și de frig, toți cîți vor fi visat lîngă ghețurile Dunării o lume fără iarnă și fără suferință.

Demult erau tîrîină în tîrîina veșnică a lumii, cînd i-a trezit din somn tropotul celui mai năzdrăvan cai ale cărui copite au răsunit vreodată pe aceste meleaguri. E un cal cum n-a fost plăsmuit nici de cea mai dezlăntuită închipuire, înaripat și fantastic, hrănit cu jăratecul nuclear al soarelui. E un cal ale cărui potcoave de uranium îi dau o putere atît de mare, încît Feți-Frumoșii zilei de mîine vor putea zbura cu el pînă pe fața de argint a lunii. Ce frumoase veți fi, Ilene Cosînzene ale anului 2000 ; mirii voștri vă vor aduce beteala din lună.

*

Cu ochi plini de spaimă priveau barbarii geți Dunărea spre sfîrșitul lui februarie : haotică învălmășice de munți de gheață, verzui și vineți, tîrînd în puhoiul lor cadavrul tumefiat al iernii. Și astăzi, cît de năprasnic trosnește podul de gheață al bătrînului fluviu, de parcă, am putea spune noi, ar fi zvîrlit în aer cu dinamită. Primăvara e o explozie.

Cînd carcasa morții care le strivea sub apăsarea ei a fost făcută tîndări, cum năvălesc pretutindeni, neoprite, victorioase, forțele primăverii ! În bobul grîului pătrund și-l fac să explodeze. În rădăcina ierbii pătrund și-o fac să rupă pămîntul spre lumină. Cît de năvalnic urcă în

copaci, amestindu-i cu tăria lor, pocnindu-le unul după altul mugurii. Pe fiecare palmă de țărână clocotesc și fierb, și caută sămînța în care să pătrundă. Cît de neobosite sînt și de puternice ! Pe fiecare palmă de pămînt, ce uriașă, universală, cosmică explozie !

Cine ar putea lupta cu primăvara, cine ar putea-o opri în loc ? E în ea o forță de distrugere, dar nu distruge decît stăpînirea iernii. E în ea o forță a vieții, și năvălește pretutindeni, acoperind pămîntul cu iarbă.

IV

Vreau să vă spun acum, o frați ai mei, urmași ai vechilor geți, că explozia atomului nu poate fi decît explozia unei primăveri. E în ea o forță a distrugerii, dar mai ales e o forță a vieții, și pe aceasta trebuie s-o salutăm, fiindcă va acoperi pămîntul de iarba mult visatului paradis.

Noi, urmașii geților, n-am știut pînă acum decît spaima formidabilei trosnituri. Dar seva noii primăveri — năvalnica, amestitoarea sevă ! — a început să mustească în pămîntul de sub tălpile noastre și e timpul să ne bucurăm. Fiindcă din străvechiul pămînt al Daciei, din acest pămînt pe care strămoșii l-au stropit cu lacrimi, cu sudoare și cu sînge, din acest pămînt al nostru precum noi sîntem ai lui, a început să fie scos grăuntele de foc al energiei nucleare.

Nu e departe timpul cînd, între ape și păduri atît de cunoscute nouă, se va aprinde lumina centralelor atomice. O, licurici ai copilăriei noastre, pe atunci nu bănuiam că ne va fi dat să zărim, în iarba Carpaților, acești enormi licurici ai vremurilor ce vin. Nici nu începusem să strîngem bine, în plasa de beton a hidro-

centralelor, tot ceea ce sînt în stare să ne dea Bistrița, Siretul, Argeșul și Oltul, cînd din amnarul istoriei scăpără altă minune. Cea mai mare dintre toate.

Dintre atîtea rînduri de oameni care au trudit și au visat sub veghea Carpaților, dintre atîtea rînduri de cocori ce au vestit primăvara pe aceste pămînturi, ne e dat nouă, generației noastre privilegiate, să salutăm acest uluitor început de ev.

★

Milioane de ani a stat atomul ascuns în cele mai de la fund încăperi ale materiei, și iată noi apucăm clipa cînd grelele zăvoare cad și el țîșnește afară, ca un ghiocel de sub enorme zăpezi, vestind o primăvară ale cărei culori și miresme sînt de neînchipuit.

Tu, ghiocel plăpînd, cînd începi să străpungi stratul de zăpadă, știi cărei primăveri îi ești crainic. Și tu, obraz oval și alb de față, cînd începi să te acoperi de un puf ușor ca pielea piersicii, știi cărei primăveri plină de miresme îi ești preludiv. Dar tu, grăunte de uranium, cînd te dezghioci și îți înalți lujerul în istoria omenirii, ce primăvară ne vestești ?

În bîrlogurile lor din Carpați, mormăitorii urși au încetat să-și sugă unghiile. Ei știi că iarna a trecut, că vine timpul florilor, al albinelor și al mierii.

Ce dulce e timpul acesta pentru flori, pentru albine și pentru urși. Și aerul, și razele soarelui sînt blînde. Întreaga fire își dezvăluie splendoarea ca, sub un voal ușor, umerii rotunzi și albi ai unei zeite. Totul strălucește și e viu și pur, ca și cum universul ar fi un singur strop de rouă. Dimineți, amiezi și înserări sînt calde și străvezii, și pline de zumzetul sublim al vieții. Suavă, cum nu se poate mai suavă, e primăvara Carpaților ! Cine mai ține minte detunăturile cu care săreau în aer

ghețurile Retezatului ? Războiul a trecut, e pace. Iarna s-a dus, e primăvară.

★

Cum ne putem închipui atunci că primăvara primăverilor ar putea aduce pe pământ nu iarbă și grâu, nu flori și miere, ci zgura și înghețul morții ? Cine îndrăznește să spere — aduceți-vă aminte de nesăbuitele, vanele speranțe ale iernii ! — că descoperirea energiei nucleare va da apă la moară morții, un întreg fluviu, un întreg ocean la moara morții ? Nu, dimpotrivă, oricine a trăit în munți, pe cîmpie, în păduri sau lângă ape nemaipomenita dezlănțuire de forțe cu care se întoarce primăvara, oricine a văzut cum cele mai groase zăpezi se duc și cum răsar ghiocerii, acela nu poate o singură clipă crede că energia nucleară nu este o generoasă și fecundă forță a vieții.

Explozii atomice, flăcări uriașe ce par ale apocalipsului ? Dar sînt mai mult decît orice ale vieții !

Priviți cum în fiecare dimineață răsare soarele, înflăcăratul astru, și cum la apariția lui totul se însuflețește pe scoarța planetei. Nimic nu înseamnă mai mult viață, însăși forța primă, principiul, esența vieții, ca razele soarelui, ca lumina și căldura lui. Dar el, soarele, tatăl nostru al tuturor, cu ce se hrănește de miliarde de ani și cu ce ne ține în viață pe noi, creaturile lui, dacă nu cu explozii atomice ?

Ele, exploziile atomice, au încălzit apa oceanelor în care s-a ivit cel dintîi semn al vieții. Ele, exploziile atomice, aduc în fiecare an primăvara, care în lupta naturii înseamnă sfîrșitul morții și începutul vieții. Ele, exploziile atomice, acoperă pămîntul de iarbă și de flori și fac să urce în păduri năvalnica sevă a vieții. Ele, exploziile atomice sînt focul sacru, adevăratul, uriașul, cosmicul foc sacru care întreține viața în univers.

Iar noi sîntem, de cînd am apărut pe pămîntul acesta, copiii soarelui, copiii exploziilor atomice. Cine îndrăznește atunci să provoace împotriva noastră pe giganticii noștri părinți ? Cine își închipuie că-i va putea determina să ne zdrobească în picioare ? Cui îi dă prin minte ideea scelerată să înjosească focul sfînt al soarelui ? Cine poate crede că va rămîne nepedepsit, de toate forțele vieții, dacă va îndrăzni să comită acest universal sacrilegiu ?

*

Sensul cosmic al energiei atomice este viața, iar nu moartea. Noi, urmașii păstorilor din Carpați, cărora din timpuri vechi li s-au făcut cunoscute atîtea taine ale firii, noi care știm de unde vin și florile și mierea, proclamăm energia nucleară ca pe cel mai fundamental principiu al vieții, ca pe izvorul veșnicei primăveri a lumii.

Noi, urmașii geților, vrem să trăim. Noi vrem să prindem din marea primăvară a lumii nu numai trosnetul ghețurilor, ci și ora dulce a florilor și a mierii. Sîntem flămînzi ca urșii Carpaților, de mierea vieții, de mierea marii primăveri ce va veni.

Noi vrem să trăim. Noi luăm parte la marea bătălie pentru folosirea pașnică a energiei nucleare, la sacra uniune în care au intrat Carpații, Uralul și Himalaia, cu frunțile lor înțelepte, cu măruntaiele lor de uranium.

Copii ai soarelui ! Bărbați și femei, băieți și fete ! Lupatați împotriva sărutului rece al morții ! Să facem din atom ghiocelul care va vesti marea primăvară a lumii !

CĂTRE MINERI

I

Cînd, cu mulți ani în urmă, am început să privesc ceea ce se petrecea în jurul meu, dintre toți cei ce trădeau pe aceste pămînturi și erau flămînzi și nefericiți, simpatia mea profundă și cea mai înaltă vibrație a conștiinței au mers din prima clipă către mineri. Ei mi-au apărut ca oamenii cei mai chinuți, a căror viață amară și mereu primejduită rezuma, în forme patetice, sfișietoare chiar, tragedia celor exploatați.

Întreaga mea ființă se simțea datoră acelor oameni triști și istoviți — și, în orice parte a țării m-aș fi aflat, aș fi vrut să rămîn tot timpul în picioare, în semn de respect față de viața și munca lor, necunoscută, grea, iar uneori îngrozitoare. Doar cînd ședeam pe pietre sau pe buturugi nu mă simțeam vinovat. Doar cînd mîncam o bucată de pîine goală, nu-mi era rușine. Într-atît, în fața mării drame pe care o reprezentau viața, munca, moartea minerilor, inima și conștiința mea au vibrat îndelung...

*

Veneam din marea lume a marinarilor, unde nedreptatea era poleită de mirajul lungilor călătorii. De pe întinsul nemărginit al apelor veneam, cînd viața, munca

și moartea minerilor m-au zguduit. Ce oameni chinuți pînă-n măduva oaselor, flămînzi și îmbrăcați în zdrențe, în înfățișarea cărora totul — privirile, obrazul, miinile — părea o imensă învinuire adresată lumii întregi.

Nici viața marinarilor nu era ușoară : a celor de punte, înghețați de vînturile iernii ; a celor de la mașini, înnebuniți de căldura cuptoarelor. Nu era ușoară nici viața din porturi, a celor ce încărcau vapoarele, gălăgioși și goi, cu oasele frînte sub poveri. Și acolo, pe țărmurile mării, exploatarea își întindea gheara, făcînd oamenii să strîngă pumnii și să scrișnească. Dar totul se petrecea ca la o mare răs_pîntie a lumii, unde răzbeau din timp în timp zvonuri uriașe. Porturi îndepărtate, țări și popoare necunoscute își trimeteau mesajul o dată cu respirația adîncă a mării, și chiar cea mai oșosită frunte se ridica din pămînt cînd în radă intrau, albe ca lebedele, acele bastimente care păreau simboluri ale libertății.

Pe umerii minerilor însă, apăsa parcă toată greutatea unei milenare nedreptăți. Munceau în fundul pămîntului, în galerii de cîrțiță și nu le era dat, cu nimic mai mult decît oarbei vietăți, să se bucure de lumina și frumusețea lumii. Erau tăcuți și gravi, cu capete mari și osoase, cu obraji uscați din care izbucneau, ca la arici, perii aspri ai bărbii. Și erau obosiți, obosiți de parcă fiecare dintre ei ar fi muncit pe nedrept de la începutul lumii.

Iar viața, mai mult decît a marinarilor, le era primejduită de naufragii : acele înfricoșătoare catastrofe miniere ce îndoliau într-o secundă întreaga lor nefericită lume. În fundul pămîntului le era dat să muncească și să moară, sub apăsarea a mii de tone de țărină. Îngropați de viu, mai aveau timp să pipăie îndelung peretii

groși ai mormîntului. Soarta căror oameni mai însemna o atît de cutremurătoare tragedie ?

În fiecare dimineată, fără să știe dacă au să mai revadă lumina zilei, coborau în adîncul pămîntului. Acolo, în măruntaiele lui fierbinți munceau, luptîndu-se să-i smulgă aurul, arama, cărbunii. Iar răsplata muncii lor erau foamea, zdrențele, asupra. Treceau pe sub privirile stăpîniilor cum vor fi trecut pe vremuri, pe sub ochii verzui ai faraonilor, mulțimile de sclavi ce înălțau piramidele.

Pe umerii lor atîrna lanțul unei grele robii. Erau o masă de oameni exploatați, îndurînd nedreptatea și asupra, făcînd să se reverse în inimi, mai patetic decît oricînd, căldura solidarității umane ; făcînd să încolțască în adîncul lor, mai puternic decît oricînd, sămînta miniei și a răzvrătirii.

*

Nu-i greu de înțeles atunci cît de copleșitor e sentimentul pe care-l trăiesc astăzi, cînd, printr-o rapidă și enormă evoluție a istoriei, cei ce ieri reprezentau cea mai dureroasă imagine a trecutului, au devenit vestitorii celui mai îndrăzneț viitor, făurarii noului ev de care se vor bucura popoarele.

II

Cînd acum douăzeci de ani am coborît pentru întîia oară într-o mină și am văzut munca de robi a minerilor, mi-am dat seama că mă aflu în fața unui trecut greu, de cel puțin două milenii. Cu acel trecut am dat mîna și i-am simțit toată apăsarea și tot întunericul, printre căutătorii de aur din Munții Apuseni.

La trei sute de metri sub pământ, rătăceau printr-un nesfârșit labirint de galerii, bătuți de vânturi și udați de reci ploi subterane. Pentru a stoarce din buretele ciuruit al muntelui câteva grăunțe de aur, foloseau cele mai vechi, cele mai primitive metode. Cărau sacii cu minereu în spinare, înaintînd în genunchi, sau tîrîndu-se pe brînci și trăgîndu-i cu dinții. Truda lor era îngrozitoare.

Ca un întreg munte îi apăsa pe umeri trecutul. Pînă în strachina din care mîncau i se simțea respirația milenară. Sub greutatea a două mii de ani de exploatare, oamenii se mișcau cu oasele frînte.

Pe urmele agatyrșilor, se duceau tot mai în întunecimea pămîntului. Imaginea muncii lor era atît de neașteptată, încît îți sărea în piept, ca o panteră, sîngerîndu-te. Intrau în văgăuni în care păreau că se viră de vii în mormînt. Acolo scormoneau, cu dalta și cu ciocanul, și uneori cu unghiile. Alții, în noroi pînă la genunchi, împingeau roaba cu minereu, striviți sub apăsarea galeriilor. De îngrozitoare truda se topeau. Din pielea lor pămîntie, viața se scurgea în șuvoaie de sudoare, fierbinte. Numai perii țepoși le năpădeau cu repziciune fața suptă, încît seara cînd ieșeau pe gura minei păreau șiruri de morți pe care a crescut barba.

Două revoluții trecuseră cu flăcări pînă la cer pe culmile acelor munți, dar nu izbutiseră să spulbere robia. În țară era domnia orînduirii capitaliste, dar peste viața minerilor mai stăruia o grea penumbră feudală. Era vremea cînd femeile sărutau mîna stăpînilor. Era vremea cînd cei bogăți purtau o dungă de aur la tocul cizmei, iar pentru tălpi aveau în biserici perne de catifea.

În acea lume trufașă, cei mai săraci, cei mai nebăgați în seamă, cerșetori la poarta generoasă a geologiei, erau minerii. Nu însemnau nimic. Jurămîntul a o sută dintre ei cîntărea mai puțin decît vorba aruncată în vînt

a unuia dintre stăpîni. Flămînzi și îmbrăcați în zdrențe, cu mîini și capete pietrificate, priveau tăcuți și îngîndurați lumea nedreaptă pe care o țineau pe umeri.

Aceasta e cea dintîi icoană a minerilor care mi s-a gravat în minte. Nimic din ceea ce era trist și sumbru în lume nu lipsea din ea. Și avea linii puternice, trase de brațul viguros, exersat timp de mii de ani, al exploatării.

*

Zece ani mai tîrziu, în împrejurările cu totul schimbate ale anului 1945, am cunoscut viața minerilor din Valea Jiului. Gîndul acesta îl nutrisem multă vreme, dar abia atunci, o dată cu începutul marilor prefaceri din țara noastră, mi-a fost îngăduit să-l duc la împlinire.

În acel moment, în Valea Jiului mijeau zorile unei vieți noi, dar umbrele trecutului mai dăinuiau pretutindeni. Erau compacte și negre, culoare stropită pe alocuri de aceea roșie a sîngelui. În deceniile din urmă luaseră acolo cuvîntul, împotriva minerilor, mitralierele.

Din Munții Apuseni se scotea aurul cu care, de două mii de ani, se făuriseră atîtea podoabe și tezaure. Vaste capitole ale istoriei, din care nu lipseau lăcomia triburilor barbare și nici aviditatea neamurilor civilizate, gravitau în jurul acelor munți, în adîncimea cărora se topise carnea de pe scheletul cîtorva sute de generații de mineri.

Valea Jiului se trezise la noua ei viață abia de o sută de ani. După aur, venise timpul cărbunelui. Dar faptul că nu împodobește brațul curtezanelor, ci pune în mișcare locomotivele, nu făcuse decît să schimbe în rău formele exploatării. Mîneri ai unui ev industrial, oameții din Valea Jiului cunoscuseră rapacitatea celor ce-și investeau banii în industrie.

În 1945, obrazul și trupul lor purtau pecetea unei crunte exploatări. Treceau peste dealuri în zdrențe, cu bocancii hipertrofiați de petice. Și erau flămânzi.

Peste întreaga lor lume plutea amintirea unor apropiate și sumbre tragedii. Explozii ale metanului, galerii prăbușite, atîția și atîția morți de plîns.

Mai numeroși fiind decît cei de la minele de aur, mînia și răzvrătirea îi purtasera în lungi și grele bătălii. Treptat, se încheșase acolo nucleul unor detașamente dirze ale lumii asuprite ce-și căuta eliberarea. Fierbinte era Valea Jiului de o sută de ani: de focul cărbunelui ce ardea mocnit în straturile incendiate, de focul luptei revoluționare ce ardea cu flăcări mari în inima minerilor.

În 1945, bătălia pe care o purtasera atîtea generații le adusese o primă mare biruință. În fața lor se deschidea drumul eliberării de sub orice exploatare. Era un moment de răscruce, hotărîtor și plin de o imensă speranță, cum nu mai fusese altul în viața întunecată a minerilor. Îndelung stăteam de vorbă cu ei, stăruitor îi priveam, pentru a-mi întipări în minte chipul acelei lumi ce ieșea din suferința de pînă atunci ca dintr-o uriașă ceață.

Într-o clipă memorabilă, aflasem că visul cel mai îndrăzneț pe care îl nutrise vreodată mintea omenească a devenit fapt împlinit, și mi-am dat seama că declanșarea energiei atomice va avea repercusiuni de neînchipuit în ceea ce, atîta amar de vreme, fusese truda minerilor, munca lor istovitoare pentru a smulge din măruntaiele pămîntului combustibilul erei industriale. Am bănuțat atunci că va veni o zi în care viața minerilor — numai suferință, scrișnet și întuneric — va fi invadată de o orbitoare lumină.

Ce cald salut le-am adresat, vestindu-le venirea acelei vremi uimitoare!

III

Atunci, dintre uriașele mormane de cărbuni din Valea Jiului, n-am putut să bănuiesc că-mi va fi dat atât de curînd să salut începutul erei atomice pe pămînturile țării noastre. În acel an, folosirea energiei nucleare se proiecta într-un viitor despre care nimeni nu putea ști cît va fi de îndepărtat. Un munte strălucitor, un Ararat al istoriei se ridica în zare, și nu mă încumetam să sper că-l voi atinge mai mult decît cu privirile.

Iar în anii ce au urmat — asemeni acelor dimineți de vară în care, la un sfert de oră după un superb răsărit, nori negri încep să se adune pe cer, întristînd întreaga fire — energia nucleară, concepută doar ca o forță de distrugere, întunecă dintr-o dată tot orizontul lumii. Strălucitorul munte din zare, spre care cu atîta speranță îmi îndreptasem privirile, își schimbă culoarea și forma, luînd înfățișarea unei gigantice hirci, rinjînd ca o himalaie a morții în fața întregii omeniri. Ce dimineață îmi fusese dat să salut cu puțin înainte, și cum conspira acum totul să-mi arate că m-am bucurat prea devreme.

Cuprins de o îngrijorare pe care o simțeam că nu e numai a speței mele, ci parcă și a peștilor din oceane și a păsărilor din aer, ascultam țipetele isterice ale celor ce aveau în mîinile lor secretul descătușării atomului : bomba ! bomba !

Ce josnicie !

În închipuirea lor, energia nucleară urma să-i pună în situația celor doi, trei albi care, în filmele cu subiect african, instalați cu o mitralieră pe un deal, secerau fără nici un efort sute de negri în pielea goală. În închipuirea lor, locul dealului l-ar fi ținut cel mai înalt zgîrie

norii din New-York, iar al negrilor despuiatî mai toate popoarele lumii.

Ce trebuise să însemne energia nucleară, și sub ce auspicii își începea viața ! Era, pe dimensiunea planetei, umilitor, degradant, inadmisibil !

Eram mai ales mîhnit că porțile pe care le văzusem o clipă deschise, ale unui viitor de neînchipuit, fuseseră iarăși închise, cu brutalitate, cu cinism, cu grosolănie. Eram cuprins de dezgust și de o uriașă revoltă, văzînd că descoperirea cea mai strălucită a minții omenești este ținută în secret și transformată în mitralieră ătotucigătoare. Eu, ca o vrabie care îndelung visasem la acest mălai, tare aș fi vrut să știu din energia nucleară mai mult decît țipătul isteric, mai mult decît josnicul strigăt : bomba ! bomba !

Istoria va trebui să consemneze, în pagini solemne, faptul că în acele zile rușinoase, cei ce numai cu puțin înainte opriseră în loc respirația întregii lumi, prin epopeea de la Stalingrad, și-au luat sarcina să întoarcă lucrurile pe făgașul lor firesc și dorit de toate popoarele lumii. Istoria va trebui să consemneze, în pagini monumentale, stăruința și calmul cu care urmașii marelui Lenin s-au străduit să devină la rîndul lor stăpîni ai energiei nucleare, chemînd atenția și speranța lumii spre folosirea ei în scopuri pașnice.

★

În această clipă, cînd mă găsesc atît de aproape de uliutorul munte pe care cu zece ani în urmă îl privisem atît de departe, îmi îndrept iarăși toată căldura inimii și toată vibrația conștiinței către vechii mei prieteni, către mineri. Muncii lor eroice din trecut și mai ales din clipa aceasta îi datorăm privilegiul de a putea păși cu fruntea sus printre cele dintîi popoare ce vor cunoaște

din eliberarea energiei nucleare mai mult decît coșmarul bombei atomice.

Astăzi, îmi dau seama că atunci cînd coboram pentru întîia oară printre minerii din Munții Apuseni, puneam piciorul pe prima treaptă a unei scări pe care am urcat-o, o dată cu istoria timpului nostru, și în al cărui vîrf mă aflu acum, solicitat de perspective și dimensiuni copleșitoare. În douăzeci de ani, în trei momente hotărîtoare, decorul lumii s-a schimbat sub privirile mele, pentru acte cu o durată de milenii.

În 1935, printre minerii din Munții Apuseni, atingeam cu călcîiul fundurile unei lumi ale cărei forme de exploatare nu se deosebeau cu mult de acelea de pe vremea lui Herodot.

În 1945, în Valea Jiului, vedem cum temeliele robiei, veche de mii de ani, încep să se clatine și să se surpe.

Iar acum, în 1955, minerii care scot din adîncul pămîntului uraniul, deschid în fața mea porțile unui ev ce va însemna totala biruință a omenirii creatoare.

Dacă îmi aduc aminte de cea dintîi întîlnire a mea cu minerii, de gîndurile și sentimentele pe care le trezeau chipul lor istovit, îmi pare cu totul de necrezut că am fost martor al unor atît de uriașe transformări. Și totuși, această gigantică schimbare de decor, această vertiginoasă, amețitoare succesiune de perspective în istoria omenirii și a țării noastre, s-a petrecut sub privirile mele, în acești ultimi douăzeci de ani.

Socotesc un privilegiu că mi-a fost dat să o trăiesc în preajma mînerilor, în vechea și eroica lor lume, tot astfel cum socotesc un privilegiu cînd, dintre căpițele de fin, pot privi răsăritul marilor constelații. Pentru că nici un miros nu-mi pare mai propriu universului, insondabilelor lui adîncimi, ca mireasma finului cosit, și nici un obraz omenesc nu-mi copleșește mai mult inima de emo-

ție, ca obrazul minerilor, reprezentanți eroici ai omenirii muncitoare.

★

Sînt cel puțin două mii cinci sute de ani de cînd, pe pămînturile țării noastre a început viața grea și eroică a minerilor. Mărturiile despre munca lor sînt neînchipuit de vechi și colosale. Tainicele morminte scite care răsar ici și colo pe întinsul Dobrogei, oricît ar fi de pline de glasurile unui îndepărtat trecut, sînt doar simple movile de pămînt. Pe cînd munca începută de agatyrși, tot în acea vreme, a transformat munți întregi în bureți de piatră, fantastic ciuruiți.

Timp de două mii cinci sute de ani au scos de acolo aur urmașii agatyrșilor, pînă la necăjiții moți ai zilelor noastre, cei care ziceau :

*Munții noștri aur poartă,
Noi cerșim din poartă-n poartă.*

Și poate că ar mai fi cerșit multă vreme, dacă ar fi scos numai aur, semn al bogăției și al robiei. Dar pe aceste pămînturi a început să se scoată cărbune, și cărbunele a fost semnul unei lungi și aspre lupte de eliberare. Iar astăzi, se scot minereuri care sînt semnul celei mai mari biruințe.

Aur. Cărbuni. Uranium !

Trei fraze mari, decisive, din istoria omenirii.

Aur. Cărbuni. Uranium !

Robie. Luptă. Biruință !

Le-am avut pe toate în măruntaiele Carpaților și în istoria poporului nostru.

Urcînd din treaptă în treaptă, putem avea acum mîndria că deschidem cu mîinile noastre, bătătorite de două mii cinci sute de ani de muncă și însîngerate de două mii cinci sute de ani de luptă, poarta grandioasă a noului ev.

IV

— Minerii ai noului ev ! Să privim încă o dată pământul țării noastre, pământul acesta care răsună, de veacuri și milenii, de suferințe și fapte memorabile. Să privim încă o dată pământul acesta drag, pe care foșnesc plopii și cîntă ciocîrlia, și să-i arătăm, mai mult decît oricînd, dragostea noastră. Prieten ne-a fost de la început, și prieten ni s-a arătat mai ales în clipa de față. Să-i privim munții și pădurile în noua lumină ce s-a deschis asupra lui, și să-l învăluim într-o dragoste nouă, mai adîncă și mai fierbinte.

Dintre toți cei ce au trăit pe întinderea lui, noi, cei de azi, trebuie să-l iubim cel mai mult, fiindcă nouă ne-a dăruit cel mai mult.

Generos a fost de la început :

Și astăzi se mai aud pe malurile Dunării, în unele seri, glasurile celor dinții strămoși desfătîndu-se cu carnea dulce a peștilor prinși în bălțile ei.

Și azi mai dau rod, pe dealurile bătute de soare, butucii de vie ai căror struguri erau culeși de mîna mare și grea a dacilor.

Și azi mai răsună pe țărmurile mării chiotele grecilor, veniți cu corăbii după miere și grîu.

Dar sarea ? Ca spre o enormă solniță se întindea spre măruntaiele Carpaților mîna tuturor popoarelor din jur, să dea un gust mai bun fripturii de cerb sau de berbec.

Nimeni dintre cei ce au trăit sau numai au trecut pe acest pământ, nu s-a putut plînge că ar fi lipsit de bogății sau de frumusețe. Sticleau în adîncimile lui cristalele atîtor minerale, de la aramă pînă la aur, și foșneau deasupra frunzelor atîtor arbori, buni pentru fluieri și catarge de corăbii, pentru șindrila și viorii,

Muncindu-l și fecundându-l tot mai mult, privindu-l și înțelegându-l tot mai bine, din veac în veac au început să-l iubească, să-l apere și să-l cînte cei ce au dormit cu capul pe el ca pe un sîn de mamă.

Astfel s-a născut, din rîndurile pieritoare de oameni, poporul nepieritor.

— Minerii ai noului ev ! Mulți au iubit, mulți au apărut, mulți au cîntat acest pămînt, acest sîn bun și cald de mamă. Dar noi, cel mai mult trebuie să-l iubim, să-l apărăm și să-l cîntăm. Niciodată n-a fost atît de tînăr, de puternic și de frumos. Priviți spre miazănoapte, Carpații ! Priviți spre miazăzi, cîmpiile ! Cerul se ridică mai sus, spre a încăpea sub el noua rotunzime pe care o capătă în clipa aceasta sîmul patriei. E acum clipa unei enorme și suave maternități. Noi îl simțim, sub buricul degetelor, cum se umflă de seva unei noi vieți. Noi auzim cum înlăuntrul lui se pregătește o hrană nouă, acel nemaipomenit amestec de lapte și miere, la care de mii de ani n-au încetat să viseze popoarele.

— Minerii ai noului ev ! Vouă vă este dat, ca în cea mai uimitoare poveste, să deschideți poarta marelui tezaur al vieții. Vouă vă este dat să vă apropiați cel mai mult de taina și esența lumii. Aud foșnind sub degetele voastre atomii și planetele, în același prelung sunet de harfă.

*

În vremi de mult uitate, atîtea și atîtea neamuri au dat un gust mai bun fripturii, presărînd-o cu sarea Carpaților. Să ne bucurăm că azi scoatem din măruntaiele lor o sare merită să dea un gust mai bun vieții de pe întreg pămîntul. Să ne bucurăm că din vechii noștri munți scoatem temeieri pentru marea speranță a tuturor popoarelor.

— Minerii ai noului ev ! Să ne bucurăm mai ales că prin munca voastră eroică, energia nucleară coboară în

sfârșit printre oameni și devine o forță a omenirii. Ce josnic a fost, mineri, scurtul răstimp în care minunata zeiță ajunsese într-o baracă de bilci. Cum își mai umflau fălcile scamatorii și cum râneau ca măgarii: Nemaivăzut! Nemaipomenit! Aicea! Aicea!... Veniți, lume, s-o vedeți! Moartea! E Moartea!...

Iar ea, cu sîngele pierit din obraz, între femeia cu trup de șarpe și rechinul cu cap de senator, visa la clipa cînd va putea fugi din groaznica panoramă. Basmul Cenușăresei nu fusese nimic pe lângă soarta acestei splendide creaturi, ieșită ca din apa mării, din cel mai înalt talaz al minții omenești. Pusese din greșeală piciorul pe o plajă cu pirați, iar ei, în loc să i se închine și s-o redea omenirii căreia îi fusese menită, o apucaseră cu labo păroase și o duseseră în bilci. E Moartea, lume!...

Dar prin masca hidoasă pe care i-o puseseră pe față, i se zărea zîmbetul senin și prin vălurile de doliu, bogatul păr de aur. Rod al inimii și al minții omenești, ea era Viața.

Venise pe lume ca un lujer de crin, tot atît de gingaș ca și trestia în care Prometeu adusese focul din cer, iar ei o sileau să țină în mînă o mitralieră. Pînă la al nouă-lea neam și pînă la a noua generație vor trebui să se rușineze nemernicii care au pus laba lor păroasă pe brațul ei feciorelnic. Venise pentru bucuria și fericirea întregii omeniri, și o duseseră în bilci să înspăimînte popoarele. E Moartea!... Iar ea, ultragiată și batjocorită, era Viața!

★

— Mineri ai țării mele! Ea e acum printre noi. Mîngiați-i cu grijă bogatul păr de aur! Vedeți? E plin de rouă ca un trandafir.

MOȚOTOC ȘI ATOMUL

1

Deoarece fizicienii iluștri au rezolvat practic problema descătușării energiei nucleare, Moțotoc, a cărui vocație de descoperitor n-ar putea fi pusă la îndoială nici de cei mai înrăiți mizantropi, și-a îndreptat toată atenția asupra unui obiectiv extraordinar, merit, după cum spune el, să revoluționeze societatea umană : creerul atomic.

Nu trebuie să zîmbiți cu o superioară indulgență, gîndindu-vă că Moțotoc ar împinge în porți de mult deschise, că ar fi vorba adică de acea mașină extrem de complicată, alcătuită din mii de lămpi de radio, capabilă să efectueze într-un minut operațiuni aritmetice pe care douăzeci de matematicieni emeriți nu le-ar putea duce la capăt nici într-un an. Moțotoc nu e dintre aceia care vin mai pe urmă, și nimeni nu va putea spune vreodată despre el că ar fi fost un epigon. Un singur înaintaș i-am putea recunoaște, la nevoie, în Leonardo da Vinci, care a pictat-o pe Gioconda și ne-a lăsat și planurile unei mașini de zburat. Așadar, Moțotoc ar fi un tip în genul Renașterii.

Dar pentru a ne întoarce la creerul atomic, trebuie să spun de la bun început că deși ceea ce urmărește Moțotoc este o tot atît de uluitoare economisire a timpului

ca și aceea obținută prin născocirea despre care am pomenit, țelul său e mult mai vast și țintește mult mai sus decît construirea unei cutii, fie ea în stare să efectueze chiar cele mai fantastice extrageri ale rădăcinii patrate. Moțotoc este un moralist și el urmărește cu stăruință perfecționarea ființei umane. Creerul atomic, asupra căruia și-a îndreptat toate eforturile în ultimul timp, nu este altul decît acela pe care-l purtăm în propria noastră cutie craniană, înveliș osos de formă ovoidală, căruia denigratorii speței umane îi spun dovleac.

După cum se știe, începînd cu Pliniu cel Bătrîn care și-a jertfit viața observînd erupția Vezuviului, nu se poate petrece nici un eveniment mai de seamă în zona temperată a pămîntului, fără ca la fața locului să nu se găsească acea persoană de încredere a istoriei, cunoscută de obicei sub numele de martor ocular. Lista martorilor oculari din ultimele două milenii e lungă și glorioasă... Dar nu vreau să intru în detalii.

Mă mărginesc doar să spun că pe această listă un condei imparțial va trebui să treacă și numele meu, deoarece am avut norocul să fiu martor ocular al împrejurărilor în care ideea îndrăzneată și originală a creerului atomic s-a născut în creerul oarecum preatomic al lui Moțotoc. Dacă îmi dați voie să încep într-un fel epic, impus atît de persoana lui Moțotoc cît și de dorința de a da povestirii mele un cît mai înalt nivel artistic, sarcină ce ne-a fost trasată în diferite plenare ale Uniunii Scriitorilor, aș începe în felul următor : Era într-o frumoasă seară de februarie...

Era într-o frumoasă seară de februarie, cînd mă găseam cu Moțotoc la o ședință. Nu vă grăbiți să filozofați în limba strămoșilor noștri romani : *Sic transit gloria mundi*, fiindcă de abia de acum încolo începe măreția lui Moțotoc.

Cînd am intrat în sală l-am zarît pe prietenul meu printre primii veniți. Avea o figură radioasă. Întotdeauna

una în aceste împrejurări, vreau să spun la începutul ședinței, Moțotoc are o figură radioasă. Cum mă văzu, mă întâmpină cu cuvintele : Nu ține mult, am vorbit cu președintele. E un dușman declarat al ședințelor lungi. Și se așează pe scaun în culmea satisfacției. Avea aerul unui strateg care și-a asigurat o victorie apropiată. Vai, strategii, strategii...

Două ore mai târziu, dacă un pictor realist s-ar fi nimerit în sală și ar fi reflectat într-o operă de artă capul lui Moțotoc, i-ar fi putut pune următorul titlu sugestiv : „Cuprins de sumbre presimțiri...”

Ședința începuse la șase. Primele trei sferturi de oră, Moțotoc ascultă ca pe vremea când era student și-și lua examenele magna cum laude. O singură dată, trăgând mâna de pe speteaza scaunului, se uită la ceas, discret. Și iar fu numai ochi și urechi. La șapte și un sfert, se uită încă o dată, dar de data aceasta nu discret, ci pe furiș. La șapte și jumătate, se uită a treia oară și lăasă să-i iasă din piept un suspin. Pe la opt fără un sfert devine nervos și fără să-l mai asculte pe vorbitor privi ceasul de patru ori în cinci minute. Se vede că are o întâlnire, mă gândii eu.

Bănuindu-mi gândurile, Moțotoc se întoarce și-mi șopti nenorocit : Aveam oră la dentist. Radiografii. Diatermie. Măseaua de minte ! Și ciocăni cu degetul în maxilar, cu un aer lugubru, ca dintr-un cociug.

Dar vorbitorul, luat de valul expunerii sale, nici nu bănuie ce se petrece cu Moțotoc, care începu să treacă prin tot felul de stări sufletești, de la plictiseală pînă la deznădejde, și de la resemnare pînă la nebunie. La un moment dat, să fi fost opt și jumătate, îl văzui că-și scoate batista și începe s-o frământa între degete și să-i facă tot felul de noduri. Aveam impresia că-și descarcă astfel dorința de a strînge pe cineva de gît.

În sfîrșit, vorbitorul, care trebuind să traseze sarcinile corpului didactic în campania de curățire a pomilor

fructiferi de omizi, nu se putuse opri să nu facă o incursiune în trecutul întunecat, dezvăluind auditoriului eă în vremea copilăriei sale chiaburii îl trimeteau să curețe pomii de omizi fără costum de protecție, pe cînd astăzi chiar măturătorii de la I.C.A.B. au cisme de cauciuc mai înalte de genunchi, iar mănușile de cauciuc se găsesc în casele de naștere din cel mai umil cătun și devin din ce în ce mai mult un bun al poporului muncitor, ca și casele de odihnă de pe litoral, unde astă vară a petrecut cincisprezece zile de neuitat în tovărășia unui distins fizician care abia se întorsese de la un congres din R. D. Germană, cu care prilej vizitase și muzeul din Weimar, trăind clipe de neuitat în fața biroului la care a lucrat marele Goethe, pe cînd în tinerețe nu numai că nu putuse vizita astfel de monumente ce fac parte din patrimoniul cultural al omenirii, dar nu văzuse nici măcar Marea Neagră, fiindcă pe vremea aceea studenții de la fizico-chimice nu aveau nici măcar un microscop ca lumea, pe cînd astăzi își pot pune ochiul la microscopul electronic, studiind problemele energiei nucleare a cărei folosință trebuie neapărat îndreptată spre scopuri pașnice, deoarece un kilogram de uranium poate înlocui cu succes trei mii de tone de cărbuni (în acest moment al cuvîntării, Moțotoc tresări violent) încît nici un efort nu trebuie precupețit pentru a obține în toate domeniile o folosire cît mai rațională a timpului, începînd încă din iarnă acțiunea de curățire a pomilor fructiferi, deoarece patria are nevoie de cît mai multe vitamine, în sfîrșit, zic, vorbitorul tăcu. Era nouă și un sfert.

Președintele întrebă : Tovarăși, se înscrie cineva la cuvînt ? Ca întotdeauna, în aceste împrejurări, se lăsă o tăcere adîncă. Președintele luă tabachera, scoase o țigară, o frecă între degete, o aprinse și trăgînd fumul adînc în piept, îl dădu apoi afară cu calmul imper-turbabil al unui Buda și privind îmbietor în sală, întrebă iarăși : Tovarăși, se înscrie cineva la cuvînt ?

De pe scaunele din fund se ridică o mîină și se auzi un nume. Luînd o fișie lungă de hîrtie, președintele îl scrisese sus de tot, cu mulțumirea gospodinei cînd vede că din ouăle de sub cloșcă i-a ieșit primul pui. Era nouă și douăzeci de minute. În următoarele cinci minute mai piuiră cîteva. Dar dușmanul declarat al ședințelor lungi fși mai aprinse o țigară și iar fumă și privi îmbietor în sală și întrebă cu glas dulce : Cine se mai înscrie, tovarăși ? Și nu se lăsă pînă ce nu umplu toată lista. Of-tînd adînc, Moțotoc se uită la ceas, cu acea privire sfișietoare cu care romanticii își luau rămas bun de la ființele iubite și necrezînd în nemurirea sufletului, le strigău : „Adio, adio pentru totdeauna...” Era zece fără douăzeci de minute.

Solemn, președintele se sculă în picioare : „Tovarăși, spuse el cu un glas ce se arăta sincer îngrișorat, sînt foarte mulți înscriși la cuvînt. Ora e înaintată. Vă cer îngăduința să limitez timpul fiecărui vorbitor la cel mult cincisprezece minute și să nu-l pot prelungi decît în cazuri excepționale, dar numai după consultarea dumneavoastră.” Se auziră aprobări suspinate.

Unul după altul, vorbitorii se suiră la tribună, declarînd că vor fi foarte scurți și, pentru a se ține de cuvînt, o luau numaidecît de la facerea lumii.

Pe la douăsprezece noaptea, ședința se apropia de sfîrșit. Moțotoc era cenușă.

Cînd ultimul vorbitor sfîrși, și ascultătorii înțepeniti pe scaune începură a foșni ca viermii de mătase cînd li se dau frunze de dud, îl zării cu stupefacție că se ridică în picioare, cu mîina în sus.

— Tovarășe președinte, rosti el cu glas de somnambul, aș vrea să spun și eu cîteva cuvinte. Cu un gest generos, președintele îl pofti la microfon.

— Tovarăși, începu Moțotoc, și parcă tot vorbea de pe altă lume, eu am ascultat tot. A fost tare frumos... Stîrpirea omizilor... livezile patriei... ce să spun, tare

frumos... Energia atomică... economia de combustibil... trei mii de tone de cărbuni... un kilogram de uraniu...

Aici se opri, trase aer în piept de sfîrîi microfonul și înălțîndu-și capul cu mișcarea unui cățel ce și-ar fi adus aminte că are printre strămoșii săi un leu, răcni deodată groaznic : Dar de ce nu se inventează atunci și vorbirea atomică ? Și căzu leșinat.

*

Astfel s-a născut, din suferința acelei seri, conforma marii tradiții filozofico-științifice care cere ca ivirea oricărei idei fundamentale să fie plătită tot cu atîta suferință ca și venirea pe lume a unui prunc, și numai Newton a scăpat doar cu un cucui de la mărul care-l lovide în cap spre a-i atrage atenția asupra gravitației universale, astfel, zic, din suferința acelei ședințe de pomină s-a născut geniala idee a lui Mototoc : creerul atomic.

II

Din cele spuse pînă acum nu-i greu de dedus că Mototoc e un adept al acelei școli filozofice ce se ridică împotriva vorbăriei de prisos, școală întemeiată de ilustrul Diogene, care rezolvase problema spațiului locativ instalîndu-se într-un butoi. Istoria spune că Alexandru cel Mare, pornind să cucerească lumea, s-a oprit la Corint și dorind să-l vadă pe Diogene, s-a apropiat de filozoful care ședea pe pămînt, în fața butoiului său. Privindu-l, eroul atîtor viitoare legende și monumentale monografii, în spatele căruia străluceau pînă în zare coifurile armatei cu care se ducea să-i bată pe perși, vorbi în felul următor : — Diogene ! Eu sînt Alexandru ! Ce pot face pentru tine ? Iar Diogene : — Să te dai puțin mai la o parte din dreptul soarelui.

Astfel a pus, încă din secolul al III-lea înaintea erei noastre, ilustrul filozof grec bazele acelei discipline care se ridică împotriva vorbăriei de prisos, disciplină al cărei adept convins e Moțotoc.

Desigur, nimeni nu l-ar fi putut acuza pe Moțotoc de cosmopolitism pentru faptul că și-a întemeiat morala pe convorbirea dintre un grec și un macedonean, totuși, spre marea lui cinste, încă de pe vremea când cosmopolitismul era în floare ca o tufă de liliac în luna Mai, el simțise nevoia să caute chiar în istoria poporului nostru temeiuri ale orientării sale. Cu toate că nu ne putem lăuda nici cu un Diogene, nici cu un Alexandru, strădania lui a fost încununată de succes, putând servi drept pildă creatorilor din toate domeniile.

Odată ajuns în punctul acesta, mă văd obligat să povestesc pe scurt împrejurările în care l-am cunoscut pe Mototoc.

Profitând de precedentul creat, încep iarăși într-un fel epic :

Era cu câțiva ani în urmă, pe malul Mării Negre... În fiecare dimineață, soseau pe plajă vreo zece Diane, dar în loc de arc aveau în mână o minge de piele de culoare cafenie. Era echipa de volei feminin a unui club sportiv dintr-un oraș ardelean. Splendide fete !

Astfel stînd lucrurile, se găsiră destui amatori care să intre în competiție cu ele, constituindu-se într-o echipă adversă, și ore întregi plaja răsuna de bufniturile mingii, spre marea mirare a delfinilor care mereu scoteau capul din vahuri să vadă ce se petrece. Se alesese și un fel de căpitan al echipei masculine, care în viața civilă se pare că era tot responsabil, pe la vreun Apărator, judecînd după culoarea prăzuluiie a costumului de baie. Acesta, sub motivul că acei ce vor să joace cu fetele trebuie să aibă o origine cît mai sănătoasă și o desăvîrșită moralitate, își luase obiceiul ca mai întîi să le stabilească în mod riguros identitatea.

În acea dimineată, pe cînd fetele umflau mîngea cu pompa de bicicletă, Moțotoc se apropie cu aerul clasic al omului care face zîmbre.

— Dumneata ? il întrebă responsabilul.

Moțotoc schiță un gest timid spre mînge, dar trăgînd cu ochiul la fete.

— De unde ești ?

— Sînt de la țară, răspunse Moțotoc.

— Tatăl dumitale a fost țaran sărac ?

Fața lui Moțotoc se deschise într-un surîs larg, de miliardar.

— Tata ? A fost sărac cu zece ani înainte de a se naște ! Și astfel, fu primit printre cei ce aveau fericirea să joace cu fermecătoarele ardelence.

Dar într-o dimineată, il auzii pe responsabil vociferînd :

— Ne-ai mințit ! striga el. Ne-ai spus că ești fiu de țaran sărac și aflu că ești din familie de nobili.

— Nu sînt ! protestă Moțotoc calm.

— Nu ești ? Dar blazonul ? Blazonul ?

Moțotoc tăcu. Atunci responsabilul :

— Tovarăși, ne-a mințit ! Întrebați-l dacă n-are blazon.

— Ai blazon ? se auziră deodată vreo șapte glasuri, tenori, baritoni și bași.

Copleșit de polifonie, Moțotoc recunoscu :

— Mi-am făcut eu unul.

— Cu deviză ?

— Cu deviză, mărturisii Moțotoc.

— Auziți ? triumfă responsabilul. *Nihil sine Deo !* De abia am scăpat, de hohenzolerni și vine dumnealui !

— Ce fel de deviză ? întrebă careva.

Moțotoc tăcu.

— N-o fi „*Nec pluribus impar* ?”

Moțotoc tăcu.

— N-o fi „*Aut Caesar, aut nihil* ?”

Moțotoc tăcu.

Se vede că în echipa de volei se nimeriseră câțiva specialiști în heraldică și nu-l slăbeau :

— N-o fi „*Concordia, Integritas, Industria*,” ca a lui Rotschild ?

— „*Dieu et mon Droit*”, ca a imperialiștilor englezi ?

— „*Nihil sine Deo ! Nec plus ultra !...*” nu se lăsa mai prejos Aprozarul.

Dar Moțotoc tăcea.

În fața acestei încăpățînări, cineva șuiera :

— N-o fi cumva „*Garda și Căpitanul*” ?

— Nu ! protestă Moțotoc indignat.

— Dar ce fel de deviză ? izbucni exasperată întreaga echipă.

— Pofțiți de-o vedeți, răspuse în sfîrșit Moțotoc. E la mine în cameră. Pornirăm grăbiți și bucuroși, ca procurorii la locul crimei.

Cînd Moțotoc deschise ușa, zării în perete, deasupra patului, o bucată de carton alb, pe care erau desenați doi plopi, și între ei, cu cerneală albastră, scrise următoarele cuvinte, în formă de dialog :

— „Gata ?

— Gata !

— No hai !”

— În acea dimineață, începu Moțotoc cu glas domol, făcîndu-se a uita că în echipa de volei se aflau atîți istorici eminenți, Avram Iancu sosind în piața din Cîmpeni o găsi plină de oameni înarmați cu flinte și topoare. Vuia și fremătau ca marea. Dar cînd se ridică pe tribuna ce fusese anume pregătită, se făcu o liniște adîncă, de parcă ar fi vrut să asculte și munții. Iar el, purtîndu-și privirile peste acea mulțime ce vroia să scape de robie, întrebă doar atît :

— Gata ?

— Gata ! răspunseră ei într-un glas.

— No hai ! mai zise Avram Iancu. Și porniră.

Oprindu-se o clipă, Moțotoc reluă :

— După cum mă arată și numele, eu sînt din partea aceea a țării. Și cum nu-mi place vorbăria de prisos, deși am în sprijinul convingerilor mele sentințele unor iluștri înțelepți ai antichității, mi-am luat drept deviză aceste cuvinte din istoria poporului nostru care dovedesc, după părerea mea, marile lui virtuți.

Așa ne vorbi Moțotoc și, lăsîndu-și fruntea în jos, tăcu.

*

Și astfel, datorită dezvoltării tot mai largi a sportului în țara noastră ca și atracției pe care o exercita asupra oamenilor muncii aflați la odihnă echipa feminină de volei, l-am putut cunoaște pe Moțotoc, în împrejurări care mi-au reamintit încă o dată că istoria lumii ar fi fost alta dacă nasul Cleopatrei era cu doi milimetri mai la stînga, și spun asta deoarece îi detest pe acei autori care avînd de dezvăluit o situație asemănătoare, în loc să se refere la acest caz ilustru al antichității, preferă să folosească frivolul : *cherchez la femme* !

Așadar, pentru că veni vorba de nasul Cleopatrei, sau de eternul feminin cum ar spune acei autori, la vreo iună după ce-l cunoscusem, îl întîlnii pe Moțotoc în tramvai, pradă unei puternice emoții ca și obișnuitei presiuni de două atmosfere pe centimetru pătrat, pe care direcția I.T.B.-ului o menține cu mari sacrificii în va-goanele sale.

— Se poate... se poate una ca asta ? abia putu articula el cînd mă zări.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebai cu ochii.

— Auzi ! Să zdrobim tinerele fete !

— Cum ? mă holbai eu.

— Să zdrobim tinerele fete ! Scrie în jurnal !

— Care jurnal ?

— Îl avea adineauri un cetățean care s-a dat jos. Am tras cu coada ochiului peste umăr.

Tăcui încurcat. Iar glasul lui Moțotoc, plin de neliniște și tristețe :

— Ce-o să fie acum ? Articol de fond !

Și cum eu tăceam perplex, izbucni :

— Cum să le zdrobim ?

Moțotoc trăia cu atita intensitate neliniștea care-l cuprinsese, încît reuși să mi-o transmită și mie. Ne uitam îngrijați la fetele care treceau pe stradă, încă întregi. Săracele !... Se vede că articolul nu fusese încă prelucrat. Ni se strîngea inima, gîndindu-ne că acuși, acuși, o să le vedem zdrobite.

Ne găseam în tramvaiul 16. La un moment dat, scoaserăm amîndoi un țipăt. Pe strada Viitor se vedea o fată fugind. Așadar, masacrul începea. Din fericire, foarte curînd ne dădurăm seama că fata fugea după un cățel. Răsuflaram ușurați. Dar cine ne putea asigura că nu sîntem pradă acelor tragice iluzii ale istoriei ? De ce liniște fusese precedată noaptea sfintului Bartholomeu ? Dar parcă la 4 aprilie nu ni se spusese că-i vorba de un exercițiu de apărare pasivă, tocmai în clipa în care începeau să ne cadă în cap cinci mii de bombe ? Încît, pînă la urmă, fata cu cățelul trezi în noi un sumbru presentiment.

Deși aveam treburi urgente în centrul orașului, nemaiputînd suporta neliniștea căreia îi căzusem pradă, ne-am hotărît să coborîm la Grădina Icoanei. Voiam să punem mîna pe ziarul cu pricina, să știm exact la ce trebuie să ne așteptăm. La primul chioșc, l-am găsit. Era un ziar pentru tineret. De departe se putea citi titlul, cu litere mari, pe prima pagină : „Să zdrobim prejudecățile cu privire la incapacitatea politică și organizatorică a tinerelor fete“.

După cum se vede, în înghesuiala tramvaiului, Moțotoc, neobișnuit cu titluri atât de... atât de... lapidare, nu reținuse decît începutul și sfîrșitul. Lucrurile s-au lămurit. Dar numai noi știm ce spaimă am tras.

De atunci, folosind o foarfecă și un dosar, Moțotoc a devenit un colecționar pasionat de astfel de titluri. Ultimul pe care mi l-a arătat, suna : „Să mărim producția de conserve de carne de porc în suc propriu“. Ca titlu de articol nu era rău de loc și mărturisesc că mi-a lăsat gura apă.

III

Din toate cele spuse pînă acum, era firesc ca un om cu spiritul lui Moțotoc să furnizeze contemporanilor săi ideea creerii atomice. În ultima vreme, pe masa de lucru au apărut tot felul de tratate despre neutroni, pile atomice și explozii în lanț. Moțotoc le studiază mai ales spre a-i servi drept comparații, deoarece, repet, fiind un moralist nu urmărește vreo născocire în domeniul fizicii, ci perfecțiunea ființei umane.

Ieșind de curînd de la o ședință, care din fericire fusese scurtă, dar nu credeam c-aveam motive să ne bucurăm din cale afară, fiindcă tocmai în acea zi zărisem plutind în aer o rîndunică singuratică, pornirăm împreună pe Calea Victoriei. Mergeam spre miazăzi, spre a putea arunca din timp în timp o privire spre Orion care, superb, trona peste acoperișurile orașului.

— Ideea mi-a venit, începu Moțotoc, în acea tristă seară în care pierdusem ora la dentist. Cînd vorbă-lungă ăla, omidofagul, după ce ne chinuise atât, mai comise și imprudența să ne dea pe la nas cu uluitoarea comparație dintre cărbuni și uranium, ții minte : „un kilogram de uranium poate înlocui trei mii de tone de cărbuni...“, nu m-am putut stăpîni să nu strivesc între dinți următoarea reflecție : În orice caz, tu ai în creier cărbuni !

— Dacă aş fi fost un pesimist, preciză Moțotoc după o clipă, lucrurile s-ar fi oprit aici. Dar de cînd sugeram țîța mamei, care avea atîta lapte încît mai dădea și la vreo doi copii din sat, orientarea mea a fost profund optimistă. Astfel stînd lucrurile, n-a trebuit mult ca în acea seară de pomină ideea creerului atomic să țîșnească în mintea mea, într-o lumină orbitoare.

— În zilele următoare, vorbi mai departe Moțotoc, această idee s-a adîncit, încît astăzi îmi pot spune cu toată convingerea: De ce să nu se pună, adică, problema creerului atomic? Știi: „Să zdrobim și să eliminăm cărbunii din creerul nostru și să-l facem să funcționeze pe bază de uraniu!”

— Îți dai seama, continuă Moțotoc cuprins de un entuziasm ușor ascendent, în timp ce pe cer stelele Orionului sclipiră mai viu, ca și cum ar fi interceptat convorbirea noastră, îți dai seama ce s-ar întîmpla dacă în funcțiunile creerului nostru s-ar petrece același salt gigantic ca în domeniul combustiei? Dacă de la simplele arderi chimice de pînă acum s-ar trece la deslăntuiri nucleare? Dacă un singur gram de creer ar fi în stare să furnizeze în viitor mai multe idei creatoare decît, să zicem, creerii unei întregi generații? Dacă s-ar ajunge la un fel de pilă atomică a gîndirii omenești. Dacă...

— Stai! făcui eu, am amețit! Și-n adevăr, amețisem. Trăsei aer mult în piept și mă sprijinii cu mîinile de un zid, dar pămîntul tot se mai învîrtea în jurul meu de cite lucruri uluitoare întrezărisem. Cred că Hesiod n-ar fi fost mai tulburat dacă în timpul său ar fi avut viziunea unei lumi cu cîmpiile arate de tractoare și cu cerul străbătut de avioane.

Cînd îmi mai revenii puțin și pornirăm din nou, eu țînîndu-l pe Moțotoc de braț, cu un amestec de mîndrie și tandrețe, el continuă:

— Iar creerul atomic ar atrage după sine sufletul atomic! Să ne gîndim cum ar arăta lumea dacă s-ar ajunge ca fiecare gram de inimă să cuprindă mai multă dragoste și noblețe decît cuprind acum inimile unui milion de oameni. Îți dai seama?

Îmi dădeam perfect seama. Furăm amîndoi cuprinși de o beție a frumuseții, de nedescris. Parcă și vedeam acea lume, cu ședințe de două minute și cu oameni ca finalul simfoniei a IX-a. Călcam, de parcă Orion s-ar fi făcut covor la picioarele noastre.

Într-un tîrziu, ne oprirăm în dreptul casei lui Moțotoc. Prin ferestrele de la parter se vedeau locatarii întruniți într-o ședință. Ședința, își aduse el aminte, începuse pe la patru după amiază. Era vorba să se aprobe cumpărarea a două măhuri noi, dar nu toți chiriașii erau de acord.

Îmi adusei aminte de o mulțime de asemenea oameni și împrejurări și mă năpădi un fel de tristețe. Intrai în camera lui Moțotoc și zării celebrul blazon:

— Gata?

— Gata!

— No hai!

— Creer atomic... suflet atomic... crezi c-au să fie vreodată? făcui spre Moțotoc cu un suspin.

— Sînt absolut convins, răspunse el. Numai că trebuie să luptăm pentru a înlocui cele trei mii de kilograme de cărbuni cu gramul de uranium.

IV

L-am mai întîlnit pe Moțotoc de multe ori, și se arăta dușman tot atît de convins al vorbăriei de prisos și partizan înflăcărat al creerului atomic. De aceea, nu pot

spune cît am rămas de surprins cînd acum cîteva zile am zărit în dreptul unui cămin de studenți un afiș cu următoarea redactare : „Astă-seară, orele 8,30, va avea loc un simposion cu tema : Sentimentul de mîndrie al poporului nostru în legătură cu începerea erei atomice în R.P.R. și perspective de viitor. Tov. Moțotoc va rosti un cuvînt de deschidere. Urmează dans“.

Sărmane Moțotoc, îmi spusei, tare mi-e teamă că de data asta ți s-a înfundat. Și la 8,25 mă înființai, curios să văd ce se va petrece. Cu o întîrziere de un minut, Moțotoc se sui la tribuna pe care erau pregătite cîteva sticle cu apă.

În vreme ce participanții își căutau, în baza unei experiențe atavice, cea mai bună poziție pe scaun, Moțotoc începu :

— Tovarăși, mai fiecare generație din trecut, dîintr-un motiv sau altul, s-a crezut îndreptățită să afirme că l-a apucat pe dumnezeu de un picior. Ei bine, tovarăși, în ceea ce ne privește, putem fi siguri că noi, în adevăr l-am apucat pe dumnezeu de un picior. Dar trebuie să-l ținem bine, și să nu uităm că mai are încă unul ! Aici Moțotoc tăcu, înclină ușor capul și coborî de pe tribună. Fu un moment de stupeoare. Apoi, toți cei de față izbucniră într-un ropot de aplauze. Se auziră și cîteva strigăte de bravo.

Trecînd printre cele două șiruri de admiratori, Moțotoc se îndrepta spre ușă cu un aer modest. Dar eram sigur că în sinea sa triumfa. Și mai eram sigur că dacă i-aș fi făcut vreo aluzie la faptul acesta, mi-ar fi răspuns, ca-ntotdeauna, că triumfase hunul simț al poporului.

Fiindcă așa e Moțotoc din moși strămoși. Crede în popor.

ANEXE

BOMBARDAREA ATOMULUI

În aceste ultime săptămîni în care omenirea a fost la un pas de prăpastia unui al doilea război mondial, în Suedia un profesor punea la punct ultimele sale experiențe pentru dezagregarea atomului. Cred că toți oamenii știu, cît de vag, senzaționalul pe care îl cuprinde această intenție a oamenilor de știință. Se spune, și probabil că așa este, că dacă s-ar reuși să se smulgă din orbita lor electronii unui singur atom, fenomenul acesta ar degaja o energie formidabilă.

Și iată că pe cînd noi ne îngrozeam de tunurile care începeau să-și ridice țeava, profesorul suedez Seigbach se pregătea pentru un bombardament superior, de care n-ar fi în stare artileria niciunei armate din lume : bombardarea atomului. Puținele amănunte care ni se dau în privința aceasta sînt uluitoare : bombardarea urmează să aibă loc într-o cameră cu ziduri groase de trei metri. Se va azvîrli asupra atomilor un curent electric de trei milioane de volți. Sub acțiunea lui electronii vor căpăta o viteză de o sută de mii de kilometri pe secundă și probabil că atomul va plesni, dînd loc formidabilului fenomen visat de oamenii de știință.

Închipuiți-vă, dacă puteți să vă închipuiți, o viteză de o sută de mii de kilometri pe secundă într-o părți-

cică de materie mai mică decît vîrful unui ac. Închii-puiți-vă ce va fi în camera cu pereții de trei metri în clipa în care atomul — vîrful de ac — va face explozie. În fața acestui fantastic bombardament, cît de stupide apar bombardamentele care erau pe cale să se dezlănțuie pe întinderea continentului. Ce ar fi făcut ? Ar fi oprit inimi, ar fi făcut să curgă sînge, ar fi ruinat orașe.

Cît de josnic apare războiul dus cu praf de pușcă, acum, cînd am putea participa cu toții la extraordinarul bombardament care va revoluționa universul : dezagregarea celei mai intime celule a materiei.

De ce oamenii să fie împinși la cucerirea kilometrilor pătrați, cînd înăuntrul atomului stau închise energii mai mari decît pot produce uzinele unui continent întreg ?

Iată : de la hîrlețul înfipt în scoarța pămîntului, oamenii s-au ridicat pînă la dezagregarea atomului.

Mă mir că în fața acestui formidabil salt, războiul nu apare ca făcînd parte din era de piatră.

INTRODUCERE

LA OAMENII DIN VALEA JIULUI

În vara anului 1945, cu puțin înainte de sfârșitul celui de al doilea război mondial, când omenirea se afla la capătul unui lung șir de emoții și suferințe, se produse un eveniment atât de extraordinar, încît încercările de pînă atunci ale războiului păliră, iar minții omenești i se deschise perspectivele unei ere fantastice, bazată pe dezagregarea materiei.

Mă aflu, în acele zile neuitate de august, după un mare număr de ani, din nou pe malul mării și, în foșnetul apelor ei, mintea mea își putu închipui în voie formele pe care le va lua viața, în viitor. Dezagregarea materiei era o problemă spre care imaginația mea mersese întotdeauna plină de pasiune. Pe această plăcă chiar, în verile de dinaintea războiului, privind nenumăratele trupuri omenești, unele tinere și armonioase ca statuile grecești, dar toate de carne și de sînge, din protoplasma vie care poate simți durerea și a cărei viață poate fi întreruptă printr-o intervenție dinafară, privindu-le așadar, și știind că arsenalele din Europa fabrică ziua și noaptea gloanțe de care aceste trupuri nu vor fi ferite, o mare tristețe mă cuprindea în clipa cînd atenția mea era chemată, și se concentra toată asupra unui fir de nisip, prins de marginea unghiei. De ce nu-și folo-

sesc oamenii, îmi spuneam, geniul și forța de care dispun, în actuala etapă a istoriei, pentru a declara altfel de războaie, acestui fir de nisip, de exemplu. Față de noua dimensiune pe care ar căpăta-o lumea, față de uriașele rezerve de energie ce stau închise în acest grăunte, ce țară, ce continent mai merită jertfa de a fi cucerite în limitele lor terestre, de banali kilometri pătrați? Când în unghia fiecăruia dintre noi, printr-un salt de perspectivă uriaș, dar care merită îndrăzneala necesară, nenumărate planete se învîrtesc în sisteme solare, pe care omul le-ar putea cuceri, însușindu-și fantasticele lor teritorii! Acesta e războiul pe care oamenii din era noastră ar trebui să-l dezlănțuie!

Așa mă gîndeam, și așa am și scris, în anii aceia cînd priveam cu tristete trupurile tinere de pe plajă, și mă întrebam prin cîte din ele nu vor trece în curînd conurile de oțel ale gloanțelor care, în spatele nostru, se îngrămădeau în depozite enorme. Acum, după un mare număr de ani, mă aflu din nou în aceste locuri unde, atît de amar, mă îngrijorăsem de soarta omenirii. Era o pură întîmplare, o bunăvoință exagerată a destinului, pentru că în acest răstimp pieriseră milioane de oameni, iar eu nu fusesem cu nimic mai îndreptățit la viață decît ei. Auzeam din nou murmurul mării, și mă regăseam pe țărmurile ei, întotdeauna dorite, cu un sentiment straniu, și de fericire, și de rușine, că după marele masacu putusem reveni.

În jurul meu erau semnele care arătau că drama pe care o temusem, se consumase. Pînă la apa mării ajungeam prin cîteva rețele de sîrmă ghimpată, stricate acum și ruginite, și erau locuri în care nu îndrăzneam să pun piciorul, fiindcă dedesubt nisipul putea face explozie. Cît despre minele marine, ele erau azvîrlite din loc în loc la mal, și, prin forma lor rotundă și bulbucată, cu nimic nu semănau mai mult decît cu ochii unui animal uriaș, smuși din orbite și împrăștiți pe țărmul mării.

Erau, fără îndoială, ochii războiului, o parte din miile lui de ochi cu care, treaz și satanic, își pîndise victimele. Acum îi erau smulși pe rînd, și el era menit unei orbiri totale. Unii dintre ei, care își mai păstrasera întreagă pupila, plesneau pe neașteptate. Adeseori, mai ales către ora trei după-amiază, o explozie puternică făcea să vibreze țărmurile, iar în larg o trîmbă neagră urca spre cer cu violență, ca un plop năprasnic ce-ar fi izbucnit din funduri și ar fi trăit un timp deasupra mării. Le număram. Cîndva, au să se termine, îmi spuneam, și atunci liniștea se va întoarce pentru multă vreme pe întinsul acestor ape. Atunci, siluetele mărețe ale unor pacheboturi se vor ivi în zare, și mii de bărci cu pînze vor încrucișa pe culmea valurilor, acum singuratece și pustii.

În acest peisaj în care dăspăreau treptat ultimele urme ale războiului, și în care putea fi imaginat cu ușurință viitorul mai bun al lumii, mă aflam cînd veni vestea că undeva, departe în răsărit, pe ultimul teatru de luptă, dezagregarea materiei devenise realitate. Oamenii se îngroziră și, mai tîrziu, predispozițiile lor apocaliptice fură exploatare îndeaajuns de cei ce aveau nevoie de aceasta, dar pentru mine, care toată copilăria și tinerețea mă legănasem în visul științific al descătușării atomului, prilejul era binevenit pentru a-mi lăsa imaginația să meargă spre formele fantastice ale viitorului. Așadar, în sfîrșit, ceea ce mereu dorisem, ca un salt formidabil în evoluția lumii, căruia să-i fiu martor, se realizase. În acest an, în această vară, cînd ultimele flăcări ale războiului se stingeau treptat, o mare poartă se deschidea minții omenesți, și ea era invitată să pătrundă într-o lume necunoscută, de dimensiuni și forme uluitoare. Ce avea să se întîmple acum? Poate niciodată, în tot trecutul ei, plin de salturi și de îndrăzneli uriașe, omenirea nu se aflase în ajutorul unor evenimente mai de neprevăzut, în

fața cărora să aibă dreptul să se întrebe, cu o totală uimire : Ce se va întâmpla acum ?

În fiecare dimineață, la ora cinci, priveam soarele răsărind din mare. Era un spectacol grandios, de o neasemuită și bărbătească frumusețe. La început, ca și cum marea ar fi fost o enormă gingie, un dinte roșiatic îi spărgea carnea, ieșind afară. Cîteva clipe rămînea astfel, strălucind ; apoi, ca și cum ciocane puternice l-ar fi lovit, el începea să se lățească într-o parte și alta. Era evident un dinte metalic, incandescent, aproape topit, încît ciocanelor nu le venea greu să-i schimbe mereu forma, pe uriașa nicovală din zare. O vreme, păru un rezervor de petrol, cilindric, cu marginile drepte într-o parte și alta. Apoi, strîngîndu-se puțin în partea de jos, avu silueta unui stup gigantic, plutind pe apele mării. Nici o secundă, în timpul acestor grandioase răsărituri, soarele nu fu rotund ca un disc, ci se văzu așa cum e în realitate : o masă fluidă, incandescentă, schimbîndu-și mereu forma. Cînd fu să se desprindă de mare, cînd de mult ar fi trebuit să fie un disc deasupra apelor, se subție și mai mult în partea de jos și se transformă într-o ventuză, menținînd astfel mai departe contactul cu imensitatea lichidă din care ieșise, și pe care voia parcă să o tragă după el. Marea păru că se urcă, el întîrzie pe cît putu, deformîndu-și circumferința, dar aceste mari eforturi geometrice avură totuși un sfîrșit : gîtul ventuzei se îngustă tot mai mult iar în cele din urmă se rupse. Atunci, soarele și marea fură deodată departe, definitiv desnărtiți, ca și cum îmbrățișarea lor ar fi fost un vis din care, în secunda sfîrșitului, nimic nu rămîne. Discul soarelui, perfect, fu într-o clipă deasupra apelor care, liniștite și fără amintire, se tălăzuiau domol de la o zare la alta. Răsăritul se terminase.

Plaja, pe care o vreme mai stăruiseră umbrele nopții, se umplea acum de o lumină continuă și vie. Puțin mai tîrziu, fu evident că din valurile mării ieșise un bulgăre

de foc, a cărui dogoare începea să se facă simțită. Dintr-o parte în alta, nisipul se încălzea, iradiind din miliarde de fire. Era șase dimineața, și nu era decît începutul. Ce avea să fie peste o oră, și peste încă o oră ? Cerul, pe care soarele urma să urce pînă la zenit, era imens și albastru, uluitor prin întinderile și adîncimile lui insondabile. Iar în cuprinsul acelor nemărginite vastități, părea că, începînd din acea oră, nenumărate lucruri vor fi cu puțință. Întinse și calme, plajele așteptau... Aceeași așteptare uriașă, de geneză în care, cu milioane de ani în urmă, primele ființe vii ieșiseră din apa oceanelor.

Fără îndoială că o altă clipă, tot atît de surprinzătoare și grandioasă, era gata să vină pe plajele pline de așteptare ale lumii. O nouă eră se pregătea și ea putea să însemne, mai mult decît toate cele care se urmaseră pînă atunci, sfîrșitul definitiv al unor forme de viață și începutul altora, de-a dreptul fantastice. În fiecare dimineață, spectacolul măreț și cosmic al soarelui răsărind din mare era minții mele un puternic imbold de a căuta să-și închipuie ceea ce, în clipele acelea chiar, se pregătea să vină. Un nou răsărit, poate mai grandios încă, se petrecea în laboratoare, și cînd el avea să fie împlinit, revărsîndu-și toată lumina, cine putea spune cîte din formele actuale ale vieții n-aveau să se împrăstie ca niște umbre, la sfîrșitul nopții ? Poate că pentru toată durata lumii, clipa pe care o trăiam începea să corespundă în fine aceleia în care noaptea se pregătește să ia sfîrșit. Poate că în istoria omenirii nu e decît șase dimineața, iar în fața noastră și a celor ce vor veni stă cerul întreg. Cine putea spune că nu ne aflăm decît la începutul scării, al cărui vîrf urmează să ajungă, o dată cu namiaza omenirii, la Zenit ? În această perspectivă, cuțitul de bronz și avionul vor ocupa poate, la început de tot, aceeași treaptă a drumului pe care urcăm. Pentru că iată, un nou pas e gata să fie făcut, și de jur

împrejur orizonturile se schimbă vertiginos, făcînd loc unor priveliști neașteptate și uimitoare. Ceva se pregătește să vină, e abia în clipa nașterii, dar de pe acum vechile forme ale civilizației cad în desuetudine : între hotarele continentelor, trenurile par rîme oboseite, iar în aer, quadrimotoarele, bărzăuni greoi. Atît de teribil e ceea ce are să vină, din moment ce omul a reușit să provoace dezagregarea atomului.

1946

PAGINI SOLEMNE

Comunicări ținute în ședințe festive ale
Academiei Republicii Populare Romine

_____

CIU-YUAN

După cum țin minte popoarele chinezi, se învârlinesc 2230 de ani de când Ciu-Yuan, cel mai mare poet al antichității chineze, și-a pus capăt zilelor zvirlindu-și trupul înalt și drept, fruntea nobilă și austeră și adâncă tristețe care îi împietrise fața, în apele râului Mi-Lo.

Sînt în istoria literară a Chinei două înecuri memorabile. Ele s-au petrecut în împrejurări total diferite, semnalîndu-ne cei doi poli între care sufletul poezilor chinezi a pendulat în trecut : de la extaz și fericire supremă, pînă la cele mai sumbre și tragice simțăminte. Cei care au dat maxima măsură, într-o parte și alta, la o depărtare de o mie de ani unul de altul, sînt Ciu-Yuan și Li-Tai-Pe, doi din cei mai iluștri poeți ai Chinei.

Li-Tai-Pe a trăit în cel de al VIII-lea secol al erei noastre, în timpul dinastiei Tang, și pe cele mai multe dintre poemele lui roua strălucește și azi ca în cea dintîi dimineață :

*„Ca o sabie, fluviul a despicat muntele,
la uită-te la barca-aceea de aur
Care plutește acolo, pe apă !
Nu, e luna care răsare.“*

(Luna)

„Lacul Nan-ho leagănă luna de toamnă
 Care se-oglindește în apele lui verzi.
 Zgomotul lopeților mele a întrerupt
 Imnul de iubire pe care nufierii îl cântă lunii.“
 (Plimbare tristă)

Li-Tai-Pe a schițat cu o originală plasticitate silueta
 fioroasă și ciudată a barbarului dînd tîrcoale la hotarele
 de miazănoapte ale imperiului și a cîntat dorul de pace
 al soldatului chinez :

„Călărețul barbar din nord
 Cu ochii albaștri sub căciula de tigru
 Amenință rizînd, cu cele două sâbii ale sale ;
 O armată întregă nu-i poate ține piept.

• • • • •

Casa lui e sus pe munte,
 Nu-i pasă de zăpada vecinică,
 Femeia lui, călare, ride.

• • • • •

Bătăioasă ca un stol de viespi,
 De pe cuțitul ei se scurge sînge.

Numele lor, ce importanță are ? Nu s-a știut niciodată.
 Dar soldatul obosit întrebă suspinînd,
 Cînd, cînd n-au să mai fie pe lume astfel de lupi ai iadului
 Pentru ca, în sfîrșit, copiii lui, și tatăl lui să știe ce e pacea.“
 (Călărețul barbar)

Totuși, elementul dominant al liricii sale rămîn nop-
 țile cu lună, mai ales plimbările pe lac în nopți cu lună,
 pe care poetul n-a ostenit să le cînte, și care îi dădeau,
 pare-se, extreme stări de extaz. În poemul său *Întrebări
 lunii*, Li-Tai-Pe spune :

*„Pe albastrul cerului, de cit timp oare se arată luna?
Lăsînd o clipă cupa mea de vin, aş vrea s-o întreb.
Oamenii nu pot ajunge pînă la lună,
Dar cînd omul pleacă, luna-l întovărăşeşte,
Albă ca o oglindă-ntr-aripată...*

(Întrebări lunii)

În această oglindă într-aripată și-a privit pentru ultima oară fața poetul chinez. Într-una din plimbările sale cu barca, zăbind deodată discul lunii, oglindit foarte aproape în apa lacului, Li-Tai-Pe a scos o exclamație de fericire, s-a aplecat s-o îmbrățișeze și a dispărut de sub privirile prietenilor săi.

În clipa acestei frenezii fatale, poetul avea 63 de ani, și la această vîrstă a dat, cu o mie de ani înainte de a apare romantismul european, măsura maximă a romantismului.

*

O vîrstă apropiată — 62 de ani — avea celălalt mare poet chinez, cînd de pe malul rîului Mi-Lo s-a aruncat în apă, dar gestul lui are cu totul alt conținut decît unul romantic.

Împrejurările în care și-a găsit moartea Ciu-Yuan cuprind o atît de înaltă dramă a conștiinței omenești, încît ar fi putut inspira pe marile genii ale tragediei antice, sau pe acela care a făcut să se cutremure universul de îmbrecațiile regelui Lear.

Cine a fost omul acesta, eroul unei atît de sumbre tragedii? În portretul prin care un compatriot al său a încercat să ni-l înfățișeze, dincolo de somptuosul costum al aristocraților, cu atît de bogate falduri în jurul soldurilor încît trezesc ideea unui cangur de porțelan, dincolo de aceea ce este neobișnuit și bizar în acest exorbitant bibelou asiatic, vedem un trup înalt, uscat și foarte drept, ținînd sub unul din brațe un lung baston

de bambus, ce pare un sceptru al singurătății ; iar pe umerii înguști zărim un cap ascetic : față lungă și osoasă, obraz drept și sever ca peretele unui tribunal, gură generoasă dar amară în jurul căreia atirună sfoara subțire a mustăților, ochi pătrunzători și gravi deasupra cărora, mai înaltă parcă între cele două pete negre ale părului de pe temple, fruntea își arcuiește bolta imensă și albă. E pe toată fața poetului pecetea unor gânduri severe, iar în ținuta lui ceva măreț, orgolios și tragic.

Scena pe care s-a desfășurat viața acestui erou al antichității chineze e situată între văile Fluviului Galben și Fluviului Albastru — Hoan-Ho și Yan-Tse — în acea parte a continentului asiatic care a fost leagănul poporului chinez. Acolo, la nord-est de lanțul măreț al Himalaiei, dincolo de înghețatul podiș tibetan și de obraz de mort al pustiului Gobi, natura, sătulă ea însăși de atîta sterilitate, cuprinsă de o năprasnică sete de viață, își schimbă deodată caracterul, izbucnind în gesturi de o enormă generozitate. Acolo a dăruit ea pămîntului și istoriei lumii cele două mari fluvii, Hoan-Ho și Yan-Tse, făcîndu-le să treacă prin regiuni acoperite cu un strat de loess de o inepuizabilă fertilitate, a cărui grosime atinge cîteva sute de metri. Ca și cum ar fi fost în raport direct cu adîncimea acestui ocean de humă, ca și cum ar fi fost generați de străfundurile-i uluitoare, la suprafața lui oamenii s-au grămădit mai mult decît albinele într-o livadă înflorită.

Săpăturile arheologice au dat la iveală acolo prodigioase urme ale paleoliticului și o înfloritoare epocă a olăriei pictate. Dar nu e vorba de aceste semne ale vieții dintru început, ce pot fi găsite în atîtea alte regiuni ale globului, ci de faptul, mult mai rar, că pe malurile celor două fluvii a apărut una din cele mai vechi civilizații ale lumii.

De mult chinezii născociseră plugul, locuiau în orașe și, cunoscînd creșterea viermilor de mătase, se îmbrăcau

cu veșminte de un suprem rafinament, cînd astronomii lor au lăsat însemnare despre conjuncția a cinci planete. Acest fenomen ceresc n-a putut avea loc, după calculele ulterioare ale astronomilor europeni, mai curînd de ziua de 5 februarie a anului 2461 de dinaintea erei noastre.

O preocupare deosebită a vechilor chinezi era să înalțe turnuri din care urmăreau, ca și caldeenii, mersul astrelor, încercînd, cu o nobilă și fierbinte curiozitate, să ridice puțin voalul de pe misterul acestei lumi în mijlocul căreia se pomeniseră.

Conjuncția despre care e vorba va fi fost poate observată din *Turnul Limpezimii*, a cărui construire e celebrată în *Șe King — Cartea poeziei* :

*„Wen Wang desenă și puse să se clădească Turnul Limpezimii.
După ce-l desenă, își înștiință păzitorii.*

*Norodul întreg munci la el,
Și nu se sfîrșise o zi, și eră terminat“.*

(Șe King : Turnul Limpezimii)

Chinezii au scris, zgîriind lemnul de bambus cu un stilet, din timpuri foarte vechi. Cerneala și hîrtia au născocit-o înainte de începutul erei noastre, iar cărți au început să imprime la sfîrșitul celui dintîi mileniu al acestei ere, cu cinci sute de ani înaintea europenilor. Mai bine ne vom da seama de rolul pe care scrisul l-a jucat în viața acestui popor, dacă vom spune că printre întemeietorii legendari ai țării lor, chinezii pomenesc în primul rînd pe Fu-Hi, inventatorul scrisului, urmat de Cen-Nong, inventatorul plugului, și de Huan-Ti, toptorul aramei. O mitologie care începe cu născocitorul scrisului ocupă un loc deosebit printre celelalte mitologii și ne atrage de la început atenția în ce fel trebuie să privim spre acest popor căruia, din cele mai vechi timpuri, nu i-au fost străine treptele de marmoră ale marelui templu al culturii.

Pentru chinezi, treapta cea mai înaltă a acestui templu a fost, timp de milenii, poezia. Multă vreme, piesele de teatru, nuvelele, romanțele, nu și-au găsit nici cel mai mic loc în universul chinez, iar când într-un târziu au început să prindă rădăcini, au fost considerate genuri inferioare. În schimb, cele mai valoroase texte de poezie sau de proză ritmată, caligrafiate cu o artă extremă, împodobeau peretii caselor asemeni unor picturi, făcând și prin conținutul și prin aspectul lor fericirea spiritelor rafinate.

Însuși marele filozof Kon Fu Tseu, căruia europenii i-au spus Confucius, s-a îndeletnicit să alcătuiască, în cel de al V-lea secol de dinaintea erei noastre, alegând trei sute unsprezece poezii din cele trei mii cunoscute în vremea sa, o monumentală și nemuritoare *Carte a Poeziei Șe-King* — căreia i-a adăugat apoi *Cartea Prozei* — Șu King.

Cea mai veche pagină din *Cartea Poeziei* e plină, cum se și cădea de altfel pentru opera nemuritoare a unui mare popor, de frumusețea și forța ordinii cosmice.

„S-a spus : dacă cercetăm pe fostul împărat Yao (Eminentul) vom zice că el era hotărît și cu mare aminte, respectuos și pătrunzător, chibzuit și armonios ; foarte pașnic, serios și cuviincios, știind să cedeze.

Gloria lui atinse cele patru margini ale lumii, legile lui se întinseră peste superiori și peste inferiori.

El își desăvârși calitățile și păstră pacea între cele două grade ale sale de rudenie. Când rudenile sale fură liniștite, el rîndui și ușură poporul ; cînd poporul străluci cu vioiciune, el ajută să se întroneze pacea în toate principatele vecine. Neamul cu părul negru fu transformat și trăi în pace.

El porunci familiilor Hi și Huo să întocmească, următor Cerului Sublim, un tratat asupra astrelor și asupra instrumentelor înfățișând soarele, luna, stelele și cele douăsprezece semne ale Zodiacului ; se arătară cu precizieune epocilor muncilor agricole.

Osebit, el însărcină pe cel de al doilea din familia Hi să se stabilească în Iu-gi, în ținutul numit Valea-Scăldată-în-Soare ; să contemple cu respect soarele răsărind și să potrivească lucrările de primăvară. Când ziua atinge durata sa mijlocie și când se vede constelația Pasărei, atunci e echinoxul de primăvară. Atunci poporul se risipește : se împerechează păsările și animalele, și zămislesc.

În sfârșit, el porunci celui de al treilea din Hi să se așeze la Nan-Chiao spre a rîndui lucrările de vară, să observe cu respect soarele la solstițiu. Când ziua atinge cea mai lungă a ei durată și când steaua Huo trece la meridian la apusul soarelui, atunci e mijlocul verii : oamenii se răspîndesc și mai mult, animalele au un penaj și un păr ușor.

Osebit, porunci el celui de al doilea dintre Huo să se așeze la apus, în locul numit Valea-Întunecoasă, să salute soarele asfințind și să rînduiască lucrările de toamnă. Când atinge noaptea durata ei mijlocie, și când trece constelația Hin, oamenii sînt în belșug, păsările și animalele au părul înnoit.

Porunci, în sfârșit, celui de al treilea dintre Huo să se așeze la miazănoapte, în locul numit Popasul-Întunecat ; să cerceteze acolo schimbările pricinuite de iarnă, când ziua atinge cea mai scurtă a ei durată și când constelația Mao

trece la meridian în asfințitul soarelui : atunci e tocmai mijlocul iernii ; oamenii se încălzesc ; animalele și păsările au un păr și un penaj moale și des.

Împăratul zise : „Acum, voi, Hi și Huo, ascultați ! cercul anului e de trei sute șaiszeci și șase zile ; prin intercalarea lunilor suplimentare, fixați cele patru anotimpuri și completați anul. Conduceți cu grijă pe toți lucrătorii și toate lucrările anului vor fi prospere“.

Înclinarea spre poezie constituia pentru chinezi cel mai înalt criteriu de apreciere al valorii individuale. Timp de două mii de ani posturile de demnitari ai statului au fost ocupate prin concurs ; cele mai hotărâtoare probe erau din domeniul literaturii. Aceste onoruri pe care poeții nu le-au cunoscut în nici o altă țară, nu i-a împiedicat totuși pe mulți dintre ei să se ridice împotriva stăpînirilor tiranice, contribuind nu o dată chiar la prăbușirea dinastiilor. Alții dintre ei, cum este Ciu-Yuan, au pus pe dragostea lor față de popor pecetea de neșters a sacrificiului suprem.

Ciu-Yuan este primul mare poet al poporului chinez și în același timp cel mai strălucit exemplu al unui scriitor avîntat în viața publică, prigonit și persecutat pentru ideile sale. Aceste trăsături l-au determinat pe Go-Mo-Jo, compatriotul său și contemporanul nostru, să proclame asemănarea poetului cu Homer, pentru faptul de a fi cel mai vechi dintre marii cîntăreți ai Chinei, și cu Dante, pentru participarea sa pasionată la viața publică și pentru cei douăzeci de ani de amară pribegie cu care, ca și poetul florentin, și-a încheiat viața.

Pentru a cuprinde cu încă o coordonată cunoscută nouă acest spirit înalt și ales al Asiei, am putea spune că l-a precedat sau că face parte din familia lui Tolstoi,

întrucît esența vieții lui Ciu-Yuan este aceea a unui aristocrat preocupat cu fervoare de binele poporului.

*

Împrejurările în care a trăit Ciu-Yuan corespund acelei faze din istoria Chinei cunoscută sub numele de Epoca Regatelor Luptătoare, care a dus la unirea tuturor chinezilor într-un singur stat. Ea a durat două secole, de la anul 403 de dinaintea erei noastre, cînd din cele douăsprezece state ale „Epocii din Primăvară și Toamnă“, n-au mai rămas decît șapte, și pînă la anul 221, cînd și aceste șapte state au fost unite sub un sceptru imperial.

În ce a constat drama acelei epoci, din miezul căreia se înalță figura tragică a lui Ciu-Yuan? Nu atît din lupta cu armele dintre cele șapte state, cît din înfruntarea a două concepții politice, a două căi de urmat, și din înfrîngerea celei mai nobile dintre ele. Ciu-Yuan a fost protagonistul acesteia din urmă.

Ceea ce trebuie să știm pentru a înțelege acest act al istoriei chineze este mai întîi faptul că din cele șapte state — Chin, Wei, Ceao, Ien, Chi, Ciu și Han — două au avut un rol deosebit în desfășurarea lui : Chin și Ciu. Regii, reginele, miniștrii, generalii și armatele acestor două state s-au mișcat pe marea scenă a istoriei, în răstimpul celor două secole care s-au încheiat cu unificarea poporului chinez.

Statul Chin se afla în partea de nord-vest a teritoriului chinez, deci mai în interior, mai departe de binefacerile mării și ale mussonului și e de presupus că avea oameni cu o fire mai aspră. În orice caz, se știe că era un stat puternic, militarist.

Statul Ciu, patria lui Ciu-Yuan, ocupa toată valea fluviului Yan-Tse, întinzîndu-se pînă la malul mării. Situat pe teritoriul chinez care se bucură de cea mai mare

umiditate, agricultura lui era înfloritoare. În afară de aceasta, era primul dintre cele șapte state care inventase armele de fier.

Statul Chin urmărea să desființeze alianța statului Ciu cu statul Chi, aflat tot pe malul mării, mai la miazănoapte, la gurile fluviului Hoan-Ho. O dată desființată această „alianță verticală“, cum o numesc documentele istorice, de la miazănoapte la miazăzi, urma să între în funcțiune o „alianță orizontală“, de la apus la răsărit, de fapt hegemonia asprului stat Chin asupra celorlalte șase state, unele din ele mai întinse, mai bogate, mai civilizate decât statul Chin. Pentru a rosti un cuvânt căruia ulterior istoria i-a dat o mare circulație, vom spune că statul Chin era un stat prusac și că urmărea o politică prusacă.

Pentru îndeplinirea acestei politici, conducătorii statului Chin înăspreau legile, întăreau armata, urmăreau tot ceea ce ar fi putut aduce de partea lor forța. Printre strămoși fuseseră destui războinici din al căror exemplu puteau să se inspire, citind de pildă, din „*Cartea Prozei*“, cuvântarea lui K'i :

„Împăratul zise : Ascultați, oameni ai celor cinci diviziuni ! Fac un jurământ pe care vi-l împărtășesc și vouă. Este un șef din Wu, a cărui necuviință insultă cele cinci elemente ; în prostia lui, el nesocotește cele trei guvernăminte. Voința Cerului cere să se pună capăt chemării lui. Poruncitu-mi-s-a să îndeplinesc cu respect sentința Cerului. Dacă voi, cei din stînga, nu veți ataca din stînga, nu veți respecta poruncile mele. Dacă voi, ceilalți din dreapta, nu veți ataca din dreapta, nu veți respecta poruncile mele. Conducători de căruțe, caii voștri de nu vor merge drept înaintea voastră, nu vă veți fi supus. Cei ce îmi vor urma

poruncile fi-vor răsplătiți înaintea strămoșilor ; cei ce nu-mi vor asculta poruncile, vor fi strânși de gît înaintea geniului ocrotitor țării, ei și urmașii lor“.

Împotriva acestui spirit războinic pe care cei din statul Chin înțelegeau să-l folosească pentru unificarea tuturor chinezilor, se ridicau în primul rînd, în oricare stat s-ar fi găsit, adepții lui Confucius, de la a cărui moarte trecuseră două sute de ani. Treptat, în spirite își făceau loc nobilele principii pe care marele înțelept le enunțase, printre care acela fundamental al desăvîșirii :

„Începînd de la Fiul Cerului și pînă la omul din popor, pentru toți cea dintîi datorie este să socotească drept temelie desăvîșirea propriei persoane“.

Despre însușirile poporului chinez s-a păstrat ca exemplu de bunătate, din timpuri legendare, felul în care Tan, nobil din Șan, se adresase fiarelor sălbatice :

„Acesta ieșind într-o zi la cîmp, văzuse vînători care așezau un laț în formă de pătrat și îi auzi ademenind vînatul în acești termeni : «Animale, animale ale cîmpului ! Intrați toate în cursa noastră !» Suspinînd, zise Tan : «Ah ! Toate vor pieri». Punînd să se desfacă trei laturi ale pătratului, el chemă astfel vînatul : «Animale ale cîmpului, acele dintre voi care voiesc să scape, scape pe la stînga sau pe la dreapta ; cele care-s obosite de viață, vină să intre în lațul meu“.

Desigur, aceste trăsături ale strămoșilor erau repudiate de oamenii din Chin, cărora nu le puteau fi pe plac cuvintele lui Confucius, despre legile pe care trebuie să le urmeze cei ce cîrmuiesc lumea : „Să se desăvîrșească pe ei înșiși ; să respecte pe înțelepți ; să-și iubească părintii ; să cinstească pe înalții funcționari ; să trateze cu luare-aminte pe funcționarii inferiori ; să-și socotească supușii ca pe propriii lor copii ; să atragă pe meșteșugari ; să trateze cu bunăvoință pe oamenii veniți din depărtare“.

Mo-Tseu, filozof din secolul al V-lea, se împotrivesc confucianismului, elaborînd o doctrină socială și religioasă autoritară, și poate că scrierile lui foloseau drept bază ideologică șefilor statului Chin.

Adepții lui Confucius vedeau cu totul altfel calea pentru unirea tuturor chinezilor într-un singur stat. Ei erau împotriva excesivelor cheltuieli militare, socotind că trebuie să precumpănească preocuparea pentru hrana populației și însușirea cît mai largă a bunurilor culturii. Unirea ar fi venit ca un rod măreț al efortului de a ridica poporul la un mai înalt nivel moral și cultural. Deși această idee era dragă multor spirite, nici unul din cele șase state amenințate de hegemonia statului Chin nu găsisese mijlocul de a o pune în practică, luînd inițiativa unei mișcări generale. Atunci, în statul Ciu, a apărut Ciu-Yuan, nobilă și curajoasă figură a vechii istorii chineze.

Ciu-Yuan s-a născut în cea de a 7-a zi din prima lună a anului 340 de dinaintea erei noastre. El aparținea uneia din cele trei mari familii aristocrate din Ciu, și însuși spune despre sine, în marele poem *Ca să-mi alung mîhnirea* :

*„Kao-lun, împăratul, îmi era strămoș ;
Pe-long se numea venerabilul meu tată ;
Steaua Șe-ti era la primul unghi*

*In timpul Chen-lin, cînd coborii eu pe pămînt.
Tatăl meu, considerînd ceasul naşterii mele,
Imi dădu de la început nume frumoase :
El mă numi Cel-Drept (Cen-tseu)
Şi ca supranume, imi zise Maestru în Dreptate (Lin-Chiun)".*

Ciu-Yuan a fost un adept sîrguincios al lui Confucius
în ceea ce priveşte desăvîrşirea :

*„Avînd în mine cea mai mare desăvîrşire,
Imi cultivai virtuţile, ca să mi-o fac şi mai mare,
Culegînd irisul parfumat al ţărmurilor şi crinul văilor adînci.
În cîngătoarea mea înnodînd nelumbo, floarea toamnei.“*

Adresîndu-se tineretului, în celebra *Oda Portocalei*,
după ce sugerează că sufletul filozofului trebuie să fie
„pur, luminos, ca miezul portocalei“, Ciu-Yuan spune :

*„Iată cum creşte portocalul
În juru-i răspîndînd frumuseţe.
Destinul lui e să rămînă veşnic
În această livadă de miazăzi,
Căci nu-şi poate îndeplini misiunea
Decît legat adînc prin rădăcini
Ca el, adînc fii înrădăcinat,
Senin şi drept şi fără nerăbdare.
Să îţi urmezi cu hotărîre calea ta
Dispreţuind ispitele şi moda.
Să nu te laşi pătat de egoiste patimi,
Înalţă-te curat, între pămînt şi cer.
Nobil să fii, dar fără de mîndrie,
Sever şi drept, cu multă omenie...“*

Pentru alesele însuşiri ale minţii şi sufletului său, con-
ducătorul statului Ciu, regele Huei, acordase lui Ciu-
Yuan rangul de ministru-consilier, şi în această calitate
a depus el cele mai mari stăruinţe pentru a determina o

coalitie defensivă a celor șase state din est, în fața tendințelor de hegemonie ale statului Chin. Lui Ciu-Yuan nu-i puteau pare decît profund reprobabile apucăturile și tendințele statului Chin, astfel că s-a străduit să-l facă inofensiv. Putem socoti că elementul fundamental al acestei politici a fost dragostea poetului pentru propriul său popor. Ciu-Yuan își dădea seama că hegemonia statului Chin ar aduce cu sine înăsprirea legilor și o exploatare mai mare a poporului.

Trebuie să spunem că nedreptățile care apăruseră pe pămînt o dată cu împărțirea societății omenesti în clase, găsiseră un ecou adînc, din cele mai vechi timpuri, în mintea multor cărturari chinezi, zguduți de aspectul degradant al robiei. Accentele cu care au vestejit nedreptatea socială sînt și azi tot atît de vii și de puternice ca și în ziua cînd au fișnit, uneori cu 2500 de ani în urmă, din suflitul lor nobil, generos și tulburat. În secolul al V-lea de dinaintea erei noastre, filozoful Hoangti-Xao scria, și cu revoltă, și cu amară ironie :

„O, Xantun, adu-ți aminte că legea radicală și fundamentală este ca toată lumea să trăiască și, dacă se poate, ca fiecare să trăiască fericit.

Adu-ți aminte că dreptul oricărei creaturi omenesti, care a primit darul de viață de la înalta și slăvita putere, este să se bucure de tot ceea ce este bun și înțeleapta Natură produce mai folositor deasupra și dedesubtul lumii.

Pentru ce dar, o, Xantun, ți-ai rezervat pentru tine păunii și struții, pe cînd sărmanul om cumsecade, Ken-Kan, născut sărac dintr-un sărac ca și el, este cîteodată nevoit să pască, la fel cu cămilele, vîrfurile mărăcinilor ? Crezi tu oare că bunul vînat, roadele cele bune, peștele cel bun, numai pentru tine fost-au lăsate, iar nu și pentru el ?... De ce n-ai închis oare și soarele cel

mîndru și dătător de viață în parcul și în palatul tău, numai pentru folosul tău, nelăsînd norodului, al cărui sînge parcă nu-i de aceeași culoare cu al tău, decît lumina cea mohorîtă a celei mai mici din planete ?“

Raptul seniorilor, a căror poftă de îmbogățire nu cunoștea nici un scrupul, e pictat în culori crude :

„O, ce amar mi-i cînd privesc înaltul și bogatul munte din Chenan-Si, care se ridică în fața colibei unde mă adăpostesc. Această strălucită bucată a globului pămîntesc e toată acoperită de pășuni minunate, de spice de aur, de in, de zărzăței, de cedri și plante mirositoare, în mijlocul cărora mișună în toată voia păsările cele mai frumoase și mai minunate la gust. Zibetele parfumate aleargă acolo în cîrduri împreună cu zveltele capre negre și cu țapii cei zburdători, iar sinul acestui munte fermecător îmbogățește Occidentul cu rubinuri, cu ametiste și cu safire. Dar oare cine stăpînește această mică lume plină de vrajă ? Trei sute de familii erau odinioară răs-pîndite aici, se bucurau de ea și trăiau fericite, cînd nobilul bandit Xao-Ti-Cao, sub pretexte ușoare pentru îndeminarea sa, găsi mijlocul, pentru gloria lui, de a alipi la vechile sale domenii optsprezece sau douăzeci din aceste mici moșioare. Ye-Wam, fiul său, puse mîna pe alte treizeci și, în șaiszeci de ani, tristele rămășiți ale celor trei sute de familii ruinate, alungate, fără căpătii și nenorocite, văzură muntele întreg în mîinile marelui Ti-Hohai, care, prin dreptul regal, căci așa se cădea, și alergînd după glorie, ea și părintii săi, înghiți totul...”

De m-aş urca pe culmea lui Ki-Geou, ori de m-aş duce pe coasta colţuroasă a înaltului Kan-Ghe-Hu, şi de-aş privi de acolo spre bogatele ţinuturi care se întind pînă la mare, pretutîndeni aş găsi tot cuceriri de acestea : tu eşti prea mic, întregule pămînt, pentru ca să astîmperi pofta unui singur om smintit şi trufaş“.

Poeme în care Ciu-Yuan îşi mărturiseşte jalea faţă de suferinţele poporului, ne îndreptăţesc să spunem că mîntea şi sufletul lui n-au putut fi străine de aceste scrieri cu un atît de fierbinte conţinut patriotic. Dar cea mai bună dovadă este însăşi viaţa lui închinată unei cauze nobile şi generoase, căreia i-a rămas credincios pînă la moarte.

Drama lui Ciu-Yuan începe în al 40-lea an al vieţii sale, cînd la curtea regelui Huei — regele statului Ciu — soseşte ca emisar Ciang-Yi, primul ministru al statului Chin, înnodînd firul unei intrigi al cărei scop era să-l piardă pe nobilul poet ce stătea în calea primejdioasei „alianţe orizontale“. Ciang-Yi, primul ministru al statului Chin, era protagonistul acestei alianţe şi sosea la curtea regelui Huei prevăzut cu tot arsenalul pe care îl folosesc emisarii puterilor ce-şi pregătesc drumul agresiunii : şi făgăduieli şi ameninţări, şi sunet de bani şi zăngănit de săbii. Ciang-Yi voia să-şi pună în practică politica, determinînd în primul rînd pe regele Huei să-l alunge pe Ciu-Yuan şi să renunţe la alianţa cu Chi, statul de la miazănoapte, de la gurile fluviului Hoan-Ho. Pe urmă, toate celelalte state răsăritene ar fi trebuit să-şi îndoiaie grumazul.

Zile şi nopţi, în palatul regelui Huei s-a jucat soarta popoarelor şi culturii chineze. Ciang-Yi îşi găsise aliaţi : Ceng-Hsin, favorita regelui ; Tze Chiao şi Chin Şang,

miniștri ai statului Ciu, adversari politici ai lui Ciu-Yuan. În mijlocul intrigilor abil țesute, dîndu-și seama de gravitatea situației, conștient de tot ceea ce era în joc, acesta se străduia să deschidă ochii regelui :

*„Mă străduiam, cînd înaintea Cerului, cînd după el,
Căutînd să-l fac să urmeze calea vechilor Regi ;
Dar prințul, asemănător unui Crin-Vinăt, gîndurile mele nu
le-nțelegea
Și, neascultînd decît pe calomnatori, se arăta mîniat.
Știam că extrema sinceritate e displăcută,
Tăcui ; însă, neputîndu-mă stăpîni,
Arătai cele nouă ceruri și evocai dreptatea lor.
Stăpînul cel Sfînt era singura țintă a gîndurilor mele.“*

Datorită acestor strofe rămase de la Ciu-Yuan, ne putem da seama de noblețea și măreția luptei pe care a dus-o, și cît de mare i-a fost zbciumul și amărăciunea cînd, înfrînt, a trebuit să plece în pribegie :

*„Ei, curtenii, laolaltă se adunaseră, să mă alunge,
Să mă urmărească cum urmărești un animal sălbatic.
Inima mea nu s-a mîhnit de aceasta, dar bătrînețele stau să
m-ajungă.
Mă tem că nu voi putea lăsa posterității numele meu.
De-a suspina și de-a lăsa lacrimile să-mi curgă n-am încetat
Gemînd asupra tuturor acelor ce s-au născut și sortiți sînt să
sufere.
În van m-am desăvîrșit : a trebuit să mă stăpînesc, și să mă
constring.
Dimineața, spuneam adevărul, seara fui alungat.“*

*

Care au fost urmările înfrîngerii lui Ciu-Yuan ? Rapida decădere a statului Ciu. În foarte scurtă vreme,

regelui Huei i-a fost dat să guste roadele alianței orizontale. Poftit la curtea regelui din Chin, a fost azvîrlit în închisoare, unde a și murit. Urmasul său, tînărul rege King Chin-Hsian, a avut atît de puțină tărie de caracter încît, călcînd marea lege a venerării strămoșilor, a consimțit să ia în căsătorie pe fata regelui din Chin, vinovat de moartea tatălui său. De fapt, el nu mai era decît o tristă figură a istoriei, o biată marionetă în mîinile lui Ciang-Yi, care triumfase.

În acest răstimp, Ciu-Yuan rătăcea. Douăzeci de ani a ținut pribegia în vreme ce curtea regelui din Ciu devenise o simplă dependență a statului Chin. Adepții lui Ciang-Yi se bucurau că sînt la putere, într-un guvern înfeudat, prin bunăvoința cuceritorului. De pe atunci au fost numiți cu un cuvînt care, ușor modificat, avea să se acopere în zilele noastre de o mare rușine : colaboratorii.

Ciu-Yuan pribegea la miazănoapte de rîul Han, marele affluent al Yan-Tse-ului. Era atît de aproape de frontiera statului Ciu cu celelalte state răsăritene ! În oricare din ele — cum pe atunci era obiceiul să fie atrași învățați din alte țări spre a contribui la educarea poporului — ar fi găsit un adăpost și chiar onoruri. Dar pașii lui Ciu-Yuan nu s-au putut dezlipi de pe pămîntul patriei. Singur spune :

*„Oftez din inimă și lacrimile curg din ochii mei,
Plîng viața poporului meu, care este atît de grea,
’Aș vrea să-mi părăsesc țara, să plec în străini
Dar nenorocirea poporului meu mă ține pe loc.“*

După cum reiese din alte poeme ale sale, Ciu-Yuan a lucrat în acest răstimp pămîntul, alături de țărani.

Apoi a venit deznodămîntul. Cînd regele din Chin a împlinit douăzeci și unu de ani de domnie, s-a hotărît să sărbătorească acest eveniment printr-o anexiune di-

rectă a statului Ciu, înlăturînd de pe tronul acestuia palida fantomă a ginerelui său. Armatele pregătite atîta vreme au intrat în acțiune, cotropind pămînturile bogatului și civilizatului stat din valea Yan-Tse-ului.

Capitala statului Ciu era orașul Yin și Ciu-Yuan a văzut-o în ruină după trecerea năvălitorului. Fața brutală a războiului l-a zguduit; suferințele poporului înspăimîntat și pornit în pribegie i-au umplut inima de mîhnire :

*„De ce dă Cerul o nenorocire poporului meu?
In februarie, femeile și pruncii
Se despart și fug spre răsărit.“*

Ciu-Yuan n-a putut supraviețui mării nenorociri abătute asupra patriei sale. Avea 62 de ani, o inimă nobilă, o minte înțeleaptă; era, după învățătura lui Confucius, un om desăvîrșit. Acest cedru de virtute și înțelepciune s-a prăbușit, într-unul din cele mai tragice gesturi ale istoriei chineze, în apele adînci ale râului Mi-Lo, care de atunci îi sînt mormînt.

★

Trecînd peste trupul lui Ciu-Yuan și peste cine știe cîte trupuri ale generației lui și ale celor următoare, statul Chin și-a întins mereu stăpînirea spre răsărit pînă ce, în anul 221 de dinaintea erei noastre, cucerind toate celelalte state, regele lui s-a proclamat împărat, schimbîndu-și numele de Cen-Wan în Ci-Huan-Ti, nume atuncea creat, care înseamnă Primul Împărat August. Folosînd trei sute de mii soldați, generalii acestui împărat au construit Marele Zid, la frontiera de miază-noapte.

Astfel a luat ființă Imperiul Ceresc, astfel a fost împlinită unificarea poporului chinez, dar nu așa cum visaseră adepții lui Confucius și se străduise Ciu-Yuan, pe

„calea regelui“, ci pe „calea cuceritorului“, impusă de statul Chin. Curînd, legile aspre din acest stat au fost întinse peste întreaga Chină, puținele drepturi obținute de popor au fost anulate, introducîndu-se o ordine severă, militaristă.

Apoi, în anul 213 de dinaintea erei noastre, an negru în istoria Chinei, urmă una din cele mai mari nenorociri, pe care pînă în zilele noastre chinezii o deplîng ca pe o catastrofă națională. Trecuseră abia opt ani de cînd Cen-Wan se proclamase împărat, luînd numele de Ci-Huan-Ti, cînd Li-Seu, unul din miniștrii săi, nemulțumit de faptul că scriitorii opuneau rezistență față de noua ordine, îi tinu următoarea sinistră cuvîntare :

„Ministrul nostru cere ca analiștii să ardă toate cărțile, afară de cronicile Țsin. Cel ce va îndrăzni să ascundă *Cartea Poeziei* sau *Cartea Prozei*, să fie semnalat de toți, spre a fi ars de viu. Celui ce va îndrăzni să citeze prostește texte din *Cartea Poeziei* sau *Cartea Prozei*, spre a defăima prezentul și a lăuda antichitatea, să i se taie capul și să fie expus în piață ; neamul lui și cei ce nu-l vor fi denunțat, să sufere aceeași pedeapsă.

După treizeci de zile, dacă n-a fost totul ars, să se tatueze posesorii cărților, spre a fi batjocura orașului“.

Primul Împărat August a încuviințat cererea lui Li-Seu, și generații după generații l-au blestemat. Dintru început au fost uciși, numai în capitală, patru sute șaiszeci de scriitori care nu erau pe placul cruntului inchișitor. Și în toate orașele și satele țării toate cărțile au fost arse, începînd cu *Cartea Poeziei* și *Cartea Prozei* — *Șe King* și *Șu King* — monumentele vechii culturi chineze.

Totuși, *Cartea Poeziei* și *Cartea Prozei* au putut fi refăcute aproape în întregime, ele trăind în memoria a mii

de chinezi. Cîteva secole mai tîrziu, cînd a început o altă eră în istoria Chinei, alcătuitorul celor două cărți, Confucius, a primit titlul de *Regele Contopirii Literaturii*.

Iar memoria lui Ciu-Yuan a început să fie proslăvită, stabilindu-se o tradiție plină de gingășia sufletului chinez. Gestul cu care luntrașii plini de durere i-au căutat trupul în ziua sinuciderii a fost reluat de întregul popor și perpetuat pînă în zilele noastre.

De peste două mii de ani, de cîte ori astrele aduc din nou cea de a cincea zi din a cincea lună, memorabila dată la care a dispărut Ciu-Yuan, mii de bărci, numite ale Dragonului, străbat toate apele Chinei. Cei de pe bordul lor se prefac a-l căuta pe Ciu-Yuan și azvîrlă în apă prăjituri de orez, pentru ca dragonii să nu se atingă de trupul marelui poet, care acolo, în necuprinse adîncimi, călătorește, înalt și drept, spre eternitate.

Aceasta a fost viața și aceasta e gloria lui Ciu-Yuan, erou al antichității chineze

HENRY FIELDING

Acum două sute de ani, la 8 octombrie 1754, murea la Lisabona un englez care sosise acolo cu câteva luni înainte, iar vestea morții lui era primită la Londra, de mulți oameni, cu un sentiment ce nu s-ar fi putut numi părere de rău ; dar, în același timp, numeroși alți englezi socotiră că rareori moartea se arătase mai nedreaptă, luînd în împărăția ei, pe cînd era încă în floarea vieții, un om atît de deosebit prin talentul și însușirile lui.

Cel a cărui moarte producea asupra compatrioților săi reacții sufletești atît de contrarii, era Henry Fielding, dramaturg, magistrat și romancier.

Aristocrația engleză, căreia Fielding îi aparținea prin naștere, îi reproșase tot timpul vieții sale inadmisibile porniri plebeiene. Fiu al unui general, înrudit cu familia ducală de Kingston, căreia o femeie celebră prin spiritul său, lady Mary Wortley Montague — doamna de Sévigné îi dăduse pe atunci o mare strălucire, Fielding plînsese moartea primei sale soții — al cărei sfîrșit îi provocase o durere atît de mare încît era să-și piardă mințile — în tovărășia guvernantei copiilor săi ; apoi o luase pe aceasta de soție. Mai tîrziu, pe cînd împlinea funcția de judecător de pace, fusese văzut de

doi cetățeni onorabili mîncînd în tovărășia unui orb și-a unei femei de stradă.

Un om cu purtări atît de scandaloase, nu se putea să nu fie lovit de mîna morții, cu precădere !

Născut la 22 aprilie 1707, Henry Fielding nu avea decît 47 de ani cînd sfîrșitul său prematur a dat, celor ce și-au văzut astfel confirmată aversiunea, sentimentul unei sentințe a soartei. Totuși, timpul avea să confirme opinia acelor englezi care au deplîns în moartea lui dispariția unui om de o deosebită valoare. Istoria literaturii engleze, plină de oameni de geniu și de talente excepționale, deschide cu numele lui Henry Fielding un nou capitol : al romanului realist.

★

Era înalt de aproape doi metri... Iar în acel trup uriaș bătea o inimă generoasă și loială.

Era exuberant și plin de vervă, și afectuos în cel mai înalt grad. Niciuna din însușirile care-l caracterizau nu-i fusese picurată în suflet cu lingurița. Neconținut mintea-i scînteia, iar inima-i dogorea de cele mai adînci și mai omenești simțăminte.

Avea și defecte. Cei ce l-au cunoscut îi reproșau că e risipitor, imprudent, nepăsător față de ziua de mîine. Cît de neînsemnată e totuși partea de umbră ce se poate reproșa lui Fielding, în comparație cu acea lume pictată de Swift, în ale cărei întunecimi compacte, ca pe fața nevăzută a lumii, puteau să foiască tot felul de monștri.

Fielding dobîndise în anii tinereții o solidă cultură clasică, fapt ce nu-i de mirare într-o epocă în care prestigiul marilor antici era covîrșitor. Meritul și farmecul lui stă însă în faptul de a nu fi sucombat sub vechi manuscrise, ci de a fi dat curs liber propriei firi, care-l atrăgea în miezul fierbinte al vieții. Asupra acestui englez, impregnat pînă în vîrful unghiilor de textele cele-

bre ale antichității, hanurile cu mâncare și băutură multă exercitau o atracție irezistibilă. Pe podeaua lor a coborât, lepădînd obiceiurile aristocrației și bucurîndu-se de bucuriile poporului.

Cît a trăit s-a luptat cu sărăcia, găsindu-se adeseori în dezastruoase lipsuri de bani. Dar datorită temperamentului său, niciodată nu i-a lipsit buna dispoziție. „El pierde murind mai mult decît oricare altul, fiindcă nimeni n-a știut ca el să se bucure de viață“, scria acum două sute de ani ruda sa, lady Mary Wortley Montague, acea doamnă de Sévigné a Angliei.

Era un om întreg și adevărat, neexercitînd nici o constrîngere asupra firii sale omenești. Pe chipu-i extrem de expresiv, reamintind pe departe profilul unui vultur, nu putea fi găsită o singură linie rece sau indiferentă, ci toate, foarte mobile și vii, păreau că adulmecă și așteaptă. Avea ceva de corsar căruia briza mării face să-i palpitate nările. Prada pe care o căuta era mai ales acel amestec de îngîmfare, prostie și răutate, precum-pănitor în lumea bună a timpului său. Simțea tot atît de organic nevoia să se bucure de viață, cît și să-și bată joc de aceia care, prin nulitatea lor sufletească, o ofensau. Ceea ce a produs atîta iritare contemporanilor săi nu era în fond decît rîsul sănătos al unui om înveselit de artificiile și ridicolul unei lumi moralmente minusculă, cu care se descoperea într-o enormă disproporție. În acea lume schimonosită de poftă nemărturisite și roasă de viciul neiertător al lăcomiei și înavuțirii, Fielding a fost un fel de Guliver în Țara piticilor. Din observațiile extrem de ascuțite căroro le dă naștere o asemenea situație se trage esența operei lui, cea dintîi mare frescă de moravuri a societății engleze.

*

Henry Fielding și-a început cariera literară la etatea de 20 de ani, furnizînd comedii teatrelor din Londra.

Pînă atunci studiasc la Eton și umase apoi dreptul la Leyda, dar nu-și putuse duce studiile la bun sfîrșit deoarece tatăl său, generalul — risipitor și ruinat, căsătorit a doua oară, părinte al unei noi serii de copii dintre care o fată, Sara Fielding, avea să devină ea însăși scriitoare — nu-i trimisese niciodată un shilling din cele două sute de lire anual cît îi promisese, cînd îl îndemnase să îmbrățișeze cariera juridică.

Stabilindu-se la Londra, Fielding începe să scrie la comanda directorilor de teatru, neavînd altă alternativă, după cum singur mărturisește, decît să fie „scriitor plătit sau vizitiu pe capra trăsuri”.

Într-un răstimp relativ scurt, scriind pe hîrtie de împachetat tutunul, dînd gata uneori cîte două acte într-o dimineață, Fielding a scris optsprezece comedii care n-au obținut decît un succes efemer. Dar două dintre ele, *Pasquin* și *Registrul istoric*, conținînd atacuri violente la adresa primului ministru, sir Robert Walpole, au determinat în largă măsură gestul brutal al guvernului de a închide un mare număr de teatre londoneze și de a institui în același timp o severă cenzură preventivă asupra lucrărilor dramatice.

Afluența publicului englez la începutul secolului al XVIII-lea spre piese scrise de autori contemporani se datora în mare parte faptului că autorii foloseau adeseori scena pentru atacuri directe împotriva celor mai de vază personalități politice. Amestecat el însuși în viața politică, luînd partea partidului whig dar, decepționat, neezitînd să-l critice, Fielding a pus atîta pasiune și a dus atît de departe caracterul pamfletar al pieselor sale, încît într-o bună zi teatrele pentru care scria s-au pomenit cu lacăt pe ușă.

Astfel s-a încheiat cel dintîi capitol din cariera acestui autor atît de puțin comod. Majoritatea operei dramatice a lui Fielding s-a pierdut, dar în cele cîteva piese rămase se găsesc portrete, situații și replici ce

dovedesc un surprinzător și proaspăt spirit satiric, îngăduind o comparație cu comediile lui Molière.

Henry Fielding avea treizeci de ani cînd măsura guvernului Walpole l-a lipsit de genul de activitate cu care își câștigase pînă atunci viața. Vizitiu nu s-a făcut ci, dimpotrivă, grație unei moșteniri din partea mamei sale, s-a văzut cu trăsură proprie, de o costisitoare culoare galbenă, cu lachei îmbrăcați în livrele de aceeași nuanță. Între timp, în viața lui apăruse Charlotte Craddock, cu care se însurase într-un fel romantic, fugind, pare-se, împreună. La moșia moștenită, în comitatul Derby, Fielding a dus timp de trei ani o viață lipsită de griji, dovedindu-se generos, primind și ospătîndu-și prietenii, pînă ce a rămas fără moșie, fără casă și fără un ban, mai sărac chiar decît înainte.

Dar dacă la 20 de ani lipsa banilor îl determinase să-și întrerupă studiile, de data aceasta l-a hotărît să le termine. Și astfel, din răspundere față de familia pe care o întemeiase, Fielding redeveni student în plină maturitate, urmînd dreptul la Middle Temple, dîndu-și examenele și înscriindu-se în Barou. Cu toate că partidul whig se afla la putere, copleșind cu favoruri scriitorii mult mai puțin talentați decît Fielding, el a trebuit să aștepte încă multă vreme, zbătîndu-se în chinuitoare nevoi, scriind din nou piese de teatru care erau respinse de cenzură, pînă ce a obținut în sfîrșit postul de judecător de pace în Westminster, care, dacă nu-l lăsa să moară de foame, era totuși o înjosire.

În acea vreme, pentru acest post nu era prevăzut nici un salariu, titularii lui trăind din ceea ce obțineau din partea împăraților, căutînd deci, mai întotdeauna, să-i ațite și să-i învenineze, fapt ce l-a determinat pe Fielding să numească banii câștigați în felul acesta „cei mai murdari bani ai pămîntului“. El mărturisește, și niciunul din mulții adversari pe care îi avea n-a contestat adevărul spuselor sale, că a redus acest venit la

minimum, străduindu-se să stingă diferențele, iar nu să învrăjbească și mai mult pe cei veniți în fața justiției.

Ca magistrat, Fielding a întocmit memorii și lucrări dovedind cele mai înaintate idei pe care le putea exprima un jurist în acel timp. În „Propunere pentru a lua măsuri efective contra mizeriei“, împletind știința magistratului cu vigoarea romancierului, el conturează un tablou halucinant al mizeriei din cartierele periferice ale Londrei. Cu o seriozitate la care nimeni nu s-ar fi așteptat din partea unui tânăr căruia îi plăcea viața, cu un rar simț civic și cu un elan plin de patetism, judecătorul Fielding s-a străduit să-și slujească semenii, curmînd răul și împutîinînd suferința. E în acest capitol al vieții sale, în care se dezvoltă lupta unei inimi nobile și generoase cu cruzimea legiferată a unei societăți nedrepte, o mare doză de dramatism.

În „Călătorie din lumea aceasta în cealaltă“, Fielding imaginează o scenă petrecută la poarta Paradisului și pune în gura judecătorului Minos, paznicul porții, cuvinte care nu erau numai cel mai îndrăzneț atac împotriva militarismului feudal, ci ar fi putut fi folosite acum cincisprezece ani împotriva fascismului, cum pot fi folosite și azi împotriva belicizmului atomic.

«Acum înaintau numeroase umbre, și toate strigau într-un glas că aveau de făcut aceeași rugămintă și că în numele tuturor va vorbi căpitanul lor. Acesta dezvoltă judecătorului că toți fuseseră uciși pentru patrie. Minos era cît pe aci să-i primească înăuntru, cînd avu curiozitatea de a-i întreba cine fuseseră invadatorii, pentru ca, după cîte spuse el, să fie gata să-i izgonească atunci cînd se vor prezenta la rîndul lor. Atunci căpitanul răspunse că invadatorii fuseseră ei înșiși, că năvăliseră în țara

dușmană, jefuind și dînd pradă focului mai multe orașe. „Și din ce cauză?” întrebă Minos. „Așa ne-a ordonat acela care ne plătea, răspunse căpitanul, și aceasta e de ajuns pentru un soldat. Noi trebuie să executăm toate ordinele care ni se dau, căci altfel am deveni rușinea oștirii și n-am mai merita să ne primim solda.” „Eu nu zic că nu sînteți oameni cumsecade, spuse Minos, dar, dacă nu vă e cu supărare, faceți stînga împrejur și executați de data asta ordinul meu, întorcîndu-vă înapoi de unde ați venit. Ce să facă niște oameni ca voi aici, unde nu sînt nici orașe de dat pradă flăcărilor, nici bieți oameni de exterminat. Dați-mi voie să vă dau un sfat. Pe viitor, respectați mai mult adevărul și nu mai numiți faptul de a ucide populația altei țări : a-ți servi patria !”»

Curajul civic al lui Fielding se vedește mai ales în „Jonathan Wild cel Mare”. În această biografie satirică a unui temut tilhar al aceluși timp, spînzurat la Londra în 1725, este cuprinsă cea mai acută critică și cel mai puternic protest social : Jonathan Wild exploatează o ceată de hoți subalterni și justificarea acestui procedeu se face într-un limbaj care batjocorește în realitate însuși principiul economic al exploatării omului de către om. Curajul autorului e cu atît mai remarcabil cu cît, în persoana lui Jonathan Wild, Fielding făcea o aluzie foarte străvezie la însuși șeful partidului său, sir Robert Walpole, dictatorul politic al Angliei din acea vreme.

Pe cînd împlinea funcția de judecător a început Fielding munca stăruitoare și originală care avea să facă

din el cel dintii romancier realist din istoria literaturii engleze, cum l-a salutat, cu o adincă reverență, Walter Scott și după el atitția alții.

În acel timp, mai ales, s-a zbătut în mari nevoi materiale, cei mai murdari bani ai pămîntului abia ajungîndu-i să-și întrețină familia, înmulțită cu încă trei copii de la o a doua soție.

Împrejurările care au făcut din Fielding creatorul romanului realist englez conțin o mare doză de hazard, ca de altfel împrejurările multor descoperiri sau născociri epocale. Ca și Cristofor Columb, pentru a cita cel mai clasic exemplu, care căutînd un nou drum spre Indii a descoperit America, Fielding, crezînd că nu scrie decît parodia unei opere celebre în acel moment, s-a pomenit prin forța talentului său pe țarmurile unui nou continent, despre care noi azi ne putem da seama cît e de vast.

Cu mult înainte de apariția lui Fielding, genul romanului fusese cunoscut de englezi, adus din Franța și Spania, dar, ca și în acele țări, fiind produs pentru uzul aristocrației feudale, era una din cele mai bizare moșteniri ale Evului Mediu : o însușire de elucubrații absurde, fără nici o contingentă cu realitatea, în totală contradicție cu omul și cu viața lui. E drept că o dată cu formarea unui public numeros, de altă origine socială, acest gen artificial căzuse în desuetudine și nici nu s-ar fi putut întîmpla altfel cînd, de peste o sută de ani, pe scenele londoneze se jucau piesele lui Shakespeare și Ben Jonson.

Autorul pe care l-a parodiat Fielding era Samuel Richardson, cel mai citit și răsfățat scriitor al aceluia timp.

Născut în 1689, fiu al unui tîmplar, Richardson și-a început viața ca ucenic într-o tipografie din Londra și, fără să iasă dintre peretii ei, a parcurs un lung drum ascendent : s-a căsătorit mai întii cu fiica patronului,

apoi a devenit stăpînul tipografiei, punînd la cale afaceri strălucite. Pe la cincizeci de ani s-a apucat să scrie, dînd la iveală o „Serie de scrisori ce se cade a fi scrise în felurite împrejurări“, un fel de cod al manierelor elegante în materie epistolară.

Cartea aceasta a avut mare succes și atunci autorul ei a început să scrie romane care și ele au avut mare succes.

Dar lepădîndu-se de tot ceea ce era revoluționar în clasa care-l produsese, Richardson devine scriitorul parvenitismului individual și al resemnării creștine, creînd personaje ce izbîndesc în viață prin acceptarea înegaliității sociale, concepută ca o poruncă divină, ceea ce atrage după sine răsplata lui Dumnezeu și a stăpînilor. Pamela — celebra lui eroină — sărută mîna seniorului care o brutalizează, iar acesta o ia de soție, făcînd-o lady.

Un om cu firea lui Fielding nu putea să nu dea curs liber ironiei împotriva unui autor și a unei opere atît de fățarnice. La puțin timp după ce a apărut *„Pamela sau virtutea răsplătită, serie de scrisori de familie, scrise părinților săi de către o frumoasă și tinără copilă, și publicate în scopul de a cultiva în sufletul tineretului de ambele sexe principiile virtuții și ale religiei, și care, distrînd în mod plăcut spiritul printr-o bogăție de întîmplări ciudate și duioase, sînt totuși lipsite de toate acele imagini care, în prea multe din scrierile compuse numai pentru a distra, tind să înfierbînte sufletul în loc de a-l instrui“*, cum era titlul complet al cărții lui Richardson, cititorilor englezi li s-a oferit „Istoria aventurilor lui Joseph Andrews și ale amicului său domnul Abraham Adams“, în care Fielding îl parodia pe răsfățatul romancier cu un necrutător simț al ridicolului. Pentru această crimă, Richardson și cortegiul său de admiratori nu l-au iertat nici după moarte.

Inversînd situațiile din Pamela, născociad povestea unui tînăr sărac, înzestrat cu aceleași calități și pus în aceleași situații ca și eroina lui Richardson, obligat să-și apere virtutea împotriva stăpînei sale, Fielding a dăruit cititorilor englezi un roman plin de un haz enorm, care a fost sorbit pe nerăsuflăte. Dar răsplata geniului său a fost alta. Cei mai avizați cititori n-au întîrziat să observe că așa-zisa parodie cuprindea situații și personaje de o uimitoare robustețe literară și veridicitate umană, încît era de fapt o operă originală, net superioară cărții care o prilejuise. Lucrul acesta l-a observat și Fielding și, din clipa aceea, adîncind experiența acelor scriitori de pe continent — Scarron, Lesage, și mai presus de toți, Cervantes — al căror exemplu îl urmase, stăpîn pe resursele unui talent profund și îndrăzneț, conștient că a creat un nou gen literar, a pornit să scrie „Tom Jones sau povestea unui copil găsit“, care poate fi considerată cea mai desăvîrșită operă a sa.

Povestea lui Tom Jones dă prilejul lui Fielding să arate în ce măsură ochiul lui limpede și pătrunzător știuse să surprindă imaginea reală a unei societăți pe care o cunoștea atît de amănunțit, în toate straturile ei.

În capitolul introductiv al romanului, Fielding, comparîndu-se cu hangiii care țin la dispoziția consumatorilor o listă de bucate, își anunță cititorii că singura materie primă pe care a avut-o la îndemînă pentru a-și construi cartea a fost firea omenească, dar le atrage atenția că așa cum bucătarii iscusiți pot prepara din carnea de broască testoasă un nesfîrșit număr de mîncăruri, tot astfel un scriitor înzestrat poate folosi firea omenească dînd la iveală tot felul de personaje, fără teamă că ar putea s-o epuizeze.

Din tot ce-i putea oferi canavaua sufletească a contemporanilor săi, Fielding a ales cu predilecție prefăcătoria, condensînd-o în personaje de un comic irezistibil. Filozoful Square, de pildă, împănîndu-și cuvî-

tarea cu maximele stoicilor, se apucă să-i dovedească lui Tom Jones, care-și rupsesse brațul, inexistența suferinței, dar urlă de durere când, în toiul perorației, își mușcă din greșeală limba.

Adeșori, Fielding lasă cititorilor rara voluptate de a descoperi ei înșiși cum mecanismul interior al unor personaje se învîrtește în sens contrar celui pe care ele îl proclamă prin fraze sforăitoare.

Cîtă savantă elocință cheltuiește zgîrcitul, fără să-și poată masca adevărata fire :

„Religia creștină a fost statornicită într-un scop mult mai nobil decît acela de a întări principiile de binefacere propovăduite de îndelungă vreme de cei mai mulți dintre filozofii păgîni. Cu toate că această virtute poate fi așezată în rîndul virtuților morale, ea e mult îndepărtată de acea sublimă pornire creștinească, de acea vastă înălțare a gîndului a cărui curățenie atinge aproape desăvîrșirea îngerilor, și pe care n-o putem cuceri și exprima decît cu sprijinul bunăvoinței divine. Cei ce se apropie mai mult de înțelesul Scripturii sînt acei care înțeleg prin cuvîntul caritate acea candoare ce ne ajută să judecăm favorabil și cu bunăvoință acțiunile semenilor noștri, însușire a cărei practică are ceva mult mai nobil și mai întins decît o biată distribuire de pomeni...”

Contemporan și prieten cu William Hogarth, strălucit reprezentant al picturii realiste engleze, între spiritele lor fiind o adîncă înrudire, Fielding a zugrăvit cu o mîină sigură feluritele personaje care fac din opera sa o mare frescă de moravuri și o corosivă galerie de portrete satirice.

Scutierul Western, de pildă, moșier feudal, ignorant și impulsiv, nu încetează de două sute de ani să-i uluiască pe cititorii lui Fielding prin sărăcia lui sufletească și printr-o monumentală îngustime a spiritului.

Necunoscînd din viață decît vînătoarea, el intră în raporturi cu lumea înconjurătoare exclusiv prin atitudini vînătorești. Aflînd că Tom Jones, copilul găsit, e îndrăgostit de fiica lui, perorează : „Nemernicul a avut nasul fin și-a mirosit bine vînatul în culcuș ; dar eu n-am bănuît niciodată după care anume vînat umbla. Va fi, oricum, cel mai prost vînat din viața lui ; nu va avea decît pielea și oasele...”

Ginerele pe care și l-a ales părăndu-i cam timid, îi strigă : „Nu te lăsa, băiete ! Arată ce poți ! Înainte ! Înainte ! Fii bărbat, ce dracu !” Iar cum acesta îi răspunde că nu vrea să rănească delicatețea tinerei fete, care de altfel declara că preferă să moară decît să-l ia de bărbat : „Ducă-se dracului toate formalitățile ! Fleacuri și copilării ! Îți spun că mîine vei fi bărbatul ei... Pe ea ! Pe ea ! Încolțește-o ! N-o lăsa să-ți scape, strașnic copoi ! Îți spun c-o vei avea mîine dimineată !”

Printre acești oameni orgolioși și cruzi în exercitarea privilegiilor lor, într-o lume de caricaturi solemne și hilare, apare Tom Jones. Creîndu-l pe Tom Jones, plin de curaj, generos și incapabil de vreo infamie, Fielding a vrut să ilustreze aspirația lui spre un om natural și liber, superior aceluia produs de convențiile societății aristocrate. Fielding e un moralist, dublat însă de un atît de puternic romancier, încît nu cade o singură clipă în păcatul de a pune în mișcare principii și idei, sub o inconsistentă și anostă formă umană. Eroii lui sînt oameni vii și viu e și Tom Jones. De aceea, Fielding nu s-a sfiit să-l arate cu slăbiciuni omenești și chiar călcînd uneori cu stîngul. Comportarea lui Tom Jones, pe care mulți l-ar fi vrut ireproșabil, a provocat dezamăgiri, dezaprobări și discuții aprinse, dar talentul de romancier realist al lui Fielding era prea viguros pentru a se lăsa abătut din drum, botezîndu-l pe Tom cu apă de trandafiri și — căzînd în greșeala atîtor scriitori de

---

atunci, de mai târziu și de astăzi — de a-și transforma eroul viu într-o schemă abstractă.

*

Marele merit al lui Fielding este de a fi adus în roman, într-un moment în care genul acesta era disprețuit de public și nimeni n-ar fi putut bănuși forța și strălucirea lui de mai târziu, concepția de viață și măiestria artistică a unui scriitor realist. În Anglia ca și pe continent, în nici un domeniu al literaturii nu se bătușe cîmpii atît, ca în aceste lungi povestiri în proză din care mistificatorii orînduirii feudale făcuseră o împărțire a minciunii și aberației, ale cărei ziduri s-au clătinat abia cînd s-a ivit Cervantes. Prin breșa făcută de marele scriitor spaniol, Fielding a pătruns în forul englez al romanului romanesc, dărîmîndu-i întăriturile și cucerindu-l în numele realismului.

Două secole de cititori, printre care mari scriitori realiști ca Dickens și Gorki, l-au iubit pe Fielding și i-au fost recunoscători de a fi dărîuit romanului forța ființei lui vii și generoase, aducîndu-l pe drumul adevărului și al vieții.

WALT WHITMAN

Pentru a vă vorbi de marele poet al libertății pe care, într-un moment fericit al istoriei lor, pământurile uriașe ale Americii, scăldate în apa a două oceane, străbătute de unul din cele mai puternice fluvii din lume, l-au dăruit întregii omeniri, uimind-o cu ce gesturi largi, spre miazănoapte și miazăzi, spre apus și răsărit, îmbrățișa păduri și fluvii, continente și popoare, gize și oameni, pe cei ce se nășteau ca și pe muribunzi, pe cei ce au trăit cu mii de ani în urmă și pe cei ce aveau să vină după mii de ani, uimind-o cu pulsația largă și puternică a inimii lui, uimind-o cu ochii-i senini de copil, cu barba și statura-i de profet, uimind-o cu ce buze fierbinți, pline de pasiune, de patimă aproape, rostea cele cîteva cuvinte mari: dragoste, bărbat, femeie, civilizație, democrație... pe care șarlatani le goleau de conținut, prefăcîndu-le în baloane de bilci, țipător colorate,

iar el, știindu-le sensul adînc, neapărat necesar popoarelor, inimii lor însetate de adevăr și de un țel măret,

le lua și făcea din ele marile catarge ale poeziei lui, corabie nouă, cu punți multiple și o velatură nemaivăzută în trecut, pînă la bătrînul Homer, puternică și îndrăzneată, însetată de spații, cu prova categoric îndreptată spre viitor, condusă de o veche și neobosită busolă : inima omenescă, pe care canaliile fiecărei generații vor s-o arunce peste bord,

iar el, nu se sfia să se ridice, înalt și puternic, și să spună : — Sînt bun, și voi sînteți buni, și proclam drept lege a conviețuirii noastre, bunătatea ;

pentru a-l proslăvi pe acest mare poet al lumii, pe acest mare om generos, profet al iubirii și al libertății, torențial în defășurarea lui, comparabil din tot ceea ce poate arăta America lumii, doar cu cascada plină de vuiet a Niagarei,

dăruit cu trup și suflet, cu un trup și suflet de uriaș, cauzei nobile a poeziei, acestei uimitoare născociri a spiritului omenesc ;

pentru a-l proslăvi, pe acest om neînchipuit de puternic și neînchipuit de simplu,

care acum o sută de ani, într-o mică tipografie din Brooklyn, culegea cu propriile-i mâini și dăruia omenirii,

FIRE DE IARBĂ

surprinzătoarea, nemaîntîlnita carte, neînțeleasă la început și iubită apoi de milioane de oameni,

numiți ce înțelesuri noi, cîtă căldură și profunzime, dar mai ales ce forță în stare să mute și munții,

pot căpăta vorbele omenești atunci cînd, după ce erau
de secole oboșite, țîșnesc iarăși din inima unui
mare poet,
regenerate de dragostea lui adîncă pentru umanitate,
izvor nesecat al frumuseții adevărate și nepieritoare;
pentru a-mi înclina fruntea cît mai mult în fața acestui
poet fără asemănare în nobila lume a poeziei,
în fața acestui mare prieten și cîntăreț al multimilor
muncitoare,
nu găsesc cale mai bună decît să-mi las cuvintele să
meargă, asemeni unor neînsemnate unde,
pe albia generoasă și largă pe care, ca un fluviu pu-
ternic, el a tăiat-o poeziei.
Sfios și neîndemînatec pornesc după o sută de ani, ca
un suprem omagiu, pe drumul lui, în cămașa lui
larg desfăcută la piept,
pentru a-l face cunoscut noilor rînduri de oameni care
încă n-au fost purtați de ritmul năvalnic al versu-
rilor lui,
socotind că astfel mă înclin mai adînc decît în orice
alt chip,
în fața marelui Walt Whitman.

*

O lungă fișe de pămînt, Long Island, se întinde în fața
New York-ului, pătrunzînd departe în Atlantic,
Fieile Roșii îi spuneau Paumanok; e celebra insulă în
formă de pește, pe care Walt Whitman a cîntat-o
de atîtea ori,
despărțită de trupul continentului doar printr-un braț
strîmt de mare,
înaintînd peste meridiane și paralele de la miazăzi spre
miazănoapte și aplecată puțin spre răsărit,
ca pentru a primi mai bine în față boarea uriașă a
oceanului, mesajul vastității și al nemărginirii.

Celor ce cunosc țărmul de miazănoapte al Dobrogei,
 pământ bătut de vânturi, din care se desprinde și
 înaintează în apa Razelmului,
 singuratică și plină de farmec, „Insula Lupilor“, acoperită
 cu ciudate ierburi roșii, în al căror imperiu își înalță
 capul, mirate, dropiile,
 și unde pretutindenți se aude murmurul marilor ape ;
 celor ce cunosc acea lungă fișie de pământ ce înaintează
 spre miazănoapte și puțin spre răsărit, întimpinând
 nemărginirea,
 primind pe fruntea ei, lăsată în ape ca pentru un botez,
 cele dintii raze ale soarelui,
 acelora le voi spune că Long Island este Insula Lupilor
 a uriașului continent american,
 de o sută de ori mai mare, dar însemnând în fond
 același avânt spre vastitate și lumină,
 avangardă îndrăzneată a uscatului, pornită de la apus
 spre răsărit să cerceteze,
 drumul pe care întreaga planetă îl urmează în jurul
 axei sale puternice, spre a-și lumina și încălzi pe
 rînd toate suprafețele,
 ca un om care, pe o noapte răcoroasă, se rotește cu
 mâinile întinse, lângă flacăra înaltă a focului aprins
 în cîmpie.
 O, aceste avangăzi ale uscatului, aceste îndrăznețe
 limbi de pământ,
 cu care continentele încearcă gustul oceanelor, al
 răsăritului și al nemărginirii...
 un astfel de loc e acela în care Walt Whitman a văzut
 lumina zilei,
 avînd drept cîntec de leagăn bubuitul formidabil al
 Atlanticului.

*

Acolo, în Long Island, în 1819, s-a născut Walt Whitman...

acolo, pe vechi pământuri pe care mai putea fi descoperită urma Pieilor Roșii,
a primit el din toate părțile, mesajul vastității și al nemărginirii ;
ceruri, ape, păduri și preerii înconjurau cu necuprinsuri oceanice ferma părintească
aducându-i în suflet zvonul marilor spații, al libertății, al imenselor chemări,
acolo, punându-și călciiul pe urmele Pieilor Roșii, a simțit el forța pretutindeni prezentă și copleșitoare a pământului,
enormă portocală prin porii căreia izbucnesc miresele vieții,
și miriadele de fire de iarbă,
spre al căror covor mirific, strălucitor, mereu reînnoit și veșnic tânăr privesc fascinați, din spațiile lor înghețate, Jupiter și Saturn.
Acolo în Long Island, vechiul Paumanok, și-a petrecut Walt Whitman copilăria ;
biografii lui povestesc că pe când avea zece ani, o zi întregă a stat și a privit
o corabie ce se ivise în largul insulei, cu catarge înalte și pînze umflate de vînt,
o zi întregă a stat și a privit acel miracol al libertății, acea albă lebedă făurită de geniul uman,
murmurînd celor ce-l readuceau seara spre focul din vatra părintească : — Aș vrea s-o descriu, să pot spune cît e de frumoasă !

*

Pentru a cînta întregul pămînt și viața lui ca pe o îndrăzneată corabie,
călătorînd prin spații cu un echipaj de două miliarde de oameni,
albi și roșii, negri și galbeni, și alții ieșiți din încrucișarea acestor rase,

simplu și firesc, și plin de forța elementară și suprem
 poetică a firului de iarbă ce-și face drum spre
 lumină,
 a fost drumul lui Walt Whitman spre meșteșugul vechi
 și nobil al celor ce scriu marile cărți ale lumii.
 Un nou oraș, Brooklyn, se ridica la capătul de mia-
 zăzi al insulei, în fața New York-ului,
 și într-una din tipografiile lui și-a început Whitman
 viața, la paisprezece ani, ca ucenic tipograf...
 învățînd să culeagă litera de plumb și să așeze textul
 în pagină, pentru ca două decenii mai târziu el
 însuși să culeagă și să imprime,
 cele dintii poeme din *Fire de iarbă*, cu care începe
 un nou ev al poeziei.

★

Ucenic tipograf a fost Walt Whitman, apoi ziarist, apoi
 învățător, apoi meșter dulgher în Brooklyn,
 construind case în noul oraș, purtînd pe trup cămașa
 aspră a lucrătorului,
 ținînd cuiele în gură și fulgerîndu-le floarea de metal
 cu ciocanul, pînă ce intra bine în lemn, cum fac
 meșterii dulgheri, de pretutindeni,
 legînd prietenii cu zidarii și cu fetele care cărau cără-
 mizi pe schelele înalte de lemn,
 bătînd mereu cuiele cu ciocanul în noul oraș Brooklyn,
 și ascultînd cum mii de ciocane băteau la fel, pe
 toată fața Americii
 mînuite de mii de oameni, care aduceau sub soare, ca
 apele unui fluviu năvalnic, viața nouă a maselor,
 puternică și suprem constructivă,
 iar el, se simțea una cu marele tumult,
 și pe cînd mergea cu pași gigantici spre viitor, privea
 mereu în urmă, spre Asia și Europa, bătrînele lumi,
 să afle drumul parcurs de omenire,

Adeseori, zidarii veniți din Italia cîntau sus pe schele,
 cu glasuri limpezi și calde, cîntecele vechii lumi,
 el asculta atent, furat de farmecul melodiilor. dar sim-
 țînd că se naște o lume căreia îi trebuie un cîntec
 mai vast, un ritm mai larg și mai profund ;
 venise vremea să pătrundă în vers, nu numai triluri de
 păsări, ci forța maiestuoasă a oceanului, spărgîndu-
 și talazurile de țarm,
 retrăgîndu-le, într-o respirație imensă și revărsîndu-le
 iarăși cu bubuit de tunet.
 O, cum se legăna pe valuri acea corabie cu catarge
 înalte, cu pinzele umflate de vînt, ca bluzele, albe
 și roșii, de sinii fetelor...
 și luînd încă un cui din gură îi fulgera cu ciocanul
 floarea metalică, pînă ce intra adînc în lemn, cum
 fac meșterii dulgheri de pretutindeni.
 În ziarele din Brooklyn, oraș în care construisese atîtea
 case, și-a tipărit Walt Whitman primele poeme,
 neînchipuit de stîngace,
 dar tot atît de stîngace vin la mal cele dintîi valuri ale
 furtunii ce se pregătește în adîncuri, ♦
 năpădînd apoi țărurile cu o formidabilă revărsare
 de ape,
 iar cel de la care Whitman a învățat cel mai mult, în
 toate privințele, e fără îndoială oceanul.

Ce lungă a fost elaborarea singurei lui cărți, găsirea
 unui drum nou, adevărat și profund, pîrînd
 întortocheat uneori, dar plin de o năvalnică forță,
 cum nu mai folosise nimeni niciodată în poezie ;
 un om adevărat și viu a fost Walt Whitman, stăpînit de
 o nestînsă simpatie față de orice fenomen al naturii,
 purtat de o adîncă, frățească dragoste spre oameni ;
 și aici trebuie căutat, dacă vrem neapărat să căutăm
 o lămurire, a îndrăzelii și stăruinței sale

de a sparge cu violență tiparele vechii poezii și a aduce sub noua ei cupolă, mai vastă și cuprinzătoare, tumultul continental al vieții pe care începeau s-o trăiască milioanele de oameni.

Celebre sînt acum, în istoria literară, întoarcerile lui acasă, în fiecare seară, pe bacul din Brooklyn, peste strîmtul braț de mare,

legînd prietenii trainice, izbucnind în rîs, și nemaisăturîndu-se să-i privească, uimit și bucuros, pe toți cei ce, asemeni lui, se întorceau acasă de la muncă, din New York, peste strîmtul braț de mare,

în Long Island, vechiul pămînt, insula în formă de pește, căreia Pieile Roșii îi spuneau Paumanok, marinari ce cutreieraseră oceanul, și tipografi și dulgheri, cum el însuși fusese, și alți mulți, bărboși sau numai cu tuleie pe față,

cu cămăși aspre de lucrători, larg desfăcute la piept, ținînd cîte o fată de mijloc, pescari, docheri din marele port, cizmari, mecanici, meșteri ai tuturor meseriilor,

nemaisăturîndu-se să-i privească, și considerîndu-l pe fiecare drept o adevărată minune de pricepere, de îndemîinare și înțelepciune.

Totul în ochii lui Walt Whitman apărea nou și extraordinar ; fiecare bărbat, fiecare femeie : o întreagă lume, un cosmos,

în fața căruia nu se putea opri de a scoate mari exclamații de uimire.

În acest tumult al vieții ce se zbătea în pieptul unui om tînăr și sănătos, înnebunit de bucurie că drumul îi scoate în cale atîți tovarăși asemeni lui, bărbați superbi, alături de umerii cărora putea porni cu umerii lui, cum frunzele unui ploș foșnesc lingă frunzișul celorlalți ploși,

femei asemeni unor gingaşe fregate, pe şoldul cărora
cînd punea mîna toate stelele începeau să se
rotească în fiinţa lui,
trebuie să căutate cele dintii izvoare ale puternicului şi
nemaivăzutului fluviu care e poezia lui Walt
Whitman.

Istorici literari au numit această parte tumultuoasă şi
urias absorbantă a vieţii lui „marea anchetă.”
cuvîntul e potrivit, dacă punem în el o înţelegere nouă,
extraordinară,
dacă îl încărcăm cu sensuri profunde şi grave, şi în
acelaşi timp impetuoase,
capabile să spulbere dintre silabele lui rutina unei
folosiri obişnuite, juridice sau ştiinţifice,
păstrînd doar flacăra pură şi fierbinte a unui profund
şi veşnic viu interes ce se satisface prin comuniune,
a unei nepotolite însetări de a cunoaşte, de a absorbi
prin toţi porii, ca un gigantic burete apa eferves-
centă a oceanului,
tot ceea ce e viaţă pe pămînt ;
atunci, în adevăr, se poate spune că Walt Whitman a
întreprins în tinereţea lui o mare anchetă,
asupra sentimentelor omeneşti, asupra vieţii sociale, a
biologiei şi fiziologiei,
a tot ceea ce este manifestare şi esenţă a vieţii, a
universului material,
căzînd sub simţuri şi reflectîndu-se în gîndirea ome-
nească în forme proaspete, senzaţionale ;
atunci, printre semenii săi şi scoarţa acestui pămînt
se poate spune că el, Walt Whitman, a făcut o
mare anchetă, avînd tot timpul spiritul foarte viu
şi plin de o curiozitate enormă, ca un om venit
de pe o altă planetă,

și bucurându-se cu o bucurie planetară de descoperirea
acestei explozii de forme și culori care e viața,
de descoperirea acestui fluviu de acțiuni și țeluri
mărețe care e istoria omenirii,
încît, la treizeci și șapte de ani, a putut rosti cu o
voce nouă, puternică și bărbătească, nemaiauzită
vreodată sub cerul poeziei,
o voce în care simțea tumultul și ritmul profund al
oceanului: — Eu, Walt Whitman, încep acum și
n-am să mai termin pînă la moarte.

Un om ce venea din ținuturile păduroase și puțin um-
blate ale vestului,
unde trăise viața aspră și sănătoasă, bărbătească, a
tăietorilor de păduri,
înalt și slab, cu fața uscată și osoasă, pe care părul
creștea ca mușchiul copacilor,
un om neînchipuit de simplu și de firesc, și în același
timp neînchipuit de puternic,
cu ochii arzînd sub frunte de un nestins foc lăuntric,
a fost mai presus de toți ceilalți iubit și înțeles, adorat
de Walt Whitman,
cu o dragoste conștientă, bărbătească și cetățenească,
așa cum se și cădea de altfel să fie iubit de un mare
poet cetățean,
Abraham Lincoln, președintele Statelor Unite,
profet, vizionar, luptător, erou și martir al libertății,
pe care o proclama cu toată ființa lui, una și aceeași
din cap pînă în picioare, și mai adîncă sub picioare,
în pămîntul străbun, și mai înaltă deasupra
capului, în bolta înstelată a cerului,
tot astfel cum frunzele copacilor izbucnind de năvala
sevei ce urcă din rădăcini, se desfac și proclamă
primăvara.

Pe acest om simplu și drept, crescut între copacii puternici ai Vestului,

Walt Whitman l-a iubit ca pe cel mai mîndru catarg al noii lumi pe care el o cînta,

o lume a milioaneilor de oameni, a maselor muncitoare acoperînd cu forfota lor tot continentul,

albie la mieznoapte, și la miezăzi negrii, pentru a căror eliberare din sclavie, Abraham Lincoln chemase la luptă mulțimile.

Dar drumul acelei atît de strălucitoare și puternice nave a libertății era plin de primejdii,

un foc de revolver a răsunit într-un teatru din Washington, și mii de oameni au văzut îngroziți cum pe cămașa lui Abraham Lincoln răsare într-o clipă floarea de sînge a asasinatului.

Sub glonțul ucigaș al unui sclavagist fanatic s-a prăbușit marele președinte, la cîtiva pași de cel care îl iubea atît, lîngă bătăile inimii lui Walt Whitman.

Era atunci primăvara și liliacul înflorise la Washington, și de atunci, de cîte ori a revenit primăvara, de cîte ori liliacul înflorește pe pămîntul Americii,

Walt Whitman, marele poet, își îndolia veșmintul, arătînd tuturor cît de vie și fără amurg e în inima lui,

durerea trezită de moartea lui Abraham Lincoln.

*

Cu nimic n-a glumit poetul *Firelor de iarbă* și nimic din tot ceea ce a cîntat n-a luat în deșert,

de la primele lui poeme cîntase dragostea față de oameni, cîntase adîncă, fierbîntea solidaritate umană,

și curînd istoria Americii i-a oferit prilejul solemn de a arăta cît de adevărată și vie îi era flacăra inimii, cît de adînc se duceau în propria-i ființă, ca într-un pămînt însoțit și roditor, rădăcinile poeziei sale,

tot atît de adevărată, și prin urmare de cea mai pură
esență cosmică, neputînd fi de nimeni contra-
făcută,
cum nu poate fi contrafăcut mărul ce se ivește la
capătul crengii fragile,
din seva pe care pomul a filtrat-o, cu seriozitate și fără
gînd de glumă, întreaga vară.
Cel ce cu o voce atît de profundă și gravă, oceanică,
proclamase solidaritatea umană, sevă nouă și
neînchipuit de puternică a întregii lui poezii,
se apropia de cincizeci de ani în primăvara cînd,
bărbații Nordului au pornit cu arme în mîini spre sud
să-i elibereze pe negri,
iar el, care începuse să aibă atunci chipul și mersul și
vocea unui profet,
cu fața încadrată de o barbă bogată în care se iveau
firele argintii,
și pieptul larg, puternic — pentru că-i plăcea să-și
umple plămîinii cu tot aerul continentului — de-
asemenea acoperit cu păr argintiu,
a luat pe umeri cureaua unei cutii de infirmier,
și a pornit să îngrijească răniții,
o faptă tot atît de simplă, de modestă și plină de o
nebiruită forță ca firele de iarbă ale poezii lui,
o faptă de erou al umanității, conformă cu viața lui și
cu poemele-i pline de dragoste față de oameni.
Timp de cinci ani a străbătut Walt Whitman, generosul
bătrîn, sălile spitalelor și cîmpurile de bătălie,
ținînd între mîinile sale fruntea fierbinte a răniților,
ștergîndu-i de sînge, pansîndu-le plăgile făcute de
gloanțele ucigăse,
ducînd la buzele lor arse de febră bidonul cu apă,
mîngîndu-i și îmbărbătîndu-i,
ivindu-se în mijlocul lor, luminos, blajîn și bun, ca un
Dumnezeu aieva.
luîndu-i în brațe, sprijinindu-le capul pe genunchi,

înconjurat din toate părțile de imensul vaier al suferinței și de horeăitul tragic al morții, luptînd din răsputeri, cu degetele și cu dinții, să le stăvilească, să le înfrîngă, om de carne și de sînge, fraternizînd, prin fiecare fibră a ființei lui cu cei ale căror trupuri erau mutilate, al căror sînge se scurgea din artere.

„Eu nu-l întreb pe rănit ce simte, devin eu însumi rănitul...”

el, care murea cu toți cei ce mureau în acea clipă și se năștea cu toți cei ce veneau pe lume în clipa următoare,

cîntînd tot ceea ce e viață pe pămînt și cîntîndu-i și pe morți, în același triumfal cîntec al vieții.

De cîte ori apărea bătrînul, cu bocancii lui plini de praf, cu cutia de infirmier în spate, soldații simțeau pe frunte briza prieteniei și a bună-tății ;

pe propriul său frate îl îngrijise la început, și apoi pe toți ceilalți, ca pe tot atîția frați,

cinci ani întregi, zile și nopți, sub razele fierbinți ale soarelui, sub razele reci ale lunii,

încît puțini sînt poeții despre care se poate spune ca despre el că vorbele i-au izvorît din fapte, iar faptele i-au fost mari și luminoase.

Timp de cinci ani a îngrijit Walt Whitman răniții, țînînd în brațe trupuri istovite de suferință,

pînă ce el însuși, istovit, a cunoscut atacul și biruința bolii.

Dar inima, mai fierbinte decît oricînd, îi era plină de dragoste și bună-tate, cum e plin de aur topit craterul clocotitor al vulcanului,

și restul vieții lui, pînă la 73 de ani, cînd a închis ochii pentru totdeauna,

bătrînul, veneratul poet și l-a petrecut scriind noi
poeme, îmbogățind neconținut comoara pe care o
dăruise omenirii,
singura lui carte, dar în adevăr unică, mereu plinele
de rouă *Fire de iarbă*.

Se împlinesc acum o sută de ani, de cînd într-o mică
tipografie din Brooklyn,

Walt Whitman a cules și imprimat cu propriile-i mîini,
cele dintii poeme din *Fire de iarbă*,

cîntec năvalnic, plin de tumulturi fluviale, al întregii
vieți din univers.

Acolo, unde cei de dinaintea lui, poeți ai feluritelor
civilizații, aprindeau uneori cîte o luminare,

Walt Whitman a adus un candelabru gigantic, cu mii
de lumini, rotindu-se într-un sistem planetar,

luminînd ca și aștrii cerului întregul univers și cele mai
mărunte fețe ale firii.

Acolo unde, în fața marilor splendori ale naturii, nu se
auzeau decît zvonuri și șoapte, mici murmure de
admirație, glasul lui a răsunat ca al leului sălbatic
și mîndru,

cînd din inima pădurilor africane salută răsăritul soa-
relui și al lunii,

ducînd peste ape și munți adevăratul fior al măreției.

La început, mulți și-au ieșit din fire, auzind cum glasul
lui Whitman face să vibreze aerul Americii,

proclamînd, în urechile astupate cu vată ale puritanilor,
splendoarea bărbatului și a femeii, cîntînd actul
sublim al procreației,

cîntînd miracolele fiziologiei, glandele și secrețiile lor,
ca pe cele mai de preț bijuterii ale firii,

cîntînd omul întreg și adevărat și proclamînd că nu-i
cu nimic mai prejos decît zeii.

Mulți s-au aplecat atunci adunînd pietre din cele patru colțuri ale Americii, pentru a lovi în Walt Whitman, primul mare poet al nației lor, ca într-un dușman public,
dar el a stat în fața furtunii, mîndru și dîrz, și a mers apoi împotriva ei. mai departe.

*

Profeți ai feluritelor religii puseseră omul să se tîrască în țărîină, la picioarele unor închipuite și adeseori crude divinități,
iar Walt Whitman îi striga : — Ridică-te, tu și cu copiii tăi sînteți zeii, voi sînteți divinitatea.
Doctori în teologie spuneau : fără credința pe care o răspîndim, omul ar fi o fiară,
iar el, poetul, rîdea în hohote și din rîsul lui izvora mai multă bunătate decît din inima unui milion de predicatori,
arătîndu-le oamenilor cît de ușor și simplu pot fi : mîndri, superbi și buni.

*

Cu veacuri în urmă, Ptolomeu făcuse gigantica greșeală de a așeza pămîntul în centrul universului,
alții au venit și l-au pus să se rotească în jurul soarelui,
el însuși o stea într-o puzderie de stele,
dar el, Walt Whitman, marele poet, n-a greșit cînd a luat omul din pulberea în care îl aruncaseră profetii umilinței,
proclamîndu-l inima lumii.

*

Sunt o sută de ani de cînd Walt Whitman a făcut să bubuie de glasul lui cerul poeziei,

de cînd nemuritoarele *fire de iarbă* au acoperit cu strălucirea și proștețimea lor întinderea celor cinci continente,

bucurînd și făcînd să fie mai mîndri, și mai plini de încredere în ei și în viitorul neamului omenesc, milioane de oameni.

Pentru cei ce azi merg împreună, pe același drum, izvorît din însuși numărul lor de milioane, din aspirațiile uriașelor lor mase continentale,

Walt Whitman e un prieten și un tovarăș bun, un călăuz bătrîn și încercat,

a cărui inimă își răspîndește lumina și astăzi ca acum o sută de ani, în ritmul năvalnic al versurilor sale, fiind inimii noastre îndemn ca nici o clipă să nu înceteze să bată,

pentru țelul măreț al istoriei omenirii, pentru uriașa comuniune a tuturor popoarelor lumii.

PAGINI DE PRESĂ

MEDITAȚIE ASUPRA UNUI STILOU

Mă aflam acum câteva zile în capitala unuia din județele Moldovei care au suferit cel mai mult de pe urma războiului. Locuitorii s-au regăsit ca în urma unui cutremur : au început să se adune, de pe unde fuseseră împrăștiați, și să gospodărească puținul care le mai rămăsese. Când unul izbutea să pună la loc o fereastră și să facă locuibilă o odaie din casa zgâlțuită și dărăpănată, era un mare câștig pentru ceea ce se urmărea acolo. Seara, din tot mai multe hornuri începea să se ridice fumul albăstrui, semn al vieții care se reîntorcea la drepturile ei, după ruina și mizeria războiului.

Vedeam lucrurile acestea de la etajul al doilea al prefecturii, prin ferestrele deschise larg asupra orașului. Camera în care mă aflam era cabinetul prefectului, și în-suși prefectul se afla acolo. Era un bărbat tânăr care, cu un an în urmă, văzînd dezastrul ce se apropia, al armatelor germane, rătăcise în uniformă de sublocotenent pe culmile munților, așteptînd deznodămîntul.

Pe culmile acelor munți umblase el mai ales, înainte de a fi început războiul. În satul de la picioarele lor fusese învățător, bucurîndu-se de inteligența copiilor și întristîndu-se adeseori de destinul lor de școlari, care lua sfîrșit o dată cu clasele primare. Dar, în același timp,

era un visător. Vara, în timpul mării vacanțe, îi plăcea să rătăcească pe munți, cu un volum de versuri la subțioară.

Uneori, îi veneau și lui în minte versuri și se gîdea să le scrie. Dar la picioarele munților satul îl aștepta, să fie acolo, mai departe, învățător.

Deodată, a început să bîntuie în lume, eu furie oarbă, hitlerismul. El a fost împotriva hitlerismului. Nu se știa să-și spună părerile, ori de cîte ori se ivea prilejul, și satele au încercat să-l știe, aproape ca pe un corb alb. Fiindcă puțină era mintea omenească și tare neputincioasă să se împotrivescă otrăvii ce se întindea peste suflete. Dar el a rămas antihitlerist. Pe urmă a venit războiul, și toate nenorocirile pe care el le prevăzuse. În sfîrșit, nemții s-au dus, și a coborît de pe munți în sat, la catedră.

Dar oamenii au ținut minte corbul alb, l-au dus în capitala județului și l-au făcut prefect.

În seauaul larg, în care eu un an în urmă se mai afla un colonel în uniformă, obișnuit numai să ordone, se afla acum învățătorul; și fiecare om e primit în același fel, oricît ar fi de umil: — Măi frate, ia spune despre ce e vorba... Vin oameni mulți, și e vorba despre multe lucruri: despre poduri și șosele stricate, despre școli și spitale, despre văduve de război și invalizi și despre primari care tot n-au distribuit zahărul cum trebuie.

Intră o femeie zbîrcită, pe cap cu o basma neagră.

— Sărut mîna, domn prefect!

Prefectul se încruntă, cercetînd-o cu priviri reci și grele.

— Mătușă, eu nu sînt popă!

Descumpănită, femeia șovăie cîteva clipe, caută în mintea ei speriată și izbucnește deodată cu elan:

— Să trăiți, domn prefect!

— De ce, mătușă? Ești dumneata soldat, sînt eu căprar, hai spune!

— Da cum să zic atunci ? se miră femeia.

— Cum spui cînd te întâlnești cu un om prin sat ?

Femeia tace, nelămurită.

— Cum spui cînd intri într-o casă de om ? stăruie prefectul.

— Bună ziua.

— Ei, așa vezi ! Ia spune și acum la fel.

— Bună ziua, domn prefect.

— Bună ziua, mătușă. Ia spune, ce necazuri te-au adus.

Necazuri mari au adus-o. Douăsprezece prăjini de pămînt, care erau ale primăriei, dar pe care le muncea ea în fieșce an, fiindcă este femeie sărmană. Acum primarul nu mai vrea să i le dea : le dă altui om.

— Mătușă, să stăm puțin și să ne gîndim. Nu cumva omul acela e și mai sărac decît dumneata ? Nu e vreun soldat venit de pe front și n-are nici o palmă de pămînt ?

Femeia stăruie că ea e cea mai săracă din sat. Prefectul scrie primarului un biletel personal, să-l lămurească în 24 de ore ce e cu locul acela. E seară și femeia pornește cu biletul, doisprezece kilometri pe jos. Pe urmă, vin cîțiva funcționari ai prefecturii. Acesta e bugetul comunii cutare: un milion și jumătate; pentru reparat școala din comuna cutare : cinci sute de mii ; s-au găsit niște cauciucuri pentru camionul prefecturii : alte sute de mii ; un funcționar vine cu un om zdrențuit : e picher pe șoseaua județeană, i-a murit nevasta în spital, n-are nici un ban, să aprobe domnul prefect un ajutor. Prefectul aprobă. Rînd pe rînd iscălește hîrțile care i se aduc. Poduri, șosele, școli, milioane, sute de mii, și iar milioane. Pe urmă coboară în curte, să vadă cauciucurile cumpărate.

Pe masa la care a lucrat a rămas stiloul, peste un teanc de hîrtii. Și deodată privirile mele rămîn ațintite asupra acestui obiect, la al cărui destin încep să meditez în înserarea ce pătrunde prin fereastră.

E un stilou ieftin, de învățător, și pînă acum un an stăpînul lui nu-l folosise probabil decît să semneze în state, că și-a primit salariul, cele cîteva mii de lei pe lună. Va mai fi scris poate cu el o scrisoare, sau o carte poștală ilustrată. Acum, sub stiloul acesta subțire și ieftin se află un teanc de hîrtii : fiecare iscălitură e așteptată cu nerăbdare de un om, de o familie, de un sat întreg. Fiecare semnătură înseamnă că se va schimba în sfîrșit ceva în viața unui om, sau a unei întregi colectivități.

În cuprinsul unui județ, nimeni nu are atîta putere ca numele prefectului scris pe colțul unei hîrtii.

Lucrurile par firești acum, dar pentru ca acest stilou de învățător să capete marea lui putere, atîtea au trebuit să se schimbe în lume ! A trebuit ca mii și milioane de oameni să moară pe cîmpiile întinse ale Rusiei. A trebuit ca pe acele cîmpii să se dea cele mai mari lupte din istoria omenirii. Pentru ca acest stilou de sub privirile mele să-și schimbe destinul, să plece de pe catedra școalei din sat și să semneze hîrțile care hotărăsc viața unui județ întreg, au trebuit atîtea bătălii și atîtea victorii ! A trebuit ca femeile din Moscova să sape, într-o iarnă îngrozitoare, tranșee în jurul orașului ; a trebuit ca sute de mii de oameni să moară de foame și de frig în Leningradul asediat, și a trebuit victoria de la Stalingrad.

De toate acestea a fost nevoie pentru ca un stilou simplu și ieftin să se afle în seara aceasta sub privirile mele, pe hîrțile care hotărăsc soarta unui județ întreg.

Ușa s-a deschis, prefectul a intrat în încăpere și, așezîndu-se la birou, a prins între degete stiloul lui de învățător. Iar eu, privindu-l, mă gîndeam că s-a schimbat totuși ceva în lume.

LA UN SPECTACOL DE GALĂ

Mă aflam acum câteva zile în sala unui cinematograful, la un spectacol de gală, invitat să văd viața lui Emil Zola interpretată de Paul Muni. În dreapta mea se aflau prieteni vechi și buni, iar în stînga, prieteni noi și tot atît de buni. Mai departe, cînd pe un scaun cînd pe altul, zăream cîte o figură cunoscută, iar restul sălii era plin de oameni pe care nu-i cunoșteam, dar mi-am închipuit că aveau temeiuri suficiente de a se afla la acest spectacol care era un act de cultură. Fără teama de a greși, mi-am permis să cred că toți cîți ne aflam acolo aparțineam aceleiași familii sufletești și m-am bucurat că atît de mulți putem fi acum împreună, într-o împrejurare care cu un an în urmă făcea încă parte din domeniul probabilităților.

Filmul care a rulat, ca un apel patetic la adevăr, ca o pledoarie solemnă pentru justiție, părea anume menit să pună spiritului nostru probleme dintre cele mai grave. Ne aflăm acum la sfîrșitul unui măcel, cel mai greu și mai sîngeros din istoria lumii, și care, pe lingă îngrozitorul număr de victime, a mai adus cu el, și ca o premiză, și ca un corolar, o desconsiderare a ființei umane, totală. Niciodată, ca în acești ani triști de război, și ca în anii și mai triști care l-au precedat, ființa omenească

nu a fost mai batjocorită, în existența ei biologică, și în valorile ei spirituale.

Și iată că pe retina noastră obișnuită cu fotografii și cifre astronomice, enorme și monstruoase, privind deportări și asasinate în masă, vin să se așeze, îndemnându-ne la o gravă meditație, imaginile altei vremi: o vreme când pentru un singur nedreptățit s-au mobilizat conștiințe, s-au purtat bătălii și s-a scris atît de mult, cît contemporanii noștri n-au pomenit chiar cînd a fost vorba de un milion întreg de oameni. De cîte ori figura căpitanului Dreyfus apărea pe ecran, îl priveam stupefiat, ca pe un mare răsfățat al istoriei ultimului secol, ca pe un beneficiar unic al Declarației Drepturilor Omului. Pentru că noi am fost deprinși să aflăm din comunicate de cîteva rînduri că sate întregi au fost rase de pe fața pămîntului iar numele lor șters de pe hărți. Unică e fără îndoială epoca pe care o trăim, dar nu ne putem opri inima să se umple de un sentiment de invidie față de vremea cînd din pricina unei singure infamii s-a stîrnit o atît de mare furtună, încît a dărîmat unul după altul stîlpii, ce se voiseră de granit, ai nemerniciei organizate.

Nu știu pe sub privirile cui a putut trece acest film, după lunga noapte a hitlerismului, fără să trezească asemenea reflecții, sau altele și mai grave încă. Dar, spre totala mea surpriză și consternare, din clipa în care Emil Zola e mort, și pe ecran se desfășoară solemnă lui înmormîntare, cea mai mare parte a spectatorilor a început să se ridice, trîntind scaunele și părăsind sala, ca de la un teatru de revistă.

Deși n-ar fi nevoie, adaug că nici o justificare obiectivă nu există pentru această josnică grabă; spectacolul începuse la zece dimineața, era aproape de ora prînzului, nici ultimele tramvaie nu treceau, nici vreo furtună nu-și făcea auzite tunetele, pentru ca acești domni, doamne și domnișoare bucureștene să se grăbească să cîștige un mi-

nut, nelăsînd să ajungă pînă la sfîrșit un spectacol la care erau probabil încîntați că au putut să participe, într-o lume căreia i s-a redat libertatea și din care barbaria a fost izgonită.

Evident, scena solemnă a înmormîntării era o simplă ficțiune, dar prea au fost aruncați mii de oameni în gropi comune, în vremea noastră, într-o cumplită realitate, pentru ca o atît de nobilă ficțiune să nu impună spiritului nostru.

A nu fi putut să deosebești între scena finală de la Alhambra și sfîrșitul patetic al acestui film este mai mult decît o simplă mitocănie. A nu fi căpătat într-o oră și jumătate de contemplare a vieții lui Zola starea de spirit care să te oprească să trîntești scaunele peste înmormîntarea lui este un fapt întristător și alarmant.

Nu se poate să ne mîndrim că barbaria a fost izgonită dintre noi, participînd în mod festiv la un act de cultură, și în același timp să ne lipsească reflexele cele mai elementare capabile să ne deosebească de barbari.

„NAȚIUNILE UNITE“

S-a născut instituția sub ale cărei auspicii se va desfășura pentru multă vreme de acum înainte viața popoarelor și a fiecăruia dintre noi. La San-Francisco, oraș intrat în conștiința mulțimilor prin marele cutremur de pământ care l-a distrus cândva, reprezentanții a cincizeci de națiuni s-au întrunit la sfârșitul acestui groaznic cutremur care a fost războiul, și care a distrus mai mult decât un oraș, iar alegerii acestui loc determinată de necesități organizatorice, i se poate adăuga și un caracter simbolic : voința bărbaților care au înfruntat războiul de a stăpîni de acum înainte asemenea cutremure, supraveghînd, intervenind și stîrpind periculoasele epice centre care le dau naștere. Deschisă acum două luni (în orele solemne de după dispariția Președintelui Roosevelt), care pentru reușita ei atît se străduise, și al cărui nume, pe bună dreptate, l-a purtat, conferința de la San-Francisco s-a desfășurat paralel cu evenimentele dramatice și grandioase ce au pus capăt războiului din Europa : intrarea în neant, într-un fel ignobil, a celor doi criminali care au pregătit și dezlănțuit măcelul, căderea marelui citadele a violenței care a fost Berlinul nazist, capitularea necondiționată a armatelor germane, și în sfârșit desființarea definitivă a celui de al treilea

Reich. Nicicînd membrii unei conferințe n-au auzit prin ferestrele deschise ale amfiteatrului în care lucrau vești atât de senzaționale, nicicînd un număr de bărbați întruniți într-un anumit scop n-au primit din afară impulsuni atât de uriașe, să-și ia rolul în serios și să-l termine cît mai satisfăcător. Și iată că acum se vestește lumii nașterea acelei instituții mondiale, menită să cuprindă sub boltile ei viața tuturor popoarelor de pe fața pămîntului : „Națiunile Unite“. E un nume larg, cuprinzător, generos, și în același timp hotărît și energic. Iată alăturarea de cuvinte menită să boteze era care începe, și a cărei trăsătură principală va fi încercarea popoarelor de a se înțelege între ele, renunțînd la război. De acum înainte, termenul de „Națiunile Unite“ e menit să devină o realitate bine cunoscută fiecăruia dintre oamenii globului.

Așa cum cei ce locuiesc într-un oraș știu numele aceluia oraș, iar cei ce lucrează într-o uzină îi știu emblema, așa cum studenții unei universități au mereu săpat în minte numele ei, de acum înainte, în anii ce vin, fiecare dintre noi va ști că pe deasupra tuturor denumirilor de țări și de organizații va face parte din realitatea mai mare și mai cuprinzătoare a Națiunilor Unite.

Curînd, din toate părțile pămîntului se va vedea ridicîndu-se spre cer zidurile acestei construcții mărețe și hotărîte, pe care voința de pace a popoarelor a pus-o la cale. Un templu asemănător și-a mai profilat cîndva silueta pe malurile unui lac elvețian, dar s-a dovedit că era mai mult un decor, pe care primele semne ale furtunii l-au năruit.

Fusese mult prea încet și greoi mecanismul Societății Națiunilor față de promptitudinea și lipsa de scrupule a celor doi cavaleri de industrie care puseseră mîna pe destinele Italiei și Germaniei, și încercau să forțeze poarta cea mare a istoriei. De data aceasta, instituția al cărei act de naștere a fost semnat la San-Francisco se doosebește de aceea care a precedat-o, înțelegînd nu nu-

mai să formuleze aspirațiile de pace ale popoarelor, ci și să fie stăpînă pe mijloacele materiale cu care să o asigure la nevoie.

Prezența dintru început a Statelor Unite și a Uniunii Sovietice dă noii organizații o pondere care îi schimbă fundamental structura și posibilitățile, cel puțin în măsura în care unui trunchi i se adaugă în sfîrșit brațele. Pînă ce brațele acestea vor izbuti să se miște coordonat pe fața planetei, intervenind în locurile amenințate de congestie și stîrpind răul în embrion, va mai fi probabil nevoie de unele experiențe și de o neîntreruptă străduință, dar important e că ele există și-s susceptibile de a fi foarte puternice.

În felul acesta vedem născîndu-se astăzi sub ochii noștri, pe scena încă însîngerată și fumegîndă a lumii, instituția solemnă, puternică și bărbătească, al cărei nume va putea deveni cu timpul însuși numele planetei pe care ne aflăm : „Națiunile Unite“.

14 IULIE

Acum șase ani, în vara anului 1939, s-a scris pentru ultima oară în țara noastră despre 14 Iulie, despre căderea Bastiliei și despre acea Franță sub al cărei cer fuseseră proclamate Drepturile Omului. Era o vară apăsătoare, sinistă și aproape insuportabilă.

Așteptam cu toții să izbucnească războiul. Cu câteva luni înainte, Hitler ocupase și ce mai rămăsese din Cehoslovacia, călcîndu-și într-un termen record unul din cele mai solemne angajamente ; iar acum, cu isteria verbală care îl caracteriza, agita chestiunea Danzigului, masîndu-și în același timp diviziile motorizate la frontiera Poloniei. Dînspre apus, semnele de reacțiune erau rare, incerte și neconcludente. Ce avea să se întîmple ?

În această atmosferă grea, apăsătoare, curgerea vremii făcu să se împlinească un secol și jumătate de la căderea Bastiliei. În țară la noi, atmosfera era dintre cele mai improprii pentru o comemorare. Străzile erau pline de germanofili activi, iar presa, dirijată de un personaj de tristă amintire, era în întregime scrisă de oameni pentru a căror rea credință și imbecilitate tot ceea ce privea Franța stîrnea dispreț și ură.

Cam în toată Europa domnea aceeași atmosferă otrăvită, iar situația nu era mai bună nici între hotarele

Franței, unde s-au găsit întotdeauna dușmani ai republicii și ideologi care și-au întemeiat doctrina pe negarea ultimilor o sută cincizeci de ani de istorie, atât de măreață, a patriei lor. La Legația Franței din București s-a manifestat prea puțin interes față de faptul că vechea și venerabila revistă „Viața Românească“ se pregătea să consacre un număr masiv comemorării revoluției.

În afară de „Viața Românească“ mai existau încă două reviste săptămânale — și curios, erau cele mai bine scrise în vremea aceea — care căutau pe cât era cu putință să mențină în cititori credința în idealurile nobile ale omenirii. În aceste trei publicații, atunci, în vara lui 1939, în ultimul ceas de relativă libertate, cei care nu-și lăsaseră mintea întunecată de prostie și de ură au mai putut să scrie pe ocolite despre sensul revoluției franceze și valoarea permanentă a Declarației Drepturilor Omului. Parcă ar fi fost aruncați câțiva stropi de apă într-o Europă care era un cuptor încins, de un singur cuvânt: Danzig, Danzig, Danzig! Pentru imbecilii de atunci, Danzig însemna mai mult decât Bastilia. Cum ar fi îndrăznit ridicola lozincă: Libertate, Egalitate, Fraternitate, să pretindă drept la lumina tiparului și să se măsoare cu impulsivul, teutonicul, necruțătorul Danzig?

Atât de bine e să știi acum că Armata Roșie i-a izgonit pe hitleriști din Danzig, și că fierbintele cuptor care ne arsese atât de groaznic sufletele în acea vară, s-a răcorit în sfârșit.

Atât de bine e să se poată scrie acum din nou despre 14 Iulie, această zi măreață din istoria omenirii...

ÎN MEMORIA REPORTERULUI FOTOGRAF

Sindicatul fotografilor a cinstit memoria lui I. Berman, mort acum patru ani, într-o vreme cînd moartea era de două ori mai amară și mai tristă, fiindcă trebuia să se consume în tăcere și umilință. Acela care timp de două decenii immortalizase în imagini fotografice toate evenimentele de seamă din țară, autorul atîtor și atîtor instantanee asupra cărora s-au ațintit privirile a zeci de mii de oameni, ce-și complectau astfel înțelegerea evenimentelor contemporane, martorul ocular a sute de momente istorice sau a sute de întîmplări răsunătoare, reporterul fotograf I. Berman, bunul, blindul, modestul și atît de talentatul Berman, murea acum patru ani, în vremea cea mai neagră și apăsătoare, iar vestea morții lui circulă în umbră, trecînd din om în om, aproape ca o știre nepermisă.

Pentru că multe erau nepermise atunci : dacă nu chiar moartea, în orice caz să se vorbească despre cei a căror moarte ar fi putut însemna un reproș acelor vremuri. Și astfel, reporterul datorită căruia mii de evenimente au apărut în paginile ziarelor, în forma lor cea mai expresivă, plecă din lumea aceasta și dintre ai lui, fără ca o singură și ultimă imagine să-l înfățișeze cititorilor. Iar ziarele apărură, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca

și cum n-ar fi luat drumul veșniciei omul din a cărui trudă și pricepere paginile lor fuseseră, atîția ani, mai vii și mai documentate. Așa muri, în vremea dominației hitleriste, harnicul reporter fotograf care în timpul vieții sale și-a purtat aparatul, cu aceeași modestie și sîrguință, și în saloanele Palatului regal, și în dormitoarele Azilului de noapte.

Vă mai aduceți aminte fotografiile lui Berman? Eu mi le mai aduc aminte. Pentru că unele din ele făceau aproape cît o pagină din Gorki. Atît de expresivă era umanitatea lor. În felul acesta am început să-l cunosc și să-l prețuiesc. Faptele merg departe în trecut, la primele mele întîlniri cu hîrtia tipărită la rotativă. În maldărul de maculatură, între coloane pline cu fraze stereotipe, izbucnea uneori o fotografie, ca o fereastră cu violență deschisă spre viața adevărată, spre realitate : un colț dintr-un vagon de clasa a treia, în care țărani în sumane călătoreau tăcuți și gînditori ; o casă de mahala, cu zidurile jupuite ca de lepră, ai cărei locatari erau de două ori mai înalți decît ea ; o femeie așteptînd la ușa unui spital, cu un copil cadaveric în brațe ; un birjar bătrîn dînd apă calului său la fel de bătrîn ; soldați dormind în sălile de așteptare ale gărilor, întreaga omenire, tristă, săracă și suferindă, surprinsă în înfățișările ei cele mai expresive. Sub toate aceste imagini descopeream de fiecare dată aceeași semnătură : „Foto Berman“, și în scurtă vreme ea fu înconjurată de cei șaptesprezece ani ai mei, de o admirație dintre cele mai vii. Cîndva, într-o revistă ilustrată, am privit multă vreme un monstru necunoscut și extrem de primejdios, ce se pregătea să ia pămîntul în coarne. Nu era decît trunchiul unui copac doborît. Iar dedesubt scria, nici nu se putea altfel : „Foto Berman“. Omul acesta mi se păru atunci un vraci, și îi invidiai pe cei care îl puteau vedea cum lucrează.

„Cartea poștală“ avea în acea vreme prestigiul unei instituții venerabile și anacronice, și din unghiul ei de

vedere erau înfățișate orașele, evenimentele și grupurile de oameni într-o încremenire anostă și plictisitoare. Acest fel de a reda lumea în imagini, după o concepție sclerозată, încetează o dată cu fotografiile, brutal pline de viață, ale lui Berman. Clădiri sau evenimente se însuflețesc și încep să vorbească limba lor proprie. Revoluția prin care Arghezi a înnoit limba literară, încărcînd-o de plasticitatea gîndirii sale, Berman a produs-o în lumea imaginilor fotografice, smulgîndu-le din anchi-loza de pînă atunci și încărcîndu-le cu viață adevărată.

Deci, nu-i de mirare mîndria cu care într-o dimineață am pornit, avîndu-l pe Berman alături, să vedem cum trăiesc cei din Valea Plîngerii. Mai tîrziu am fost cu el în Țara Moșilor, tîrîndu-l prin văgăunile de neînchipuit ale minelor de aur. Am descoperit atunci unul din cei mai onești oameni din cîți am cunoscut, sincer, sîrguitor și excesiv de modest. Între oamenii de pe Sărindar, acționați aproape satanic de interese mărunte sau de mari egoisme dezlănțuite, el era liniștit și senin, netulburat de patimi sau de ambiții. Scările care duceau la cele două odăițe ale lui de la mansarda ziarului unde lucra, le-am urcat pînă la urmă cu sentimentul că mă îndrept spre un fel de sanctuar. Acolo, sub lumina micului bec roșu din camera obscură, el părea un preot care oficiază. În fiecare seară îmi arăta immortalizate, în forme uimitor de expresive, evenimentele zilei : actrița străină sosită pe peronul Gării de Nord, surizînd cu brațele pline de flori, sau femeia strivită de tramvaiul 16. În aparatul electric de uscat așeza fotografiile cum veneau la rînd, și banchetul de la Athenée Palace, și disecția de la Institutul Medico-Legal ; apoi, privirile lui care se opreau o clipă asupra mea, păreau că spun : deșertăciunea deșertăciunilor. Tăcerea și umilînța în care și-a sfîrșit viața martorul atîtor evenimente răsunătoare, pare că au vrut să-i dea întru totul dreptate.

Totuși, presa românească, pe măsură ce va renaște și va simți nevoia unei nobile tradiții, va putea să înscrie numele lui Berman printre marile-i figuri, drept primul reporter fotograf care a făcut să pătrundă, în paginile ei, viața adevărată.

1945

SOMNUL LUI IOACHIM

Pe Ioachim istoria, nu istoria pe care o făcuse el dintr-o serie de jonglerii, ci istoria adevărată și neiertătoare, ale cărei pagini vor fi citite de zeci de generații viitoare, l-a surprins în pijama, într-o mică pensiune din Hamburg. După relatările acelor care au participat la arestarea lui, la ora nouă seara Ioachim dormea dus. Mărturisesc că nu mi-aș fi închipuit niciodată că fostul ministru de externe al celui de al Treilea Reich va ajunge să se culce de la ora nouă seara.

Cînd timp de zece ani ai semnat, sub lumina reflectoarelor și sub ochiul a sute de aparate fotografice, fel de fel de pacte menite să statornicească istoria lumii pentru un mileniu, nu te mai poți culca, fie ce-o fi, o dată cu găinile. Dar la ora aceasta, cînd ultimul consul al ultimei țări după glob, tot mai aprinde o havană. Ioachim dormea.

Ca un simplu negustor de vinuri, obosit de muncă și dezgustat de concurență, Ioachim dormea. Dormea atît de adînc, încît cei care l-au arestat au fost nevoiți să-l tragă îndelung de mîini și de picioare pentru a-l determina să coboare din pat. Ca un simplu delapidator, care așteaptă descinderea, Ioachim avea pregătite două

scrisori, ca pentru procuror și directorul băncii, către cei de care se gîndea că îi depinde viața : Montgomery și Churchill. Regelui Angliei nu i-a scris : prea se trăsesese înapoi cînd, primindu-l în audiență, îl văzuse că întinde deodată brațul și răcnește : Heil Hitler ! Așa era Ioachim pe atunci.

Douăzeci și patru de ore după arestarea lui, s-a anunțat că Ioachim va fi judecat printre primii criminali de război. Dar o sentință a fost deja dată : autorul pactului antikomintern, pactului tripartit, și a numeroase alte pacturi și dictaturi, printre care unul de la Viena, a fost găsit, la sfîrșitul carierei sale, într-o mică pensiune, dormind la ora nouă seara, în pijama. Așa îl surprinde istoria adevărată pe cel care a măsluit-o ani de zile.

Pe vremea cînd Ioachim tăia și spînzura în Europa, și era dintre toți criminalii cel mai elegant și fotogenic, n-aș fi putut visa o atît de crudă răzbunare.

CEL DINTII CRIMINAL DE RĂZBOI

Nu mi-aș fi putut închipui niciodată că după dispariția lui Hitler și a lui Mussolini de pe scena istoriei, valetul lor mărunț și sîngeros, generalul Franco, ar mai putea rămîne o singură clipă în locul în care se află, și în care a ajuns numai după ce a trecut peste cadavrele cîtorva sute de mii dintre compatrioții săi. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că venind ceasul socotelilor, stupidul și sîngerosul Caudillo nu va fi încarcerat din prima clipă și judecat drept cel dintii criminal de război, drept cel dintii care a izbit cu cizma obrazul livid și mortificat al umanității, punîndu-și apoi mîinile în șolduri și scoțînd un hohot impudic de rîs.

Tribunalele Națiunilor Unite se vor ocupa probabil numai cu criminalii de război de după septembrie 1939, dată la care monstrul hitlerist și-a aruncat și ultima mască și și-a scos ghearele lungi de fier, începînd îngrozitoarea sîngerare a Europei. Dar pentru conștiințele libere și tragice din lumea întregă — și toate conștiințele libere au fost tragice în vremea noastră — nici o îndoială nu încapă că josnicul general spaniol e unul din primii strigoi ai groaznicei nopți prin care a trecut omenirea.

Mai întâi în Spania, la invitația lui Franco, Hitler și Mussolini au experimentat metodele războiului total.

Mai întâi în Spania, piloții germani din faimoasa divizie „Condor“ și-au descărcat bombele asupra locuințelor omenști, și au tras cu mitraliera în coloanele de fugari.

Mai întâi în Spania s-a ucis cu cruzimea cu care s-a ucis apoi în toate țările Europei.

E adevărat că Franco nu a participat la al doilea război mondial. Dar el e cel care a luat cuțitul din mâinile lui Hitler, l-a ascuțit, l-a încercat în beregata propriului său popor și i l-a restituit apoi, să înceapă marele masacru în Europa.

A-i uita josnicului general toate crimele, îngăduindu-i să rămână mai departe la Madrid, înseamnă a lăsa nerăzbutată memoria a milioane de oameni nevinovați.

A-i uita josnicului general toate crimele, îngăduindu-i să rămână mai departe la Madrid, înseamnă a lăsa neșters de abjectul scuiat fascist unul din obrajii umanității.

RECAPITULĂRI

Una din voluptățile din ultima vreme a războiului — pentru că nu se poate spune că războiul nu ne-a oțărît și prilejul unor teribile voluptăți, atunci cînd agresorilor începînd să le meargă rău, s-a ivit un ridicol imens prin deosebirea dintre realitate și pretențiile lor — a fost mai cu seamă aceea care se formula astfel în mintea noastră : Acum un an pe vremea aceasta... Începînd de la Stalingrad și de la debarcarea anglo-americanilor în Africa, „acum un an pe vremea aceasta...” era în fiecare zi prilejul unei noi voluptăți, unor noi satisfacții, în sfîrșit dobîndite. Pentru că începînd de la aceste evenimente războiul a avut un alt curs, și a-ți reaminti de ce era cu un an înainte, însemna să vezi de fiecare dată cît de mare a fost drumul pe care în răstimp nenții l-au făcut înapoi, spre prăpastia ce îi aștepta.

În toamna lui 1942, însemna a-ți aduce aminte că „acum un an pe vremea aceasta...” doctorul Dietrich sosise la Berlin cu un avion special de la marele cartier general al Führerului, declara ziariștilor strînși într-o conferință extraordinară că frontul rus s-a prăbușit în întregime și că războiul e în mod practic terminat. Un an mai tîrziu, comunicatele germane vorbeau cu mîndrie că au mai fost cucerite cîteva case în Stalingrad.

În toamna lui 1943, „acum un an pe vremea aceasta..“ îți aducea aminte că la 9 noiembrie 1942, Hitler clămase la anuala întrunire a partidului nazist, sub o furtună de aplauze : „brațul nostru a atins Volga la Stalin-grad, și de acolo unde se află nimeni nu va mai putea scoate vreodată armata germană“. Un an mai târziu, nemții apărau fără succes Kievul, dar Hitler tot mai făcea declarații solemne, iar nemții îl aplaudau tot atât de furtunos. Puțin mai târziu, ei admiteau că „s-a schimbat ceva“ pe frontul de răsărit, dar continuau să se tăvălească de ris când auzeau vorbindu-se de al doilea front. În sfârșit, al doilea front a luat ființă, dar în capul nemților ce era ? Aceeași nemăsurată, oarbă și ridicolă încredere în victoria pe care Hitler continua să le-o promită.

Mai avem încă puțin pînă la cea dintîi aniversare a lui 23 August, și să vedem ce se petrecea pe aceste pămînturi, acum un an pe vremea aceasta... Nemții, și prietenii lor din România, erau mai siguri de victorie ca oricînd. Mai mult : aveau din nou delirul triumfului. „V 1“ îi înnebunise complet. Cu cîteva săptămîni în urmă apăruse în comunicatul german faimoasa frază : „De patruzeci și opt de ore, Londra și împrejurimile ei se află sub tirul neînterupt al noii arme germane V 1“.

„Tirul neînterupt“ se repetă apoi în fiecare comunicat, exaltîndu-i pe nemți pînă la delir. După zece zile de certitudine a apocalipsului peste capitala Angliei, văzîndu-se că Londra continuă să existe, veni un zvon care îi înspăimînta chiar și pe nemți. Totul era pregătit pentru ca la momentul oportun, ales de Führer, să intre în acțiune „V 2“. Ce importanță avea că anglo-americanii treceau la ofensivă pe coasta normandă ? Puteau chiar să înainteze, cînd se va crede necesar, „V 2“ va intra în acțiune, va rade de pe fața pămîntului porturile engleze, iar corpul expediționar lipsit de aprovizionare va fi făcut prizonier în întregime. Toate lucrurile

acestea nemții și prietenii lor din România le credeau în luna august a anului trecut.

Dar dacă ar fi fost numai atât ! După fiecare bombardament, care acum un an pe vremea aceasta întorcea pe dos rafinările de pe Valea Prahovei, nemții ieșeau din adăposturi și începeau să uluiască lumea cu afirmațiile lor despre apropiata victorie. Fiindcă nu era vorba numai de „V 1” și „V 2”, ci cifrele aveau să urmeze. Ei știau sigur că există chiar „V 5”. Era gata pusă la punct, dar n-avea să intre în acțiune decît la 5 noiembrie. De ce la 5 noiembrie ? Pentru că atunci urma să aibă loc alegerile prezidențiale din Statele Unite, iar „V 5” era menită să bombardeze New York-ul. În jurul alegerilor, americanii urmau să se trezească sub o ploaie de bombe, care aveau să dărîme în cîteva ore toți zgîrie-norii, drept pedeapsă pentru că intraseră în război. Toate acestea le spuneau nemții de pe Valea Prahovei, anul trecut, în luna august.

În ziua de 24, cînd soldații romîni s-au apropiat să-i dezarmeze, nemții mai înfumurați ca oricînd i-au amenințat : Ce-ați îndrăznit să faceți ? Vai de voi ce-o să pățiți ! Bucureștiul va fi ras de pe fața pămîntului cu „V 1”. Astă noapte, primele „V 1” îndreptate asupra Romîniei au distrus Timișoara...

Trei zile mai tîrziu, căutau să se strecoare prin trecătorile munților, în haine civile. Dacă vor fi ajuns cu bine în Germania, probabil că acum așteaptă vreun semn din partea lui Hitler, din Argentina, din Japonia, sau de pe lumea cealaltă. Se spune că ridicolul ucide. Dacă ar fi adevărat, n-ar fi fost nevoie de atîtea sacrificii din partea Națiunilor Unite. Dar pe hitleriști și pe prietenii lor din toate țările, ridicolul nu-i ucide. Iată ceea ce va trebui avut în vedere pînă ce sămînța lor va fi pretutindeni stîrpită.

PRIMA ÎNTÎLNIRE CU PANDURII

P rîntre cele cîteva întîmplări de neuitat pe care înfrîngerea nemților le-a adus în viața mea, întîlnirea cu pandurii mi-a prilejuit un sentiment surd și aproape dureros — așa cum își făcea loc anevoie din cele mai adînci fibre ale ființei mele — de mîndrie, a mea și a poporului căruia aparțin. După un șir, care păruse fără sfîrșit, de evenimente umiltoare și dureroase, pandurii se aflau acum în fața mea, cu totul și cu totul splendizi. Cei despre care se crezuse că sînt morți, pradă foametei, mizeriei și haosului moral care dezagregă ființa umană, se aflau vii, din nou pe pămîntul țării lor, și arătau, trupește și sufletește, cum rar cred să fi arătat vreodată fiii trudiți ai acestor pămînturi. Minunea se afla sub ochii mei, și nu vă pot spune cît de puternic îmi bătea inima în fața acestui spectacol, care dădea poporului român, umilit și înșelat pînă atunci, dreptul de a nu se socoti înfrînt, de a spera din nou, și chiar de a fi mîndru. Pentru că toți acești oameni, care veneau foarte de departe, încît păreau străini, erau totuși romîni, iar în fruntea lor flutura drapelul acestei țări, pe care ei îl asociaseră de mult drapelului ce se îndreptau spre marea lumină a victoriei. Prin aventura lor, a cărei epopee urmează a fi scrisă, pandurii au cîștigat pentru

poporul român, sortit atîtor umilînțe prin politica nefastă a conducătorilor săi, prilejul unic și inapreciabil de a se putea prezenta în fața istoriei, în fața marelui areopag al popoarelor libere sau martire, arătînd că și o parte din fiii lui au știut să discearnă în împrejurări dramatice, cauza justă. Poporului căruia puțin i-a lipsit să fie tîrît în fundul negrei prăpăstii, atîtea drepturi și speranțe îi aduceau pandurii, care fuseseră socotiți morți și pierduți, dar erau mai vii ca oricine, și puteau fi socotiți drept una din cele mai sigure garanții pentru viitorul lui.

Locul de neuitat în care m-am întîlnit prima oară cu pandurii, și toate aceste gînduri au urcat în mine asemenea unor izvoare fierbinți ale mîndriei și speranței, e locul în care pînă atunci cel mai mult nemții făcuseră pe stăpînii, iar atunci suferiseră un mare dezastru. În regiunea petroliferă, la miazănoapte de Ploești, pe cîmpia dintre Băicoi și Buda, ei aveau instalate nenumărate baterii antiaeriene, de cel mai nou model. În iurul Cîmpinei, se aflau tunuri romînești, și imediat după 23 August bateriile antiaeriene, coborînd țevile, se bătuseră între ele, cele romînești fiind pînă spre seară, învingătoare. Tunurile trăgeau în rasul pămîntului, și obuzele se duceau pe marea șosea asfaltată, șuierînd asemenea unor bolizi. În gară la Buda, nemții aveau un tren blindat, și au încercat să urce cu el spre Slănic, dar n-au izbutit.

Peste cîteva zile, trenul blindat părăsit de nemți se afla în gară, ca un morman uriaș de fierărie sfîrtecată. Părea, cu enorma lui masă de fier, un transatlantic lovit de nenumărate torpile; prin spărturile nemiloase se vedeau tot felul de aparate de precizie, fragili și complicate, în care schiile pătrunseseră ca în circumvoluțiunile unui creier. În jurul lui, ca în curtea unui spital evacuat în grabă, zăceau maldăre de bandaje însingurate și de tamponate de vată, de asemenea mînjite de

sînge. Mai departe, nu-mi venea să mă uit : acolo, în cîmpie, în jurul bateriilor antiaeriene răscolite și întoarse pe dos, putezeau cadavre de nemți, neîngropate.

În acest decor de sfîrșit de dramă, pe care Hitler o voise și îi fusese jucată în toate amănuntele, am văzut pentru prima oară pandurii. Era în zilele de după 23 August ; nenumărate trenuri cu unități ale Armatei Roșii străbăteau peisajul de vulcan fumegînd al Ploeștilor și se îndreptau pe valea Prahovei, spre Ardeal. Printre aceste trenuri cu soldați oboșiți, ce căutau să se odihnească în așteptarea luptelor viitoare, unul sosi, iar ocupația lui părură din prima clipă cumplită, încît celor ce ar fi avut să-și reproșeze ceva li s-ar fi făcut frică și ar fi preferat să nu-i vadă. Aceștia erau pandurii.

Dar pînă ce mi-am dat seama cine sînt mai trecură cîteva lungi minute, în care timp mă întrebam, impresionat, de ce or fi atît de aspri și dîrzi. Aveau desigur tot dreptul să fie. Erau cei înșelați și trimiși pînă la Stalingrad, să moară pentru o cauză care n-a fost nici o clipă a lor. Acum se întorceau, în urma marilor sforțări și biruinți pe care le obținuseră asupra lor înșile, asupra deznădejzii și a prizonieratului, învingîndu-le și devenind oameni noi. Nici cînd un număr atît de mare de romîni nu trecuse printr-o dramă mai zguduitoare, printr-o experiență atît de amară și cu consecințe atît de covîrșitoare. Însăși celula lor biologică părea că a suferit o schimbare, încît s-ar fi putut crede despre ei orice, dar în nici un caz că sînt romîni prizonieri la Stalingrad.

Prizonieri ? Nici ei și nici strămoșii lor nu păreau să fi fost o singură clipă prizonieri. Într-atît de profund și de structural erau modificați. La ușa vagoanelor făceau de straiță cu arme automate, mîndri, puternici și parcă grandilocvenți. Dar în acea oră istorică și în acel peisaj dramatic grandilocvența le ședea bine și mie îmi plăcea.

Cine or fi acești oameni, și spre ce acțiuni are să-i ducă aerul lor neînduplecat și teribil ? Când am fost constrîns să recunosc că nu sînt ruși care vorbesc perfect romînește, că tot acel tren lung de oameni mîndri și triumfători e plin de la un capăt la altul numai cu romîni, cu cei a căror dispariție pe cîmpiile înghețate ale Rusiei ar fi părut cel mai firesc lucru, pupilele mi se dilatără atît, încît simții că mă ustură ochii. Fui cuprins de o emoție atît de puternică, încît nu putui face un singur gest. Aș fi vrut să-i aplaud, dar nu putui ridica brațele din umăr. Aș fi vrut să le strig : „Bravo ! Vă admir !“ dar glasul îmi era cu totul sugrumat. În acest timp, trenul lor porni încet spre Ardeal, iar eu rămăsei lîngă scheletul trenului blindat, cuprins de o ușoară suferință, că n-am putut să-i salut cum trebuia, cum meritaui, cum inima mea mă îndemnase.

În felul acesta m-am întîlnit prima oară cu pandurii, pe cîmpia din jurul Ploeștiului, unde nemații fuseseră stăpîni multă vreme, iar acum ea era o mărturie dramatică a marelui lor dezastru.

PODUL DE LA CERNAVODĂ

În toamna aceasta, podul care la Cernavoda unește cele două maluri ale Dunării împlinește cincizeci de ani. Jumătate de secol de existență, elegantă și îndrăzneată, peste apele domoale și tulburi ale bătrînului fluviu. Nu sînt decît puține zile de cînd, de pe malurile Dunării, am admirat lungă și alba construcție, care pe undeva, pe sus, aproape prin cer, le leagă unul de altul. Și chiar fără prilejul acestei aniversări, eram hotărît să salut și prin scris mărețul pod, pe care acolo, la picioarele lui, atît de îndelung și cordial îl salutasem. Pentru că mai mult decît oricînd, în vara ce trecu, prima după sfîrșitul marelui măcel, el s-a desprins de pe fondul albastriu al cerului plin de adînci semnificații și vii învățăminte pentru poporul ai cărui înaintași l-au construit.

Linia ferată care trece peste acest pod duce la Constanța, iar acolo în centrul orașului, după încetarea primejdiilor aeriene, statuia de bronz a lui Ovidiu a fost așezată din nou pe soclul ei, cu fața spre imensitatea mării și capul plecat, într-o adîncă meditare. Acum, asemenea lui Ovidiu, tăcuți și gravi, și gînditori, sînt îndemnați să fie nu numai cei exilați de Roma, ci toți urmașii ei, care după încetarea cumplitului război străbat din nou străvechile pămînturi dintre Dunăre și mare. Un capitol de istorie s-a închis, un altul se deschide, și

marile lui sarcini stau pe umerii noștri. Iar pe acești umeri, podul de la Cernavoda, cu miile lui de tone de fier, nu pune nici o greutate, ci dimpotrivă, îi face să se simtă mai ușori, înaripându-i aproape. Așa l-am văzut de lângă apele tulburi ale Dunării, în prima vară, ea însăși încă tulbure, de după război : ca o ușurare pentru suflete, ca un prilej de zbor pentru închipuire.

Pe soclul lui, poetul de bronz privește nemișcat cum se zbugiumă marea cea mare ; voievodul, care așa i-a spus în hrisoavele țării, doarme acoperit de praful istoriei ; iar sub praful cald al câmpiei, monumentul de la Adam-Klisi stă mărturie despre istoria bimilenară a acelor pământuri. Dar peste apele tulburi ale Dunării, podul de la Cernavoda vorbește de timpuri mult mai apropiate de noi. În linia lui zveltă și îndrăzneată e vorba de istoria modernă a României. Enormii dorobanți de piatră care fac de strajă lipiți de picioarele lui, reamintesc războiul prin care ne-am căpătat independența, și cum, dintre cei ce le-au fost model, mulți sînt încă vii, putînd fi întîlniți prin sate sub chipul unor moșnegi sfătoși, încă o dată trebuie să ne aducem aminte ceea ce nici o clipă nu trebuie uitat : că statul român modern este egal cu o viață de om ; că el are în urmă abia mai mult de jumătate de veac.

Peste tot ceea ce s-a construit în acest scurt răstimp, aproape țara întreagă în forma ei actuală, podul de la Cernavoda plutește ca o pasăre albă și îndrăzneată. Deasupra apelor largi ale Dunării, el se ridică la o înălțime amănitoare, unind cele două maluri cu o singură linie, echilibrată, trainică și de o aeriană frumusețe.

Desfac albumul de fotografii la epoca în care a fost construit acest pod și văd o mulțime de domni, nedeprinși să pozeze, înțepenți în fața obiectivului, inginerii cu haine de o tăietură demodată, cu mustați mari și barbăsoane ridicole ; îi privesc îndelung, și le spun : Așadar voi, pe vremea cînd noi care multă vreme ne-am crezut

foarte deștepti nici nu existam, voi cu barbișoanele și cu pălăriile voastre de pai, ați construit acest măreț și trainic pod. Bravo vouă! Și mă gândesc la toată mulțimea de muncitori, fii ai dorobanților de la Plevna, care au coborât pe fundul fluviului să pună temelia acestui pod, fără să știe poate că puneau însăși temelia țării de miine.

Privită de pe malurile Dunării, alba și măreața construcție, cu miile de tone de fier trase prin aer la o mare înălțime, arată că poporul român, în scurtul răstimp de când și-a dobândit independența, n-a fost nici leneș, nici lipsit de îndrăzneală. Aceiași ingineri cu barbișoane și jambiere de piele, aceiași muncitori înrudiți cu dorobanții ce și-au vărsat sîngele pentru independența țării, au ridicat la Constanța silozuri gigantice și, stăvilind valurile mării cu un dig trainic de piatră, au construit un port încăpător și modern.

Acolo, statuia lui Ovidiu se ridică în centrul orașului; și ea, și monumentul de la Adam-Klisi vorbesc despre strămoșii noștri îndepărtați, despre istoria cea mai veche a acestor pămînturi. Dar cel ce le străbate, îndrăgostit de fața lor aspră, presărată în atîtea locuri cu așezări turcești și turlle de geamii, cînd ajunge la capătul lor dă deodată cu ochii de silueta superbă a podului de la Cernavoda și, uimit, o contemplă. Atunci, el știe că nu mai e vorba de geți sau de romani, ci de cei mai apropiați strămoși, de înșiși părinții noștri care au pus pe aceste pămînturi pecetea energiei și muncii lor creatoare. Atunci, mai ales dacă se găsește la sfîrșitul unui război pustiitor, la capătul unei triste epoci a istoriei, emoționat îl salută.

Acolo, peste apele largi ale Dunării, mărețul pod pare un zbor alb de pasăre, abia început, putînd duce oricît de departe...

PROCESUL MARILOR CRIMINALI DE RĂZBOI

P e banca acuzării din Nürnberg, marii criminali de război stau unul lângă altul, și peste cine a plutit vreedată cu mai multă certitudine umbra spînzurătorii ?

Dar pentru ca acei care cu doi ani în urmă erau un singur hohot de rîs, cinic, orgolios și brutal, să ajungă acum o masă gelatinoasă de trupuri pe care mereu le copleșește leșinul, de urechi care nu aud, de inimi care bat prea tare, de minți ce nu-și mai aduc aminte, a fost nevoie ca milioane de oameni să-și jertfească viața.

Acum, acești scelerați stau abătuți, cu capetele plecate și pocăite. Cît costă pocăința lor omenirea ? Pentru ca gura lui Goering, desfăcută timp de un deceniu într-un surîs lăbărțat și grosolan, să ajungă la rictusul de acum, a fost nevoie să moară sute de mii de oameni. Și alte sute de mii au murit pentru ca fruntea lui Ribbentrop să se plece și insolenta lui bărbie să-i ajungă în piept. Pentru ca altul dintre ei să capete palpitatii și să facă figură de domnișoară care mereu leșină, a fost nevoie ca zeci de divizii ruse, americane și engleze să fie aruncate în foc. Cîte bunuri și vieți omenesti au fost nimicite, pentru ca acești lupi, al căror urlat s-a auzit

atît de sinistru în lunga noapte a nazismului, să facă acum pe mieii ?

Pocăiți, stau astăzi în boxa acuzaților, și fiecare din ei speră să-și scape mizerabila viață. Au luat parte la măcelărirea Europei alături de Mussolini și de Hitler și ar vrea să trăiască mai departe ! Au uitat că Mussolini a fost expus într-o piață din Milano, cu trupul ciurnit de gloanțe și că Hitler a dispărut pe ușa din dos a istoriei. Ei ar voi să scape, să mai trăiască puțin, în lumea aceasta pe care atît au batjocorit-o. Ei cred că în acest proces e vorba de propria lor viață, uitînd că nici o zgîrietură n-ar fi suferit templul de marmoră al justiției dacă ar fi fost împușcați pe loc, de primele patrulare care i-a găsit între frontierele Reichului, așa cum se întîmplă cu bandiții surprinși în cuibul unde și-au îngrămădit prăzile.

Nu pentru a da Națiunilor Unite dreptul să-l spînzure pe Goering și pe Ribbentrop se desfășoară procesul de la Nürenberg. Ci pentru ca înainte de moartea lor, așa cum nu s-a putut petrece nici cu Mussolini, nici cu Hitler, ei să audă toate crimele de care s-au făcut vinovați, să știe limpede pentru ce întreaga lume îi condamnă și pentru ce trebuie să moară. De aceea, în acest proces rechizitoriul este mai important decît sentința. Pedepsa marilor criminali de război nu poate fi decît una. Dar în enumerarea crimelor pe care le-au comis, omenirea își poate arăta întreaga ei oroare, ca și incorruptibila ei sete de justiție, încît, pentru vinovații de acolo și pentru complicii lor care se mai ascund prin lume, clipa de față să nu fie cu nimic mai puțin grea și înfricoșătoare decît a unei judecăți de apoi.

Pedepsa oarbă, a forțelor pe care singură le-a dezlănțuit, Germania și-a luat-o îndeajuns : milioane de nemți au rămas pe cîmpiile Rusiei, și alte milioane au pierit în urgia bombardamentelor aeriene. Dar mai mult

---

decît viziunea acestor mormane de cadavre, cele douăzeci de leşuri ce se vor legăna în aer la Nürnberg vor face să treacă, în sfîrşit, dintr-o parte în alta a lumii şi în cel mai înalt grad, fiorul justiţiei şi al pedepsei supreme.

1945

DESPRE PRIMA CONVORBIRE CU LUNA

Acum cîteva zile, unul dintre confratii noştri de peste ocean a avut rarul privilegiu de a anunţa lumii că s-a putut stabili un contact între pămînt şi lună. Începutul făcut, vor urma, fără îndoială, la intervale mai lungi sau mai scurte, nenumărate ştiri în această privinţă, menite să uimească omenirea. Se va lua contact cu Marte, cu celelalte planete, iar într-o zi se va anunţa că prima rachetă a pornit spre lună. Tot ceea ce în tinereţea noastră ţinea încă de imaginaţie va intra rînd pe rînd în domeniul realităţilor. Cine poate spune de pe acum, cu hotărîre, că la marile serbări ce vor avea loc pe pămînt cu prilejul anului 2000, punctul principal de atracţie nu va fi călătoria în lună, sau poate pînă atunci luna va fi prea aproape ? Poate că visul de a amenaja Groenlanda, cu aerul ei rece şi pur, într-un imens sanatoriu pentru toţi suferinzii pămîntului, va fi depăşit de evenimente. Poate că una din planetele sistemului solar, plină de virtuţi regeneratoare, va deveni locul de recreaţie al muncitorilor şi intelectualilor, în viitor.

Dar cîte gînduri nu ne pot trece prin minte despre posibilităţile fantastice ce se deschid omenirii, în clipa unică în care se anunţă că pentru prima oară s-a luat

contact cu luna — și luna a răspuns. Pentru că, după două secunde și jumătate, luna a răspuns. Alba regină a nopților de vară a binevoit să răspundă la mesajul pe care i l-au adresat oamenii. Încă o dată : câte gânduri în mintea poeților, a savanților, a vizionarilor !

Dar înlăturînd aceste gânduri ce deschid atîtea ferestre fantastice spre viitor, colegul nostru care a avut rarul privilegiu de a anunța primul contact cu luna a ales un astfel de gând. Un gând care, mărturisim, nouă nu ne-ar fi trecut niciodată prin minte, un gând ciudat și stupefiant, în fața căruia am încercat și tristețe și dezgust.

Pentru că iată ce spune fericitul nostru coleg de peste ocean, îndată ce anunță stabilirea contactului cu luna : „Această experiență promite utilizări prețioase, atît în timp de pace cît și de război.“

Așadar : atît în timp de pace cît și de război. Parcă am fi în anii de dinainte de 1939, cînd tot ceea ce se construia, de la șosele pînă la sanatorii, de la roabe pînă la transatlantice, era menit să servească atît în timp de pace cît și de război. Toți inventatorii și-au prezentat atunci născocirile și toți furnizorii și-au plasat mărfurile, atrăgînd respectuos atenția că pot folosi atît în timp de pace cît și de război.

Dar acum ? Acum cînd planeta încă mai fumegă, și cînd pe întinsul ei sînt atîtea răni și ruine, e normal. e frumos, e moral, ca din prima clipă a unei întîmplări extraordinare, din prima clipă a celei dintîi comunicații extraplanetare să ne năpustim asupra ei cu groaznicul : atît în timp de pace cît și de război ? Pentru numele lui Dumnezeu !

E adevărat că măcelul abia sfîrșit a fost precedat de un greu război al nervilor, care a tulburat și rătăcit multe conștiințe. Dar să căutăm să ne dezmeticim și să nu începem un nou război al nervilor, folosind câte în lună și în stele.

Pînă acum, după cum ne informează fericitul nostru coleg, luna nu a răspuns decît cu ecoul. Dar dacă vom continua, după toate cele ce s-au petrecut, să-i dăm înaintea cu stupidul : atît în timp de pace cît și de război, nu e exclus ca ea să-și facă auzit propriul glas, și la o nouă încercare de a-i vorbi, să ne răspundă : Să nu vă apropiați de mine, specie de asasini incorigibili !

1946

ŞASE REZERVOARE

S ase rezervoare de beton, foarte mari, părînd că fac parte dintr-o importantă instalație industrială, se zăresc mai sus de Cernavoda, pe malul înalt al Dunării.

Ciudat e însă faptul că te poți apropia neinterceptat de nici un paznic, și că pătrunzi pe teritoriul lor ca în oricare dintre vechile cimitire turcești, părăsite și pustii, presărate mai pretutindeni pe pămîntul uscat al Dobrogei. Ușor alarmate, cîteva zeci de șopîrle forfotesc prin iarba arsă de secetă și, mai rar, cîte un șarpe își prelinge silueta de nua în umbra rezervoarelor, cu o lășitate abia disimulată, ca un gestionar al lor, fraudules, la apariția forurilor superioare.

Iar rezervoarele, toate șase, pe trei sferturi îngropate în pămînt, își deschid spre cer gurile rotunde, dînd la iveală o capacitate enormă, capabilă să pună în primejdie însăși existența Dunării. Dar culoarea pereților, cenușiu-verzuie, cum e cimentul cînd a fost turnat, și urmele intacte ale cofrajelor arată că setea lor imensă — de apă sau de alt lichid — n-a fost niciodată potolită.

Mai departe, cîteva clădiri cu temelii solide de beton se ruinează, lăsînd să se scurgă în curtea pustie un șuvoi de cărămizi și moloz. Din ferestrele oarbe, cîteva bufnițe privesc ca niște castelane interlocate, amestec

savant de surpriză, ofensă personală și dezaprobare față de intrusul care a îndrăznit să le calce domeniul. Pentru că, alături de șerpi și de șopîrle, ele par singurele beneficiare ale acestor bizare construcții, solide, vaste, nefolosite niciodată, și în același timp atacate de o pre-coce ruină.

Dar primul om din Cernavoda întîlnit împrăștie ușor enigma, povestind, cu variate nuanțe de ironie în priviri, istoria celor șase rezervoare de beton sau tragicomedia hitleristă pe vechile pămînturi ale Dobrogei.

În 1941, cînd Hitler a atacat Uniunea Sovietică dîndu-se drept apărător al civilizației, oamenii din Cernavoda au fost printre primii care și-au putut da seama, cu proprii lor ochi, despre anume ce fel de apărare a civilizației era vorba.

Nici nu începuse bine războiul, cînd tehnicienii germani și-au făcut apariția pe malul Dunării, pornind în mare grabă construcția rezervoarelor și a unei conducte pînă la Constanța. Despre rostul lor nu făceau nici un secret, ci dimpotrivă se lăudau, căutînd să uimească lumea : aici urma să fie depozitat în toamnă petrolul de la Baku.

Totul fusese prevăzut, după cea mai înaltă concepție hitleristă : de la Baku la Batum prin conductă, de la Batum la Constanța cu vaporul, de la Constanța la Cernavoda din nou prin conductă, iar de aici, încărcat în șleperi, petrolul rusec avea să fie pornit pe Dunăre în sus, spre orașele Germaniei.

Niprul nu fusese atins, mai erau pînă la Baku mij de kilometri, dar pe pămîntul Dobrogei hitleriștii lucrau de zor. Toamna, gigantica instalație de jefuit era pusă la punct pînă la ultimul manometru. Dar petrolul întîrzia să se arate.

Fără să-și piardă cumpătul, hitleriștii au declarat că va veni în toamna următoare. Dar n-a venit nici atunci. Neîndurîndu-se însă să renunțe la visul lor, au așteptat

---

an de an, cu toată mașinăria pusă la punct, pînă ce i-a surprins 23 August. Atunci, cu multă părere de rău, și-au părăsit instalația, în stare de virginitate, fără să fi sorbit un singur strop din mult visatul petrol de la Baku.

Se întîmplase că armatele hitleriste, în loc să meargă direct la Baku, cum fusese vorba la început, trebuiseră să treacă pe la Stalingrad.

Iar cele șase rezervoare au rămas pe pămînturile Dobrogei, ca o mărturie — în beton armat — a lăcomiei și stupidității teutone.

EROUL LEGENDEI

Atunci, în 1933, timp de trei zile și trei nopți oame-nii din jurul Crematoriului au privit cu ochi de gheață coloana de fum care nu mai sfârșea să se ridice spre cer. Soseau camioanele cu morți, cum sosesc mașinile la gară cînd mai sînt cîteva minute pînă la plecarea trenului.

Stăpînirea se grăbea să șteargă orice urmă a crunței represiuni. Ardeau focurile Crematoriului ziua și noaptea, și prefăceau în cenușă și în fum trupurile înghețate și ciuruite de gloanțe ale muncitorilor. Cenușa se strîngea într-un morman tăcut, iar fumul era luat de vînt. Ce mai putea rămîne din cei uciși ? Un tînăr de șaisprezece ani a făcut să rămînă ceea ce nici focul, nici timpul nu poate să distrugă : legenda unei fapte eroice.

Atunci, după zilele din februarie, curînd a venit primăvara. Pe cîmp a început să crească iarba, iar cînd a fost atît de multă încît pămîntul s-a acoperit cu un covor, verdele lui s-a smălțuit repede cu flori de toate culorile. Pe un astfel de cîmp acoperit cu iarbă și cu flori, la marginea orașului, am auzit prima oară numele lui Vasile Roaită.

Erau acolo vreo zece tineri, băieți și fete, veniți să se bucure de primăvară și de viață. Ședeau jos, în cerc,

și atunci unul dintre ei a spus ca pe o taină numele lui Vasile Roaită. Cei care erau de față și-au apropiat capetele și mai mult : în peisajul imens și liniștit a părut că începe să se întâmple ceva deosebit. Era legenda lui Vasile Roaită care acolo, sub cerul albastru, începea să izvorască din amintirea singelui vărsat pentru o cauză mare și dreaptă.

Pe întinsul acelei câmpii, unde primăvara se întorcea biruitoare, trupul tînărului muncitor ciuruit de gloanțe și cu mâna încheștată de mînerul sirenei se întipărea în conștiințe ca o jertfă a cărei frumusețe și măreție ne cutremura. Din marele vaier al cruntei represiuni, imaginea lui Vasile Roaită se desprindea strălucitoare și plină de lumina eroismului său. Am știut atunci că sub privirile noastre se năștea un simbol nepieritor, că ne aflam la izvorul unei legende ale cărei ape nu vor mai seca niciodată.

După ce au curs timp de unsprezece ani pe sub pămînt, apele acestui izvor au ieșit la suprafață : numele lui Vasile Roaită a ajuns cunoscut de întreaga țară și a intrat în istoria mișcării muncitorești. În băiatul ciuruit de gloanțe, clasa muncitoare din țara noastră are un erou pe care și l-ar putea dori orice revoluție, cu care s-ar putea mindri orice popor.

În timpul Revoluției Franceze, un tînăr luptător, Joseph Bara, fiind înconjurat de regaliști și somat să strige „Trăiască regele“, a răspuns : „Trăiască Republica !...“ și a căzut sub gloanțe. Ceea ce a emoționat întreaga Franță a fost etatea tînărului erou : 14 ani. Convenția a hotărît ca o gravură a acelu copil neînfricat să fie trimisă tuturor școlilor primare și ca un bust al său să fie așezat în Panthéon.

Poporul nostru are în rîndurile luptătorilor săi pentru libertate un om matur ca Horia — un erou de granit — și un tînăr avîntat ca Vasile Roaită. În anii ce vin, alături de monumentalitatea lui Horia, figura lui Vasile

Roaită va trebui să capete semnificațiile profunde ale simbolului pe care îl reprezintă. Cred că o statuie a lui, așezată în fața Gării de Nord ar vorbi tuturor celor ce vin în capitala țării noastre despre însîngeratul februarie 33, despre trecutul de luptă al clasei muncitoare și eroismul legendar al unuia dintre fiii ei.

1950

ÎN ORAȘUL MARIII REVOLUȚII

Întotdeauna cîntat de poeți, descris de călătorii ultimelor două secole drept una din cele mai minunate realizări ale geniului uman, Petrogradul a trăit în zilele noastre evenimentele mărețe care i-au schimbat numele în Leningrad și, de atunci mai ales, orașul acesta glorios ocupă un loc fără asemănare pe harta lumii și în istoria omenirii. Dintre oamenii ce trăiesc astăzi pe fața pămîntului, și sînt sensibili la mesajul marilor realități, cine ar putea sosi între zidurile Leningradului fără ca orașul acesta să-l impresioneze profund prin frumusețea sa unică și prin rolul, de asemeni unic, pe care l-a jucat în istoria lumii ? A merge la Leningrad, înseamnă a sosi la izvoarele uriașului fluviu care acum treizeci și trei de ani a izbucnit acolo și ale cărui ape năvalnice, după ce au străbătut imensități continentale locuite de sute de milioane de oameni, au ajuns astăzi la mările Chinei. Iar pentru cei care și-au închinat viața nobilei cauze a Revoluției, călătoria aceasta nu poate avea decît sensul unui patetic și sacru pelerinaj, în orașul care a văzut desfășurîndu-se îndrăzneala, clarviziunea și geniul marelui Vladimir Ilici Lenin ; în orașul în care eroicul proletariat rus a făcut să cadă pentru totdeauna lan-

țurile exploatării capitaliste ; în însuși nucleul vibrant și fierbinte al Marii Revoluții din Octombrie.

Cu o emoție, a cărei intensitate părea că ne dă dreptul să pătrundem în acest Panthéon al Revoluției, cu un interes din cele mai vii, în care intrau pasiunea, admirația și respectul, am pășit în vara aceasta pe străzile Leningradului, conștienți că avem fericirea să străbatem scena pe care s-a desfășurat actul cel mai covârșitor din toată istoria omenirii. La câteva zile după solstițiul de vară, Leningradul nu cunoștea aproape de loc întunericul, ci nopțile lui erau ceea ce se cheamă acolo „Nopti Albe“, acel fenomen de neuitat din apropierea regiunilor polare, în care e cuprinsă nespus de multă poezie, un farmec nesfârșit și, pentru cei care le văd prima oară, prilejul unui copleșitor sentiment în fața acestei noi și neobișnuite splendori a lumii.

Cînd se termină cel de al doilea act al reprezentațiilor teatrale, la zece și jumătate seara, soarele mai este încă pe cer, încît cei care au văzut-o dansînd pe Ulanova își pot surprinde pe față, la lumina lui, adîncă emoție care i-a zguduit. La miezul nopții, copiii Leningradului — volubilizii, fermecătorii copii ai Leningradului — înșirați pe malurile Nevei, prind pește cu undița, în lumina unui foarte ușor amurg. Puțin mai tîrziu este din nou ziuă deplină.

Sub acest cer care se boltește deasupra Leningradului ca o imensă cupolă de azur, am văzut ridicîndu-se și străpungînd aerul, cu îndrăzneală și cu o eleganță unică, săgețile de aur de pe clădirea Amiralității și de pe catedrala Petropavlovsk. Sub acest cer, pe care nori imenși și albi alunecă încet și superb, de parcă ar fi corăbiile visate de Petru cel Mare, pornind din locul acesta spre toate mările lumii, am văzut ridicîndu-se clădirile vestitului oraș și însuși statuia de aramă a ilustrului său în-

temeiilor, grandioasă și avîntată, cu picioarele din față ale calului ridicate în aer, încît de la Pușkin și pînă azi mulți vor fi fost cei cărora, la lumina ușor exaltantă a nopților albe, li se va fi părut că îl văd pornind, cu tropot mare, pe străzile orașului care poartă marca voinței și personalității sale excepționale. În orice caz, mărețele poduri de pe Neva se despicau și se ridicau în aer, în mai puțin de un minut, pentru a lăsa vapoarelor drum liber pe apele puternicului și majestuosului fluviu, pe ale cărui maluri unul din cele mai îndrăznețe visuri din istoria popoarelor a devenit o splendidă realitate.

Un alt vis, mai îndrăzneț, mai puternic și mai copleșitor decît întemeierea unui oraș în cețurile nordului, un vis mai larg și mai adînc, visat timp de secole de toate popoarele lumii, acela al eliberării de orice exploatare, s-a împlinit în zilele noastre pe malurile Nevei; și toate cîte stau mărturie despre oamenii care l-au împlinit, și despre faptele lor eroice, și sînt cunoscute din cărți și din imagini pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii, le-am putut privi în vara aceasta cu proprii noștri ochi, cuprinși de o mare și firească emoție. Nici nu putea fi altfel, pentru noi, clipa cînd ne-am găsit deodată față în față cu gloriosul crucișător „Aurora“, la cîtiva metri numai de faimoasele lui tunuri cu al căror bubuit a început Marea Revoluție din Octombrie.

Unică a fost clipa aceea, prin adîncimea și semnificațiile ei, cînd sub privirile noastre catargele înalte ale „Aurorei“ s-au proiectat pe cerul albastru al Leningradului. La sfîrșitul lui iunie, primăvara izbucnise la Leningrad cu toată impetuoșitatea. În parcurile superbe ale orașului, cu atîtea statui de bronz și de marmoră, iarba era verde și crudă; iar în grădina Palatului de Iarnă, și în toate celelalte grădini, plutea mireasma liliacului înflorit. Într-o asemenea clipă de neuitat, am

stat față în față cu catargele și cu tunurile de pe „Aurora”, iar emoția din inima noastră era mai înaltă și mai ascuțită decît săgeata de aur de pe turla catedralei Petropavlovsk.

1950

ÎMPOTRIVA BOMBEI ATOMICE

În 1916, pe cînd învățam primele litere ale alfabetului, am privit timp de cîteva săptămîni trenuri cu soldați veseli plecînd din gară cu flori la chipiu și am auzit pentru prima oară cuvîntul război. Pe urmă, timp de doi ani, am privit nesfîrșite coloane de oameni triști și flămînzi, uriașul incendiu al rafinăriilor, șosele pline cu cadavre de cai din care ciorile ciuguleau pînă nu mai rămînea decît scheletul, și din nou oameni în zdrențe, galbeni și slabi ca niște stafii.

De aceea cînd, douăzeci de ani mai tîrziu, felurite cucoane din țara noastră au pus mîna de la mîna și i-au trimis lui Mussolini un vagon de cozonaci pentru trupele italiene care începuseră să atace Abisinia, gestul lor mi s-a părut un început de crimă împotriva umanității. Pentru că destinatarii cozonacilor se duceau să omoare oameni, să pornească din nou război și, după părerea mea, n-ar fi trebuit să întilnească pe întinsul lumii civilizate, mai ales în locurile care mai păstrau amintirea unui proaspăt război, decît o dezaprobare totală.

Dar pentru că răul n-a fost stîrpit din rădăcină, pentru că mulți n-au văzut în gestul cucoanelor decît o acțiune grațioasă și nevinovată, pentru că mulți au continuat să petreacă și să danseze în Europa în timp ce

Spania sîngera sub bombe, pentru că mulţi ii aplaudau pe Hitler şi pe Mussolini cînd se r ţoiau de pe ecrane, în loc să strige : „Nu vrem război“, omenirea întreagă a cunoscut ororile celui de al doilea război mondial.

Şi iată-ne acum în faţa unor declaraţii şi acţiuni care ar putea duce la un al treilea război mondial. Acum, încă o dată, în împrejurări mult mai grave decît în trecut, în condiţii de răspundere mult mai mari pentru fiecare om şi fiecare popor, omenirea are de ales între viaţă şi moarte. Ne aflăm într-un moment în care dacă noii aţ ţatori la război s-ar bucura de aceeaşi îngăduinţă de care s-au bucurat Hitler şi Mussolini, aceasta ar putea aduce ruina totală a lumii.  n faza actuală a mijloacelor de distrugere, războiul ar pustii continentele şi ar putea să însemne exterminarea speţei umane.

De aceea, noţiunea de bombă atomică trebuie să trezească pe întreaga întindere a lumii cel mai categoric refuz, cel mai puternic protest pe care conştiinţa omenesc  a putut să-l ridice vreodată.

Oriunde şi-ar întoarce privirile, aţ ţatorii la război trebuie să întilnească milioane de obrazuri hot r ite şi severe, oriunde şi-ar întoarce auzul trebuie să audă — nepotolit şi plin de m nie ca vuietul mării — glasul sutelor de milioane de oameni care se ridică împotriva bombei atomice.

Aceasta e forţa care poate opri războiul. Acesta e singurul drum care poate opri omenirea de la pieire.

PROSTII FATALE

De la hitleriști am băgat de seamă că provocatorii la război au nevoie nu numai de o mare cantitate de arme pentru a-și duce la îndeplinire planurile criminale, ci și de o cantitate tot atât de mare de prostie.

Este de necrezut cum acești oameni, stăpîni pe uriașe mijloace de distrugere, nu se pot lipsi de sprijinul prostiei, în care scop recurg la cele mai de necrezut bali-verne. Să ne aducem aminte nu mai departe decît de primăvara anului 1941, cînd nemții, stăpîni pe țara noastră, se pregăteau să atace Uniunea Sovietică și să ne tragă și pe noi în scelerata aventură. Tunurile și tancurile pe care le aveau dovedeau că mașina lor de război era formidabilă. Și totuși, numai aceasta nu era de ajuns.

Cu o stăruință diabolică, un uriaș val de minciuni a fost răspîndit peste întreaga țară. Printre altele, de pildă, că tancurile rușilor sînt de carton. Erau oameni care mărturiseau că le-au văzut, că au pus mîna pe ele și că sînt de carton.

Ce a ieșit de aici? Sutele de mii și milioanele de morți de la Stalingrad și de pe nesfîrșitele întinderi ale Rusiei.

Reamintirea acestei aspre lecții nu e de prisos acum, cînd noii ațîțători la război au început să răspîndească

iarăși balivernele lor fantastice. A crede propaganda deșăntată din jurul bombei atomice, datorită căreia o duzină de aviatori ar putea să nimicească Uniunea Sovietică într-o dimineață, în timp ce restul lumii și-ar bea liniștit cafeaua, este o prostie gravă și fatală, o prostie de neiertat, o prostie de o mie de ori mai mare decât aceea cu tancurile de carton, și care ar putea să coste întreaga omenire de o mie de ori mai multe victime și distrugerii.

1950

PRIMĂVARA SPANIOLĂ

Sînt doisprezece ani de cînd fasciștii și reacționarii din lumea întregă au salutat cu bucurie drapelul lui Franco ridicîndu-se peste satele și orașele Spaniei. Sînt doisprezece ani de cînd între culmile Pirineilor și țărmurile Mediteranei filfiie murdarul drapel : acela sub ale cărui culori un general cinic și scelerat și-a trecut țara prin foc și sabie, măcelărind cu nemiluita bărbații, femeile și copiii însořitei și nefericitei Spanii, distrugîndu-i orașele și comorile de artă, ajutat de generali fasciști și hitleriști, bucuroși la culme că înainte de marele măcel pe care îl pregăteau, un trădător le oferea o țară întregă, case cu picturi de Greco și Goya, grădini cu portocali și somnul copiilor, pentru ca statele lor majore să-și dea seama în ce fel le pot preface mai bine în scrum. Sînt doisprezece ani de cînd, cu acest preț criminal, Franco a reușit să-și înalțe drapelul peste satele și orașele Spaniei.

Era primăvară cînd, în 1939, ultimii apărători ai Barcelonei au fost nevoiți să se retragă spre nord, părăsind plini de o adîncă mîhnire marele port mediteranian, mîndra capitală a Cataloniei, avîntată, eroică și măreață. Printre cei ce își purtau pasii și sufletele de plumb spre lacătul din zare al Pirineilor, ce avea să se închidă în

curînd peste cel mai tragic capitol din istoria poporului spaniol, se aflau oameni pentru care cuvîntul libertate avea un sens înflăcărat, și ei veniseră din feluritele țări și continente ale lumii să se bată cu arma în mîină pe cîmpiile cu portocali ale Spaniei, în munții ei cenușii și roșcați, împotriva a ceea ce acolo abia începea să se schițeze, urmînd să se desăvîrșească apoi peste întinderile Europei : hidosul rinjet hitlerist. Părăsind pămîntul fierbinte al Spaniei, oricît de grea ar fi fost mînărea, toți cei ce îi lăsau în urmă satele și orașele păstrau în inimă sîmburele unei speranțe, nădăjduind că odată și odată visul pentru care se bătuseră și muriseră atîția dintre ei își va reînnoda firul întrerupt.

Sînt doisprezece ani din acea primăvară catalană, solemnă și gravă, și toți cei ce au trăit-o n-au putut să uite imensa promisiune ce se ascundea în durerea de atunci.

Și iată că în primăvara aceasta la Barcelona au început să încolțească iarăși firele de iarbă pe care, tot călcîndu-le în picioare, fasciștii lui Franco le crezuseră nimicite de mult. După doisprezece ani de dictatură, întregul popor al Barcelonei a ieșit în stradă, năruind într-o singură zi iluziile celor ce-și închipuiseră că în acest lung răstimp Franco putuse deveni stăpîn pe țara pe care o subjugase cu ajutorul aviației hitleriste.

În mîndra și neînfricată Barcelonă au început să se audă din nou, ca zgomotele surde din adîncimea vulcanului, bătăile de inimă ale poporului spaniol.

CĂRȚI DE VIZITĂ

Povestea cineva, undeva, într-o seară.

Pe cînd eram copil, cărțile de vizită erau un lucru rar și nu era dat oricui să le aibă. Mă țin minte pe peronul unei gări, în așteptarea trenului. Poate era prima mea călătorie mai mare. Gara era la poalele munților, la începutul cîmpiei.

Era multă lume pe peron : țărani și tîrgoveți, bărbați și femei și, pe ici colo, strecurîndu-se cu coada între picioare, cîte un cîine. Dincolo de liniile de cale ferată se ridica o moară cu multe etaje. Cred că era cea mai înaltă clădire pe care îmi fusese dat s-o văd în vremea aceea.

Pe peron, în mijlocul mulțimii, tot așa cum moara se ridica peste casele orașului, se afla un bărbat falnic. Avea umerii atît de largi și pieptul atît de lat, încît haina lui de uriaș abia îl putea cuprinde. Avea fața roșie ca vinul de razachie și mustăți mari, albe, strălucitoare. Avea pe cap o șapcă de stofă cadrilată, cum îi erau și pantalonii prinși într-o pereche de jambiere galbene, de piele.

Alături de acest bărbat strașnic se aflau doi cîini, un copoi și altul lung și subțire, despre care mai tîrziu am aflat că-i ogar. Mai avea pe lingă el două geamantane și

doi oameni care așteptau să le urce în tren. Geamantanele erau mari, de piele galbenă, ca și jambierele.

Dar ceea ce m-a uimit cel mai mult au fost cărțile de vizită. De mînerul geamantanelor erau prinse într-un fel de rame, tot de piele, două cartonaje, albe, strălucitoare, pe care scria cu litere mari, vizibile : Mihail Vasiliade. Senator.

Așadar, acel om neobișnuit, puternic, cu mari mustăți albe și cu fața roșie călătorea nu numai cu cîinii și cu geamantanele, ci și cu numele lui. Oricine putea să-l vadă, scris cu litere mari, pe cele două bucăți dreptunghiulare de carton. Prin aceasta, mai ales, mi se părea că se deosebește într-un mod extraordinar de restul călătorilor.

Mulțimea de pe peron n-avea nume. Erau acolo tot felul de oameni; bărbați și femei, formînd împreună masa călătorilor, și nimănui nu i-ar fi dat prin minte să se gîndească ce fel de nume vor fi avînd. Plecînd, fiecare își lăsase numele acasă, pe strada sau în satul lui. Aici erau călători cu trenul — și atît.

Doar Domnul Mihail Vasiliade, senatorul, călătorea cu numele său, scris pe cele două strălucitoare bucăți de carton.

★

Povestea cineva, undeva, într-o seară.

Așa am început să mă gîndesc la rostul cărților de vizită și să-mi dau seama că sînt semnul unei puteri deosebite.

Cînd trenul a intrat în gară, mulțimea anonimă cu geamantane în mîini și cu desagi pe umeri a dat năvală spre vagoanele de clasa a treia. Uimit am fost văzînd cum, în acea mare învălmășeală, o fișie de peron rămîne străină de forfota mulțimii. În locul acela se oprise vagonul de clasa întîi, iar extraordinarul călător se îndrepta spre el, liniștit, fără grabă, urmat de cei

doi cîini și de oamenii care duceau geamantanele cu cărți de vizită.

De la acea întîmplare, m-am oprit adeseori în fața tipografiei din orașul nostru. În vitrina ei, pe o plansetă de lemn, se aflau vreo treizeci de cărți de vizită. Cine nu-și avea numele acolo însemna că nu face parte dintre puternicii orașului și ai județului.

Cîte nume și cîte titluri n-am contemplat? Erau acolo senatorii, deputații, proprietarii, moșierii, avocații cei mai de seamă. Fiecare din acele nume, fiecare din acele bucăți de carton, reprezenta una din casele somptuoase de pe bulevardul orașului, cu gard înalt de fier, dincolo de care se zăreau ogari, cai de lux și, uneori, păuni.

Restul populației locuia în mahalale cu băltoace peste care azvîrlea cîte o scîndură pentru a putea trece dintr-o parte în alta.

Povestea cineva, undeva, într-o seară.

Toate aceste lucruri mi le-am adus aminte acum cîteva zile, cînd am sosit într-un oraș al țării, vestit pentru uzinele sale. De la gară, am zărit înaltele furnale fumegînd. Cu ochii la ele am ajuns în partea orașului în care aveam treabă. I se spune Orașul Nou — și este în adevăr un oraș nou. Nou, din punct de vedere al clădirilor, dar și din alte, și poate mai esențiale, puncte de vedere.

În fața mea se desfășura un oraș întreg, cu străzi aliniat și drepte, cu case mari, spațioase și albe. Era una din aceste dimineți de decembrie, cu cerul senin și limpede ca sticla. Și m-am bucurat de tot ce vedeam în jurul meu, de toată lumina și frumusețea acestui oraș.

Dar încurcasem adresa la care trebuia să merg. Atunci, m-am apropiat de poarta uneia din acele case,

cu gîndul să bat și să întreb cine stă acolo, cînd am zărit soneria. Dar nici să sun n-a mai fost nevoie, pentru că în dreptul soneriei se afla o bucată de carton alb, o carte de vizită, pe care scria : Nicolae Oprea. Strungar.

Alături mai erau trei sonerii, ale celorlalte trei apartamente. Numele le-am uitat. Dar țin minte profesiunile.

Sub lumina rece și limpede a soarelui de decembrie, am pornit în lungul străzii, printre casele noi și albe.

De departe zăream cărțile de vizită. Știam : Mecanic, Mastru topitor, Electrician, Laminator...

Erau treizeci de ani de cînd, pe peronul unei gări, văzusem pentru prima oară o carte de vizită. De necrezut îmi apărea uriașa prefacere pe care o trăisem.

*

Povestea cineva, undeva, într-o seară,
Și povestea era adevărată.

FIGURA LUI PRESTES ÎN CONȘTIINȚA POPOARELOR

În primăvara anului 1936 am întâlnit pentru prima oară numele lui Luiz Carlos Prestes : era scris pe zidurile Madridului. Așa am aflat atunci și acolo, în acele împrejurări de neuitat, adînca rezonanță pe care o trezea în lumea spaniolă numele acestui mare luptător pentru libertatea poporului brazilian.

Era la cîteva luni după victoria frontului popular ; porțile închisorilor căzuseră și treizeci de mii de oameni văzuseră din nou lumina zilei ; printre ei se aflau eroicii mineri din Asturii, bucuroși de triumf, dar purtînd încă în inimi doliul după marele număr de tovarăși uciși cu doi ani în urmă la Oviedo.

Pe străzile Madridului era soare, dar în umbră reacțiunea pregătea războiul civil. La *Puerta del Sol* sau pe *Gran Via* curgea neconținut fluviul poporului eliberat : o mare mulțime de oameni numai în cămăși, cu capul gol, ținînd sub un braț o piine și o carte, iar cu celălalt strîngînd la piept un copil. În fața acestui spectacol emoționant prin omenescul lui, cei ce erau în legătură cu ambasadele Germaniei și Italiei rînjeau.

Dar în acele zile de mai, zidurile Madridului nu fuseseră încă împrôscate de bombe, ci erau acoperite de un

apel al libertății, în fața căruia trecătorii se opreau atenți și gravi.

El era semnat : „La madre y la hermana de Luiz Carlos Prestes“. Trecînd oceanul, mama și sora lui Prestes sosiseră în Spania, adresînd poporului din această țară și lumii întregi o vibrantă chemare. În cuvinte pline de mîndrie și durere erau denunțate suferințele la care fusese supus Prestes, întemnițat de neagra dictatură de la Rio de Janeiro. Ziarele publicau fotografia unui tînar cu trăsături regulate, cu priviri pătrunzătoare și adînci : era Cavalerul Speranței, comandantul faimoasei coloane care străbătuse nesfîrșite pampasuri braziliene ducînd pe un parcurs de douăzeci și șase de mii de kilometri, tuturor celor asupriți de dictatură, mesajul înflăcărat al Libertății și al Revoluției. Dar eroul acestei epopei căzuse în mîinile călăilor și viața îi era primejduită.

Atunci, în acele zile, cu puțin înainte de a începe o luptă atît de grea pentru propria lui libertate, poporul spaniol a manifestat îndelung, cu fervoarea și pasiunea ce-l caracterizează, pentru eliberarea aceluia în care întreaga populație a Americii de Sud, peste o sută șazeci de milioane de oameni de limbă spaniolă, recunoștea o figură măreată de erou, un luptător neînfricat al zilelor noastre. Un miting solemn și furtunos, în care mama lui Prestes a apărut la tribună, a avut loc la Madrid și a fost repetat apoi în cîteva orașe. Cu mult înainte de sosirea trenului, toți locuitorii se aflau în gară să întîmpine pe cele două mesagere ale eroului întemnițat, la rîndul lor copleșite de amploarea pe care o lua această călătorie, de uriașul val de emoție și solidarizare pe care îl stîrnea trecerea lor pe pămîntul spaniol. Mă aflam atunci acolo și am auzit cum de la Pirinei la Mediterana, întregul cer al Spaniei răsuna ca un clopot de Bronz de numele lui Luiz Carlos Prestes.

Astăzi, rezonanța acestui nobil nume e cunoscută de la un capăt la altul al lumii ; de mult a trecut Pirineii și a ajuns pînă la marginea continentului asiatic. Astăzi, Luiz Carlos Prestes face parte din patrimoniul de speranțe al omenirii care își apără viața și demnitatea. Nenumărate popoare știu că atît cît numele lui va străluci ca o stea peste toată America de Sud, mobilizînd conștiințele din acea parte a lumii, propovăduitorii războiului atomic vor vedea ridicîndu-se asupra lor un deget care îi va țintui la stîlpul infamiei, cu forța unui întreg continent.

PAUL BUJOR

Profesorul Paul Bujor a încetat din viață. O viață ce se întinde aproape pe durata unui secol, timp neînchipuit de lung în care el a crezut mereu în dreptatea poporului.

A fost sărbătorită acum cîteva zile împlinirea a trei sferturi de veac de la războiul de independență, acea primă temelie a noii vieți începută de poporul nostru după veacuri de asuprire turcească. Născut în 1862, Paul Bujor avea pe vremea luptelor de la Plevna cincisprezece ani.

— Eram băiat de liceu. Un locotenent de artilerie rus, care stătea la noi în gazdă, mă medita la matematici...

Iată ce fel de amintiri putea să povestească. Despre ctitorii culturii noastre moderne, Eminescu, Creangă, Caragiale, vorbea ca despre prieteni din tinerețe.

Iar în același timp era atît de vioi, și într-un anume fel năzdrăvan, încît impresia pe care o făcea nu era în primul rînd a venerabilității, ci mai degrabă a unei tinereți poznașe. În profesorul universitar, ajuns la vîrsta de nouăzeci de ani, dăinuia cu stăruință ceva din băiatul de liceu pe care îl meditase la matematici locotenentul rus din artileria lui Alexandru al II-lea. Avea un

ochi mic și rotund, de porumbel, pe care mereu îl rotea, plin de curiozitate, asupra lumii.

Recapitularea mintală a evenimentelor pe care le-a trăit acest om atît de bătrîn și în același timp neînchipuit de tînăr — contemporan cu războiul de la 77 și deputat în Sfatul Popular al Capitalei — era într-un anume fel uluitoare. Societatea socialistă, la a cărei construire lua parte, Paul Bujor o discutase cu Plehanov. El a fost martor la apariția lui Lenin ca un lucefăr pe cerul revoluției proletare, avea șazeci de ani cînd a scandalizat parlamentul cu exclamația : Lumina vine de la răsărit, și a trăit pînă ce sub această lumină s-au strîns aproape un miliard de oameni.

Paul Bujor a apărut pe pămînt cînd se mai călătorea cu diligența și îl părăsește în era avioanelor cu reacție ; a apărut pe cînd mari suprafețe ale lui mai formau imperii autocrate și îl părăsește cînd țările socialiste se întind de la Baltica la Pacific. În această neînchipuit de lungă viață, în timp ce atîtea rînduri de oameni s-au ridicat și au coborît în mormînt, mintea lui a fost mereu trează, și de asemeni trează dragostea față de știință și de popor.

La nouăzeci de ani, moartea l-a găsit pe acest martor generos a trei sferturi de veac de lupte și biruințe populare, la masa de lucru, cu tocul în mînă. A pus capul pe pagina de hîrtie pe care scria, lîngă cărțile pe care tocmai le consultase, și a adormit în mireasma primăverii biruitoare.

VOLGA-DON

Volga e Volga și Donul e Don. Fiecare plin de frumusețea, puterea și măreția sa.

Iar „Volga-Don“ e o realitate nouă, a zilelor noastre, în care apele celor două fluvii s-au unit, înzecindu-și frumusețea, puterea și măreția.

Volga, se știe de mult, e cel mai mare și mai puternic fluviu al Europei. De mersul apelor ei, rostogolindu-se în lungul unor imense câmpii, se leagă năvalnica și măreața istorie a poporului rus. Cite balade și cite legende nu-și au leagănul pe malurile bătrînului fluviu? Cînd țarismul apăsa grumajii poporului rus, care om din lume nu și-a dat seama de forța ce mocnea acolo, în adîncuri, ascultînd acel cîntec prevestitor al luntrașilor de pe Volga, încărcat de tunete și de liniști amenințătoare? Răscoala cu care Stenka Razin a pîrjolit pămîntul atîtor gubernii, în apele Volgei și-a pilpîit cele mai înalte și mistuitoare flăcări. Cîți bărbați de seamă n-au văzut lumina zilei pe malurile mult cîntatului fluviu? Epocii sovietice Volga i-a dăruit, în aceeași generație, pe Vladimir Ilici Lenin și pe Alexei Maximo-

vici Gorki. Largă și plină de forță curge, de-a lungul a trei mii de kilometri pînă ce, departe spre miazăzi, se varsă în Marea Caspică.

Mama Volga i-a spus poporul din cele mai vechi timpuri, iar ea n-a încetat niciodată să-și ocrotească fiul. După ce, pe pămînturile patriei sovietice făptuiseră tot felul de fărădelegi, după ce din tunuri și din avioane zvriliseră atîta fier și foc asupra Stalingradului, cînd roata războiului s-a întors și hitleriștii au început să piară, cea din urmă imagine ce le-a rămas pe retină a fost a apelor Volgei, necruțător și marțial înghețate.

Aceasta este frumusețea, puterea și măreția din trecut — pentru că începe o alta, viitoare — a Volgei, cu care la 31 mai s-au unit apele Donului.

Iar Donul, iarăși de multă vreme se știe, e fluviul cîntat și iubit al nemărginitei stepe ruse. Fără de sfîrșit și pline de un farmec adînc, de forța și poezia imensității lor sînt pămînturile pe care le udă Donul liniștit. Sînt atît de vaste, atît de nemărginite, încît pe întinderea lor viața omului nu a putut fi concepută și nu s-a putut desfășura decît în tovărășia unui prețios auxiliar, a celui mai nobil dintre animalele pe care acesta le-a domesticit. Oameni și cai au scris din cele mai vechi timpuri măreța epopee a Donului. Sosind de pe nemărginirea stepei, din ierburi mai înalte decît omul, în apele domoale ale acestui fluviu și-au adăpat caii cei mai viteji, cei mai neînfricați călăreți pe care i-a cunoscut istoria.

În nesfîrșitul șir al luptelor pentru libertate, cîte episoade dramatice n-au cunoscut malurile Donului! Pe apele lui, în vremuri de cumplită represiune a răscoalelor populare, au coborît la vale, săptămîni de-a rîndul, privite de pe maluri cu ochi plini de groază, acele plute pe care se aflau ciorchini întregi de oameni spînzurați.

Marii Revoluții care a adus eliberarea tuturor popoarelor din Rusia, pământurile Donului i-au dat atîția luptători și eroi. Din partea lor de apus, din locuri prin care curge Donețul, s-a ridicat Parhomenko, erou legendar, ca și Ceapaev, al Marii Revoluții din Octombrie.

Pământurile de la Don au dat vremii noastre pe Mihail Șolohov, iar opera lui face din fluviul stepei ruse — așa cum cîntecele lui Homer au făcut din mările Eladei — teatrul unei epoei nepieritbare.

Acesta e Donul, aceasta e Volga, fluvii ale pămîntului rus, pline de o neînchipuită frumusețe, putere și măreție. Iar „Volga-Don“, unindu-le apele, nu numai le adună, ci le înmulțește de zece ori frumusețea, puterea și măreția.

★

Dar e cu putință ca unor fluvii atît de vechi și vestite, oamenii unei singure generații să le înzecească puterea, frumusețea și măreția? Tot ce s-a întîmplat în zilele noastre acolo, arată că e cu putință.

Astăzi, 27 iulie 1952, se inaugurează canalul Volga-Don. Acolo, în spațiul înverzit, irigat, îndiguit, chemat la o nouă viață, dintre cele două mari fluvii, pe malurile giganticului canal, la fiecare dintre cele treisprezece ecluze, în porturile și la debarcaderele mărilor artificiale, sute de mii de oameni vor aplauda trecerea vapoarelor din Volga spre Don. De pe întreaga întindere a Uniunii Sovietice, de pe malurile celorlalte fluvii ale ei, de pe malurile Niprului, ale Nevei și Ieniseiului, ca și de pe întreaga întindere a lumii, de pe malurile Dunării, ale Elbei, Senei și Tamisei și mai de departe, de pe malurile Orenocului, Mississipiului și Amazonului, de pe malurile Nilului, Gangelui și Ian-Tze-ului, zeci de milioane de oameni, albi, galbeni și negri, își vor îndrepta gândurile spre țărmurile mării Tîmleanskaia, spre tot

ceea ce e grandios și nou în câmpiile dintre Volga și Don.

Acestor oameni, de pe întinderi atât de felurite ale lumii, câmpiile dintre Volga și Don nu le sînt necunoscute. Gîndurile lor s-au mai îndreptat o dată, în împrejurări de neuitat, spre locurile în care Donul, atât de măreț se unește acum cu Volga.

Cu zece ani în urmă, exact cu zece ani în urmă, în fierbîntea, clocotitoarea, incandescenta vară a anului 1942, de la Calaci spre Volga nu curgeau apele blînde ale Donului, ci torentul de fier al panterdivizioanelor germane. Adunîndu-și ultimele și cele mai disperate puteri, strîngînd batalioane de SS-iști fanatici și mașini nimicitoare, mînați de ură și de o sete năpraznică de a învinge, hitleriștii năvăleau spre Volga, sperînd că vor putea tăia marea arteră a lumii sovietice. E drept că apele ei le-au văzut : oglindă nemișcată și necruțătoare a morții.

Dar pentru a face din Volga un fluviu în fața căruia să înghețe rînjetul hitlerist, cît de bărbătească a fost împotrivirea popoarelor sovietice, și cît de grele sacrificiile pe care le-au adus ! Peste toate glorioasele cîmpuri de luptă pe care le-a cunoscut istoria omenirii, Stalingradul se ridică drept teatrul celei mai îndîrjite și eroice bătălii. Acolo, groaznicului monstru i-a fost ruptă șira spinării, și de acolo a început el să se tragă înapoi, urlînd de durere și lingîndu-și rănile. Spada ostașului sovietic, care pe monumentul din Berlin sfărimă crucea încîrligată, în focul bătăliei de la Stalingrad a fost făurită.

Porțile ecluzelor se deschid și, salutate de nesfîrșite urale, vapoarele trec din Volga spre Don, îndreptîndu-se spre întinderea noii mări Țimleanskaia. Cu zece ani în urmă, prin locurile acestea bîntuia cu furie pîrjolul hitlerist. Au fost acele zile grele, și mulți din cei ce azi salută trecerea vapoarelor prin grandioasele ecluze

își simt inima strînsă de durere, aducîndu-și aminte că aici, în locurile acestea chiar, părinți sau frați ai lor și-au vărsat sîngele pentru apărarea patriei primejduite. Și iată că tocmai în locurile acestea, în care fiara hitleristă încercase să-i dea o lovitură mortală, patria sovietică înalță acum, pe pămînturile sfințite de sîngele fiilor ei, cea mai îndrăzneată construcție a zilelor noastre.

Proiectată pe epopeea de la Stalingrad, construirea canalului Volga-Don capătă adevăratele ei semnificații, capabile să emoționeze încă o dată milioanele de oameni care, cu zece ani în urmă, urmăreau pe harta acestor locuri, cu respirația oprită și cu inima plină de speranță, desfășurarea celei mai înverșunate și hotărîtoare bătălii pe care a cunoscut-o istoria popoarelor.

Cum fierbea văzduhul de bătălia crîncenă a avioanelor! Ce gropi enorme, pîlnii fierbinți, cratere fumegînde de vulcani, lăsau în urma lor turbatele escadrile de stukas-uri. Pămînt dintre Volga și Don, sfirtecat de obuze, scormonit de tancuri, ars de aruncătoarele de flăcări, pîrjolit de oarba, dementa dezlănțuire hitleristă!

Și iată acum, în locul acesta în care Hitler și-a arătat cel mai mult ferocitatea și nebunia, ce zi măreață și liniștită! În cerul înalt și albastru, în locul stukas-urilor infernale zboară, emoționată, cea dintii generație de pescăruși a celei mai tinere mări din lume.

CONGRESUL DE LA SANTIAGO

În ultimele zile ale lunii aprilie se va deschide la Santiago, în Chili, cel dintâi congres al intelectualilor din America Latină. Vor participa poeți și pictori, romancieri și dramaturgi, filozofi și muzicieni din Mexic și Paraguay, din Cuba și Argentina, din Columbia și Costa-Rica, din Venezuela și Uruguay, din Panama și Guatemala, din Chili și din uriașa Brazilie. Se vor aduna la un loc intelectuali din atît de multe și felurite țări, pentru a vedea împreună, sub imensa cupolă pe care o reprezintă aspirațiile popoarelor la pace și independență națională, în ce fel ar putea fi dezvoltată, pe căi proprii, strălucita și bogata cultură a Americii Latine.

De curînd s-au petrecut în Chili, țara unde urmează să se țină congresul, evenimente care au pus multă lume pe gînduri. Chili e acea țară unică în felul ei, așa cum se întinde pe fișia de pămînt, lungă de peste patru mii de kilometri și largă numai de două sute, dintre crestele Anzilor Cordilieri și apele Oceanului Pacific. Această deșirare pe mai mult de patruzeci de paralele, din regiuni tropicale unde zăpada nu prinde pe Cordilieri sub

șase mii de metri și pînă în zone atît de apropiate de Pol, încît ghețarii de pe înălțimile munților coboară pînă în apele oceanului, n-a împiedicat-o să aibă o cultură proprie, strălucită și unitară.

Chili e țara căreia îi revine gloria de a fi dat, încă din secolul al XVI-lea, cel mai bun și cel mai vestit poem epic al Americii Latine : „Araucana“. În acest poem, Alonso de Ercila povestește lupta tribului indian al araucanilor împotriva spaniolilor care, conduși de locotenenți ai lui Francesco Pizarro, le invadaseră țara. Or, nu demult, în țara Araucanei, guvernul chilian era pe cale să încheie o convenție cu guvernul Statelor Unite prin care învățămîntul urma să fie predat în toate școlile de învățători și profesori americani, ce s-ar fi bucurat de prerogative diplomatice. În fața acestui nemaipomenit act de imixtiune, poporul chilian s-a unit, de la conservatori pînă la comuniști, iar rușinoasa convenție n-a putut fi pusă în aplicare.

Sînt prin urmare probleme de cel mai viu interes care frămîntă intelectualitatea Americii Latine. Cultura acestui continent e o cultură proprie, cu trăsături specifice, formată de-a lungul veacurilor și a luptelor pentru libertate, duse de fiecare dintre țările și popoarele lui, din Mexic și pînă în Țara de Foc. Cu acest glorios trecut, America Latină are de spus un cuvînt greu și nobil în lupta popoarelor pentru independență și pace — și ea și l-a spus în atîtea rînduri cu curaj și chiar cu înflăcărare. Măreța figură a lui Luiz Carlos Prestes — Cavalerul Speranței — e cunoscută tuturor popoarelor lumii. De aceea, din Carpați și de pe malurile Dunării, noi urmărim cu cea mai adîncă simpatie acțiunea intelectualilor din America Latină de a reda întreaga demnitate vieții culturale din marele lor continent în care se înalță Anzii Cordilieri și prin care curge, pe o lungime

---

de șase mii de kilometri, Amazonul — unul din cele mai lungi fluvii din lume.

Iar fluviile sînt un necontenit îndemn popoarelor de a merge, prin albiu propriu, spre marele ocean al libertății.

1953

MAREA OPERĂ A CUNOAȘTERII POPOARELOR

Pentru prima oară cuvîntul „mondial“ a căpătat o largă circulație în țara noastră cam cu patruzeci de ani în urmă, cînd un mare număr de popoare au fost împinse într-o încăierare fără precedent în istorie. Sîngele înroșea cîmpiile Franței, crestele Alpilor, pădurile Poloniei, și atunci s-a știut în țară la noi că este un război mondial : cuvîntul a pătruns pînă în cel-din urmă sat, pînă în cel din urmă cătun ; l-au cunoscut orașenii și țărani, pînă la ciobanii de pe culmile munților, pînă la paznicii singuratici ai cîmpurilor semănate cu pepeni. Curînd, pe acele cîmpuri, în locul binecuvîntatului fruct cu miezul dulce și răcoros, au stat capete omenești. Bucuria copiilor și a oamenilor în vîrstă a dispărut și a început un timp de bucurie pentru corbi și vulturi.

Acele vremuri negre au rămas în mintea tuturor cu numele de „războiul mondial“ — și așa au fost pomenite în cărți sau în sfatul oamenilor, seara, sub lumina lămpii. Cînd cu vreo zece ani mai tîrziu, în loc de „războiul mondial“, cum îl numea toată lumea, cu sentimentul că a fost un eveniment unic, fără putință de a se repeta, un diplomat i-a spus „primul război mondial“, acest început de enumerare a părut o glumă sinistră.

Cu toate acestea, cel de al doilea război mondial a venit. Și nu se sfârșise bine, când a început să se vorbească despre un al treilea război mondial. Cu drept cuvânt, s-ar fi putut naște teama că noțiunea de „mondial“ o implică pe aceea a războiului, că nu se ivește decît cu privire la încăierarea popoarelor, că nu prinde viață decît într-o arenă plină de sînge.

Ce splendidă, concretă, materială dezmințire a acestei temeri trăim în zilele de față în București. Din nou cuvîntul „mondial“ a căpătat o largă circulație în țara noastră, dar de astă dată apare ca un prilej de bucurie. Ce neuitată zi va rămîne în mintea tuturor acea duminică de august, cînd inima uriașului stadion a început să bată, încălzită de sîngele a peste o sută de popoare. Erau acolo și negri, și albi, și galbeni, de pe mari întinderi continentale sau din insule pierdute în vastitatea oceanelor, cum numai în atlasurile geografice fuseseră văzuți vreodată. Erau acolo toți, despre cîți se scrie în ziare și cărți și merge vorba în lume : indieni, francezi, egipteni, ruși, arabi, chinezi, indonezieni, americani, islandezi, brazilieni, marocani, coreeni, englezi, mongoli, finlandezi, italieni, japonezi, greci, vietnamezi, mexicani, unguri, danezi, spanioli, romîni, norvegieni, cehi, sudanezi — o sută și șase neamuri felurite, pășind sub flamurile țărilor lor. Toți, oameni și steaguri, stăteau unul lîngă altul, încăpînd în aceeași privire, feluriți și strălucitori ca pietrele unei diademe : rubinele, smaragdele, diamantele, topazele, mărgăritarele, ametistele, agatele, peruzelele speței umane, strînse în sărbătoarea păcii și a prieteniei. Sub zeci de steaguri felurite, zeci de popoare felurite se înfrăteau într-un spectacol îndrăzneț și monumental, plin de măreția și noblețea figurii umane, spectacol la care soarele, întîrziind cîteva clipe înainte să apună — el care văzuse speța noastră tîrîndu-se prin peșteri și sîngerînd pe cîmpuri de bătaie — putea privi cu uimire și mulțumire.

Toți cei care erau acolo au simțit în acea clipă unică și în adevăr istorică inima bătându-le mai adânc ca oricînd, trimițându-le în întreaga ființă un sînge nou, mai cald, mai bun, mai plin de substanța umanității și, copleșiți de emoție, și-au dat seama că pe pămînt se pot petrece și altfel de evenimente mondiale decît războaiele. Toți cîți erau acolo, gustînd din fructul dulce al păcii și prieteniei, participînd la marea întîlnire a popoarelor, dînd un sens nou, plin de strălucitoare lumină, cuvîntului mondial, s-au umplut de oroare la gîndul că el ar putea fi din nou întunecat de grozăviile războiului. De acum înainte, „mondial“ aceasta trebuie să însemne : sub steagurile lor, înfrățite și prietene, toate popoarele pămîntului.

★

Sînt multe prilejurile în care fiii feluritelor neamuri se pot apropia unii de alții, începînd să se cunoască și legînd prietenie. Dar marele prilej de a afla unele despre altele ceea ce au mai profund și nepieritor îl oferă manifestările artei populare. Parcă niciodată ca în aceste împrejurări figurile nu devin mai grave, iar curiozitatea din priviri mai vie și mai plină de o fierbinte simpatie. De fiecare dată cînd un chinez sau un rus, un indonezian sau un francez, un bulgar sau un argentinian apare pe scenă și schițează primul pas al dansului său, respirațiile se opresc aproape, ca și cum ar fi vorba de un lucru foarte serios. Și, în adevăr, e vorba de un lucru foarte serios : de însuși sufletul popoarelor, nobil și avîntat, însetat de libertate și frumos, care se deschide cu cheia de aur a artei, arătîndu-și toată bogăția. Nicicînd căutătorilor de comori nu cred că le-au lucit ochii de atîta bucurie în fața lăzilor cu nestemate, cum am văzut ochii albaștri, negri sau verzi ai atîtor neamuri în teatrele unde fiii și fiicele unui popor pe care nu-l cunoscuseră apăreau în veșmîntul moștenit de la strămoși

și începeau un dans a cărui origină se pierdea în trecutul îndepărtat.

Trebuie ca în aceste zile strălucitoare ale festivalului să îndreptăm un gând de recunoștință către strămoșii noștri, către strămoșii tuturor popoarelor, care în vremuri grele, de robie, au avut în sufletul lor forța și gingășia să creieze tezaurul artei populare, tezaur ce folosește acum întregii umanități, într-o mișcare largă și emoționantă, să se apropie și să se cunoască. Trebuie să fim recunoscători celor care au creat Kalevala și cele O mie și una de nopți, Cîntecul despre oastea lui Igor sau al lui Roland, și o dată cu ele atîtea dansuri și atîtea costume, adăugînd la decorul fastuos al naturii și la grația ei, la pădurile de brad și la zborul fluturilor, la cîmpiile de maci și la cîntecul privighetorii, covorul uriaș și multicolor al artei populare.

În aceste neuitate zile de august, ce frumuseți n-au strălucit în București, ca niciodată la nici o curte împărătească, sub lumina puternică a reflectoarelor și sub aceea palidă și îndepărtată a stelelor? Fiii și fiicele popoarelor lumii au trecut pe podiumul scenei abia plutind sau au făcut-o să duduie sub strașnice jocuri. Niciunui popor nu-i lipsește forța, optimismul, grația și humorul. Niciunui popor nu-i lipsește respectul și o curiozitate nobilă față de viața și de obiceiurile celorlalte popoare.

Sînt mii de ani de istorie în urma omenirii. Și totuși popoarele sînt tinere și însetate de viață, de cîntec și de joc, asemeni unor copii sub pomii unei grădini înflorite.

CLĂDIRILE ÎNALTE

În toamna aceasta a fost gata și s-a deschis, umplându-se de studenți ca un gigantic stup de albine, noua Universitate Lomonosov care, pe colinele Lenin, înalță spre cer o grandioasă siluetă, menită să devină cea mai reprezentativă imagine a Moscovei de azi și de mâine. Alături de care bătrînul și gloriosul Turn Spaski va rămîne doar un medalion. E gata clădirea înaltă din piața Smolenskaia : cei ce sosesc pe înserat în gara Kiev pot zări miile-i de ferestre luminate, ca apele scînteietoare ale unui diamant uriaș. Celor ce plutesc cu vaporul în lungul Moscovei, după ce trec de zidurile roșii ale Kremlinului, noua clădire de pe cheiul Kotelniceskaia le oferă o imagine de vis : un palat alb, ale cărui turnuri străpung cerul cu îndrăzneală, dar ale cărui fațade au ceva cald și intim, de umeri înveliți cu un șal de dantelă. E o clădire de locuit, demnă de noii ei locatari : și de sunetul viorii lui David Oistrach și de pașii marii dansatoare Ulanova.

Pe șoseaua Iaroslav, într-un amurg de octombrie ce-și fimbina măreția cu severitatea, am privit îndelung statuia Verei Muhina „Muncitorul și colhoznică“. Mormîntul mării artiste, încă proaspăt, dădea prilej unor adînci păreri de rău : A plecat dintre noi o minunată femeie,

care cu ani în urmă, într-un moment de răscruce, dăduse creatorilor români atît de prețiosul sfat de a fi ei înșiși. Dar în același timp, monumentală sculptură pe care o aveam sub priviri, cît era de plină de avînt, biruitoare asupra morții și a vremii ! Izbucnea acolo într-o operă plastică de dimensiuni copleșitoare, aceeași flacără ca în versurile lui Maiakovski, exprimînd marea eliberare a omului.

Fața de azi a Moscovei arată unde a dus avîntul care i-a inspirat, cu ani în urmă, pe cei doi mari artiști. El poate fi regăsit în îndrăzneala cu care noile clădiri urcă spre cer, punînd pe vechiul oraș pecetea unei noi ere. Dar de data aceasta nu este numai o năvalnică pornire spre viitor, cum erau viața și arta popoarelor sovietice în anii de după Marea Revoluție, ci însuși viitorul, realizat în volume enorme și pline de armonie. Uimiți, ne dăm seama că forțele descătuse de cea mai mare revoluție din istoria lumii dau la iveală, ca un rod suprem al neasemuitului lor avînt, forme de viață de un echilibru clasic. Chipul Moscovei comuniste e îndrăzneț, dar luminos și pur, adunînd tot ceea ce în trecutul societății omenești a putut fi armonie și echilibru, în construcții monumentale în preajma cărora omul însuși devine monumental.

Casele cutii, casele uzină de locuit, ale căror linii și unghiuri neașteptate au putut părea la un moment dat un obraz prevestitor al viitorului, se dovedesc slute, enorme caricaturi de cărămidă și beton, pe lîngă armonia cu care noile clădiri din Moscova se încumetă să se ducă pînă la treizeci de etaje. Ele creiază imaginea unui oraș al viitorului în cuprinsul căruia omul nu mai e strivit, ci se regăsește cu toată frumusețea lui, ca un măr domnesc într-o fructieră de cristal.

În cei treizeci și șase de ani de la Marea Revoluție din Octombrie, forțele impetuoase pe care le-a descătuseat au măturat o veche și nedreaptă orînduire, au făcut față

celei mai mari primejdii dinafară ce a amenințat vreodată un popor și au găsit calea pentru a clădi o nouă civilizație, plină de echilibru și măreție.

De la etajul 32 al Universității Lomonosov, de unde am privit apusul soarelui și răsăritul lunii peste miile de turnuri ale Moscovei, am coborât la etajul 15, în camera unui student român. Părea cabina unui luxos pachebot, pornit pe cel mai întins și mai albastru ocean al lumii.

CRONICĂ

Fu dat acestor vechi pămînturi pe care le udă Dunărea și le străjuiesc Carpații, să vadă cum cade în pulbera lor unul din cele șapte capete ale fiarei.

*
*   *
*

Rănită de moarte, cu șira spinării zdrobită, fiara se retrăgea spre bîrlog. De neiertat fiindu-i crimele, căuta să-și întîrzie cît mai mult sfîrșitul. Dar zi și noapte, fluviile purtau spre mări sîngele ei negru, otrăvit. De pe întinderea celor cinci continente, de pe podișuri și de pe șirurile bătrîne de munți, popoarele lumii urmăreau înfricoșătoarea agonie a fiarei. În răsărit, lucea spada enormă a răzbunării și dreptății.

*
*   *
*

Ce clipe au fost acelea, neuitate și pline de o uriașă bucurie. Fiara avea să piară, în sfîrșit ! Niciicînd în trecutul ei, în erele întunecate pe care le-a străbătut, omnirea nu fusese înfruntată de un monstru mai groaznic

și mai hidos. Nicidecum nu se simțise atât de amenințată în carnea și în sângele și aspirațiile ei. Privirea otrăvită a fiarei ucidea oamenii, carboniza florile și copiii.

Avea un pîntec enorm, căptușit cu milioane de cărămizi refractare. Numărul ființelor pe care le-a mistuit fu de asemeni de milioane. Ce groaznică jivină, abjectă și crudă, rafinat bestială, îi fu dat omenirii să hrănească din sângele și visul ei !

Avea gheare lungi de oțel, pe care le înfugea în grumazul popoarelor paralizîndu-le, pe cînd botul ei monstruos le răscolea măruntaiele, alegîndu-și drept pradă tot ce găsea mai nobil și mai gingaș omenesc. Fiecare națiune cotropită a trebuit să-i jertfească frunțile cele mai înalte, firile cele mai curajoase și eroice. Așa l-au pierdut cehii pe Iulius Fucik, așa l-au pierdut francezii pe Gabriel Péry. Ce fiară josnică și nesățioasă își plimbă în acei ani brațele păroase pe trupul înspăimîntat și scîrbit al omenirii !

Avea privirile turburi de marea beție a sîngelui. Avea un urlat de pradă și de triumf, pe care-l trimitea în jurul lumii pe unde hertiene, să înspăimînte și să descurajeze națiunile. Avea zece milioane de șolduri și la fiecare șold un revolver cu gloanțe asasine, avea zece milioane de picioare, obișnuite să calce într-o monstruoasă cadență, strivind inimi și flori, orașe și cărți. Marșul lor spre miazănoapte, miazăzi și apus fu cel mai greu și chinuitor coșmar din viața omenirii.

Dar acum, îngrozitoarea noapte era pe sfîrșite. Ce spadă enormă făuriseră, din dreapta lor minie, popoarele din răsărit ! Acolo, izbînd în trupul fiarei, tăișul ei luea ca razele soarelui.

*
*   *
*

Pornind să-și potolească foamea în partea aceea a lumii, ce nu făcuse spurcăciunea spre a-și înfinge colții în

aorta victimei ! La miazănoapte, timp de o mie de zile și o mie de nopți împrôscase Leningradul cu lungi țîșnituri de venin. Furia fiarei fu zadarnică, iar istoria omenirii se îmbogăți cu paginile eroice apărări a Leningradului.

Ajungînd pe meridianul Moscovei, scosese urletul ei de triumf și se repezise să o cuprindă în gheare. Bucuria sălbatică a fiarei a fost fără temeii, iar istoria omenirii s-a îmbogățit cu paginile măreței apărări a Moscovei.

La Stalingrad, înverșunarea ei n-a mai cunoscut margini : cu ghearele și cu dinții a scurmat pămîntul, încercînd să-și vîre botul în Volga. Și aici truda i-a fost zadarnică, iar istoria omenirii s-a îmbogățit cu paginile glorioasei apărări a Stalingradului.

Atunci, groaznica jivină văzu ridicîndu-se asupra-i spada făurită din fierul necruțător al Uralului, și cel dintii din cele șapte capete ale ei se rostogoli în țărîna dintre Volga și Don.

*
*   *   *

De atunci, urlînd de durere, înnebunită de furie și neputință, se tîra înapoi, spre birlogul în care o aștepta sfîrșitul. Alte capete îi fură retezate, pe Nipru și pe Bug. Iar în acea vară, unul din ele pică între Dunăre și Carpați.

*
*   *   *

Începînd cu acel antic și straniu oașpe, Darius, căpetenia perșilor, mulți cotropitori dădură pinteni cailor, îndemnîndu-i spre aceste pămînturi, să se adape din unda bătrînului Istru și să ronțăie ovăzul dulce al Bără-

ganului. Mulți rîvniră, de pe pămînturi arse de secetă, răcoarea cu mireasmă de brad a Carpaților. Dar dintre toți, cei mai haini se dovediră cotropitorii timpului nostru, nesățioșii teutoni, porniți la pradă sub carcasa de fier a pantzerdivizioanelor.

Așa cum dintre puii cătelii ce-i sug țitele moi, unul se dovedește mai colțos și hămesit, dintre toate capetele fiarei se arată mai crîncen cel ce-și potolea foamea cu sîngele acestor bătrîne pămînturi. Înfigîndu-și ghearele și colții în Valea Prahovei, înconjurîndu-și ospățul cu țepi de oțel, zvîrlind pe nări flăcări și miros de pucioasă, sorbea țiteiul din mii de izvoare, făcîndu-l să gîlgîie ziua și noaptea în gîtleju-i imund. Era beția de dinainte de crimă. De aici venea curajul ei bezmetic, delirul puterii care o făcuse să-și ridice celelalte capete cu semetie, lătrînd spre popoarele lumii și asmuțînd asupra lor norul negru al bombardierelor. Nici un năvălitor n-a stors din aceste pămînturi o pradă mai de preț, și de aceea le ținea strîns încheștate, acoperindu-le cu valuri de otravă și venin. Cît de necrezută i se păru clipa cînd, încă o dată lovită de moarte, trebui să le dea drumul din gheare.

După ce șira spinării îi fu ruptă, cînd capetele începură să-i cadă pe rînd, iar fluviile să-i poarte spre mare sîngele ticălos, fiara își chirci trupul ce rămînea totuși uriaș, proptindu-l în contrafortii Carpaților. Așa trecu o primăvară și trei pătrimi de vară, și în mintea ei chitea poate c-o să-i fie dat să ierneze pe aceste meleaguri. Dar cînd vara bătea spre sfîrșit, de pe plaiurile Moldovei spada enormă care o făcuse să sîngereze atît se ridică iarăși în aer, pregătindu-se să cadă pe

încă unul din grumajii ei. Cunoscînd tăria loviturii, fiara rînji cu rînjetul galben al morții.

*
*   *
*

Era vremea dulce cînd strugurii dau în copt, cînd din nucii bătrîni se scutură cele dintii roade, cînd prin grădini se pregătesc să înflorească somptuoasele crizanteme. Poporul acestor vechi pămînturi, ce cu atîta silă răbdase duhoarea și ghearele fiarei, văzu venind atunci clipa eliberării. Înarmîndu-și brațul, îl ridică împotriva jivinei, luînd parte la răpunerea ei. Într-o zi și o noapte, capul fiarei căzu.

*
*   *
*

Astfel, printre cei mulți, fu răzbunată firava copilă, fiica neînfricată a acestui popor, pe care în primăvara ce abia trecuse, călăii o decapitaseră, folosind groaznicul butuc. Acum, Carpații deveneau butucul enorm, de pe care capul monstrului se rostogoli în țărînă.

Ce urlet a scos, de furie și de durere, încercînd să sfîșie totul în ultima clipă. Dar a pierit.

*
*   *
*

Era o vară coaptă și plină de miresme, un august minunat, cum nu mai fusese parcă nicicînd pe aceste pămînturi.

1954

41*

PROTEST

Procesul de la Karlsruhe, prin care se urmărește scoaterea comuniștilor germani în afară de lege, îmi aduce aminte, în mod alarmant, de procesul incendierii Reichstagului, cu care hitleriștii au debutat îndată după venirea lor la putere. E atât de mult de atunci, încît conștiința omenirii să îngăduie repetarea unei atît de primejdioase farse ?

La Leipzig a fost numai prologul dramei care s-a sfîrșit cu nenorocirea atîtor popoare europene. Hitler a început ca un feroce mîncător de comuniști, dar foarte curînd a trecut la socialiști și la catolici, pentru ca în cele din urmă să-și îndrepte falca de fier asupra cehilor, polonezilor, norvegienilor, belgienilor și francezilor, în totalitatea lor.

Mînia e o însușire a firii omenеști, nu neapărat obligatorie, dar în împrejurări de o excepțională gravitate este absolut necesară. Cred că fiecare ceh, norvegian sau francez, în fața multelor spînzurători hitleriste în care se legănau compatrioții lor, cred că fiecare englez în fața clădirilor fumegînde ale Londrei s-a simțit cuprins de o nemărginită mînie, gîndindu-se : Toate acestea n-ar fi fost dacă atunci, la început, am fi strivit șarpele cît era pui și nu l-am fi lăsat să se facă balaur.

Aducerea aminte, de asemenea, este o însușire a minții omenești nu neapărat obligatorie, dar sînt anumite fapte a căror amintire e absolut necesară. Cred că în Europa, nu numai oamenii, ci și copacii, și pietrele chiar nu trebuie să uite nici o clipă la ce a dus mugetul anticomunist cu care Hitler a urcat pe scena lumii. Cine poate să uite, fără să comită cea mai gravă, cea mai de neiertat vină, Dachau și Varșovia, Maidanek și Auschwitz, Lidice și Oradour ?

Tot ceea ce evocă aceste nume, de tristă, îngrozitoare amintire, trebuie să fie prezent în mintea noastră, în fața procesului de la Karlsruhe, atît de identic în scopurile lui cu procesul de acum douăzeci de ani, al incendierei Reichstagului. Nimeni nu poate crede că de data aceasta în Germania nu-și ascute ghearele un tigr, ci o pisică.

Nici oamenii, nici pomii și nici pietrele Europei nu pot fi înșelate. E un aspru învățămînt al istoriei că acolo unde se încearcă să se înăbușe glasul comuniștilor, acolo se pregătește războiul.

Acest adevăr l-au strigat comuniștii la Leipzig, în frunte cu Cheorghî Dimitrov. El n-a fost auzit atît cît trebuia, și Europa a plătit cu uriașe mormane de moloz și de cadavre. Crede cineva că trebuie să mai plătească încă o dată ?

BIBLIOTECI POLONEZE

Cînd, după cinci ani îngrozitori, plini de suferință, de scrișnet și de singe, polonezii care au scăpat de glonțul, de ștreangul și de camerele de gazare hitleriste s-au întors acasă, și-au găsit țara arsă. Închipuiți-vă un om al cărui nume și obraz vă e cunoscut, o rudă, un prieten, un vecin care într-o zi își găsește locuința mistuită de flăcări, iar sub copacii din grădină mormintele a trei sferturi dintre membrii familiei sale. Închipuiți-vă întreaga-i suferință, puneți-vă în locul lui, încercați să simțiți în inimă, unde durerea e mai vie, tăișul de cuțit al priveliștii pe care o are în fața ochilor, și cînd veți crede că ați înțeles gîndurile și sentimentele aceluia om lovit de o atît de mare nenorocire, că vă dați seama de toată întinderea ei, cuprindeți-o încă o dată cu mintea și printr-un efort titanic al imaginației și sensibilității, înmulțiți-o cu douăzeci de milioane. Atunci veți putea înțelege tributul de suferință pe care poporul polonez l-a plătit războiului.

Cu lacrimile al căror izvor încă nu secase au plămădit polonezii cele dintii cărămizi pe care le-au pus la temelie noii Varșovii. Dar, pornind să reconstruiască țara din temelii, pe un uriaș morman de cenușă, oriunde au dat de o relicvă, s-au aplecat și au strîns-o cu ve-

nerație. Închîpuiți-vă iarăși omul a cărui casă a ars, găsimd, printre cărămizile negre de fum, hrisovul familiei sale. Cu o mișcare sufletească la fel de patetică și vie au strîns ei, din ruina totală a țării, cărțile rămase nedistruse.

Profesori universitari, studenți, medici, arhitecți au bătut drumurile pe jos, cu rucsacul în spate, căutîndu-le și aducîndu-le la locul lor. În acei ani grei, foarte grei, niciunul nu s-a lăsat de treaba aceasta, pînă ce bibliotecile n-au redobîndit, în parte cel puțin, vechea lor înfățișare. Îngrozitor e tributul pe care polonezii l-au plătit războiului, dar la Auschwitz n-a putut pieri nici numele lui Copernic, nici acela al Mariei Sklodowska-Curie.

Dintr-o călătorie de trei săptămîni în Polonia, îmi aduc mai ales aminte orele petrecute în biblioteci, între rafturi pline cu cărți și oamenii care, flămînzi și dezbrăcați, le-au adunat din uriașa ruină a țării lor, ca pe cea mai de preț și nepieritoare comoară.

DUPĂ HELSINKI

Din ceea ce s-a petrecut la Helsinki, vreau să subliniez forța cu totul nouă, depășind într-un anume fel toate așteptările, pe care a căpătat-o acolo, în acel mîndru oraș al miezului nopții, ideea coexistenței pașnice între popoare. Toți cei ce se găseau la „Messuhalli“ în după-amiaza zilei de 29 iunie, cînd au fost votate rezoluțiile și apelul, și se așteptau la o manifestație de bucurie, au fost surprinși, mai mult : impresionați și chiar zguduți de explozia de entuziasm care a cuprins întreaga sală. Lungi și neuitate minute, cei două mii de participanți și-au fluturat brațele și au aclamat în toate limbile pămîntului, în numele întregii umanități, biruința ideii de conviețuire pașnică.

În ultimul timp, adeseori mi-am imaginat clipa viitoare cînd, pe unul din aerodromurile pămîntului, mulțimi în delir, mîndre că reprezintă îndrăzneța speță umană, vor aplauda înfăptuirea celui dintîi zbor interplanetar. Nu cred că, acea clipă venită, umanitatea ar putea manifesta mai mult entuziasm și mai multă bucurie decît mi-a fost dat să văd la Helsinki în ziua de neuitat, cînd oameni veniți din șaptezeci de țări, reprezentînd cele mai felurite curente de opinie, s-au pus de acord că prima și cea mai importantă datorie a

clipei de față este unirea tuturor forțelor pentru a împiedica dezlănțuirea unui nou război.

În vreme ce indieni și francezi, chinezi și ruși, italieni și englezi, canadieni și malgași, finlandezi și brazilieni, transfigurați și uimiți ei înșiși de forța acelei manifestații ai cărei autori erau, nu se îndurau să-i pună capăt și izbucneau iarăși în urale, mi-am adus aminte de uriașul maldăr de păr de la Auschwitz, tăiat de pe capetele femeilor, înainte de a fi arse în sinistrele cuptoare, spre a servi ca materie primă. Și, cu o voce neauzită, dar nu mai puțin sugrumată de emoție, m-am adresat acelor femei ce suferiseră întreaga dezlănțuire a nebuniei hitleriste : — O, voi, pumni de cenușă mai fierbinte decît cel mai fierbinte foc, neșterse năluci de fum de pe cerul Europei, să sperăm că de data aceasta monstrul va fi răpus, să sperăm că fiicele de azi ale Parisului și Varșoviei își vor putea pieptăna părul în apa oglinzilor, că logodnicii lor îl vor putea săruta fără să-i îngrozească gîndul că mîngîietoarea lui mătase e în primejdie să devină materie primă în noi Auschwitz-uri, sau scrum radioactiv în viitoare Hiroshime.

Cuvintele acestui mesaj, pe care nu le-aș fi rostit dacă o singură clipă m-aș fi temut că sînt înșelătoare, îmi erau dictate de acea înflăcărată și conștientă manifestare pentru pace, al cărei martor și copărtaș eram, surprins eu însumi, laolaltă cu toți cei de acolo, de fermitatea și fervoarea ei. Un element neprevăzut intervenea în desfășurarea adunării de la Helsinki, și m-am gîndit că el este replica, prin jocul unor forțe superioare, elementului neprevăzut de la Bikini.

Autorii exploziei atomice de la Bikini din primăvara trecută — cînd cenușa radioactivă a căzut cu mult dincolo de limita socotită primejdioasă, rănind și ucigînd pescari japonezi — au fost surprinși de întinderea ei și au declarat, stupefiind și alarmînd omenirea,

că în acea experiență a intervenit un element nou, pe care nu fuseseră în măsură să-l prevadă.

Aș vrea acum, dacă mi-ar fi în putință, să-i alarmeze pe cei ce visează războiul, aducându-le la cunoștință că și în adunarea de la Helsinki a intervenit un element pe care nimeni nu fusese în măsură să-l prevadă. Dacă puterea exploziei de la Bikini a întrecut așteptările, același lucru, și cu mult mai mult, se poate spune despre forța adunării pentru pace de la Helsinki. Putem spune că forța morală care unește popoarele în fața primejdiei unui nou război crește proporțional cu forța noilor mijloace de distrugere. În balanța păcii și a războiului, neprevăzutului de la Bikini i s-a ridicat în față, întrecându-l cu mult, neprevăzutul de la Helsinki.

Văzusem pe ecranele cinematografelor enorma ciupercă otrăvitoare de la Bikini. Văzusem valurile exploziei izvorînd din ele însele și învălmășindu-se asemenea unor șerpi de foc, pînă ce între cer și pămînt s-a ivit gigantica imagine a distrugerii totale. Se dezvolta acolo, pe un vast perimetru, nimicind orice urmă a vieții, o temperatură de multe mii de grade.

Dar temperatura inimii omenești? Cîte mii de grade e în stare să dezvolte inima omenească, atunci cînd în cuptorul ei încep să ardă marile sentimente ale umanității? Neprevăzută a fost în întinderea ei explozia de la Bikini, dar neprevăzută a fost de asemenea explozia inimii omenești la Helsinki. Puternică e bomba atomică, dar și inima omenească e o bombă care de multe ori a făcut explozie, dovedindu-și puterea de neîfchipuit. I-am simțit pe obraz dogoarea, uimit, bucuros și profund emoționat de noua ei intensitate, la care cu o clipă înainte nimeni nu se așteptase. Era în adevăr ceva nou la Helsinki, în felul de a face explozie al inimii omenești! Erau acolo fiii a șaptezeci de popoare, aparținînd celor mai felurite orientări și credințe, dar cînd au fost să se ridice împotriva războiului, toți

s-au ridicat într-un singur glas, și pe cât de mare le era diversitatea, pe atât de puternică era fervoarea ce-i unea, întrecînd tot ceea ce fusese văzut pînă atunci în această privință.

În era exploziilor atomice, inima omenească a ajuns și ea la explozii de intensitatea celei atomice: în adunări mondiale, popoarele se întîlnesc și fuzionează în aceeași comuniune de aspirații, iar forța acestui fenomen istoric nu e cu nimic mai prejos decît forța celei mai puternice explozii atomice. Focul, care mereu a fost invocat spre a arăta dezastrele războiului, va trebui socotit de acum înainte o forță a păcii. Numai un mare foc, veșnic viu, a putut topi inimile atîtor popoare într-o singură inimă uriașă, a cărei căldură de neînchipuit și de nedescris, egală cu a soarelui, au simțit-o toți cei ce au fost la Helsinki.

După un vechi obicei al poporului finlandez, în noaptea solstițiului de vară au fost aprinse mari focuri pe insulele din jurul orașului. Anul acesta, flacăra lor a fost privită, într-o tăcere solemnă, de bărbați și femei aparținînd tuturor popoarelor pămîntului. La lumina acelor focuri, toți erau frumoși. Păreau, pe solul de granit al Finlandei, statui — albe, galbene și negre — ale unei umanități mîndre și nepieritoare.

PE CINE AM PIERDUT...

Cum de l-am uitat pe Al. C. Constantinescu ? Abia la moartea lui mi-am adus aminte cu cine am fi putut să ne mindrim în atâtea rînduri. Modestia excesivă a acestui om ne-a făcut să cădem în păcat.

Criticii literari, în primul rînd, elogiind pe acei scriitori care și-au dovedit spiritul progresist în vremea de vitriol a fascismului, s-au obișnuit ca după Al. Sahia să adauge încă două, trei nume de scriitori în viață, făcînd cu știință sau fără să-și dea seama, regretabile omisiuni. În atîtea rînduri eu însumi, numărînd, cu părere de rău pe degetele de la mîini, pe cei din me-seria noastră care au rămas neclintiți în fața furtunii, am uitat să îndoii, și ar fi trebuit să îndoii cît aș fi putut de tare, unul din degete la numele lui Al. C. Constantinescu, ziarist și scriitor antifascist de cea mai pură esență, luptător credincios cauzei nobile căreia i-a închinat viața.

Cum de l-am putut uita ? Atît îl iubisem, atît mă mîndrisem cu el în acei ani vitregi. Cînd îl întîlneam pe străzile unui București ce devenea sufocant, dădeam parcă de un efluviu de aer curat, venit de undeva din văile adînci ale munților, și-mi umpleam plămîinii cu nesat.

Tot astfel, la început, înainte de a-l cunoaște, îl citisem. Acum douăzeci și mai bine de ani, dintr-o revistă pe care de obicei o aruncam după lectură, am simțit nevoia să tai și să păstrez o serie de articole ce m-au surprins prin limpezimea și fermitatea lor, semnate simplu, Al. C. Constantinescu. Dar erau mai mult decît niște simple articole, erau, cu o certă valoare literară, eseuri, profesiuni de credință în cel mai fierbinte spirit progresist.

Și m-am bucurat atunci cînd, nu după mult timp, ne-am întîlnit pe o baricadă comună. Pentru toți prietenii lui, Al. C. Constantinescu a devenit „Al. C.“, abreviațiune în care erau cuprinse și dragoste, și prețuire, și respect.

Într-o presă coruptă și corupătoare, Al. C. Constantinescu — Al. C. — a fost un gazetar cinstit, curat și sfîrșit ca un înger.

Într-o vreme de triumf al fascismului, Al. C. Constantinescu — Al. C. — a fost un luptător antifascist, convins și incoruptibil.

În infernala vară a anului 1936, cînd a început marele asalt împotriva presei democratice, cînd vîntul purta pe străzile orașului cenușa ziarelor arse, cînd bande de huligani pîndeau la ușa redacțiilor, cînd atîți dezertau sau, în cel mai bun caz, își trăgeau capul între umeri tremurînd ca gelatina, fiindcă înfricoșătoare se anunța dezlănțuirea hitleristă, și sîngeroasă și crudă, Al. C. Constantinescu nu s-a sfiit să facă, atît cît a putut, profesia de credință a idealurilor sale. L-am întîlnit adeseori atunci, cu sentimentul cu care zăresc o stea palidă, dar o stea, printre spărturile norilor aducători de furtună. Mergeam cît mai lipiți de ziduri, pentru că strada era ocupată. Sub privirile noastre înspăimîntate, dar și pline de dispreț și de o severă condamnare, clocotea nebunia verde.

Noi l-am pierdut acum, mult prea devreme, pe Al. C. Constantinescu, dar e timpul să-l câştige istoria poporului nostru din vremea nobilei sale lupte împotriva fascismului. Poate că unul din tinerii critici literari va consacra câteva luni de muncă răscolirii vechilor colecții de ziare și reviste și va aduna într-un volum cele mai bune pagini ale lui Al. C. Constantinescu, despre care nu mă îndoiesc că-și păstrează toată valoarea. Atunci se va vedea că în primăvara acestui an am pierdut un chip luminos al generației căreia i-a revenit cinstea de a se împotrivi prin presă, fascismului. Atunci se va vedea ce admirabil luptător al cauzei celor mulți a fost bunul tovarăș Al. C. Constantinescu, intransigent și pur, și plin de flacăra credinței sale.

Nu pot să spun cât de mare e mîhnirea și cât de adînc respectul cu care mă înclin în fața memoriei sale.

Pe obrazul unei vremi, atîta de pătat de noroi și sînge, Al. C. Constantinescu — blîndul și incoruptibilul Al. C. — a trecut limpede și curat ca o lacrimă.

PROFILUL COMUNIȘTILOR ÎN ISTORIA TIMPULUI NOSTRU,

Acum treizeci și cinci de ani a fost înființat Partidul Comunist din România.

Pe atunci, în țară era un monarh, „prin grația lui Dumnezeu și voința națională“, înconjurat de o numeroasă familie de prinți și prințese, fiecare cu moșiile, castelele, automobilele și ogarii lor și cu regimamentele care le purtau numele. „Fotograful Curții Regale“ îi prezenta publicului în cele mai felurite ipostaze.

Pe atunci, în țară erau numeroși oameni politici care, fie la guvern, fie în opoziție, se mîndreau să declare, cu mîna pe inimă și pe decorații, că sînt „servitori devotați ai coroanei“. Pe atunci, monitorul vieții publice, citit ca litera evangheliei, era un „mare ziar“, de o ucigătoare platitudine, ce predica supunerea religioasă față de ordinea existentă, ca fiind singura orînduire posibilă a lumii, în afara ei neputînd exista decît dezagregarea și haosul.

În aceste împrejurări, cînd tone de oțel transformate în baionete și kilograme de aur prefăcute în fireturi, susținute ideologic din călimări cu apă chioară, aveau drept scop nemărturisit să mențină nedreapta orînduire a societății bazate pe exploatarea omului de către om, a luat ființă Partidul Comunist din România, al cărui

scop suprem, mărturisit, era întemeierea societății fără clase.

Un mesteacăn ivit într-o bătrână pădure de stejari n-ar fi putut pare mai fragil și mai în neputință de a schimba vreodată peisajul. Erau unii atât de convingși de imuabilitatea societății împărțite în clase, de ordinea naturală și chiar divină a unei lumi alcătuite din stăpîni și servitori, încît gîndul desființării ei le apărea de-a dreptul năstrușnic, ca și cum ar fi fost vorba de a învăța tigrii să mănînce iarbă.

Tigrii n-au să învețe probabil multă vreme să mănînce iarbă, dar în țara noastră ce părea pentru veșnicie a monarhului, a moșierilor și a puternicilor capitaliști, nu mai există nici monarhi, nici moșieri, nici puternici capitaliști. Și oricine va vrea să dea de mecanismul acestui uriaș proces revoluționar, va trebui să plece de la faptul că în urmă cu treizeci și cinci de ani, în primăvara anului 1921, a luat ființă Partidul Comunist din România.

Dar meritul comuniștilor din țara noastră este nu numai de a fi desființat societatea împărțită în clase pe pămînturile dintre Dunăre și Carpați și de a fi pus pe aceleași pămînturi bazele societății socialiste, ci și de a fi luat parte, cu toată ființa lor, la cele mai mari și hotărîtoare lupte pentru destinul întregii omeniri.

La chemarea celui mai nobil glas al istoriei, comuniștii au devenit, cu ani în urmă, cei mai hotărîți luptători împotriva josnicei doctrine hitleriste și a practicilor ei bestiale.

Mai țineți poate minte ce șerpi otrăvitori erau hitleriștii și cum știau să șuiere pentru a-și ameteți victimele. Mai țineți poate minte cinismul cu care mîșteau, reușind să prostescă mulți oameni simpli și chiar șefi de guverne, rizînd apoi cu o grosolană nerușinare.

Mai țineți poate minte cruzimea de care dădeau dovadă plănuiind cu cinism și apoi punînd în practică,

prin cele mai scelerate mijloace, exterminarea a milioane de oameni. În fața aceluia uriaș val de minciuni, de josnicie și crime, comuniștii s-au ridicat din primul ceas, cuprinși de o sfântă mînie. Ei au fost cei dinții care au smuls hitlerismului masca de pe botul de fiară cu care se pregătea să scurme, și vai a scurmat, în măruntaiele umanității.

Istoria secolului nostru va trebui să rezerve o pagină solemnă luptei dusă de comuniștii din toată lumea și din țara noastră împotriva groaznicului monstru hitlerist.

Dar abia groaznicul monstru fusese doborît, cînd în fața omenirii, ce ar fi avut dreptul la o clipă de răgaz și bucurie, a apărut, generînd spaimă și deznădejde, perspectiva nimicirii atomice. Era vorba, de fapt, de descoperirea cea mai genială a minții omenești, ce ar fi trebuit celebrată cu o uriașă mîndrie pe tot pămîntul. Dar un alt aparat de propagandă, cuprins de o isterie ce o amintea, vai, în atîtea rînduri pe cea hitleristă, a reușit să semene în inima omenirii, în legătură cu dezagregarea atomului, cea mai mare neliniște pe care a cunoscut-o vreodată. În scurt timp, epocala, prometeica faptă ce ar fi dat omului drept la cele mai îndrăznețe gînduri, s-a transformat într-un sumbru spectru al morții, umilindu-l și înfricoșîndu-l.

Nu, nu, de o mie de ori nu, se zbătea în piept, zvicnind ca un porumbel în ghearele vulturului, biata inimă omenească, încercînd să găsească drumul pe care să dea curs marelui, vehementului ei protest. Și atunci cei care consideraseră că infernul hitlerist nu trebuie șters atît de repede din amintirea popoarelor, comuniștii cu o memorie atît de supărătoare pentru amatorii de noi hecatombe umane, s-au apropiat de fiecare om în parte, rostindu-i: „Spune ce te îngrozește! Spune nu, morții!“

Așa s-a născut mișcarea partizanilor păcii, cea mai mare mișcare de masă din istoria omenirii, și comuniștii sînt primii care au găsit și propagat cuvintele simple în jurul cărora s-au raliat peste un miliard de oameni. Prin lupta hotărîtă a popoarelor, ideea nefastă că energia nucleară nu poate însemna decît bombă atomică și uriașe distrugerii începe să fie, treptat, înfrîntă. Atunci cînd va fi definitiv înfrîntă, din pieptul întregii omeniri va ieși un enorm suspin de ușurare, iar în brațele mumelor, pruncii vor putea să sugă un lapte mai dulce ca oricînd.

Istoria va trebui să consemneze îndrăzneala cu care comuniștii, în cel mai hotărîtător ceas din istoria omenirii, s-au ridicat împotriva fatalității războiului atomic și au proclamat folosirea energiei nucleare în scopuri pașnice. La această bătălie, de o amploare necunoscută pe planeta noastră, la această bătălie în care se hotărăște soarta întregii omeniri, poporul nostru, condus de comuniști, s-a rostit cu fermitate împotriva morții, pentru viață.

Sînt treizeci și cinci de ani de cînd a fost înființat Partidul Comunist din România.

EI AU PE MÎINI VECHI PETE DE SÎNGE

Anul acesta, numele lui Walt Whitman va fi pomenit în toate colțurile pământului. Milioane de noi cititori vor descoperi frumusețea și forța poemelor sale, vor încerca sentimentul pe care cu atîta uimire și bucurie l-au încercat și cei din generațiile precedente — că au ajuns pe malurile unui fluviu puternic și generos. Ca un astfel de fluviu, ca un Mississipi al poeziei, străbate vastul continent al literaturii universale cîntecul marelui poet american.

Se împlinesc anul acesta o sută de ani de la apariția uneia din cele mai celebre și iubite cărți de poezie. Walt Whitman a intitulat-o cu modestie: „Fire de iarbă“. De o sută de ani nici unul din aceste fire nu s-a vestejit, ci toate — întreaga, bogata, generoasa poezie — sînt pline de seva vie a vieții. În „Fire de iarbă“, Walt Whitman a spart toate tiparele existente ale poeziei, introducînd în versurile sale un ritm larg și tumultuos, devenit de atunci clasic pentru cei ce au exprimat o dragoste uriașă vieții, omenirii, libertății.

Lui Whitman i-a fost dat să fie martor al asasinării președintelui Lincoln. Marele poet se afla în sala în care un sclavagist a comis atentatul și, în pagini de proză străbătute de durere și solemnitatea unui marș fu-

nebru, a lăsat o mărturie zguduitoare asupra acelu act tragic din istoria Americii.

Oare ce-ar spune preşedintele Lincoln, cel al cărui piept a fost străpuns de glonţul unui asasin, aflînd că în patria sa e în vigoare o lege prin care o sumă de o sută de milioane de dolari e afectată pentru recrutarea, instruirea şi înarmarea asasinilor? Ce-ar spune preşedintele Lincoln, dacă această veste nu l-ar ucide încă o dată?

Şi oare ce-ar spune acel nemuritor poet, care face gloria literară a Americii, cel puţin în aceeaşi măsură în care Mississipi face gloria sa geografică? Ce-ar spune oare Walt Whitman, cîntăreţ al libertăţii şi al măreţiei popoarelor, aflînd despre josnica lege a celor o sută de milioane de dolari?

Ţin minte cu cîtă mîndrie am întilnit, într-unul din vastele sale poeme — în care înşirua şi saluta cu glas de niagară popoarele chemate la o nouă viaţă — numele poporului nostru. A-l fi întilnit acolo, în proclamaţia marelui poet american, a ne fi auzit strigaţi pe nume de acel titan al poeziei şi al libertăţii, mi s-a părut un mai îndreptăţit motiv de bucurie şi încredere, decît dacă ar fi fost vorba de o proclamaţie oficială.

Dar, vai, unii compatrioţi de azi ai lui Walt Whitman ne acordă o altfel de atenţie. Ei ne fac cinstea de a ne enumera printre popoarele pentru care au votat legea celor o sută de milioane de dolari. Proclamînd că vor să răstoarne orînduirile democrat populare, ei iau în braţe pe legionarii cei plini din creştet pînă-n tălpi de sîngele unor crime abominabile.

Niciodată în ţara noastră viaţa n-a stat atît sub ameninţarea cuţitului, a bîtei şi a revolverului, ca în răstimpul tulbure cînd, sub răcnetele de nebun ale lui Hitler, a încolţit şi aici sămînţa celei mai barbare dintre barbarii. Şi pietrele drumurilor se mai înfioară, adu-

cîndu-și aminte tropăitul acelor cizme ce în scurtă vreme aveau să fie năclăite de sînge.

Era o după-amiază caldă, o înăbușitoare după-amiază de vară bucureșteană, cînd oamenii ce lîncezeau pe cheiul Dîmboviței au văzut țîșnind pe porțile Spitalului Brîncovenesc chipuri înnebunite de groază. Bolnavi și surori fugeau înspăimîntați, temîndu-se parcă să nu se prăbușească acoperișul pe ei, de cit de josnică fusese crima.

Așa l-au ucis legionarii, pe un pat de spital, pe Alexandru Stelescu, pe care hotărîseră că trebuie să-l „pedepsească”. L-au înconjurat zece inși, cu revolverele în mîină, și după ce s-au închinat au slobozit în el treizeci și șase de gloanțe. Apoi s-au închinat din nou și punînd mîna pe o bardă s-au apucat să-l ciopîrtească, amestecînd credința cu sîngele crimei, transformînd acel lăcaș de alinare a suferințelor într-un loc de supliciu, într-un abator.

Autorii acestei josnice crime au fost numiți „decemviri”, și poeți ai mișcării legionare le-au cîntat isprava. După exemplul lor s-au format în mai toate orașele țării „echipe ale morții”. Trebuie să recunoaștem că nu și-au dezmintit numele. Amestecînd mai departe credința cu crima, au continuat să se închine și săucidă. Mistica morții a fost dusă atît de departe, încît s-a ajuns la strigătul absurd: „Trăiască moartea!”

Ei au avut grijă, în adevăr, ca moartea să trăiască, hrănind-o din belșug cu sînge.

Acești „eroi” ai mișcării legionare, acești cavaleri sinistri ai morții, acești feți-frumoși ai cuțitului erau pur și simplu niște fiare. Oficinerii hitleriste din țară aveau grijă să nu ducă lipsă de cizme, centiroane și revolvere. Le trăgeau în picioare, le încingeau peste piept, le apucau în mîini păroase, în mîini de ucigași, specimene cu fruntea îngustă de două degete și cu priviri vinete sau sîngerii ale altei spețe decît cea umană.

‘Aveau un idol la Berlin : Adolf Hitler. Aveau un idol la București : Corneliu Zelea Codreanu — „Căpitanul“. În fața lui au venit o dată, mai la început, vreo cincisprezece inși nevîrstnici care molestaseră un profesor universitar.

— Ce i-ați făcut ?

— L-am bătut.

— Rău ! Trebuia să-l omoriți !

Și schingiuitorii n-au așteptat altă poruncă pentru a se transforma în ucigași. Umblau de colo pînă colo, cu șoldul dublat de tocul revolverului. Îl scoteau și trăgeau.

Era o cofetărie mică, în care cîteva perechi consumau prăjituri, așteptînd să vină ora cînd aveau să intre la cinematograful. Deodată pe ușă a dat buzna o femeie cu părul vilvoi, albă ca varul și, smulgînd o fișă de telefon din fața casieritei, s-a încleștat de aparatul din perete în pîlnia căruia a izbucnit într-un țipăt sfîșietor : L-au omorît... l-au omorît...

Prin vitrina cofetăriei se vedea cum se grăbesc să se suie într-un automobil cîteva tineri pămîntii, încercînd să-și lumineze fața cu un surîs fioros.

Pe bătrînul profesor Nicolae Iorga l-au căutat de la o adresă la alta, în București și apoi la Sinaia, l-au luat de acasă între revolyere, l-au dus în pădurea Pustnicul, l-au bătut și i-au smuls barba și apoi l-au ucis. În ochii lui înghețați, rămași deschiși, se citea groaza speței umane în fața celui mai crud dușman care a amenințat-o vreodată.

Crimele legionarilor au avut o singură lege : a progresiei. De la asasinat răslețe au ajuns în scurt timp la adevărate masacre. Răstimpul tragic în care au avut țara pe mîină l-au folosit s-o înecă în sînge. Într-o noapte au căsăpît în închisoarea Jilava nu mai puțin de o sută de oameni. În timpul rebeliunii au ucis, au dat foc, au profanat și au jefuit de la un capăt la altul

al Bucureștiului, într-o crîncenă betie a sîngelui și a distrugerii. Oameni nevinovați au fost uciși în abatorul de tăiat vite și agățați în cîrlige ca vitele.

Pe marii criminali legația germană i-a adăpostit și, îmbrăcați în uniforme de locotenenți hitleriști, i-a trimis cu avionul în cel de al 3-lea Reich. Îi păstra, să-i aducă înapoi după victoria germană, spre a desăvîrși „revoluția“ începută.

Cum acest vis a fost spulberat pentru totdeauna, asasinii de la abator au rămas în apus ca „refugiați politici“. Acolo i-a găsit ticăloasa lege a celor o sută de milioane de dolari. Din acei bani scelerați au cumpărat ei armele automate cu care, într-una din nopțile trecute, au atacat legația țării noastre din Berna. Cum s-au văzut acolo, pe „pămîntul scump al patriei“, au izbit din nou cu cuțitul, ca în zilele bune cînd, vrînd să facă o țară ca soarele sfînt de pe cer, o mînjeau de la un capăt la altul de sînge.

Dar crima lor a trezit aici amintirea nesfîrșitei serii de crime de care sînt vinovați și a umplut poporul nostru de mînie și dezgust.

Totuși, noi îl vom sărbători anul acesta pe marele poet american Walt Whitman, încrezători în bătăile inimii lui nemuritoare, în uriașa proclamație pe care a adresat-o popoarelor.

MITING LA SLIVEN

— **C**etățeni ai orașului Sliven, ai mîndrului oraș Sliven !... Acel care rostise aceste cuvinte eram eu. O voce de femeie le reia, rostindu-le încă o dată, în limba bulgară, în microfon, cu convingere, cu căldură, în timp ce eu ascult, oarecum surprins, puternicul ecou pe care îl trezesc în piață difuzoarele.

Știu că peste cîteva clipe va trebui să rostesc o a doua frază și apoi o a treia, dar mă cuprinde o dorință ciudată să visez, să rătăcesc cu privirile peste tot ceea ce văd și cu gîndurile peste propria mea viață. Împrejurarea pe care o trăiesc e neașteptată și tot ceea ce e în ea neobișnuit se transformă într-o invitație de neînviș la contemplarea interioară a unor mari planuri istorice.

— Sosind în aceste locuri care evocă numele lui Hagi Dimiter... Din nou difuzoarele revarsă peste piață puternicul lor ecou și din nou sînt surprins să-mi aud vocea tălăzuind cu atîta forță, acolo, la poalele Balcanilor, în acel oraș Sliven unde, în afară de Hagi Dimiter, erou național al poporului bulgar, s-a născut Anton Pann. Ca un marinar care, printr-o spărtură a norilor, a zărit steaua polară și nu se mai teme de rătăcire, știu că pînă la urmă la Anton Pann voi veni

— și că nu-mi va fi greu, atunci, să vorbesc despre legăturile din trecut și prietenia dintre poporul român și bulgar.

Dar tocmai acest punct de temeinică orientare, tocmai acest nume pe care îl și aud, ca pe un sunet de diapazon ce-mi va da tonul just, îmi solicită gândurile să rățăcească pe mari întinderi de spațiu și de timp și face ca secunda prezentă, cu toată intensitatea ei realitate, cu toată viața ei pregnantă, să-mi pară vis.

Mă aflu la o tribună, prevăzută cu un microfon, obiect prin excelență al istoriei moderne, și împodobită cu scoarțe ale căror motive naționale reamintesc, intens, colorat și viu, sufletul vechi și veșnic al poporului. În fața mea, într-o mare piață, sînt adunate cîteva mii de oameni, peste ale căror capete atente și vii se revărsa vibrația difuzoarelor. În spate nu mai văd, dar simt prezența masivă și măreață a Balcanului.

...De două ore automobilele alunecau spre răsărit, în lungul unei șosele negre, asfaltate. În stînga se zăreau, în depărtare, profiluri de munți. Trecusem prin Stara Zagora, dar peisajul, cu lanuri de grîu, cu fîntîni la răspîntii, era atît de familiar, atît de asemănător cu cel românesc, încît mi se părea că ne aflăm pe șoseaua dintre Ploești și Buzău. După un timp, însă, munții au început să se apropie și, dintre toți, unul — mai tîrziu am aflat că-i spune Muntele de Piatră Albastră — s-a deslușit pe fondul cerului, printr-o fizionomie aparte, printr-un profil nobil și sever ce te făcea să-l bănuiești înconjurat de dragostea poporului și acoperit de legende. Timp de o jumătate de oră l-am privit, ca într-o ramă de tablou, prin dreptunghiul parbrizului, participînd la nota de grandoare pe care o dădea ținutului și pregătindu-mă cu părere de rău să-mi iau rămas bun de la el. Dar am avut surpriza să descopăr că Sliven, orașul spre care ne îndreptam, se afla așezat chiar la poalele aceluiași munte — Muntele de Piatră

Albastră — de la care primea nu puțină măreție. De aceea, cînd un sfert de oră mai tîrziu m-am aflat în fața unei mulțimi de oameni, locuitori ai aceluia oraș, m-am crezut îndreptătit să spun, convins că nu exagerez în nici un fel: mîndru oraș Sliven.

Era un oraș așezat în cîmpie, dar la capătul străzilor lui Munțele de Piatră Albastră se zărea ridicîndu-se deodată spre cer, cum se zărește de pe străzile Buștenilor, Caraimanul. Era un oraș în care albăstrimea îndepărtată și de neajuns a cerului avea un altar, material, sezisabil — mai mult: abordabil — în piatra neclintită și apropiată a muntelui. Așadar, în acest loc plin de un farmec măreț se născuse Anton Pann al nostru.

— Cetățeni ai orașului Sliven, ai mîndrului oraș Sliven! Noi, delegația de deputați a Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne...

Acel care rostea aceste cuvinte, amplificate număidcît de difuzoare, eram eu — și mă găseam în adevăr în orașul Sliven și făceam, incontestabil, parte din delegația de deputați romîni care vizitau Bulgaria.

Dar în timp ce vorbeam, legănîndu-mă ușor, cu mîinile sprijinite de tribună, în spiritul meu se petrecea o legănare mai vastă și totul mi se părea un vis. Chipul lui Anton Pann îmi sta tot timpul în minte, și el avea atîta forță încît dăduse vremea înapoi, pînă în anii copilăriei, cînd îl contemplasem întîia oară în Cartea de Citire, fixînd minute întregi acele mustăți mari și enigmatice, de uriaș și liniștit motan (mi se părea că-l și aud torcînd) și ciudata bonetă care-i acoperea capul. Putusem să bănuiesc atunci că o zi va veni cînd eu, cel cu ghiozdanul în spate, voi vorbi în orașul lui natal mulțimii adunate în piață, despre prietenia dintre poporul român și bulgar, despre istoria comună a oamenilor de pe Dunăre, din Carpați și Balcani? Trăiam sau visam acea clipă simplă, și mare, și necrezută? Aș

---

fi putut crede că totul e vis, dar un buchet de flori, neînchipuit de greu, cu care m-am pomenit în brațe, a făcut să se aplece cumpăna de partea realității. Nu, nu visam, ci tot ceea ce spuseseam și tot ceea ce vedeam era aievea, fruct al istoriei mărețe, și cred că și patetice, a timpului nostru.

Am întors privirile și am dat de Muntele de Piatră Albastră. Pe pagina de istorie pe care abia o trăisem, părea un sigiliu nobil și grav.

CIUDATA ÎNTOARCERE A COCORILOR

Mă aflam acum câteva zile în acele locuri ale țării noastre cărora mie îmi place să le spun — pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios — regiunea marilor lacuri. Sînt în adevăr acolo, mai la miazănoapte de Constanța, în lungul litoralului, câteva lacuri mari, dintre care ultimul se întinde pînă aproape de Delta Dunării. Într-unul din aceste lacuri se află insula Lupilor, acea lungă fișie de pămînt pe care, nu de mult, cînd am avut prilejul să vorbesc despre viața lui Walt Whitman, am comparat-o cu Long Island, locul de naștere al marelui poet, „țărmlul în formă de pește“, atît de mult cîntat de el, pe vechiul nume dat de Pieile Roșii, Paumanok.

Tot aici, pe o fișie de pămînt înconjurată de apele unui lac care pe vremuri fuseseră ale mării, acum retrasă mai spre răsărit, se află cetatea Istria, ale cărei ziduri au o elocvență extremă în ceea ce prăvește viața ce înflorește cu două mii cinci sute de ani în urmă prin locuri astăzi mai mult pustii.

Așadar, în această regiune a marilor lacuri mă aflam, lăsîndu-mi încă o dată privirile solicitate de orizonturi nemărginite, de un amestec primordial de ape și pămînturi, iar mintea de aceeași — mereu reîncepută ca și

tălăzuirea mării — meditație asupra civilizațiilor trecute, a neîntreruptei și tot mai înaltei — câteodată amețitoare — istorii a omenirii. După furtuna și frigul din ultimele zile, vremea se încălzise iarăși puțin ; cerul noros redevenise senin, dar avea un albastru închis și sever, de cobalt. Nici apele în care se răsfrângeau razele soarelui nu îngăduia vreo iluzie. Vremea înghețului era aproape. Rarii arbori se profilau pe cer cu totul dezfrunziți, părăind radiografiile implacabile ale aceluia moment cosmic, și eram înconjurat de pretutindeni de miliardele de luminări de ceară ale stufului îngălbenit.

Mi-am adus aminte și-am re trăit melancolia pe care, cu aproape două luni în urmă, o încercasem în aceste locuri chiar, zăbind cele dintii semne ale toamnei. Pe atunci, în tot lungul litoralului, alunecau spre miazăzi, cu țipete ascuțite, în mari triunghiuri aeriene, cocorii. Țipătul acela l-am auzit iarăși, peste întinderea apelor, ca și cum ar fi fost aieva. Dar un minut și încă unul trecu, atît cît socoteam că e îngăduit pentru o retrăire, oricît de intensă și dramatică, și țipătul continua să-mi lovească timpanul ; de altfel, nici nu părea că urcă din fundul memoriei mele, ci cobora din cer. Cuprins de un straniu presentiment, ridicai brusc ochii. Acolo, pe bolta aceluia sever cer de noiembrie, se desena cu tuș un neînchipuit de fragil triunghi de cocori. Unde întîrziaseră pînă acum ? mă întrebai stupefiat. Dar în clipele următoare, uimirea nu mai fu de ajuns și lăsă locul unui fior adînc și necunoscut, cum nu țineam minte să mai fi încercat vreodată, ceva nedefinit și totuși foarte acut, o surdă stare de alarmă a întregii mele ființe, pusă în fața unui fenomen neobișnuit, a unei întoarceri pe dos a marilor legi ale firii. Acolo, sus, pe bolta cerului, triunghiul cocorilor avea vîrfurile îndreptate spre miazănoapte și înainta, înainta mereu spre tăcutul, înghețatul septentrion.

— Ei, nebunilor, le-am strigat, făcîndu-mi palmele plînie la gură, unde vă duceți ? Acolo e miazănoaptea !

Păreau că m-au auzit și le-am strigat din nou :

— O să muriți ! O să muriți de frig !

Atunci, am văzut cu uimire cum triumphiul cocorilor face o voltă și începe să coboare spre fișia de pământ pe care mă aflam, între ape și orizonturi nemărginite, pe acea faimoasă Insulă a Lupilor, pe care nu de mult o comparasem cu pământul natal al lui Walt Whitman, cu Long Island căreia Pieile Roșii îi spuneau Paumanok.

— Unde vă duceți ? îi întrebai iar pe cocori când fură aproape de mine, în iarba roșiatică și ușor mineralizată de aerul sărat al mării. Într-acolo e mieznoaptea ! Iarna nici n-a venit bine și-o să muriți de frig, adăugai cu un ton plin de prietenesc reproș.

Cei vreo patruzeci de cocori, negri, cu pene lucitoare, mă priviră într-o tăcere solemnă, la rîndul ei plină de reproș.

— V-am vrut binele, făcui intimidat. Într-acolo e mieznoaptea și de cînd a început viața pe aceste pămînturi, nimeni nu ține minte ca vreodată cocorii să fi pornit toamna în altă parte decît spre miezăzi.

— Și noi am pornit spre miezăzi, spuse conducătorul cocorilor cu glasul unei amare confesiuni, în vreme ce peste toată insula se lăsă o tăcere imensă și înmărmurită pe care numai bătăile foarte puternice ale inimii mele îndrăzneau să o turbure.

— Și noi am pornit spre miezăzi, rosti iarăși bătrînul cocor, dar acum sîntem nevoiți să ne întoarcem spre mieznoapte... iar vocea lui era mai plină de reproș decît privirile tuturor celorlalți care aveau tot timpul ochii ațintiți asupra mea.

— Dar ce s-a întîmplat ? mă străduii să articulez.

— Și noi am pornit spre miezăzi, reluă el aeriana, nostalgica melopee, și ținem minte cum din această insulă chiar ne-ai salutat plecarea, frîngîndu-ți gîtul după noi pînă ce nu ne-ai mai văzut. Noi știm că ne ești prieten și de aceea am și coborît.

Auzindu-l, îmi mai venii în fire, dar vocea încă îmi era sugrumată :

— Atunci — o, atunci — de ce vă întoarceți, dragii mei cocori ?

— Crezi că nouă ne e ușor să călcăm legile strămoșești ? făcu el fără pic de retorică, ci doar cu amărăciune, în vreme ce ochii tovarășilor săi încetară să mă mai sfredelească.

— Și noi am pornit spre miazăzi, începu el încă o dată, cum cer legile naturii și marea noastră tradiție. Și noi am pornit, și am ajuns la timp, dar de data aceasta acolo s-a petrecut ceva groaznic și revoltător.

— O, dragii mei cocori, făcui cu o reală și plină de îngrijorare compasiune, ce s-a întâmplat ?

— Ascultă-mă, zise el, sînt multe mii de ani de cînd noi, cocorii, scăpînd de sub robia faraonilor care ne mînau la păscut, ca pe găște, trăim liberi și avem două patrii ce ne sînt la fel de dragi. Sînt mii de ani de cînd noi pendulăm între Delta Dunării și Delta Nilului, patria noastră de la miazănoapte și patria noastră de la miazăzi.

— Încep să înțeleg, spusei.

— Așadar, reluă cocorul, în toamna aceasta ne-am despărțit, cu aceeași părere de rău pe care au încercat-o toți strămoșii, de patria de la miazănoapte și ne-am dus în patria noastră de la miazăzi.

— Înțeleg, înțeleg din ce în ce mai bine, spusei, cu inima mult mai înfiorată decît atunci cînd nu înțelegem nimic.

— Abia ne regăsisem cuiburile de pe multele brațe ale Nilului și, sub căldura soarelui african, ne mai trecuse părerea de rău după dulceața țărmurilor dunărene, cînd înspre răsărit începu să bubuie tunul. Ne-am ridicat atunci în aer și, după un scurt zbor, avurăm sub ochi priveliștea îngrozitoare a unui oraș în flăcări. Pe deasupra lui, formațiuni aeriene — ce nu aveau, vai,

nimic din nostalgicele triumphiuri pe care noi le scriem pe cer — zburau în valuri, lăsînd să cadă, una după alta, sute de bombe nimicitoare. Oraşul era, atît de cunoscutul pentru noi, Port Said. Ne-am apropiat cu ţipete lungi, cuprinşi de o mare mîhnire, dar tocmai cînd ajunsesem deasupra unui cartier mărginaş, ale cărui case se năruiau în flăcări, unul din avioanele atacatoare deschise asupra noastră focul unei mitraliere şi, înainte de a ne putea întoarce, cîtiva dintre noi căzură cu trupurile însîngerate în infernul de la Port Said. Poate se temuseră că avem asupra noastră aparate fotografice...

Cocorul tăcu. Iar eu :

— O, dragii mei, de fapt era ceva mult mai grav. După cîte îmi dau seama, voi reprezentaţi acolo, printre acele bombardiere care distrugeau Port Saidul, o conştiinţă.

— În adevăr, răspunse bătrînul, noi cocorii avem un simţ moral foarte dezvoltat. Şi continuă : Cînd ne-am întors, spre seară, la cuiburile noastre, întreaga Deltă a Nilului era cuprinsă de o indignare nemărginită. Ne-număraţi alţi cocori, care zburaseră spre sud şi spre nord, aduseseră vestea că la Cairo bombardamentele se ţin lanţ şi că pe apele mării se apropie o puternică flotă de debarcare. Nu ne-a trebuit multă vreme să ne dăm seama că e vorba de un atac neprovocat, lipsit de orice justificare. Nu ştiu ce credeţi despre asta voi, oamenii.

— Noi, oamenii, credem la fel.

— A doua zi, reluă bătrînul cocor, bombardamentele s-au întezit, provocînd distrugerii şi mai mari, şi mai multe victime. Tot ceea ce ne temusem că s-ar putea întîmpla pe vremea cînd Hitler şi Mussolini îşi îndreptau tancurile spre Delta Nilului, se întîmpla acum cînd, după ştiinţa noastră, ei sînt morţi de mult.

— În adevăr, făcui cu un suspin, ei sînt morţi de mult.

— Dar din păcate, răspuse cocorul, nu și minciunile lor. Ascultă, făcu el schimbînd brusc tonul, îl cunoști pe primul ministru al Marii Britanii ?

— Sir Anthony Eden ? N-am avut cîntea, dar îmi închipui că e o persoană foarte distinsă.

— Așa am crezut și noi, cocorii, și de aceea decepția și indignarea noastră nu cunosc margini.

Doar cel bătrîn vorbea, iar toți ceilalți tăceau cu o expresie atît de disperată și în același timp severă, încît vorbele conducătorului lor păreau un necruțător și unanim rechizitoriu.

— Ceea ce a trezit indignarea noastră, a cocorilor, continuă el, au fost mai cu seamă minciunile rostite cu acest prilej de primul ministru al Marii Britanii.

Atunci îl văzui că zgîrie cu piciorul în nisipul insulei o hartă destul de exactă a Egiptului și a țărilor din Orientul Mijlociu.

— Fii bun și uită-te aici ! spuse el. Așadar, Israelul a avut nefericita idee să atace Egiptul. Sir Anthony Eden, primul ministru al Marii Britanii, declară în auzul lumii întregi că e îngrijorat de situația creată și că a dat ordin forțelor engleze să intervină. Foarte frumos, ai zice, închipuindu-ți că nu pot interveni decît pentru a stăvili agresiunea. Dar nici un soldat britanic nu-și întoarce fața spre Israel, în schimb toate avioanele engleze se grăbesc să-și descarce bombele peste Cairo și Port Said. După părerea noastră, a cocorilor, de mult nu s-a mai petrecut un lucru atît de josnic.

— Noi oamenii, avem exact aceeași părere.

— Sir Anthony Eden, primul ministru al Marii Britanii, a declarat toată vara că-l interesează buna funcționare a Canalului de Suez. Și cel dintîi lucru pe care-l face aviația engleză e să înfunde Canalul de Suez. Noi, cocorii, credem că primul ministru al Marii Britanii s-a compromis în ochii lumii întregi.

— Și noi oamenii, credem la fel.

— De curînd, adăugă cocorul, sir Anthony Eden a declarat că-i de acord să-și retragă trupele din Egipt, dar că o bună parte trebuie să rămîna totuși, pentru a se repune în funcțiune Canalul de Suez. Auzînd și una ca asta, noi cocorii am izbucnit într-un hohot amar de rîs.

— Și noi oamenii, la fel.

Seara cea rece, de noiembrie, veni peste ciudatul nostru colocviu. Cocorii se zgribuliră în penele lor negre. Privindu-i, cu o nețărmită simpatie, le spusei :

— Dragii mei cocori, cu multă părere de rău văd că ne întoarcem la acțiunile brutale și la minciunile sfruntate din vremea lui Hitler. Nici nu vă pot spune cît sînt de îngrijorat de soarta omenirii.

— Și noi cocorii, la fel.

PAGINI LITERARE

PREFAȚĂ LA FABIAN

În ziua în care aflăm că unul din cunoscuții noștri a fost internat în ospiciu, începem să ne aducem aminte că în nenumărate rânduri pînă atunci îl auzisem plîngîndu-se de dureri de cap și, deodată, faptele care ni se păruseră lipsite de importanță ne apar așa cum au fost în realitate : pline de o înfricoșătoare prevestire.

Evenimentul care aruncă asupra cărții lui Erich Kästner această lumină ciudată, de după catastrofă, în care simptomele arată pe deplin ceea ce voiseră să semnifice, este războiul ce de cinci ani bîntuie cu furie întinderea continentului, al doilea război început de Germania în cursul aceluiași sfert de secol. Astfel, cei ce vor urmări acum, în versiune românească, aventurile lui Fabian, vor avea față de cititorii ediției originale satisfacția amară de a ști la ce a dus toată dezordinea pe care Kästner a zugrăvit-o cu un atît de necruțător sarcasm. În 1931, cînd a apărut această carte, Germania avea numai febră, și dacă aceasta n-ar fi dus la urmările îngrozitoare pe care le cunoaștem, probabil că nu ne-am opri azi atît de îndelung asupra lui Fabian. Despre cei care n-au înnebunit, e puțin interesant să ne aducem aminte că i-a durut vreodată capul.

Dar fiindcă în cazul de față s-a dezlănțuit una din cele mai violente nebunii, fiecare din simptomele ce o vesteau capătă o importanță extremă. Și astfel, interesul nostru se poate întoarce întreg asupra lui Fabian, pentru că această carte a fost un strigăt direct, un scrișnet de dinți, o plimbare furioasă cu pumnii strînși, pornită din răul care rodea Germania după primul război mondial și avea să ducă la apariția național-socialismului. De aici, din Fabian, din această lume în descompunere, exasperată și înnebunită, au ieșit ca niște gîndaci negri miile de hitleriști, aducînd țării lor și continentului marele dezastru al războiului actual.

Cînd Fabian a apărut, mulți au fost surprinși că autorul a subintitulat această carte tristă și plină de promiscuități, cum au mai apărut atîtea în epoca aceea, *povestea unui moralist*. Desigur, Fabian este departe de a fi un moralist, dar e un tînăr în care evenimentele se proiectează pe un fond etic, nealterat. De predicat, nu predică. Nici nu luptă. Dezgustat de ce se petrece în jurul lui, și dornic de justiție, el dă totuși ocoluri atît de mari oricărei acțiuni, și chiar oricăror gînduri conforme cu ceea ce ar urma să întreprindă, încît începe să semene, oricîte veacuri ar trebui sărite pentru aceasta, cu nefericitul prinț al Danemarcei.

Se poate chiar spune că Fabian este un Hamlet modern și proletar (aventurile lui încep la o cafenea unde chemînd chelnerul îl întrebă : Să mă duc sau să nu mă duc ?), o conștiință torturată de un mare păcat descoperit pe seama colectivității din care face parte, și căruia, neîndrăznind să-l sancționeze, îi dă tîrcoale, divagînd. Păcatul de care se face vinovată lumea lui Fabian este mizeria în care se zbat milioane de oameni și care se pregătește să primească în rîndurile ei alte milioane.

„Tehnica înmulțește producția, spune unul din interlocutorii lui Fabian. Tehnica decimează armata lucrătorilor. Puterea de cumpărare a maselor este lovită de furtună galopantă. În America, grâul și cafeaua sînt arse pentru a nu ajunge prea ieftine. În Franța, viticultorii se plîng pentru că recolta este prea bună. Inchipuiți-vă! Oamenii sînt deznădăjduiți pentru că pămîntul dă prea multe roade! Prea mult grâu, iar alții n-au ce să mănînce! Dacă într-o astfel de lume nu izbucnește o furtună, puteți îngropa în pămînt meteorologia istoriei.“

Din această situație, în care se găsea societatea omească la un moment al evoluției ei, decurg toate anomaliiile pe care Fabian le întîlnește în peregrinările lui, hamletizînd asupra lor, îndelung. Furtuna nu se grăbește să vină, raportată la durata vieții umane cel puțin: ea își potrivește mersul pe durata secolelor, dar oamenii simt că se pregătește și nervii le sînt puși la o grea încercare, ca la apropierea, cu mult timp înainte presimțită, a simunului.

În privința aceasta, cartea lui Kästner seamănă cu o stațiune meteorologică, ultrasensibilă, situată într-un punct primejdios, în calea marilor furtuni. Mici becuri roșii se aprind și se sting, semnalizînd pericole iminente; nenumărate ace nervoase tremură în cadranul lor; în tuburi subțiri un lichid violet urcă și coboară neliniștit, totul arătînd întinderea, diversitatea și tăria elementelor care se concentrează. E o furtună care vine, peste urmele încă neșterse ale alteia ce abia a trecut. Oriunde pătrunde Fabian, în localuri de petrecere, în dormitoarele femeilor, în atelierele artiștilor, în fabrici, în cartierele proletare, în redacții, la Universitate, unde un profesor e arestat pentru furt, lichidul urcă și coboară neliniștit, iar acele vibrează cuprinse de o mare nervozitate. Ciclonul se pregătește încet, îndelung. Iar oa-

menii, sub creșterea constantă a presiunii, își pierd liniștea, devin nevropați și isterici.

Dezechilibrului economic general îi corespunde un dezechilibru psihic atât de întins, încît Fabian își poate fonda pe el un principiu : de a considera fiecare om, pînă la proba contrarie, drept un nebun. Dar cine, dintre toți cei pe care îi întilnește, se gîndește să facă proba contrarie ? „După felul cum îi sînt așezate pietrele, spune Fabian despre Berlin, acest oraș enorm este încă aproape ca altădată. Dar după cei care îl locuiesc, el seamănă de mult cu un ospiciu de nebuni.“

Din această lume al cărei dezechilibru moral pare că nimic nu l-ar putea întrece încep să se recruteze sălile delirante care aplaudă primele discursuri ale șefilor nazisti. Pentru întîia oară în istoria lumii, în proporții atât de întinse, nebunii se adună la un loc și se organizează. Chinuiți și exasperați de dezordinea lor interioară, caută să o corecteze așezîndu-se, printr-un mecanism psihic de ospiciu, în rînduri atât de drepte încît ating aproape absolutul. Se știe doar că nebunii au mania absolutului. Cei care au fost impresionați de această ordine maniacală, și sănătoși fiind, au vrut să o imite, au dat dovadă de o prostie enormă, care îi îngroapă sub greutatea ei. De altfel, tot ceea ce s-a întîmplat de atunci încoace cu aceste mari mase perfect aliniată a dovedit că, în ciuda ordinei exterioare, ele n-au încetat nici o clipă de a fi pradă nebuniei.

Asupra acestei nebunii, care găsindu-și prozeliți în toate țările a dat la iveală fascismul european, împotriva căruia atât de dramatic dar neizbutit a fost stăruitorul protest al conștiințelor libere, și care acum se termină înecat în enorm de multul sînge al războiului, cei ce au supraviețuit vor trebui să se întoarcă îndelung, cercetînd-o și încercînd să-și dea seama : Cum a fost cu puțință ? Acesta va fi primul capitol al viitoareii istorii a lumii. Va fi nevoie de o muncă de lungă durată, va tre-

---

bui construit un întreg edificiu, de pe ale cărui vaste terase toți oamenii să poată avea o priveliște justă și completă asupra a tot ceea ce s-a petrecut. Farsa, minciuna, reaua credință și nebunia care au dus la izbucnirea războiului vor trebui să apară atît de evidente, încît în fața lor și ultimul om din ultimul colț al pămîntului să fie cuprins de oroare și să gîndească, împreună cu toate celelalte milioane de oameni la un loc, cu spontaneitatea unei singure ființe : Să nu se mai repete !

Acesta va trebui să fie al doilea mare capitol din viitoarea istorie a lumii.

1944

JURNALUL PROFESORULUI RAINER

Am citit, cu un nețărmurit interes, o parte din însemnările zilnice ale profesorului Rainer, publicate în ultimul număr al „Revistei Fundațiilor Regale“, sub titlul „Jurnalul de la Iași“. Ele au fost scrise în iarna anului 1914, când flăcările primului război mondial începeau abia să se aprindă, și citite azi, după treizeci de ani, la sfârșitul celui de al doilea mare măcel care a însîngerat omenirea, se dovedesc a fi un document de cea mai mare importanță, pentru spiritul omenesc în genere, pentru intelectualii romîni în deosebi. Nu prin referințele aproape inexistente la epoca în care au fost scrise, și în care caz, oricît de excepționale, interesul lor n-ar putea fi decît limitat, ci pentru că peste timpul și locul unde au fost formulate, ele pun problema omului ca ființă vie și cugetătoare.

Nu l-am cunoscut pe profesorul Rainer și nu am fost la curent cu activitatea sa, dar de pe vremea cînd trăia știam despre el un lucru : că se bucura de stima totală a unor cercuri de oameni care, la rîndul lor, formau tot ce era mai demn de stimă în țara noastră. Deci, cînd m-am găsit în fața însemnărilor sale, am început să le citesc, dintr-un sentiment de datorie, dar și cu speranța

că voi afla ceva despre acest om venerat, dispărut acum dintre noi. Mă așteptam mai degrabă la o lectură anevoioasă, însă de la primele pagini surpriza mea a fost mare. Asemeni unor artere pline cu sânge, frazele pulsau de o viață intensă, iar în cuprinsul lor l-am simțit pe profesorul Rainer zvicnind, mișcându-se viu, cu dimensiunile și funcțiunile corpului său, precis delimitate. Senzația de viață care se degaja din aceste însemnări despre sine însuși a fost uimitoare.

Cum să vă spun mai bine ? Mi s-a întâmplat de câteva ori ca, încercînd să prind o vrabie care pătrunsese în camera mea și se zbătea speriată între pereți, eu însumi să mă sperii, în clipa cînd am reușit, ca și cum aș fi pus mîna din greșeală pe ceva la care nu mă așteptam. Pentru că în pumnul închis inima vrăbiei se zbătea atît de tare, încît tot corpul ei părea o singură inimă, vie, zvicnind între degetele mele, emoționîndu-mă și sperîndu-mă, ca și cum aș fi avut cu adevărat în mînă, funcționînd încă, inima smulsă din piept, a unui animal. Aceeași senzație de contact nemijlocit cu materia animată și transformată în corpuri vii, am mai încercat cu o egală intensitate cînd am luat din plasa unui pescar un pește abia scos din apă. Simțului meu tactil i se transmitea pulsația unui corp însuflețit, ale cărui contururi erau formate de însăși dimensiunile materiei vii, marginile lui fiind aceleași cu ale vieții, încît ținîndu-l în mînă degetele mele aveau senzația netă că au fost puse în contact direct cu viața, simțînd-o cu o mare acuitate.

Și iată că notațiile profesorului Rainer despre sine însuși m-au făcut să trăiesc o experiență analoagă, absolut inedită, pe care n-aș fi crezut-o cu puțință prin intermediul lecturii. Ele mi-au dat aceeași senzație de corp viu, detașîndu-se prin greutate, prin formă și prin mișcare de restul amorf al lumii, întinzîndu-se atît cît

ține viața și încetînd acolo unde încetează viața, contururile lui făcînd o singură linie cu marginile vieții.

Profesorul Rainer și-a ținut corpul într-o stare de permanentă observație, încercîndu-l și studiîndu-i reacțiunile, punîndu-l la eforturi maxime în exerciții de scrimă, în plimbări lungi, sau în ore de lucru pînă la trei noaptea, notîndu-și apoi în cîteva rînduri senzațiile. Prin preciziunea, prin neprevăzutul și uneori prin ingenuitatea lor, aceste note sînt tot atîtea ferestre, mici dar directe și foarte clare, spre lumea materiei vii, tot așa cum ferestrele rotunde ale vapoarelor îngăduie privirilor să treacă nemijlocit spre priveliștea, de multe ori neașteptată, a grelelor mașini din pîntecul lor, funcționînd acolo după legi necunoscute și proprii. Iată cea mai mică fereastră din cele cîteva sute pe care profesorul Rainer le-a deschis spre sine însuși, spre existența sa de ființă vie : la 4 ianuarie 1915, după ce notează o serie de activități intelectuale, traducerea unui memoriu, lectura unor cărți de medicină, adaugă deodată, absolut pe neașteptate : „cîntăresc 75 de kilograme” — și trecerea aceasta bruscă te face să simți numaidecît, și parcă și cu oarecare spaimă, toată realitatea acelor 75 de kilograme, care atunci, în 1915, au format corpul profesorului Rainer. James Joyce, în *Ulysse*, reușise să mă înspăimînte de cîteva ori, prin însemnări asemănătoare despre existența și funcțiunile corpului omenesc.

Dar notele profesorului Rainer cu privire la existența fizică a corpului său nu alcătuiesc decît o parte a jurnalului de la Iași. Paralel cu ele, în cuprinsul acelorăși zile, sînt notele care se referă la activitatea sa intelectuală. Dacă primele reușiseră să dea senzația imediată a unui corp omenesc viu, cele din urmă cu atît mai mult vorbesc despre viață și ne obligă la o neîțarmurită admirație față de autorul lor. Pentru că de

data aceasta nu mai sînt notate senzații, ci mai ales eforturi. Nobilele eforturi ale profesorului de a fi în permanență un om viu.

Incontestabil că și sub acest raport, mai întii de toate sub acest raport, autorul jurnalului de la Iași a fost un om viu, deosebit de majoritatea contemporanilor săi, poate tot atît de net pe cît corpul său se deosebea de restul amorf al materiei. Notele ne-o dovedesc cu prisosință. Dar pe cînd lupta materiei vii de a rămîne vie ne e necunoscută, eforturile pe care intelectul său le-a făcut în acest sens ne sînt împărtășite, și-s cu deosebire impresionante. Acesta e domeniul în care moartea pătrunde mai repede, întotdeauna prematur, iar din cuprinsul jurnalului său profesorul Rainer se desprinde ca un atlet al spiritului, în luptă permanentă cu primejdiile care îl pîndesc.

În vremea cînd a scris aceste însemnări, profesorul Rainer avea patruzeci de ani și o catedră. Sute de oameni sînt morți definitiv în această situație. Notele profesorului Rainer sînt patetice, iar uneori tragice. Așa cum vrabia se zbate în mîna care amenință să o sufoc, mintea sa se zbate să scape de rutină, făcînd eforturi continue, adeseori smucituri violente, cîteodată deznădăjduite, pentru a ajunge la o deplină cunoaștere, ca la un ocean presupus, spre care tot timpul ar năzu. Totul în viața acestui om este efort neîntrerupt și muncă dirijată într-un anumit scop. După o noapte de insomnie, una din nenumăratele nopți de insomnie de care jurnalul său e plin, profesorul notează acest lucru uimitor, cu atît mai uimitor, cu cît e scris de un om de patruzeci de ani : „Tot mai limpede am senzația de reculegere ca pentru o săritură puternică înainte ; sărăcia sufletească de acum va dispărea. Mi se oțelește voința ; ca prin ceață zăresc luminile farurilor mele.“

Frămîntările sufletești ale acestui profesor universitar care vrea să aibă „o concepție adîncă și personală a

lunii", și îl citește pe Clémenceau „ca exercițiu de formulare concisă și pentru vocabular“, sînt intense și nepotolite. La 11 decembrie 1914 el notează, la ora 3 noaptea : „Pînă ce nu va trăi în mine o concepție largă și bogată asupra substanței vii, nu voi scăpa de zbu-ciumul acesta cu pregătirea lecțiilor.“ După ce în vacanța de iarnă vine la București și ascultă la Ateneu Simfonia a IX-a despre care notează : „Multe bruscheți, parcă impaciențe, ca din măiestrie insuficientă ; pe urmă, după pregătiri foarte scurte, părți dumnezești“, în ziua în care se întoarce acasă scrie : „Am sosit la Iași mai limpede, mai format decît anul trecut pe aceeași vreme.“ Și tot în aceeași zi, aproape de miezul nopții, poate să formuleze astfel țelul abia întrevăzut al stră-duințelor sale : „Deocamdată știu că vreau — și mi se pare că am să pot — să pătrund cu un pas mai sigur în lumea aceea a problemelor mari omenști (și sufletești), care ne atrage pe toți în mod misterios, ne fascinează. Mai toți însă rămîn la granița ei. Va fi o lungă acțiune de oțelire a sufletului meu — ca trecerea prin infern pentru sufletul lui Dante. Ce fosforescențe misterioase, poate uneori și fulgere din noaptea adîncă, vor străbate atunci (din timp în timp) expunerile mele asupra substanței vii, asupra formei organizate ? Niște lumînări subite, parcă ale nopții infinitului ! În astfel de condițiuni aș putea fi profesor fără dezgust.“

Acest ultim citat dovedește cu prisosință că profesorul Rainer a fost un om cu adevărat viu și în același timp unul din cele mai nobile spirite ale generației sale. În fața vieții care însufletește materia universului, el a stat la rîndul său viu, observînd lumea de dinafară, și observîndu-se cu vioiciune, cu inteligență și bună credință, pe sine însuși. Jurnalul său formează unele din cele mai interesante pagini despre condiția omului ca ființă cugetătoare și nicicînd publicarea lui nu putea fi mai bine venită, iar lectura mai interesantă și mai

---

folositoare, decît în aceste vremuri în care gîndirea și simțirea omenească sînt mai mult ca oricînd amenințate de cea mai rea moarte dintre morți: a clișeelor, a automatismelor, pe care profesorul Rainer, profesor și student al vieții, le-a urît atît — și pe bună dreptate.

1946

ȚĂRANII LA MARE

Într-o duminică dimineța descopăr spectacolul, inedit pentru mine, al țăranilor veniți să se scalde în mare. Aceasta se întâmplă în partea de sud a Mangaliei, la capătul digului mic, acolo unde se ridică din beton armat, geometrică și inutilă, una din cazematele trecutului război. Neclintită în fața valurilor mereu mișcătoare și a nisipurilor purtate într-o parte și alta de vânturi, ea pare un fel de sfinx, fără vechime și fără mister, vorbind depărtărilor despre zadarnicul efort de a se agăța în ultima clipă de aceste pământuri, al celor ce voiseră să cucerească lumea...

După atîția ani, nici o crăpătură nu se zărește în pereții ei, și privirile abia pot cîntări masa de material din care a fost făcută. Atîta ciment, atîta fier probabil că nu se găsește în tot ținutul care din locul acesta pornește spre apus, în primitiva și misterioasa cîmpie dobrogeană. Ce vor fi gîndind oamenii ei, cînd trec pe lîngă această cazemată masivă și zadarnică, ridicată lîngă sărăcia lor ? În ziua în care i-am văzut, păreau că o ignoră. Ei semănau cu tot ceea ce o înconjura, cu valurile mării și cu nisipurile pe care fusese construită : o forță a naturii, mereu în mișcare, a cărei durată depășește rezistența betonului armat. Lîngă monstroasa

construcție de fier și de ciment, costisitoare, emfatică și inutilă, țăraniii părură, încă o dată, eterni.

Dar lăsînd la o parte cazemata care era un enorm accident, prin prezența lor aici, în număr mare, țăraniii dobrogeni contraziceau imaginea clasică a țărmurilor marine. Care e această imagine, consacrată de literatură și de opere plastice, și în atîtea rînduri confirmată de contactul cu realitatea? În linii generale, ea are trei variante. Întîia variantă: colibe improvizate la marginea mării, bărci întoarse pe nisip cu fundul în sus, mari lăzi pline cu pești lucitori și, în jurul unui foc, pescari desculți și bărboși. A doua: kilometri întregi de țărmuri pustii, deasupra cărora se rotesc țîpînd, pescărușii. A treia: întinderi fierbinți de nisip lingă linia albastră a mării, populate cu o mare mulțime de oameni venită la plajă, o forfotă neîntreruptă de forme și culori, un ritm al vieții descătușat, frenetic uneori, totul sub o cupolă superioară de extaz și beatitudine.

Toate aceste trei variante îmi erau de multă vreme cunoscute la Mangalia cînd, la capul digului mic, descopăr o a patra, cu totul neașteptată și de neprevăzut: țăraniii veniți să se scalde în mare. După ce în prima clipă vreau să trec mai departe, socotind spectacolul ca un simplu episod duminical, fără nici o legătură cu specificul marin, forța lui mă reține totuși și, rămînînd, încep să-l consider în tot ceea ce are neprevăzut, interesant și pitoresc.

*

Așadar, în fiecare duminică dimineata, țăraniii de pe întinsul pămînturilor dobrogene vin să se scalde în mare. Dintre tăcutele morminte scite, căruțele lor izvorăsc într-un nor de praf și înaintează la trap, pînă ce dau de larga fișie de nisip de la marginea mării, în care se împotmolesc. Roțile vîntură pulberea fină, luată de spițe și prelinsă înapoi, ca de sub pietre de moară.

Pentru cai, mai ales, măcinișul e cum nu se poate mai greu : opintindu-se cu toată puterea, ei trag cu sîrguință, ascultînd de îndemnul tăcut al bărbaților care au sărit din căruță și i-au luat de dirloși, ajutîndu-i să treacă această Sahară în miniatură. Nisipul e fierbinte, dogoarea ca un cuptor, iar deasupra se boltește un cer albastru de pe întinderea căruia soarele își varsă flăcările nemiloase.

Dar marea e în față și briza ei a și început să se simtă. Cînd sînt aproape, nisipul întărit de apă lasă roțile să alunecă ca pe un asfalt ; caii răsufală în sfișit și, în această ușurare generală, pătrund toți în apele mării : căruța, omul și caii. Omul își zvîrle cămașa peste cap și, numai în izmene, se lasă în apă pînă la gît, îmbăindu-se cu voluptate ; apoi, astupîndu-și urechile și nasul cu palmele, se dă la fund de mai multe ori și, de cîte ori revine la suprafață, respiră zgomotos, improșcînd apa care era să-i intre în gură. În cele din urmă, se apropie de caii cărora talazurile mici le plescăie sub burtă, și începe să-i spele, stropindu-i îndelung.

În timpul acesta, copiii au sărit din căruță și au început să se bălăcească, scoțînd țipete ascuțite. Femeia, după ce și-a tras fusta și și-a strîns părul mai bine în basma, a coborît și ea, păstrînd cămașa și îmbăindu-se cu prudență. Cu fața spre mare, se lasă încet pînă ce apa îi ajunge aproape de umeri, ținînd capul drept și gîtul înțepenit, ca în fața unei primejdii.

Toată familia se scaldă acum în jurul cailor și al căruței, din care o mîină de paie a căzut și s-a împrăștiat pe fața apelor. Un băiat le-a scormonit pentru a scoate la lumina zilei un pepene, căruia i-a dat drumul în valuri. Apoi, nerăbdători, s-au strîns în jurul lui și-au început să-l împingă spre mal, ca pe un delfin. Cîteva minute mai tîrziu e trasă la mal și căruța ; strînși cu toții la umbră între roțile ei, mănîncă pepenele pe care bărbatul îl taie cu briceagul, în felii mari. Caii, cu

șleaurile desfăcute, au căpătat un braț de paie pe care le ronțăie sonor, în timp ce sub burta lor apa care li se scurge din păr desenează pe nisip figuri grotești, în continuă devenire.

De o parte și de alta a digului mic se văd sute de oameni cu căruțele și cu familiile lor, într-o neîntreruptă forfotă, strigându-se unii pe alții, făcând baie, mîncînd pepeni, deshămîndu-și sau înhămîndu-și caii, pocnînd bicele, țipînd, chiuînd, izbucnînd în hohote de rîs, pe cînd peste rîsul lor se ridică nechezatul vreunui armăsar, încît locul pare al unui iarmaroc pulsînd de viață și plin de un puternic pitoresc. Căruțele trase ura lîngă alta, cei care sosesc și cei care pleacă, zgomotosul du-te vino de oameni și de cai, totul reamintește atmosfera atît de cunoscută a tîrgurilor în care țărani vin să-și vîndă rodul muncii sau să petreacă.

Ciudată e însă aici, și de un puternic efect pictural, proiectarea acestei mulțimi de oameni și neconțința ei forfotă rurală, pe fondul albastru al mării, deschis celor mai depărtate și mișcătoare zări. Cîteva bărci cu pînze ce se zăresc în larg, atît de pure și nostalgice siluete, fac și mai puternic contrastul dintre imaginea clasică a mării și larma țaranilor veniți să se scalde în apele ei.

Uneori, cîte un flăcău desfăcînd caii din șleauri, încalecă și se duce cu ei în larg pînă ce pierde fundul și, începînd să înoate, nu le mai rămîne afară decît capul cu urechile ciulite și cu nările sforăitoare. Cei mai mulți dintre bărbați își păstrează pe ei izmenele, dar unii, trăgîndu-se mai la o parte, se dezbracă de tot și pătrund în apă goi, uneori foarte albi, ținînd tot timpul o mină în față și pășînd cu acea stîngăcie amestecată cu pudoare care amintește apariția lor în fața comisiilor de recrutare. Așa se duc pînă ce apa le acoperă coapsele și atunci, eliberați de sfială, încep să se bălăcească și să chiuie.

Femeile nu rămân niciodată goale. Dar foarte multe dintre ele, cele bătrîne întotdeauna și de multe ori și cele tinere, își lasă partea de sus a trupului descoperită, purtindu-și sîinii în lumina zilei. La cap sînt legate cu basmale, de cele mai multe ori negre, și în așa fel înmodate încît le deosebești numai decît de rarele cucoane care trec pe aici spre capul digului. Că nu sînt cucoane o arată mai ales pantalonii pe care îi au în jurul șoldurilor : foarte largi, de o croială ce nu urmărește cîtuși de puțin să ia forma corpului omenesc, și lungi pînă la genunchi, vîntul îi umflă ca pe o pînză de barcă, disproporționînd corpul într-un fel care ar fi făcut deliciul vechilor pictori olandezi. Abia după ce apa îi udă se lipesc de trup, dar sînt ca o a doua piele prea largă, cu zeci de încrêțituri. Culoarea lor deasemeni e strict țărăneasă, un fel de mov cu nuanțe indigo, făcută poate din fiertul unor plante.

Uneori, printre aceste țărânci se văd cîte două, trei, tot țărânci, dar făcînd probabil parte din chiaburimea satului, fiindcă pantalonii le sînt ajustați pe corp în forma unui costum de baie, iar sîinii le sînt prinși într-un fel de soutien, gata să plesnească sub conținutul prea bogat. Sînt desigur neveste de cîrciumari, sau ale unor negustori rurali căroră treburile le-au mers bine. Fiica unuia dintre aceștia, o fată voinică de optsprezece ani, cu părul împletit în coade groase, purtînd un impecabil maillot maron, s-ar fi putut amesteca printre orășence, fiind luată drept una din ele, dacă n-ar fi sosit pe plajă ținînd de dîrlogi un splendid armăsar negru, înhămat la un poșalion în care se zăreau cîteva putini goale de brînză. Probabil că toamna fata merge la oraș, în ultima clasă a unei școli secundare și poartă uniformă, dar acum călca nisipurile cu o talpă goală și groasă, iar mîna ei strînsă pe dîrlogii calului alcătuia un pumn puternic.

Nenumărate aspecte ale acestei mulțimi rurale arată că influența orașului e foarte vie în rîndul celor ce vin în contact cu el, iar bunurile civilizației pe care și le însușesc într-un amestec cam heteroclit de obiecte dau naștere unor situații, adeseori pitorești. Astfel, am avut prilejul să văd, printre cei ce ieșeau chiuind din mare, un tînăr țăran pe care izmenele ședeau ude, lăsînd să li se scurgă apa în jurul țurloaielor, dar care purta cu multă convingere o pereche de ochelari de soare enormi, din aceia care ascund sub ei jumătate de obraz și cărora li s-ar putea spune aerodinamici. Sub acest deghizament de automobilist pornit să bată un record mondial, el și-a înhămat caii la căruță și s-a pierdut pe întinsul cîmpiei dobrogene.

Între timp, iarmarocul marin e în plină fierbere. Mereu se aud strigăte, pocnituri de bici, nechezături de cai, iar nisipul și apele mării se acoperă de patele căzute din căruțe. La umbra acestora, bărbați, femei și copii mănîncă ultimii pepeni. Față de ceea ce se cheamă a face plaje, ei se arată total indiferenți.

Cînd se pregătesc să plece, cîte o femeie își pune salvari și saltă cu ei în căruță, mărînd pitorescul ciudatului iarmaroc. Dar și cînd sînt goi, turcii se deosebesc de romîni prin culoarea mai neagră a pielii, și prin felul de a se mișca, mai liber, mai fluid, pe cînd romîinii sînt mai țepeni, mai greoi.

Mă gîndeam tocmai, cu o ușoară tristețe, că trăind pe acest aspru pămînt de stepă, ei își vor fi pierdut acea tălăzuire lăuntrică pe care le-a dat-o plaiurile Carpaților, acea poetică viziune a lumii din care a izvorît Miorița, cînd, la una din căruțele lor, zăresc un mînz așteptînd cuminte ora plecării. Domnișoara se apropie să-i vorbească și să-l mîngîie. Femeia e în căruță, își înnoadă mai bine basmaua.

— Cum îl cheamă ?

S-ar fi putut ca stăpîna lui să răspundă : Murgu, Suru, Roibu...

Dar de pe buzele ei se desprinde un nume neobișnuit:

— Sîmburel.

— Cum ?

— Sîm-bu-rel !

— O, cine l-a botezat așa ?

— Bărbatu-miu.

Autorul acestui act de surprinzătoare intuiție și de poetică tandrețe e un bărbat înalt, bălan, cu umeri largi, cu trăsăturile feței puțin înăsprite. Sărind în căruță, dă bice cailor, pierzîndu-se într-un nor de praf pe întinderea arsă de secetă, și totuși plină de atîtea roade bogate, a Dobrogei.

O SEARĂ DE POEZIE LA TBILISI

Pentru că soarele Georgiei e arzător, răcoarea acelei grădini era bine venită. Arbori înalți și bătrini își roteau coroanele pe cer, acoperindu-l aproape; dar prin cele câteva spații libere, firmamentul se zărea în ora gravă și liniștită, când din adâncimea lui se pregătesc să iasă primele stele. Un sentiment odihnitor pusese stăpânire pe noi, sentimentul că sîntem oaspeții acelei grădini, aflată la rîndul ei în capitala unei țări pe care o străbătusem toată ziua, fără să uităm o singură clipă în ce locuri străvechi și vestite era așezată: la poalele Caucazului, între apele Mării Negre și Mării Caspice. Kura — fluviul ce străbate orașul — își mina apele spumegînde spre Caspica, aducîndu-ne mereu aminte depărtările răsăritene și mărețe în care ne aflam.

Eram oaspeții unei țări vechi, a cărei istorie dramatică o ascultam evocată de înșiși fiii ei, în fața cetăților singuratice ce se zăreau pe fiecare coamă de munte, sau în fața monumentelor pe care le-a ridicat spre a-și glorifica eroii, începînd cu acela din inima capitalei, închinat lui Șota Rustaveli, poetul, autorul nemuritoarei epopei „Viteazul în piele de tigru“, și sfîrșind cu acela ridicat afară din oraș, lîngă barajul unei hidrocentrale,

în memoria lui Ilya Ceavceavadze, alt mare poet asasinat pe vremea țarilor.

Cu toate aceste cunoștințe, devenite mult mai colorate și mai expresive la fața locului, cu un sentiment mai viu și mai profund al mitologiei, acum cînd ne aflam atît de aproape de stîncile Caucazului și de amintirea lui Prometeu, mereu vorbind de marele drum gruzin din care străbătusem o parte evocîndu-i pe Lermontov și pe Pușkin, ne aflam în seara aceea sub arborii bătrîni și în grădina plină de răcoare a unei case vechi și spațioase din Tbilisi, oaspeți ai scriitorilor georgieni.

Sentimentul de sărbătoare, de oră propice și loc fericit, în care oameni necunoscuți pînă atunci se întîlnesc plini de bunăvoință și animați de o nobilă curiozitate unii față de alții, era accentuat de imensul foșnet de mătase, care sub adierea arborilor bătrîni umplea aleile grădinii. Patrie a duzilor și a viermilor de mătase, producătoare a onora din cele mai vestite mătăsuri din lume, Georgia e țara în care nu numai femeile, ci și bărbații se îmbracă adeseori în nobila și prețioasa țesătură. De două zile mă obișnuisem să-i întîlnesc, bătrîni și tineri, în strălucitoarele lor bluze albe, dar în seara aceea mai foșnitoare păreau, așa cum pe aleile grădinii numeroasele grupuri se contopeau între ele și se desfăceau iarăși, ca niște uriașe evantaie.

În fața acestor oameni al căror auz nu putea fi decît cu deosebire fin, Mihai Beniuc și Maria Banuș au citit versuri proprii, în limba natală. Dar din dubla traducere a acelor versuri, întii în limba rusă și apoi în cea gruzină, ce mai putuse rămîne ? Cu o ușoară neliniște am văzut-o îndreptîndu-se spre tribună pe Maria Mahvala, traducătoarea gruzină a versurilor romînești, și mă așteptam ca din clipă în clipă atenția de la început a ascultătorilor, față de accentele unei limbi necunoscute, să scadă treptat în fața tălmăcirii, ajungînd pînă la decepție. Cu ce voce adîncă și caldă, străbătută de

grave și nobile inflexiuni, a citit Maria Mahvala versurile poezilor noștri ! Ce înțelegere subtilă va fi avut, și cât de bogate și copleșitoare posibilități de expresie, în vechea și nobila limbă a patriei sale ! Poezia românească va trebui să rămână mereu recunoscătoare acelei minunate femei din Tbilisi, care a reușit să transmită ascultătorilor un atât de înalt fior liric. Din prima clipă, am simțit că atenția auditorilor nu scade și că, treptat, inima lor începe a fi cuprinsă de o emoție vie și adevărată. Cu fiecare vers această emoție creștea în intensitate, încît de la o vreme mi s-a părut că respirația li se va opri pe buze.

Cum curg apele Kurei spre Marea Caspică, năvalnice și pline de sinceritatea forței lor, așa au izbucnit aplauzele la sfîrșit, făcîndu-ne să înțelegem cit de adîncă, reală și cuprinzătoare poate fi prietenia dintre popoare.

Începută atît de fericit, continuată cu poeme gruzine, cu vinul fără pereche Huancihara și cu Suliko — cîntecul pe care eu mereu l-aș asculta, seara de poezie de la Tbilisi a ținut pînă spre zorii zilei, cînd sub privirile noastre au fost din nou culmile îndepărtate și mărețe ale Caucazului.

POETUL MARI REVOLUȚII

La douăzeci de ani de la moartea sa, Vladimir Maiakovski intră în patrimoniul culturii universale ca un poet de geniu al poporului rus, și poate fi considerat ca o personalitate lirică fără precedent. După atâtea mii de ani de istorie a omenirii, după ce pe fața pământului, în spații și în ere diferite, au apărut atâtea civilizații și culturi, avîndu-și fiecare mării ei cîntăreți care au rămas în memoria lumii ca niște culmi strălucitoare și veșnice, în vecinătatea lor se ridică deodată, sub chiar privirile noastre, cu forța unui fenomen geologic la care am avea privilegiul să asistăm, un pisc superb prin îndrăzneala și înălțimea lui.

Așa se așază Vladimir Maiakovski lîngă cîntăreții nemuritori ai feluritelor popoare și ere, el însuși cîntăreț nemuritor al unui mare popor și grandioase ere. Așa se așază Vladimir Maiakovski lîngă culmile înalte pe care le-a produs geniul și patosul uman, luîndu-și locul ce i se cuvine lîngă cei care l-au precedat: lîngă Pușkin, lîngă Byron, lîngă Victor Hugo, lîngă Petöfi și lîngă Mihail Eminescu. Așa se așază lîngă ei, tot atît de înalt ca ei, dar fără să semene cu niciunul din acești cîntăreți nemuritori ai epocii moderne.

Vladimir Maiakovski se deosebește de marii poeți în vecinătatea cărora intră în eternitate, așa cum Vladimir Ilici Lenin se deosebește de toți iluștrii revoluționari care înaintea lui și-au scris numele în istoria omenirii, așa cum Revoluția din Octombrie se deosebește de toate celelalte revoluții care au zguduit lumea, în năzuința și lupta popoarelor pentru libertate. Tot ceea ce e nou în opera lui Maiakovski, clocotitor, îndrăzneț și înflăcărat, este însăși noutatea, clocotul, îndrăzneala și înflăcărarea Revoluției din Octombrie, cu care poetul s-a contopit și care îi străbate versurile ca o lavă fierbinte.

Față de poeții revoluționari de dinaintea sa, care de cele mai multe ori cîntau doar dorul unei revoluții, Maiakovski a avut privilegiul să trăiască însăși Revoluția; să audă tunurile de pe „Aurora“ și să privească pe mari spații continentale izbînda deplină a proletariatului rus. El a avut privilegiul să ducă pînă la capăt acel destin de poet revoluționar, care își contopește geniul cu lupta poporului pentru libertate, pe care cu mai mult de un secol în urmă, atît de strălucit și înflăcărat îl începuse Alexandru Petöfi.

Dar pe cînd marele poet maghiar și-a dat viața pentru cauza unei nobile revoluții care a fost înăbușită în sînge, Vladimir Maiakovski purtat de clocotul biruitoarei revoluții ruse a cîntat-o în versuri tot atît de clocotitoare, a spart vechile tipare ale poeziei și s-a înfățișat avîntatelor mulțimi sovietice care luptau pentru libertate și pentru o lume nouă, el însuși avîntat poet sovietic, primul în istoria lumii, luptînd alături de ele cu torentul de foc al versurilor sale. Întreaga sa operă urcă spre cer, ca pe un gigantic val liric care invadează Parnasul, patosul milioanei de oameni care de la Marea Neagră la Oceanul Pacific dărimau temeliiile vechii lumi, deschizînd un nou ciclu în istoria omenirii.

Luat de avîntul acestei mărețe revoluții, pe care ca nici un alt poet din vremea sa a știut să o trăiască și

să o exprime, umerii lui Maiakovski au crescut atît de mult, încît de pe cînd era încă în viață acest superb poet și bărbat devenise propriul său monument. În basmele poporului nostru există un cal năzdrăvan care, după ce mănîncă o tavă de jăratec, prinde aripi, putînd să zboare spre cele mai îndepărtate și inaccesibile culmi. Asemeni acestui cal năzdrăvan, Vladimir Maiakovski s-a hrănit cu flăcările Revoluției din Octombrie, iar din vilvătaia lor ființa lui poetică a prins atîta putere și a crescut atît de mult, încît astăzi îi putem zări umerii înalți și fruntea îndrăzneată printre marii poeți ai lumii, în locurile în care nu ajung decît acei a căror glorie e nepieritoare.

1950

A FI SCRITOR

Într-una din serile trecute am stat de vorbă cu doi tineri scriitori. Erau surprinzător de tineri. Nici unul nu auzise, măcar în leagăn, geamătul prelung al sirenei de la Grivița care, în februarie 1933, zguduise conștiința multora dintre cei ce erau atunci cea mai nouă generație de scriitori, orientându-le viața și scrisul în slujba unei cauze mari și drepte. Cînd omenirea scotea cele dintîi strigăte de oroare în fața mîinilor păroase ale lui Hitler ce începeau să se întindă spre grumazul ei, interlocutorii mei de azi abia descopereau voluptatea gunguriturului. Privindu-i, mi-am dat seama că în fond sînt copiii în apărarea cărora, pe vremea bombardamentelor din Spania, în ajunul celui de al doilea război mondial, îmi ridicasem și eu glasul, cît de tare putusem, cerînd ca viața să nu le fie primejduită de bombe.

Și iată-i acum pe cei ce cu cincisprezece ani în urmă nici n-ar fi putut să silabisească apelurile scrise în apărarea lor, deveniți ei înșiși scriitori, publicînd poezii în apărarea copiilor și a operelor de artă din Coreea. Mi se părea de necrezut ca acești prieteni cu care ședeam de vorbă, cu toată seriozitatea, despre primejdia reînvierii fascismului, să fi fost pe vremea epopeii de la Stalingrad, elevi în clasa a II-a primară. Ce uimitor

de repede se ridicase, doar în timpul câtorva recolte de grâu, o nouă generație de oameni !

Erau atît de tineri încît, atunci cînd priveau înapoi, eu le apăream ca un om care vine dintr-o mare furtună. Stînd de vorbă, mi s-a părut că-i încearcă regretul de a nu fi prins și ei ceva din acel tumult al istoriei, cu deosebire propice pentru participarea și afirmarea scriitorilor. O clipă era să le dau dreptate, pîrîndu-mi-se că au pierdut una din cele mai dramatice perioade din viața omenirii, dar, în clipa următoare, sezisînd un nou raport dintre vîrsta lor și anii secolului nostru, am exclamat :

— Bine, dar voi veți apuca anul 2000 !

Nimeni nu poate ști ce va fi anul 2000, dar el are un potențial de măreție de neînchipuit.

Surprinși, cei doi tineri și-au considerat data nașterii și au recunoscut că, în adevăr, au toate șansele să mai fie în viață, și chiar nu prea bătrîni, în clipa în care — în ce împrejurări, cu ce inimaginabile festivități ? — omenirea va număra cei 2000 de ani ai erei noastre. Impresia produsă asupra lor și a mea de această descoperire a fost extraordinară. Am simțit conturîndu-se în fața noastră rotunjimea de gigantică sferă a anului 2000. Cei doi oameni tineri cu care ședeam de vorbă aveau s-o atingă, intrînd înlăuntrul ei. Cu ce ochi i-am privit, plini de uimire, de păreri de rău și chiar de invidie.

Cu ani în urmă, cînd iminența celui de al doilea război mondial făcea să planeze peste întreaga omenire spectrul morții, mă gîndeam : Cei ce se nasc acum, dacă vor scăpa, au să apuce anul 2000. Ce gînd tulburător, străbătîndu-mi cu fiorul lui ființa sfișiată de neliniști și plină de aspirații imense ! De pe atunci, făcîndu-mi socoteala anilor, începea să mă încerce o ușoară părere de rău. Dar pe atunci, nu priveam decît prunci în brațele mamelor. Apoi, am privit copii jucîndu-se pe

stradă. În sfârșit, i-am văzut pe cei ce aveau să apuce anul 2000 umplînd curțile școlilor ; într-o după-amiază, am stat alături de cîteva sute dintre ei, rîzînd și aplaudînd împreună, la un spectacol al Teatrului de păpuși. Eram înconjurat de apa unei tinere mări, ale cărei talazuri aveau să mîngîie țărături pe care știam că n-am să le văd niciodată. Îmi vuia capul de prea puternica nostalgie.

Iar acum, aveam în față nu spectatori ai Teatrului de păpuși, ci doi scriitori care urmau să apuce anul 2000. Încă o dată : Cu ce ochi i-am privit ! Ce seară neobișnuită, prin intensa și grava ei vibrație ! Pereții odăii păreau căptușiți cu oglinzi care reflectau încă o dimensiune. Ne priveam unii pe alții în perspectiva unui întreg secol. Eu îi mai simțeam sub picioare rădăcinile viguroase, în timp ce tinerilor mei interlocutori le era dat să ajungă cu fruntea pînă sub coroana lui enormă.

Căutam să ne închipuim ce va însemna în viața omenirii anul 2000. Vedeam mari focuri de artificii izbucnind de pe podișurile Americii, o dată cu acelea din Africa și din Siberia. Vedeam reflectoare puternice încrucișîndu-se pe deasupra Atlanticului și a Himalaișii. Vedeam cerul din care coborau avioane de o formă și cu caracteristici uluitoare, cu neputință de bănuît în clipa de față.

E frumos să te gîndești la un moment încă atît de îndepărtat din istoria omenirii și să știi că e în firea lucrurilor să ajungi pînă la el. De această frumusețe se pot bucura cei care azi au douăzeci de ani.

Prietenilor mei li se păru-se la un moment dat că ar putea invidia epoca în care a trăit un titan ca Maxim Gorki. Într-un anume fel, acest sentiment nu e cu totul neîndreptățit. Dar el e acoperit de bătăile puternice ale inimii, la gîndul că vei auzi marile orologii ale lumii sunînd începutul anului 2000.

— Vă dați seama, le-am spus, cum au să vă privească oamenii acelei vremi ? Lor are să li se pară cu totul extraordinar că l-ați văzut pe Mihail Sadoveanu, că ați dat chiar mâna cu el. Veți ști voi, prietenii mei, să povestiți oamenilor din anul 2000 cum era Mihail Sadoveanu, ce fel de obraz și ce voce avea și ce impresie făcea asupra celor ce-l auzeau ? Vedeți, aveți o datorie : Să-l observați bine pe Mihail Sadoveanu.

Eu n-am iertat nici azi pe un bătrîn din Moldova care, spunînd că în tinerețe îl văzuse pe Mihail Eminescu, n-a putut să-mi comunice totuși nici o impresie, nici o observație, nici o amintire despre ființa marelui poet pe lângă care trecuse. Din partea unor scriitori o asemenea vină ar fi și mai de neiertat. În ea au căzut mulți contemporani ai lui Eminescu și ai epocilor care au urmat ; preocupați de eternitate, n-au băgat în seamă realitatea înconjurătoare și s-au pierdut ca o pulbere în neant.

Cînd spun că trebuie să-l observați pe Mihail Sadoveanu, înțeleg că trebuie să observați în același timp tot ceea ce e în jurul lui, oameni, fapte și tendințe ale momentului respectiv ; cu alte cuvinte, că prima datorie a unui scriitor este să observe realitatea și să se obișnuiască să o descrie. Sînt multe glasuri pe care le poate auzi un scriitor și multe oglinzi în care își poate privi fața ; dar numai realitatea e neînșelătoare și durabilă. Băgați de seamă : Toți cei care își întorc privirile de la ea sînt luați de apele neființei. Astupați-vă urechile și închideți ochii față de ceea ce a amăgit și a pierdut pe atîți din generațiile precedente : fuga de realitate.

Am vorbit de anul 2000 și mai stăruie în voi, cu anticipație, sunetul marilor orologii bătînd o oră atît de deosebită în viața omenirii. Dar v-ați întrebat : Prin ce o să-i interesăm noi, ca scriitori, pe oamenii acelei vremi ? Dacă se vor strînge în jurul nostru, ce vor vrea oare să audă ? Povestirea unor incertitudini, a unor

rătăcirii, a unor halucinații ? E îndoielnic. Mult mai probabil e că vor fi dornici să asculte o mărturie asupra acestei epoci, închipuindu-și că o cunoașteți foarte bine. Veți fi în măsură să nu-i decepționați ?

Cred că de răspunsul la această întrebare depinde orientarea întregii voastre activități, începînd chiar din clipa de față. Presupușii oameni ai anului 2000 sînt în realitate cititorii din orice epocă ; ei au dreptul să afle chipul adevărat al vremii despre care li se relatează. Tot ce ați simțit că ați datora oamenilor din anul 2000, dacă ar fi să le zugrăviți vremea de față, datorați de fapt cititorilor contemporani.

Se spunea în trecut că fiecare generație trebuie să-și descopere drumul, că nu poate învăța în privința aceasta nimic de la cea precedentă. Eu cred că unele învățăminte pot fi transmise totuși, în orice caz, nu încapă îndoială că, în greul urcuș al generațiilor, locurile din care te poți prăbuși în prăpastie trebuie semnalate, fără teamă că am putea închide astfel vreun drum spre cine știe ce pisc strălucitor. Nu se poate ca toți cei ce au apucat pe o anume potecă să fi dispărut fără urmă, iar cei care știu aceasta să vadă cum alții se îndreaptă într-acolo fără să le atragă atenția că se duc spre propria lor pieire. Cred că această învățătură poate fi transmisă : Nu se poate să fii scriitor al unei epoci și să-ți întorci fața de la realitate, tot astfel cum nu se poate să faci cărămizi fără pămînt.

De ce chipul lui Nicolae Bălcescu e unul din cele mai luminoase din trecutul poporului nostru ? Pentru că pe fața lui joacă flăcările marii realități asupra căreia s-a aplecat, ridicînd-o pînă în sfera conștiinței umane și descifrîndu-i sensul.

Cu jumătate de veac în urmă, un bărbat erudit și poet remarcabil și-a cheltuit o mare parte din timp preocupîndu-se și scriind despre o problemă ce părea tulburătoare : nemurirea sufletului. În acel timp, Ca-

ragiale se îndeletnicea cu relatarea unor conversațiuni prea puțin transcendente. Astăzi, oricine își poate da seama că, dacă e vorba de nemurire, mult mai aproape de ea e Caragiale.

Oricît de nelimitată ar fi evoluția societății omenești, nu-mi închipui că ar putea apare o generație care să nu facă un haz enorm la „Revizorul“ lui Gogol. Oricît de mult timp ar trece, oamenii descriși de Dickens vor rămîne la fel de colorați, și la obraz și la îmbrăcăminte. Dacă același lucru s-a petrecut pînă acum și se va petrece și de acum înainte cu eroii din „O mie și una de nopți“, e pentru că și acolo a fost pictată o realitate : a pasiunilor omenești. Cît despre Swift, autorul lui Gulliver, găsesc de prisos să adaug ce adîncă realitate omenească a întruchipat în fantasticele lui plăsmui.

În toamna trecută am pășit în conacul de la Iasnaia Poliana, stăpînit tot timpul de gîndul că de pe întreaga întindere a lumii un singur loc i-ar fi putut fi alăturat : acela în care a scris Shakespeare. Desigur că dacă din pana lui Tolstoi n-ar fi ieșit „Ana Karenina“ și „Război și Pace“, n-aș fi fost încercat de atît de copleșitoare sentimente. Cu mulți ani în urmă, vizitasem castelul pe care Hașdeu l-a construit la Cîmpina, inspirat de mesagii primite din lumea cealaltă. Unghiurile neobișnuite și terasele pîrînd că urmăresc captarea unui mister erau meschine ; ele stăteau mărturie despre rătăcirea unui spirit profund și provocau o dureroasă strîngere a inimii. Probabil cu aceeași strîngere a inimii ar fi trecut mult mai puținii vizitatori prin Iasnaia Poliana, dacă Tolstoi s-ar fi făcut cunoscut numai prin ultima parte a activității sale, dacă n-ar fi avut în urmă o monumentală operă realistă.

Între cele două războaie mondiale, viața literară a țării noastre a cunoscut multe rătăciri. Dar naufragiul acelei epoci nu poate tîrî la fund partea realistă a operei lui Liviu Rebreanu și ea iese acum la suprafață,

oricît s-ar fi străduiț însuși autorul s-o îneca prin produțțiile sale ulterioare.

Învățătura trasă din exemplul atitor înaintași este întocmai cu aceea dedusă din curiozitatea oamenilor din anul 2000. Scriitorii trebuie să fie martori ai epocii lor, dar martori lucizi și în aceeași măsură activi, cum sînt marinarii unei corăbii în largul mării. Aceștia nu se mărginesc să privească numai valurile și zborul pescărușilor, ci sînt răspunzători de mersul corăbiei pe care trebuie s-o ducă în port. Scriitorii nu pot fi pasageri. Nu e suficient să observați doar realitatea, ci e necesar să observați că ea se transformă și s-o ajutați cu scrisul vostru în sensul în care urmează să se transforme.

Realitatea asupra căreia s-a aplecat și pe care a înțeles-o Bălcescu era nedreptatea raporturilor dintre țărani și clăcași și proprietarii de moșii. Realitatea asupra căreia s-a aplecat și pe care a înțeles-o Maxim Gorki era caracterul de exploatare al raporturilor dintre patroni și salariați și năpraznica sete de dreptate a mulțimii asuprite. Realitatea asupra căreia s-a aplecat și pe care a înțeles-o Maiakovski e patosul creator al poporului eliberat, pornit cu toate forțele sale să construiască o lume nouă.

Prin condițiile în care s-a aflat țara noastră pînă nu de mult și prin transformările revoluționare din ultima vreme, toate aceste trei realități au putut intra în cîmpul de observație al scriitorului român. Scriitorii tineri și cei foarte tineri au acum sub priviri efortul poporului nostru de a construi o nouă societate. Datoria lor este de a studia și înțelege acest uriaș proces istoric. Dar n-ar putea face nici un pas serios pe acest drum, înainte de a fi aflat chipul trecut al lumii din operele marilor scriitori realiști. Aceasta îi va deprinde cel mai mult cu gîndul că nu trebuie să se depărteze nici o clipă de la chipul ei actual.

Momentul în care apare generația de scriitori căreia îi va fi dat să apuce anul 2000 e un moment de luptă cum n-a mai fost altul în istoria omenirii. A fi scriitor într-un astfel de moment al istoriei omenirii înseamnă a te angaja cu toată ființa în vârtejul vieții sociale, susținând forțele care reprezintă viitorul. A fi scriitor într-un astfel de moment al istoriei omenirii înseamnă a spune celor pe care aspirațiile popoarelor îi condamnă la dispariție : Timpul vostru a trecut ! A fi scriitor într-un astfel de moment al istoriei omenirii înseamnă a spune celor care urcă de pe fundurile lumii : Urcați ! E timpul să urcați !

Deoarece ați apărut într-un astfel de moment și vreți să fiți scriitori, numai așa vă veți putea face datoria. Numai așa veți fi feriți de greșeala fatală a neînțelegerii istoriei și a sterilității. Sîntem asemeni boabelor de grîu ; dacă o dată ajunși pe ogor nu vrem să intrăm în pămînt, nu vrem să încolțim, ci avem de gînd să ne plimbăm pe deasupra, vom fi luați de vînt și azvîrliți în neant.

Marea realitate a zilelor noastre în care pot încolți și minți și inimi — minți oricît de limpezi și inimi oricît de înflăcărare — aceasta e : mersul de neînălțurat al lumii spre o nouă lume. El poate fi exprimat în cele mai desăvîrșite forme ale artei și numai leneșii cred că trebuie pus doar pe sunetul unei trompete. Să vină oricît de multe viori și pianе, și chiar orgi : vor avea ce să cînte și va fi cine să le asculte. Mai țineți minte grația fetelor chineze care apăreau astă-vară în dansul florii de lotus ? Am văzut zece mii de oameni privindu-le cu respirația oprită. Mulțimile care urcă spre lumină au în aceeași măsură nevoie de dreptate și de frumos. E datoria noastră să le provocăm cît mai puține dezamăgiri.

LAUDA TOAMNEI

Uneori, în miezul unei zile de august, oamenii de la poalele Carpaților își înalță ochii spre cer și rămân apoi câteva clipe pe gânduri. Când se apucă din nou de lucru, o undă de melancolie pare a fi trecut peste sufletul lor. Sus, în albastrul cerului, șiruri de cocori alunecă spre miazăzi.

De când oamenii s-au pomenit pe aceste pământuri, plecarea cocorilor nu s-a petrecut fără o ușoară părere de rău. Toți cîți au trăit aici au încercat-o, începînd cu cei mai vechi dintre ei, felurite neamuri și triburi barbare.

Dacii, de pe culmile Carpaților, iar de lîngă apele Dunării scîții, au privit trecerea cocorilor spre miazăzi — și oricît de aspru le era sufletul, umbra anticipată a toamnei îl va fi învăluit. E vechi de mii de ani gestul cu care cei de la Dunăre urmăresc plecarea păsărilor migratoare, și tot atît de vechi sentimentul încercat. În cerul înalt, al cărui smalț albastru nu s-a înnegrit încă pe nicăieri, ce țipete lungi, prevestitoare, și cît de dramatică pare împrejurarea! Dînd ascultare legilor implacabile care îi guvernează viața, întregul neam al cocorilor se adună, sfîșiat de nostalgii dar disciplinat,

în mari formațiuni aeriene, și pornește spre sud, lăsînd în urma lui presentimentul unui mare sfîrșit.

★

O dată cu venirea lui august, oricît de senin ar fi cerul, oricît de calde apele, soarele nu mai e același. O umbră, ca de tristete, a trecut pe fața lui. Și oamenii, fără să se lase amăgiți de pădurile încă verzi, o înregistrează cu melancolie, ca pe un imperceptibil și îndepărtat preludiu al iernii.

Din spaima care cuprindea cele dintîi seminții în fiecă amurg, că soarele ar putea să nu se mai întoarcă, o urmă infinitesimală se va fi prelungit pînă în sufletul nostru. În unele nopți de august, sub țipătul cocorilor ce se duc spre țări mai calde, satele din jurul Carpaților se trezesc înfiorate de gîndul iernii viitoare.

Dar după ce face să tresară vechi fibre ale sufletului omenesc, iarna întîrzie încă multă vreme — și pe pămînturile din jurul Carpaților începe un lung și splendid anotimp. După prima melancolie, oamenii își revin — iar experiența acumulată în decursul veacurilor îi învață să aibă în fața evenimentelor o atitudine realistă. Abia a pălit soarele, abia au prins să plece cocorii, alarmînd satele, cînd pe cîmpiile de la marginea lor încep țîrgurile. Sînt acele iarmaroace vestite, cu o tradiție de sute de ani, a căror marfă de bază o constituie căciulile și tot felul de cojoace. Poporul, care privește dialectic succesiunea anotimpurilor, pune în practică străvechea înțelepciune: Fă-ți iarna car și vara sanie.

Apoi, o dată cu sosirea lui septembrie, începe marile farmec al toamnei. Pe pămînturile de la Dunăre, nici o vîrstă a anului n-are frumuseți atît de statornice și stăruitoare. Un lung răstimp, vremea rămîne egală cu ea însăși: senină și caldă, blîndă și dulce. Sînt

acele zile de neuitat, calme apōteoze ale firii, cînd razele soarelui par filtrate prin miere. Cîmpiile, și ele, par pîini cu coaja rumenită, abia scoase din uriașe cuptoare. De pe întinderea lor vin miresme de pelin, de porumb, de scaieți, de floarea-soarelui, și în toate e ceva cald și copt. Lumina e de aur și, în mare bogăție a toamnei, pînă și praful pare de aur.

Cărutele se întorc de la cîmp, făcînd să geamă sub încărcătura lor pămîntul. Totul e rotund, plin, greu. Dar, vrînd în același timp să arate tot ceea ce e în stare, toamna dă la iveală infinitesimala gingășie a funigeilor. Văzduhul se umple de miriade de fire, subțiri ca pînza de păianjen și de lungimi de neînchipuit, legînd între ei plopii din cîmpia Dunării de mestecenii de la poalele Carpaților.

Stăruie în aceste zile, în întreaga natură, o netulburată și adîncă frumusețe. Rîurile curg domoale și de o necrezută limpezime. Munții își înalță spre cer crestele vinete ; cîteodată albastre. În jurul lor, întreaga țară gravitează, cu sate și păduri, cu cîmpii nesfirșite pe care au ieșit plugurile și tractoarele.

În Delta Dunării, pădurile de stuf au început să îngălbenească. Atunci cînd toamna e bogată, și pe acele fabuloase brate ale Dunării e mai întotdeauna bogată, în curțile pescarilor gutuii sînt plini de roade aromate și enorme.

Spre răsărit, se duc întinderile albastre ale mării. Cîte o furtună le bîntuie la echinox ; apoi se liniștesc din nou — și parcă niciodată n-au fost atît de albastre, de calme și de pure. Tot cu prilejul echinoxului, piscurile Carpaților se pot acoperi de prima zăpadă. La poalele lor, toamna devine mai gravă, dar cu nimic nu-și pierde farmecul și frumusețea.

De-abia de acum înainte grădinile dau uriașa lor recoltă de crizanteme. De-abia de acum înainte începe marea bucurie a fiecărei toamne : culesul viilor.

De două mii de ani cunosc oamenii de la Dunăre această substanțială bucurie. Nici un alt eveniment al toamnei nu cuprinde atîta sonoră plenitudine, fiind o mare sărbătoare a oamenilor și a firii. La poalele Carpaților, asemeni unor terase orientate spre soare, se înșiruie dealurile acoperite de podgorii. Lîngă butucul scurt și gros al viței de vie, culegătorii îngenunche, minunîndu-se de fiecare dată de frumusețea și greutatea ciorchinilor. Cu boabe mici și albe, ușor aurii, ceaslaua e dulce ca mierea. E strugurele cel mai iubit, limpede și pur, și hrănitor ca grîul. Dar marele fast al viilor îl reprezintă tămîioșii: din boaba lor, ca dintr-o capsulă de parfum, se răspîndesc cele mai subtile arome.

Un cuvînt greu mai au de spus, și plin de miresme, în fiecare toamnă, livezile de pomi roditori. Prunul e un copac mărunț și modest, dar de ce minuni e în stare! Sînt toamne 'cu rodul atît de neprevăzut, încît abia mai ajung prăjînile să sprijine crăcile, și ele tot se îndoaie și se rup. În cazane de aramă, cositorite de țigani nomazi, iviți cu periodicitatea unor astre, mari cantități de prune sînt transformate în țuică sau magiun. De cînd oamenii de la Dunăre au început să învețe carte, hrana copiilor în cei dinții ani de școală a fost magiunul întins pe felii de piine așezate printre cărți, în ghiozdan.

★

În tot lungul cîmpiei, pe malul iazurilor liniștite, se întind grădinăriile. Și ele, de ce sînt în stare! Ardeii grași, pătlăgelele roșii și vinete, ceapa și morcovii, și mai ales căpățînile de varză sînt strînse în piramide uriașe. De curînd, la recolta din totdeauna a toamnei — atîtea și atîtea roade colorate și grele — a început să se adauge, după un pocnet ca de ou din care iese puilul, ghemotocul pufos al bumbacului, alb și ușor ca

neaua. El s-a ivit în tot lungul Dunării, așteptînd să invadeze Bărăganul.

Întins și neted, ca fața mării, se duce Bărăganul sub privirile celui ce-i cercetează nemărginirea. De la o zare la alta, nici o siluetă de plop, nici o cumpănă de fîntînă. Doar lanuri nesfîrșite de porumb și de floarea-soarelui. După ce totul a fost cules și dus în sate, pe sub enorme perdele de praf, mai rămîn pe cîmp, pînă ce dă bruma, burduhănoși, dovlecii. Ei par rude vegetale ale graselor dropii care, cu pași rari, străbat întinsul Bărăganului, ademenind vînătorii.

În acest răstimp în care varza rămîne în grădini pînă ce dă zăpada, iepurii mișună pretutindeni. În ceturile albăstriei ale dimineții, vînătorii înaintează, înconjurați de ciini nerăbdători, cu botul umed și ochiul roșiatic. Dar, așa cum crizantema enormă e floarea prin excelență a toamnei, vînatul ei cel mai spectaculos e fazanul, multicolor ca un curcubeu.

Cîte, și de cîte feluri, sînt roadele toamnei pe pămînturile de la Dunăre și din Carpați? E a treia lună de cînd au început tîrgurile automnale, și abia acum au ajuns la apogeu. La marginea fiecărui oraș, a fiecărui sat mai mare, pe întinsul cîmpiei anonime sau cîteodată la umbra vechilor cetăți, freamătă și vuiesc iarmaroacele. Dinspre munte au coborît la vale căruțe cu coviltir de sub care, prin mireasma finului răzbate aceea, și mai îmbătătoare, a merelor domnești. Pretutindeni sînt maldăre de struguri, gutui, pere, nuci și piersici. Dar masa zarzavaturilor e zdrobitoare. Funii de ceapă în care s-a strîns, ca în enorme ghirlânzi, tot auriul toamnei, îmbracă literalmente pridvoarele. Păt-lăgelele roșii erau pe sfîrșite, dar în ultimele zile pămîntul a zvîrlit o nouă recoltă — și sînt aduse în tîrguri, în cantități industriale. Tot felul de orătănii, curcani, găini, rațe și găște, cu penele strălucitoare, cotodăcesc, sîsiie și măcăie printre picioarele negustorilor

și ale mușteriiilor. Femei voluminoase, extrem de volubile; mustăcioși calmi, cu pipe în colțul gurii; câte o nevastă tânără cu șal alb și picioarele strînse în ciorapi roșii; fete cu capul gol, cu cercei și mărgelile; flăcăiandri cu mijlocul încins de chimire late de piele, din care scot cu grijă banii; ciobani cu sumane pe umeri, nedespărțiți de bățul în care stau proptiți... aceștia sînt cumpărătorii și vinzătorii, și se tocnesc unii cu alții, îndelung. Priviri se opresc înveselite asupra purceilor de lapte, cu pielea trandafirie — sau cît se poate de grave în fața boilor uriași, de rasă Siementhal, mîndria tirgurilor din Transilvania.

Mai la o parte, sub umbrare de ramuri, au fost rostogolite butoaie pîntecoase cu must dat în fiert. Lăutari cîntă din scripcă, din fluier sau din cimpoi.

*

Într-o dimineată, tot acest popor care forfotește printre roadele grele ale toamnei ridică privirile și rămîne uimit. Ard munții? Nu, au ruginit pădurile! Și abia de acum înainte începe marea splendoare a toamnei.

Toți cei ce au făcut un drum la țară și seara se întorc iarăși în oraș, povestesc lucruri extraordinare. Cei ce au străbătut Bucovina, străvechea patrie a pădurilor, spun că așa ceva n-au mai văzut. Cei ce au trecut cu trenul prin Carpați, pe Valea Prahovei, a Oltului sau a Jiului, își strîng seara familia și povestesc, în uimirea celor care-i ascultă, ca despre o minune nemaivăzută a firii.

Tot ceea ce a fost verde peste vară, o singură culoare masivă și compactă, a îngălbenit acum în cele mai variate nuanțe. Câți arbori feluriți avea pădurea! Fagi și stejari, carpeni și ulmi, mesteceni și duzi, meri și cireși sălbatici, și câte un nuc singuratic mai pe la margini. Au trăit împreună, sub cuprinzătoarea mantie verde a verii, dar de murit fiecare moare în felul său,

Între frunzele palide ale mesteacănului și acelea roșii ca para focului ale ciresului sălbatic, se înscriu felurite nuanțe de galben, în care e amestecat cînd movul, cînd castaniul, cînd roșcatul auriu al aramei. În cîmpie, înalții plopi par luminări de ceară. Marile păduri de stejar sună ca un gong enorm, într-atît culoarea lor este intens arămie. Între coaja argintie a plutei și frunzișul ei de chihlimbar se stabilește o armonie de stampă japoneză. Cîte un arbust tînăr, cu frunzele de un roșu alarmant, pare muțiat în sînge de porumbel. Pe un brîu lat al Carpaților, unde pădurile de conifere se întîlnesc cu acelea de fag și adeseori se întrepătrund, lungi insule verzi, de un verde izbitor și crud, plutesc în vasta tălăzuire arămie.

Timp de cîteva săptămîni, întreaga țară trăiește sub farmecul pădurilor ruginite. Imense teritorii, în care intră cîmpii, coline și munți, sînt acoperite de uriașa, metalica, sonora culoare a toamnei. De departe izbucnesc marile păduri, asemenea unor puternice, triumfătoare acorduri de orgă. Iar cînd zilelor cu soare le iau locul ploile sau cețurile toamnei, farmecul lor nu piere, ci devine mai subtil și rafinat. Abia vînturile reci de la sfîrșitul lui noiembrie, smulgîndu-le frunzele, le lasă despuiate și scheletice.

Între timp însă, grîul de toamnă a acoperit cu culoarea lui verde vaste întinderi de pămînt, încît, înainte de a cădea prima zăpadă, oamenii și încep să se gîndească la primăvara viitoare.

ÎN ZBOR PESTE SIBERIA

Am străbătut iarna aceasta Siberia, în zbor. Călătorilor care, venind de la Pekin, zăriseră în cursul după amiezii convoaiele de cămile roșcate de pe podișul Mongoliei și, pătrunzînd în Siberia, fața înghețată a lacului Baikal, le-a venit rîndul să zboare, de la Irkutsk mai departe, în timpul nopții.

O noapte neînchipuit de lungă. La amurgul atît de grăbit să cadă în acea zonă a pămîntului pe timp de iarnă, s-a mai adăugat faptul că, venind spre apus, mergeam în trena de întuneric a nopții, iar ziua abia putea să ne prindă din urmă. Pe ceasul potrivit la plecare, și care măsurase conștiincios trecerea vremii, abia spre două după amiază a început să se lumineze de ziuă. E drept că ne apropiam de Moscova, unde ceasornicele nu arătau mai mult de nouă dimineața.

În acea lungă noapte am străbătut Siberia dintr-o parte în alta. Era o noapte geroasă, neașteptat de senină, toată ca un bloc verzui de gheață, prin care avionul trecea făcînd-o să scîrțîie, ca și cum ar fi tăiat-o cu patinele. Trei sferturi de lună și cîteva stele mai mari își trimiteau pe aripi reflexe sticloase și reci, transmitînd fiorul exact al unor mari spații înghețate. Termometrul arăta minus patruzeci și două de grade.

În acel enorm bloc de gheață, prin care avionul își făcea drum sfredelindu-l cu elicea, orașele Siberiei au izbucnit ca niște incendii. De la o sută de kilometri se vedeau: strălucitoare mări de jăratec, albe vilvătăi produse parcă de frecușul unor valuri de fosfor. În vastitatea nopții siberiene, sticleau, sclipeau, scînteiau, ardeau neîncetat și orbitor. Ca un fluture enorm și obosit, avionul începea să coboare, apropiindu-și aripile de acele mari flăcări albe.

Zburam, la o mică înălțime, peste jăratecul orbitor al orașelor siberiene. Știusem că sînt și că, în întunericul nopții, îmi vor apărea uimitoare. Dar abia văzîndu-le mi-am dat seama de toată forța și măreția lor. Cînd avionul se lăsa pe o aripă și le vedeam ridîcîndu-se spre cer, păreau gigantice arcuri de triumf. Krasnoiarsk, Novosibirsk, Omsk, Sverdlovsk... așa au alunecat sub privirile mele, în acea noapte neuitată. Pe întinsul marilor zăpezi, vecine cu tăcerea cercului polar, păreau uriașe strigăte ale vieții.

MAI MULT DECÎT FUGARA CLIPĂ

Era în vara anului 1945.

Era o vară de răspîntie, în viața mea, a milioane de oameni, a întregii omeniri. Cu prețul unor suferințe de neînchipuit și al unor acte de eroism sublim, fascismul fusese înfrînt. De două luni tunurile amuțiseră; nu mai cădeau bombe în nici un oraș al Europei; nicăieri somnul nu mai era sfișiat de mugetul sirenelor; la Auschwitz și în celelalte infernuri hitleriste cuptoarele morții nu mai fumegau. Pe obrajii palizi, înspăimîntați, ai omenirii, începea să se usuce cea mai amară și enormă lacrimă pe care o plînsese vreodată. Fascismul fusese înfrînt.

Întreaga mea tinerețe, an de an, zi de zi, noapte de noapte, clipă de clipă, respirație de respirație și bătaie a inimii de bătaie a inimii, nu avusesem alt vis, altă năzuință, alt țel suprem și fierbinte.

Și iată că acea clipă, pe care o dorisem cu pumnii și cu dinții strînși, arzîndu-mi sîngele la flacăra unei uri implacabile, venise. Respiram într-o lume al cărui groaznic coșmar luase sfîrșit, și totul mi se părea uimitor și oarecum de necrezut.

Mergeam, priveam, atingeam cu degete noi și infio-rate copertele cărților, marmora statuilor, petalele flo-

rilor, părul femeilor. Flacăra, scrumul, cenușa nu le mai amenințau. Mergeam și mă gîndeam — și fiecare gînd al meu era grav ca un sunet de orgă — la toți cei cărora omenirea le datora această înceată și uriașă întoarcere la viață.

★

Mă găseam atunci, după un mare număr de ani, din nou pe țărmurile Mării Negre, care pentru mine erau țărmuri ale copilăriei și adolescenței. Lăuntric, de asemeni pășeam prin locuri pe unde nu mai fusesem de mult : pe plăji însorite la marginea unor imense mări albastre. Eram solicitat de spații și perspective vaste — și mai mult decît oricînd mă simțeam îndreptățit să cred că sentimentele mele sînt a milioane de oameni.

Cei dintii cu care m-am găsit față în față au fost hamalii din portul Constanța. Erau în număr de trei mii și se arătau însetați de dreptate și fericire, ca un pămînt de stepă de stropii grei ai ploii.

În clădirea cu etaje și terase albe, a unei societăți dispărute, stabiliseră sediul unui sindicat căruia îi spuneau : „Dezrobirea“. Acolo mi-am petrecut o bună parte din după-amiezile și serile acelei veri memorabile. Președintele sindicatului, un om îndesat și cam scurt de picioare, ceea ce îl făcea să pară pătrat și bine proptit în pămînt, mă primea întinzînd spre silueta mea, la început cam șovăielnică, două brațe puternice și musculoase. Acel bărbat viguros, a cărui vîrstă nu o descopereai decît atunci cînd din pielea netedă a tîmplelor ieșea iar la iveală părul alb ras o dată cu barba, mă iubea cu partea cea mai nobilă a inimii lui, așa cum credea că se cuvine unui scriitor, iar eu de asemeni îl iubeam cu partea cea mai nobilă a inimii mele, ca pe un om, ca pe un muncitor, ca pe un reprezentant al clasei chemată să-și spună cuvîntul în istoria timpului nostru.

Hamalii abia se organizau, dar erau mîndri că lepădaseră de pe umerii lor pe groaznicii vătăfi, aceia care, cînd le dădeau de lucru dimineața, azvîrleau zece saci în mijlocul a o sută de inși, cum sînt zvîrlite oasele la cîini, stînd apoi și privind încăierarea. În port, stăruia mai ales amintirea celui mai crîncen dintre ei, unul poreclit Portofel.

Am cunoscut atunci, pe Cheiurile de piatră, în umbra uriașelor cargoboturi, oameni care începuseră să urce pe schele cu sacul în spinare, înainte de cel dintîi război mondial. Alții fuseseră mai demult marinari și, îmbarcați pe fel de fel de vapoare, colindaseră lumea. De cîțiva dintre ei, care aveau în buzunar manuscrisul unor lucrări literare proprii, eram primit cu mari onoruri. În cele din urmă, însuși președintele sindicatului mi-a întins un caiet cu versuri.

Am cunoscut apoi, tot atunci, oameni ce abia începeau să trăiască în vuietul portului, atrași de magnetul lichid și enorm al mării. Printre aceștia se găsea un student — astăzi inginer agronom la un S.M.T. din Dobrogea — venit să strîngă bani, să-și poată duce învățătura mai departe. Și el făcea versuri. Era și o fată, Florentina, fostă artistă de varieteu, despre care începuseră să scrie ziarele locale, fiindcă își părăsise vechea meserie și, voind să înceapă o viață nouă, lucra în port, îmbrăcată în salopetă, părăind un mărtișor la gîtul de girafă al macaralei.

După hemiplegia din timpul războiului, Constanța încerca să se întoarcă la viața dinainte. Vechiul ei pitoresc își căuta loc printre ruine. În lungul zidurilor dezarticulate și fără acoperiș, se auzea iarăși, cu o intonație leneșă, orientală: covoare... covoare... Negustorii, cu pielea obrazului lucioasă și măslinie, propuneau piese excepționale, aduse de viltoarea războiului tocmai de la Viena. Se făceau afaceri și se dădeau lovituri. La o bodegă din marginea orașului sosea în fiecare dimineață, pe șoseaua dinspre Eforie, un călăreț extravagant, care

consuma o mare cantitate de băuturi alcoolice, oferind, în cele din urmă, și calului său un litru de rom, servit, după expresia unui chelner șugubăt, „la căldare“. Ziarele locale anunțau : „Arestarea celei mai frumoase contrabandiste de arme din portul Constanța...“

La poliție, fata plîngea și spunea că browningurile (în număr de două) i le dăduse, în lipsă de bani, un marinăr străin pentru o noapte de dragoste. Lăutarii scîrțiau pe viori și ziceau din gură un cîntec, răspîndit ca o molimă : Ecaterino, vede-te-aș moartă.

Mergeam, priveam, ascultam, prins uneori de mari explozii de veselie, dar simțind în fiecare clipă, în adîncurile ființei mele, aceeași gravă tălăzuire de sentimente, tot astfel cum la capătul oricărei străzi din Constanța dădeam cu ochii peste enorma priveliște a mării. În privința aceasta, puteam lua exemplul de la acel poet îngîndurat de bronz, a cărui profundă meditație nu părea cu nimic tulburată de larma micilor țurci și țigani care, lângă soclul lui, invitau imperios trecătorii să-și lustruiescă pantofii. Un echilibru și chiar o armonie, nu lipsite de o anume căldură omenească și de mult farmec balcanic, se stabilise de altfel între pitorescul din acea vară al Constanței și marile liturghii ce răsunau în întreaga mea ființă, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Cîțiva lăutari din oraș, printre care un saxofonist, pre-simțind apropiatul declin al localurilor de petrecere și forța viitoare a sindicatelor se constituiseră în orchestră, convingîndu-i pe cei de la „Dezrobirea“ să-i angajeze cu salariu lunar. Agătaseră de instrumente cîte un „D“ de carton, iar pe toba zisă de jazband, o inscripție : „Orchestra sindicatului Dezrobirea“. Hamalii erau încințați și uluiți de această nouă întorsătură a lucrurilor. Mereu aveau loc „serate dansante“.

În amurg, străbăteam portul stînd de vorbă cu rușarii care ieșeau, plin de pleavă de grîu, din pîntecul vapoarelor și constataam încă-o dată — fără să mă înpăimînt,

ci cu voluptate — ce mică gănganie eram pe lângă uriașele cargoboturi. Apoi, lângă uzina electrică, luam o porție adîncă de amărăciune și rușine. A zecea și a douăzecea oară, simțeam că-mi plesnesc obrajii :

— Cum de fusese cu puțință atîta josnicie ? Acolo, pe chei, așteptînd un vapor ca să le ducă înapoi, stăteau stinghere, printre baloturi și lăzi, lespezile funerare, de marmoră neagră, din cimitirul evreiesc de la Odesa.

Mergeam, priveam, ascultam, și toate se adunau și se încrucișau în mine, țesînd fondul de impresii și reflecții al acelei veri de neuitat, cînd mă găseam, după un mare număr de ani, din nou pe țărmurile mării, într-o lume eliberată de rînjetul cu care o înspăimîntase și umilise fascismul. O dată cu întunericul, urcam din port în oraș, și după ce străbăteam cîteva străzi pustii, străjuite de fantomele fostelor case, mă îndreptam spre explozia de sunete și lumini pe care știam că o voi găsi în sala de festivități a sindicatului „Dezrobirea“.

De departe auzeam saxofonul, apoi țambalul, apoi vioara. Nu cîntau pesemne prea bine, dar teribil păreau a fi glasuri omenеști, ale unora ce au ceva pe inimă. În jumătate din vasta sală se dansa, iar în cealaltă jumătate erau așezate mese cu consumatori rămași pe gînduri sau izbucnind în hohote de rîs, cei mai mulți în cămașă sau în tricouri marinărești, cu dungi albastre și albe, cu umeri pătrați, cu toată ceafa goală, cu vinele gîtului umflate, vociferîndu-și veselia. Luxul acelor seri era „Pilotul gris de Murfatlar“.

La fiecare din mese aveam un prieten sau un cunoscut și mă puteam așeza. Mă așezam, sau urcam în biroul președintelui, care încerca să rezolve vreun conflict din timpul zilei, sau urcam și mai sus, pe ultima terasă, unde se sta de vorbă. Peste luminile vaselor din port aluneca, uneori neînchipuit de palidă, alteori verzuie, luna.

Priveam, vorbeam, dar mai ales ascultam. Și astfel, în fata mea a început să plîie cu o dogoare de jăratec,

toată viața acelor oameni care cu palmele sprijinite pe genunchi, se spovedeau. Mie, nopții, fugarei clipe.

Erau printre ei bătrâni și tineri, dar și unii și alții aveau glasul cald, patetic. Uneori răzbătea pînă la noi țipătul saxofonului. În inflexiunile lui, stăruitoare, vorbeam despre o lume mai bună, fără exploatați și exploatați. Pe buzele noastre mereu reveneau, ca un leit-motiv, aceste cuvinte: fără exploatați și exploatați.

O, ei cunoscuseră exploatarea — și visul fierbinte al unei lumi mai bune. Tot ascultîndu-i, în mintea mea s-a alcătuit harta unei întregi zone a umanității, care începea mai sus de Constanța, în porturile dunărene, și se întindea spre sud, pînă la Istanbul, la Salonic și Pireu, și mai departe, peste Mediterana, pînă la Alexandria. Porturi cu ape verzi, cu șuier de vapoare, cu înserări înalte și trandafirii, cu o forfotă de neînchipuit pe ulițe, cu prăvălii și bazare, cu femei cărînd apă de la cișmele, chicotind și dezvelindu-și șirul dinților albi, cu minarete, cu corăbii vechi, negre și peticite, cu cheiuri încinse de soare, cu miros puternic de pește și catran, cu sacagii, cu zarafi, cu ibovnici, cu ibovnice, cu nu mă abandona lumina ochilor mei, cu ceruri înstelate și calde, cu mahalale văruite de lună, cu lipăit de papuci pe caldarîm, cu chelălăit de ciini și răgete de măgari, cu proxenete, cu circiumi, cu tarăfuri de lăutari, cu cărturărese, cu tot felul de pezevenchi, cu strigăte, cu rîsete, cu dansul buricului, cu ciozvirte de berbec sfîrîind pe cărbuni, cu desculți, cu flămînzi, cu răpănoși, cu lupanare, cu aman-aman, cu hai sictir, cu vorbe grele și negre ca smoala sau spurcate ca o căldare de lături, cu suspine, cu șoapte, cu țipete, cu Dumnezeuul cui te-a făcut de curvă, cu nu mă omori că nu mai fac, cu palate acoperite de tăcere și taină, cu mama voastră de ciocoi, cu glasul muezinului în amurg, cu oameni ai stăpînirii despotici și corupți, cu vagabonzi pe maldăre de paie, cu purici, cu ploșnițe, cu păduchi, cu temnițe umede și cu pumni ce se ridică și lovesc, cu gri-

jană ei de viață, cu nu s-o întoarce ea roata, cu turci, cu români, cu bulgari, cu toate neamurile cu păr negru și ereț ale Levantului, cu greci, cu grecoaiice, cu armeni, cu armenice, toți suferind, muncind, desfătându-se și iar suferind — și cu lumea lor, a hamalilor, încărcind din zori și pînă în noapte vapoare, ignoranți, pătimiși, visători, tot felul de vîntură-lume, copii ai cheurilor de piatră, asupriți, nedreptățiți, exploatați, strîngîndu-și pumnii și scrișnidu-și dinții, cu cei mai aprigi dintre ei neîncetînd să năzuiască o lume mai bună.

Atunci, într-una din acele clipe de trecere, cînd luna din palidă devenea verzuie, mi-am dat deodată seama că toată acea umanitate, ce se urzise din povestirile lor cu un foșnet atît de viu și cu atît de multă căldură, nu îmi era necunoscută, că de mult de tot îi mai auzisem suspinul. Pe atunci eram foarte tînăr, dar mi-am adus bine aminte cum mi se tăiase respirația sub imperiul unei prea puternice emoții, și cum îmi dogoreau obrajii aplecați pe o carte ce se numea „Kyra Kyralina“.

În acea clipă, saxofonul a plîns cu un glas mai omenesc ca oricînd — și între noi s-a ivit umbra lui Panait Istrati. Era acolo între noi, dar ne dădeam seama că e prezentă pe tot malul mării, pînă la Istambul, și mai departe, dincolo de Mediterana, pînă la Alexandria, plutind peste toată acea lume însetată de fericire și dreptate, pe care o făcuse să trăiască atît de patetic și colorat, și mai mult decît fugara clipă, în paginile cărților sale.

*

Mă bucur acum că aceste cărți vor fi reluate de noi rînduri de cititori, că ei vor cunoaște aceleași emoții și aceeași dragoste de umanitate, pe care eu însumi le-am cunoscut, cu ani în urmă, cînd îmi încălzeam inima la

---

paginile fierbinți ale Kyrei Kyralina, ale Unchiului Anghel, ale Haiducilor, și nu puteam zări marea fără să-mi aduc amine !

*Pe malul mării, pe prundiș,
Nerrantsula fundoti !
O fată și clătea justa,
Nerrantsula fundoti !*

CUVÎNTARE LA CONGRESUL SCRITORILOR

Dintre toate învățăturile și dintre toate principiile morale invocate aici spre a stăpîni spiritele noastre în timpul acestui Congres, eu cred că cel mai puternic ar trebui să fie acela al datoriei noastre față de popor.

Sentimentul acesta, să-mi fie iertat că mărturisesc, stăpînește de foarte multă vreme conștiința mea și singur l-am dobîndit, aș putea spune în secret, mai mult : în contradicție cu starea de spirit generală a mediului în care am copilărit, cînd, la șaisprezece ani, vedeam că atîția oameni intră în fabrică la ora șase dimineața, iar eu eram liber să dorm sau să mă plimb și la prînz aveam mîncare ca și ei. Cum se face aceasta ? mă întrebam. Cine a muncit pentru bucata de pîine pe care o mîncîc ?

Prins de asemenea gînduri, înghițeam pîinea cu sfială, ca pe o anafură, și uneori chiar cu un sentiment de vinovăție față de cei care muncind-o erau — printr-un joc al legilor societății pe care nu-l deslușisem încă, dar îl bănuiam puternic, necruțător și nedrept — lipsiți, cel puțin în parte, de rodul muncii lor.

Pentru că nu produceam niciunul din bunurile materiale de care mă foloseam pentru a trăi, și pentru că nu voiam să mă sinucid, problema mea de conștiință s-a rezolvat printr-un sentiment de datorie, de adîncă și

sfântă datorie, față de cei care, cu mâinile lor, produceau aceste bunuri. Sentimentul de datorie, de recunoștință față de părinții care m-au adus pe lume, eu l-am prelungit și l-am aprofundat într-un sentiment de datorie și de recunoștință față de poporul în mijlocul căruia trăiam și căruia simțeam că-i datorez totul.

Înainte de a fi împlinit douăzeci de ani, mă simțeam dator — dator în sensul strict al cuvântului, ca un om care se împrumută și trebuie să restituie — poporului, celor ce munceau pentru fiecare bucată de pâine pe care o mîncam și pentru fiecare nasture cu care îmi încheiam haina. Fără ei, fără acele mulțimi muncitoare, oricît aș fi fost de curajos, oricît aș fi fost de dotat personal, n-aș fi putut trăi decît ca un sălbatic.

Acest sentiment a devenit în inima mea și mai puternic pe măsură ce timpul a trecut și am început să fiu considerat de cei din jurul meu — nu fără mari îndoieli și rezerve din partea mea — scriitor.

Dar cum își poate îndeplini un scriitor datoria față de popor ? După părerea mea, luînd drept mesaj al întregii lui vieți, lupta poporului pentru dreptate socială.

Paralel cu aceasta, împletit cu aceasta, eu cred că un scriitor își poate face datoria față de popor, căutînd, descoperind și punînd în valoare, din geografia patriei sale și din istoria ei, cît mai multe elemente de măreție.

Eu cred că popoarele au nevoie în același grad de dreptate și măreție și că mesajul unui scriitor devotat poporului e să lupte pentru dreptatea lui și să-i atragă cît mai multă măreție.

Problema unor noi elemente de măreție, unor cît mai multe și mai variate prilejuri de mîndrie pentru poporul nostru, pe mine mă preocupă ca o datorie.

Aflîndu-mă adeseori pe malurile mării, în mod firesc mi-a venit în minte Mihail Eminescu. În zilele noastre, figura lui a fost pusă într-o nouă lumină și opera lui a devenit un prilej necontestat de mîndrie a întregului nos-

tru popor. Stînd pe țărmurile mării, ale cărei talazuri au fost pentru Eminescu izvorul unei atît de profunde inspirații, m-am întrebat adeseori dacă noi nu am da un și mai mare relief figurii lui poetice, dacă noi nu am da poporului nostru încă un prilej de mîndrie, făcînd să se împlinească, printr-un gest al nostru colectiv, al generației noastre, versurile prin care el își exprima dorința de a găsi liniștea morții, la marginea mării.

*Mai am un singur dor
În liniștea sării
Să mă lăsați să mor
La marginea mării.*

Eminescu nu a murit la marginea mării, ci în acele atît de tragice împrejurări, dar cred că noi putem să-i facem pe țărmurile mării un mormînt, un mormînt simplu și monumental.

Am avut un mare, un foarte mare poet, un luceafăr al poeziei noastre, care, într-un vers celebru, și-a exprimat dorința cea de pe urmă — și eu cred că a-i împlini această dorință ar fi pentru poporul nostru prilejul unei mari emoții și unei îndreptățite mîndrii.

Nu e vorba de un act pios, care nu mai poate răscumpara în nici un fel viața tragică și suferințele lui Eminescu, ci e vorba de un act de afirmare a conștiinței noastre, de valorificare a bunurilor noastre spirituale față de noi înșine și de celelalte popoare.

Toate popoarele caută un element de mîndrie națională, de măreție, în istoria lor literară.

La Madrid am văzut o statuie a lui Don Quijote. La Helsinki, am văzut un monument al bătrînului Weinonnen, eroul Kalevalei : la Kiev, pe malurile Niprului, se înalță în formă de gorgan scit, mormîntul lui Taras Șevcenko. La Tbilisi, în Georgia, am văzut o frescă

uriașă reprezentându-l pe viteazul în piele de tigru, eroul nemuritoarei opere a lui Șota Rustaveli.

Eu cred că un mormînt al lui Eminescu pe țărmurile Mării Negre ne-ar ridica deodată în proprii noștri ochi și în ochii celorlalte popoare în era ce începe, de tot mai temeinică și largă cunoaștere și prietenie a neamurilor între ele.

Eu cred că un mormînt al lui Eminescu, așa cum și-a dorit pe țărmurile mării, ar intensifica vibrația poetică a acestei țări și ar aduce în sufletul noilor generații un fior în plus față de generațiile precedente.

Țărmurile mării sînt acum ale poporului muncitor. Eu cred că o Mare Neagră pe ale cărui țărmuri am înălța un mausoleu lui Eminescu ar face parte din istoria socialistă a țării noastre.

Vă mărturisesc că nu-mi pot stăpîni emoția la gîndul că, în anii viitori, mii de oameni, mii de fii și fiice ale țării noastre se vor putea opri undeva, pe țărmul mării, și vor putea spune: Iată, acesta e mormîntul lui Mihail Eminescu, marele nostru poet, care a dorit să-și doarmă somnul de yeci la marginea mării, iar noi ne-am făcut vrednici de el și i-am împlinit dorința.

Eu cred că poporul nostru are dreptul la această bucurie, la această mîndrie, la acest element de măreție sufletească, iar noi, scriitorii, sîntem datori să ne gîndim cei dintîi la ea și să căutăm mijloacele de a o înfăptui.

PAGINI DE POEZIE

ORION

Nici o corabie nu s-a întors vreodată
Din mările Sudului sau de la Capricorn
Atit de pură și elegantă fregată
Cum se întoarce toamna Orion.

Peste păduri înverzite n-a strălucit nicicînd
Lumina lui albă. Nici peste pajiști de fin.
Tăcut, munții îl văd în aprilie plecînd
Și cerul nu-și mai află toată vara stăpîn.

Octombrie urcă iarăși peste grădini
Înaltele-i catarge cu vîrfuri de platină
Și toată iarna apoi corabia de lumini
Deasupra lumii uimite se clatină.

Rege al constelațiilor din Septentrion
Mereu lunecînd peste cîmpii înghețate
Așa străbate vremea măritul Orion
Corabie legănată în Eternitate.

COPACUL SIMFONIC

P
rintre ceilalți copaci liniștiți, el părea aproape
multiplu se ridica din pământ cu zeci de brațe ^{nebul}
pe care le flutura patetic în vînt.

Dezlănțuit era — și străbătut de atîtea fluide
încît privirilor noastre păru un superb dirijor
conducînd, plin de pasiune, simfonia fantastică a lumii.

Incoruptibilă dimineață de iarnă cu cerul senin
cînd tot Universul vibra ca un bloc de cristal
sunetul fiindu-i atunci marele mod, esențial.

Sub ramurile lui dezlănțuite, patetice,
totul fu muzică : întinderea lumii și durata ei
păduri, oceane, milenii și ere, o, cum le-am auzit !

Arătînd stelelor drumul, iar vremii cadența secundelor
el purta pînă la noi, ca pe o vibrantă imensitate
tălăzuirea sonoră a lumii spre eternitate.

Acesta e Universul de sunete, uriaș, pe care ți-l dăruiesc
și-n care tu însuți ești foșnet oceanic, misterios
copacul dezlănțuit, copacul frenetic, cu brațele lui
ți-l va aduce, oricând vei voi, în gravul auz.

1945.

POEM PREBALCANIC

La apus de București
frumoasă mai ești
întinsă cîmpie,
cu plopi rari
cu grîu mult
și cu dughie.

Iar la șapte seara cu marele foc al asfințitului.

Frumoasă mai ești
și mult te iubesc
întinsă cîmpie.

Peste hotarele tale mereu mă văd mergînd
printre grîu și trifoi
pînă la Ciorogîrla
printre orz și porumb
pînă la Tîntava.

Și mai departe, pînă ce întîlnesc Argeșul și-l salut.

O, întinsă cîmpie
toate apele ți le știu
drumurilor tale sînt mușteriu
așa cum merg departe, spre apus
și sufletul meu cu ele e dus
departe de tot, spre Turnu-Măgurele.

Acolo, frumoasă și gătită cu mărgele
e iubita mea din Balcani
fată de douăzeci de ani.

Dar e departe de mine, aproape de marele fluviu
departe de mine, lingă Munții Balcanici
și-atît o iubesc, și-atît mi-e de dor de ea
că dacă Dunărea ar fi cerneală și tu hîrtie
de-abia mi-ați ajunge pentru a-i scrie.

La apus de București
frumoasă mai ești
iubita mea de departe.

1945

TIEN 'AN MEN

La Poarta Păcii Cerești
Mao Tze-dun surîdea
La Poarta Păcii Cerești
Toată China trecea.

La Poarta Păcii Cerești
Asia sta și privea
La Poarta Păcii Cerești
Asia se trezea.

La Poarta Păcii Cerești
Mao Tze-dun surîdea
La Poarta Păcii Cerești
Inima mea bătea.

1956

ĂȘ VREA SĂ FIU BĂTRÎN

De departe vin razele soarelui
Fiice blonde și mîngietoare
Ale unor enorme explozii.

De mic copil le iubesc
Și mă dărui sărutului lor dulce.
De mic copil le iubesc
Cu o dragoste incestuoasă
Ca pe gingașe și blonde surori
Cu palmele pline de fiorii dragostei
Și mă dărui lor și-s fericit
Sub uriașa lor mîngîiere.

De mic copil sînt îndrăgostit de ele
Și lor mă dărui mai mult decît oricui
Surorilor mele dulci și cosmice.
Pe creste sălbatice de munți
Sau pe țărnul pustiu al mărilor
Se desfășoară, ca de la începutul lumii, dragostea noastră
Formidabila întîlnire dintre pieptul meu însetat de viață
Și obrajii lor dulci ca mierea.

Tînăr am fost și ne-am iubit
 Pretutindeni pe pămîntul acesta
 Și uneori am ridicat glasul și-am îndrăznit să le cînt.
 Nici astăzi nu sînt prea bătrîn
 Și nu întîrzii de la nici o întîlnire
 Pe crestele sălbatice ale munților
 Sau pe țărmul pustiu al mărilor
 Unde surorile mele mă așteaptă
 Cu părul blond și fierbinte.
 Dar astăzi aș vrea să fiu bătrîn, tare bătrîn
 Mai bătrîn decît bătrînul Homer
 Fiindcă astăzi, cu glasul unui bătrîn și încercat cîntăreț
 Vreau să cînt sincrofazotronul.

De pe pămînturile întinse ale Rusiei
 Mi-au venit vești despre el
 Și iată sînt noapți de cînd stau și mă gîndesc :
 Cum aș putea să cînt sincrofazotronul ?

Eu știu că aici nu poate fi vorba în nici un caz
 De un entuziasm juvenil
 Ci de un glas profund și solemn,
 Dar cum să găsec acest glas și cum să cînt ?
 Aș vrea să fiu bătrîn, tare bătrîn
 Mai bătrîn decît bătrînul Homer
 Și cu glasul lui pe care-l auzeau și zeei din Olimp
 Să deschid poarta eternă a poeziei
 Și să aduc în cetatea ei sincrofazotronul.

O, cîntă-mi dă puterea să deschid
 Poarta de aur a poeziei
 Și lîngă mult cîntatul război al Troiei
 Lîngă ochiul nestins al Beatricei

Şi lingă ciripitul de dragoste al Julietei

Lingă : Sinul rotunjour

Cînd pe braţ îl porţi

Li s-ar face dor

Şi la morţi

Să pot să aşez cu cîntecul meu, sincrofazotronul

De pe pămînturile întinse ale Rusiei

Mi-au venit veşti despre el

Şi nopţi întregi stau şi mă gîndesc

Şi ştiu că-i datoria mea să-l cînt.

O, cum aş putea să las fără să cînt

Giganticul electromagnet de treizeci şi şase de mii de
tone

Şi cele zece miliarde de electronvolţi

Care izbucnesc din el ca din miezul de foc al soarelui

Punînd protonii pe fugă cu viteza fantastică a luminii.

O, cum aş putea să las fără să cînt

Cei trei sute de mii de kilometri pe secundă

Cu care pătrundem în cămara lui Dumnezeu

La dulcele fluviu de miere al atomului.

Luna e pe cer şi soarele tot pe cer, ceva mai departe

Toate sînt la locul lor şi toate sînt în cîntecul marilor
poeti

Dar acum, mai mult decît pentru tot ce-a fost cîntat
vreodată,

Ar trebui un mare poet să cînte sincrofazotronul.

Tînăr am fost şi m-am lăsat mîngîiat de fiicele blonde
ale soarelui

Dar astăzi aş vrea să fiu bătrîn, tare bătrîn

Şi nu m-aş mai duce pe crestele sălbatice ale munţilor

Nici pe țărmurile pustii ale mării
Bătrîn aş vrea să fiu, tare bătrîn
Dacă aş putea să am glasul lui Homer
Să cînt noua mea pasiune, sincrofazonul.

1956

MI-ADUC AMINTE
O FATĂ

Mi-aduc aminte o fată
Mergea cu picioarele goale prin praf
La poalele Munților Făgăraș.

Era o zi caldă de vară
Și eu treceam pe acolo hoinar
Flămînd și însetat.

Mi-aduc aminte o fată
Avea în mîină un ulcior cu apă
Și mi-a dat să beau.

La poalele Munților Făgăraș
Mă privea cu ochi albaștri, liniștiți
Și mi-a spus : Noi tocmai stăm la masă.

Mi-aduc aminte o fată
Mergea cu picioarele goale prin praf.
Și picioarele ei erau arse de soare și zgîriate.

Mi-aduc aminte o fată
M-a dus la părinții ei
În marginea unui lan de porumb.

Toți patru am stat jos, pe pământ
Bărbatul și femeia mă îndemnau să măninc
Iar fata îmi întindea ulciorul cu apă.

Mi-aduc aminte o fată
Avea picioarele mici și zgîriate
Și-mi întindea zîmbind ulciorul cu apă.

Și cum ședeam toți patru pe pământ
Și-afară de noi nu mai era nimeni
Păream un tablou înfățișînd omenia.

Era o zi caldă de vară
La poalele Munților Făgăraș
Și eu treceam pe acolo hoimar.

Mi-aduc aminte de tine, fată dragă
Mi-aduc aminte de tine, omenie
Și să știi că n-am uitat niciodată
Picioarele tale zgîriate
Și ochii tăi albaștri, liniștiți.

1956

CUPRINS

PE URMELE RĂZBOIULUI ÎN MOLDOVA

Linia cazematelor și a bordeielor	9
Cum se șterg urmele războiului	18
Orașe și târguri năruite	29
Tifos, țărani, zimbri și tractoare	38

OAMENI ȘI CĂRBUNI ÎN VALEA JIULUI

Introducere la oamenii din Valea Jiului . . .	49
Straturile de cărbune	61
Schimbul întâi pleacă la lucru	70
Ce este o mină de cărbuni (I)	80
Ce este o mină de cărbuni (II)	88
O mie și o sută de motoare	96
La orizontul zece	103
În abataj la Trifan (I)	113
În abataj la Trifan (II)	124
Un abataj cu trepte întoarse	135
Poezia minei	142
Nenorociri și catastrofe	147
Tristețea coloniilor	158
Încheiere la oamenii din Valea Jiului . . .	166

IN IUGOSLAVIA

Străbătînd Iugoslavia	177
Viteză, simultaneitate și voluntariat la Zeleznik	182
Călătorie în a patra dimensiune	188
Note de drum	200

PORȚILE MĂREȚIEI

Laudă semănătorilor de păduri	215
Laudă electricității	227
Poem arheologic	244
Capul Midia	252

MERIDIANE SOVIETICE

~~—~~ Lenin	261
Așa bat orele în Turnul Spaski	264
~~—~~ Vocea lui Maiakovski	283
Noapți albe în Leningrad	286
~~—~~ Chipul lui Maxim Gorki	320
Muntele stelelor	323
Oceanul aerian	353
Salut	374

TABLOU GEOGRAFIC

Pămînturile din Carpați și de la Dunăre	381
Meridiane, paralele și interferențe climatice	383
Un fluviu puternic și generos	385
Delta	389

Marea Neagră	392
Popoare și frontiere	393
Pregătiri la călătoria pe crestele Carpaților	397
Carpații răsăriteni, sudici și apuseni	400
Felurite bogății	406
Sate și orașe	409
Marile șantiere, marile transformări	413

CHINA ADORATĂ

Inscripție	419
Leul de piatră ridea fericit	421
Oceanul de oameni (I)	425
Oceanul de oameni (II)	433

ÎN FAȚA ATOMULUI

A fi sau a nu fi	455
Primăvara în Carpați	462
Către mineri	473
Moțotoc și atomul	486

Anexe

Bombardarea atomului	501
Introducere la oamenii din Valea Jiului	503

PAGINI SOLEMNE

Ciu Yuan	511
Henry Fielding	532
Walt Whitman	545

PAGINI DE PRESĂ

Meditație asupra unui stilou	563
La un spectacol de gală	567
„Națiunile Unite“	570
14 Iulie	573
În memoria reporterului fotograf	575
Somnul lui Ioachim	579
Cel dintii criminal de război	581
Recapitulări	583
Prima întâlnire cu pandurii	586
Podul de la Cernavoda	590
Procesul marilor criminali de război	593
Despre prima convorbire cu luna	596
Șase rezervoare	599
Eroul legendei	602
În orașul Marii Revoluții	605
Împotriva bombei atomice	609
Prostii fatale	611
Primăvara spaniolă	613
Cărți de vizită	615
Figura lui Prestes în conștiința popoarelor	619
Paul Bujor	622
Volga-Don	624
Congresul de la Santiago	629
Marea operă a cunoașterii popoarelor	632
Clădirile înalte	636
Cronică	639
Protest	644
Biblioteci poloneze	646

După Helsinki	648
Pe cine am pierdut	652
Profilul comuniștilor în istoria timpului nostru	655
Ei au pe mâini vechi pete de singe	659
Miting la Sliven	664
Ciudata întoarcere a cocorilor	668

PAGINI LITERARE

Prefață la Fabian	677
Jurnalul profesorului Rainer	682
Țăranii la mare	688
O seară de poezie la Tbilisi	695
Poetul Marii Revoluții	698
A fi scriitor	701
Lauda toamnei	709
În zbor peste Siberia	716
Mai mult decît fugara clipă	718
Cuvîntare la Congresul scriitorilor	726

PAGINI DE POEZIE

Orion	733
Copacul simfonic	734
Poem prebalcanic	736
Tien An Men	738
Aș vrea să fiu bătrîn	739
Mi-aduc aminte o fată	743

PAGINI DE PRESĂ

Meditație asupra unui stilou	563
La un spectacol de gală	567
„Națiunile Unite“	570
14 Iulie	573
În memoria reporterului fotograf	575
Somnul lui Ioachim	579
Cel dintii criminal de război	581
Recapitulări	583
Prima întâlnire cu pandurii	586
Podul de la Cernavoda	590
Procesul marilor criminali de război	593
Despre prima convorbire cu luna	596
Șase rezervoare	599
Eroul legendei	602
În orașul Marii Revoluții	605
Împotriva bombei atomice	609
Prostii fatale	611
Primăvara spaniolă	613
Cărți de vizită	615
Figura lui Prestes în conștiința popoarelor	619
Paul Bujor	622
Volga-Don	624
Congresul de la Santiago	629
Marea operă a cunoașterii popoarelor	632
Clădirile înalte	636
Cronică	639
Protest	644
Biblioteci poloneze	646

După Helsinki	648
Pe cine am pierdut	652
Profilul comuniștilor în istoria timpului nostru	655
Ei au pe mâini vechi pete de sânge	659
Miting la Sliven	664
Ciudata întoarcere a cocorilor	668

PAGINI LITERARE

Prefață la Fabian	677
Jurnalul profesorului Rainer	682
Țăranii la mare	688
O seară de poezie la Tbilisi	695
Poetul Marii Revoluții	698
A fi scriitor	701
Lauda toamnei	709
În zbor peste Siberia	716
Mai mult decît fugara clipă	718
Cuvîntare la Congresul scriitorilor	726

PAGINI DE POEZIE

Orion	733
Copacul simfonic	734
Poem prebalcanic	736
Tien An Men	738
Aș vrea să fiu bătrîn	739
Mi-aduc aminte o fată	743

**Coperta de:
I. LESSEN**

Redactor de carte : G. Dămirescū

Tehnoredactor : V. Postelnicu

Dat la cules 13.XI.1957. Bun de tipar 19.XII.1957. Tiraj 10.100 broșate, 5.050 legate. Hirtie tipar de 50 gr. m.p. broșate, semi velină de 65 gr. m.p. legate. Coll de tipar 47. Coli de editură 31. Format 32/84×108. Com. editurii 2674. Ediția I. Planșe 1. A. 04190. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 (R)

Tiparul executat sub com. nr. 1735 la
Combinatul Poligrafic Casa Școlii
„I. V. STALIN“, București — R.P.R.

